

న గ ర మి ద పే మ గీ త

శ్రీ బాలగంగాధరతిలక్

టాంక్ బంక్ నన్నని నడుం చుట్టూ చెయ్యి చుట్టి,
అందిమైన నగర ముఖాన్ని దగ్గరగా తీసుకొని,
ఆశలతో అలసమైన అవిక్షి కల్లెల్లోకి చూచి,
దీపాల వెలుతురు ప్రతిఫలించే చెక్కిళ్లవై ముద్దు పెట్టుకో.

సిగలో నోహోడ్ నాగరం తళుక్కున మెరుస్తుంది;
బంజారా హిల్స్ ట్లోజా లుద్ది క్తంగా చలిస్తాయి;
అలా అలా నైలాన్ చీరకింది మెత్తని గాగరాలో
సికిందరాబాద్ జఘనోరు సౌందర్యం నిన్ను కవ్వస్తుంది;
వేలవేల బర్లలో కొన్ని వేల నిహగీతాల మధ్య
బాళిగొలిపి జనరాలి సృత్యం పరివశింప చేస్తుంది;
ఓరగా తెరిచిన జనానాళి తలుపుల లోంచి

ఉండి ఉండి నింపగాలి వస్తుంది;
హుసేన్ సాగర్ మీద ఒలికిన వెన్నెల లోంచి
ఒక విరహిణి మధుర విషాదగాథ విసిరిస్తుంది;
వాడిన ఫువ్వల వాసన వేడివేడి పాదాలకు తగులుతుండగా
రోడ్లమీద జజ్జాకామం ప్రతిరోజూ రాత్రి ప్రసహిస్తుంది;
తెలుగువాళ్ల తెలివిలేకతనం ధోవతి కుచ్చెళ్లతో పాటు మోటుగా
యం యల్. ఏ క్వార్టర్స్ దగ్గర ఎబ్బెట్టుగా జీరాడుతుంది;
దర్బారులో సిగ్గుల్నీ, నగల్నీ ఒకబోసే నెరజాతనం నుడి
దాహకం లేని వార్షికామిక నాగరికతా నగ్నత్వంలోకి
ఎదుగుతూన్న నగరసుందరిని ఒదలొదులుగా కొలిచుకో.
మదం, ముదం, మృగమదఃరీమళం మత్తెక్కిన కన్ను మూసలో
పెట్రోలు వాసన ఫెల్లమని తిగిలి ఉలిక్కి పడతావు!

మూసీనది ముతక శృంగారాన్నీ, పాపశృలాన్నీ
పూనంగా, నీనంగా మోసుకుపోతుంది;
ముసలిగద్ద చార్మివార్ మీద గతవైభవాల్ని తలచుకొని
మూలుగుతూ 'మోసం!' అని అరుస్తుంది.

అయినా యావనం శగ్గలేదు; లావణ్యం శగ్గలేదు; మెహబూబ్ జిందాబాద్!
ఫ్యూడల్ రహస్యాల్ని నేటికీ దాచుకున్న పుండ్రేక్షు కోదండం హైదరాబాద్!

విష్ణుకుండిన విక్రమేంద్ర భట్టారకవర్మ ఇంద్రపాలనగర తామ్రశాసనము

శ్రీ బి. ఎన్. శా

ఇందు రేకులుగల ఈ శాసనము నాగవరము నివాసియగు శ్రీ తమ్మలి ఆంజనేయులుకు లభించినది. గోవిందవర్మ ఇంద్రపాలనగర తామ్రశాసనము లభించిన ప్రాంతమందే ఈ శాసనము లభించినది. ఈ శాసనము పాలము ప్రక్కన ఉన్న పాడుబడిన బావిలో పూడికను తీయించుచుండగా లభించినది. రేకులన్నియు చిలుము పట్టి అక్షరములు కొన్ని చెడిపోయినవి. ఈ శాసనపు కడియము ఎచ్చలును కనిపించలేదు. శాసనములోని మొదటిరేకు ఎడమవైపు పైభాగము పగిలిపోయినది. యీ శాసనపు రేకులు శ్రీ తమ్మలి ఆంజనేయులు ద్వారా శ్రీ పి. రాజారావుగారికి, రాజారావుగారినుండి శ్రీ రమా మహాపరరావుగారికి, వారినుండి నాకు లభించినవి.

ఈ శాసనము విష్ణుకుండిన వంశీయుండగు శ్రీ విక్రమేంద్ర భట్టారకవర్మ వేయించినవి. ఇతడు ఇంద్రభట్టారకవర్మ కుమారుడు. విక్రమేంద్రవర్మ ప్రాతడు. ఈ శాసనమున విష్ణుకుండినుల వంశ చరిత్ర గోవిందవర్మతో ప్రారంభమగుచున్నది.

గోవిందవర్మ
|
మాధవవర్మ
|
విక్రమేంద్రవర్మ
|
ఇంద్రభట్టారకవర్మ
|
విక్రమేంద్రభట్టారకవర్మ
(శ.సం. 488)

ఈ శాసనమున ఐదు రాగిరేకు లున్నవి. ఒక్కొక్క రేకు పొడవు 18.8 సెం. మీ. వెడల్పు

6.5 సెం. మీ. ఈ రేకులకు గల కడియము, రాజ ముద్రిక ఎక్కడ పడిపోయినో తెలియదు. నాగవరము వెళ్లి శ్రీ తమ్మలి ఆంజనేయులుగారిని కడియము విషయము అడిగియుంటిని. నారు "బావిలో గడయు లోతువరకు స్పాడిక రీయించినాము. చుట్టుప్రక్కల వెతికిందిగాము. ఎక్కడను కడియము బాడ లేద"ని చెప్పి నారు. నేను ఇంద్రపాల నగర శిథిలములను చూచు నప్పుడును, అచ్చటి శిలాశాసనములు రీయించుచును ఆ ప్రాంతమందంతటను ఈ కడియము గుంచి వెతికి విఫలమైనాతిని. మొత్తము శాసనము తూర్పు 1033 గ్రాములు. అనగా 1 కిలో 33 గ్రాములు.

ఈ శాసనమున ఐదురేకులున్నను ఒక రేకు మాత్రము పదలివేయబడినది. శాసనము నాలు గవరేకు రెండవవైపుతోపూర్తియైనది. మొదటిరేకు రెండవప్రక్కనుండి శాసనము ప్రారంభమగుచున్నది. ఈ శాసనమునందలి పంక్తుల సంఖ్య 45.

మొదటిరేకు రెండవ ప్రక్క	7 పంక్తులు
రెండవరేకు మొదటి ప్రక్క	7 పంక్తులు
,, రెండవ ప్రక్క	7 "
మూడవరేకు మొదటి ప్రక్క	6 "
,, రెండవ ప్రక్క	6 "
నాలుగవరేకు మొదటి ప్రక్క	6 "
,, రెండవ ప్రక్క	6 "
ఐదవరేకు పదలివేయబడినది.	

మొత్తము 45 పంక్తులు.

ఐదురేకులుగల ఈ తామ్రశాసనములలోని మొదటిరేకు ఎడమవైపునున్న రంధ్రమునుండి పై భాగము వరకు పగిలిపోయినది. మూడవరేకు రెండవ

విక్రమేంద్ర కట్టారకవర్మ ఇంద్రపాలనగర తామశాసనము

ప్రక్కలోని చివరిసంక్తిలో “.....తన్నవ్వక బాధ పరిహారేణ ఇరూణ్డేతో నామ గ్రామో దత్తః” తరువాత అంగుళవర్షర చోటు వదలివేయబడినది. నాలుగవరేకు మొదటిప్రక్క పైయంచు చిలుము వట్టి అకరము లన్నియు చెడిపోయినవి. అట్లే రెండవప్రక్క పైయంచు ప్రక్కగా నున్న యక్షరములలో గొన్ని చెడిపోయి చదువుట కనువుగా లేవు. ఈనాలుగవరేకు ఎడమవైపు గల రంధ్రమునుండి క్రిందివరకు పగిలిపోయినది. ఐదవరేకు ఎడమవైపు క్రింది మూల విరిగిపోయినది. ఐదు రేకులకు 1.2 సెం. మీ. వ్యాసము గల రంధ్రము లున్నవి. కాని శాసనపు కడియము రాజమంద్ర మాత్రము ఎప్పుటనో పోయినది. విష్ణు కుండిన గోవిందవర్మ ఇంద్రపాల నగర శాసనమువలె ఈ శాసనపు రేకుల కొనలు అక్షరము లను కాపాడుటకు అంచులుగ తీర్చబడి యుండలేదు. చాళుక్యుల పూర్వ శాసనములు, మొదటి చాళుక్యుల శాసనములు ఇట్లే అంచులుగ తీర్చబడి లేవు. శాలం కాయన, పల్లవ, బృహత్పలాయన, ఆనందగోత్రీకుల శాసనముల అంచులు తీర్చినట్లు లేవు.

ఈ శాసనము సంస్కృతములో వ్రాయబడి నది. శాసనారంభమున “దీప్త్యా దిబ్బంబ్ధిలం వ్యావ్రం యన్య బాలాకా తేజనః సత్యాశ్రయనుత శ్రీమా త్న జయ త్యుత్తమాశ్రయః” అను శ్లోక మున్నది. నాలుగవ రేకు మూడవ సంక్తిలో “నిగ్గ్రా తాం” అను శ్లోకమునుండి శాసనాంతము శ్లోకము లున్నవి. తక్కిన్న శాసనమంతయు సంస్కృత వచనములో నున్నది. చివరనున్న శ్లోకములు దాని ఫలమును తెలుపునవి. ఇందు శాసనము వేయబడిన కాలమును తెలుపు శ్లోకము కూడ “సాష్టా శీతి చత్వఃశతే శకయుతే సంవత్సరాణాం గతే” అని కలదు. చక్కని సంస్కృత వచనములో వ్రాయబడిన ఈ శాసనమున కొజ్జిప్తి శ్రీమాలరాజా, సత్రపులలో ముఖ్యుడు. ఈ శాసనము సంస్కృత భాషలో వ్రాయబడినదైనను దాన మీయబడిన “ఇరు డ్డేతో” గ్రామనామము తెలుగు దేశమునకు సంబంధించినది. విష్ణు కుండినుల శాసనములలో రెండవ మాధవవర్మ బహు యాగములను చేసినవాడు. ఆతని గూర్చిన వర్ణనము విష్ణు కుండినుల ఇతర తామ శాసనములలో వలెనే యున్నది. ఈ శాసన భాషకు గోవిందవర్మ ఇంద్రపాల నగర తామశాసనపు భాష

కంటగా భేదము లేదు. శాసనాక్షరముల ఆకార పరిమాణములో మాత్రము ఈ భేదమును గమనింప వచ్చును.

క్రిస్తుశకము అక్షరము శతాబ్దాలలో నాంద్ర దేశమునందు వ్యాప్తిలోనున్న తెలుగు కన్నడ లిపి ఈ శాసనమున వ్రాయబడినది. వేంగి లిపి అనగా శాలం కాయనుల నాటి లిపి క్రమముగా పరిణామము చెంది తెలుగు—కన్నడ లిపిగా మారినది. ఈ లిపి కొలది మార్పులతో చాళుక్యుల శాసనములందు కాన్పించుచున్నది. పరిమాణమున ఈ శాసనమునందలి యక్షరములు చిన్నవిగ నున్నవి. గోవిందవర్మ ఇంద్రపాల నగర శాసనమునందలి యక్షరము లీ శాసనాక్షరముల కన్న పెద్దవిగా నున్నవి. అచ్చులచ్చుట కొన్ని పెద్ద విగా నున్న యక్షరములును ఉన్నవి. ఇవియును ‘గుండ్రుత్తు’ అక్షరములే. కుబ్జ విష్ణువర్ధనుని చీపురువల్లి శాసనము¹, తిమ్మాపురము శాసనము², పుళ్ళేమూలని గోదావరి శాసనము³, విక్రమేంద్ర వర్మ చిక్కుళ్ళ శాసనము⁴, ఇంద్రభట్టారకవర్మ రామతీర్థ శాసనము⁵లలోని యక్షరములను బోలిన అక్షరములు దీనియందున్నవి. ఈ శాసనమున కొన్ని యక్షరములు, అటు శాలంకాయన లిపికి, ఇటు చాళుక్య లిపికి మధ్యస్థముగా నుండి లిపి క్రమ పరిణామదశను సూచించుచున్నవి. మొదటిరేకు రెండవ ప్రక్క ఎడమవైపు సంఖ్యా సంకేతమున్నది. అది ఒకటిని సూచించును. రెండవరేకు రెండవప్రక్క ఎడమవైపు ‘రెండు’ అంకె గుర్తును, మూడవ రేకు రెండవప్రక్క ఎడమవైపు ‘మూడు’ అంకె గుర్తును, నాలుగవరేకు రెండవప్రక్క ఎడమవైపు ‘నాలుగు’ గుర్తును ఉన్నవి. ఈ సంఖ్యా సంకేతములు 1, 2, 3, 4, అను రేకుల సంఖ్యను సూచించునట్లుగా నున్నవి. గోవిందవర్మ ఇంద్రపాల నగర శాసనమందును ఈ వద్దలియే అనుసరింపబడినది. ఇందు సంఖ్యా సంకేతము లీ క్రింది విధముగా నున్నవి.

- (1) Ind. Ant. Vol XX page 16.
(2) E. I. Vol IX page 318. (3) J. B.O., B. A, S Vol. xvi, Pa. 11. (4) E. I Vol. IV Page. 193. (5) E. I. Vol. xii 133.

ఒకటికి గుర్తు	3
రెండు "	33
మూడు "	333
నాలుగు "	L

శాసనమందలి నాలుగవ రేకు రెండవ ప్రక్కతో శాసన మంతమైనది. కావున ఐదవరేకు వదలివేయబడినది.

శాసనమును చెక్కిన శిల్పి ఎంతో జాగరూకతతో అక్షరములను చెక్కినాడు. అక్షరములు వరుసలో నుండి చూచుట కందముగా నున్నవి.

ఈ శాసనమునందు వర్ణక్రమమునకు సంబంధించిన విశేషము చాల ఉన్నది. మొదటి సంస్కృత శ్లోకము తరువాత రెండవ పంక్తి ఆరంభమున "స్వస్తి" యున్నది. "మండలం" అనునది 'మణ్డలం' గా వ్రాయబడినది. బాలార్క ..... బాలార్క దుష్కర కర్మ్య కర్మా—దుష్కర కర్మ్య కర్మా—భర్తృహారాజ — భర్తృహారాజ కర్మాద్యుత—కర్మాద్యుత — శ్రీ పార్వతేయపూర్వావర—శ్రీ పార్వతేయపూర్వావర.

ఇట్లు అనుస్వారమునకు బదులు అనునాసికా కరములు, 'రేవ' పూర్వాక్షరము ద్విత్వమును 'రేవ'కు బదులు "ఁ" వలవలగిలక వాడబడినవి. అనుస్వారమును సూచించుటకు అక్షరము తలపైన చుక్క సుంచుట సంస్కృతములో వలె పాటించినాడు. వినర్గ చిహ్నము రెండు చుక్కలతో సూచించబడినది. ద్విత్వాకరములు, సంయుక్తాక్షరములు ఎక్కువగా శాసనమునందు కనిపించును. మూడు అక్షరములతో గూడిన అక్షరములను ఉన్నవి. ఇందలి యక్షరములలో 'స' 'య' 'స' 'గ' అక్షరములు కొద్ది మార్పుతో నేడు మనము వ్రాయు అక్షరములను పోలియున్నవి. శాసనమందలి వర్ణక్రమములో, దోషములు లేవు. ఈ శాసనమున మూడవరేకు రెండవ ప్రక్క చివరి పంక్తిలో 'ఇరు శ్లోకో' నామ గ్రామములో 'ఁ' వ్రాయబడినది. ఈ శకటరేషము 'ది' వలె నుండి మధ్యన అద్భుత కల్గియున్నది. ముడి గీత పై వరకు నున్నది.

శా స న ప ష య ము

ఈ శాసనమునకు దాత విక్రమేంద్రభట్టారకవర్మ శ్రీనంద్ర భట్టారకుని కుమారుడు (శ్రీనంద్ర

భట్టారకవర్మ ణః (పియనూను నందనురూపశౌర్యశాతీశయ — రెండవరేకు మొదటి ప్రక్క 6 వ పంక్తి). విక్రమేంద్ర భట్టారకవర్మ 'శౌర్యశాతీశయ' ముల చేతను, సమర్థమగు ప్రజా సమూహము గల దగుటచేత ... వచనముచేత రాజ్యభార మప్పగించి, వరమ ధార్మికుడును, విజయవంతుడును, అఖిల సామన్తరాజులు నమస్కరించునపుడు కిరీటమందలి మణుల కాంతులతో ప్రకాశించు పూజనీయ పాదద్వయము కల శ్రీమంతుడు అని ఈ శాసనమున కీర్తింపబడినాడు.

ఈ విక్రమేంద్ర భట్టారకవర్మకు ఉత్తమాశ్రయుడను బిరుద మున్నట్లు తెలియుచున్నది (నాలుగవరేకు రెండవ ప్రక్క 3 వ పంక్తి). ఈతని తండ్రి ఇంద్రభట్టారకునికి సత్పాత్రయుడు అను బిరుద మున్నట్లు శాసనారంభ శ్లోకమును బట్టి తెలియుచున్నది.

ఈ శాసనమున విష్ణుకుండిన వంశమున మూడవ వాడును, మొదటి మాధవపుత్రుడును నగు గోవిందవర్మ ప్రశంస కలదు. ఈ గోవిందవర్మ ఇంద్రపాలనగర తామ్రశాసనమును వేయించినాడు. విక్రమేంద్ర భట్టారకవర్మ శాసనమున విష్ణుకుండిన వంశము గోవిందవర్మ నుండి ఈ క్రింది విధముగా నున్నది:

గోవిందవర్మ-1

|

మాధవవర్మ-2.

|

విక్రమేంద్రవర్మ

|

ఇంద్రభట్టారకవర్మ

|

విక్రమేంద్ర భట్టారకవర్మ

(శ. సం. 488—క్రీ. శ. 566)

విష్ణుకుండినులలో రెండవ మాధవవర్మ వాకటక రాజకుమార్తెను వివాహమాడినవాడు. ఇతడు వికాదశాశ్వమేధ బహు సువర్ణ షోణ్డరీక వాణపేయాదిక్రతు సప్తాసముల నావరించినవాడును, సర్వమేధ, రాజనూయ పురుష మేధాది పుణ్యక్రతువులను నిత్యము యధావిధిగా నావరించినవాడును, వేదోక్త .... సమస్త దుష్కర పుణ్యకర్మ

విక్రమేంద్ర భట్టారికవర్మ ఇంద్రపాలనగర శామశాసనము

ననుష్ఠించినవాడును. తూర్పు దశిణము, పడమటి భాగములందు రేవానది నీటియొక్క వలయుముచే నలంకరింపబడిన భూభాగమునకు బ్రభువైనవాడును అని కీర్తింపబడినాడు. ఇతని పుత్రుడు విక్రమేంద్రవర్మకు 'మహారాజ' బిరుదమున్నట్టి శాసనమువలన తెలియుచున్నది. ఈ విక్రమేంద్రవర్మ మాధవవర్మయొక్క (ప్రియపుత్రుడనియు, వాకాటక మహాదేవి కుమారుడనియు, మహాకవియనియు, శార్దూమతావలంబి యనియు, కీర్తింపబడినాడు. ("మహారాజ శ్రీమాధవ వమ్మణః ప్రియపుత్రస్య వాకాటక మహాదేవీ సుతస్య మహాకవేః పరమ సోగతస్య మహారాజశ్రీ విక్రమేంద్ర ...."))

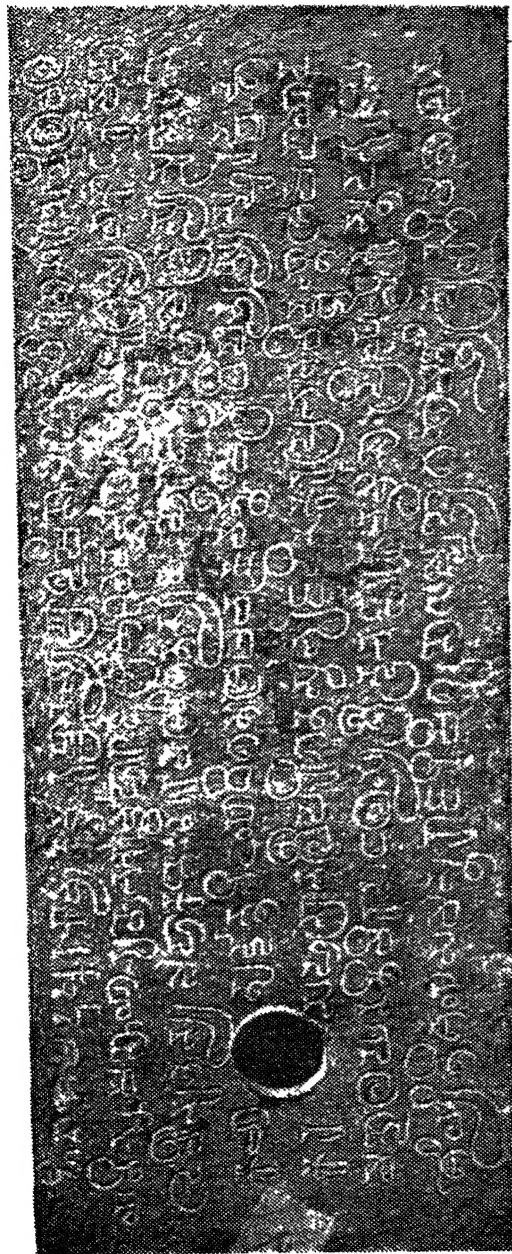
ఈ శాసనారంభమున విష్ణుకుండినులు భగవత్ప్రసూపుడగు శ్రీ వర్వతస్వామి పాద కమలమును ధ్యానించుటవలన నకల ప్రజా పరిపాలనాధికారమును పొందిన వారును బ్రహ్మ క్షత్ర తేజస్సును ధరించినవారును, విష్ణుమూర్తియొక్క పరాక్రమమును, నయ నంపదను కలిగినవారును అని కీర్తింపబడుటయే గాక, 'విష్ణుకుండిన వంశ్యులలో షడభిజ్ఞ ప్రతిహారియొక్క దర్శనానుగ్రహము వలన సుగత సిద్ధాంతములందు గౌరవము కలిగినవాడును సర్వలోకమునకు దీప్తైన అందముతో కూడిన మహా విహారములను నిర్మించుటవలన బ్రాహ్మణోపకారజనితంబగు పుణ్యసంభారమును పొందినవాడగు మహా రాజశ్రీ గోవిందవర్మ ....' అని మాధవవర్మ తండ్రియగు గోవిందవర్మ ప్రశంసించబడినాడు.

విక్రమేంద్రభట్టారికవర్మ గత కాలమును గురించి, చింతించువాడై స్వపర వంశముల కలంకారప్రాయులగు రాజర్షుల నందరి సుచితరీతి గౌరవించి ధర్మబోధనము చేయుచుండగా తన కీర్తి కనురూపముగ పరాక్రమ ముండుటచే నితర రాజవంశములను తనవిగా (అత్యీయములుగా) చేసికొని వృధివీతి పదమును గైకొనుటవలన అతిశయముగు మహిమగల శ్రీ మాధవరాజును పేరుగల వానిని, మనోహరాకారుని, నయ పరాక్రమాది గుణములతో కూడిన వానిని,

పుట్టుకవలన గౌరవార్హుమగు విష్ణుకుండిన కులముయొక్క మాహాత్మ్యమును తెలియజేసినవానిని, సర్వ సామంతకుల తిలకాయమానుడగుటచే వ్యక్తమైన రిండు నాభిజాత్యముగల వానిని, అవికలములైన గుణమణి దీప్తి సమూహముచే దిగంతరాశమును ప్రకాశింపజేయు వానిని, తన మూలరాజ వంశమును తన జన్మచే ననుగ్రహించుటచేత సాగరము లక్ష్మిచేత నలంకరింపబడినట్లు చేయువానిని, ఎదురులేనివానిని కుమారునిగా పొంది పలురకముల నందములై గొప్ప కట్టడపు నేర్పును కలిగి అద్భుతములైన స్థూపములు, విహారములనెడు చూడామణులచే నలంకరింపబడిన దశిణావముయొక్క శ్రీ పర్వతమునకు తూర్పు పడమర భాగములందున్న రాజసమూహము లనెడు హారముల మధ్య నిరుపమాన మగునట్లు ప్రకాశించుటచేత కామభ్రమణివలె ప్రకాశించు కీర్తి శరీరము గలవాడును గుణరూప సంపత్తులందు గోవిండు ననుసరించినవాడై మూర్తిమంతముగు గోవిందరాజయొక్క కీర్తిని పెంపొందింపజేయు కోరికచేతను పరమ భట్టారికా మహాదేవితో ఇంద్రపురము నలంకరింపజేయగోరినట్లుగా ప్రతిష్ఠాపింపబడిన శ్రీమంతంబగు పరమ భట్టారికా మహా విహారమునందు అన్య దభిషేకానంతరము వరి ల్లచున్న పదునొకండవ విజయరాజ్య వత్సరమునందు కార్తికమాస మందలి కృష్ణ పక్షమందు అష్టమినాడు నలుదిక్కులందున్న పూజ్యములగు భిక్షు సంఘముల యొక్క అనుభవము కొఱకు సర్వధాన సహితముగా నమస్త విష్ణుములను తొలగించి ఇరుణ్డెతో అను గ్రామము దానము చేయబడినది.

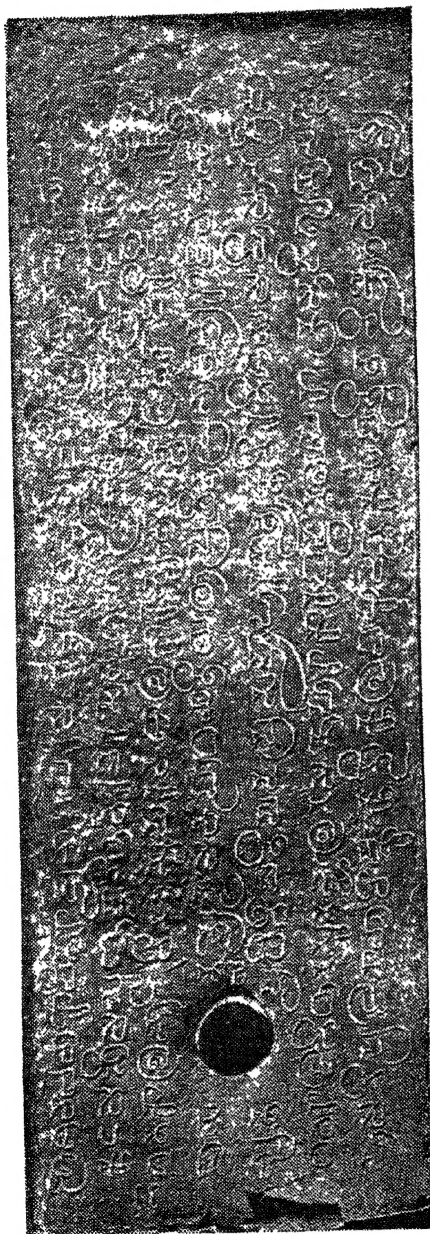
ఈ శాసనమున దానము చేయబడిన గ్రామము 'ఇరుణ్డెతో' ఇంద్రపురము—ఇంద్రపాలపురము, లేక ఇంద్రపాలనగరము. ఇవట శార్దూవిహార ముండె ననుటకు తార్కాణము లున్నవి. ఈ విహారము పరమ భట్టారికా మహా విహారము. విహార ప్రశంస గోవిందవర్మ ఇంద్రపాల నగర తామశాసనముందును కలదు. గోవిందవర్మ 'పేష్కాన' గ్రామము నీ విహారమునకు దానము చేసినాడు.

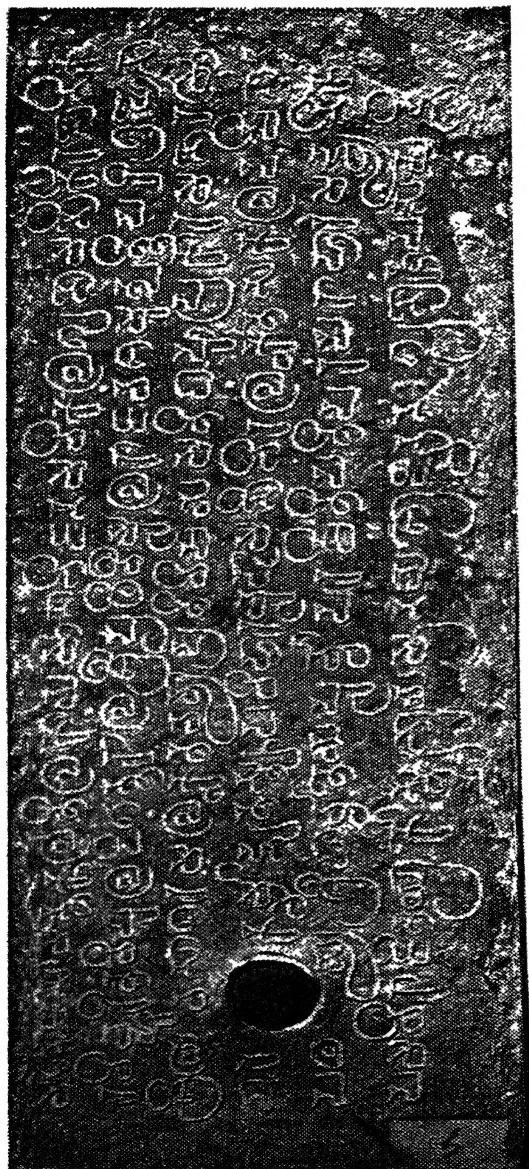
రెండవ రేకు మొదటి ప్రక్క

- 1 శేష దుష్కరకర్మ మూర్ఖానుష్ఠానస్య పాగ్దక్షిణా సరామ్యేనిధి (ధని) శేవా సరిత్యులవలయ
- 2 విభూషణా భవో భర్త మృహహారాజశ్రీ మూర్ధవ వమ్మణాః ప్రియ పుత్రస్య వాకాటక మహా
- 3 దేవీ సుతస్య మహా కనేః పరమహాతస్య మహారాజశ్రీ విక్రమేంద్రస్య సూతో రనే
- 4 క చాతుర్ద్వస్త విజయాధికతాశేష చక్రవర్తి తేత్రాధి పత్యస్య స్ఫురదశ
- 5 కరసహస్రాపలీ పరిగః స్వభూష దినకర ప్రభావ విద్యస్తా శేష దాయాద
- 6 మణ్డల ఘన తిమిరపటలస్య శ్రద్ధాభట్టారక వమ్మణాః ప్రియసూను స్తదనుసూవ
- 7 శౌర్యాతిశయ సమ స రాజరిషి సుణసమ ద్యోగ సామర్థ్య ప్రకృతి మణాలేన

రెండవ రేకు - రెండవ పక్క

1. శ్రీశ్రీ (ప) పవనారోపిత రాజ్యభారః పరమధర్మశ్రో ధర్మవిజయూ ప్రణతానక సామన్త మ
2. కుటుమబిసయూభోద్యానీత వరచరణద యభః శ్రీమా స్విక్రమేంద్ర భట్టారక వమ్మకాణ
3. గతకాల భావినః స్వపరవంశాలంకార భూతా స్సర్వా నేవ రాజరిషి ననుకూపే
4. తా సత్కృత్యేత మవబోధయతి యథాప్రతిత ప్రభావాన్య రాజవంశ సాత్త్వి
5. భూత పృథివీతి పదప్రసవ్యహరణ వ్యక్తసరితిశయ మహిమానం శ్రీ మా
6. ధవరాభాగిధానం కుచచ్ఛలేన మళహారాకారబద్ధం నయపర్యాకమాది గుణసహో
7. హ మభిప్రణతాతాయా విష్ణుకుండ్లీకుల బహుమతైః సంబుధితాభిఖ్యాత మాహాత్మ్యే

మూడవ రేకు - మొదటి ప్రక్క-

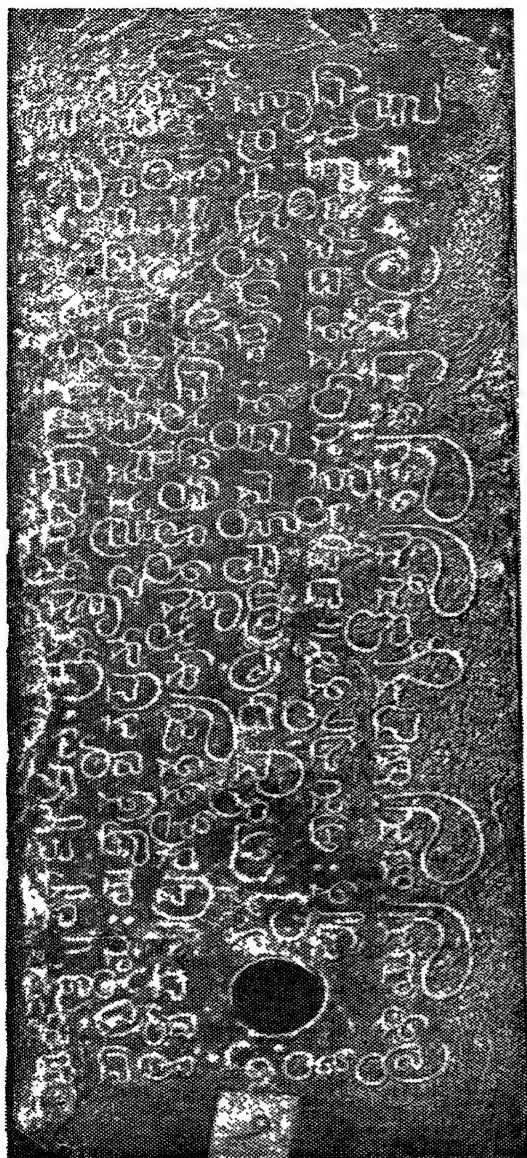
1. మశేష సామస్తకుల తిలకాయమానాభిజన మః లగుణమణి కిరణవిక
2. ర విచ్యుర్నిగం విపుల దగస్తరాలం శ్రీ వృధీమూల రాజవంశ ముత్పత్తి కలిగ
3. శ్రియేన సాగర మలంకృతవత్సా ప్రతివిషయ మతివిహూపకార మణి
4. దారికమూర్ఖద్యుత స్థావిహారి చూడామణిభి రంగృత నకల దక్షిణా
5. కథస్య శ్రీ పావ్లకలేయ పూర్వాక పరి షీతిఃతి కరింపరాహరనుద్ధి య
6. పను విరాజితమూ కౌస్తుభాయమాన యశోజన్మనః గుణహూప సంఘ్ని

మూడవ రేకు - రెండవ ప్రతి

1. రమకర గోవిందస్వశ్రీ గోవింద (గోస్వ) రాజస్య మూర్తిమతీంద్రియం ప్రత్యక్షిష్యం కృత
2. నారథయా ఐరమభట్టారికా మహాదేవ్యా శ్రీమదన్ద్రపుర ముచ్చే రంగకన్యకామ
3. యేన ప్రతిష్ఠాపితే శ్రీమతి పరిమ భట్టారికా మహానిశానే న్యాభి ప్రవర్ణమా
4. న విజర రాజ్య సంవత్సరైకానశే శాశ్వతమాన కృష్ణవేదే ప్త
5. మ్యా చాతుర్విశార్య వర భిక్షు సంఘ పరిభోగాయ సర్వకదాన సహ
6. త స్సర్వక బాధ పరిహారేణ ఇరుక్మతో నామ ప్రదక్షి

၂၈၁၃
၂၈၁၃
၂၈၁၃
၂၈၁၃
၂၈၁၃
၂၈၁၃
၂၈၁၃
၂၈၁၃

1. ....దేవ కరిషిః శ్రుతిస్మృతి పదాచారాను వృత్తిభిః స త్కరి.....
- 2 చాలనయః శ్వాత్సనభ్రమదాహన శ్శుద్రకరివాదోపవహాదమృక్
3. బిలోపాయః ప్రవర్జితశిష్యమాని స్మృతివిహితాని వాతకాని భవన్తి నిఘ్నై
4. తాం భర్త్యగోవిందబాలయోషి ద్విశ్వితః కూలిస్తాభవేద్ద్య
- 5 త్తి మాతః శాసనాం కృతామ్ బహువిన్యకసుధాద బిశ్వానువా
- 6 లి యస్య యస్య యదా భూమి సస్య తస్య తదాహమ్ పక్షిం

నా లు గ వ రే కు - రెండవ ప్రక్క

1. పవన సహ సహ సగ్గేశ తిప్పతి భూమిః అక్షేప్త చాను మస్తాచ నాశ్శేస
2. ధరకే వనత్ శత్రు ల్లవధంగ పేనబం సింహత్వయం ల్లవం... త్యా
3. వృత్త యదాగః ప్రథమత శ్చ కాభిధానం పురం ప్రాచ్యానన త్తమాశయ
4. ఇతి బ్యాస స్థదేవం స్వః నాహ్నితిశ్శాః శతే శయితే న్నవ
5. త్పరాగంగలే యోగోద్భృతా భక్త్యా కుంస్య ల్మీ రధ ఆశస్య నయవి
6. ప్రమాభ్యాం ఆజ్ఞానాభ్యాశకుం ప్రమాః శ్రీ మూలరాజః సత్యేషు ముఖ్యః

విక్రమేంద్ర భట్టారకవర్మ ఇంద్రపాలనగర తామ్రశాసనము

శాసనానువాదము

బాలసూర్య తేజో విరాజమానుండగు నే రాజు యొక్క కీర్తిచే దిబ్బుండలము వ్యాపింపబడినదో అట్టి ఉత్తను శరణ్యుడును పూజ్యుడును నగు సత్యా శ్రయుని కుమారుడు విజయము నందుచున్నాడు. స్వస్తి. భగవత్ప్రసాదులగు శ్రీ పర్వతస్వామి పాద కమలములను ధ్యానించుటవలన సకల ప్రజా పరిపాలన, నాధికారమును పొందినవారును, బ్రహ్మక్షత్ర తేజస్సును ధరించినవారును, విష్ణుమూర్తియొక్క పరాక్రమమును యనంపదను కలిగినవారును నగు విష్ణు కుండిన వంశ్యులలో షడభిజ్ఞ ప్రతిపరియొక్క దర్శనానుగ్రహము వలన సుగత సిద్ధాంతములందు గౌరవము కలిగినవాడును స్వర్గలోకమునకు దీక్షైత్య అందముతో కూడిన మహా విహారములను నిర్మించుట వలన బ్రాహ్మణోపకార జనితంబగు పుణ్య సంభారమును పొందినవాడును అగు మహారాజశ్రీ గోవింద వర్మ యొక్క పుత్రుండైనవాడును, ఏకాదశాశ్వమేధ బహు సువర్ణ షాణ్డరీక వాజపేయ్యాదికతు సహస్రముల నాచరించినవాడును, సర్వమేధ రాజసూయ పురుష మేధాధి పుణ్యకతువులను విత్తము యథావిధిగా నాచరించినవాడును, వేదోక్త సమస్త దుష్కర పుణ్యకర్మల ననుష్ఠించినవాడును తూర్పు, దక్షిణము, పడమటి భాగములందు రేవానది నీటియొక్క వలయుముచే నలంకరింపబడిన భూభాగమునకు ప్రభువైనవాడును అగు మాధవవర్మ యొక్క ప్రియ పుత్రుడును, నాకాటక మహాదేవి కుమారుడును, మహా కనియ్యై శార్దూమతావలంబియైన మహారాజశ్రీ విక్రమేంద్రుని యొక్క కుమారుడును, బహు పర్యాయములు దిగ్విజయ మొనర్చుటవలన సమస్త చక్రవర్తుల యొక్క రాజ్యములపైన నాధిపత్యము గలిగియున్న వాడును, ప్రకాశమానమైన నిజ భుజ పరాక్రమ సహనదీప్తులచే పరివృత్తుడైన దినకర సదృశముగు ప్రతాపదీప్తిచే దాయాది మండల రూపమున సున్న సమస్త గాఢాంధకార పటలమును నశింపజేసినవాడగు శ్రీస్త్ర భట్టారకుని యొక్క కుమారుడు తదను రూప శౌర్యాతిశయములతోతను, సమస్త రాజర్షి గుణ సదాచార సంపత్తిచేతను సమర్థుడుగు ప్రజా సమూహము గలం దగుటచేత .... వచనముచేత రాజ్య భార మప్పగించి పరమ ధార్మికుడును, విజయవంతుం

డును అఖిల సామన్తరాజులు నమస్కరించునపుడు కిరీటమండలి మణుల కాంతులతో ప్రకాశించుపూజనీయ పాదద్వయము కల శ్రీమంతుండగు విక్రమేంద్ర భట్టారకవర్మ గత కాలమును గురించి చింతించువాడై, స్వనర వంశముల కలంకారప్రాయులగు రాజర్షులందఱిని సుచితరీతిని గౌరవించి ధర్మబోధనము చేయుచుండగా తన కీర్తి కనురూపముగు పరాక్రమ ముండుటచే నితర రాజవంశములను తనవిగా (ఆత్మీయులుగా) చేసికొని పృథివీపతి పదమును బలాత్కారముగా గైకొనుటచేత సతిశయముగు మహిమగల శ్రీ మాధవరాజును పేరు గలవానిని, మహారాజురూపిని, నయము, పరాక్రమము మొదలగు గుణములతో గూడినవానిని, పుట్టుకవలన గౌరవార్హుడుగు విష్ణుకుండిన కులముయొక్క మాహాత్మ్యమును తెలియజేసినవానిని, సర్వ సామంత కుల తిలకాయమాను డగుటచే వ్యక్తమొనరించు నాభిజాత్యము గలవానిని, అవికలములైన గుణముల దీప్తి సమూహముచే దిగంతరాళమును ప్రకాశింపజేయువానిని, తన మూలరాజవంశమును తన జన్మచే ననుగ్రహించుటచేత సాగరము లక్ష్మిచేత నలంకరింపబడినట్లు చేసినవానిని, ఎదురులేని వానిని కుమారునిగా పొంది పలరకముల నందములై గొప్ప కట్టడపు నేర్పును కలిగి అద్భుతములైన సూత్రములు, విహారము లనెడు చూడామణుల చేత నలంకరింపబడిన దక్షిణానధము యొక్క శ్రీపర్వతమునకు తూర్పు పడమర భాగములందున్న రాజసమూహము లనెడు హారముల మధ్య నిరుపమాన మగునట్లు ప్రకాశించుటచేత కౌస్తుభమణి వలె ప్రకాశించు కీర్తి శరీరము గలవాడును, గుణరూప సంపత్తులందు గోవిందు ననుసరించినవాడై మూర్తి మంతముగు గోవిందరాజుయొక్క కీర్తిని పెంపొందింపజేయు కోరికచేతను, పరమ భట్టారికా మహాదేవిచేత ఇంద్రపురము నలంకరింప జేయగోరునట్లుగా ప్రతిష్ఠాపింపబడిన శ్రీమంతంబగు పరమ భట్టారికా మహావిహారమునందు అన్యదభిషేకానంతరము వర్తిల్లుచున్న పదునొకండవ విజయరాజ్య వత్సరమునందు కార్తికమాస మందలి కృష్ణానక్షత్రముందు అష్టమివాడు నలుదిక్కులందున్న పూజ్యములగు భిక్షు సంఘముల యొక్క అనుభవముకొఱకు సర్వదానములతో సహితముగా సమస్త విష్ణుములను తొలగించి ఇరుకైతో అను గ్రామము దానము చేయబడినది.

దేవతలచేతను, రాజులచేతను, ఋషులచేతను ప్రతిస్పృత్యుక్త సదాచారానుషా న యుక్తులగు వారి చేతను నిది సంరక్షింపఁ దగినది. ఎవ డిచ్చుట తోభము ప్రమాదము, అజ్ఞానము, కుద్రపరివారము మొదలగు దోషముల వలన ధర్మవిరోధమునకు ప్రయత్నించునో వాని కీ వేదోక్తములైన పాతకములు సంభవించును. ప్రభువులకు, గోవులకు, విక్రమలకు, బాలురకు, స్త్రీలకు, విద్వాంసులకు నవకారము చేయు వాని కెట్టి గవి యగునో యట్టిదే చేసిన శాసనము నుల్లంఘించినవానికిని నగును. పూర్వము భూమి చాల మందిచే దానము చేయఁబడినది. భూమి పూర్వము చాల మందిచేత పరిపాలింపబడినది. ఏయే సమయములలో భూమి ఎవరెవరికి సంబంధించి యున్నదో వారివారికి ఆ భూమియొక్క అనుభవము ఫలితము చెందును. అరవై వేల సంవత్సరముల కాలము భూదానము చేసిన వాడు స్వర్గముతో నివసించును. దాని కాకే పము పలుకువాడును, దాని ననుమతించువాడును సరక మందే నివసించును. వల్లవుని వలె (విటునివలె) స్వల్ప బలముగల సింహాత్మయుండను వల్లవుని భంగపఱచి తిరిగివచ్చి మొదటగా శక్రాధిదానము అను పట్టణమును ఉత్తమాశ్రయుఁడు అను పేరున కీర్తి గాంచిన రాజు దానము చేసెను. ఆ దానము శక సంవత్సరము సాష్టాశీతి చతుశ్శతమునందు (488) గడచిన పిదప జరిగినది. ఎవరిచేత పశువంశము

యొక్క పతన ముందుచున్న కీర్తి యుద్ధరింపఁబడినదో ... నయనిక్రమములచేత ... కులమునందు పుట్టిన సత్రపులలో ప్రముఖుడైన శ్రీ మూలరాజు....

కాలనిర్ణయము

ఈ శాసనమును వేయించిన నిక్రమేంద్రభట్టారకవర్మ ఇంద్రభట్టారకుని కుమారుడు. ఇతఁడు శక సంవత్సరము 488 వ సంవత్సరము నుగిసిన పిదప తన విజయరాజ్య సంవత్సరమున వేయించినాఁడు. అనగా క్రీ. శ. 560. ఈ శాసన సూచని యుభయేకాంతరము వర్తిల్లుచున్న పదునొకండవ విజయరాజ్య సంవత్సరమునందు కార్తీకమాస సుందలి కృష్ణానక్షమందు అష్టమినాఁడు, నరియగు శక సంవత్సరము 488 న వేయఁబడినది. ఈ శాసనకాలము నాధారముగా గొని విష్ణుకుండినుల కాలనిర్ణయము చేసినాను. గోవిందవర్మ ఇంద్రపాల నగర శాసనమును గూర్చి చెప్పినపుడు విష్ణుకుండిన వంశ స్థాపకుఁడు మహారాజేంద్రనర్మయని తెలిసినాను. ఈ రెండు ఇంద్రపాల నగర తామ్రశాసనములనుసరించి విష్ణుకుండిన వంశ వృక్షమును కాలమును నిర్ణయించినాను. విష్ణుకుండినులు శాత్రుమరాభిమానులు. ఇంద్రపాల నగరము మొదట శాత్రువైరముగా నుండి కాలక్రమమున కైవమత కేంద్రముగా వరిల్లినది. ఈ నగర మిప్పుడు శిథిలావస్థ లో నున్నది.

హయఃరింఘానుఖ ధూళిఘోసర ంరిన్యహఃకోపేమై
రయఃజాతి శ్రమతోయ ఖిదుయుగమై రాజిల్లు నెమ్మోయుతో
జయమున్ బార్థన కిచ్చునేడ్కనని నా శక్రాధిపాలిం జాల నో
చ్చియు బోరించు మహానుభావ మదిలో జింతింతు నశ్రాంగమున్.

(పోతన — భాగ - ధీమత్తవ)

యెంకిపాటలు - కిన్నెరసానిపాటలు

డాక్టర్ శ్రీపాద గోపాలకృష్ణమూర్తి

పాటలు బయలుదేరిన కాలంలో అధికార్థ సూర్యనారాయణరావుగారు 'జానకి' అన్న ప్రేయసికీ, ఆమె ప్రేయసికిగల అమల ప్రేమను గురించిన ఖండకావ్యాలు 1917 నాటికే రచించి, నందూరి సుబ్బారావుగారికి వినిపించారు. ఆనాటి తెలుగునాటి సాంఘిక పరిస్థితులలో ప్రాథమిక ప్రేయసులు భార్య భర్తలుకాక, వేరొక జంట ఉండగల అవకాశములులేవు. కనుక శరీరాకర్షణను అతిక్రమించిన ప్రేమను వర్ణించ యత్నించిన అధికార్థవారు జానకినీ, ఆమె భర్తనూ ఎంచుకొని, గీతాలు రచించారు. వీటిలో దావత్య ప్రేమ ముగ్ధ మనోహరంగా గోచరిస్తుంది. జానకి చక్కనిది. అయినా నల్లని వరుని పెండ్లాడింది. ఇరుగు పొరుగుమొలకలు అడిగితే 'నలపు నిలిపిన వాడు నలుపైననేమి, నా బాలకృష్ణుండు నలుపైననేమి' అంటుంది. ప్రాణ విభు దెప్పడో కొంచెము తన ప్రణయాన్ని అలతచేస్తే, "అణువు కంటెను అణువుగా నగపడినను, మహితమౌ వానికంటెను మహితమిద్ది" అంటుందీమె. అతడు 'మట్టి నీడలందు ప్రకృతి వరచిన వచ్చినవల్ల మీద విశ్రమింతము జానకి వెడలి రమ్మంటాడూ, వియోగ వేళలలో 'మనసు నీ వద్దనే యుండు, తనువే సీతా పోవుచుండె' నంటాడూ, 'పక్షులెల్ల కులాయముల్ పట్టిపోయి' చల్లగా చందమామ వచ్చినప్పుడు 'ఏమి చేయుచునుండునో యింటిలోన నాడు జానకి నారతనాల బొమ్మ' అనుకుంటాడు. సుందరాంగుల నెందర చూచినా, జానకి ముఖమే అతని మనస్సులో నిలుస్తుంది. 'నానాది వాక్యంబు గానామృతంబు, నాలేమరాగంబు నా వైభవంబు, నా సీత ప్రణయంబు నాడు ప్రాణంబు' అనుకుంటూ, తిరిగి వస్తాడూ, 'చిరవియోగానలంబున చిత్త మెరియ కనక కనక జానకి నాథుగాంచినపుడు, కనుగనల బాష్పకణములు గారుచుండ తొగరు పెదవుల చిరునవ్వుతోను' నతికి. తెలియని ప్రేమయే బలమైనదని చిలుకలు, కనరాని ప్రేమ మనమైనదని గాఢీ, పాడితే పలుకని ప్రేమయే పాపమని జానకి మనసులో చల్లగా పాడుతుంది. చింత మఱచిన ఈ దంపతులను

అధికార్థవారే కాకుండా మనమంతా ఆశీర్వదిస్తాము. రాయప్రోలు, అబ్బూరి కవుల చేతులలో ప్రేమ స్థిరాశ్రయము లేనట్లుగా కొంత కళవిభవడి అధికార్థ చేతిలో స్నిగ్ధమై, దావత్య ప్రేమగా నిలిచింది. నందూరివారు అధికార్థకడనే ప్రేమ కవితకు ఓసరాలు వేర్చినారు.

ప్రేమ కవితను చిరకాలంగా పాటలలోనే మెలగినది. హాలుడు ప్రేమవల్ల ప్రాకృతాని కిచ్చిన గౌరవాన్ని పాటకు కూడా పంచవచ్చును. తెలుగు గేయాలు నిన్న మొన్నటివరకూ భక్తికో, ప్రేమకో అంకితాని మన మందరమూ ఎరుగుదుము. నందూరి సుబ్బారావుగారు తమ ప్రేమ కవితలకు పాటను ఎంచుకోవడము ఇందువల్లనే. విశేషించి జంపెలనే—నాలుగు అయిదక్షరాల ఆవృతాల పాదాల—రచనలు ఎక్కువగా వాడడమువల్ల కూడా వారు సంప్రదాయపు ప్రేమ గీతాల దారివే అనుసరించారని చూపిస్తుంది.

గురజాడవారు ముందుకు తెచ్చిన వ్యావహారిక భాషను తెలుగు వారు గ్రహించలేకపోయారు. బసవరాజువారు ఒక్కరు—వద్యాన్నిమించిన అనేకానేక భరించగలవు కనక— పాటలు స్వీకరించారు, గురజాడవారిపాటి నియమ పాలనను చేయక 'లోకాని కుత్తుత్త దీపావళి', 'నట్ట నడి సంద్రాన నావలో వున్నాను' అంటూ మాట్లాడే భాషలో వ్రాశారు. గురజాడవారు వ్యగతాలలో 'పంజరంబున నున్న కల్లును పగులదన్నగలేక స్రుక్కిలి' నని విచారించినా, బోధనలో మాత్రము 'పండితుల కష్ట భాషకూ, మాట్లాడుకునే (జీవత్) భాషకూ నడిమి భాషను నిర్మించుకోమనే చెప్పేరుగాని, అచ్చంగా మాట్లాడుకునే భాషనే వాడండి' అని చెప్పలేదు. వారు నీలగిరి పాటలకు వాడుక భాషను వాడలేదు. వారు సంస్కృతులు మాత్రమే. విప్లవకారులకారు. వారి వ్రాతలలోనూ, వ్యాసాలలోనూ, లేని విప్లవాన్ని వారికి నవీనులు అంటగట్టడము స్వార్థము వల్లనే, విప్లవకీక అవరోకనమువల్ల కా దంటున్నాను. ఈ విప్లవమన్నది గిడుగువారి

‘అద్దములో నా రాజు అంతసేరావు ! ఇంత ముత్యములోన ఇమిడి నేలాగు?’ అంటుంది ముత్యముతో తన నీడ చూసు కునే నాయుడితో యొంకి. నాయుడు జవాబు ‘న్ని పాంక లున్న యొంకి నీవు! ఇంత నా గుండెలో యిమిడిపోలేదా?’ అని. దీనిన మహారాజా సుదక్షిణాదేవీ లేళ్ల కళ్లలో ఒకల్లోకరి కళ్ల పొందర్యము చూసుకున్నారంటాడు కవి కుల గురువు. మాధవునిచేత ‘త్యమసి మమభూషణం త్యమసిమమ జీవనం త్యమసి మమ భవజలధిరత్నం’ అని—మాధ్యిక మధురమైన శైలిలో అయితేనే?—వాచ్యంగా చెప్పిస్తాడు జయదేవుడు. పై యూహ తనకు తట్టి యుంటే సంకోషించి యుండును ఆ మహాకవి. ‘మాట వరన కెప్పుడైనా అన్నా’ అన్న ఇటీవలి సినిపాలలోనూ, వాళ్ళ మాధుర్యమూ, చమత్కారమూనే తోస్తూ న్నాయిగాని, ఈ పాట బొమ్మత్యము కానరాదు.

‘యొంకి పాటల గారి దుమారము’లో యొంకి పాటలు కొంతకాము అగినా, అక్కడా అక్కడా వివరము 1953 నాటికి మరొక సంపుటంగా వచ్చాయి ‘కొత్త పాటలు’. కాలక్రమ రచనను అనుసరించి వ్రాసేటప్పుడు ఈ కొత్త పాటలను గురించి చిన రాత తరవాత తరవాత చేయవలసివేదాని, తక్కిన తెలుగు రచనలే ఈ కొత్త పాటల రాకకు కారణముకాక పోవడమువల్ల యొంకి పాటల తరువాయగానే వీటిని చెప్పవచ్చుననుకున్నాను. తొలి పాటల్లో నందూరి సుబ్బారావుగారు యొంకిని తీర్చి వ్రేమ విద్వేలో ఓసనూలు వర్ణించారు. ఆ పాటలలో యొంకినాయుళ్ళు వరసరాకయ్యలే. కొత్త పాటలలో వారు ఇద్దరూ ఇంకా పెరి గేరు. రచన వెలుగుల గంగ రమ్మంటే యొంకి శివమొత్తి తాణాలు చేసింది. ‘నీరులతో ముత్యాల నరుల చెల్లాటలో పిరిసీరీమువ్వ లా చిందులా గంతులా’ ప్సానూచేసి, కాశీదేవుని యెదుట గర వాన నిలిస్తే ఆయన (గంగ తంమిడినుంచి ఎప్పుడు దిగింది అని) తం తడుముకొని తానే తల్లిబుల్లై వాడు. మన యొంకి అని నాయుడున్నా, చనవులకు పోరాడు. అమె యెప్పుడూ కొత్త వప్పుల కులుకు, కొత్త మెరుపుల తళుకు, ‘రెక్కెంతో పై కెగిరి సుక్కల్లె దిగు’తుంది. కొండ తిరిగి, కోన తిరిగి, గరిక పూల కంత మాంకూర్చి, అవు నడిగి, అడివి నడిచి, గుమ్మపాలూ, కామ్యనేనే పొందువరచి, చాయ వెన్నెలలో తోడు బయళ్లలో వచ్చుక మెత్తల పానవుపై న ‘కేక’ అని అరచి నాయుణ్ణి ‘కే’ అనమంటుంది. నాయుడి కోపాకోప రూపుమావడానికి పూలరంగములో కాలు దుప్పుతుంది. నాయుడు ఏ వూరో పోతే ఎంతే దొరయంటు అతని వేషముతో నటిస్తుండటం. అప్పుల్ని నాయునివలెనే అడి నిస్తుంది. పసిబాలుణ్ణి అతనివలెనే కనరుతుంది. అయితే, ఈ చిత్రముగాని, నాయుడు ఆనంతకంటే వేరమంతా నాయుడిదే పొరుషము నాయుడిమీదే! ఎంతెంత దూరాన ఎందరిలో నాయు

డున్నా మూటిగా అతని వెనక చూసిందా, అతడు తనవైపు తిరిగి వలసివదే. అయితే యొంకి గర్వపోతువాడు. రంగుకోక ధరించి రెప్పవాలకు నిలచి, అరికిడికి వులికినడి నలుదెసల విరగబడి డీను సుందరి దరిదాపుకు పోలేనని ఆమెకు తెలుసు. ఇక నాయుడా? యొంకి దూరాన ఉన్నప్పుడు ఏటి దరినుండి ‘సానామింకెవరో’ సందడెవరో’ అనుకుంటాడు. యొంకి అద్దముకూరి, అమె కళ్లలో చూస్తాడు. కాని, ‘నీరాడ తలపుంచు’ యొంకి పెంచి సిద్ధరాజు అను కడలింపగోరి అడిగిందే అడుగులాడు. అమె కళ్లను బారు—ఇంటి కనగోరి ఏయనాలు నటించి బయలు దేరతాడు. ‘ఏ రమణునే జేయవలెనే’ యొంకితో ఎటుల నేనేక మనగం’ అని ఆరో చిస్తాడు. ‘యిచ్చ డెలులంటివో చెప్పుకోవోయీ’ తని ఆమె అడి గితే ‘చిన్నె వన్నెల రామచిత్ర’ లాగున్నానంటాడు. ‘ఈ గొంతు వలికేది ఎవరి పదమోయీ’ అంటే ‘ఒక బరపులలేని యొంకిదే’ వడమంటాడు. వనమంతలో చక్కదన మెవరిదంటే ‘పాంకాల పోకళ్ల ఎంకిదే నిజ’మంటాడు. ఈ పాటలలో తలపోసి, తలపోసి నందూరి సుబ్బారావుగారు యొంకి నాయుళ్ళ అంజుపు కళలు కంపిస్తారు. ఇప్పుడదగండి “యొంకివ్వ?” అని. ఆయనే అన్నారని యొంకివ్వని లోక మెప్పుడైన కదిపితే వెలుగు నీడలవైపు వేలు చూపింతు. యొంకి పాటలను ప్రభకట్టి విత్త పాహిత్య పిఠులుతోక్కి రావచ్చు తెలుగువారు.

ఎరగవి ప్రణయపు వెలుగులతోపాటు మనము చూడని మెరుపు బందాలు ‘యేటి కడుపున దాగి’ నిదర్యేయోతోటా ‘యెలుతురంతా మేసి నెమరేసియేరూ, యేటి మరగలవరె మరుగు మనస్సులూ, ఏపూదిపెట్టిదీ వీపు తట్టేదీ వీళ్ళు చిలికేదీ నిలిసి సూసేదీ వడే అచ్చెరువూ, యొంకి సరపాలాడ జంతులావుంటే నూసి, సూడక, కన్నునూసి తెరిచే గోవు మా లిప్పుమీ, చాలు చూపుల కులికే ఏటి చంద్రుడూ, ‘నిలువంత చెవిజేసి పిలుపు వివనోరగిలి కట్టిదిగించి శిరమ కానిమ్మని విసిరే దీనసుందరీ కాన వస్తారు యొంకి పాటలలో. చివరికి ఆటపాటలలోనే మరచిన రాజు చెయ్యములకు కందుటే ఎరుగని తన మనసు గాయము కాగా, అతనికే చేటుని కంట నీరు రానిన’ యొంకి మన మనస్సులో మిగిలిపోతుంది. యొంకి మధురవాణీకాంతం తోమట్టువు. ఆమెను శృంగ్నించి మహాశ్వాసం బావాల్ని నిర్మించి అంద్ర కవిత్వానికి అంద్రపు బరువు చేర్చారు నందూరి సుబ్బారావుగారు. “ఇంతేంటే సంద్ర మెంతోయనుకోంటి, మనకు సూరీడుకూ మద్దెమందేవా?” అంటుంది యొంకి. ఏమీ అని అడిగితే, “నా నీతి, నా జాతి నా వార పోవాడ మరిగి నా మమస సాగరమయ్యె వన్నారు. ఇంతేంటే సంద్రము?” మెరుపుని వెనక్కి తిప్పి కొట్టారు కవిగారు. యొంకి భావాలకు మణి మకుటమిది.

యెంకిపాటలు - కిన్నెరసానిపాటలు

చూడండి: “నా పేరే నా రాజపాట అను అనవాడు ఈ జన్మకే కాదు ఎప్పటికీపోదు” సీతమ్మకు సంస్కృత కవులు ఇవ్వలేక పోయిన సుధామధుర భావాన్ని ఈ తెలుగుకవి యెంకికి ఇచ్చారు.

యెంకి పాటలకు ప్రారంభములో వాడిన భాషను పరిణతిలో వాడలేదు సుబ్బారావుగారు. మీదు మిక్కిలి బసవరాజవారి భావము నిజము చేశారా అనిపించేటట్లుగా వచ్చి కర్ణక భాషతో ప్రారంభించిన పాటల్ని గ్రాంథిక భాషలో పూర్తి చేశారు. కనుక కర్ణక వాతావరణమును స్ఫురింపజేసే ఉద్దేశ్యముతోనే తొలి పాటలలో కర్ణకులు వాడే పదాల్ని ప్రయోగించి ఉంటారని ఈ వ్యాసము మొదట్లో అన్నది నిజమే అయిందికదా అంటాను. చివరి పాటలలో యెంకినాయుళ్ళు ప్రేమయోగులు. పరిణతి జెందినవారి మనోరంగాన్ని బొమ్మ కట్టడానికి బరువైన భాష కావలసి వచ్చింది, వాడేరు కవిగారు.

చరణము చరణానికి, భావము సాంద్రతరముచేస్తూ, చివరిచరణములో వీణ తీగెలమీద గెంతినట్లు జమ్మనిపించే పాటలే కాకుండా మూడు చరణాల చివరి నాలుగో చరణంలో ఆ మూడు చరణాల భావాల్ని అతికి మొత్తపు ఖండానికి సద్యో సరసిర్వృత్తి కావ్యరససిద్ధి చేశారన్న రచనల కూడా ఉన్నాయి ఎంకి పాటల్లో. అందుకే ఆన్నాను బసవరాజవారి తంత్రము యెంకి పాటల నిర్మాణానికి తోడ్పడింది అని.

శివరాజు సుబ్బారావుగారు అనే బుచ్చిబాబుగారు యెంకిని నాంతుకనుచేసి, ఒక నాటిక రచించారు. వారి దృష్టికి నాయుడు ప్రేమ యోగానికి ఒక మెట్టు దిగువగా ఉన్నట్లు కనబడింది. యెంకి ప్రేమయోగాని, వివాహము అనే కృతక బంధము ఆమె కిష్టములేదు. నాయుడు ప్రేమికుడే, అయితే సంఘానికి వెరచి పెండ్లి చేసుకుంటే మాత్రమేమి? అని యెంకిని ఒప్పించ తోతాడు. ఆమె చిక్కక నిత్య స్వాతంత్ర్య సీమలోనికి—వెలుగు వీధల వడమికి వెళ్ళిపోతుంది. ఈరచనలో బుచ్చిబాబుగారు యెంకిని సైతేలేరు నిజమే. కాని, నాయుణ్ణి జారవిడపడానికి యెంకి పాటలలో కారణము కానరాదే అంటాను.

యెంకిపాటల రచనతో ఆంధ్రకవిత్వము ఆరంభము నుంచి అధిష్టించివుంచిన వ్యుత్పత్తిమీదనుండి దిగి ప్రతిభను ఆధిష్టించిందంటాను. ప్రబంధాల కాలమువరకూ సంస్కృత కావ్యాలూ, పురాణాలూ ఆధారంగా తెలుగులో సాగిన రచన రచయితల పాండిత్యముమీదా, పలుకుబట్టిమీదా సాగిపోయిందిగాని, వారి ప్రతిభను కల్పనా శక్తిపై దేవలేదు. ప్రబంధాలలో ప్రవేశించిన ఉపజ్ఞ కవుల అలంకార కల్పనా శక్తిపై పోషించిందిగాని, కథన కాశయా, ప్రాత నిర్మాణశక్తి పెంచలేదు. పురాణ సామగ్రినే

చీట్ల పేకను కలిపినట్లుగా కలుపుతూ, ప్రబంధ కవులు తమ ఇంద్రియాంతోకాక, పూర్వ కవుల కల్పనలు పూర్తిగా కప్పి వేసిన భావనతో చూచారు అన్నిదశ వర్ణనా లక్ష్యములను. రాజనభలలో ఆనాడు కవులకు జరిగిన పరీక్షలు కృత్యుత్తికే. ఆధునికయుగంలో, అనగా 1910 కి తర్వాత కవుల ప్రతిభకు వూపిరి తిరిగింది. పూర్వపు కవిత్వములో ప్రతిభ ఏమీ లేదని అనడములేదు నేను. పలుకుబడి కృత్యుత్తిది. తుంగభద్రలాగా సెలయేళ్ళలాగా పాండిత్యపు బండల నడుమనుండి ఒదిగి ఒదిగి ఏ కొంచెమో ప్రతిభ ప్రవహించినా, ఉన్నదనడానికేగాని వూగించడానికి చాలలేదు.—ఆధునికులకు పాండిత్యము తక్కువ. పరిచయమో ప్రతిభానిత్యమగు అంగ్ల కవిత్వముతో. చెప్పిన ఏ

యము. కనుక సంప్రదాయము మోసుకువచ్చిన నియమాల్ని ఒకటొకటి జారవిడిచారూ, కావ్య రచనను సులభము చేసుకున్నారు. యెంకి పాటలు కొన వూపిరితో మిగిలివున్న వ్యాకరణ సూత్రాన్ని తెంపేసి రవీంద్రుని ఊర్వశిలాగ ప్రతిభా తరంగ శీర్షముపైన ఒంటికాలతో నిలబడ్డాయి. ప్రతిభా బంపే యెంకి పాటల జీవము. ప్రతిభ నవనవోన్మేష శాలినియలు. యెంకి పాటల ఇతివృత్తము—దాంపత్య జీవనము—తెలుగు కవితానికి కొత్త; భావాల కొత్త; నాయుకి నాయకులని, వారి పరిసరాల సౌందర్యాని, ఆవుని, పూని. ప్రకృతి కొత్త: ఏటి మరగలు నాయుడి మనస్సులాగ మరుగుతాయి. ఏటి కడుపులో తోట నిద్ర పోతుందీ, వెన్నెలలో ఏరు రవల వెలుగులు నింపుకుంటుంది. పళ్లంతా చెవి చేసుకుని అలికిడికి జెనెన తల విసురుతుంది దీప శిఖ. ప్రబంధాల వర్ణనలా భావాల తునకలు వినివిని వండిత కవుల మెదడు పురులు విడదీసి విడదీసి, వద్యగతిలో నిస్సహాయంగా ఈడి గిలబడుతూ పోతూండైన తెలుగు చదువరి పూడయానికి చక్కని చల్లని వర్షము యెంకిపాటలు. వీటిలోనద గుంభనవు తాడె మర్నాలూ సమాపాల రామడోళ్ళూ వదాంబరపు తూతూజాకాలూ వివనదపు. భాష పాండిత్యపు స్పెక్ట్రస్కెన్సర్నలేని పూరి ఇండ్ల పల్లె ఇది. మోసెసుక్రియురాలు ఆమె వివాహానికి ముందు చెప్పిన అమృతవాక్కులు జ్ఞప్తికి వస్తాయి యెంకిపాటలు తమ పాండర్యాన్ని గురించి చెప్పుకుంటే. అన్న. వాటి రచయితకు శుభమగునుగాక.

యెంకిపాటల విషయములో పాటకు కవిత్వములో చోటు నిలిచింది. పద్యమో పదమో ఏదయితేనేం కవికి? అన్న అమృతవాక్కు అశరీర వాక్కుగా వివరించి కవులకు. కృష్ణ కొత్తిగారు “ఆకులో—ఆకుపై” అన్న గేయముతో ప్రారంభించారు తన కావ్య రచనను. దువ్వూరి రామిరెడ్డిగారు ‘గాలి యడుగుల వెనక

కోసము 'హి మోహితా' అని అభిసారికను తీర్చిదిద్దారు. విశ్వనాథ వారు 'ముదురాకు రాలేటి ముదిమి వాకులలోన, తొడిగేటి చివు రాకు తోగరు సంజలలోన అకువైనా కానుగా, అయినచో సోకేది చిరుగాలి నన్ను' అని పాడుకున్నారు. తుంగ భాగవతమునకు 'కష్టాలు వచ్చినా కామే తరిమినా కన్నీరు రాల్చే కలుష మెరుగని చెలి, ప్రకృతి రంగస్థల ప్రళయ నాటకములో అడుటకు జంకేల పాడుటకు భయమేల' నని చెలిని నమాళ్ళసించారూ, "ఈ మాయ లోకమే ఈశ్వరుని రాజ్యమా మాయవాదీ కవీ మూటబొంకోయి; కరకు గత్తులదాల్చు నరవారకుల ఇంటిబానిసై భూదేవి పడి యుండె నీ వేళ భవికును దై వమే దానుడయ్యెను జూడు"మని అగ్నికథలు కురిపించారు. కొడవటిగంటి వెంకట సుబ్బయ్య 'అగు మాగుము తెరువరీ ఆయాసభారము నవసంఘోషము' అంటూ తను 'సంధ్యారాగము' సంపుటాన్ని ప్రారంభించారు. గంగి రెడ్డు బొంబాయి సాంఘ్యంలోలాగ 'భండగలి సౌందర్యంలో పూగేగురూపు నద్వానికి ధాష్టికపు పలుకుబడి పోయింది. అంత వరకూ వల్లెపల్లె వదానం అనుకరించిన వరుసలలో పాలు: ప్రాస్తూండిన కవులందలా బాపిరాజా కవులు పాలుని అచ్చపు సాహిత్యానికి వాడేరు. గురజాడ కవి సంస్కారరూపంలో ప్రవేశ పెట్టినవైన మాత్రాచంద్రులూ, వ్యవహార భాష కవిత్వ సారళ్యమూ అన్నవి ఈ విస్తరంలో చోటు పొక్కు సంపాదించు కున్నాయి.

యెంకిపాలుకు వచ్చిన ప్రచారంలో కిన్నెరసాని పాలు వచ్చాయి. విశ్వనాథవారి పూనకలు పెద్దవి. భైరవు పద్మతీవచ్చి కాబోలు ఆంధ్ర పౌరుషం ఖండ కావ్యాల రచించారు. వాటికి నవాయ విశాకర్ణోద్భవ ప్రాచీనమూ ఉండిందనుకుంటాను. యెంకి పాలుల్ని సందూరి సుబ్బారావుగారు సభలలో చక్కగా పాడేవారట. వాటికి వచ్చిన ప్రచారమువల్ల ప్రాధాన్యతలై విశ్వనాథవారు కిన్నెరసాని పాలు రచించారూ, సభలలో పాడేరు. భద్రాచలానికి దిగువన గోదావరిలో దక్షిణపు వైపునుంచి కలిసే ఒక వాగు కిన్నెరసాని. పేరు అతి ఆకర్షవంతంగావుంది. ఈ పేరునుబట్టి కథ అల్లుకుపోయారు నత్తనారాయణగారు. కొడంటి కమును భరించలేక పోయిందట కిన్నెరసాని. అమె భర్త తల్లిని యేనువలేక, కిన్నెరసు పముదాయించలేక, కళవిక వద్దాడట. కిన్నెరకు మహాకోపం వచ్చిందట. ఆవేశ వృద్ధయంతో కిన్నెర అడ పులవెంట వరుగైంది. భర్త సొయి అమెను పోవద్దని కౌగ లించుకొన్నాడు. అమె అతని కౌగిల్లోనే కరిగి నీరై, వాగై ప్రవ హించింది. అతడు శోకించి శోకించి శిల అయినాడు." పాలు

రూపంలో ఈ కథలేదు. ముందుచెప్పేకారు కవిగారు. కావ్యాలక ఈ రీతిగా ముందు కథను చెప్పి, తరువాత కావ్య రచన ప్రారం భించడములో ఖండ కావ్యానికి నిదర్శనము రాక, కావ్యఖండము లయిపోయింది. కళకు ఉపోద్ఘాతము ఎందుకూ?

కిన్నెర నీరై పోయి ప్రవహించి నన్నటినుంచి అమె భర్త పడిన పరివేషరమును 'కిన్నెర పుట్టుక' అనీ, కొంతదూరము 'దిరదిరా నడిచి', 'నడవగా నడవగా' 'పలి రాయివలె మూరినడి యున్న చోటునే వివలత తిరిగి, జల దేవరలవెంట కిన్నెరసాని పాగిపోవుటను, 'కిన్నెర నడకలు' అనీ, 'కిన్నెర నృత్యము'నూ, 'కిన్నెర సంగీతము'నూ తగని మోహముతో కడలిరాజు పొంగు లునూ 'కిన్నెర దుఃఖము'నూ, 'గోదావరీ సంగమము'నూ పాలు లుగా రచించారు కవిగారు. పాలు మూత్రమే చదివితే అత్తగారి పోరూ, 'అటువంటి కాపురం చిలు చేసేకొంటి'ని కిన్నెర చెందిన వగరు వారణమూ తెలియరావు. పాలున్నీ జంపె వరుసలలోనే ఉన్నవి. ఈ గుణములో పీటికి యొక పాలులలో పోలిక కలదు.

కిన్నెర నీరై పోయినట్లు రిచ్చార కవి, అల్లూరి రాలు కృష్ణరావుగారి నడియించి మునుపూ చెప్పింది కాదేమి. కవీరును పెంచిన దిష్ట వాచే సహ్యాద్ర నిమిజములో ప్రవేశించి నది యై నది. (స్త్రీ రూపంలో పుండేపురుషునిగా అమె వర్తములో మెదలకే కూర్చోడను సర్పించి, రామకృష్ణరావు గారు కావ్యరచనాది సమర్థివారు. ఇక్కడ విశ్వనాథవారు కిన్నెర భర్త పరివేషరములో "మునుపే నీ కన్నులు గని అవకొంటి నీవు నడిచినతపు" అనిపించారూ, "ఈపు రసాకృతి వగుటను ఈ వైచిత్రి ప్రవహించితి"వనిపించి శ్లేషించారు. కావేరి నస్య లక్ష్మీకి సాయముగా, పాపులకు భాగముగా గోదావరి అయి వచ్చింది' వనకన్యలు ఆమెకు మంగళ గీతాలు పాడేరు. ఇక్కడ కిన్నెరసానిని పావము జలదేవతలువచ్చి వదనమని బంపంతట్టి నడిపించారు. వారణము తెలియదుగాని, వనదేవరలూ పూలు కుమ్మరించారు. భూదేవతలు ఎదురుపోయి దీవించారు. వాయు దేవతలు రమ్మని పాలు పాడేరు. ఎందుకనీ? 'ఒయ్యూరి నడలలో' వచ్చిందని కాబోలు. కావేరి దేవేరిగా రావడమూ, తరుంతాగుల్మములు పూలు జల్లడమూ రమ్యము. కిన్నెర బలవంతపు ద్రవీభవమువ కూడ భూదేవతలూ, వాయు దేవతలూ సంకోచించడము రమ్యము కాదంటాను. కిన్నెరసాని పాలులను విశ్వనాథవారు 'ఇదిగో చూడండి వా రచన' అని మనమీద విసరనారా అనిపిస్తుంది. అట్లాంటి దానిలో మనకు ఇంపుగూర్చే మెరుగు తక్కువగానే ఉంటుందని, ఆశ్చర్యమేమిటి?

మారన మహాకవి కాలము

శ్రీ టేకుమళ్ల కామేశ్వరరావు

సంస్కృతముతో రచింపబడ్డ మార్కండేయ పురాణమును మారన మహాకవి యుద్దే పేరున తెలుగు చేసి, నాగయ గప్పయ యను సైన్యాధిపతికి సంకిత మిచ్చెను. కృతిభిర్రయైన గప్పయను గుఱించి యా మహాకవి కొన్ని యంశములనైన దెలిపినాడు; కాని తనను గుఱించి రెండే మాటలను, అదైనను, గద్యతోడ చెప్పుకొన్నాడు—తండ్రి పేరు తిక్కన, గురువు పేరు తిక్కసోమయాజి. గ్రంథమును వ్రాసిన కవి యొక్క చరిత్ర యెంత ప్రధానమైనదో ఈ కాలపు వారమైన మన మెఱుంగుదుము. కాని యానాటి కవులెఱుంగకపోవుట చేత నెన్నియో చిక్కులు తటస్థించుచున్నవి. దానికి మారన కవి యొక నిదర్శనము.

మారనకవి తండ్రి పేరు తిక్కన కదా! తిక్కన యను పేరును బట్టి యా కవి కుటుంబము నెల్లూరి ప్రాంతముది యని మనము నిశ్చయింప వచ్చును. కాణుట్టి యాతడు సమీపముననున్న తిక్కన మహాకవి వద్ద శిష్యత్వమునకుం జేరినాడు. దానివలన యాతడు తిక్కన వాలమువాడని పూర్వముగా నిర్ణయ మగుచున్నది. కాని మారన మహాకవి కాలమును నిశితముగా నిర్ణయించుటకు సాధనలేమైన నున్ననా యను విషయమును బరిశీలించుటకు ముందుగా దెలిసి కొనవలసిన యంశములన్నవి.

ఈ గ్రంథ రచన మెచ్చట బరిగినది? గ్రంథ రచనకు దనను (మారయ్యను) బిలువబంపినప్పుడు నాగయ గప్పయ యొక్కడ కొలువుదీరెనో కవి ప్రత్యేక ముగా దెలుపలేదు. కాని గప్పయ సైన్యాధ్యక్షుడుగానె కాక, కటక పాలుండుగా కూడ నుండెనని, కవి మూడు చోట్ల ఇట్లు విశదపరచినాడు—కాకతిక్ష్మా తలాధీశ కటకపాలుండు (ఆ 1—న 39), కాకతి నరపాలక కటక పాలన స్థిరశౌర్య (ఆ 7—న 286), కాకతిక్ష్మా తీశ్వర

పురపాలన ప్రకటశౌర్య (ఆ 8 న 288). కాకతీయ సామ్రాజ్యముయొక్క కటకము (ముఖ్యపట్టణము) ఓరుగల్లు కదా! కాణుట్టి ఓరుగంటి నగర పరిపాలకునిగా కూడ నాగయ గప్పయ ఉన్నాడు. అట్లు మార్కండేయ పురాణ రచన ఓరుగంటిలోనే జరిగినదని దృఢముగా జెప్పవచ్చును.

గప్పయ వంశికుల శాసనము లింతవరకును జైటపడలేదు.

మారన కవి కాలమును గనుగొనుటకుం గల యాధారములు—1. అతడు తిక్కన సోమయాజికి శిష్యుడు. 2. అతడు గణపతిదేవ చక్రవర్తిని, ప్రధాన రుద్రదేవుని తన గ్రంథముతోడ ప్రశంసించినాడు. గణపతిదేవుని (క్రీ. శ. 1199—1260) గుఱించి యే సందేహముండుటకు నవకాశములేదు. కాని ప్రధాన రుద్రుని విషయమట్టిదికాదు. మొదట తిక్కన సోమ యాజిని బట్టి మారన కవి కాలమును సూక్ష్మముగా నిర్ణయించుటకు ప్రయత్నించ చూచెదము.

మనుమసిద్ధిరాజు నెల్లూరు ముఖ్యపట్టణ ముగా, చోడరాజ్యమును బాలించినాడు. అతని మంత్రి సత్తముండు తిక్కన మహాకవి. మనుమసిద్ధి వంశ వృక్షములోని యొక భాగమును, వారిలో నిద్దరి జీవితకాలములు నిచ్చట దెలిపెదను—

రాజేంద్ర మనుమసిద్ధి

తిక్కరాజు (1188—1256)

పేరు తెలియదు మనుమసిద్ధి (1215—1260)

మనుమసిద్ధిరాజు అస్థానమున తిక్కన కవి యుండినాడు కదా! అప్పటికి సతని వయస్సును

సూక్ష్మముగా నిర్ణయించుటకుఁ దగిన సాధనలు లేవు. అయితే తిక్కనకు తన గ్రంథము సంకీర్తించిన మూలపుటిక కేరన కవి కౌంఠవఱకు తోడునడుచున్నాడు.

కేరన కవి దాను రచించిన దశకుమార చరిత్రము కొట్టర్రువు తిక్కన కనికి సంకీర్తించినాడు. అతని వల్లనే తిక్కన యొక్క ఇంటిపేరు కొట్టర్రువు వారని తెలియుచున్నది. దశకుమార చరిత్రను సంస్కృతములో దండి మహాకవి రచించియున్నాడు. దానిని కేరన కవి తెలుగు చేసినాడు. కేరనకు లభింప దగి యును బిరుదుమున్నది. ఆ బిరుదు లతఁడు వ్రాసిన తెలుగు దశకుమార చరిత్రరల్ల వచ్చినదో లేదో చర్చించవచ్చును. అతఁడు సంస్కృతాభ్యుదయ కావ్యరచనా విశారదుడు (శీఠిక, ప 24). అది లతఁడు దశకుమార చరిత్ర రచన నుపకమించుచు, అందుకు అభినవదండి యను బిరుదున్నదని యిట్లు చెప్పుకొన్నాడు—

సీ. వేంగి విషయమున వెంటిరానుపేర
నభిరామనగు సగ్రహరమునకు
సగ్రహియగువాని, నభినవదండి నా
బొలుపు మీఁన నాని, బ్రోవనార్య
ననుగూడుమూని, సంస్కృతది భాషల గావ్య
కర్తృత్వమున సుతిగ గుప్పవాని,
గొండివ్యంగీరని, బందరు కేర దం
డాశీకుమూడి, నభ్యయన పరుని—

(శీఠిక, ప 23)

అంతియొకక నా శీఠికలోనే 'దశకుమార చరిత్రము సెప్పణునానితీస్' (శీఠిక, ప 25) అని వాక్రచ్చి నాడు. కాణట్టి యతనికి గ్రంథరచనకుఁ బూర్వమే అభినవదండి యను బిరుదున్నట్లుగా మనకుఁ దోచును. కాని యతని మాటలను నమ్ముటకులేదు. అయితే అతఁడు గ్రంథ రచనను సాగించిన తర్వాతనో, లేక ముగించిన పిమ్మటనో వచ్చిన బిరుదును గ్రంథావతారిక లోనే యెట్లు పేర్కొనిగలిగి నాడును పందేహము పుట్టుకమానదు. అతఁడు ప్రబంధమును గొంతవఱకు వ్రాసియో, లేక సంపూర్ణముగా రచించియో, గ్రంథావతారికా రచన నెత్తుకొని, దానిలో తనకు అభించిన బిరుదును జెప్పకొన్నాడని చెప్పకపోవదు. దానిని తర్కిం

చుట కది యొక్కటే సూర్యము. లభింపదండి వంటి సాగడికయి తిక్కన సహజముగ నాతఁడు పూర్వముగో గమించుచున్నది. నూతన విద్య లభ్యమగు స్పృహనుచు 'సమీప విద్య' అనినాడు (ప 1 ప 10) అని పేర్కొన్నాడు. భారత లవణుని లెక్క లభ్యమగు నచ్చిరల్ల, దశకుమార చరిత్రను లెక్క చేసిన గూడ సాగడిక నట్లుచేసి నున్నది ప్రాచీనమునైనది.

కేరన కవి వే.నాటి వాస్తవమును పది! పాకనాటి సీమంతము లెక్క. గ్రంథము నుండియున్నది. దానిని లెక్క చేసినది ప్రాచీనమునగుట కేక మున్నదనియు లేదనియు తెలియకవియొక్క ముచ్చటి యందకు కేరన. తనకు దండాశీకుమారు; ని చాలా వరకు సాగ్రహము నుండి దెలియును. కాని యందు కేరన కవి కావ్య విశారద వెంకటేశ చోడ ప్రభువలె నుండినాడని. అలా కేరన కవి నాథరెంటిలంటి పాకనాటి పది రెండు పదిని గమనింపవలెదగు.

తిక్కన, సహజముగే వాక ముద్రలవార కాణట్టి కేరన లన ప్రబంధము నుండియున్నట్లు తెలుదు కారణములన్నిటి. లెక్కను అది పుట్టి లాభము నకు ముందరి. కాణట్టి లాభము లగియు భాగమో పడనో నులు యెంచునగు. అది నాటి సమయములో మాత్రము కేరన యందలొక్కట లెక్కయెట్లు ముద్రల ల్యమున సాగడినాడు. తెలుగు భాషయి లెక్కయొక సహజకరి లును పుట్టి చేరని లునాటి లని గ్రంథమునిచ్చి ప్రభులగిరి బొంబంబునాని. లెక్కన మహాకవి తెలుగు గ్రంథములనే వాక కేరనవ్యయ గ్రంథ ముయి గూడ వ్రాసినాడు.

1. కొట్టర్రువు లని ఇంటిపేరు గుం ద్రాగ్నా ములు ఇప్పుడు కృష్ణాజిల్లాలోని మునిగల్ గుర్తిం గూడ నున్నారని (వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు రచించిన ప్రజ్ఞాప్రధానము (1951) పుట. 5).

2. నంగు వంశజుడైన కంపరాజ భార్య గంగాదేవి తన భర్త విజయములను పట్టించుచు వ్రాసిన సుభద్రా విజయమును సంస్కృతగ్రంథమునది దిక్కన సేమ యాజిని సంస్కృత కళలలోఁబేర్చి నట్లించినది. కాని అందునను నాతఁడు రచించిన గ్రంథనామముం నీయలేదు. (అంద్రకవి చరణగణి, పం 2. పుట 143.)

దశకుమార చరిత్ర ప్రబంధములో దిక్కున మహాకవి యొక్క గ్రంథరచనను గూర్చి ఈ క్రింది పాగడికలు గలవు—లవ్యూర్ధ శబ్ద ఛారు కవితమై నెగడిన బాణచ్చిష్టం జగత్త్రయం బనిన పలుకు సరలంబయ్యెన్ (పీ 90), కృతుల రచియిండు...నారానికిం దీరుచె...లిక్కుడొక్కడు రక్కన్ (పీ 91), తెనుగున సంస్కృతమునఁ జరుగుచున్న తానుభయకవి మిత్ర నామము...లిక్కుడు దాత్యన్ (పీ 92), లలిత నానా కావ్యములు చెప్పు నుభయభాషలయందు ననుట ప్రశంస (తొవ (పీ 93), ఉగ్రయకవి మిత్రురకున్ (అ 4 ప 129) కావ్యకాధిపతిన్ (అ 5 ప 134), సారకవితా నిర్మాణ చాతుర్య (అ 7 ప 164), కవిదాహుయ్యండు (అ 9 ప 84). లన్ని పాగడికలను కేరవకవి తెలిపినాడు కాని ఆ మహా కవి వ్రాసిన యొక్క తెలుగు గ్రంథమునుగాని, సంస్కృత గ్రంథమునుగాని పేర్కొనలేదు. కాని పై పాగడికల నుండి మనము, తిక్కన ఒక్క ఉత్తర రామాయణమును వ్రాయుటయే కాక, అంధ్ర మహా భారతమును గూడ ఏ రచ్యంతో చేసియుండవచ్చునని గ్రహించవచ్చును. తిక్కన యొక్క హరిహరనాథ భక్తిని గుఱించి కేతన కవి తన గ్రంథములో దెలుప లేదు. కాబట్టి యానాటి కింకను తిక్కనకవి మహా భారత రచనను ప్రారంభించలేదని వాదించఁ బూనుట వ్యర్థము. కేతన కవికి లక్ష్మీ సూక్ష్మములతో సంబంధములేదు. అతడు స్మృతాంజనులనే కాని సూక్ష్మాలముల చోరికి చోవునాట కాదు. తిక్కన కవి యొక్క విషయై న మూలకని తన గురువైన తిక్కనను స్తుతించిన పద్యము (అ 1 ప 10)లోనైనను తిక్కన యొక్క హరిహరనాథసరళము గుఱించి చెప్పడయ్యె!

కేతన తన గ్రంథము సంకలనిచ్చు కాలమునకు తిక్కనకవి సామయికాజియైనాడని రేడా యను మఱి యొక సమస్య కంటు. కేతన కవి తిక్కనకవి యొక్క యాజికత్వమును గూర్చి చెప్పి పాగడికలు—క్రతు పురుషత్వ ప్రసిద్ధుడు (పీ 88), మహారథుడై బలైన బహువిధ రూపాలు తోనరించుననుట సర్వసము చాప్తు (పీ 93), పద్మరాజు దిననాథునకున్ (పీ 95), సంచల సమర్థుల మథాభిముఖ నిలంప పితృసరుకున్ (పీ 96), యాగచార్యుని (అ 3 ప 165), సతతాధ్వర క్రియాకర్మ పాణిద్యుక్తాన్ (అ 5 ప 134), ముఖ సంతోషిల మరుత్సనూజునకున్ (అ 1 ప 135), యాజక

మండలీత్యమా (అ 8 ప 94), యాగాహ (?) రణ నిపుణ చిత్తుండు (అ 9 ప 86), అగమ గోష్ఠిఘటన ప్రదే శము (అ 10 ప 192). వాటిని బట్టి తిక్కనకవి దశకుమార చరిత్రము సంకీర్తము పొందినప్పటికే సోమయాజియైనాడని నిరభ్యంతరముగా జెప్పుకొన వచ్చును. అంతేకాదు. అతడు ఉత్తరరామాయణ కావ్యగద్యలోనే తాను సోమయాజీనిని చెప్పుకొన్నాడు. భారత రచన కొంతయైనను దశకుమారచరిత్రను అంకితము గొన్నవాటికి జరిగియుండును. అంధ్ర మహాభారత పీఠికలో తాను తిక్కనకవి అని కూడ ఆ మహాకవి చెప్పుకొన్నాడు.

తిక్కన యొక్క జీవిత విశేషములన్నిటిలో తెలియజేయగల యవకాశము కేతన కవికి నుండినది. కాని దాని నుపయోగించుకొనక తాంఛనపు పాగడికలతో నింపివేసినాడు. మారన మహాకవి తిక్కనను వరతత్త్వ బోధను (అ 1 ప 10) అని మూత్రమే పేర్కొన్నాడు. కేతన మారనలు తిక్కనకవి జీవితములోని యంశ ములను దెలుపక, తమకు గలిగిన యమూల్యావకాశము లను వ్యర్థము గావించుకొన్నారు. కేతనకవి దశ కుమార చరిత్రను గాక తిక్కన మహాకవి చరిత్రను వ్రాసియున్నచో వాజ్మయముతో సరసికి సాటి జీవిత చరిత్రకారుడుండదు.

కేతన కవి తిక్కనకవికి తన ప్రబంధమును సంకీర్తనిచ్చు సరికి మనుమసిద్ధిరాజు జీవించియున్నాడను విషయ ముగ్రంథముండె—“ఇట్లు కీర్తిపాలం బైన మనుమసిద్ధి మహివల్ల భువనకుఁ గరణారస పాలం బైన కొట్టరుపు తిక్కనామాత్యుడు నిజులకమా గతంబగు మంత్రినదంబున వర్తిల్లుచు” (పీ, ప 20) అని చెప్పబడినది. అంతియొకాక మనుమసిద్ధి యెంత కాలము జీవించెనో తెలుపఁకొనుటకు ఇదిగో ఆధారము కూడ నున్నది. అ రాజు శాసనములు 1257 దాటి కనబడుటలేదనిచిగంటి శేషయ్యగారు వ్రాసియున్నారు. కాని 1260 వాటి కొంతసేపు మొకటి కృష్ణాజిల్లా నందిగూడెం చాలాకారోని ఆనందవిజయేశ్వరోని శివాలయ గంగాయముతో నున్నదని 1 వీరేశలింగ కవి

3. అంధ్ర కవితరంగిణి సం 2, పుట 249.

4. అంధ్రకవుల చరిత్ర (1917) పుటలు 85, 98.

తెలిసినాడు. కాబట్టి యారాజు 1260 లో గూడ నున్నాడని నిరాక్షేపణగా జెప్పవచ్చును. అటుపిమ్మట నాతని శాసనముల దొరకనందున నదియే అతని ఆధి సంవత్సరమని భావించుటలో విచిత్రమేమియు నుండదు. అతడు తననుగా దాయాదులతో జరుగుచుండిన యుద్ధములలో మృత్యువెంది యుండవచ్చును. అతనికి తరుచుగా సాయనడుమండిన కాకతీయ చక్రవర్తి, అతని రాజ్యమును తన సామ్రాజ్యములో గలుపుకొని యుండవచ్చును. అట్లు దాయాదులకు రాజ్యకాంక్ష వదలియుండును.

మనుమసిద్ధి వంశీయుల శాసనము లితర స్థలములలో గూడ కనబడుచున్నవి. అతనికి మనుమడిని చెప్పడగిన మనుమగండగోపాలుడు కొణిదెన ముఖ్య పట్టణముగా బరిపాలించుచు క్రీ. శ. 1297 లో నొక శాసనమును చేయించినాడు. ఇంక ప్రకృత విషయము—

తిక్కరాజు చాలకాలము రాజ్యపాలన చేసి 1256 లో స్వర్ణస్థుడు కాగా, మనుమసిద్ధి సింహాసనమెక్కినాడు. అప్పటికి నతని వయస్సు నలవది యున్న కొన్నవో నతడు మమారు లందు సంవత్సరముల మాత్రమే రాజ్యము చేసి 1260 కి దివంగతుడగుట చేత నలవదియై దేండ్లు చిన్నసాయమునకే జీవిత యాత్రను ముగించుకొనె ననవచ్చును. కావున నతని జీవిత కాలము 1215 నుండి 1260 వరకు మాత్రమే యగును.

తిక్కన మహాకవిని మనుమసిద్ధి మామ యని పిలుచుచుండుట చేత నా మహాకవి యారాజు కంటె పెద్దవాడని యూహించవచ్చును. అ రాజు కంటె నతడు అయిదేండ్లు పెద్దవాడని చెప్పుకొన్నచో, తిక్కన జన్మ సంవత్సరము 1210 యగును.

మనుమసిద్ధి రాజు పరిపాలించు చుండిన (1256-60) కాలమునది తిక్కన మహాకవి యతనికి ఉత్తరరామాయణము సంకీర్తమిచ్చెను. ఆ గ్రంథరచనా కాలము 1256 ప్రాంతము కావచ్చును. అంతియొకాక మనుమసిద్ధి పరిపాలించు చుండగానే కేతనకవి దశ కుమార పరిత్రమ ప్రాసీయుండుటచేత నా గ్రంథ రచనా కాలము 1260 ప్రాంతము కావచ్చును.

ఆ సమయమునకు దిక్కన మహాకవి ఉత్తర రామాయణమును ముగించి, మహాభారత రచనకు

దొరకొన్నాడు. తిక్కన కవి మహాభారతమునందను రచించి ప్రపంచమునకు బ్రచరించినాడా లేక ఒక్కొక్క పర్వమున రచించి విడుదలచేసినాడా యుగ ప్రబల చోప్పులంటు ప్రశ్నలు మూల్రమే.

మారన మహాకవి ప్రాసిన మార్కండేయ పురాణ రచనా కాలమును, అ మహాకవి జీవితకాలమును గమనించవలసియున్నది. ఆ కవి తాను చెప్పిన సోమ యాజి శిష్యుడనని గద్యలో—“ప్రసూతుభయకవి మిత్రు లిక్కన సోమయాజి ప్రసాద లబ్ధ పరివర్తన పాత్ర, తిక్కనామార్య పుత్ర, మారయ నామధేయ ప్రజీతంబైన—” అని చెప్పినాడు. అట్టి సందర్భములో మారన కవి 1260 కి ముందే రిక్కన కవి శిష్యుడని భావించవచ్చును. యిట్లు 1260 కి నిరుపదేండ్ల ప్రాయముండవచ్చును.

మార్కండేయ పురాణములోని కృతిపతి పంశ వర్ణనమును బట్టి కొడ మాలిన వివి కాలమును నిర్ణయించుటకు బ్రదుచ్చించెదము.

మార్కండేయ పురాణమును నాగయ గుర్తుల సైన్యాధిపతి కృతి పాదినాడు. అందు పురర్థ నిర్ణయ డని యా గ్రంథమున నిర్దిష్టముగా చెప్పుబడినది. అంతకుంటే ఏ కుంయు వాడో తెలియదు. అది పంశ కమము (ఆ 1 ప 12-43) యున్నది—

మల్లయ (మాలాంబ) మేచయ

నాగయ (మల్లంబ)

గర్జయ (కృతిభర) ఎల్లయ మేచయ

మల్లయ, అతని కుమారుడు నాగయ కూడ సైన్యాధిపతుల! ఎవరి వద్దనో చెప్పబడలేదు. మేచయ మాత్రము గణపతిదేవ చక్రవర్తి యొక్క పరివారి. అతని యల్లుడు నాగయ. కావున వారిద్దరును గణపతిదేవుని కాలములోని వారయని గ్రహించవచ్చును. నాగయ యొక్క పుత్రుడైన గర్జయ మాత్రము ప్రతాపరుద్రదేవుని వద్ద కుటకపాలుడు. అతని తమ్ము లిద్దరును సైన్యాధిపతులు. వారిద్దరిలో మేచయను

5. అంధ్రకవి తరంగిణి సం 2, పుట 250.

గుఱించి కని ప్రత్యేకముగాఁ జెప్పినాడు. అతడు ప్రతాప రుద్రుని యొక్క సైన్యాధిపతి. ఈ వర్ణనలలోఁ జెప్పబడిన ప్రతాపరుద్రదేవు డెవడు?

మారన తన గ్రంథములోఁ బ్రతాపరుద్ర దేవుని పేరును మూడుచోట్ల (ఆ 1 వ 12, 24, 43) తెలిపినాడు. అంతియొకాక అతనికి రుద్రదేవ నామముగూడ కలదని ఇట్లు వ్రాసినాడు—

క. శ్రీ రుద్రదేవ నృపతి
స్ఫారదయాల్బ్ట విభవ! శార్వేంద్రభవా!
మారాస్త్ర దళిత చేత్
వారీజన సుప్రసన్న! వాగయ గవ్వా! (ఆ 5 వ 1)

మార్కండేయ పురాణములో 'చలమర్చ్యగండ ప్రతాప మనుజునిభుడు' (ఆ 1 వ 43) అని చెప్పబడినది. కాలమును సూక్ష్మముగా నిర్ణయించుటకు చలమర్చ్య గండ బిరుదము లోడ్పడుటలేదు. ఏలనన, ఆ బిరుదు ఆ వంశము వారికి చిరకాలము నుండి వచ్చుచున్నది. రెండిన చోళరాజు (క్రీ. శ. 1080—1115), గణపతిదేవ చక్రవర్తి యొక్క సైన్యాధిపతులైన 7 గంగయ పాహిణి, బన్నిగిసాహిణి, రుద్రాంజయొక్క సైన్యాధ్యక్షుడైన త్రిపురాంతక దేవుడును గూడ ఆ బిరుదును ధరించిరి.

ప్రతాపరుద్రుడు అనినంతమాత్రమున ఫలానా ప్రతాపరుద్రుడని చెప్పలేము. గణపతిదేవుని తండ్రి యైన రుద్రదేవుడు కూడ ప్రతాపరుద్రుడే. అతడు మొదటి ప్రతాపరుద్రుడు. కాని యంతఁడు చాల గ్రామపు వాడగుటచేత వానితో మనకు బ్రసక్తిలేదు. మన పనికి యవసరమగు సంరమట్టుకు కాకతీయ వంక పుక్కు భాగము నిందు తెలుపుచున్నాను.

6. కాకతీయ సంచిక ఆనుబంధము పుట 1.

7. కాకతీయార్థ రాజయుగ చరిత్ర 5 వ భాగము పుటలు 215, 408, 499.

వట్టు చరెలు

మావద్దనే

ఎందుకు కొనావి

?

సరసమైన ధరలు
నాజాకైన డిజైనులు
మెరిసే రంగులు
ధరించుటకు మృదుత్వమును
హాయిని గొలుపునది

లక్ష్మీ జినర్స్ స్టోరు

ఫోన్ 467

బోసెంటు రోడ్డు..... గవర్నరు పేట,
విజయవాడ-2.

(ప్రతిపక్ష II (1110-1158))

రుద్రదేవుడు   మహాదేవరాజు   ?
 (1158—1195)   (1195—1199)

గణపలిదేవుడు కుండమాంబ
(1199—1260)

కోట గణపాంబ   **రూద్రాంబ**

(=గణపతి)   1260—1295
 (= చాళుక్య వీరభద్ర దండ)

పెంపుడు కూతురైన   రుద్రవ్యాఙ్గ
మమ్ముడమ్మ   (=ఇందులూరి బిడ్డ మా
మాత్యుడు)
(=కాకతి మహాద్విపరాజు*)

ప్రతాపరుద్రుడు
(1295—1324)

* మునుకుంటి రాష్ట్రపరిషత్తు—విశ్వగోష్ఠి
కర్ణాటకా, తుమకూరు, నెం. 14 (భారత్, డిసెంబరు
1960, పుట, 43)

* కొకటి మహాదేవరాజు అను నీతఁడు రఃద్ర
దేవుని (1158—1195) పేరు తెలియని తమ్ములలో
నొకని వంశస్థుడు (భారతి. డిశం. 1960. పుట 43)

గన్నని తాత మేవయ నాయకుడు. ఆ మేవయ గణపతిదేవ పక్రవర్తి (1199-1260) యొక్క కొలువులో నుండగా నరసి కూతురి కొడుకైన గన్నయ రెండవ ప్రతాపరుద్రుని కొలువులో నుండునడగనూ? 1260 కి ముందే తిక్కనకు శిష్యునిగా నుండిన మారయ సుమారుగా నలుబది యేండ్ల పిమ్మట రాజ్యమునకు వచ్చిన రెండవ ప్రతాపరుద్రుని కొలువులోనున్న గన్నసేనానికి గృతిలిచ్చెననుట సహజమా అను ప్రశ్నలను బరికించవలసి యున్నది.

గణపతిదేవుని కాలములో నుండిన మేనడు
నాయకుని కూటమి “అగ్రవంశీయ” గొప్పమం తెంచిన
ప్రభావమును కొలువులో నుంచుకొనుటకు దీర్ఘ
కాల ముద్యమమునొంది. ఈ క్రింది వివరములట్టి అది
అనవాయముకాదు. ఈ క్రమము కాలములో
రాజ్యము (1260 నుండి 1295) నుండి అంత
దొంగిలడి. అది (1295 - 1323)
ప్రభావమును అలాగే నుండి (1295 - 1323)
రాజ్యమును నిలిపివేసినది. దీనిముందు దాని
క్రమమును కాల నిర్వాహమునుండి నిలిపివేసినది.
గణపతిదేవుని కాలమునుండిన మేనడునాయకుని
దాని క్రమమును ఈ క్రమమును దీర్ఘ సమయము
కాలమునుండి తెంచిన ప్రభావమును అట్టి దీని
కాలము నుండిన మేనడు అనవాయముగా గొప్పము
అందుచేత గొప్పము అది. ప్రభావమును
మేనడు కాలమునుండి నిలిపివేసినది.

తెనాలి ప్రధానబ్రాహ్మణుని (1295-1323) ప్రధానరంగప్రధానమును పరిష్కరించిన సంగతిని వివరించినది. దీనిలో గణనీయమైన బృహదాంశమునెది కు-రవరన్నానందము, అతనిని అతనిని ప్రభుత్వ వేషము భరించలేక, పరిహారమును గూర్చినంతటి, రుద్రదేవమునాదాయ అని పేర్కొనబడిన మనస్సు ముగి ప్రాసించినాడు. అతనిని పాప, అతనిని మునుపటినుండి అతని బాల్యముననుండి అతనిని పాప శిక్షించినాడని! రుద్రుని చివర బ్రహ్మదేవుని గణనీయ దేవుని పేరుచేసి బృహదేవుని, అతనితో గలసి పరిపాలన చేసేటట్లుగా శాసనములనుండి తెలియజేసింది. 1253 నాటినుండి శిక్షారాలయమునుండి రుద్రుని దేవుని చివర బ్రహ్మదేవుని పేరుచేసి తెలియజేసింది. అతని ముగియబడింది. అలాగే పాపాలలో పాపమును ముగియ గుండు దండధిపుని 1259లో నేరాలను బాధ పూరు శాసనములో “ప్రభుత్వమును పరిష్కరించిన రుద్రదేవ మహారాజులు శరణులను పొందిన పట్టుకముగా” సూచించినది వివరించబడి బృహదేవుని “సేయించుండ” అని పేరుపెడినది. రుద్రుని

8. ఆంధ్రప్రదేశ్ పరిశోధక మండలి వారి
సం. 3, భాగ 2, 3, 4, పుట 117.

9. ఆంధ్రదేవిహాస పరిశోధక మండలి వారి
సం. 7 భాగము 2 పుట 121.

నిజముగా వివాహమయినట్లు 1259 నాటి¹⁰ జుత్తిగ శాసనమునుండి గ్రహింపవచ్చును. అమె భర్త పేరు చాచుక్క వీరభట్టరుడు. అయినను గూడ నామె పురుష నామముతోనే వ్యవహరింపబడుచుండెను. గణపతిదేవుని యనంతరము ఆమె 1260లో సింహాసన మెక్కినది. అమె సైన్యాధ్యక్షుడైన త్రిపురాంతక దేవ మహారాజు తాను వేయించిన¹¹ ఒక శాసనములో రుద్రాంబను పురుషనామమునకె—“రుద్రదేవ మహారాజ చరణ సళిన యుగళ సమారాధనాడ” అని తెలుపు కొన్నాడు. 1290 నాటికైన నిత్యంక ఇమ్మడి మర్రికార్జునుని శాసనములో కాకతి రుద్రాంబ గణపతి దేవుని పుత్రుడుగా వర్ణింపబడినది.

అట్లు రెండవ ప్రతాపరుద్రునకు (1295—1323) పూర్వము రుద్రాంబయే రుద్రదేవ మహారాజును పేరుక బియ్యబడిన రుద్ర శబ్దమునకు ప్రతాప పదమును జేర్చుటలో వింత ఏమియులేదు. మొదటి రుద్రదేవునకుగూడ నట్టి విశేషమును తేర్చి వాడిన పట్టులు గలవు. మార్కండేయ పురాణములో బ్రతాప రుద్రదేవ, రుద్రదేవ అను పేర్లు రెండను గనబడు చున్నవి కదా! అట్టి దానిలో చెప్పబడిన నామము రుద్రాంబదేవని యన్వయించినాడు. విద్యాధాని ప్రతాపరుద్రునియుగంలో రుద్రాంబ పురుషనామముతో చేర్చబడినట్లు మార్కండేయ పురాణములో కూడను. అందుచేత నాగయ గన్నయ రుద్రాంబ వద్దనే సైన్యాధిపతిగా నుండెనని నిశ్చయించవచ్చును.

ఇక్కడ మరొకటి విశేషము. మారయకుని గణపతి దేవుని కాలములో మేవయ నాయకుడు తలవరిగా నుండెనని చెప్పినాడు. అరని యల్లుడు ‘నాగచమూనిభుడు’ కదా! శూద్రులయల్లుళ్లు ఏక కాలమున పన్నాదనవచ్చును. కాబట్టి యతడు కూడ గణపతిదేవుని కాలములోనే ఉన్నాడని గ్రహింపవచ్చును. మారనకుని గణపతిదేవుని కాలమును గురించి చెప్పిన పిమ్మట ప్రణామరుద్రుని గురించి చెప్పినాడు. ఆ ప్రతాప రుద్రుడె రెండవ ప్రతాపరుద్రుడైన నక్షమున, గణపతి దేవునికి బిమ్మట ముప్పదియైదు సంవత్సరముల దీర్ఘకాలము రాజ్యము చేసిన రుద్రాంబ (రుద్రదేవ మహారాజు) నిషయమేమైనది? కవి పెద్ద కష్టపాటు వేసినా రుద్రాంబ పరిపాలన చారిత్రక పరిపడ లేదా? కాబట్టి ప్రతాపరుద్రుడను పేరున మారన కవి రుద్రమదేవనికే జేర్చొన్నాడని చెప్పకొనుట బహు

సమంజసము. అందుచేత మేవయ నాయకుడును నాని యల్లుడు నాగయయును, గణపతిదేవుని కాల ములో బ్రఖ్యాతి వహించగా, మనుమండైన గన్నయ, రుద్రాంబ కాలములో జేరుపొందినాడు. మారనకుని పేర్కొన్న ప్రతాపరుద్రుడు రుద్రాంబయే.

గన్నయ పుట్టుక గణపతిదేవుని యాశిరాజ్య సంవత్సరమైన 1260 యని గ్రహింపవచ్చును. గన్నయ వయస్సును నిర్ణయించుటకు నితర సాధన లున్నవా?

మార్కండేయ పురాణములో గన్నయ వంశ వృక్షము వర్ణింపబడినది కదా! నాగయకు మేవయ తన కుమార్తె నిచ్చి పెండ్లి చేసెనని చెప్పి, వారి సంతానమైన ముగ్గురను వర్ణించెను. ఆ ముగ్గురి లోను పెద్దవాడు గన్నయ. అతడు నట్టి సైన్యాధిపతి గానే వర్ణింపబడినాడు కాని వివాహముడని చెప్పబడ లేదు. కాబట్టి మార్కండేయ పురాణమును గృతి నందు సరికి గన్నయ కింకను బెండ్లి కాలేదని చెప్ప గలమా? అట్టిది సాధ్యముకాదు. కవులు లాము అంకితమిచ్చిన వారి వంశవృక్షమును దెలుపుచు, కృతి పతి యొక్క భార్యను, బిడ్డలను దెలిపినవారు దెలిపిరి, లేనివారులేదు. కేతనకుని యొక్క గ్రంథమును అంకితము బొందునప్పటికి దిక్కునకు యేబది సంవత్సరముల ప్రాయమైన నుండును. కాని యతనికి వివాహ మైనట్లుకాని, బిడ్డలనుట్లుకాని కేతన వ్రాయ లేదు. అంతమాత్రము చేత తిక్కనను అనాటి కింకను వివాహమైన కాలేదనుట అజ్ఞానము కదా! కాబట్టి కృతిపతి యొక్క భార్యపుత్రులను వర్ణించిన వారు వర్ణించినారు, లేనివారు లేదు. అది కాంనిర్ణయమున కారధరమని పూర్తిగా భావించరాదు.

మారయకుని తిక్కనసమయానికి తన లురువదియవ యేట శిష్యుడుకాగా, 1290కి అతడు ఏబది సంవత్సరములవాడై యుండును. 1210లో జన్మించినాడనబడితే తిక్కన మహాకవి 1290 వఱకు

10. A. R. 343 of 1921 (అగ్రధ కని తరంగిణి సం 3 పుట 42.)

11. (1) కాకతీయాంధ్రయుగరాజవర్తన సం 5 పుట 498.

(2) నికంక ఇమ్మడి మర్రికార్జునుని శాసనం (భారతి మార్చి 1959 పుట 18.)

జీవించియున్నచో ఎనుబది సంవత్సరములవాడై పట్ల పండువలె నుండును. కాని తిక్కన నిర్యాణమును గుఱించి సాంప్రదాదాకముగా వచ్చుచున్న పద్య మిట్లున్నది—

క. అంబర రవి శశి శాకా

బ్బంబులు చన¹² గళయుక్తి భద్రపదపు మా
సంబున సంబరమణి బిం

బంబన దగు తిక్కయప్ప బ్రహ్మణం జేరెన్.
దాని ప్రకారము కవిబ్రహ్మ (కీ. శ. 1288 (శా. ౪. 1210)వాడు నిర్యాణము చెందెనని చెప్పవలసియున్నది. అదియే నిజము కాదచ్చును. కాబట్టి యాతడు సరిగా డెబ్బది మిమిది సంవత్సరములు మృతమై జీవించియుండును.

అయితే మార్కండేయ పురాణరచనా కాలము నాటికి దిక్కిన మహామహాడు జీవించియుండెనాయను ప్రశ్నకు సమాధానము లభించుచేమో చూడెదము. మారనకవి తిక్కనకు శిష్యుడై. కాని యాకవి తన గురువును వేరు పద్యమున వ్రాసి చెప్పుకొనక, తన గ్రంథము యొక్క గద్యలో మృతమై పేర్కొన్నాడు. అయితే కవి స్వతంత్ర నన్నయభట్టుకి పిమ్మట స్తుతించినాడు. దానిలో “సంతత త్రిభువన కీర్తనీయ యశుడ”ని తెలియజేసినాడు. ఆ పదసంపుటిని బట్టి మార్కండేయ పురాణరచనా కాలము నాటికి తిక్కన కవి కీర్తితేషుండవ్వారని చెప్పదగియున్నది. ఆ గ్రంథ రచన 1288 కి పిమ్మట జరిగియుండును. అయితే రుద్రాలబ పరిపాలన 1290 కి ముగిసినది. ఆ పుస్తకము అమె పరిపాలనా కాలములోనే వ్రాయబడినది. కావున మార్కండేయ పురాణము 1288—90 మధ్యకాలమున వ్రాసింపబడినదని నిర్ణయింపవచ్చును. ఇక్కడ మరియొక చిన్న సమస్యను విచారించ వలసి యున్నది.

1323 లో కాకతీయ సామ్రాజ్యము నాశన మైనది. రెండవ ప్రతాపరుద్రుడు క్షతువుల చేతిక్రి నాడు. అతడే కాక అతని ప్తేన్యాధీనతులు కొందఱు కూడ పట్టుబడివారు. వారిలో¹³ నాగయ గిన్నయ యను వాఁడొకఁడున్నాడు. అతని చరిత్ర మహమ్మ

దీయ చరిత్రకారుల వ్రాతల నుండి తెలియుచున్నది. ఆ గిన్నయ మహమ్మదీయ మతమును స్వీకరించినాడు. మల్లికేమక్కాల్ అను పేరును పెట్టుకొన్నాడు. పిమ్మట ఓరుగంటిని బాలించుటకు ఢిల్లీ సుల్తాను చేత బంపబడినాడు.

కాని యది సాధ్యముకాలేదు. ఇతర స్థలములలోఁ బరిపాలించి 1372—73 లో మరణించినాడు..... 1260 ప్రాంతములో జన్మించి, పిమ్మట మారనకవి నుండి మార్కండేయ పురాణమును గృతిగొనిన నాగయ గిన్నయేనా మతమును మార్చుకొన్నాడు? అలాడే యైన పక్షమున, నాగయ గిన్నయ 1260 లో జన్మించి 1372 లో అనగా సులభమైనదన యేట మరణించెనని చెప్పవలసియున్నది. అది యోగ్యతగా అసంభవము. దానిని సంభవముగా జేయుటకు రం క్రిందులు లెక్కలను వేయవచ్చును. అంతట నదియే అసంభవమని రుజువుపడును. కాబట్టి వారిద్దఱును వేర్వేరు పురుషులని నిర్ణయించుట మేలు. ఈ రెండవ నాగయ గిన్నయ యొక్క పుట్టుపు మనకు తెలియదు.

మారన మహాకవి డెబ్బది సంవత్సరముల వఱకు జీవించియుండవచ్చును. అప్పటికి సెరసి జీవితము 1240 నుండి 1310 వఱకు యుండును. అట్లు రుద్రాలబకు బిమ్మట రెండవ ప్రతాపరుద్రుని కాలములో గూడ మారనకవి యుండుట కనిపించును. అయితే అతడు పేరు ప్రఖ్యాతుల కొనము రాష్ట్రతయ పడిన వ్యక్తిగాగనబడును. అనాటి చరిత్ర కొంతవఱకు వికాసమాధుని ప్రతాపచరిత్ర నుండి తెలియ చున్నది. అందు మారన పేరు గానరాదు. అతడొ చక్రవర్తినిగాక, యతని సిబ్బంది నాశ్రయించి కాలము వెళ్లుబుచ్చినాడని మనము భావింపవచ్చును.

12. శా. శ. 1210 కళయుక్తి గాక సర్వధారి యగుచున్నది. కళయుక్తి పదము నెత్తివేసి సర్వధారిని వేసుకొన్నను పద్యలక్షణమునకు బాధలేదు.

13. భారతి, బహుధన్య మాఘమాస సంచిక (ఆంధ్ర కవి తరంగిణి సం 3, పుట 169.)

తెలుగు ఛందస్సు ఎలాగ ఏర్పడి ఉంటుంది?

శ్రీపాద గోపాలకృష్ణమూర్తి

స్వయంగాకి ముందే చిరకాలమునుంచీ తెలుగులో పద్యాలు వ్రాసే సాంప్రదాయ ముండినది. రగడలా, తరునోజలా పీసపద్యాలూ, ఆయనకు పూర్వముండిన శాసనాలలో గోచరిస్తున్నాయి. ఆయన కన్నడకావ్యాల్ని ఎరిగినవారు కనక వాటిగోని పద్యరీతుల్ని తెలుగులోకి తెచ్చి, సంస్కృతవృత్తాల్ని స్వీకరించి, తెలుగు జాతీయ ఛందస్సులను ఇంచుకంత సంస్కరించి, మొత్తంగా చాలా పై విధ్యముండేటట్లు “అధికాస్య” రచన చేశారు. తెలుగు కవులు— కొందరెవరో ద్విపదలలో రచించినా—మొత్త మ్మీద అందరూ ఆ పద్యాలలోనే ఉపన రచనలు చేశారూ, కావ్యాలు పద్యాలలోనే ఉండాలి అన్న— ఎవరూ వ్రాసేపెట్టని—నియమము అమలంలోకి వచ్చేసింది. సంస్కృత వృత్తాలలో లేని యతిప్రాస నియమాలూ తెలుగులో ప్రవేశించాయీ, ఆ వృత్తాలలో ఉన్న విధానము తెలుగులో మాయమైంది. అన్ని నియమాలకూ లోబడి కవులు కావ్య రచన చేశారూ, ఈ నియమ వ్యతిక్రమము జరిగిన చోట్ల విమర్శకులు కవులను దుయ్యబట్టారు. ఛందో నియమాలూ దేవదత్తములే అనేటంత పట్టుదల ఉండి ఈనాటి విద్యపంతులలో. ఆధునికులు వచన పద్యాలు వ్రాస్తుంటే ఉపేక్షించడమే కాకుండా అవి అరాజకపు వ్రాతలనీ నభామనాభాన్ని విని పించరానినీ వెక్కిరిస్తున్నారూ కూడాను వద్య రచయితలు. పూర్వము కూడా పద్యాలలో కాక ద్విపదలలో కావ్యాలు వ్రాసినవారినీ ‘ముది విట్టాలు, నిధవ లంజలు’ లో జరిచేసి ఆక్షేపించారు పెద్ద పెద్ద కవులు. అంత ఉన్నత స్థాయిలో ఉంచి మనవారు గౌరవిస్తూన్న ఛందస్సు ఏ రీతిగా ఏర్పడి ఉంటుంది?

అనే జిజ్ఞాసతో ఎక్కువగా వాడుకలో ఉన్న పద్యరీతులను పరిశీలించినాను ‘అంతర సాక్ష్యము దొరుకుతుంది గదా’ అని. ‘పద్యాలు కూడా పాటలు ఉపయోగించే అప్పకాలనే ఉపయోగించుకున్నాయి’ అన్న అనుమానాని (inference) కి వచ్చాను. జాన్ నెల భారతిలోని నా “కవిత్వములో ఛందస్సు ఉండి తీరాదా” అన్న వ్యాసములో ఈ సత్యమును సూచించే ఉండినాను.

బాహ్య సాక్ష్యము కోసము దాక్తురు గిడుగు సీతావతిగారి ‘తెలుగులో ఛందో రీతులు’ అన్న గ్రంథమును చూచినాను. దాన లభించిన వస్తు విది : (తెలుగు) వృత్తములలో అక్షర సంఖ్యా నియమము ప్రధానమయినది. జాతులలో (గణ నియమమే కాని) అక్షర సంఖ్యా నియమము లేదు. అక్షరములు ఒకటి మొదలు 26 వరకును (నాలుగు పాదములలోనూ) గలిగిన (వృత్తముల) వి 26 ఛందములు గలవు. మొదటి ఛందములో ఒక గురువు కానీ ఒక లఘువు కానీ ఉంటుంది ఒక్కొక్క పాదములో. కనుక మొదటి ఛందములో రెండు వేర్వేరు వృత్తాలుండ గలవు రెండో ఛందములో ప్రతి పాదమునకూ ఉండవలసిన రెండు అక్షరముల కూర్పులో మొత్తము నాలుగు భేదాలు (గగ, గల, లగ, లలములు) ఏర్పడ గలవు. కనుక రెండో ఛందములో నాలుగు సహస్రచ్ఛ (భేద) ము లుండగలవు ఈరీతిగా 3, 4, 5 .... 26 అక్షరములు గల వృత్తభేదములన్నీ తెక్కవేస్తే అవి మొత్తము 134217726 గా తేల్తాయి. వృత్తములకు చివరి అక్షరము గురువు గానే ఉండవలెనన్న నియమమువల్ల ఇవి పై సంఖ్యలో సగము అనగా

ఉపక్రమించిరి. ఈ విధముగా చెప్పుకొని వెయిసన్ తొమ్మిదింటితో బాగునా అను ప్రశ్న మేము వేయట లేదు. ఆ ప్రకరణములో పరుసగనో మొత్తము వివాదనో ఈ తొమ్మిది లక్షణముల గ్రహణము నుండట క్రమ పద్ధతి. ప్రకరణములో అదే లేకపోగా ఇతరము లేవో ఉండట బుద్ధిమంతులైన సాతకులను చకితుల నొనర్చును. ఇక ఆ వ్రాసిన దానిలో కవిత్రయము వారి కైతిరికిని పోతన కైతిరిని భేదములా కనిపించుచున్నవని జాబితాగా విడిటి నిచ్చిరి. వానిలో మూడింటిని మాత్ర ముదాహరింతుము :

“కవిత్రయము పోతన

3. ఆంధ్ర పద బాహుళ్యము సంస్కృత పద బాహుళ్యము

6. పదవాక్య సౌష్ఠవము రసచిత్ర రచనా వైఖరి

7. అర్థ సారస్యము రస సౌభాగ్యము.”

పై భేదముల బైబిట్యము వేరుగా వివరింప నక్కర లేదు. గ్రంథకర్త ‘పోతన’ను గూర్చి వ్రాయుచున్నారట కనుక, కవిత్రయము వారి కవిత పద వాక్యముల కూర్పు అర్థ సౌష్ఠవముతో వాగిపోగా, పోతన మాత్రమే రసస్థాయి నందుకొన్నాడని తేలుచున్నది. ఏ ప్రతీతియును గూర్చి చెప్పినను నిర్లభ పురాణములు అదియే ప్రతానా ముత్తమా ప్రశ్నో అని చెప్పుచుండు స్థాయిలోనికి దిగజాలినది. పోతనయందు మనకెంత భక్తియున్నను, కవిత్రయముతో పోయిచూపుచును జాగరూకత యుక్కుర లేదా ? ఇది చదివిన ఇతర రాష్ట్రముల సాతకులకు కవిత్రయముపై నెట్టి యభిప్రాయము కలుగునో అనియైన ఆలోచింప నక్కర లేదా ?

ఏ విధముగా చూచినను ఈ గ్రంథము ఉద్దిష్ట

ప్రయోజనమును సాధించు స్థాయిలో లేదని చెప్పవలసి నందుకు విచార పడుచున్నాము.

ఇక ప్రచురణ కర్తలకు సంబంధించిన దొక్కటి తెలిపి ముగింతుము. అది అచ్చు తప్పులను గూర్చినది. మధ్య కాలములో వచ్చిన మజిలీ పుస్తకముల అచ్చు లిస్తులతో సమాన స్థాయిని ఇందులోని తప్పులు కొంచెము హెచ్చు తగ్గుగా అందుకొన్నవి. స్పేసింగు అవసరమైన చోట్ల ఉండి అవసరమైన చోట్ల నుండదు. వట్టులు లఠుచుగా వదలి వేయబడినవి. అందులో ముఖ్యముగా తపర్తు టనర్తు గానే తరుచుగా ఉన్నది. సంస్కృత శ్లోకములలో తప్పులు లెక్కలేనన్ని యున్నవి. ఈ మాట లలితయోక్తులుగా పితకులకు తోచునేమో యని రెండు ఉదాహరణములు మాత్రము క్రింద నిచ్చుచున్నాము :

పే. 175: తల్లి దండ్రులు దైవంబు దలంప గురూడ కాదె యంతరే డేమి చేసిన గుం నగునె ?

పై రెండు పంక్తులలో అటు స్పేసింగు తప్పులు.

పే. 178 :

తప్పు అచ్చు

పం. 5 పరీక్షిత్తు

” 8 పమా నమృత్తో సమర్థులలో

” 9 నీలకంఠస్తన స్రవంజ ప్తవ

” 12 వైవస్వతును వైవస్వతును

” 19 స్వప్రకాశాం స్వప్రకాశాం

పై 178 పేజీ వానిలో అచ్చు సరిగా అంటక పడే హాస్యదములుగా నున్న తప్పులును, స్పేసింగు లిస్తులును వదిలి వేసి పైన చూపినాము.

67108863 అవుతాయి. మనకు పరిచితములైన 'మదన విలసితము, విద్యున్మాలా, ఉన్మోదనప్రజము=తోటకము, ప్రగ్నణి భుజంగ ప్రయాణము, నూరిని, పంచ చామరము, శిఖరిణి=మందా క్రాంత, మత్తకోకిల, శార్దూల విక్రీడితము, మత్తేభే విక్రీడి తము=ఉత్పలమాల, చంపకమాల=ప్రగ్ధర, మహాప్రగ్ధర, కవిరాజ విరాజితము, మంగళ మహాశ్రీ, పుత్రాలు వరుసగా 7, 8, 11, 12, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 26 చూడమనిన పుస్తకములు."

ఏతా వాతా, 67108863 సాధ్య పుత్రములలో మనకు పరిచితములైన కొద్ది పుత్రులే ఈనాటికి నిలిచినవి. చిత్రకవి పెద్దన 263 గురించి చెప్పగా అనుకవి 227 చెప్పినాడు (పద్మ మాడివారి 'పరిచయము'). ఈ పుత్రముల సమగ్ర లక్ష్య లక్షణ నామకరణ వివరమును డాక్టరు సీతాపతిగారికి వంటి పండితులకే వదిలి మనము ప్రస్తుతము చందోపావిత్ర్యమును గురించి ఆలోచిద్దాము. నేను మొదట 'చెప్పిన అంతర పాక్ష్యాన్ని బాపు సాక్ష్యాన్ని జరిగేనే తర్కిస్తే "తెక్కకు సాధ్యమైన ఆరుకొట్ట డెప్పుయి లక్షం పుత్రులలోనూ కవులకు నుమారు యాభయ వరసలే స్వీకారము లైనవి" అన్న తీర్మాన మేర్పడుతుంది. ఈ యాభయ్యా, ఏ సుగణము వల్ల ఎంచుకొబడ్డవి అంటే, "వాటిలో లయ స్ఫుటముగా ఉండుట వల్ల" అని జవాబు వస్తున్న దంటున్నాను; సీతాపతిగారు చెప్పే చెప్పేవారు : "ప్రప్రగతిలో నున్నవి, పంచమచారము, సంగంధి, ఉత్పాద, తరళ, అంబి; చతురస్ర లోనివి, పాదప, తోటక, రమణక, మానిని, కవిరాజ విరాజిత, మలయజ, సాధ్య, తాక్షణి, స్వాగత, పంశస్థ, విద్యున్మాల, క్రాంత పదమూ; ఖండ గతిలో నున్నవి, ప్రగ్నణి, భుజంగ ప్రయాణ, వనమయూరము, వసంత తిలక, మంగళ మహాశ్రీ; విశ్రాంతి లోనివి మత్తకోకిల, ద్వువకోకిల", అని. ఇక మిగిలి వాటిలో కందము చలన ప్రగతి, ఉత్పలమాల, చంపకమాల, ప్రభు, పుత్రాలు చతురస్రగతి లోనివి. ద్విపద, తరువోజ, సీసము, లయవిభాతి, లయగ్రాహి ఖండగతివి. గీతము రెండు త్ర్య ప్ర—, రెండు ఖండ—, మళ్ళీ రెండు త్ర్య ప్ర—, మాత్రాణాల మిశ్రమము కాగా, అటువలది మూడు త్ర్య ప్ర—, రెండు ఖండ— ఆ పుత్రాల మిశ్రమమైంది. ఈ పద్యాలకు వాడుటకు వీలున్న గణములు అన్ని ఈ రకపు వింగడించుకు లొంగిపచ్చేటంత అనుకూలములు కావు కాని నయముకు బదులు అయిదు మాత్రల గణాలు వాడినే అట వెలిది, తేలికత, సీసము సరిగా నడచునని అందరూ ఎరిగిన విషయమే. కనుక ఆ పద్యాలలో నయములు కట్టవు కక్కూ. రికీ చేస్తే లయ కుంటుపడుతుంది. పద్యాల్ని పాడేనప్పుడు

మాత్రానియమము విఘోషితుంది కనుక ఆ గొడవే అక్కర లేదు పద్య గాయకులకు. (లేత పద్యాన్ని దాని నడక స్ఫురించే రీతిగా చదివినప్పుడే ఈ గతులు నిలచే, తెగిపోయే స్ఫురి స్తాయి.

ఏతా వాతా, పరిచిత గతులు గర్భికృతము చేసుకున్న ఛందోరీతులే తరచు వాడుతున్నార కవులు. ఈ గతులు, పాటలలో స్ఫురించే పమలయనే ప్రాణముగా గెట్టివి. మరి పద్య ఛందస్సు అవలరించి సాధించిన ఘనకార్య మేమిటి ? అని. ఆ లయను క్షిన్నమూ, కష్టమూ చేసింది. ఎలాగా ? అంటారా, మనవి చేస్తున్నా.

శార్దూల విక్రీడితము చూడండి సంస్కృతానిది :
బంధోత్తరం పితాసీ కున్తల భరం
మాధుర్య మగ్ననిసం

అన్నది ఒక సాధం. యతి దగ్గర విరామం ఉంటుంది సంస్కృ తంలో. దీని లయ—నడక—పూర్వార్థంలో క్షిన్నము. రెండో భాగములో రెండు అయిదు మాత్రల గణాలూ, ఒక గురుపూ తెలుస్తున్నాయి. పాదారంభం మూడు మాత్రల కాలం ఆగవచ్చును మూడో అయిదు మాత్రల గణానికి. మొదటి భాగంలో చతురస్రగతిలో నాలుగు అవృతాలు దాటి ఒక్క గురువున్నది. ఇంకొక రెండు మాత్రల కాల విరామంతో అయిదు అవృతాలేతాయి. చివ్వర పూర్వార్థం మున్నది కనుక రెండు మాత్రల కాలమూ ఆగడము అనుకూలమే. దీన్ని తెలుగులోకి తెచ్చుకుని, విరామం ఎగ్గొట్టి, పాదారంభందేరా విరతి లేకుండా తరిమితే దీని గతి దుర్గతి కాక పోయే కాగడం? సీతాపతిగారు తెలుగు శార్దూలాన్ని విశ్లేషించి దుఃఖిని చలనప్ర గణము లోపల దూర్చినారు. దాని పూర్తిగా చతురస్ర గతియే సిద్ధిం చినది. "లయ (విధియితమే?) గుప్తముగా.. ఉన్నదని" వారూ తెల్పినారు. లయ లేని పద్యాలను ఎవరూ వ్రాయకపోయినంతో అవితోపింది పోయినది. 'మహాప్రగ్ధర' పేరుగొన్న కొనవే కాక పితే దాని ప్రసీనవారు కొద్దిమంది మానిపేసి ఉంటారు.

కనుక తెలుగు పద్య ఛందస్సు చిల్వమును—వాల్కికి కో కాన్ని లాగ—విశ్లేషిస్తే వచ్చి: ట్టిది కాదు. అంటే నమా జము కాదు; కృతకమే కనుక ఇది అభివ్యాసము కాదు. అయితే, కృతకముకాని ఛందస్సు ఎక్కడో ఉన్నదా అని అడగుతారు పితకులు. ఛందస్సు ఒకటి : ద పూర్వార్థం స్ఫురణ చదు

* పద్య భేదములు గురించి వారు "1919 మంఠి" శ్రమిస్తున్నా. పూర్వమే గౌరవము వారికి ధన్యవాదాలు.

వరికి కంఠకుండా ఏ ఛందస్సులో రాసివా అది సహజమే. ఇక్కడ ఒక్క మాట. త్యాగరాజు 'ఎంత తేల్చినా ఎంత జూచినా, కాంత దాసులే' అన్న పల్లవిని విని చకితులైనవారందరూ, ఆ తరువాతి 'సంతతంబు శ్రీ కాంత స్వాంత సిద్ధాంతమైన మార్గ చింతలేని వారెంత తేల్చినా ' అని విచింతిస్తే "అయితే సరవాలేద"ను కున్నట్లుగా, పద్యాల రచించే వారందరూ చక్కగానే వ్రాస్తున్నామనుకుంటారు. ఎవరి పద్యశైలిని కేవల ఛందస్సుకే అక్కడక్కడ కలుగుతుంది. కనుకనే అన్నామ పద్యమే కృతమని. మేమన్నకు అటవెంది, ధూర్జటికి వృత్తపక్షా శ్రీనాథుడికి సీతమూ చాలా మట్టుకు సహజాలు. వాటిల్లో వారి సచన మొత్తం మీద ఛందస్సు కట్టుకు లోనై నట్లు కానరాదు. అయితే వారికి అన్ని పద్యాలూ సహజంగా కుదరవు. ఉమాకాన్డం గరన్న ఛందో వ్యతిక్రమాలూ భాషా వ్యతిక్రమాలూ కట్టుబాట్లు నల్లనే కలుగుతాయి. కనుక 'ఈ ఛందస్సు' లో వ్రాయాలి ఈ వృత్తాల్లోనే పూర్తిచెయ్యాల్సి ఉద్యమించకండి మిత్రావాల చదువరికి చక్కగా అందేటట్టు వ్రాయండి అంటున్నాను.

నాలుగు 'ర' గణాలు చేర్చితే సగ్రిణి, అనే 'య' గణాల్లో భుజంగప్రయాతమూ, 'భ' గణాల్లో పాదమమూ (దీనిలో చివరి లఘువులు రెండూ గురువైనాయి), 'ఁ' గణాల్లో తోటకమూ, 'న' గణాల్లో తరళమూ, నలమల్లతే రమణకమూ, ఏర్పడుతున్నాయి. అదొకటి ఇదొకటి అదొకటి ఇదొకటి చొప్పున చేర్చితే తరిలి, మలయజ, సాధ్య, లయ విభాతి ఏర్పడుతున్నాయి. ఇలాగ పాపాస్య గణాల్ని పేర్చు కృత కంగా నిర్మించినట్టిదే గాని ఛందస్సుగా, కవితా రచనలూ చాలా చాలా రిచించిన తర్వాత, "ఇంచక్కగా కుదిరేయే ఇవేమిటి?" అని విస్మించుకున్నట్టిది కాదు. అలాగ జరిగి ఉంటే ప్రకృతి రీతమైన వసలల కొప్పులను నిర్మించి ఉండును. ఇప్పుడు జరిగిన దేమిటి—? పాటల వరసలో వాడుతున్న వాటినే రెండు ఆ వృతాలలోని సమీపాక్షరాలను అతికి గురువు చేసి (ఉత్పలమాలలో రెండో నాలుగు మాత్రల గణాన్ని మూడో నాలుగు మాత్రల గణాన్ని గురువుతో అతికినట్లు) ఆ వృతాల్ని అతికి పద్య వసన చేశారు. సరిగ్గా ఇలాగే ఉన్న మరో వరసని చంపకమాల అన్నారు. ఇలాగ ఆవృతాల సరళకు వేర్వేరు పేర్లు పెట్టి, యతిప్రాసల్ని తగిలారు. ఈ ఛందస్సు అవి వ్యాసము ఎందుకొకటి? కానే కాదు.

ఛందస్సుకి శాస్త్రసిద్ధమైన నిర్మాణ మున్నది గదా, దానిని కృత మనుటేలా? అని అనుమానిస్తారు సాతకులు. ఆ నిర్మాణపు రెక్కని ఈ వ్యాసమునోని మొదటి నాలుగు అక్షరాలూ ఒక వృత్తము. తర్వాతి రెండు రెండు అక్షరాలూ

(నాలుగు రెండు) ఒక వృత్తము. మూడు మూడు ఇంకొక వృత్తము. నాలుగు నాలుగులూ, నాలుగు అందులూ, నాలుగు ఆరులూ, ఇలాగ నాలుగు ఇరవై యార్లు వరకూ 26 ఛందస్సులకూ ఉదాహరణలైన ఇరవై యారు వృత్తాలు! చివరి అక్షరాల దీర్ఘాల చెయ్యడమూ, యతులు కుడల్పడమూ కష్టమేమీ కాదు రెండి. పనితీరానంత విశాలమైనా ఉండి ఛందశ్శాస్త్రము. సీతాపతిగారు పట్టిన సీసశ్లేషములూ, కలల శ్లేషములూ ఇతర పద్యాల అవతారములూ అన్ని చేర ఛందస్సు చెప్పే 134217726 లో ఎన్నవ వంతో! ఇంకా చాలా మిగిలి ఉంది పరిశోధన!

'కవిత్వానికి ఏదో వరస ఉంది రిచాలి' అంటున్నారు కొందరు. ఆ వరస యేదో కవికి వదిలేయండి. వరస ఒక్కరి లేదనుకుని కవి వరస పద్యాలు రచిస్తే ఏదో సేపము జరిగిపోయి 'పాతికే'లు పెట్టడమేలా? కవే ఎంచుకుంటాడు కావాలనే వరసని. మీస్కిలు ఇట్టలా ప్రాప్త్యక్షమలూ పెట్టుకుని తిర్చి బోరారెండుకూ ఆతని పుష్పిని? అది బాగుండలేదే బాగులేని రచనలకూడంతో వదిలిపెట్టండి, బాగుంటే నిలుస్తుంది.

అకాడమి బహుమతులు: శ్రీ విలాయత్ ఖాన్ విమర్శ

ప్రముఖ సిరాల్ విద్వాంసుడు ఉస్మాన్ విలాయత్ ఖాన్ కేంద్ర వంగీర నాటక అకాడమీవారు తునికొప్పజూపిన బహుమతిని తిరస్కరించారు. ఇందుకు కారణాలను ఆయన వివరిస్తూ ఈ బహుమతులు ఇవ్వడానికి నిర్ణయాలు జరుగుతున్న రీతి సవ్యంగా లేదనే విషయం ప్రజలదృష్టికి, ప్రభుత్వం దృష్టికి తీసుక రావో, కావాలే బహుమతి స్వీకరణకు తాను నిరాకరించినట్లు తెలియ జేశారు.

ఈ బహుమతుల నిర్ణయ పద్ధతి పూర్తిగా మారినా అని, అలా జరిగినప్పటికీ అకాడమీ నిర్ణయాలు ప్రజల దృష్టికి కలకాలంయొక్క మన్ననల పొందగలనీకూడా శ్రీ విలాయత్ ఖాన్ స్పష్టం చేశారు. అకాడమీ నిర్ణయాలు కళాకారుని ప్రతిభనుబట్టి, మాత్రబద్ధంగా కాకుండా నిరంకుశంగా జరుగు తున్నాయని అంటూ తనకు బహుమతి ఇవ్వాలని ఏ వరీక్ష లేదా మాత్రం ప్రకారం నిర్ణయించారో తెలియ జేయమని అకాడమీ వారికి లేఖ వ్రాసినా, దానికి స్పష్టమైన సమాధానం రాలే దిన్నాయి. అందువల్లనే బహుమతిని తిరస్కరిస్తున్నట్లు మరొక లేఖ వ్రాశామని కూడా తెల్పారు.

క విత్వాని

అలంకారమూ చందస్సూ

ండి తరాలా ?

శ్రీ శ్రీసాద గోపాలకృష్ణమూర్తి

చిరకాలంగా కవిత్వానికి అలంకార సంపదను సమకూర్చి పెట్టుతున్నారు కవులు. ఆ అలంకారములను గుర్తించి మెచ్చుకుంటున్నారు చదువరులు. ఛందస్సులాగే అలంకారము కవిత్వానికి ఉండి తీరాలనే సమృద్ధిగా చాలా చాలా మందికి ఉన్నది. ఇంకా మాట్లాడితే “కవిత్వానికి ఛందస్సు లేకపోతే మానె, దాన్ని గద్య కవిత్వ మంటాము, కాని అలంకారము లేక పోతే ఎలాగా ?” అనే వారు చాలా మంది ఉంటారు. అలంకారి కులు— ముమ్మటాచార్యులు ఒకరని జ్ఞానకము— అలంకారములేనిదే కవిత్వమే లేదని వాదించిన వారు ఉన్నారు.

‘అలంకారము కవిత్వానికి అందము సమకూరుస్తుంది’ అని వాదిస్తే అది పూర్తి సత్యము కాదు. అది బంధమూ సంకెలా కూడా కాగలదని చేరిస్తేనే పూర్తి సత్య మవుతుంది. ‘అలంకారము’ అంటేనే “అది పై నింది తెచ్చి పెట్టినట్టిది” అని స్ఫురిస్తుంది. మరి బాగా భ్రష్టమై రెండూ కాక బాగా కంటే ఎలాగ ఉండగలదూ ? ఈ ఊహ కొత్తదేమీ కాదు. ఉపమాంకారము వంటి సరళాతి సరళాంకారము వట్టనే ‘పిచ్’ ప్రవేశించ గలదని అలంకారికులు గుర్తించి చెప్పి నారు. అయితే అన్ని అలంకారాలకూ ఉచ్చా, నీచ—ములను వివరించినారు కారు; ‘గ్రంథ విస్తరభీతి’తోననే నే నంటాను.

అయితే ఇక్కడ నా పని అలంకార శాస్త్ర విమర్శన కాదు. ఆ శాస్త్రము వదలిపెట్టిన ‘పై’ వస్తువును ఇంచు కంత స్పృశిస్తూ అది అలంకారముల గౌరవానికి కాక వాటి అవకీర్తికే దోహదమైనదని సూచించడమే. అదిన్నీ ఎందు కనీ ? అలంకారాల గలగలలూ, బరువూ, కవిత్వపు నినర్గ

సౌందర్యానికి అక్కరలేని అటంకాలని సూచించడానికి. రవీంద్రు డన్నాడు ఒక చోట. “నా గీతము అలంకారాలన్నిటినీ తీసి పెట్టేసింది, వాటి గలగలలు నీ గునగునల్ని వినపడ నియ్యవు” అని. ఈ నిజము పరిశీలించడంబట్టున్నాను.

మన సంప్రదాయములో ‘వాద బలము’ ‘వాది బలము’ అని రెండు పురాతన గణకచ్చ పాలున్నాయి. ఆ రెండింటిలో ఏది మిన్న ? అన్న ప్రశ్నకు తర తరాలలో వచ్చిన మేధావులు ఆచరణ పూర్వకంగా అటూ ఇటూ సమాధానా లిచ్చారు. అయితే జరిగిన వైషమ్య మేమిటంటే, వర్తమాన మవుతున్న వాదానికి అనుకూలంగా నిలిచి సాక్ష్యాన్ని విశ్లేషించి, దాన్ని ఊపి, పుట్టుకీట్లు కదల్చి ఆ వాదాన్ని మార్చిన మేధావుల దారిలో ప్రతి ఒక్కరూపడి పీడి వాదము చేయడము. వీరు సాక్ష్యాన్ని బట్టి తమ తీర్మానాలు ఏర్పరుచుకొను. తీర్మానము ముందు చేసేనుకుంటారూ తరవాత తమకు అడ్డువచ్చిన సాక్ష్యాన్ని కాదనడమో, మడత పెట్టడమో ప్రారంభిస్తారు. “అలంకారము లేని కవిత్వమే ఉండదు” అని వాదించిన అలంకారికులు ఆ బృందములోని వారంటాను నేను. అలంకారము లేని నినర్గ రస శోభితమైన రచనను పట్టి, కిందా మీదా పెట్టి, “అదిగో ఆ మూల నుంచి అలంకారము తొంగి చూస్తూనే ఉంది” అంటూ రాద్ధాంతము చేస్తారు వారు. వాద ప్రతి వాదాలు సాక్ష్యము మీద ఆధార పడాలి కాని ఏదో విధంగా ప్రతికూల సాక్ష్యానికి కాళ్ళు కొట్టేద్దామన్న యత్నము మీద నాధారపడరాదు. ఉభయ భారతీదేవి అచర్య శంకరు లను ఎన్నాళ్ళు తప్పించుకో గలిగింది ?

నే నిప్పుడు చెప్పబోయేది, “కవిత్వానికి అలంకార రచన అత్యవసరము కానే కాదు” అని. ఛందస్సు అత్యవసరము కాదు, అలాగే అలంకారమూను. “ఛందస్సూ అలంకారమూ ఉన్న రచనలు భిన్నములా” అని అడుగుతారేమో ? నేనా మాట అనలేదు, అనబోను. “ఛందస్సు, అలంకారమూ లేక పోయిన మాత్రాన రసాభ్యుచిత రచన కవిత్వము కాదనడము కురుచి అని అంటున్నాను. అవి కవిత్వానికి ఉండి తీరా అనడము సంకుచిత రుచిని తెలుపుతుంది కాని సత్యాన్ని తెంపదంటున్నాను. ఈ వచన పద్యం చదవండి :

ఏటి నకళ్లు

దీపంలాంటి గ్రామంలో
దేదీప్య మానంగా వెలుగుతున్న కిరణాలు
వాళ్ళ రైతులు
భూమ్యాకాశాలు ఆ లోక రమ్యలు
ఎప్పటి సుంచో ఉదయించుతున్న చంద్రుడు
పిండి ఆరబోసినట్టు వెన్నెల
ఆ పొట్ట తీగ మీద, ఆ అరటియాకు మీద
ఆ గ్రామీణ బాలిక లేర చెక్కిళ్ళ మీద
పంచినా పంచ బడని వెన్నెల్లు
పంచబోకు పట్టి కరెంటు కాంతిలో కలుపబోకు
నాగరికుడా ! ప్రత్తిని పిండి బండికెత్తావు
ప్రత్తి మొక్క నీ వెంట రాదు సుమా
వద్దు ! వద్దు ! ! ఆ రాట్నం, ఆ కదురు,
ఆ ముసలమ్మను కదిలించబోకు
ఆ వల్లె నేటిది కాదు.
పిట్టకు గూడు, చెట్టుకు నీరు
గూటి నుండి పిట్టను తోలకు
పల్లె నుండి రైతును పిలువకు
గూట పిట్ట పాడుగుతుంది
మేడకు అది బెదురుతుంది
కాటుక పిట్టలు త్రాగే తేనెలు
నీ గానుగలో దొరకవు
గోధుమ కంకులు రాతే నేలలు
నీ హద్దుల్లో ఒడుగువు
ఆ రద్దీ అబాదర ఒంది
ఏదో కక్కుర్తికి చేసిన పెండ్లికి
కట్టిన తోరణ పాకుల్లా ముందిని
గుచ్చినావు నగరంలో ఒకే దారంతో
వాసుకీ భూమిని మోస్తున్నది

జాతిని పల్లెలు మోస్తున్నవి,
పల్లె దొంగను పల్లె తీర్చును
పిల్లని ఏడ్చును తల్లె మామను
అతని ఏడ్చు ధీశ్రీ తీర్చుకు
అయ్యో నదాన నవ్వే పోవును
దేశంలో నాలుగు మూలల
పూచిన పువ్వుల్లా పల్లెలు
పల్లెల్లో పెరిగిన మొక్కకు
నగరంలో సాదులు పెట్టకు
అదిగో పన్నున్నది సభ్యత్వపుముంపు
ఆ రైతు ఈ నాగలి ఏన్నె పోవును
నాగర్జున సాగరాన
కొండ మీది మ్యూజియంలో
ఏటికి నకళ్లు తీసి ఉంచుము.

దీనిలో అలంకారాలు లేవని అందోషడము లేదు నేను. అలంకారాలు రీసి అవతల పెట్టినా, నవాలను ఘట్ట మనిసి స్తోందంటాను. కవిగారు ( ) అలంకారము వాడకుండా వ్రాసేయట్లుం చేస్తే అనిబద్ధకవనానికి ఇది ఇంకా చక్కని ఉదాహరణ అయి ఉండును. కవిత్వానికి చైతన్యము రచనము. చైతన్యము మన చెల్లెనాన్ని రూల్చి మనిపిస్తుంది, దానికి ఫలితము ఆర్థరా ఆనందమూను. ఛందస్సూ అలంకారమూ రసాభ్యుచిత రచనకు విజారీయములు, అదనపు చేర్పులు.

నన్నయగారి ఉదంకుని వాగస్తవమూ, కర్దూవ ప్రార్థనా, దేవయాని వేడికోలా వంటి చోట్ల అలంకారాలుండవు. పెద్దనగారి అగ్నిస్తవము, చెరికరైల డిగడింపు లలో అలంకారాలుండవు. తిక్కనగారు రసాభ్యుచిత బంధాలలో అలంకారాలు వాడరు. భావము తీవ్రమైనచో అలంకారము పూర్తిగా పల్లబడి పోతుంది. నాచన సోమనాథుని ‘ఊర్వశీ నరక సంవాదము’లో అలంకారము సామెతగా కుంచించుకుంది. శ్రీనాథుని దమయంతీ నలసంవాదము, పెద్దన వరూధిని ప్రవర సంవాదమూ, ఎన్నెనా ఉదాహరణ లివ్వవచ్చును, నిరలంకార విపర్య కవిత్వ శోభకు. మరి అలంకారముండి తీరాలనడము ఏమన్న మాట ? ఇవన్నీ ఛందో రచనలు కావా అంటారేమో, ముందుగా అలంకారము కవిత్వానికి తప్పనిసరి కాదు అని నిరూపించడమే నా ఆశయము, ఛందస్సుకు రెండో భాగంలో వస్తాను.

ఆధునికుల రచనలలో గురజాడ కథా గేయాలూ, బసవరాజు గోపికా విరహమూ (ఒంటిగా ఉయ్యాల), కవు కొండల

అలంకారమూ చందస్సూ ఉండి తీరాలా ?

‘రాళ్ళ పడవ’, శివ శంకరుల విభ్రమము, వీరశైవుడు, స్వర్ణ; వేడుల ఆశా గానమూ, కృష్ణశాస్త్రి ‘దారులన్నియు మాపె’ ‘అవధరింతువు’ ‘వేయ బోవని తలుపు’ నిరలంకార రచనలే. ఎంకి పాటలలో ‘యెనక జల్మము’ ‘ఇంతేనటే సం ద్రము’ ‘ఆట పాటలలోన’ ‘అరిపేయవే’.... చాలాచాలా ఉన్నాయి నిరలంకార రచనలు, రసమయ రచనలు. రవీంద్రుని రచనలు చాలా మట్టుకు నిరలంకార—, అనిబద్ధ—, రచనలే (ఇంగ్లీషు వచ్చి ప్రపంచ ప్రసిద్ధి గన్న రచనలు గీతములు కావుగదా!) వర్ణనవర్ణన ఖండకావ్యాలు, ‘We are seven, Alice Fell, Lucy Gray’ వంటి నిరలంకార రచనలే. రామలింగా రెడ్డిగారు కవిత్వ తత్త్వ విచారముతో అలంకారాలు భావానేకానికి—నదీ ప్రవాహానికి బండలు లాగ— ఎలాగ అడ్డు అవుతున్నాయో నిరూపించారు, ఆ దృష్టితో ఒక మారు పరిశీలించడంబు న్నాను.

కవిత్వానికి ప్రయోజనము, చదువరికి అనుభవమూ తద్వారా ఆనందమూ కలగడము. అలంకారపు గురి మనస్సుకి, పూర్వయానికి కాదు. పోతన గారి సర్వోచర వర్ణన వినండి : “వైకుంఠ పురంబునుం బోలి శంఖ చక్ర కమలాలంకృతంబై, భాగ్యవంతుని భాగ్యేయంబునుంబోలి గురుమకర కులీర మీన మిధునం బై” ఇక్కడ పోలిక మాటలకే, మాటల అర్థానికి కాదు. పెద్దనగారి “మరున కొనంగ కాలము. . .” కూడా చంద్రోదయ సౌందర్యాన్ని మన కనుదవము చెయ్యడానికి కాదు, మరి తన కల్పనాశక్తిని ప్రదర్శించడానికే. కాలిదాన కవి ‘దీపశిఖి’ కూడా పోలికలోని చమత్కారాన్ని చూపిస్తుంది గాని సన్నివేశ సౌందర్యాన్ని కాదంటున్నాను. పోలికలోని కృత కల్పము దాన్ని తిరగవేస్తే తెలుస్తుందంటాను. పోలికని తీసుకు రాకుండా చదువరికి వర్ణన వస్తు సౌందర్యాన్ని అందించక, కవి పోలికని తెచ్చి అలికి, తన భారాన్ని తగ్గించుకుంటున్నాడు. ప్రబంధ సుందరి అలంకార వర్ణనలూ, తలితెట్టి రామారావు గారి ‘ప్రబంధ సుందరి’ చిత్రమునూ జ్ఞాపకము చేసుకోండి. అయితే “ఉపమానాన్ని దాని వికారము దగ్గరకు లాగురా రెండుకూ ?” అని మీరడగ వచ్చును. “ఉపమానముతో వికారము ఎంతో కొంత ఉంటుంది” అని నిరూపించడానికి. కొంచెపు వికారము మట్టుకు ఎందుకూ ? అని. ఈ ఉదాహరణము చిత్తగించండి. పుట్టు గుడ్డి తాతయ్యని నలహా అడిగేరట : ‘తాతయ్యా పాపడికి పాలు ఇవ్వవచ్చునా ?’ అని. ‘పాలు ఎలా గుంటాయి ?’ ‘గోడలా గుంటాయి,’ ‘గోడ ఎలా గుంటుంది ?’ ‘కొంగలా గుంటుంది’ ‘కొంగ ఎలాగుంటుంది?’ ‘ఇలాగ ఉంటుంది’ అని మోచేతిని వేళ్లనీ కొంగ ఆకారంలో

వంచి తాతయ్య చేతికి అందించారట. “అబ్బో, వడ్డు, గొంతు కతో గుచ్చుకుంటుందన్నాడట తాత. ఈ కథకు నీతి ఉన్నది. “పోలికతో ఒక గుణమే ద్యోతకమవుతుంది. వినేవాడి శక్తి లోపాన్నిబట్టి ఆ గుణము కాక ఇంకొక గుణము ముందుకు తోసు కొచ్చి కనిపించవచ్చును.” అని నేనంటున్నానుగదా, వినేవాడి శక్తి లోపమే కాదు, చెప్పేవాడి అజాగ్రత్తవల్ల కూడా పూతము సందర్భాన్ని తప్పవచ్చును, అని. ఇంతమాత్రమే కాదు, మొత్తపు సౌందర్యమును స్ఫురింప జేయవాలసి ఉండగా, ఒకచోటి ఏకదేశ, సౌందర్యానికి పోలిక ఇస్తూపోతే మొత్తపు వర్ణన స్ఫోట కపు మచ్చల ముఖంగా తయారౌతుంది. ఒక్క పోలికే ఇచ్చినా, ఉపమానము ఏకదేశమే అయి, ఉపమేయముయొక్క నిర్దేశిత సౌందర్యాన్ని అనుభవము చెయ్యలేదంటున్నాను. మొత్తపు సౌందర్యాన్ని స్ఫురింపజేయవలసి ఉండగా, ఏకదేశ సౌందర్యాన్ని భూత అడ్డము క్రింద పెట్టినట్లు చూపడము బిరుదైన పని కాదంటున్నాను. “పద్మముఖి, పద్మహస్త, పాదపద్మములు వంటివి సర్వజనాంగీ కృతములై రాణించలేదు” అంటే, చిర ప్రయోగములతో ఒక సుగుణమును చూపడానికి నిలిచి, ఈ మాటలు తమ నైనర్ని కార్థమును నష్టపోయి మైళ్ళ రాళ్ళవలెనే నిలిచిన వంటాను. సౌందర్యాన్ని ఒక మట్టాన్ని ఎత్తి అందించగల శక్తి వీటికి భూత పూర్వము, ఈనాడు లేదంటున్నాను. ఈమాటలకే కాదుఇలాగే వాటికన్నీటికి—Honeyed spring, dearest dear వంటి వాటికి వలెనే ఉపయోగాను కూర్చితే అనే ఒకనాటి బలమే, కాలక్రమాన్ని నెత్తురూ, నరమూ ఎండినందువల్ల నేటి అస్తిసంజరత్నముగా నిలిచిందంటాను. ‘బాధానర్త దమ్మలార’, ‘అరింగ నానవము’ అన్నవి పసికట్టుకుని దూరంగా తోసి ఊరిద్దానున్న యత్నాలు. ‘గదిలో చినుకుల వలె చీకట్లు’ ‘నిశ్శబ్దం కారులోంది.’ ‘పెంకి కల్పనలు. ‘జీవిత వనాంతర సీమల నశునాపిసి సైకతమందు, పృథ్వీను విషాద దళముల్ల జిమ్మి పోలివి’ ‘జీవనంగా వారిత తలుంబున చింతా వలు తరు మూలమునన్ ఏలయధోముఖివై” వంటివి కాల క్షేపపు కల్పనలు. “నీవెక్కడ దలచుకున్న రైలు, ఎప్పుడూ ఒక జీవితకాలం లేటు. నీ అదర్బానిన్ని కలం వ్రేకుతోనే పారె య్యాలి. ఈస్టికాల్ని ఎక్కినంటాడు టీ.టి.సి.” వంటివి వైచిత్రీ సాధించేవి. వీటివల్ల రసపీపాని దాపము తీరదు. రస మయ రచనే మానవ పూర్వయాల్ని చల్లబరుస్తుందీ, పుల్లమని పిస్తుందీ, మధురిస్తుందీ.

అలంకారము కవిగారి కల్పన. స్వర్ణ వస్తువు యొక్క నిసర్గ శోభకాదు. మన అలంకారములు మరొక దేశమూ—, రాష్ట్రమూ—, మండలమూ—, వారికి రుచించక పోవచ్చును. అలాగే కవిత్వములోని అలంకారాలూను. నిసర్గ నరన శోభగల

అలంకారాలాను. నిసర్గరస శోభగల కవిత్యము భాషాంతరిక రించినా శోభ కోల్పోవదు. వైచిత్రీ, అలంకారము, శ్లేష, ఉన్న కవిత్యము యొక్క చమత్కారము ప్రాంతీయమే కాగలదు, విశ్వ జనీనము కాలేదు.

ఛందస్సు సంగతి ఇంతే. వచనములో లేక పద్యములో మాత్రము ఉన్నది ఏమిటి? నడక. కవిత్వానికి ఆ నడక— లేదా, ఏదో నియమబద్ధమైన నడక ఉండి తీరాలా? ఎందుకనీ? పూర్వులు అవలంబించారు గనకనా? ఇదేమిటో వాడమూ? అనలు పద్యము ఎలాగ ఏర్పడింది? అని కొంచెం తర్కిద్దాము. కవులందరూ వాల్మీకిలాగ “మానిషాద్” అంటూ శోకాన్ని శ్లోకంగా చెప్పేయలేదు సరిగదా వాల్మీకి తన రచననంతటిని “మానిషాద్” చెప్పిన ఆ వేగంతో చెప్పలేదు. మూలము ఒక వరసను గుర్తించి, అవరసతో తమ భావాన్ని చెప్పారు కవులు. ఆ వరసకి ఉన్న నడక లక్షణమైన ఆకర్షణ సమకూర్చింది పద్యానికి. దీనికి ఒక దశలోగము తోడ్చింది. మూడు విశేషా లలోనూ ఏ విశేషము రాజించినా లాగిస్తుంది ఎనే వారిని. మరి ప్రతి రచనకి ఇవన్నీ ఉండి తీరాలనడమేమి వాడమూ?

ఏ వాఙ్మయములోనైనా పాటముందు, పద్యము రరు వాత, ఆరరవాత వచనము. పాటలోని అడుగులు అన్నీ సమాన పాదపుగలవి. మూడేసి అక్షరాలూ, నాలుగేసి, ఐదేసి, రెండు నాలుగూ, మూడు నాలుగూ, ఎనిమిది, అక్షరాలతో పాటంలోని ఆవుతాలు సాగిపోతాయి. ఇది చాలా సరళమైన ఏర్పాటు, పేర్లు మాత్రం త్రిశ్ర, చతురశ్ర, ఖండ, రూపక, మిశ్ర, ఆది, అంటూ గాంభీర్యం సూచిస్తున్నప్పటికీ, అయి కోసము చేసుకున్నారు తొలి శతాబ్దం వారు ఈ ఏర్పాటుని.

మన వాఙ్మయంలో పద్యం ఏ రీతిగా ప్రవేశించిందో చక్కగా తెలిదు. జాతులు అనే ఛందో రచనలు అయినాద నాధారపడినవే. తరువాత, ద్విపద, సీమము, అయిదేసి లఘుపుం ఆవుతాలతో సాగుతాయి. దేశీ ఛందములు సమలయనినాద సాగే టేనేగాని గణాధారములు కావు.

ఉత్పలమాల, చంపకమాల, శౌర్మలము, మత్తేభమూ అన్న వృత్తాల్ని చూడము. గణములకు సాధారణముగా మూడేసి అక్ష రాలండడమూ, ఆ మూడు అక్షరాలకు కలిపి నాలుగేసి లఘుపు లుండడమూ చూస్తే ఈ గణ రచనలకూడా చతురశ్రాగతి రచనలేనేమో అనిపిస్తుంది. విశ్వేషిస్తే తేలేది అదే! “శ్రీమధు, రాధ, దీపనె, శేషి, రీశుడ, నేను, మల్లికా” అన్న ఉత్పలమాల పాదమూ, కాబట్టి చంపకమాల పాదమూ, చతురశ్రాగతి రచనే. కంద పద్యము “కూరిమి, గలదిన, ములలో, వేరము లేతో, చవెపుడు, నిక్కుము, మరియూ,” అంటూ చతురశ్ర

గతితోనే సాగుతుంది. శౌర్మలం విక్రీడితమూ మత్తేభమూ” బండ్లు, తంసె, లాసి, కునల్లభ, రం” అంటూ యతివరకూ చతు రశ్రాగతి చివర ఒక గురుపూతో సాగుతాయి. యతి అన్నది కాల విరామం కనక పాదం అక్కడ రెండు లఘుపుం కాలం ఊపిరి తీసుకున్నదనుకుంటే అంతవరకూ సడతే గతి చతురశ్ర గతియే అవుతుంది. “మాధుర్య మగ్నాననం” అన్న సప్తవ్యాగము రెండు అయిదు లఘుపుం ఆవురాం తరువాత ఒక గురుపుతో పూర్తి అవుతుంది. ఇక్కడ మూడు లఘుపుం కాలము విరా మము అని అనుకుంటే మత్తేభ శౌర్మలాల అయిదు ఆవురాలు చతురశ్ర గతిలోనూ మూడు ఆవురాలు ఖండ గతిలోనూ ఉన్న వరసల ఊడింపులాగ కానవస్తుంది. మొత్తము ఎనిమిది ఆవురాల కాలము అప్పమాల. కంద పద్యముకూడ ఎనిమిది ఆవురాల జంటయే. ద్విపద రెండు పాదాలూ మొత్తం ఎని మిది ఆవురాలే. కరణవిరాజరము ఎనిమిది నాలుగు లఘుపుం ఆవురాలు గలది. గీర పద్యము రకీటు, కీటరకీటు కీటరకీటు రకీటు అంటూ రెండు పాదా లోనూ అలరెంది “రకీటు రకీటు రకీటు కీటురకీటు కీటురకీటు, రకీటు రకీటు రకీటు రకీటు రకీటు” అనిన్నీ వదేసి ఆవురాలలో సాగుతాయి. కనుక పద్యాలకూడా ఆవురాల సరములేనంటున్నారు. గణ విభజన స్వల్ప నడకలో వైశిష్ట్యము ఉన్నట్లు, గోచరము కావడమే కాని మొత్తంవీరం యయిలో పెద్ద వైవిధ్యమేదీ లేనంటున్నాను. ఈ సర్వాన్ని మన యక్షగాన రచయితలు గుర్తించే ఉండవలూ, ఇది కొర్రనింత ఏమీ కాదంటూన్నాను. యక్షగానాలో కందా ర్థదరుపు, ఉత్పలాద్—, చంపకాద్—, శౌర్మలా, మత్తేభా, అర్థ—, గీతాద్—, ఆట వెలద్యర్థ—, ములు రచించడమునక, ఆధారము ఈ పద్యాలన్నిటా పాటంలో ఉపయోగ మొకటైన ఆవురాలు అస్థిసంజరలుగాగ ఆ దరుపుం తొలి నడకని నిం టెట్టురూండడమేనంటున్నాను. సవ్యం రకాలు ఎన్నో ఉన్న ప్పటికీ మాటన స్వభావ అనుకూలమైన చతురశ్ర, ఖండ, త్రిశ్ర గతుల ఆవురాలు ఉండుట వల్లనే పైన విశ్వీకరించిన పద్యాలకు విశేష పయోగము కనబడుతోందంటున్నాను.

రగడలు అనేక గతులవి ఛందో గ్రంథాలలో సవరించ బడి ఉంటాయి. వాయుగతి రగడ, వ్యుభగతి రగడ ద్విరదగతి రగడ అంటూ, ఇవన్నీ గణ ఛందస్సులబట్టి చూస్తే బహు క్లిష్టములు, వైవిధ్యము చాలా ఉంటుంది వాటిలో. ఈ రగడ లకే ఆవుత విశ్వేషము చేస్తే కడవంత గుమ్మడికాయా కత్తి పీటకు లోకున’ అన్నట్లు వాటి ఛందస్సు చక్కగా తెలివిడి పోతుంది. జానపద గేయముల ఛందస్సును వరించేసేట్లు వ్యాకరణాలంకార విద్వాంసులు అన్న కవి వంటివారు వడే తంటాలు మనకి అపరిచితములు కావు. ఆ చిక్కులు ఎందుకు వచ్చాయో

అనిబద్ధ కవిత్వము: ప్రశ్నోత్తరాలు

అలోచిస్తే, మాత్రాఘండస్సులు పద్యలుగా మారినప్పుడు అన్నిరకాలుగా ఎలాగు మారతాయో సులువుగా అన్వయమై పోతుంది. మాత్రా ఘండస్సులోని నాలుగు లఘువుల ఆవుతము పద్య ఘండస్సులో, భగణము, జగణము, సగణము, సలము అన్న నాలుగంటిలో ఏదైనా కాగలదు. అక్కడిది ఒకటి ఇక్కడ నాలుగై కండ పద్యపు ఘండస్సును పద్య ఘండములు వర్ణించిన వైవిధ్యమును పరిశీలిస్తే చతుర్విధ గతిలో పడితే గతినే, అక్షరాల మార్పుని లెక్క తీసుకుంటే ఎంత చిత్రముగా వర్ణించవచ్చునో తెలుస్తుంది. అంత దూరము పోనీ? ఉత్పలమాలలోని తొలి అక్షరము గురువైతే “భరన భభరవ” ఆ అక్షరమే రెండు లఘువులైతే “నజ భజ జజర”, ఎందుకీ తేడాకు భేషజము చెప్పండి? ఈ మహా పద్యాల రచనకు పాఠములు జరిగితే బెడసి కొట్టిందే శక్తులున్నాయని కల్పనలు చేసి పద్యాలతో ఆడుకునే మహాశక్తిని తాను గుర్తగొనడానికా? ఇంకెందుకేనా?

ఏతావాతా తేలేదిది : పద్య ఘండస్సు కైలాస పర్వతమునుంచి దిగివచ్చిన పూత గంగా ప్రవాహమేమిటాకాదు. నర మానవుడు పాడిన పాటల తీరును చూచి వాటిలో ఒక వరుసను పట్టి నరమానవులు ఏర్పరచినట్టిదే. ఈ పద్యాలను అనుసరించిన వారు పద కవుల్ని హేళనచేసేవారుట, ఇంటిలో మహాశక్తి వారికి లేకపోయిందని! తిక్కనగారంతటి ‘కవిబ్రహ్మ’ గారికి కూడా నిర్వచన రచన గొప్పదనిపించింది తొలినాటి రాజనపు రోజులలో.

సంస్కృతములోని వృత్తాల్ని ఎరువుతెచ్చుకుంటూ, తెలుగువారు సంస్కృతములో ఉన్న విరామాన్ని తీసేసి

లేని అక్షరరూతి, ప్రాసలను ప్రవేశపెట్టారు. అంటే వృత్త రచన ‘మే డిస్ కిల్డ్’ అన్నమాట. వీటన్నిటికీ విడువరాని పాపిత్వము నంటగట్టడమెందుకో?

తెలుగులో మనమెరిగినవే ప్రబంధాలూ పద్య కావ్యాలూ ఎన్నో ఉన్నాయి. ప్రధానమైన రసానుభవమును గాలికి వదలి, అ అష్టాదశవర్ణనలతో, అలంకారపు గలగలతో ఏదో పుస్తకము వ్రాయడానికని— కూచిమంచి తీమ్మనకవి రసికజన మనోభిరామము వంటి — ఏదో కథతో ప్రబంధాలు వ్రాశేకారు అనేకులు. వాటిని మనము వినము నభలలోగాని, విమర్శలలోగాని. పద్యమాత్ర రచనలే అవి. మరి అన్ని చప్పుని కావ్యముల అవిరూపానికి పద్యమే కవిత్వమనే అపోహయేగడా కారణము? మనమా అపోహను ఇంకా పొడిగించడమే? అత్యు కృష్ణము, బంధ కవిత్వము, గర్భ కృష్ణము, శత ఘంటకవనము అనే రచనలన్నిటికీ పద్యమే కదా కవనము’ అన్న బిరుదును తగిలించినది? పద్య మాత్రము కవిత్వము కాగలదా? “ఆంధ్రపత్రిక ఇక్కడ అమ్మబడును,” “అన్ని రకముల మందులు అమ్మబడును” “పైరు సువ్వల చాయనప్పు నూనె” చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహ మూర్తి” “వావిలాల వాసుదేవకాస్త్రి” ఇవి కవిత్వాలా? కాదు. పద్యాలలో ఆయుర్వేదము, అలంకారశాస్త్రము, వేదాంతము, వ్యాకరణము, పద నిఘంటువులు, రచిస్తే అవి కావ్యాలా? పంచ రత్నాలూ ఇత్యాదులన్నీ కవిత్వాలా? వీటి కవిత్వపు చలామణి మన రుచినికొందకీ దిగిలాగింది. ఇంకా లాగుతున్నది. మరి పద్యము మీద ఎందుకని మోజా?

అనిబద్ధ కవిత్వము : ప్రశ్నోత్తరాలు

1. “అనిబద్ధ కవిత్వము అంటే ఎలాటి కవిత్వమండీ?”

“నియమాంశేత బద్ధమైన కవిత్వము నిబద్ధ కవిత్వము, ఏ నియమాల చేతనూ బద్ధము కాని కవిత్వము అనిబద్ధ కవిత్వము”.

* * * *

2. “నియమాంశే ఏమని మీ ఉద్దేశము ?”

“ఛందో—, వ్యాకరణ—, అలంకార—, కవి సమయ—, నియమాలు. యతి ప్రాసలు ఛందో నియమాలే.”

* * * *

3. “ఏ నియమమూ లేని విశృంఖలా వ్యాపారము నమాజానికే అపాయకారిగదా, మరి సారస్వతానికి గుణము కాగలదంటారా ?”

“శృంఖలలు సారస్వతానికి ఉపకారులు కాగలవని మీ రంటారా ? సమాజములో స్రవీపారూ స్వంత లాభం కొంత మానుకు, పాడుగువాడికి’ తోడ్పడాలి. ఎవరి లాభం వారు చూసుకుంటూ పోవడము విశృంఖలా వృత్తి. అది సమాజానికి అపాయకారి. సారస్వతము విరామ సమయాన్ని ఆనందదాయకము చేసే యత్నము కదా ? మరి అది ఇలాగ ఉండాలి, అలాగ ఉండాలి అని నియమించడమే? సమాజానికి అపాయకారిగా పారదారికా శృంగారాన్ని అగ్నించే రచనలైతే గర్హించవలసినదే తిట్టు పత్రికలూ, బూతు పత్రికలూ వంటి వాటిని. నిరసాయకర రచనలకు నియమాల లేండుకు ? మీరు విశృంఖలా వ్యాపారము అన్నది ఇతరులకు బాధ కలిగించే వసుల పెట్టనే కాని తక్కిన వాటికి చెల్లదుకదా ?”

* * * *

4. “అయితే అందరూ కవిత్వము వ్రాసేస్తారు. మంచి చెడ్డ, పేద బెల్లెమూ ఏకమైపోతాయి.”

“వ్యాకరణయుక్తంగా వ్రాయనక్కరలేదు, వ్యవహార భాషలో వ్రాయవచ్చును అని రామమూర్తి పంతులుగారు పోషించినప్పుడూ ఇలాంటి ‘అపాయాన్నే’ నూచించారు కొందరు, అడ్డమైనవాళ్ళూ వ్రాయడము ప్రారంభిస్తారు, అంతా కలగాపులగము అయిపోతుందని. అయితే వ్రాసేవాళ్ళ అనంత మయిపోలేదు, పత్రికలు కంకాళీ అయిపోనూ లేదు. ఈనాడు వచన గేయాలనే పేరుతో రచనలు పత్రికలలోనూ, సంపుటలలోనూ చాలా ముద్దన్నాయి. అయితే బాగున్నవి ఏ కొద్దో, వేళ్ళమీద లెక్కపెట్టవచ్చును. కనక నియమాల, నడలించినంతమాత్రాన ‘కవిత్వము’ పెచ్చు పెరిగిపోదు. అచ్చయిన కవిత్వమంతా నిలిచి అరిచినగలదా ? కాక, పద్యాల మాత్రము అడ్డమైనవాళ్ళంతా వ్రాయలేదా ? నిలిచినవెన్ని, అన్నీ నిలిచాయా ?”

* * * *

5. “యతిప్రాసలతో, పద్య ఛందస్సులో, పూర్వ కవులు వేలకొద్దీ పద్యాలతో కావ్యాల రచించలేదా ? అలాగ వ్రాయడముచేతగాక ఛందస్సు పోనాలి, అలంకారము అక్కర్లేదూ, అని ఆధునికులు దేవుణ్ణాడుతున్నారని, అన్న విమర్శ వాస్తవమేమిటా ?”

“వారి నమ్మకము చొప్పున పూర్వపు వారికి ఇష్టమైనట్లు వ్రాశారు. మా నమ్మకము చొప్పున మేము మా యిష్టము వచ్చినట్లు వ్రాస్తాము, తగ వెండుకూ ? అంటారు ఆధునికులు. మేము వారిలాగే ఎందుకు వ్రాయాలి ? వ్యాసాలూ, చిన్న కథలూ, నాటికలూ, నాటకాలూ వారు వ్రాయలేదే, మరి మేమూ వ్రాయకూడదంటారా ? .... ఇక వారు చేసిన కనరత్నాలు మేము చేయలేదని మామీద కోప మెందుకూ ? వారి కెదురుగా విమర్శించే రసీకులు లేరు. ఏ పర్సెక్షన్ కూర్చుని తమ నేర్పుని కుప్పలు పెట్టారు వారు మా పరిస్థితులు వేరు—తెల్లవారసరికి వేలకొద్దీ పాఠకుల ముందు పడతాయి మా రచనలు దేవుడి ముందు పాడుకునే గాయకుల్లాగు. వారు వారి భావనా బలాన్నే ప్రదర్శించారు గాని గురిచూచి రచించలేదు. మాకు అలా కుదరదు. మాకున్న వడపోతలు వారికి లేవు. మా పరిస్థితులు వేరు. మేము వారిలాగే ఎందుకు రాయాలి ? మా యిష్టము వచ్చినట్లు రాస్తాము. బాగుంది, బాగులేదు అని అనండి. వారిలాగు రాయలేదు, వీరిలాగు రాయలేదు అని పోలికలే ? యతిప్రాసలు పూర్వపు తమ నెత్తిమీద పెట్టుకున్న బరువులు. ప్రవృత్తలకు కాబోలు

నాలుగు యరులు. ఎన్ని ఎక్కువంటే అంత గొప్ప ? మాకు వారి నియమాలు అక్కరలేదు. ‘గడియకు నూరు పద్దెములు గంటములేక రచించే దాటులు మాకు నడ్డు. మేము గంటములతో వ్రాయము, కాగితాలమీద పేనాలతో వ్రాస్తాము. గంటలతో లాటాకుమీద వ్రాస్తేనే కవిత్వమా ? యతి ప్రాసలూ అంతే. మా ధృన్దిలో ఆ శబ్దాలంతలాంటి డండి తీరాలని నియమ మేమిటి ? పూర్వపు పావకోళ్ళమీద నడిచారు. గణ ఛందస్సుతో పద్యాల రాశారు. మేము పావకోళ్ళమీదే నడిచి వారిలాగే పద్యాల రాయాలా ? ఎందుకని ? మేము వ్రాసే వీరుని భూతకాలం నిర్ణయించాలా ? మేము పూర్వపు చేసే పనులని చేసి చూపించాలా ? అలాగ అనే రసీకుల మెప్పు మాకు అక్కరలేదు. మీరు అటులిగి కూర్చుని అని చదువుకొండి, అంటారు నివీనులు.”

6 “ఈనాడు కుప్పలు తెచ్చులుగా స్పృహలలోనూ, స్లోనూ, సంప్రదాలలోనూ, నచన పద్యలో, గేయంలో కావ్యంలో, ఏదో ముద్దన్నాయి పేద మీ అనిబద్ధ కవిత్వంలే ?”

అది అనిబద్ధ రచనలు అన్నది నిజము మాట. కవిత్వమా ? కాదా ? అన్నది వేరే మాట. కవిత్వమే కాదో రసీకులు, విమర్శకులు నిర్ణయించండి. అనుభవాన్ని లేకెత్తించే పాఠ అనుభవాన్నే కొర్రగా ముగిరించేసే, కొర్ర అనుభవాన్నినే రహస్య కవిత్వ మంటారు సేను. అనిబద్ధంగా రాస్తే అనిబద్ధమే, దానిలో కవిత్వ మంటేనే అది అనిబద్ధ కవిత్వ మాటంది. చేతికి వచ్చినట్లు వ్రాస్తే అది కవిత్వ మేదా గాతుంది ?”

7 ‘కవిత్వము అనిబద్ధమే అయిఉందా ? నిబద్ధమైతే అది కవిత్వము కాకపోతుందా ?’

‘కవిత్వము నిబద్ధమైనా అనిబద్ధమైనా కవిత్వమే. ఎంతవరకూ నిబద్ధమో అంతవరకూ ఆ కవిత్వము నై సర్గిక సౌందర్యాన్ని జార విడిచిందన్నమాటా కృతక సౌందర్యాన్ని కప్పుకున్నదన్నమాటానూ. పద్యాన్ని పాడితే వచ్చే సౌందర్యమే కవితానిధి కాదని గ్రహించలేనివారెందరో ! మరి నడక(అంటే ఛందస్సు)వల్లా, (కవిగారి అతిశయోక్తి చేసే ఉత్పేక్షించో కట్టిన నగని తీసుకొచ్చి అమరిస్తే.) కవిగారి భావవల్ల వర్ణన ముద్దపుని ఆనందించ అక్కర్లే కృతకమని గుర్తించేవారెంతమంది ఉండగలరూ ? కనక సాలంకార కవనమూ, ఛందోబద్ధమైన రచనా కవిత్వముగా చలామణి అయిపోతాయి. అది నిబద్ధములని రసీకులు ఎంత త్వరగా గ్రహిస్తే ‘అంత మేలు.’”

అనిబద్ధ కవిత్వము: ప్రశ్నోత్తరాలు

8. “ఛందస్సు, అలంకారమూ కవిత్వానికి అందము తీసుకు రావంటూ ?”

“మీరంటూన్న ‘అందము’ కృతకము, సహజము కాదంటున్నాను. రసఘట్టాలలో అలంకారాలు ప్రయోగిస్తే రసాభాసము అవుతుందని అందరికీ తెలుసు. రామలింగా రెడ్డిగారి బోధ అంతా అదే. మరి, శోకము శ్లోకమైనది గదా అని ఆ శ్లోకపు పరుసను పట్టి కావ్యాలకు కావ్యాలు రచిస్తే, వాటి శరీరమంతా భావావేశంతో దీప్తిస్తుందా ? సుందర మన్నపుని విశ్లేషించి, ఆ ఇటుకలలో సౌందర్యము నిర్మించ డము సాధ్యమా ? చైతన్య వంతుడైన కవి తన సౌందర్య చైతన్యానికి అనుకూలమైన పరసలో రచించివారిగాని ఈ పరసలో రచించాలని ఉద్దేశించడము రచనని నిబద్ధము చెయ్యడము కాదా ? మఱి, వాటికి శోకము మట్టుకే ఆ పర సలో బైటపడింది కదా మరి ఆనందమూ, ధక్తి, జాగృత్సీ పంటివి ఆ పరసలోనే సహజంగా వస్తాయా ? సామెతలు గమనించండి. వాటిలో యిది ప్రాసా ఇన్నో అక్షరము రావా లని నియమమున్నదా ? నానుడులలో యతులు ఉండనే ఉండవు కొన్నిచోట్ల.. వాటి అర్థగౌరవమూ అనుభవ సాంద్రతా కాక యిది ప్రాసలా వాటిని నిలబెట్టుతూన్నది ? ఛందస్సుని శ్రేష్ఠ మార్కుగా ఉపయోగించే కర్మం కవి కేల ? తన ఆనందాన్ని, ఉత్సాహాన్ని, ఇర్రుల కిద్దామని కవి రచన కుసక్రమించగానే ఈ కట్టలోనే ఇవ్వాంపు నియమ మెందుకూ ? ఆ నియమము కవిత్వానికి మొదటి అలంకము కాదూ ?”

9. “అయితే దేశదేశాల కవులు కవిత్వాన్ని ఛందో బద్ధంగానే రచించా రెందుకూ ?”

“సంప్రదాయాన్ని అతిక్రమించడము ఇష్టములేక. ఈ ప్రశ్నని వెల్లకిలి బెట్టి చూపిస్తాయి మరో రెండు ప్రశ్నలు, వాటిని వేస్తాను. (1) మన తొలి కవులు ఏ ఏడో ఎనిమిదో శతాబ్దాలలోనో రచన ప్రారంభించారు గదా, స్వంత రచన ప్రారంభించారు గదా, స్వంత రచన చెయ్యక, భాషాంతరీ కరణాలే చేశారేమీ ? (2) ప్రతిపద్య రకానికి దానికే విశిష్ట మైన నడక ఉన్నది కదా, చదవవసగానే ఆటాల గోపాలము ఆ నడకని ముంచేసి రాగముతో పద్యాన్ని కప్పి ‘చదువు’తా రేమీ ? ఇలాటి ప్రశ్నలు ఎన్నెన్నో వస్తాయి.... సంప్రదాయం ఏనుగు కాళ్లతో సాగిపోతుంది... దానిని ప్రశ్న చెయ్యడము మాట నటుంది కొంచెము మార్చునెంచిన వారు కూడా సంప్ర దాయానుసారం “ముదిమిలులు, విధవరంజం, పద కవితలు.” అన్న తిట్లకు గురియ్యేవారు. పద కవిత్వానికి రోటేమిటో, యిది ప్రాసలుగార్లున్నారు, నాట్యానికి ఆధారమైన నమయం ఉన్నది ! నియమాలు కష్టంగా లేవని గదా పదకవిత్వాన్ని కనునము చేశారు ? పవనము అనలే లేకుండా పద్యాలతోనే వ్రాయడము ఒక గొప్పదనము అయి పోయింది. గడియకు

మాట పద్యములు గంటము లేక రచించే నేర్పుని టప్పలు కొట్టడానికి కవులు పద్యాలు రచిస్తే వాటిలో లేని సంగీత నాట్య గుణ సంపన్నతని కనిపెట్టుకుంటూ జిలుగు విమర్శలు చేస్తున్నారు వండితులు.”

10. “ఛందస్సులో సంగీత నాట్యగుణ సంపన్నత లేదంటూ ?”

“సంగీతము స్వరాలకు సంబంధించినది. భాషలో స్వరాలండవు. మీరు పాడితే తప్ప పచనము కూడా— మీకు ఇష్టమైతే— పాడుకుంటే స్వరాలు వస్తాయి. కనక, పద్మం లోని స్వరాలు తెచ్చి పెట్టుకున్నట్టివి. ఇంగ్లీషు పద్యాలు సభా వేదికల నుండి పాడారు. మీరు తెలుగుపద్యాన్ని పాడుతున్నారు. అది మీ ఇష్టము. పద్యంలో రాగం లేదు, కవికి రాగము రాన క్కరలేదు. పద్యాన్ని పాడేస్తే దానిలో సంగీతమున్నదనుకుంటే ఎవరేం చెయ్యగలరు ? పద్యానికి గద్యానికి తేడా గణముల పరుస. పాడుగు అడుగు పాట్ల అడుగు వరసగా వేసుకుంటూ సాగుతుంది పద్యము. ఇది కాలవిభాగమే కాని నాద విభాగము కాదు. ఇక యితి ప్రాసలు మళ్ళీ వస్తూండడమువల్ల పునరుచ్చా రణవల్ల కలిగే సంతృప్తి ఉంటుంది కాని సంగీతము ఏమీ ప్రవేశించదు కనసలో. చిన్న పిల్లలు ‘పెదరాసి పెద్దమ్మా, పెద్దమ్మ కొడక’ అన్న కథలో మళ్ళీమళ్ళీ వచ్చే మాటల్ని ఆనకీతో వింటారూ, జానపదులు ‘తందాన రాజనందానా’ ‘హరిహరీ నారాయణాది నారాయణా కరుణించి మమ్మేలు కమలలోచనదా’ అన్న పల్లవిని ఎన్నిమార్లు వచ్చినా సహి స్తారు. రసికులలో ఈ తత్వము అనుప్రాసాసక్తిగా పరిణ మించిందంటాను. “అడిగెదనని కడువడి జను నడిగిన దను మగుడ నుడువడని నడయుడుగున్” లోని ‘డ’కారమూ, “కరి దిగుచు మకరి సరసికి, కరి దరికిని మకరి దిగుచు గరకరి బెరయన్” లోని ‘ర’ కారమూ. “ఏలా లతాజాల డోలాసమా లోల బాలామణీ గాన భాసురములు” లోని లకారమూ మళ్ళీ మళ్ళీ వచ్చే గుణము వల్లనే సంతృప్తి పరుస్తాయి గాని వాటి నాదము వల్ల కానేకాదు. అను ప్రాసములో ఉన్నట్టిది నాదమూ సంగీతమూ కాదు, మరి పునరావృత్తి మాత్రమే.

ఇక నాట్యము సంగతి. లయ, స్పృష్టిలోనే ఉన్నది. మార్క చంద్రుల ఉదయాస్తమయాలలో, బుతుపుల పరు సలో జీవిత పులల వాట్లలో, నాట్యములో కూడా ఉంది. పద్యములోనూ ఉంది. మఱి “పద్యములో నాట్యగుణ సంపద ఉన్నది, ప్రకృతి గుణ సంపద ఉన్నది, జీవిత గుణ సంపద ఉన్నది” అనడము ఎలాంటిది ? పద్యములోని పాదములు నాలుగూ ఒక లాగే ఉండి వరసగా వస్తూ ఉండడము పునరావృత్తి. పాదములోని గణములు గురు లఘువులను పేర్చుటలో— ఛంద్రములైన అప్పతములు. అప్పతముల సమయ విరి చారూ, ఒక అప్పతము అయిపోగానే తరవాతి దానిలో టాక్సి పెట్టారు గుర్తుకొరములతో. ఈ మార్పువల్ల ఉత్సాహం

చంపకమాల అనే చతురశ్రగతి ఆ వృతాల మాలలు ఆ చతురశ్రగతి విరిగి, నను పూసల దండలుగా కాక పాడుగూ పాట్టి పూసల దండలుగా తీరినవి. వీటిలో అంతర్వాహినిగా పడిచే చతురశ్రగతి పద్యార్థదరువులలో తప్ప సభాపవనాలలో— రాగము ప్రవేశించుట వల్ల— స్ఫురించడమే లేదు. మరి నాట్య గుణ సంపదను మెచ్చుకునే వారు దేనిని చూసి మురిసి పోతారు ?”

11. “అంగ్ల కవులూ విమర్శకులూ వ్రాసిన వ్యాసాలలో ‘The poet sings’ అంటూ, ‘The Music of a Verse’ అంటూ ఉన్న మాటలు ఉత్పత్తివేనా ?”

“అయితే, తూగుడుకూ, అక్షరాసు ప్రాసము నకూ వారు Music అనే మాట వ్యవహరించారు. కాని పద్యాన్ని పాడరు వారు. మనము పద్యము చదవడము పేరుతో కూస రాగాలు తీర్చేస్తాము. వారి వెర్రివారిదీ, మన వెర్రిమనదీనూ. రెండూ వెర్రిలు మాత్రమే.”

12. “అదుగో, ఆ అయి, తూగుడూ, అనుప్రాసమూ ఉంటే ఆ రచన అది లేనప్పటి కంటే బాగుండదమా ?”

“విమిషిద్ ప్రశ్నలో చెప్పేను. ఆ అందమన్నది కృతక మని. నిసర్గమైన భావము ఛందస్సులో పోతపోస్తే కొత్త—, కృతకపు—, ఆటంకమేనా కలుగుతుందీ, ఆ బద్ధపు మెలుగురానేనా వస్తుంది. ఈ ఛందస్సు కుక్కాయి, అలంకారపు దుస్తులు లేకపోతేనేమీ ? అని. అలవాటుయింది కనకనా ?”

13. “అంటే నిసర్గమైన భావము అలాగే ఇచ్చేయూ అంటారా ?”

‘అలాగే ఇచ్చేస్తే అది ప్రకృతే అవుతుంది, కళ అవదు. ఏ రీతిగా ఇస్తే చదువరికి మీ భావము అందుతుందో చూసుకుని అలాగ ఇవ్వాలి. ఈ ఛందస్సులో ఇవ్వాలి. అనడమూ ‘ఈ అందము ఆ అందము లాగ ఉన్నదని’ చెప్పిన అందమూ ఆటంకాలంటాను.”

14. “అలాంటి అనిబద్ధకవిత్వము ఎవరేనా రచిస్తున్నారు ?”

“రవీంద్రుడు చాలాచాలా రచించాడు. వాటిలో, స్ఫురించిన అందాన్ని అనుభవించక, ఈ రచనలో ఏమిటుంది అని పండిత మనస్కులు అలంకారాల కోసము వెతికేరు. కొందరు రవీంద్రుని రచనలు వచ్చలేదన్నారు.

రవీంద్రుని రచనలు ప్రపంచానికి అనిబద్ధంగా, ఇంగ్లీషులో అందేయి. కొందరు బంగళీ భాషలో ఆ రచనలు గీతాలో అని జ్ఞానకము చేస్తున్నారు. మనకూ, ప్రపంచానికి అందిన రూపాన్ని గురించే వేసు చెప్పేది. ఆ రూపాన్ని

రవీంద్రుడే తీర్చాడు— చాలా మట్టుకు. మన మెరగని బంగళీ రూపము గొడవ మనకేల.

తెలుగులో దేవరకొండ బాలగంగాధర తిలక్ వ్రాస్తూ వుంది చాలా మట్టుకు అనిబద్ధము.”

15. “చాలా మట్టుకు అని కొంత ముఖానికము చేస్తున్నారే ?”

“మనవి చేస్తున్నా. మాటకి ఆయన ‘నేను కాని నేను’రో వ్రాశారు ‘నా గది అవతల ఎవరో వచ్చుని నొక్కిపట్టిన ధ్వని నిల్చిను కంచినట్లు’ అని. వీళ్ళని కంచిన ధ్వని, నొక్కి పట్టడము లాంటిది ఎలా గాకుందో నాకు తెలియలేదు. ఆయన అనుభవంలో నిల్చిను కంచిన ధ్వని ఆయన డిహించిన లేక అనుభవించిన నొక్కిపట్టిన వచ్చుని పోలి ఉండవచ్చు. రచన వైయక్తిక అనుభవాన్ని అందరిదీని లప్పట్లు వాడేరు ఆయన. ఈ పోలిక అనిబద్ధము కాదంటాను. అలాంటిదే ‘రొడసిరో చీకటిలో అంతర్ధ్వార సంగీతం తాలూకు ప్రతి చుట్టు కొన్నట్టు’ కూడాను. వారే ‘విచహోర్మంశితరో’ ‘స్వప్నైతే చాలు ప్రభూ, రిప్సున స్మరణం హృదయాన్ని దూసుకు పోవోంది’ అన్నారు. ‘స్మరణం’ అంటే నిశ్చలమైన అర్థం లేదు. ఇక్కడ సంప్రదాయం వల్లనే చేసింది రచనని. ‘ధ్వరమాణమై నా తనపు స్వీయ యోవన భారాన రదబది పోతున్న’ దన్నారు. ‘స్వీయ’ సంప్రదాయ రచన పట్టుకొచ్చి సడదేసిన వర్ణనము. ‘అనన్య దతీకయోక్తి శీలమైన నాతనూ కావ్యాన్ని’ అన్నది వైచిత్ర్య కోసము యల్పించి వేసిన పల. ‘ది కాంత కుంత నిపాతము రసైక మద్భావనా శకుంతలము” పురాణ కల్పనా శాఖ విరిగి పడ్డట్టుంది.”

16. “ఈ అనిబద్ధకవనాలు నిలుస్తాయా చిరకాలం?,”

“ఎందుకు నిలవనూ ? వద్యాలు కట్టుబడిలో ఉంటాయి గవక జ్ఞానకముంచుకోవడము కొంచెము కష్టము. అంతేనే ? మునసబీ రోజుల తాలూకు పుస్తకాలు కాదుగా ఈ నాడూ ? అచ్చుపడి అంతటా లభిస్తాయి. ఇంగ్లీషు కవిత్వము మనకు అంతగా జ్ఞానకము లేక పోయినా కావాలన్న వుడు తీసి చూసుకుంటాము. కదా ?”

17. “ఇంగ్లీషువారూ, ఫ్రెంచివారూ ఈ అనిబద్ధ కవనాన్ని ఆదరిస్తారా ?”

“వారు ఆదరించాని రాయడము లేదు మన కవులు. కాని వా విశ్వసము ఈ కవనము విశ్వ సాహిత్యంలోనికి వెళ్లాలా లాగ వ్యాపిస్తుంది. ఇది దేశ కాలానబద్ధం, సంప్రదాయానబద్ధం. ఒక జాతికి ప్రత్యేకమైన నమ్మకాలూ, ఉత్పేక్షలూ, ఈ కవిత్వంలో ఉండవు. తెలుగుకవి ప్రపంచాన్ని వివరముగా కోయిల గొంతు విప్పుతున్నాడు అనిబద్ధ కవిత్వములో. ఎవరి కోసము వింటుందీ ప్రపంచము ?”

క వి త్వా ని

అలంకారమూ ఛందస్సూ

ండి తిరాలా ?

శ్రీ శ్రీసాద గోపాలకృష్ణమూర్తి

చిరకాలంగా కవిత్వానికి అలంకార సంపదను సమకూర్చి పెట్టుతున్నారని కవులు. ఆ అలంకారములను గుర్తించి మెచ్చు కుంటున్నారు వదువరులు. ఛందస్సులాగే అలంకారము కవిత్వానికి ఉండి తీరాలనే నమ్మకము చాలా చాలా మందికి ఉన్నది. ఇంకా మాట్లాడితే “కవిత్వానికి ఛందస్సు లేకపోతే మానె, దాన్ని గద్య కవిత్వ మంటాము, కాని అలంకారము లేక పోతే ఎలాగా ?” అనే వారు చాలా మంది ఉంటారు. అలంకారి కులు— ముమ్మటాచార్యులు ఒకరని జ్ఞాపకము— అలంకారములేనిదే కవిత్వమే లేదని వాదించిన వారూ ఉన్నారు.

‘అలంకారము కవిత్వానికి అందము సమకూరుస్తుంది’ అని వాదిస్తే అది పూర్తి నత్యము కాదు. అది బంధమూ సంకెలా కూడా కాగలదని చేరిస్తేనే పూర్తి నత్య మవుతుంది. ‘అలంకారము’ అంటేనే “అది పై నింది తెచ్చి పెట్టినట్టిది” అని స్ఫురిస్తుంది. మరి బాగా భ్రష్టమై రెండూ కాక బాగా కంటే ఎలాగ ఉండగలదా ? ఈ ఊహ కొత్తదేమీ కాదు. ఉపమాలంకారము వంటి నరళాతి నరళాలంకారము పట్టినే ‘సీచోపమ’ ప్రవేశించ గలదని అలంకారికులు గుర్తించి చెప్పి వారు. అయితే అన్ని అలంకారాలకూ ఉచ్చ—, నీచ—, ములను వివరించినారు కారు; ‘గ్రంథ విస్తరభీతి’తోనే నీ సంటాను.

అయితే ఇక్కడ నా పని అలంకార శాస్త్ర విమర్శన కాదు. ఆ శాస్త్రము వదలిపెట్టిన పై వస్తువును ఇంచు కంత స్పృశిస్తూ అది అలంకారముల గౌరవానికి కాక వాటి అవకీర్తికే దోహదమైనదని సూచించడమే. అదన్నీ ఎందు కనీ ? అలంకారాల గలగలూ, బరువూ, కవిత్వపు వివర్గ

సౌందర్యానికి అక్కరలేని అటంకాలని సూచించడానికి. రవీంద్రు డన్నాడు ఒక చోట. “నా గీతము అలంకారాలన్నిటినీ తీసి పెట్టేసింది, వాటి గలగలలు నీ గుసగుసల్ని వినపడ నియ్యవు” అని. ఈ నిజము సరిశీలించడంబున్నాను.

మన సంప్రదాయములో ‘వాది బలము’ ‘వాది బలము’ అని రెండు పురాతన గజకచ్చ పాటన్నాయి. ఆ రెండింటిలో ఏది మిన్న ? అన్న ప్రశ్నకు తర తరాలలో వచ్చిన మేధావులు ఆచరణ పూర్వకంగా అటూ ఇటూ సమాధానా లిచ్చారు. అయితే జరిగిన వైషమ్య మేమిటంటే, వర్తమాన మవుతున్న వాదానికి అనుకూలంగా విలిచి సాక్ష్యాన్ని విశ్లేషించి, దాన్ని ఊపి, పుట్టుకీట్లు కదల్చి ఆ వాదాన్ని మార్చిన మేధావుల దారిలో ప్రతీ ఒక్కరూపడి పీడి వాడము చేయడము. వీరు సాక్ష్యాన్ని బట్టి తమ తీర్మానాలు ఏర్పరుచుకోరు. తీర్మానము ముందు చేసేసుకుంటారూ తరవాత తమకు అడ్డువచ్చిన సాక్ష్యాన్ని కాదనడమో, మడత పెట్టడమో ప్రారంభిస్తారు. “అలంకారము లేని కవిత్వమే ఉండదు” అని వాదించిన అలంకారికులు ఆ బృందములోని వారంటాను నేను. అలంకారము లేని వినర్గ రస భోధితమైన రచనను పట్టి, కిందా మీదా పెట్టి, “అదిగో ఆ మూల నుంచి అలంకారము తొంగి చూస్తూనే ఉంది” అంటూ రాద్ధాంతము చేస్తారు వారు. వాద ప్రతి వాదాలు సాక్ష్యము మీద ఆధార పడాలి కాని ఏదో విధంగా ప్రతికూల సాక్ష్యానికి కాళ్ళు కొట్టేద్దామన్న యత్నము మీద నాధారపడరాదు. ఉభయ భారతీదేని ఆచార్య శంకరు లను ఎవ్వాళ్ళు తప్పించుకో గలిగింది ?

నే నిప్పుడు చెప్పబోయేది, “కవిత్వానికి అలంకార రచన అత్యవసరము కానే కాదు” అని. ఛందస్సు అత్యవసరము కాదు, అలాగే అలంకారమూను. “ఛందస్సూ అలంకారమూ ఉన్న రచనలు భిన్నములా” అని అడుగుతారేమో ? నేనా మాట అనలేదు, అనబోను. “ఛందస్సూ, అలంకారమూ లేక పోయిన మాత్రాన రసాభ్యుచిత రచన కవిత్వము కాదనడము కురుచి అని అంటున్నాను. అవి కవిత్వానికి ఉండి తీరా అనడము సంకుచిత రుచిని తెలుపుతుంది కాని సర్వాన్ని తెలపదంటున్నాను. ఈ వచన పద్యం చదవండి :

వీటి నకళ్లు

దీపంతాంటి గ్రామంలో
దేదీప్య మానంగా వెలుగుతున్న కిరణాలు
వాళ్ళ రైతులు
భూమ్యాకాశాలు ఆ లోక రమ్యాలు
నిప్పటి నుంచో ఉదయించుచున్న చంద్రుడు
పిండి ఆరబోసిచట్టు వెన్నెం
ఆ పొట్ట మీద, ఆ అరటియాకు మీద
ఆ గ్రామీణ బాలిక లేత చెక్కిళ్ళ మీద
వందినా పంచ బజ్జీ వెన్నెల్లు
వంచబోకు పట్టి కరెంటు కాంతిలో కలువబోకు
నాగరికుడా ! ప్రతిని పిండి బండికెత్తావు
ప్రత్తి మొక్క నీ వెంట రాదు సుమా
వద్దు ! వద్దు ! ! ఆ రాట్నం, ఆ కదురు,
ఆ ముసలమ్మను కదిలించబోకు
ఆ వల్లె నేటిది కాదు.
పిట్టకు గూడు, చెట్టుకు నీరు
గూటి నుండి పిట్టను తోలకు
వల్లె నుండి రైతును పిలువకు
గూట పిట్ట పాడుగుతుంది
మేడకు అది బెదురుతుంది
కాటుక పిట్టలు త్రాగే తేనెలు
నీ గామగఠో దొరకవు
గోధుమ కంకులు రాతే నేలలు
నీ హద్దుల్లో ఒడుగువు
ఆ రద్దీ ఆదాదర ఒండి
ఏదో కక్కుర్తికి చేసిన పెండ్లికి
కట్టిన తోరణ పాకుల్లా మందిని
గుచ్చినావు నగరంలో ఒకే దారంతో
వాసుకి భూమిని మోస్తున్నది

జాతిని పల్లెలు మోస్తున్నవి,
పల్లె దోనగు పల్లె తీర్పును
పిల్లని ఏడ్పును తల్లె మాన్పును
అతని ఏడ్పు ధీల్లి తీర్పుకు
అయ్యో నదాన నన్నె పొప్పును
చేతంలో నాలుగు మూలం
పూచిన పువ్వుల్లా పల్లెలు
పల్లెల్లో పెరిగిన మొక్కకు
నగరంలో పాదులు పెట్టకు
అదిగో ఎస్తున్నది సభ్యవృత్తముంపు
ఆ రైలు రో నాగరి ఏన్నె పొప్పును
నాగర్లు సాగరాన
కొండ మీది మ్యూజియంలో
నీటికి నకళ్లు తీసి ఉంచుము.

దీనిలో అలంకారాలు లేవని అనిపించదు లేదు నేను. అలంకారాలు పీసీ అవతం పెట్టినా, నవాలను యిల్లు మనిషి స్తోందంటాను. కవిగారు ( ) అలంకారము వాడకుండా వ్రాసేయచ్చుం చేస్తే అనిబద్ధకవనానికి ఇది ఇంకా చక్కని ఉదాహరణ అంటు ఉండును. కవిత్వానికి చైతన్యము రసము. చైతన్యము మన చెరలన్నాన్ని యిల్లు మనిషిస్తుంది, దానికి ఫలితము అర్థరా ఆనందమూను. ఛందస్సూ అలంకారమూ రసాభ్యుచిత రచనకు విజౌరీయములు, అదనపు చేర్పులు.

నన్నయగారి ఉదంకుని నాగస్తవమూ, కద్రువ ప్రార్థనా, దేవయాని వేడికోలా వంటి చోట్ల అలంకారాలుండవు. పెద్దనగారి అగ్నిస్తవము, చెలికత్తెల ధోరడింపులలో అలంకారాలుండవు. తిక్కనగారు రసాభ్యుచిత బంధాలలో అలంకారాలు వాడరు. భావము తీవ్రమైనచోట అలంకారము పూర్తిగా పల్లబిడి పోతుంది. నాచన సోమనాథుని ‘ఊర్వశీ నరక నందవాడము’లో అలంకారము సామెతగా కుంచించుకుంది. శ్రీనాథుని దమయంతీ నలసంవాదము, పెద్దన వరూధినీ ప్రవర నందవాడమూ, ఎన్నెనా ఉదాహరణ లిప్యవచ్చును, నిరలంకార వినర్గ కవిత్వ శోభకు. మరి అలంకారముండి శీరానందము ఏమన్న మాట ? ఇవన్నీ ఛందో రచనలు కావా అంటారేమో, ముందుగా అలంకారము కవిత్వానికి తప్పనిసరి కాదు అని నిరూపించడమే నా ఆశయము, ఛందస్సుకు రెండో భాగంలో వస్తాను.

అధునికుల రచనలలో గురజాడ కథా గేయాలూ, బసవరాజు గోపికా విరహమూ (ఒంటిగా ఉయ్యాల), కవు కొండల

అలంకారమూ చందస్సు ఉండి తీరాలా ?

‘రాళ్ళ పడవ’, శివ శంకరుల విభ్రమము, నీరశైవుడు, పురుగు; వేడుల ఆశా గానమూ, కృష్ణశాస్త్రి ‘దారులన్నియు మాపె’ ‘అవధరింతువు’ ‘వేయి బోవని తలుపు’ నిరలంకార రచనలే. ఎంకి పాటలలో ‘యెవక జల్లము’ ‘ఇంతేనట సంద్రము’ ‘ఆట పాటలలో’ ‘అరిపేయవే’.... చాలాచాలా ఉన్నాయి నిరలంకార రచనలు, రసమయ రచనలు. రవీంద్రుని రచనలు చాలా మట్టుకు నిరలంకార—, అనిబద్ధ—, రచనలే (ఇంగ్లీషు వచ్చి ప్రపంచ ప్రసిద్ధి గన్న రచనలు గీతములు కావుగదా!) వర్ణనవర్ణన ఖండకావ్యాలు, ‘We are seven, Alice Fell, Lucy Gray’ వంటివి నిరలంకార రచనలే. రామలింగా రెడ్డిగారు కవిత్వ తత్వ విచారములో అలంకారాలు భావానేకానికి—నదీ ప్రవాహానికి బండలు లాగ— ఎలాగ అడ్డు అవుతున్నాయో నిరూపించారు, ఆ దృష్టితో ఒక మారు పరిశీలించడంబు న్నాను.

కవిత్యానికి ప్రయోజనము, చదువరికి అనుభవమూ తద్వారా ఆనందమూ కలగడము. అలంకారపు గురి మనస్సుకి, హృదయానికి కాదు. పోతన గారి సర్వోపర వర్ణన వినండి : “వైకుంఠ పురంబునుం బోలి శంఖ చక్ర కమలాలంకృతంబై, భాగ్యవంతుని భాగధేయంబునుంబోలి గురుమకర కుశీర మీన మిధునం బై” ఇక్కడ పోతన మాటలకే, మాటల అర్థానికి కాదు. పెద్దనగారి “మరున కొంగం కలము. . .” కూడా చంద్రోదయ సౌందర్యాన్ని మన కనుభవము చెయ్యడానికి కాదు, మరి తన కల్పనాశక్తిని ప్రదర్శించడానేక. కాళిదాస కవి ‘దీపశిఖి’ కూడా పోలికలోని చమత్కారాన్ని చూపిస్తుంది గాని సన్నివేశ సౌందర్యాన్ని కాదంటున్నాను. పోలికలోని కృత కత్తము దాన్ని తిరగనేస్తే తెలుస్తుందంటాను. పోలికని తీసుకు రాకుండా చదువరికి సర్వ సమ్మత సౌందర్యాన్ని అందించక, కవి పోలికని తెచ్చి అతికి, తన భావాన్ని తగ్గించుకుంటున్నాడు. ప్రబంధ సుందరి అంగాంగ వర్ణనలూ, తలితెట్టి రామారావు గారి ‘ప్రబంధ సుందరి’ చిత్రమునూ జ్ఞానము చేసుకోండి. అయితే “ఉపమానాన్ని దాని వికారము దగ్గరకు లాగుతారెందుకూ ?” అని మీరడగ వచ్చును. “ఉపమానముతో వికారము ఎంతో కొంత ఉంటుంది” అని నిరూపించడానికి. కొంచెపు వికారము మట్టుకు ఎందుకూ ? అని. ఈ ఉదాహరణము చిత్తగించండి. పుట్టు గుడ్డి తాతయ్యని నలహా అడిగేరు : ‘తాతయ్యా పాపడికి పాలు ఇవ్వవచ్చునా ?’ అని. ‘పాలు ఎలా గుంటాయి ?’ ‘గోడలా గుంటాయి,’ ‘గోడ ఎలా గుంటుంది ?’ ‘కొంగలా గుంటుంది’ ‘కొంగ ఎలాగుంటుంది?’ ‘ఇలాగ ఉంటుంది’ అని మోచేతిని వేళ్లనీ కొంగ ఆకారంలో

వంచి తాతయ్య చేతికి అందించారు. ‘అబ్బో, వద్దు, గొంతు కతో’ గుచ్చుకుంటుందన్నాడట తాత. ఈ కథకు నీతి ఉన్నది. ‘పోలికతో ఒక గుణమే ద్యోతకమవుతుంది. వినేవాడి శక్తి లోపాన్నిబట్టి ఆ గుణము కాక ఇంకొక గుణము ముందుకు తోసు కొచ్చి కనిపించవచ్చును.” అని నేనంటున్నానుగదా, వినేవాడి శక్తి లోపమే కాదు, చెప్పేవాడి అజాగ్రత్త వల్ల కూడా పూతము సందర్భాన్ని తప్పవచ్చును, అని. ఇంతమాత్రమే కాదు, మొత్తపు సౌందర్యమును స్ఫురింప జేయవాలసి ఉండగా, ఒకచోటి, ఏకదేశ, సౌందర్యానికి పోలిక ఇస్తూపోతే మొత్తపు వర్ణన స్ఫోట కపు మచ్చల ముఖంగా తయారౌతుంది. ఒక్క పోలికే ఇచ్చినా, ఉపమానము ఏకదేశమే అయి, ఉపమేయముయొక్క నిర్దేశిత సౌందర్యాన్ని అనుభవము చెయ్యలేదంటున్నాను. మొత్తపు సౌందర్యాన్ని స్ఫురింపజేయవలసి ఉండగా, ఏకదేశ సౌందర్యాన్ని భూత అద్దము క్రింద పెట్టినట్లు చూపడము బిరుదైన పని కాదంటున్నాను. “పద్మముఖి, పద్మహస్త, పాదపద్మముల, వంటివి సర్వజనాంగీ కృతములై రాణించలేదా” అంటే, చిర ప్రయోగములతో ఒక సుగుణమును చూపడానికి నిలిచి, ఈ మాటలు తమ నైసర్గికార్థమును నష్టపోయి మైశ్ల రాళ్ళవలెనే నిలిచిన వంటాను. సౌందర్యాన్ని ఒక మట్టున్నది ఎత్తి అందించగల శక్తి వీటికి భూత పూర్వము, ఈనాడు లేదంటున్నాను. ఈమాటలకే కాదుఇలాటి వాటికన్నవీటికి—Honeyed spring, dearest dear వంటి వాటికి వలెనే ఉపయోగాను కూర్చిత అనే ఒకనాటి బలమే, కాలక్రమాన్ని నెత్తురూ, నరమూ ఎండినందువల్ల నేటి అస్థిసంజరత్వముగా నిలిచిందంటాను. ‘బాధానర్మ దష్టులార’, ‘అరింగ నానవము’ అన్నవి పనికిట్టుకుని దూరంగా తోసి ఊరిద్దానున్న యర్వాలు. ‘గదిలో చినుకుల వలె చీకట్లు’ ‘నిశ్శబ్దం కారులోంది.’ ‘పెంకి కల్పనలు. ‘జీవిత వనాంతర సీమల నశ్రువాపిని’ ‘పైకతమందు, హృత్తును విషాద దళముల్ల జిమ్మి పోలివి’ ‘జీవనంగా పారిత తలుంబున చింతా పట తరు మూలమునన్ ఏలయధోమఖిన్నై” వంటివి కాల క్షేపపు కల్పనలు. “నీవెక్క దలంకున్ను రైలు, ఎప్పుడూ ఒక జీవితకాలం లేటు. నీ ఆదర్శాన్ని కలం బ్రేకుతోనే పారె య్యాలి. ఈస్టితాలాన్ని ఎక్కినంటాడు టీ.ఓ.సీ.” వంటివి వైచిత్రీ సాధించేటవి. వీటివల్ల రసవేషాని దాహము తీరదు. రస మయ రచనే మానవ హృదయాల్ని చల్లబరుస్తుందీ, రుబల్లుమని పిస్తుందీ, మధురిస్తుందీ.

అలంకారము కవిగారి కల్పన. వ్యర్థ మన్నపు యొక్క నిసర్గ శోభకాదు. మన అలంకారములు మరొక దేశమూ—, రాష్ట్రమూ—, మండలమూ—, వారికి రుచించక పోవచ్చును. అలాగే కవిత్వమరేని అలంకారాలూను, నిసర్గ వరస శోభగ

అలంకారాలాను. నిసర్గరస శోభగల కవిత్యము భాషాంతరీక రించినా శోభ కోల్పోవదు. వైచిత్రీ, అలంకారము, భేష, ఉన్న కవిత్యము యొక్క చమత్కారము ప్రాంతీయమే కాగలదు, విశ్వ జనీనము కాలేదు.

ఛందస్సు సంగతి ఇంతే. వచనముతో లేక పద్యముతో మాత్రము ఉన్నది ఏమిటి? నడక. కవిత్వానికి ఆ నడక— లేదా, ఏదో నియమబద్ధమైన నడక ఉండి తీరాలా? ఎందుకనీ? పూర్వులు అవలంబించారు గనకనా? ఇదేమిటో వాడమూ? అనలు పద్యము ఎలాగ ఏర్పడింది? అని కొంచెం తర్కిద్దాము. కవులందరూ వాల్మీకిలాగ “మానిషాద్” అంటూ శోకాన్ని శ్లోకంగా చెప్పేయలేదు సరిగదా వాల్మీకికే తన రచనసంకల్పినీ “మానిషాద్” చెప్పిన ఆ వేగంతో చెప్పలేదు. మాటలకు ఒక వరసను గుర్తించి, అవరసతో తమ భావాన్ని చెప్పారు కవులు. ఆ వరసకి ఉన్న నడక లక్షణమైన ఆకర్షణ సమకూర్చింది పద్యానికి. దీనికి ఒక దశలోగాము తోడ్పడింది. మూడు విశేషా లలోనూ ఏ విశేషము రాజించినా లాగిస్తుంది ఎనే వారిని. మరి ప్రతి రచనకి ఇవన్నీ ఉండి తీరానడమేమి వాడమూ?

ఏ వాజ్మయముతోనైనా పాటముందు, పద్యము తరు వాత, ఆలంకార వచనము. పాటలోని అడుగులు అన్ని సమాన పాదవుగలవి. మూడేసి అక్షరాలూ, నాలుగేసి, ఐదేసి, రెండు నాలుగూ, మూడు నాలుగూ, ఎనిమిది, అక్షరాలతో పాటంలోని ఆవుతాలు సాగిపోతాయి. ఇది చాలా సరళమైన ఏర్పాటు, పేర్లు మాత్రం త్రిశ్ర, చతుశ్ర, ఖండ, రూపక, మిశ్ర, ఆది, అంటూ గాంభీర్యం సూచిస్తున్నప్పటికీ, రయి కోసము చేసుకున్నాడు తొలి శతాబ్దాల వారు ఈ ఏర్పాటుని.

మన వాజ్మయంలో పద్యం ఏ రీతిగా ప్రవేశించిందో చక్కగా తెలియదు. జాతులు అనే ఛందో రచనలు రయనినాద నాధారపడినవే. తరువాత, ద్విపద, సీనము, అయిదేసి లఘువుల ఆవుతాలతో సాగుతాయి. దేశీ ఛందములు సమలయనాద సాగే టినేగాని గణాధారములు కావు.

ఉత్పలమాల, చంపకమాల, శౌర్మలము, మత్తేభమూ అన్న వృత్తాల్ని చూడొము. గణములకు సాధారణముగా మూడేసి అక్షరాలండడమూ, ఆ మూడు అక్షరాలకు కలిసి నాలుగేసి లఘువు లుండడమూ చూస్తే ఈ గణ రచనలుకూడా చతురశ్రోశగతి రచనలేనేమో అనిపిస్తుంది. విశ్వేషిస్తే తేలేది అదే! “శ్రీమధు, రాధ, దీపనె, శేషి, రీతుడ, వేను, మల్లికా” అన్న ఉత్పలమాల పాదమూ, కాబట్టి చంపకమాల పాదమూ, చతురశ్రోశగతి రచన. కంద పద్యము “కూరిమి, గలదిన, ములలో, వేరము లేతో, చవెపుదు, నిక్కము, మరియూ,” అంటూ చతురశ్ర

గతిలోనే సాగుతుంది. శౌర్మలం ఏకీడిదమూ మత్తేభమూ” బండ్లు, త్తంసవి, లాసి, కున్నలద్ద, రం” అంటూ యుచుచరచూ చరు రశ్రగతి చివ్వర ఒక గురువుతో సాగుతాయి. యిది అన్నది కాల విరామం కనక పాదం అక్కడ రెండు లఘువుల కాలం ఊపిరి తీసుకున్నదనుకుంటే అంతవరకూ నడకే గతి చరురశ్ర గతియే అవుతుంది. “మాధుర్య మగ్నాననం” అన్న పచ్చాపానము రెండు అయిదు లఘువుల ఆవుతాల చరువార ఒక గురువుతో పూర్తి అవుతుంది. ఇక్కడ మూడు లఘువుల కాలం మిరా మము అని అనుకుంటే మత్తేభ శౌర్మలాల అయిదు అన్నాల చరురశ్ర గతిలోనూ మూడు ఆవుతాలు ఖండ గతిలోనూ అన్న వరసల జోడింపులాగ కానవస్తుంది. మొత్తము ఎనిమిది ఆవుతాల కాలము అన్నమాట. కంద పద్యముకూడ ఎనిమిది ఆవుతాల జంటలు. ద్విపద రెండు పాదాల మొత్తం ఎనిమిది ఆవుతాలే. కఃరాజవిరాజితము ఎనిమిది నాలుగు లఘువుల ఆవుతాలు గలవి. గీత పద్యము రకము, కిటరకము కిటరకము తరకము తరకము అంటూ రెండు పాదాలతోనూ అయిదు అన్నాల రకము రకము కిటరకము కిటరకము, రకము రకము రకము రకము” అనిన్నీ వదనీ లచ్చాలతో సాగుతాయి. కనుక పద్యాలకూడా ఆవుతాల సరములేకంటున్నాయి. గణ విభజన వల్ల నడకలో వైవిధ్యము ఉన్నట్లు, గోచరము కానడమే కాని మొత్తంమీద రయిలో పెద్ద వైవిధ్యమేదీ లేకంటున్నాయి. ఈ సవ్యాన్ని మన యక్షగాన రచయితలు గుర్తించే డింకినాకూ, ఇది కొత్త నింత ఏమీ కాదంటున్నాను. యక్షగానాల్లో కంపా ర్తదరువు, ఉత్పలాక్ష—, చంపకాక్ష—, శౌర్మలా, మత్తేభా, ఆర్ద్ర—, గీతాక్ష—, ఆట పెండ్లక్ష—, ములు రచనవడమునకు ఆధారము ఈ పద్యాలన్నిటూ పాటలో ఉపయోగ మొనరించిన ఆవుతాలు అన్నపంజరాలవారి ఆ దశువుల తొలి నడకని నిం బెట్టుతూండడమేనంటున్నాను. సవ్యాల రచనలు ఎన్నో ఉన్న ప్పటికీ మానవ స్వభావ అనుకూలమైన చతురశ్ర, ఖండ, త్రిశ్ర గతుల ఆవుతాలు ఉండుట వల్లనే పెన్న విశ్వేషించిన పద్యాలకు విశేషపయోగము కనబడుతోందంటున్నాను.

రగడలు అనేక గతులని ఛందో గ్రంథాలలో నవరించ బడి ఉంటాయి. హయగతి రగడ, పుష్పగతి రగడ ద్విపదగతి రగడ అంటూ, ఇవన్నీ గణ ఛందస్సుపబట్టి, చూస్తే బహు క్లిష్టములు, వైవిధ్యము చాలా ఉంటుంది వాటిలో. ఈ రగడ లకే ఆవుత విశ్వేషము చేస్తే కడవంత గుమ్మడికాయా కత్తి పీటకు లోకున’ అన్నట్లు వాటి ఛందస్సు చక్కగా తెగిపడి పోతుంది. జానపద గేయముల ఛందస్సును వరించేట్లు వ్యాకరణాలంకార విద్వాంసులు అన్న కవి వంటివారు వదే తంటాలు మనకి అపరిచితములు కావు. ఆ చిక్కులు ఎందుకు వచ్చాయో

శ్రీ కృష్ణ శాస్త్రి

డాక్టర్ శ్రీపాద గోపాలకృష్ణమూర్తి

కృష్ణశాస్త్రిగారి రచన వెంకటపార్థశత్రుల రచనల వల్లా, కనుకాలిక పరిస్థితులవల్లా ప్రాణాత్మమైంది. వెంకట పార్థశత్రులు ఆలోచన నుంచి ఆవేశములోనికి కొంత కొంత ప్రవేశించారూ, వీరు ఆవేశమునుంచి ఆలోచనలోనికి తొంగి చూస్తారు. వారు ప్రాచీన సంప్రదాయానుసారాలు, వీరు తిరుగుబాటుదారులు. కనుక వారి ఆప్రేక్షిత కవిత్వాన్ని శబ్ద వాచ్యతనూ వీరు శ్రవణ సుఖానికి తోటించి కొంత అనుకరించివా వాటినే చిరకాలమునట్టి మనలను పల్లార్పలేదు. (శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు చేశారు ఆ పని.)

కృష్ణశాస్త్రిగారి రచనలమీద రెండో ప్రభావము స్పష్టమిది. ఆంగ్ల కవులు షెల్లీ, వంటివారి కవన చోనము, జెనెంటుమ్మా మహాత్ముడూ వెలిగించిన స్వాతంత్ర్యజ్యోతి విలీనం రెండు మూడు స్పష్టమైన రేకైతించింది. మొదటిది 'నా సంగతే వేరు' అన్న ఆత్మ విశ్వాసము. 'ఏవ్వరిని యెంతుకో నన్ను, ఏనవంత కోక భీకర తిమిర రోకైక పతిని' అన్నారు. సామాన్య మానవులు బలహీనతనుగా విశ్వసించే కన్నీటిని వీరు 'అపూర్వ మత్యంత మానంద మొనగు నిరుపమ విలాసం దుఃఖంపు నిధు' లంటారు. 'వీరు మనసెరగా వేడ్చునీరు నన్ను' అంటారు. ఈ వింత ఏమిటి? అని ఆలోచిస్తే వాకు ఒక సమాధానము తట్టుతున్నది. చిత్రగించండి మనవిచేస్తాను.

కృష్ణశాస్త్రిగారు భక్తులు, అనేక భక్తి కీర్తనలు రచించారు. అమలావనము, ప్రవత్తి భక్తికి అంగములు. 'ఎట్లు ని న్నూహసేయుటో యెరుగలేక వంగి వంగి శిరము వాంచి క్రుంగిపోదు' నంటారు. 'తారకారత్న భావన తారచుల సుప్రభామాలికాజాల శోభితుడవు .... వీధి వీధుల వాడల వివేకము లను భిక్షుకునివోరె తిరుగాడు పేదనోయి' అంటారు. 'ఏది వికిర్రనందు వా పౌదయనాభ కాన్కగావే మొనంగగా గలమ పికు .... వలసూర కరవుదీర గాటనుగు వేడి కన్నీటి చుక్క దక్క కాన్కగావే మొనంగగా గలమ పికు' అంటారు. 'కురి యుమురా కన్నీటిని మరి మరి వినింపుమురా, సరము గూర్చి పరమేశుడ దొల్లమరా సాసే' అన్నారు. పరమేశ్వరుని యెడల విషయముతో, ప్రవత్తిలో కన్నీరు కార్లుగు గంగాస్థానము నంటివే. ఈ 'కన్నీరు' కృష్ణశాస్త్రిగారి కావ్యమంజరి కిక ధానికి తీర్చుకే అయినది. కృష్ణశాస్త్రి గారికి కాక వారు

నిర్మించిన పాతలకు కూడా ఈ కన్నీరు జీవము. పెరి యాశ్వురు 'తీరా నీ వేతెంచిన, ధారలైన అశ్రులని రూపు తోచదేమి స్వేమి' అంటారు. గోదాదేవి వారి గవి నంతనే బాష్ప వారి క్రమ్ము' నంటుంది, రంగదేవుని కమ్ములు చూసిన ధనుర్వాసు 'ఏడుస్తాడు', రాధ 'అలరు వన్నీరొ నా చలవ కన్నీరు నీ తలిరు పాదములకై కృష్ణ' అంటుంది. కనుక కృష్ణ శాస్త్రిగారికి కన్నీరు పూజాద్రవ్యముగ... విధి బలియమై 'ప్రేయసి' 'నడిలేని నడిరేయి బడిపోయి' నది. అమెకొరకు వడిన విశ్వద నాకు ఆయన కన్నీరే నదియైనది. పూర్వ రాగ కవిత ప్రియురాలు కోనము అనుభవించిన దుఃఖమే ఆమెకూ కవికి ఏకైక శీషబంధమైనది. ఈ బంధమును— అనగా తన దుఃఖమును—వీడుట కీయనకు ఇష్టము కాలేదు. కనుక ఈయన 'నాకు మరణము వలదనివాను' అన్నారూ, దుఃఖమునూ కన్నీటిని కౌగిలించుకున్నారు. "నన్ను గదియేరు జాలి జెందంగదల' దన్నారు. 'నా విలాస వివిధ గీతినాచలి విప్లవ నమ్ము నర్హరాళ గర్భము మరియు మరియు భీషణ కాలిమో న్మత్తగాగ జేయుతరి నన్ను మీరు వీక్షించలేదా?' అని నవలూ చేస్తున్నారు! తన దుఃఖముతో తనకు గల బంధముమీది మమతతో, ఈ నవలూ తన దుఃఖాన్నింటిని—తానే చూచి దాని భీషణ కాలిమను మెచ్చుకునే—నటనముగా అన్వయిస్తున్నదేనా చూచుకోలేదు ఈయన. 'నా సంగతే వేరు' అన్న ఆత్మ విశ్వాసమే 'నా దుఃఖము కూడా వీక్షనార్హమే, నాకు కన్నీటి నురు దొంతరలూ విశ్వాసతాళ వుంతలూ' ఉన్నాయి. 'నన్ను గదియేరు జాలి జెందగ వలదు' అన్న అద లింపులకు కూడా దారి తీసింది.

వీరిలోని రెండో స్పష్ట సాంఘిక సారస్వత రాజకీయ సంస్కారములు కోరే స్పష్ట. మానవుడవు వాళ్ళి ఇంకొక మానవుడు ముట్టరాదనుట చైతన్యానికి అవమానమనీ పర ప్రభుత్వానికి భుక్తులై పూరేగి అధికారుల ధాష్టికము విన మనీ, సంప్రదాయ శృంఖలాల మోహూనే రచించడము కృత కమూ విశ్వాసము అని హెచ్చించా రీయన. పతితుల మహ ప్రస్థానముతో చేరి 'కడలి నడువగలము మేము మడవ త్రిప్పి రాము మేము' అన్నారు, 'జిలుగు పసలూ మడివ యోజుల మనోజ్ఞ కాంచ నాంచిత భూషణ గజము బూచి రాజ విధుల రతనాల రథము వెక్కి' పూరేగి ఉద్యోగి దివాంధ్రుని

తిట్టారూ, రాయి అప్పుయు కంఠస్వరంబు దాల్చి గనముచేసే నవోదయ కాలంలో 'పికను పాడకును'ని శపించిన ఆచారాను సరి ఛాందసాన్ని నిరసించారు. మాత్రాచ్ఛందస్సులూ పద్య చ్ఛందస్సులూ యదేచ్ఛంగా వాడుకున్నారూ పద్యములో భావము ఎక్కువ పూర్తి అయిపోతే అక్కడ ఆపేశారు రచన. పెద్ద ఫులలో ఒక్క పద్యము వేసి దాన్ని తేల్చి చూపించారు ఖండ కావ్యాలకు శీర్షిక ఇవ్వకుండా చుక్కలు పెట్టారు. (శుష్కాచారాభిమానులూ ఇంత మాత్రానికే అల్లరి చేశారు.) తరువాతి దశలలో 'స్వతంత్ర రథము' వంటి నాటికలూ ప్రగతి శీలములగు రాజకీయ తత్వ సూచకములుగా ప్రాజాత ప్రాంగణాన మోగెను నగరా 'ఆకాశము నొసట పాడె నరరాజులు తార' అన్న గేయాలూ రచించారు. అయితే వీరి ఈ స్వేచ్ఛ వీరి రచనలలోనూ, చర్చలలోనూ గొణాతి గొణముగానే ఉండి పోయింది.

వీరి మూడోస్వేచ్ఛ స్వేచ్ఛా ప్రేమగా పాడచూపింది. ఆధునిక కవిత్వ ప్రారంభించింది ప్రబంధ శృంగారాన్ని నమర్చించడానికి శృంగారాన్ని ఉపాదేయంగా నిరూపించడానికి గురజాడ. ఆవ్యాజ ప్రేమనీ, రాయప్రోలు ఆప్రాప్త ప్రేమ, అవరిణత ప్రేమ, పశ్చ ప్రేమల్ని, అబ్బూరి పూర్వప్రేమ, మృతప్రేమ, క్షణిక ప్రేమ, దాంపత్య ప్రేమలనూ, దుష్పూరి నైవర్గిక ప్రేమనూ, అధికారా, బసవరాజు, నందూరి దాంపత్య ప్రేమనూ చిత్రించి శారీరకాకర్షణపై న మొలిచే నర్మ సాధారణ ప్రేమను వెనక్కి నెట్టారు. ఈ ప్రేమను—ఇది నైవర్గికమన్న కారణాన్ని నట్టుకుని పెద్దజేసి—అలరు పడంది చక్కెరిగిత వెట్టి విరివేడి ఫులకం నరసను బాడి, మరియొక్క నవతోడ మంతనం బాడి వేదోక్త సుమకాంత ప్రీడ బోగట్టి తిరిగే తేటి 'వలపు'ను ప్రపంచించి, 'సౌరభములేల జిమ్మ పువ్వు ప్రజంబు ? చంద్రిక వేల వెడజిల్లు చందమామ ? ఏల సలిలంబు పాటు, గాధేరి విసరు, వేల వా పూదయంబు ప్రేమించు నిన్ను' అన్న వశీకరణ మంత్రాలతో, 'వీటి పని యిది లోకమా పూదయదళన దారుణ మహాప్రకార్యంబు దలచినావు, ప్రణయ పుధురీమ మెలుగవు పువవపు, పక్షముల దూల్చి బంధింతు వంజరాన' అన్న మోదా ఉపన్యాసాలతో, 'పూదయ వనజాత సుమ మృదు మనోహరదళము లదయతను ద్రుంచి శారే పెంధూళి జిడివి వెడజిల్లినారే' అన్న ఆక్రీశ నటనలతో ఒక్క ఖండములో కాకపోయినా, 'అశ్వేషణము, ఏల ప్రేమించును, అయ్యో, లోకము, శాపము, అబ్బు' అన్న ఖండాలలో స్వేచ్ఛా ప్రేమనుగా దిద్ది తీర్చారు కృష్ణశాస్త్రిగారు. తిరిగి తిరిగి, లాలనను వర్ణిస్తూ వ్రాయుచు తెలుగు ప్రబంధాలను నిషేధించే తోటానాటి ఉద్యమానికి బలము చేకూరే ఫుట్టానికి వచ్చాయి ఈ రచనలు. అయితే చాటిల్లోది దాంపత్య శృంగారము, గురజాడవారు 'మాట మంతి'లో అన్నట్లుగా నిరసాయకరము. ఈ స్వేచ్ఛా ప్రేమ సారదారికము, సంఘ శాంతికి ధూమకేతువు !

కవిత్వానికి నీతితో పనిలేదనీ, అర్థ భావాలతో అందా లతో నిండిన రచన వీడయినా గ్రహణయోగ్యమే ననీ ఒక వాదము బయలుదేరింది రోజుల్లో. నిజమే. నీతిని బోధించడము కాదు కవిత్వానికి పని, నీతి శతకాల్ని కవిత్వముగా జను కట్టలేము. అయితే, నీతితో పనిలేదు అన్న మాటలకు అర్థము 'అవినీతిపై వా పట్టి చూపించు' అని కాదు. కావ్య సాహిత్యమనేది కథనకావ్యములు భావ్యకావ్యములు అన్న రెండుభాగాలుగా కనిపెడు తుంది. కథన కావ్యాల మానవుని కథను వర్ణిస్తూ, చదువరుల మానవత్వానికి అపేక్ష కలిగిస్తూ లాగి, ఆ కథనల్ని ధ్వనించే సత్యాన్ని చదువరులకు కాంతానమ్మితంగా వారికి తెలియ కుండానే బోధ చేస్తాయి. ఈ కథనములో మంచి చెడ్డా అందమూ అసహ్యతా వంటి ద్వంద్వాల దోగిడి మోతాదు బరువు కాకుండా ఉంటాయి. ఎక్కడో ఒక భాగము ఆసన సరముగా పాడుకునే రసాభాసము లయించు డంటూరు రసీకులు.

మొత్తపు కథ పెద్దరైలే దాని మొత్తపు ప్రభావములో ఈ చిన్న రసాభాస ఫుట్టము తలయెత్తి నిలవక ములిగి పోతుంది. ఈ కథను మాత్రము పెంచి చిన్న ప్రబంధంగా రచిస్తే రాతాశాంకము లహస్య సంబ్రందములా లాగ తయారై అవినీతి బోధకము అవుతుంది. అలాంటి రచించ దమా కవి చేయవలసిన కార్యము ? .... భావ కావ్యాలలో కూడా చదువరిని నిండు మోతవునిగా తీర్చడానికి సాయపడే భావాల్ని తీర్చి ఇస్తే చదువరికి క్రొత్త ఆభుషణమూ, విరా సముూ చలుగుతుంది. ఆ భావాలలో నీతి ఉండనక్కరలేదు, క్రొత్త ఆభుషణముంటే చాలు. పెద్దపర్లు విచ్చి కావ్యాలూ కీర్తి ఖండ కావ్యాలూ సాధిస్తాయి ఈ ఆశయాల్ని. ఏర్పాటు ఉపన్యాసాల్ని, మాత్రమో రచించి పూరుకుని కపిలకు నీతితో పని లేదంటే ? తిక్కనగారు కీచకుని అధర్మ విరహాన్ని మూడు మాటలు వర్ణించారు. చాల్మీకి రావణాసురుని నీతి విరహాన్ని ఒక్కమాటా వర్ణించడు. చదువరికి కీచకుని అధర్మ మోహ ముపై సానుభూతి కలుగవచ్చునా ? అని అడిగేరు ఉమా కాన్తముగారు ! నీతితో పనిలేదు గాని ! చదువరుల్ని షాక్ చేసే సంఘ విరోధి కళాభాయి రచనలకు పని ఉన్నదా కవితలో ? అయితే రిక్తిచి ఈ స్వేచ్ఛా ప్రేమదారు స్వార్థము లాలసా పద్యాలలో నుంచి తప్పుకుని గుడిపాటివారి వచన రచనలలోనికి వెళ్లిపోయినాయి ఇటు తర్వాత.

కృష్ణశాస్త్రిగారి రచనలకు ఆవేశము ప్రాణమూ శక్తివి. ఈ ఆవేశము ఎన్ని అవతారాలో ఎత్తుతుంది. ఆవేశము కవిని ఆవరించినప్పుడు ఒక్క ఉదాహరణ విచ్చి సంతోషి పడలేదు కవి. 'ఏను స్వేచ్ఛా కుమారుడ వేసు గగనపథ విహారి విభాంగమనతిని వేసు, మోహన వినిల జలధరమూర్తి వేసు, ప్రళయ జలగ్ధా ప్రళంజనస్సాని వేసు' అఖి: ఉదారారణం విమరుతాధు. ఇది మితాల తమోక్తాంత, మిది దర్పద్ర, మీనిశాం తముు శూన్యమని భాగ్యమిద్ర ఛాయా వెక్కిరిస్తు. ఆర్ధర శీతపవన పక్షముల మంపి, ప్లావర యమునోత్తి శంఖి రుద్రుల

శ్రీ కృష్ణ శాస్త్రి

గంట కొమ్మదీ భోత ఖుభ్రదిక్కుటల పిలవీ మురళికా మాధు రుల రుచులు దాటి దాటి వచ్చిన వంటాడు. 'చిఱుత తొలకరి వానగా చిన్ని సొగస బొంగి పొరలేడు కార్యగా నొగి కెయ్యం కడ లిగా పిల్ల గ్రోవిన వెడలు వింత తీరుదనముం తిమ్మె పోయె నెడదని జల్లులతో ముట్టుడిస్తాడు. 'చలవే—యచలవే—యత—చలవే—ఇదట నీ జాడవూ బొడంబు వేసి అతండు కన్నుల గట్టిన నరణి దోచు' పని మల్లీ మల్లీ వినుటలాడు.

"నాకు గాదులు లేవు, నాకు నవ్వులు లేవు, చేసు పాపంబ కృష్ణానంత శర్యుని, నాకు కామెక్కుటే కారు రూపు, నా తోకమ్ము వలెనే నా బ్రదుకు వలెనే, నా వలెనే" అంటా రీయన. ఇంత చిన్న ఆవరణలో నింత భావావేశము గల పంక్తులు చేసి వచ్చి టికి ఎఱుగనా. అధిప్తాయాలుగానూ, పూచులుగానూ కవులు సామాన్యంగా ఇచ్చే వస్తువు ఆవేశము చేరదముతో భావాలగా వస్తుంది. "ఇది ఎంతో, బాగున్నది" అన్నప్పుడు కంటే 'ఇది ఎంత బాగుందో' అంటే మనము ఎక్కువ ఆనుభ వస్థిము. "కైత యొకండు గా దిప్పుడు కాలము పర్వము మారె వ్యర్థంబాతురి పాచ్చె నల్లునగు సాహిత్యో పెద పెద్ద పాఠములో జాతురు తన్ను దిద్దుదురు భూత పచ్చె కనిండు లందు, నీ ! మూతులు గట్టివైచికొన బోలెడ నత్కపుల్లెన వారికిక" అన్న ఊహలు "ఇప్పుడు ప్రళయమ్ము క్రమిల్లవ దేము కాక దొరకదో నిల్వ నీడగా చిఱుతపిలు కింత యిరుకానె యిమ్మనంత విశ్వ మలవికాను చీకటుల కలకలము వలన" అని శక్తివంతమైన భావాలగా వస్తాయి వీరినుంచి. దువ్వరి రామిరెడ్డి "సాంధ్యకి పీర్లవల్ల వస్త్రములు దాల్చి, గిరితల విహర శృంగారతలి సొలవ రవణ జరియించు జలద రాట్నకుని గాగవేల పుజియందో చన్ను విశ్రుండు" అని ఆశను వివరిస్తే, విశ్వనాథవారు "ముదురాకు రారేటి ముదిమి నాశులతోన, తొడి గేటి చివురాకు తొగరు పంజ ర్న, ఆకునై నా కానుగా, అయినచో, సోకేది చిఱుగాలి నప్ప మెల్ల, తాకేది మిణుగురుల మెన్ను" అని ఆశకు కారణము కూడా చెప్పారూ, కృష్ణ శాస్త్రిగారు "గలగలి వీచు చిఱుగాలితో గెలపమై, జలజలని పాటు పెంపాటో దేలునై, ఈ యుది దాటిపోనా, ఎల్లయిన నివలవే యాగిపోనా" అనేకారు కారణాలే చెప్పుకుండా. విశ్వ నాథవారి కృష్ణుడు నిరపహ్నగయైన రాధ చింతా సాధానికే "రాధ" అన్నాడుట. కృష్ణశాస్త్రిగారి ఊర్వశి "నడికి రేయ వెన్నెల యెద చలించు పిలుపెగా 'నా శభా' యని వేగిరి" స్తుంది. కృష్ణశాస్త్రిగారి భావాల వెన్నెల యెద చలింపడేసే ట్టుగా వస్తాయి.

వారి భావ కూడా తీర్చిదిద్ది వట్టిది. చిన్నతనముో వారి తండ్రి పెదపండ్రి—మహా పండితులు— రెండు మూడు రచ నల్ని చూపించి "నీది బాగుందిరా నాన్నా" అని అడిగేవారట. అలాంటి శిక్షణవల్ల, ఈయన కలవడివది నడిప్రవాస వర్వశ మైన శైలి శక్తివంతమైన పండితాను. (తలిరాకు జొంపముల)

నందుల త్రోవలు, (కాఱు మొయిళ్లు) కాటుక పిగులు, ఏ త్రోవ రుల్ త్రొక్కుని దారులు, కనకదని చేయి, వేయడోపని తలుపు, యెడతొవలయెడ, మూయని వాకిలి, తిగువని వింటపాడు, వంటి శక్తివంతమైన నవనీల్యాళాలు ఇంకొకరెవరూ చేసినట్లు కానరాదు. 'విక్రత క్రూర కృష్ణాభుత మృత్యు కఠోర విగత పాండుర బద్ధు వదన దంష్ట్రాన్ని' అని సంస్కృతము, 'మ్రోగు పాలు పేటిన గళమ్ము వలె తీయ తీయ నైనది పులుగు తెరన గూడు' అని తెలుగూ, 'ఏలా వచ్చె సావాళుమాయి యం వాడే కుచ్చు పాగా మ్రోకేలా, వచ్చ జరి బుటా మొఖ మలంగి దాల్చి చైత్రుండు కెం, గేలన్ సోగ నులావి కొన్ను కొరడా కీరించి సార నెలా, పొలా సారెకు సారెకున్ పెదపులన్ పట్టించుచున్ నవ్వు చున్' అని గయూము తెలుగూ, నైష్కమల అరవ తెలుగూ అంద ముగా వాదగలుగు కన్నశాస్త్రిగారు, అషాడ యోషామణీ తేజ పాశాన అల్లకొన్నది తటిద్వర్ణియో' అనీ, 'రరుణవహల కిసం పమాన, శ్యామల కోమల చారు శరీరా' అని 'మృగణ కుసుమ పృథ్వీశనృసింధ పుషితవరణ యుగలా నవంరా' అనీ ఇక్ష్వాకుడ నద్భుత రచన చేస్తారు. నాకు వచ్చిన అనంతపురల్లా, వారు తేనె దిండువల్లి చిలికే ఆకుల వేచి లేవ పెఱతాంటి ఇండకావ్యాల్లి నలురాజ, ఆకుతో ఆకునై, నిలాద్ర నరసింో, దారు బ్బియు మోపె ఎంటివే ఎందుకు చేయరా అని. తెలుగు ప్రబంధాలు అందన్న టూహల్లి నుండర భావాల్లి కాలిదాట లాగ తీర్చి చదువరిని లాగక, ఎక్కుది కక్కడ ఇతర ఊహ లతో దట్టించి నడిచేసి, కవిగాలు చాప వేసుచుని కూర్చుని గోష్ఠి చదువుతూవుట్టు ఆయాలు చేశాయి. అంగ్ల కవులు— కీల్సు, బైరను టెనిసన్నా వంటివారు—పూండాల్లాగ ఆయాలు చేశారు తమ ఇండకావ్యాల్లి. వాటిని చూచీ కూడా మనవారు చెఱుకు గడల్లాగ ఎందుకు నిర్మించరా ? కల కండ ముక్కలు జల్లులూ నంతుట్టి పడిపోతారేమో ?

కవిత్వము చదువరికి ఇంద్రియ గోచరము కావాలి. అప్పుడు కవి వర్ణించిన ప్రకృతి చదువరికి గోచరించడమూ తద్వారా చదువరికి అనుభవము కలగడమూ జరుగుతుంది. కవి భావాల్నే వెలియచ్చివస్తువు అ భావం మహా పండితుడైన కవికే గాని సామాన్య చదువరిని జల్లు మనిషిచేచి కావపోతే కవి మానాన్న కవి రచించుకుంటూ పొడవే మిగుల్తుంది కాని చదువరిని అంటడు. వర్ణనకు ఈ విక్రమ లేదు. తనకు ఆవేశ కారణమైన ప్రకృతి చైతన్యాన్ని కవి వర్ణించి విడిచినా, ఎంతో కొంత ఉద్రిక్తత చదువరికి కలుగుతుంది. అయితే ఈ వర్ణన వస్తువు చదువరికి ఎంత చక్కగా కనబడితే అంత ఎక్కువగా అది అతణ్ణి స్పందింపజేస్తుంది. కనుకనే అన్నాను కవిత్వానికి ఇంద్రియ గోచరమయ్యే గుణము ఉండాలి. కన్నశాస్త్రిగారి రచనకు ఈ గుణము బాగా ఉంది. 'గలగలి వీచు చిఱుగాలి', 'తలిరాకు జొంపముం పండుం త్రోవం వేలవాల తుపాన కరణ కోమలరేఖ', 'పంద్రాణ పాంతరాశ రజత తల్పము' 'బృందావన విభులందు యమునా వనభంగ మృదంగ వాద్యములు' 'నిలాభ

నరసింహా రాయచండ్రుల విహారము చేసే జాబిల్లీ, తుమ్మనూరి నంగిళ్ల రూరలు గలవి వినిపించే మురళీ నివాదము, కమలలో మల మల నిలచే బొప్పి మోక్షి కమలా' చక్కగా గోచరిస్తాయి.

కీల్లు కవి 'చెవి సోకిన గీతముల మధురములే అయితే, చెవికి సోకరాని గీతముల మధురాలి మధురము' అన్నాడు. కృష్ణశాస్త్రిగారు 'శర్యరీ శీత వనన పక్షముల మలసి, తాముదీ ధౌత శుభ్ర దిక్కులు సాలసి'వ మురళీవాదాన్ని మూత్రమే కాక 'కనుచూపుదాటు నామది బాటు కాయల గొంతులో బిక్కుపెంచ గీత' వీ, 'విభువీడి తుమ్మించు విరహిణి సెలయేటి కడుపుతో నడగిన కడలి మోల' వీ, చెవికి సోకించకుండానే వినిపించారు. దీని దిశాంతగత శకుంత దివ్యగానమును విని వినిపించిన ధన్యత వీరిదే. ఒక అనుభవముయొక్క స్వృతిని ఉపయోగించుకొని ఆ అనుభ వాన్ని చదువరులలో రేపడము చక్కని చేర్పు. ప్రకృతికి చైత్ర వ్యాసా, భావాలా ఆరోపించి వర్ణించడమూ వేర్వే. ఈ భావాం వల్ల ప్రకృతి చిత్రము సాంద్రమై కంటికి కట్టడమూ, ఈ భావాం అనుభవము ఆ ప్రకృతి దర్శనానుభవానికి తోడ్పడ డమూ జరుగుతుంది. 'పరిపంటి విరిచేడ చిన్నారి సిగ్గు' అని విన్నప్పుడు, మనము గుర్తించని వరి మొక్క వంపును చిన్నారి సిగ్గు అన్నమాట అవకుంతము తీసి చూపిస్తుంది. గాలి, 'ఇంత చిలుగితి యెడ వేగించెనేని పాడుకొమనలూ, లాండవ నృత్య మాడుకొననట ! అతిడు, 'పాట పదములకై నిత్య వధీకు డయ్యెనుట. వనముల్లికావలి హిమాంబువులలో జలక మాడిం' డట. 'తొలి ప్రాద్దు తెమ్మరి త్రోవలో బయనమై' 'చరువెత్తినదట కోయిల పాట. 'మొండి చేతుల నెత్తి' 'నవతలల్ శూన్య దృక్కుల దిశలు చూచు' నట. ప్రాయంపు వంశి 'మలయ వనము కౌగిలికొనె పులకరించి హాయిగా గంఠమెత్తునట. 'ప్రావృడబోధర స్వామి జీవనంపు భారము తొలగిపోవ .... తన పాదలు చెప్పుకుంటూ 'గణుగు' కుంటాడట. 'ఎంతో దాహముగై గొప్ప శ్రవణముల విన్న గీతరసము కొరకు వెడకునట. గాలి 'మృదు వనాచలముల గునగునల' 'చరణ మంజీరము కొనరు జాలి చలుకరింతలు' విన రాలేదుట. మూగవోయన (నా) గళమృగనను గూడ నిదురవోయన సెలయేటి రొదరు కలవట. 'వీర పాదవ శాఖిక్ర వత్ర కుటిల మార్గాలలో ఇరులు గునగున లాడు' నట. 'రాగాంకు మాలికా కాంతి నాట్యాల నలుపునట- అమృతగళరసముగను రెక్కలు విడిచిపెట్టెనుట. చలన తెమ్మరి జాణ చలచిత్తుడట. ప్రకృతికి మానవ చైతన్యము వలనచే దృష్టి రవించుని వర్ణనలకు జీవము. తెలుగు కవు లకు కొంచెమే పట్టుబడినా కృష్ణశాస్త్రిగారికి పట్టుబడింది ఎక్కువగా ఆ దృష్టి. దీనిని సాధించే యత్నములో వీరి వర్ణన పలుచోట్ల మన అనుభవశక్తిని దాటిపోవడమూ కద్దు— ప్రబంధ కవుల ఉత్కృష్టత. 'పాడుచు చిమ్మనై వడి పొదు నిలకు' 'చరణ కరుణా మధురకణము' నుడ నారము ఊహ రోనికి వెల్లిపొయింది అలంకారము. 'గాలి వీలాలపాట' గాలి వీలమా?

తల వీలాల ఎఱుగుదుము, గాలి వీలా లేముట! నడక వెలుగు లేవ' 'పాట రెక్కల రొద' ఎక్కడికో వెల్లిపొయాయి.

కృష్ణశాస్త్రిగారి రచనలో కొన్ని చిత్ర విచిత్రాలున్నాయి. ఒక ఇంద్రియాన్ని పరికరించడముతో తృప్తిపొందక, వీరి కవి తనము రెండు మూ డింద్రియాల్ని లేవగొట్టుతూ ఉంటుంది. 'ఈ విశంఠముగై తూన్య, మిం దెన్నుడో రుశ్యాధీశ నుపిగెనవి మంది లేచి గుటుకుకొను లేత వెల్లిచి గురుగున రెవ' 'తేనె తేలు చినుకేని లేని యీ పాట' 'నీ వెలుగు చూపాక రేయి విక సింపి వాసించి మింపిలా తలతలా మెరసినది కురిసినది.' 'హాలాహలాంధకారం జ్వాల' 'చరుణాగ్ర విక్షణ సరివల ములు' ! ఇవి కవి చదువరుల రుచితో, చైతన్యంతో, చేసే ప్రయోగాలు. పొయనలి పోతాయి, కదిపినవి నిలుస్తాయి. అమృతగాన శీతల తుషారములు, పలుకుడేనెలూ, పవిత్రాత్మనూ సుగముమలే. హాలాహల అలల అంధకార జ్వాల ! వెంటబెట్టి వెతకాలి ఇదేమిటో. విశ్వవిణ అవే ఉత్తేజ్జ్వాల ఇలాటిదే. దళ దిశాతంత్రులు (దళతంత్రుల వీణలు!) ఒక్క మధాశ్రుతిని బెనంగుటూ, చుక్కలు మెట్టుగుటూ, ఎంతలో వింత. 'వీణ' ఆత్మమాల ముందు అనేమీ వర్ణనకోవడము ప్రారంభిస్తే అలం కారము ఇలాగే తయారౌతుంది. వీలుపు అనంపై విశ్వా ద్వాన్ని కల్పడమూ ఇలాటిదే. కృష్ణశాస్త్రిగారు, ప్రవాసము డీర్చుకీ చదువుతూ రాగాలగా రచన మంచులాగ అధృత్య మౌతూ 'యేలా యెటకో యెటకో జలదాం దాటి తారకం విశం వీలతద రాజులెల్ల చలిక్రమించిపోయ కలియ సరిపలి చడలేటి తుషారపు వృష్టరానంద' పారలే కాలుమల, మెపు తడి, విషెర నశము అప్పుచి సామాన్యం అనుభవానికి దూరము. మొయిళ్ల కాటుక పాగాలు, ఉడుమణి విషెరవూరిత దృశ్యులూ కూడా ఊహసాధరే.

'మీ మీ అనుభవాల్నిబట్టి రచించడ' ని శివశంకరాశాస్త్రి (ఇప్పుడు స్వామి)గారు చేసిన ఆదేశాన్ని కృష్ణశాస్త్రిగారు మిరిమిరి పాలించారనిపిస్తుంది ఆయన కొన్ని రచనల్ని పరిశీలిస్తే. అనుభ వాన్ని బట్టి రచించమంటే ఈయన అనుభవాల్నే రచించారు. కవి అనుభవాలు కవిత్వము కాదు, చదువరికి అనుభవాలు కలి గించే రచన కవిత్వము. తా మాహించిన, లేదా అనుభవించిన, అనందాన్ని చదువరులకు కూడా కలిగించే ఉద్దేశంతో కవి రచన చేస్తాడు. ప్రామాన్యమైనది కవిగా ప్రాస్తాదూ, సత కుడుగా చదివి లాగున్నదా లేదా చూసుకుంటాడు కవి. ఒక మాట మారుస్తాడు, ఇంకొక మాటకు చోటు మారుస్తాడూ మళ్ళీ చదువుతాడూ సంతుష్టిగా ఉంటే ముందు వర్ణన రచించడానికి ఉపక్రమిస్తాడు. కవితో రచయితా ఉన్నాడూ, చదువరి—అనగా రచీకుడూ—ఉన్నాడు. కవిగా రచిస్తూ రచీకు డుగా ఆ రచన అనుభవాన్ని రేపుతున్నదా లేదా అని చూసు కుంటూ చేస్తాడు రచన. అనగా తనమంటే రచీకులకు శక్తి వంశంగా తాకి అనుభవాన్ని కలిగించేదిగా తయారుచేస్తాడు రచనని. మేమే నా కోసమే తానుకున్నావనే కవి చెప్పింది నిజము

శ్రీ మద్ వేదము

కాదు. రచించేటప్పుడు కవి తన కెదురుగా పాతకు డున్నాడని ఊహించి రచన చెయ్యడం కనుక పాతకుని కోసము అతడు రచించడమేనన్నాడు. మరల మీమ్మల్ని అద్దంకి చూసుకుంటూ అంతరించుకుంటున్నారంటే మీరు ఇటులకు వెళ్లిగా కనబడకుండా నర్దుకుంటున్నారని, అందంగా కనబడ దానికి దిద్దుకుంటున్నారని కదా అట్లుము ? అదే రీతిగా కావ్యమున, పర్లచిత్రానీ, శిల్పానీ నిర్మిస్తూ అడుగుపెట్టి రచన ఎల్లా సాగుతున్నదో చూసుకుంటున్నారంటే అది సరిగ్గా ఉన్నదో లేదో చూచే వ్యక్తి ఆమాదము కోసము రచిస్తున్నా రన్నమాటే కదా ? ఈ వ్యక్తి వర్ల రచన తోకానీ ప్రాతి విధ్యము వహించిన మీ రానక్కను రూపంగా కలవాడు. కనుక రచన ఎల్లా ఉన్నది అని చూసుకున్నదాల్లా రచనతోకానీ ఉద్దేశించి రచించినవాడే అవుతున్నాడు. రచించేదాల్లా తన రచన తన ఉద్దేశాన్ని కడతేర్చేటట్లు సాగుతున్నదా లేదా అని చూసుకునితిరిచి. ప్రేయసుదా కవి తప్పక చూసుకోవాలి. విచ్చివాడు చూసుకోవాలి. తన భావాల (రసక) పాతకునికి కూడా కలిగాలని—అది జల్లంసునిపించాలని—చూసుకునే కవి తన రచనని చెక్కి తయారు చేస్తాడు. తన రచనకు ముక్కూ మూలమూ దిద్ది, పర్ల మానవులూ సామాన్యంగా ఉండే తలపై స్థితిలో నున్న చదువరి చెయ్యి పట్టి తన రావ్య ప్రపంచంలోనికి తీసుకుపోయి అతేగా పాచ్చించి పడువరిచి అయితే రే ఏరోస్సేనలగా లోగి భావాలపైలోకి వచ్చి చదువరి దాడు. చదువరి భావాలపైలోకి వచ్చి అనుభవం నంది అని తిన్నాడు. కథాకావ్య మయ్యేది, భావకావ్య మయ్యేది “అప్పుడు గొంతెత్తి యేడ్చినాను” అని ప్రారంభిస్తే చదువరి సంతో చిస్తూనే చదువుతాడు. “ఎప్పుడు ? ఏమయ్యింది ? గొంతెత్తి ఏడ్చే స్థితికి ఎలాగు వచ్చాడూ రచయితా ?” అన్న సందేహం లుండిపోతాయి. క్లుప్తంగా ప్రగతి క్లుప్తములే 26 అంశములు ముక్కూ మూలముతోనే పుట్టినవి. అప్పు ! అన్న ఖంధము “పూదయ వనజాత సుమ మృదు మనోహరదళము లదయతమ ద్రుంచినారే, పెండ్లాగి జిదిమి వెడజల్లినారే” అని ప్రారంభించింది. ఎవరేనా “ఏమి ? ఎందుకు అలాగ జరిగింది ?” అని అడుగు తారు. దానికేమి సమాధానం లేదు. ఈ ఆరోపణే సురోరీతిగా వచ్చింది. రెండో పరలాంతం. ప్రశ్న పూదయ వనజాతా లోకి ఉండిపోయాయి. మూలపరనకి, అక్షర భార్యను పాతకునికి ఉంపుడుకతై కామె వగిలెచ్చి డనుకోండి. వాళ్ళ తప్పువారిని గురించి వాడు ఈ మూలకే అనవచ్చును గా ? వలగురి యెడలా వాపోయేవారు పూర్వకలాల దాదమేమి ? .... ‘ఆ’ అన్న ఖంధములో ప్రశ్నలే ఉన్నాయి పాడువు కథల్లాగ ఎంత గళ హేర గంధీర ఫెళఫెలార్లులంతో అడిగినా అదే ప్రశ్న. ఈ ప్రశ్నలో పెట్టే సెట్టకు నలె ఒకదాని ముగి అదే ఒకదానికి అయి. అయిటి దిగించి పందేవి మివ్వగా నలె పాడువూ లేదు. ఇది భావామూలం. ఆ భావ మిక్కడ ఈ భావ మక్కడ పెట్టిన ఏ మాత్రా కాదు. మరో వాగం

పరణాల కలిపినా వడ్డగింజంత బరువైనా ఎక్కువకాదు. 'ప్రాచీనాయత్తపీఠం' అన్న పద్యాలతోదే ఇది, రచన మాత్రము అధునిక కవిది. "వన్ను గనియేరు జారి జెండంగ వలదు" అని ప్రారంభించిన పంక్తిలకు కూడా పూర్వార్థాలు తెలియవు. లేవు గనుక! ఇది గంధకావ్యము కాదు, కావ్య కావ్యము. దానితో దొరికిన ఒక పుట లాంటిది. గళఫార గంధీర ఫెళఫెదార్లులూ దీనిలోనూ ఉన్నాయి.

“మీరు మనసరిగా కేంద్రీకృత వస్తు” అన్న ఖండమునకు పూర్వభాగము తెగిపోయింది. ‘ఒకసారి వస్తు విడుపుడు’ అన్న మాటలు, ఈ పరికర స్వక్తి వివరం పట్టుకున్నట్టు సూచిస్తున్నాయి. అంతమాత్రమే. పూర్వభాగ తెలియడము లేదు. నా గుప్పిటికోడి ఏమిటో చెప్పమన్న ప్రశ్నకిలోగే, చక్కిట డౌతాడు చదువరి. సంఘటన (Composition) చిత్రములో ఒక ముక్క కత్తిరించి మిగిలిన ముక్కని ఎదుట పెట్టినట్లే ఈ ఖండము ఎదుట పెట్టడమూను. ‘కొంచెం పూర్తిచేతున్నా’ అన్న రచనలు నాటకాల్లో అభిగీమల వచనాలు లాగ వివనపడుతున్నాయి.

ముక్కూ మూలమూ తెలిసే రచనల్లోనైనా భావ రసానిగమనములేని రచన లున్నాయి. ఏవో కొన్ని వధ్యలు గుచ్చి పెట్టితే అది ఖండ కావ్యము అయిపోదు. 'స్వేచ్ఛా' గానములో ప్రతిజ్ఞ లున్నాయి అయిదు వధ్యల్లో. ఒక వధ్యలో తీసినా, ఒకటి కలిపినా మార్పు రాదు. 'స్వేచ్ఛా గానము 2' లోని వరుసలో సార్థక్యత లేదు. వెళ్లె పాట వెళ్లెకి ఎంతో భారము లేదు. ఇద్దరైనా ఖండకావ్యానికి భావంతరీకరణ మేమో. 'ఏను నిద్రుర వోవుదునో యేమో' అన్నది రసింద్రుని రచనకు తెలుగు. 'కవికుమార' లో మూడు వధ్యలకీ ఐక్యత లేదు. ఏది తీసినా మొత్తపు కావ్యానికి వ్యష్టము కలగదు. 'పూదాని' లో భావాతకు బంధము ఉదు. మూడు నాలుగు అందుడు ఆరు పాదాలు తీసేసినా వ్యష్టము ఏమీ రాదు! ఏనిదిదాదీ అంటే, వీ ట్యూట్లా ఆఖరి పాదాలు బిగుతు వల్లి పోయాయి. 'లోకము'లోని మూడు వధ్యలూ ముక్తకములు. పద్యశ్రీ గాథలంత నున్నది. 'అలని దివ్య' లో మొదటి రెండు వధ్యలంతా పాశునికం సంబోధన. తరువాతి మూడింటా సాదా మనికీ, చెప్పవలసి ఇలాగు చెప్పేరా ?

కృష్ణాశ్రమిగారు “శబ్ద సంస్కార మెప్పుడు జారగ
నిక పదమైత్రీ అర్థ సంవలం బాదలం” నట్లు ‘సాగ ముత్తె
జుబ్బ సావళించిన లీల’ వద్యులు రచించగలరు. వారి నాటిక
లలో అలాంటి రచన నమ్మదీగ గలదు. భావ చంచల అలాటి
నోలు విన్నిమార్గం జలాలు మెరుగుపడి. (ద్రాక్షరసము
లోని పండ్లదన ముడు బిందువుల వంటి వీరి వద్యులు నాటిక
అంగీకరించారు.) ‘ఉలికిపడి లేచు కోడెలతోలు పలిగి
‘అలి (ప్రాదు కొండపై మెలిచిన నొక దేవళము, వెలుగు గుడి
మొగసాల విలిచె యాతాజనము’ ‘పాడుపు నాకిలి గనుమ తల్లులు

సడల్ని కనబడని చేయి యేది విప్పినదో కాని నాలుగవ రోపం మూలమూలండు చొరబడి పోయినదా మని దొర ! 'పారి జాతానికి మరిగిపోయే రక్త హృదయం, శాంత భవజ్వలన 'పైమూర్తి' ! 'ప్రక్కనున్న 'పైకలివీధి కంటే మూగగా నున్నది' అ యమున. 'కడలి యేదో గొతమేదో ఏకమై పని ఏడు పాయలు !' నాటినుండి వేటివరకూ ఇంపున మోగుతున్నది వీరి కదితాకవ్య చరణ మండీర కింకిణి. మధు విందువుల నందించే పూవులు వీరి కదితావనములో విససించాయి, వికసి స్తున్నాయి. బృందస్వీడిన కృష్ణస్వామి, కైలాసగిరినుండి కాశీకి, కాశికాపురి నుండి యెడటికి వచ్చి లన కన్నీటి బిందువు లను. సరము గూర్చుట కోసమై చేయిచాచాలని ఈయన అతి యము. వెన్నెల్ల పరిచినా విన్న పాపపు మీద కన్ను విచ్చి కన్నుండు కరినుబ్బు చాలునుంచి, తరుణలహరి కిసాం సమాన శ్యామం కోమల చారు శరీరి, పారినంద సదమ్ము నుండి మ్రోయు చైత్రమాస సదకింకిణిరవముల కోలాహలములలో పాపాపామాయియు, తరళ తరళమలయనిలలోం చరంగవరద! వననాంచలముల గునగులతో, వచ్చును గాక జగల్గుభువు! రవింతురుగాక వీరు తెనే పెరింపంటి నిండైన ఖండ కావ్యములు.

కృష్ణకాస్మిగారి రచనలలో, లంకావనా యొక్కవగా ఆయన కావ్య సత్యాలతో, అధునిక కవిత్వానికి సరైన చేకూర వది. వారి వ్యక్తి లప్పటివారి రచనలలో పూర్తిగా రూపొంద

లేదు. సంప్రదాయము సత్ప్రతినిధి శైలిలో వారు లభించి, చక్కగా పాడుతూ విసిరించేవారు. కనుక 'ఏదియో అపూర్వ మధుర రక్తి స్ఫురియించు కాని, లర్థము కాని' భావ వివిధ ముగా జను కట్టేరు యువకులు నారి రచనని. వాచ్యార్థము: వల్ల తేలెల్లముకాని అంతరార్థమేదో వారి రచనలలో ఇవి:డి ఉప్పుదని నమ్మేవా రెంద రెందరో. ఈ సమీక్షలో అజ్ఞాత అగోచర పౌండర్యాన్ని దేన్నో అన్వేషిస్తూ రచించడమూ, గరిం చిన ప్రేయసిలో అప్రస్థా మనోహరిలో ఉద్దేశించి దుఃఖ గీతాలు రచించడమూ, లోకపు వైముఖ్యమును ఊహించుకుని నడచిట్టడమూ ప్రాచురించారు 1920 లకునాటి నాటి సవ కపులు. మేనా దుఃఖమూ, వీధి చెప్పరాని పౌండర్యవైభవా, ప్రేయసారి పాదరాక్షకు హృదయరక్త మర్పించడమూ, ప్రేయి రారని కూడగట్టుకుని మృత్యు మందిరంలో దూరుతా మన డమూ అనాటి రచనలలో జల్లు జల్లులుగా కురిశాయి. కావ్య సతనాలూ కృష్ణ కాస్మి రూపానుకరణాలూ చెప్పే లక్కల్లేదు. 'భావ కవి' కి రూపమూ కావ్య వస్తునూ, (గీత పద్య) ఛందసనూ, వాట్యరంగమూ వీర్బద్ధాయి. ఈ భావ కవిత్వపు గుడారుకు కృష్ణ కాస్మిగారు మూలస్థంభమై నిలిచారు. అయితే మన దురదృష్టము వారి అనుయాయుల రచనల లోనూ కావ్యసద్ధి కలిగి రసానందము కలిగించగల నిండు భావ కావ్యాలకంటే కవిత్వపు రుసకలు గల సంక్షిప్త రచనలే విక్కువ నచ్చాయి.

నీ. జీవిని జీవి భుక్షింపఁ జేసితి వింతె

కానిపెట్టినావె చేతనుల కల్లు ?

చేసినంత భుజింపఁ జేసి నా వింతె కా

కెక్కువ లెవ్వరికిచ్చినావు ?

కర్మమూత్రంబునఁ గట్టి త్రిప్పెదవు గా

కిచ్చు నొక్కనిఁ బోవ నిచ్చినావె ?

వెనఁ బృథక్పృథకుల వేఱుఁ బెట్టితిగా

కందఱు కైకమత్య మిడి నావె ?

గీ. తెలిసె నీ రక్షకత్వంబు దేవదేవ !

నేతఁగిరిలేక నిన్ను నేవింపవలస

చిత్రచిత్ర ప్రభావ ! దాక్షిణ్యభావ

హతవిమతజీవ ! శ్రీకాకుళాంధ్రదేవ !

మిజో నమస్య

తేడా. మిజోవిద్రోహాల పద్దతి, నాగవిద్రోహాల పద్దతి ఒక్కటిగా వుంది. ఇప్పుడు యీ సమస్య ఇట్లా జటిల సమస్యగా తయారైంది. పటస్కర్ సంఘం నివేదిక ప్రతిపదికగా ఈ మిజో నమస్య గాని, లేక అస్సాం కొండప్రాంతపు సమస్యగాని పరిష్కారం అవుతాయా? ఆ అశ ఇప్పుడు కన్పించడం లేదు. ముందు ఇది యోట్లా పరిణమిస్తుందో

చెప్పలేము. ప్రభుత్వం ఇప్పుడు పటస్కర్ నివేదికను పరిశీలించబోవడం లేదన్న వార్తలు విన వస్తున్నాయి. అంటే ఎన్నికలు పూర్తిలయ్యేదాకా ఈ వ్యవహారం సంగతి ఎత్తుకోదని అర్థమా? చెప్పలేము. ఏది ఎట్లా వున్నప్పటికీ, యీ మిజో సమస్య, యీ పర్వతప్రాంతపు జిల్లాల వ్యవహారం త్వరితగతినీ పరిష్కారం కావడం అనవసరం.

స్వర్ణోత్సవ సంచిక

గంధాలయ పత్రి

మీ గ్రంథాలయములందు తప్పక ఉండదగినది.
కొద్ది కాపీలుమాత్రమే గలవు. వెంటనే యీ క్రింది
చిరునామాకు వ్రాసి కాపీ తెప్పించుకొనండి.

కాపీ వెల రు. 7-50 || పోస్టేజి రు. 2-00

గంధీనగర్,
విజయవాడ-3. }

మేనేజరు,
ఆంధ్రపత్రిక.

సింధులిపి - బ్రాహ్మిలిపి

అక్షరశాస్త్రవేత్తలను, ముఖ్యంగా శిలాశేఖా శాస్త్రవేత్తలను ఏడాదిపైస సమస్యలు కొన్ని ఎదుర్కొంటున్నాయి. ఈ సమస్యలమూలంగా భారత దేశం పురా చరిత్రను పునర్నిర్మించడం కష్టం అవుతున్నది. కొన్నికొన్ని విషయాలు అంతపట్టుడం లేదు. అందువల్ల చరిత్రకు సంబంధించిన స్థలాల్లో త్రవ్వకాలు సాగిస్తూ, ఈ అంతపట్టు విషయాల అంతు ఏమిటో తెల్పుకొనడానికి చరిత్రవేత్తలు పెద్దప్రయత్నాలు చేస్తున్నారు. దిబ్బలను గాలిస్తున్నారు. రాళ్లను కదిలిస్తున్నారు. శిలలమీద వ్రాసినపున్న అక్షరాల అర్థం ఏమన్నా అంతు పడుతుందేమోనని అన్వేషిస్తున్నారు. ఇటువంటి అన్వేషకాలలో ఎస్. కే. రే ఒకరు.

భారతదేశచరిత్రకు సంబంధించిన ఒక కాలాన్ని—అది అతి పురాతనమైనకాలం కూడా—గురించి ఇదమిద్దం అని తేల్చడానికి సింధులిపి ఒక ఆధారంఅయితే ఆ లిపి సంగతి ఇంతవరకు అంతుచిక్కలేదు. ఏవో అక్షరాలు, మాటలు వున్నాయిగాని, వాటి అర్థం ఏమిటో అనగతం కావడంలేదు. 1935 నుంచి క్రీ. రే యీ అక్షరాలసంగతి ఏమిటో పరిశోధన సాగిస్తున్నారు. ఇప్పుడు ఆయనకు దీని అంతు ఏమిటో తేల్చడానికి కొంతవరకు సమర్థమైన ఆధారం ఒకటి లభించినట్లు కనిపిస్తున్నది.

దక్షిణ భారత దేశంలో సానూర్ వద్ద, బెంగాల్ లో గంగానది ఒడ్డున వున్న చంద్రకేతుసుర్ వద్ద చరిత్రకు సంబంధించిన త్రవ్వకాలు కొనసాగుతున్నాయి. చంద్రకేతుసుర్ వద్ద ఎచ్చలు ఈ త్రవ్వకాలు సాగుతున్నాయో? ఆ స్థలం ఒకప్పుడు గంగలో ఒక పాయనముద్రంతో పడుతూవచ్చిన స్థలంగా భావించబడుతున్నది. ఇప్పుడు ఈ రెండు చోట్ల కొనసాగుతున్న త్రవ్వకాలవలన, బయటపడిన విశేషాలవలన

భారత పురాచరిత్రకు సంబంధించిన కొన్ని విషయాలు—ఇంతవరకు దుర్భాగ్యంగా వుంటూ వున్నవి—పరిష్కారం కాగల అవకాశం ఏర్పడుతున్నట్లు క్రీ. రే భావిస్తున్నారు. భారత దేశంలో పురాతనానికి సంబంధించిన విషయాలు మనక మనకగా స్పష్టమవుతున్నాయి. ఇప్పుడు ఆ మనకపనికి తొలిగి వెలుగులు ప్రసరించే అవకాశం కుదిరినస్తున్నట్లు క్రీ. రే పేర్కొంటున్నారు.

భారతదేశం చరిత్రలో సింధునాగరికత ఒక కాలానికి సంబంధించింది. ఆ తర్వాత ఈ చరిత్ర సంగతి ఏమో అంతు పట్టడం లేదు. మౌర్యులు మగధలో రాజ్యం కట్టుకున్న తర్వాతనుంచి తిరిగి చరిత్ర సంగతి అంతపడుతున్నది. ఈ రెండుకాలాల మధ్య కాలంలో నడిచిన చరిత్ర సంగతి ఏమిటి? ఈ నడిమి కాలం దాదాపు వెయ్యి సంవత్సరాలన్నా వుంటుందని చరిత్రకారులు భావిస్తున్నారు. సింధు నాగరికత క్రీ. పూ. 1500 ప్రాంతంలో అంతం పోయిందంటారు. కాని మనచరిత్ర క్రీ. పూ. 300 నాటి కాలాన్ని దాటి అంతపట్టుడం లేదు. సరియైన ఆధారాలతో తెలుస్తున్న చరిత్ర అంతవరకే ఎరుకకు వస్తున్నది.

సింధునాగరికతనాటి కాలము, మౌర్యుల కాలములకు మధ్య నడిచిన కాలంలో జనం ఏటువంటి 'లిప్య'లను వాడారు? లిప్యొక్క పరిణామం యేవిధంగా వుంది? మౌర్యులకాలంలో బ్రాహ్మి లిపి వాడుకలో వున్నదన్న విషయం అందరికీ తెలిసిందే; సింధులిపికి, బ్రాహ్మి లిపికి సంబంధాన్ని కుదిర్చే లిపి ఏదన్నా వున్నదా? ఇటువంటి సమస్యలు ఇక్కడ ఇన్నివున్నాయి. ఈ సమస్యయొక్క పరిష్కారానికి ఇప్పుడు సానూర్, చంద్రకేతుసుర్ లలో జరుగుతున్న త్రవ్వకాలు తోడ్పడుతున్నట్లు భావించబడుతున్నది.

ఈ త్రవ్వకాలలో అనేకమైన మృణ్ముద్రలు దొరికాయి. అశ్వముద్రలు కూడా లభించాయి.

ఇవి సింధునాగరికత, మౌర్య రాజ్య కాలములకు మధ్య నడిచిన కాలమునకు సంబంధించినవి. ఈ ముద్రల మీద ఏమో అక్షరాలు, సంజ్ఞలు వున్నాయి. ఇప్పుడు లభించిన యీ ముద్రల ద్వారామన సింధు లిపి, బ్రాహ్మీలిపుల నడిమి కాలముల నాటి 'లిపు'ల విషయమును తెలుసుకొనడము తేలిక అవుతున్నదని శ్రీ రే భావిస్తున్నారు. ఈ ముద్రలమీద వున్న అక్షరాలు దాదాపు సింధులిపిని పోలివున్నాయి. కొంత భేదం కూడా వుంది. అందువల్ల సింధు లిపి ఆ ఆనంతర కాలాలలో ఎట్లా పరిణామాలు చెందుతూ వచ్చింది తెలియడానికి ఈ లిపి సహాయకారి. ఆధారము కావచ్చునని శ్రీ రే చెబుతున్నారు.

ఈలిపిని, సింధులిపిని, బ్రాహ్మీలిపిని ఉపయోగించి, సింధు లిపిని బ్రాహ్మీలిపితో అనుసంధించే ప్రయత్నంలో శ్రీ రే దాదాపు 40 పట్టీలు తయారుచేశారు. ఈ పట్టీలలో ఒకటి మౌర్యులు సామ్రాజ్యాన్ని కట్టకముందు నడిచినకాలానికి చెందింది కూడా ఒకటివుంది. ఇది క్రీ.పూ. 300—900 మధ్యకాలంనాటి లిపి విశేషం కావచ్చునని భావించబడుతున్నది. ఈ లిపి విశేషం పశ్చిమబెంగాల్ లో చంద్రకేతుఘర్వద్ద జరుగుతున్న త్రవ్వకాలలో లభించింది. కలకత్తా విశ్వవిద్యాలయంలోని ఆనుతోష్ మ్యూజియంవారు దీనిని సంపాదించారు.

ఇప్పుడు ఈ క్రొత్తలిపి విశేషాలు లభ్యము కావడముతో సింధులిపిని అవగతం చేసుకొనడానికి అయిన మార్గం సుగమం అయినట్లు శ్రీ రే చెబుతున్నారు. బ్రాహ్మీ, సామూర్, చంద్రకేతుఘర్ లిపుల ద్వారా, సింధులిపి రహస్యాన్ని భేదించవచ్చునని, అంతుపట్టకుండా వుండిన యీ పురాచరిత్ర రహస్యం కాలక్రమాన పరిష్కారం కాగలదని కూడా ఆయన అంటున్నారు.

సంస్కృత విశ్వపరిషత్

సంస్కృత విశ్వపరిషత్తును స్థాపించి ఇప్పటికి దాదాపు 14 సంవత్సరాలు కావచ్చుచున్నది. ఈ పరిషత్తు మొదటి సమావేశము 1951లో సోవ్ నాథ్ లో జరిగినది. ఆ తరువాత తిరుపతి మొదలైన చోట్లా ఈ పరిషత్తు సమావేశాలు జరుగుచూ వచ్చినవి. ఈ సంవత్సరము మేవెల చివరలో తిరిగి యీ పరిషత్తు సమావేశము బెంగుళూరులో జరిగినది. ఇది ఎనిమిదవ సమావేశము. దీనిని జట్టి ప్రతిసంవత్సరము ఈ సమావేశములు జరగుటలేదని అర్థమగుచున్నది. ఇప్పుడు యీ ఎనిమిదవ సమావేశము శ్రీ కే. ఎం. మున్నీ అధ్యక్షతను జరిగినది. రాష్ట్రపతి డా. రాధా కృష్ణన్ ఈ సభలను ప్రారంభము చేసినారు.

శ్రీ మున్నీ తమ అధ్యక్షోన్మాదములతో సంస్కృతమును గురించి కొన్ని ముఖ్య విషయములు వివరించినారు. వానిని ఇచ్చట పొందుపరచుచున్నాము.

“మనదేశములో భాషా సంబంధమైన, సాంస్కృతిక సంబంధమైన, ఆధ్యాత్మిక సంబంధమైన అభివృద్ధిలో సంస్కృతముయొక్క ప్రాముఖ్యము ఏలా గున వుంటూ వచ్చినదియు చెప్పనవసరములేదు. ఈ విషయము అంతయు సాకల్యముగా తెలిసినవారికి త్రిభాషామూత్రమును చూచినట్లయితే భయము వేయుచున్నది. ఈ సూత్రము ఇంగ్లీషు, హిందీ, ప్రాంతీయ భాష ఇట్లా వున్నది. ఆసూత్రమును అమలుపరచడము అంటే, సంస్కృతమునకు మరణశిక్ష విధించడమే. కొంతకాలము గడిచిన తర్వాత తలపెట్టే నూతనమేధావి వర్గమునకు సంస్కృతము అంటే పట్టకనేపొవచ్చును.

సంస్కృతముయొక్క బలము లేకుండా ప్రాంతీయ భాషలలో విద్యాబోధనకు దిగడము దేశముయొక్క సాంస్కృతిక ఐక్యతను దెబ్బతీయడమే. అందువలన పెకండతీ విద్యాదేశలో ఏదో ఒక స్థాయిలో సంస్కృతమును నిర్బంధము చేయవలసిన అవసరము కన్పడుతున్నది. ప్రభుత్వములు, ప్రజాసంస్థలు వ్యక్తులు కూడా ఇందు నిమిత్తము ఆసక్తితో

కృషి చేయడము అవసరము. మన విద్యావిధానములో సంస్కృతమునకు స్థానములేకుండా చేయడ మనగా మన జీవితముతో అధ్యభాషకు వున్న ప్రాధాన్యమునకు స్థానమును గుర్తించక దానిని మూలకు వెట్టడమే కాగలదు. సంస్కృత భాషయేమి, సంస్కృత వాఙ్మయ మేమి మనకు, మన దేశమునకు అత్యున్నతమైన పరంపరను సమకూర్చడము చరిత్రలో అత్యున్నతమైన విషయము. సంస్కృతమును బోధించుటలో పూర్వ పద్ధతి ఒకటి వున్నది. ఆ తరువాత బ్రిటిష్ వారి కాలమున క్రొత్త పద్ధతిలో సంస్కృతమును అధ్యయనము చేయుట ఆరంభమైనది. ఈ నవీన పద్ధతిలో ప్రతిభను పోషించు ఏర్పాటులేదు. ఇది శన పరీక్ష వలన తయారైనది. పాత పద్ధతిదారి పాత పద్ధతిది, నవీన పద్ధతిదారి నవీనపద్ధతిది అయినవి. ఇందువలన కొన్ని క్లిష్ట సమస్య లేర్పడినవి. శాస్త్రముల అధ్యయనము, వాని పరిణామము అరికట్టబడినవి. పూర్వ పద్ధతి పండితులన్న ఆదరణము తగ్గిపోవుచున్నది. వారి సంఖ్య కూడ తగ్గుచున్నది. స్వాతంత్ర్యము రాకముందు ఈ పండితులను, ఆ విద్యలను ఆదరించెడివారు కొందరు ఉండెడివారు. ఇప్పుడులేరు. కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వములు వీరిని ఇప్పుడు ఆదరించవలయు నంతగా ఆదరించడములేదు. అందువలన పాత పద్ధతిలో సంస్కృతము నభ్యసించిన పండితులలో నిష్పహా అధికమై పోవుచున్నది.

కొన్ని కొన్ని విశ్వ విద్యాలయములలో పురాభారత చరిత్రను గరపుటకుగాను నియమితులగుచున్న ఆచార్యులలో మూలమున పంచతంత్రమును చదివి అర్థము చేసికొనెడి మాత్రము సంస్కృతము రానివారు కూడ ఉన్నారు. అయితే భారతదేశ సంప్రదాయమును సంగ్రహించుకొనవలయునన్నచో పాత పద్ధతి సంస్కృతాధ్యయనమును వదిలిపెట్టి లాభములేదు. ఇటు యీ పూర్వ పద్ధతిని, అటు నవీన పద్ధతిని కూడ సంగ్రహించవలయునన్నచో, ఈ రెండు పద్ధతులయందలి మేలి విషయములను సమన్వయముచేసి, అధ్యయన

పద్ధతిని ఏర్పరించవలయు అవసరమున్నది.

ఇందుకుగాను జరగవలయు పనులు ఇవి:

(1) దేశము అంతటా సంస్కృత విద్యాబోధనము ఏక తీరున వుండవలయును. సంస్కృత విద్యాబోధనము నందుకొంతవరకు పాతపద్ధతి అనుసరించబడవలయును

(2) విశ్వవిద్యాలయముస్థాయిలో సంస్కృతమును ప్రత్యేక విషయముగా నెఱవేరుచుగోరువారు భాషా శాస్త్ర, సర్వాప్య శబ్ద శాస్త్రములయందేగాక, సంస్కృతమునందలి వివిధ శాస్త్రములను కూడ పాత పద్ధతిలో కొంతవరకైనను ఒక్కసారి చదియుండవలయును

ఇది ఇట్లుగా జరిగినచో ప్రాసెసు, పండిట్ విశేషము క్రమముగా రిపాలమై పోగలదు. సేవ పద్ధతి సంస్కృత పాండిత్య విశేషము దేశమున పాడుకొనును.

సంస్కృత విశ్వసరిషల్ వారు యీ సమావేశములో కొన్ని ముఖ్యమైన తీర్మానములు చేసిరి. (1) మూడు భాషల సూత్రమునందు ఇమిడ్చిగాని, రేక మరి ఇతర మైన పద్ధతిద్యురగాని సంస్కృత భాషాధ్యయనము నకు గలి ర్పించుటకు వీలుగా లభికారులతో మంతనములు జరుపుటకు ఒక ప్రతినిధిపర్గమును పంపుటకు నిర్ణయము చేసెనట. ఈ ప్రతినిధిపర్గములో డా. సి. పి. రామస్వామియ్యరూ, డా. పి. ఎల్. మొదలియ్యార్, డా. సునీతకుమార్ ఛటర్జీ, డా. బి. రామకృష్ణరావు, శ్రీ పి. బి. గణేంద్రగడ్కర్, శ్రీ ఆర్. ఆర్. ఓ. వాకర్లు సభ్యులు.

(2) ప్రభుత్వద్వ్యంగములలో ప్రవేశించగోరువారికి సంస్కృతములో వరీక్ష ఇచ్చుట నిర్ణయించుచేయవలెను.

(3) ప్రతి రాష్ట్రమునందును సంస్కృత పరిషత్తులను నెలకొల్పవలెను. వీనిని సమన్వయము చేయుటకు కేంద్ర పరిషత్తు ఒకట ఉండవలయును.

—డా. బి.

గోధుమల ప్రసక్తి

వేదకాలమునుండి భారత వర్షములో గోధుమలు అపారముగా వాడినట్లు చాల తార్కాణాలు చూపవచ్చును. ఆర్యావర్షములో అధిక సంఖ్యాకులు గోధుమలే నైవేద్యంపెట్టి దేవతార్పణ చేసేవారు. స్కాంద

వాదంలో సారంలేదు. ఎందుచేతనంటే మనం ఏ దేశాలతో మన దేశాన్ని యీ విషయంలో పోల్చి చెప్పుకుంటామంటామో, ఆ దేశాలు మనకన్నా ఎక్కువ సహజ సంపదలు కలవి, పారిశ్రామికంగా అభివృద్ధి చెందినవి అయివుండటమే ఇందుకు కారణం. ప్రపంచంలో మనతో యీ జనాభా పెరుగుదల విషయంలో పోల్చదగిన రాజ్యాలు ప్రధానంగా కొన్నే ఉన్నాయి. వానిలో చైనా, కొరియా, ఫిలిప్పైన్స్ మొదలైన వాటిని ముఖ్యంగా పేర్కొనవచ్చు. ఈ దేశాలలో చైనా మనం ఎదుర్కొంటున్నటువంటి సమస్యలనే ఎదుర్కొంటున్నా, ఆ దేశం ఎక్కువ వైశాల్యం కలిగింది, ఎక్కువ సహజసంపదలు కలిగింది అన్న విషయం ఒకటి వుంది.

పరిశ్రమలు అభివృద్ధి చెందుతూవున్న కొద్దీ జనాభా సమస్య తేలిక పడుతుందన్న వాదం ఇంకొకటివుంది. జనాభా తక్కువగావున్న దేశాలలో ఈ వాదం కొంత వరకు చెల్లవచ్చు. కాని అక్కడకూడా చెల్లుతున్నట్లు కన్పించదు. రష్య ఒక ఉదాహరణం. అమెరికాకు కూడా యీ జనాభా సమస్య లేకపోలేదని డా|| చంద్రశేఖర్ ఇటీవల అమెరికాలో ఒకచోట మాట్లాడుతూ అన్నారు.

జనాభా పెరుగుదలకు దేశంలో జననపురేటు, మరణపు రేట్లకు సన్నిహిత సంబంధంవుంది. జననాలు అధికము, మరణాలు తక్కువ అయితే జనాభా పెరుగుతుంది. ఏ దేశంలోనైనా సరే పరిస్థితులు మామూలుగా ఉన్నప్పుడు 1000 కి 40 జననాలు పెద్ద విషయం కాదని, అది మామూలు విషయమని ప్రాఫెసర్ బాసిగ్ ఎప్పుడో అన్నారు. ఆయన వాడిన మాట—Normally constituted population—అని. ఆ జనాభా అట్లా వున్నప్పుడు 1000 కి 40 జననాలు అయితే జబ్బందిలేదు. మరి ఆ జనాభా—Normally constituted—కానప్పుడు 40 వాపున పెరుగుదల కూడా అధికమే అవుతుంది. ఇప్పుడు

భారతదేశం జనాభా పెరుగుదల విషయంలో ఎదుర్కొంటున్న ప్రధానమైన సమస్యే ఇది.

ఒకప్పుడు మన ఆర్థికవేత్తలు జనాభా సమస్యలను గూర్చి ఆలోచన చేసినప్పుడు భారతదేశంలో జననాలు ఎట్లా ఎక్కువో, మరణాలు అట్లానే ఎక్కువ గనుక, మొత్తం జనాభా లెక్కకు వచ్చే జనంతక్కువగానే ఉంటుందని అంటూ ఉండేవారు. వారు అట్లా అనిన రోజుల్లో పరిస్థితికూడా అట్లాగే ఉండేది. కాని ఇప్పుడు ఆ పరిస్థితులలో ఎంతో మార్పు వచ్చింది. ఈ విషయం పైన పేర్కొనడం జరిగేవుంది. దేశం అభివృద్ధి చెందుతూ ఉండగా, ప్రజలకు సౌకర్యాలు కల్పన అవుతూవుండగా, ప్రజల ఆరోగ్యదిశమైన విషయాలలో శ్రద్ధ అధికం అవుతూవుండగా, మరణముల సంఖ్య పూర్వంకన్నా తగ్గుతున్నది. జననముల సంఖ్య పెరుగుతున్నది. ఇతర దేశాలతో పోల్చి చూచుకుంటే, ఈ మరణముల సంఖ్య అధికమే కావచ్చు. కాని మన దేశంలో పరిస్థితులతో పోల్చుచూచుకుంటే తక్కువే. ఆ కారణంచేత, ఇప్పుడు పరిస్థితిమారి, మొత్తం జనాభాలో కొత్తగా లెక్కకు వచ్చే జనం సంఖ్య అధికం అవుతున్నది. అందుచేతనే దేశంలో కుటుంబ నియంత్రణం మొదలైన సిద్ధాంతాలు ప్రచారంలోకి వస్తున్నాయి. జననముల సంఖ్య హెచ్చుగా ఉండటానికి ఏమి, ఈ దేశంలో ఉదాహరణకు, 1920 ప్రాంతాలలో నెప్పబడినవో, ఇప్పుడుగూడా దాదాపు అదే కారణాలుగా ఉన్నాయి. అప్పుడు మరణముల సంఖ్య అధికంగా ఉండటానికి ఏమి కారణాలు చెప్పబడివున్నవో అవి ఇప్పుడు కొంతకు కొంత సర్దుకుంటున్నాయి. కొత్తగా స్వేళం త్యాన్ని పొంది ఆర్థికమైన అభివృద్ధిని సాధించడానికి పూనుకున్న దేశాలు అన్నింటిలోను దాదాపు పరిస్థితులు ఇదేవిధంగా ఉన్నాయి. అయితే భారతదేశం, చైనాలవంటి దేశాల విశిష్టత ఏమంటే, ఈ రెండు దేశాలున్నా, జనాభా అధికంగా పెరిగే లక్షణంగా ప్రాంతాలుగా ఉన్నాయి.

లెఖలు :

సమగ్ర ఆంధ్ర సాహిత్యము

ఆర్యా

భారతి పాఠకులలో నేనొకడను. ఇంతకాలానికి 66 ఫిబ్రవరినెల భారతిలో 'సమగ్ర ఆంధ్ర సాహిత్యం' అనే శీర్షికతో శ్రీ నిడుదవోలు వెంకటాపు గారు వ్రాస్తున్న వ్యాసమందలి ఒక వధ్యం నన్నెంతో ఆకర్షించింది. అదేమిటన శేషనాథుడు తెలుగుసంస్కృత భాషావిశిష్టతలనుగూర్చి చెప్పిన పూర్తివధ్యాన్ని యిందులో వుదహరించారు. ఆ వధ్యాన్ని చదివినప్పుడు నేనెంతో ఆనందించి వారికి నా హృదయ పూర్వక నమస్కృతుల నందించదలచితిని. ఆవధ్యం క్రింద సుదహరిస్తాను.

“జనని సమస్త భాషలకు
సంస్కృతభాష ధరాతలంబునన్
ఘనలలితార్థ గౌరవ వికాసి
తెనుంగభిరమ్యమంతకున్
గమంగోనఁ జూత బీజమునకంఠెను
కోమల వ్రత పుష్ప శో
భన మృదు వల్లవాభినవరమ్య
రసాలము సొంపు నింపదే.

ఇందులో నాల్గవపాదం యతి తప్పని తలంచు చుంటిని. అసలు పాఠాంతరం అదేనా? లేక “శో భనమృదు వల్లవాభినవ భవ్య రసాలము సొంపు నింపదే” అనియూ; ఒకవేళ ‘అభినవ భవ్య’ అయితే “అభినవ రమ్య రసాలము” అన్నంత నిండుతనం లేదను కుంటాను.

ఏది ఎలాగున్నా అసలు పాఠాంతరం తప్పక తెలియజేస్తారని ఆశిస్తాను. ఇంతగా ఎందుకు

కోరవలసివచ్చినదంటే అది కంఠం చేయదగిన పద్యం. అందుకని మిమ్ముల సంతగా ప్రార్థిస్తున్నాను.

— ఉల్లి రామసుబ్బయ్య.

ఓ డ్యాణ దేశము

ఆర్యా !

మార్చినెల (1966) భారతిలో కలగూరగంప శీర్షిక క్రింద ‘నాంధ్రదేశమునకు ఓడ్యాణ దేశముని పేరున్నవా?’ యను విషయముపై శ్రీ తుమ్మలపల్లి రామలింగేశ్వరరావుగారి వ్యాసమును చూచితిని. బౌద్ధ యాత్రికుడు ఫాహియాన్ వ్రాతం ప్రకారము భారతదేశములో ధన్య కటక సమీపప్రాంతమునకు ‘ఉడ్డియాన దేశము’ అని పేరున్నట్లు 1956 డిశంబరు భారతిలో శ్రీ పోతుకూచి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి గారు వ్రాసినట్లు ఆ వ్యాసములో సుదహరించి నారు. శ్రీకాకుళముజిల్లాలో సోంపేట, ఇచ్చాపురం తాలూకాల పొడవునగల సముద్రతీరప్రాంత జనపదముల నన్నిటిని ప్రజలు నేడును ‘ఉడ్డాన’మనిపిలుచు చున్నారు. ‘ఓడ్యాణమన్నపేరు జన సామాన్యమునోట నానాటికి ‘ఉడ్డాన’ముగా మారియుండవచ్చునని నాయనుమానము. కొన్నాళ్ళక్రిందను భారతిలో పుస్తక సమీక్షతో శ్రీకాకుళముజిల్లాకు చెందిన కవిగారొకరు ఆ ‘ఉడ్డాన’ ప్రాంతమునే ‘ఉడ్డానము’గా సంస్కరించి కావ్యమునుగూడ వ్రాసినట్లు చదివితిని. ధన్య కటక మనగా ఒరిస్సాలోనున్న ‘కటక్’ అగునెడల నిప్పటి ‘ఉడ్డాన’ ప్రాంతమే యప్పటి ఓడ్యాణదేశముని చెప్పుటకు వీలున్నదికదా. ఈ యుత్తరమును వ్రాయుటలో నా యుద్దేశము శ్రీ తుమ్మలపల్లి రామలింగేశ్వరరావు

గారి వ్యాసమును పూర్వపక్షముచేయుట మాత్రము గాదు. నేను చారిత్రక విషయములను పరిశోధించువాడనుగాను. శ్రీకాకుళముజిల్లా మా స్వంతజిల్లా యగుటచే ప్రస్తుతము ఆ ప్రాంతము 'ఉద్దాన'మని వ్యవహరింపబడుచుండుటచే నీ విషయమును జిజ్ఞాసువుల దృష్టికి తీసికొనివచ్చిన యెడల 'ఓడ్యాణదేశ'పు టునికిని గురించి వారు చేయు ప్రయత్నమునకు ఇది సహాయకారి కాగలదను తలంపుతో మాత్రమే.

—పుట్టా మురళీరావు.

ఆంధ్ర వాఙ్మయంలో స్తబ్ధత

ఆర్యా!

మార్చి 1966 భారతిలో శ్రీ పరిగి రాధాకృష్ణగారు ఆంధ్ర వాఙ్మయంలో స్తబ్ధత అన్న విషయంపైన వ్రాసిన లేఖ చూచాను.

నేను 1965 డిశంబరు భారతిలో ఇదే విషయంపై వ్రాస్తూ శాస్త్రకారులమీద ఏవో అయోగ్యమైన ఆరోపణలు చేశాననీ, గుండెలు బాదుకున్నాననీ శ్రీ పరిగి రాధాకృష్ణగారు వ్రాశారు. సామరస్య వైఖరి ఉండాలనీ—సహనం ఉండాలనీ వారు వ్రాయడం బాగానే ఉన్నది. కాని ఈ రెండు గుణాలే శ్రీ రాధాకృష్ణగారి లేఖలో లోపించాయి. ఆయన దృష్టిలో నచ్చని అభిప్రాయాలు విమర్శించవచ్చు—కాని "గుండెలు బాదుకోవడం"—"సంకుచితమహోభావాలు" ఎందుకు? ఈ మాటలను బట్టే అసహనం—సామరస్య వైఖరి లేకపోవడం శ్రీ రాధాకృష్ణగారి స్పృహతాలని తేలిపోతున్నది. అసలు గుండెలు బాదుకున్నదీ వారే కాని నేను కాదు. నాకది చేతకాదు. "కీర్తి కంఠాతి" కూడా వారికి జానీస్తూ ఉన్నదన్నమాట. గుప్తనామంతో వ్రాస్తున్నవాళ్లకు 'కంఠాతి' ఉన్నదని భావించడం అసందర్భంగావుంది. కీర్తి కావాలంటే అసలు పేరు పెట్టుకోవాలి! మారుపేరుతో రాదు. అసలు కీర్తి కావాలనుకుంటే పూతం తప్పేమున్నది!

రచనల్ని విమర్శించనక్కరలేదనీ, కాలమే తేలుస్తుందని శ్రీ రాధాకృష్ణగారు అన్నమాట లోకానుకూలంగాలేవు. రచన అంటూ ఉన్నప్పుడు విమర్శవుంది. రచనే ఒక విమర్శ. విమర్శే అక్కరలేదనే సాహసానికి ఎవ్వరూ ఒడికట్టులేదు. శ్రీ రాధాకృష్ణగారి అభిప్రాయాన్ని మన్నిస్తే—ఆయన వ్రాసిన విమర్శ కూడా అనుచితమే అవుతుంది. నా విమర్శనను కూడా కాలానికే వదలివేయవచ్చుగా! అయినా అసలు కాలానికి వదలివేయటం అంటే ఏమిటి! కాలం వచ్చి చెబుతుండా! ఈ సందర్భంలో ఇంకా ఏమి వ్రాసినా పునరుక్తిగాను అధికప్రసంగంగాను ఉంటుంది.

ఈ చర్చ జరిగిన ధోరణిని శ్రీ రాధాకృష్ణగారు సరిగా గ్రహించిఉంటే, ఈ అసహనమైన సాహసానికి వచ్చివుండేవారుకాదు. అక్టోబరు 1965 భారతిలో హా. శి. గారు మన రచయితలలో స్తబ్ధతను గురించి వ్రాశారు. అందులో ఆయన తెలుగుదేశంలో ఒక్క మేధావివర్గంలోనేగాక, తక్కిన అన్ని వర్గాలలోను ప్రాదుర్భావించిన చైతన్యముయొక్క దారిద్ర్యానికి గుర్తులుకనవడుతున్నాయనీ, రచయితలు ప్రతిభను చంపుకొని వైకల్య్యానికి గురిఅయ్యారనీ, ఒక విధమైన జాడ్యస్థితిని భజిస్తున్నారనీ, స్తబ్ధతలో పున్నారనీ—అసలు ఆదినుంచీ తెలుగుభాషకు తర్క్మమాల గతి పట్టిందని, స్వోపజ్ఞమైన పూహశాతిత్వం లేకపోయిందనీ వ్రాస్తూ—మొత్తం యావత్త వాఙ్మయమిందా, అందరు రచయితలమీద అభియోగం తెచ్చారు. ఈ అభియోగం అంగీకరిస్తే—తెలుగు వాఙ్మయమంతా నాసీరకందేనని ఒప్పుకుంటున్నామన్నమాట. ఈ అభియోగం సరికాదని ప్రధమంగా నేను వ్రాశాను.

అటువంటప్పుడు శాస్త్రకారులమీద అన్న నాలుగు ప్రాసంగిక వచనాలకు బాధ ఎందుకూ? పైగా శాస్త్ర

కారులమీద నాకు ద్వేషంలేదు. ఈమాట నేను చెప్పేస్తున్నాను. తాము అభ్యసించి పరిశ్రమించిన శాస్త్ర విద్యలను వదిలి సాహిత్యరంగంలో ప్రవేశించడంవల్ల ఈ శాస్త్రకారులు అటు ఆ శాస్త్రానికి, ఇటు సాహిత్యానికి న్యాయం చేకూర్చలేక పోతున్నారు. ఇదే నేను చెప్పింది—చెప్పదలచింది.

పదుదేశాలతో వ్రాసిన వాక్యాలకు కూడా దురభిప్రాయాలు అంటగట్టవచ్చును. వ్రాసినవాళ్ళు ఆ అర్థాలతో వ్రాయలేదని చెప్పినతర్వాత కూడా— ఇంకా వాటినే పట్టుకు వేదాడటం సహృదయత కాదు. సహనమూకాదు. సరసత్వముకాదు. అది యేమో వేరే చెప్పనక్కరలేదు.

తు. రా. (శ్రీ పామక.)

స మా ధా న ము

అర్యా !

అక్టోబరు 1965 భారతిలో నేను వ్రాసిన ఒక లేఖంశాన్ని పురస్కరించుకొని కొంత చర్చ జరిగింది. ఆ చర్చను చూచాను. జవాబు వ్రాస్తున్నాను.

నేను వ్రాసిన లేఖ ఆంధ్ర వాఙ్మయంలో స్తబ్ధతను గురించింది. ఇప్పుడు ఈ చర్చ నడిచిన తీరులో కూడా ఆ స్తబ్ధతే గోచరించింది. నాలేఖలోని అసలు విషయమైన 'స్తబ్ధత' అనే అంశాన్ని వదిలి, ఈ చర్చలో పాల్గొన్నవారు ఇతర విషయాలను గురించి తగాదాలు పడ్డారు. నేను వేసిన ప్రశ్న— ఇప్పుడు తెలుగు వాఙ్మయం స్తబ్ధతను భరిస్తున్నదా, లేదా—అన్నది. సమాధానం కూడా ఆ లేఖలోనే వ్రాశాను. స్తబ్ధత వుంది. అది వట్టి స్తబ్ధతకాదు. వదహరణాల స్తబ్ధత.

ఆ లేఖలో నేను సాగ్రే, యుజెస్సీ, స్ట్రాచీ మొదలైనవాళ్ళు వ్రాసిన వ్రాతలను గురించి ప్రస్తావించాను. తెలుగు భాషలో అటువంటి విషయాలపై, ఆవిధంగా రచనలు ఎందుకు జరగడంలేదు? అని అడిగాను. అందుకు సమాధానంలేదు. అటువంటి రచనలే మన భాషలో జరిగివుంటే, ఈ చర్చలో పాల్గొన్నవారు—ఇవిగో, అటువంటి రచనలు ఇన్ని ఉన్నాయి— అని చెప్పవచ్చుగదా! ఆ మాట ఎవ్వరూ చెప్పలేదు. దీనిని ఏమంటాము? ఇది మన వాఙ్మయంలో ఏర్పడిన స్తబ్ధతకు గుర్తు, అవునా, కాదా? నేను గుర్తుగానే భావిస్తున్నాను.

ఇక అనసరణ లనువాదాలగురించి ప్రఖ్యాత చారిత్రకులు, పరిశోధకులయిన ప్రాఫెసర్ కోశాంబి గారు తమ ఒక గ్రంథంలో ఈ మాటలు వ్రాచారు.

"The intellectual apes the latest British fashions in clothing but even more in literature and the arts. The Indian novel, and short story, even in Indian languages, are modern creations based upon foreign models or foreign inspiration." The Indian Drama is more than thousand years old, but the literate Indian stage today, and over whelmingly the Indian cinema, is patterned after theatre and movies in other Countries. Indian poetry has however, resisted the change somewhat better, though foreign influence is demonstratable in choice of themes and freer metres. The magnificent treasure of European (continental) literary and cultural tradition is generally ignored by this intelligentia, except at third hand through badly chosen English book."

దీనినిబట్టి నాబోటివారు మరికొందరు మన దేశంలోవున్నారని అర్థం అవుతున్నది. నేను కోరేది ఇదే. ఈ మానిసిక వైక్లబ్యంనుంచి, ఈ మేధో దార్శిద్యంనుంచి, వట్టి అనుకరణనుంచి, ఎప్పుడు బయటపడి ప్రతిభావంతమైన రచనలకు తెలుగు మేధావులు పూనుకుంటారు?—అని. —స. శి.

[ఈ చర్చరు ఇంతటిలో ముగిస్తున్నాను. —సం]

“నృత్య రత్నావళి”

శ్రీ నే. కృష్ణమూర్తి

కాకతీయ కాలమున ఆంధ్రదేశమున నాట్యకళ రాజసోపాద్యమై పుద్గి చెందెను. నాట్య మభ్యసించి అభినయించువారికి, వాద్యాది కులప ప్రయోగవేత్తలకు భూ గృహదానము లిచ్చి నట్లు, ధర్మసాగర, జేబ్రోలు, మల్లాపుర శాసనములే అక్షర మగు తార్కాణములు. ప్రతాపరుద్రకాలమున మాచర్ల వీధియను ప్రఖ్యాత అభినేత్రి యుండినట్లు క్రిడాభిరామ వీధి నాటకమున కలదు. కామ విభుని మోచెర్ల రాజ్యమున కంజిలోచనయను నర్తకి నృత్య మొనర్చినట్లు పల్నాటి పీఠ చరిత్రమందు గలదు. నేటి విజయవాడలో శివాలయమున మాచర్ల వీధియను నర్తకియు, ఆమెకు నాట్యము నేర్పుచున్నట్లు నాట్యవారుని ప్రతిమలతో నున్న శాసనము కలదు.

ఇట్టి కళాసోపాద్యంబు వాతావరణ స్థితిలలో మహా పాత్రా జ్ఞాధిపతీయగు గణపతిదేవుని * బాసమరది, గణసాహితీయగు అయ్యనంశజడైన జాయ సేనాపతి “నృత్య రత్నావళి”, ‘సంగీత రత్నావళి’ యను పుస్తకముల వ్రాయుట నమంజనమగు కళాహస్తీ యయ్యెను. ఈనాటి కులీన కులస్త్రీలు ఈ విద్యను నేర్చుటయే కానవచ్చుచున్నదిగాని, పురాతన పుస్తకముల చదివి, అందు నిబిడికృతమైన సంప్రదాయముల గుర్తెరిగి కళా వ్యాసకముచేయు యత్నములు మృగ్యములు. సరి రాలేని పాత్రావృత్తి పోకడల నేటి కళాకారులు మిశ్రముముచేసి, సంకర యుతముగ నృత్య ప్రదర్శనముల విరివిగా లోకమున వ్యాప్తి చేయుచున్నారు. ఇందులకు ముఖ్య కారణము ప్రేక్షకులకు ఈ నృత్య శాస్త్ర మనరిచితముగా నుండుటయే! అక్షరాస్యులు హెచ్చగుకొంది పురాతన శాస్త్రములు, కళా ప్రసంగ కావ్యములు విరివిగా చదువ వలసిన యుగ కాలమున మనమున్నాము. ఇట్టి శాస్త్ర పరిచయము వాగరికతా చిహ్నము. మాటుననున్న కళారత్న విషయముల వెలికితీసి, ప్రభుత్వాధినత్యమున పోసిన బడిన కళాసంస్థలు అనతి కాలముననే ఈ కళా విస్తారము చేయవలసియున్నవి. ప్రజలకు కళావిద్యయందు అభిమానము హెచ్చగు కార్యక్రమముల పథకమార్గముల నడువవలసియున్నది.

నృత్య రత్నావళి వ్రాత పుస్తకము తెనుగు, గ్రంథ లిపు లలో రెండు ప్రతులు తంజావూరుమున కలవు. దానిని పరిష్కరించి ప్రచురించు కాలము రానున్నది. తెనుగు లిపియందు గల పుస్తకముల తప్పు లనేకములు కలవు. తప్పులన్నియు వ్రాయనగానివి, తాటియాకుల ధ్వంసము చేయు (కిమి కీటకములవి.

గంగాధరభటున జాయసేనాని నృత్య ప్రయోగము చూడని వేత్తములు విద్యుయోజనములని కవిత్వమున వర్ణించెను.

శో. కళారత్న రసవాస్తవ చంద్ర కిరణాశ్లేషై రబ్జాంబుద్ధైః

.....చాతశ్చే రభికులై రప్రాప్త పుష్పసన్నైః

సామ్యా వన్నదశా మమూని దధితే నేతాణియేషాంపురః

శత్యవాన తరంత్యుదార నువమాన్యుత ప్రయోగక్రమాః॥

(ఏ వేత్తముల ఎదుట తరచుగా నత్యధిక శోభావంతము లగు నృత్య ప్రయోగక్రమములు భాసించి, అట్టి వేత్తములు చంద్ర కిరణముల చూడని కలవల తోడను, మేఘములను చూడని చాతకములతో, అప్రాప్త పుష్పసన్నములగు అతి కలములతో సామ్యమును చెందుచున్నవి.)

ఈ నృత్యమును వచనభూతముల యొక్క నృత్యరూప మైన నృందనముని కవి ఉగ్గడించెను.

శ్లో. క్షి తోరకం ఛాయా ఫలనమిదంకే పీడిలితం

శిఖిన్యర్చిః ప్రేషా నహజగతి వైచిత్ర్య మనిలే

తటిత్రిడా వ్యోమ్నిత్యులుల సుభగః పంచ సువరః

ప్రవిష్టా భూతేషు ప్రభవతేహి నృత్యస్య మహిమా॥

(పాటిలేని శోభగల నృత్యమహిమ వచనభూతముల యందును ప్రవేశించి యొప్పుచున్నది.)

ఎట్లు?

భూమియందు రక్తచ్ఛాయా ఫలన రూపమునను(?) ఉడకమున లలిత తరంగయుతముగను, అగ్నియందు జ్వాలా ప్రేంఖణ విధముగను, వాయువున సహజగతి వైచిత్ర్యముల తోడను, ఆకాశమున తటిత్రిడతోను నృత్యము భాసించు చున్నది.

శక్రకుడు జయంతుని విరావలాది గణములపై యధి కారిగ నుంచినట్లు, బాసయుగు శ్రీ గణపతి సార్వభౌముడు జాయ సేనానిని గణసాహితీగా నియమించెను. జాయ సేనాని ఆకామారాది స్వామి భక్తి పరాయణుడు. రాజునకు చిత్త కైరవ కౌముదివలె ప్రకాశించునట్లు నృత్యరత్నావళిని రచించెను.

మునివాక్ నరత్నీ నూనం

వర్ణనాంగైః మనోహరైః

కరోతి శాస్త్రరంగస్మిన్

వశ్య నృత్యమతిమృగం॥

(భరతముని వాణియను నరత్నీ మనోహరములగు వర్ణ నాంగములతో శాస్త్ర (నృత్య రత్నావళి) రంగస్థలమున స్ఫుట ముగ నృత్య మొనర్చుచున్నది. విక్షింపుము!)

* * * *

* జాయసేనాని లోబుట్టువులగు వారాంబ, సేరాంబలు గణపతిదేవుని భర్తగా చేసినది.

ఈ నాట్యశాస్త్రము 'వైవస్వత మన్వంతరమున శ్రేతా' యుగ కాలమున పురందరాదులు విధానుహస్తార్థకే "దృశ్యం నర్తనం నర్తనోపేం ఇచ్ఛామి క్షిదీయకం" అని ప్రశ్నింపగా, ఆ నాట్య మోములగల విధాత నర్తవేద పారముగ, పార్వవర్ణిక మైన నాట్యవేదమును సృజించి, తన మనసిజడైన భరతు నకు నేర్పెను. మానవులకు అంగికాదులయందుగల సౌందర్య చాతుర్యములను తెలిసికొని, భరతముని శాండిత్యాది పుత్ర శతమునకు ప్రయోగార్హతను చేకూర్చెను. ఇంద్ర ధృవోత్పన్న సమయమున రసాశ్రయంచరవక్షేయం, వాక్యార్హతి సయా ర్థకమగు, ఈ కళ ప్రదర్శింపబడెను. అభినయము ప్రయోగి సమయమున అర్థమును సామాజికం కలిముఖముగా తెచ్చు నదియై వర్ణిల్లుచున్నది. ప్రథమాధ్యాయమున శాఖా, అంకుర వృత్త, నేపథ్య పుస్త, భూషణ, అంగరచన, నటీన పరికల్పిత సాత్విక లాస్యాంగముల (ప్రతినద భావికములతో చేర్చి) తాండవము లను విషయముల లక్షణములు తెల్పబడినవి. అంగ నిరూపణ మనునది రెండవ అధ్యాయము. ఇందు అంగములగు శిరస్సు, హస్త (అసంయుత, సంయుత, వృత్త)ములు, వక్షస్థలము పార్శ్వములు, కటి, పాదములను; ప్రత్యంగములగు, గ్రీవము కుక్షి, పృష్ఠ, ఊరువులు, జంఘ, జానువులను; ఉపాంగములగు విలోచన, భ్రూ, వాస, ఓష్ఠ, కపిల, చిలుకముల, వివిధభంగులు చాటి ప్రయోగములు వర్ణింపబడినవి. ఇంకను పాదాంగుళ ముల, అంగస్త్రముల గూర్చి నిర్వచింపబడినది.

మూడవ అధ్యాయమున 'చారి' (భూ, ఆకాశ) స్థానక, మండలములగూర్చి వర్ణనములు గలవు. ఈ అధ్యాయ ప్రారంభ మున చెప్పబోవు వస్తు వివరముల మానించు ముద్రాంశికార కోభిజనుగు శ్లోకము శ్లాఘనీయమై యున్నది.

శ్లో. లిలోర్థ సర్వాగతి ప్రబంధా
మగ్గిపుష్కతో ద్యుచ్చు మరీ మనోజ్ఞాం
సన్యం దితాజ్ఞాం జవితో రుకోభా
వక్త్యుమి చారిం వసరాజికుల్యం॥

ఇందు చాగతి, మగ్గిపుష్క, ఉచ్చందిత, జవిత మొదలగు భూచారి ప్రశంస యున్నది. భ్రమరీయును ఆకాశచారి సూచనయు గలదు.

ఈ 'చారి' ప్రసంగ కథనము వసరాజితో సమానమని కవి సంకల్పించెను. ఆ చారివనము పాల పిట్టల (చాగతి) గతులతోను, మగ్గిపుష్కతములచే చెదరిన తుమ్మెదల మనోహరతతోను, అచ్చటి సెలయేళ్లయందు తామర పువ్వు సంతతులతోను, కల్గి కోభను జనింపజేయుచున్నది.

ఈ చారి ప్రశంస ముగించునపుడు కవి:—

శ్లో. చరిత మిన సురాజ్ఞాం యుక్త దండాభిరామం
గరిజ మినభుజంగ త్రాసితా రోశనీయం
జలద మినవ విద్యుద్ భ్రాంత మగ్రావలక్ష్మీ
వ్యరచయ దిహ చారి లక్షణం జాయనాట్యం॥

ఇందు ఆకాశచారులగు భుజంగ త్రాసిత, విద్యుద్ భ్రాంతములు సూచింపబడినవి.

ఈ చారి లక్షణ కథనము ధర్మ పరిపాలనముచేయు రాజ చరితములవలె, గిరాలపై పుట్టిన తరువుల చెంతనున్న భుజంగములు త్రాసమును గూర్చు రమ్మలను, మేనుములు విద్యుత్త్రాంతమును గూర్చును, అత్రావలక్ష్మీ కోభాయ మానముగ నుండెను.

* * * *

జాయ సేనుడు భరతుని నాట్య శాస్త్రమునకు ఆది గురువుగా స్వీకరించెను. నాట్య శాస్త్రమందలి శ్లోకములు, తాను గ్రంథ రచన మొనర్చునప్పుడు చెంద నుచ్చిల్లే విశదమగుచున్నది. భరతుడు చెప్పినది కొన్ని తాను చెప్పెను. కొన్ని విషయములందు భరతు డట్లు చెప్పెను, చెప్పుకుండుటకు కారణముల చెప్పెను. భరతుని నాట్య శాస్త్రమేగాక, కీర్తిధరుని కావ్యమునుగూర్చి, అందలి విషయములగూర్చి పలుమారు పేర్కొనెను.

ఈ గణపాదే 13 వ శతాబ్ది వాదగుటచే శారద్య దేవునికి సమీప కాలమున నుండెను. కాని ఈతని కావ్యము వ్యాఖ్యానములకు గురికాలేదేమో? ఇతని తరువాత వచ్చిన సింగభూపాలుడు, కల్లివాడు, నంగీత రత్నాకరమునే వ్యాఖ్యానించిరి. జాయ సేనాని కథనము శారద్యదేవుని విషయావిష్కరణము సావ్యమును బొందుచున్నది.

జాయసేనాని సంస్కృతమందు నీర్దహమృదగుటయే గాక, కవిత్వ పోకడలు పాటించగల విధాంసుడు. ఇతని కాలమున నాట్యకళ విరివిగా రాజసేనా కల్గి యుండుట విదితము. పార్శ్వశ్రోముని మెప్పించుటకే, అనాటి సృత్తకా (ప్రయోగము లను, శాస్త్రమున నిబంధించి కావ్యమును రచించెను. పూర్వ గ్రంథములందు పాటించని, వర్ణించని నూతన విషయము లిందు గలవు. ఇతని గ్రంథమునగల వృత్త స్పృష్ట భంగిమలు అనాటి శిల్పంకు దోహదమిచ్చి (motif) సరక్తే భేరముల సృష్టించుటకునకరించి యుండును. రామపు దేవాలయమందలి సృత్తప్రతిమలు ఈ కావ్యమందలి లక్షణ వర్ణములకు సరిచచ్చు వను విషయము కోధింపతగిన కార్య కావ్యా స్వేదనము. రామపు దేవమేళాదు. కాకతీయ కాలమున ప్రతిష్ఠించి, జీర్ణోద్ధరణ గావించిన దేవాయతనములందలి సృత్త ప్రతిమల నన్నిటిని అన్వేషించి, పరిశీలించి సమన్వయ మొనర్చదగును.

వృత్త రత్నావళియందలి వర్ణనములను ఈ క్రింది గ్రంథములతో పోల్చి చూడవలయును.

1. భరత నాట్య శాస్త్రము.
2. నంగీత రత్నాకరము.
3. భరతార్ణవము.
4. నాట్యశాస్త్ర సంగ్రహము.
5. భరతసారము.
6. హస్తముక్తావళి.
7. హస్త రత్నావళి.
8. నంగీత వాయుణము.
9. హస్త అధ్యాయము.

(7, 8, 9 అముద్రితములు.)

చారీస్థానక, మండలములు

వర్షకిగాని, పర్వకుడుగాని కేవలము అంగ ప్రత్యంగ ఉపాంగముల వివిధ భంగులందు ప్రసరించిన మాత్రమున

పుత్యముగాని * పుత్యముగాని పూర్వముగ ప్రయోగింపబడదు. ఇది చేయుటకు నర్హుకీ ఒకేచోటున యుండిన చాలును. కాని పుత్యమున శరీర చలన మానశ్యము. ఈ చలనము తాళమాన లయములతో ఏక సూత్ర వివిధ కార్యక్రమములతో మేళ వింపవలయును. అంగముల విన్యాసములతో కలిసి పాదచలన మును, ముందునకో, వెనుకకో, ఎక్కువకో, చరించుటచే రంగ స్థలమే స్పందించుచున్నదాయను భ్రాంతి సహృదయుల హృద యములందు కలుగును. ఈ ప్రయోగము చూచువారికి రోచనా నందమేగాక, వాద్య ప్రసారములచే శ్రవణ సుఖమును గూర్చును. మానవుల శరీరాచలన సంపుటికణము పూర్వ వాసనల ప్రాతి నిధ్యముచే నిబిడికృతమైయున్న తత్త్వములు, ‘పాదారణి’ కృతయుక్తమైన పుత్య ప్రయోగముచే రేకెత్తి అపల్లద మోద ములవందును. కేవల రూప శబ్దములు ఈ పుత్యమున పరా క్ష్యా నొందును. అందుతెనే భరతాచార్యుడు:—

త్రోపుతే నఖల్వర్తం కంచి పుత్య మపేక్షతే
కేతు శుభం జనయతిత్యుత్ సర్వం ప్రవర్తితుం
ప్రాయేణ సర్వ రోకస్య పుత్య మిష్టం సుభావతః
మాంగల్య మితీకృత్వన పుత్యమే తప్రకీర్తితమ్.
భా. నా. శ. IV 269, 270.

ఈ పుత్య, పుత్య ప్రదర్శనము అనిర్వచనియమగు శోభను మానసికానందమును గూర్చును. మంగళభరమగును.

‘చారి’ విషయమును గూర్చి చెప్పుచు, భరతాచార్యుని వలెనే దీని లక్షణమును కటిమండి పాదములవరకుగల అంగ ఉపాంగ చేష్టలే, చారి యని జాయసేనాని చెప్పెను. ఇందు పాద జంఘ ఊరువుల విన్యాసములు న—మానముగా చేయవల యును.

పాదములతో భూమి ఎక్కువగా స్పృశించుచు, ప్రయో గించు విన్యాసములు పదియారు (16) భూచారాలనియు, భూమికి పై న (తగలక) చేయునది ఆకాశచారులు పదియారు (16) యని పుత్య రత్నావళియందు వర్ణింపబడినవి. భరతుని వాల్మీకి శాస్త్రమున, శాలిర్ని దేవుని సంగీత రత్నాకరము నను విశ్వే శారి లక్షణములు వర్ణింపబడినవి. †

ప్రతి చారి చలనమునకు పునాది వంటిది “సమపాద” భూచారి. ఇందు పాదములను ఒకటి తరువాత మరొకటిని పార్శ్వ భాగములచేర్చి వినియోగపడవలెను. ప్రతి ‘చారి’ ప్రయో గించుటకుముందు ఈ సమపాద భూచారి చేయవలెను. ఇట్లు పదియారు భూచారి వర్ణనములు కలవు. ఇతర గ్రంథము లందు చెప్పని విశేషములు కొన్ని జాయసేనాని రచనయందు గలవు. జాయసేనాని ‘విశ’ యను భూచారికే “ముసలపుట్టి కా” యను నామాంతరమున్నట్లు చెప్పెను. ఈ నామమును దేశీ నాట్యునిరులు పెట్టినట్లు తెలిపెను. కొన్ని చారుల పేరు లకు అర్థమును నిర్వచించెను. ‘శకటాస్య’ మన బండిని ముందు వకు జరుపుటయని శారణ్ణ దేవుని నిర్వచనముతో జాయ సేనాని యన్వయమును సరిపొవుచున్నది. అద్వితీయము భూచారి లక్షణమును చెప్పుచు, నర్హుకీ ముందు వెనుకలకు పోవలెనని క్రి

ధరుని వర్ణనమును స్వీకరించినట్లు తెలిపెను. సమోత్కారిక మత్తల్లి యను భూచారినిగూర్చి చెప్పుచు జాయసేనాని దానికి మత్తపాదమును నామాంతర మున్నట్లు తెల్పెను. విద్యుద్భ్రం శమును ఆకాశచారినిగూర్చి వివరించి, ఈ చారి ప్రయోగము “లక్ష్మీతి దుష్కరా” యని వ్రాసెను. ఇందు పాదముయొక్క పుష్పమును వెనుకగా పైకెత్తి శిరస్సును స్పృశించి, ఆకాశని వ్యావర్తము చేయవలెను. మిక్కిలితల్లైన కుశలలే ఈ విద్యు ద్భ్రంశమును చక్కగా చేయుదురని జాయసేనాని మఱియు.

ఈ చారి ప్రయోగములతో హస్తములను సుందర ముగా చాలనము చేయవలెను. పాదములు నేలపై స్థిరముగా నుండునపుడు హస్తములను అర్థ సుందరయుతముగా కటి భాగ మున నుంచవలెను. ఈ రూపమున నర్హుకీ సుందరముగా నుండును.

స్థానకములు

చారి ప్రయోగములు కొన్ని చేర్చి శరీరమును అంగ విన్యాసములతో చేర్చిన స్థానకములగును. ఈ స్థానకములు † ఆరూగా విభజింపబడినవి. ఇవి దేవతాధిష్టానములు. ఇవిగాక, (స్త్రీ స్థానకములని కొన్ని వర్ణింపబడినవి. భరతాచార్యుడు చెప్పనివి శారణ్ణ దేవుడు ఏడు (స్త్రీ స్థానకములనే చెప్పెను. కాని, జాయసేనాని || ప్రోత్సనమును వినిమిదన దాని గూర్చియు వర్ణించెను.

సమపాదతలాగ్రాభ్యా మంగుళీనాం తల్లై రపి

అయతీ కృత్యగాత్రం చేర్చిష్ఠి స్వాత్మోన్మనం తదా

వాసికా ద్యయ సేతోచే దూర్వతా మంతరీకరీక్షే

ప్రాంతు ప్రాప్య ప్రమాణస్య ఫలాదో గ్రహణాదిమ్.”

* పుత్యము, పుత్యము సమాచారకములుగా వెంచ బడినవి.

† భూచారులు:—(1) సమపాద (2) స్థితావర్త (3) జనిత (4) స్వందిత (5) అవస్వందిత (6) బద్ధ (7) శకటాస్య (8) విచ్ఛవ (9) ఏలాకాక్రీడిత (10) చామగతి (11) ఉత్పందిత (12) అడ్డితా (13) సమోత్కారిక మత్తల్లి (14) మత్తల్లి (15) అద్వర్తితా (16) ఊరూద్యుత్త.

ఆకాశచారులు:—(1) అతిక్రాంత (2) అవక్రాంత (3) పార్శ్వక్రాంత (4) సూచీ (5) మృగమృత (6) భుజంగక్రాంతి (7) అలాత (8) మాపురపాదిక (9) అక్లిష్ట (10) భ్రమరీ (11) దండపాద (12) విద్యుద్భ్రంశ (13) ఊర్వకాసు (14) ఉద్యుత్త (15) దోపాద (16) అవిద్య.

‡ స్థానకములు:—(1) వైష్ణవ (2) సమపాద (3) వై శాఖ (4) మండల (5) అలీఖ (6) ప్రత్యాలీఖ.

|| స్త్రీ స్థానకములు:—(1) అయత (2) అపహత్య (3) అశ్వక్రాంత (4) గలాగతం (5) వలితం (6) మోటితం (7) వినివర్తితం (8) ప్రోత్సవమ్.

సమపాద తలాగములపై విలచి శరీరమును పాదపు చేసిన ప్రాప్తన (ప్రీ చారి లక్షణముగును. ముఖముపై కెత్తు నపుడు నాసికా పుటముం (నాసికాద్యయ) పై నుండు సేతువు (Bridge of the nose) ను పై కెత్తుట. ఇది అంతర్లక్షమును చూచుట, వృక్షాగ్రంథముల కోయుటయందు ప్రయోగాగ్రహము.

మం డలములు

మండలముల విభాగమును వర్ణించుచు, పుత్ర్య రత్నా వళి రచించిన కవి శీఖరుడు ఈ క్రింది శ్లోకములతో ప్రారంభించెను.

విచిత్ర భూషా లలిత తాంగ యష్టి
సావర్తపాల భవరాం కా భా
సంక్రాంతకాంతి ర్విహృతాభిరామ
నిరూప్యతే మండల రాజీ రామా.

మండల రాజీ యను ప్రీ వర్ణింపబడుచున్నది. ఆ మండల రాంగి విచిత్ర భూషణములచే, లలితమగు అంగయష్టి కల్గి, పాలమున సంక్రమించిన (ప్రానిన) వంకరలుగల ముంగురుల కాంతి కల్గి విహారమున మనోహారిణిగా నున్నది. ఇందు 'విహృత' ప్రయోగముచే అభిసారిక సూచితము.

భ్రమర, దండపాద (అంగయష్టి) విహృత, సంక్రాంతి మొదలగు పదముల లేక వాటి అర్థ సురస్థుణముతో పై శ్లోక మున ముద్రాంకారము సంధింపబడినది.

మండలములును * భూమండలములు పదియుగా + అకాశ మండలములు పదియుగా విభజింపబడినవి. వీటి ప్రయోగము లలో ఒక్కొక్కదానిలో వివిధ చారులు కలసి యుండును. దక్షిణ చామపాదములు క్రమముగా లక్షణ విర్ణీతముగా ప్రసా రితము లగును.

మండలముల ప్రయోగ మెల్లప్పుడును వాద్య శబ్దము లతో లయ మొనర్చబడి, మనోహరమగు రూప శబ్దములు ప్రధానేంద్రియములకు, శ్రవణేంద్రియములకు మోడము గూర్చును. ఈ విషయ వర్ణనమునుకవి ఇట్లు పరి వచనా వ్రము చేసెను.

అవర్త క్రాంతం లలితం విచిత్రం
అస్మందితం క్రాంత విధిం దధావమ్
ఇత్య బ్రహ్మాండల లక్ష్మ వృక్షి
తురంగ తుల్యం గణపైన్యసాధకీ.

ఇందు శ్లేషయతమగు ముద్రాంకారము గలదు. చక్కని సుశ్రీయుతుడుగు గణ పైన్యసాధుడు తురంగముల వంటి మండల లక్షణములను ఇట్లు ప్రవచించెను. గుర్ర ములు మంచి శుభప్రదములగు మడులుగల్గి, లలితమై విచిత్రముగా అన్మందన మొనర్చునవి. ఈ మండల లక్షణములును తురంగ గతులు గలవి.

దేశీ స్థానకములు

దేశీకరణములు : అంచిత, అలగ, స్వర, లాస్యాంగములు

పుత్ర్య రత్నావళి కావ్యమందలి షష్ఠామాధ్యాయమును అష్టమంతురు, జాయసేనాని ద్వైవ ప్రార్థన మిట్లు చేసెను.

పందే శ్రీ కంఠ మందారం

యత్ర గౌరీ స్తన్ద్యమః

ధత్తే విశ్వం పృథ్వీ

ప్రథమ స్తజక శ్రియం.

అర్థ వారీశ్వరుడగు (Concept of Biunity) శ్రీ కంఠుడను కోర్కెల తీర్పు మందార కల్పవృక్షమునకు నను స్మరించుచున్నాను. (అప్రణ్య తరువున) గౌరీ స్తన్ద్యమును విశ్వ పలాభివృత్తికారకై ప్రథమమైన పూ గుత్తివరె శోభను ధరించును.

కావ్యకర్త తాను, జెప్పబోవు "దేశీపుత్ర్య" వస్తువును ప్రాథవారాంగవరె వర్ణించెను.

భాషేషే విభూషణై రనుగుణై సైస్సైస్సైర్మనో చారిభిః

నానా దేశ (వ) రుచీన్ విదగ్ధ పురుషా వావర్తయంతీ గుణైః

భూపాలైరుప లాలితా బహుకల్లైః ప్రాశేష వారాంగనా దేశీ సంప్రతిదంతి సైన్య వలినా పాండ్రాదరం వర్ణయతే.

అను గుణములును, మనోహరములునగు ఆ యా భాషేషే, భూషణముల చేతను, గుణముల చేతను, వివిధ ప్రాంతము లకు జెందిన విదగ్ధ పురుషుల వాక్పించుచు, కళా కోవిదు లగు భూపాలురచే లాలింపబడు ప్రాథ వారాంగవరె దేశీ (పుత్ర్యము) ఇప్పుడు గణపాపాదేవే వత్సాదరముతో వర్ణింపబడు చున్నది.

* * * *

జాయ సేనాని ఇట్లు ప్రకరించి కావ్య రచనా కాల మును, కృతిపతినిగూర్చి రమణీయముగా వర్ణించెను.

ఇదాపిం భారతే వర్తే
కాలే వైవన్యతాంతరే

* భూమండలములు:— (1) భ్రమర, (2) అస్మందిత లేక అస్మందిత (3) పిష్ట కుట్ట (4) చామగతి (5) అద్భుత (6) విలకా క్షీడిత (7) అద్భుత (8) అవర్త (9) శకటాస్య (10) పమోత్సారిక.

* అకాశమండలములు:— (1) మాచీవిద్ధ (2) అతి క్రాంత (3) దండపాద (4) అకాశక (5) విచిత్ర (6) విహృత (7) వామవిద్ధ—వామబంధ (8) లలిత సంచార (9) క్రాంత (10) లలిత.

“నృ త్య ర త్నా వ శి”

క తా యాతేషు వర్తేషు
* భూత బాహ్య స్థి సాగర్తే *

మితే స్మిందం నముత్తేత్తే
జగదావందదాయని

శక్యతుప్రతియోర్హాసి
యశః ప్రాతేయోహిషి *

[కీ. శ. 1255 జగదానంద దాయకముగు ఆనంద సంవత్సరమున మహారాజాధిరాజగు ఈ గణపతి చక్రవర్తి నముద్రమునే మేఖలగల ఈ భూమిని బాహుబలముతో రక్షించుచుండగా

“యాదేశీ వర్తతే లోకే
సాస్మాభిః కథ్యతేస్ఫుటం.”

ఏ దేశీ నృత్యము లోకమున వ్యాప్తిగా నున్నదో, అద్దామి (ఈ కావ్యమున) నాచే స్ఫుటముగా వర్ణించబడుచున్నది.

కృతిభర్త కాకతి గణపతి చక్రవర్తి. ఆ రాజన్యదు

ప్రతాప తపన ప్రాధీ
తాపితా రాలి మానసే

శత్రు ప్రాణానిలాహార
క్షీబ కౌక్షేయ కోరగే.

విశ్రాణన పయః పూర
నిర్మాత కలి కల్మషే

త్యాగధిభక్త రాధేయ
కామధేను సురద్రుమే.

రూప లావణ్య పౌభాగ్య
సప్రథ మకరద్వజే

తౌర్య త్రితయ విజ్ఞాన
మహానైత్య విశారదే.

మార్గదేశీ విభాగ న్య
వివేచన విచక్షణే

మహా రాజాధిరాజేస్మిన్
గణపత్య పశీకృతే.

నముద్ర మేఖలా మేనాం
బహు నా రక్షతి క్షమాన్

యాదేశీ వర్తతే లోకే
సాస్మాభిః కథ్యతే స్ఫుటం.

(1) కువలయునునకు (భూమండలమునకు) ఉల్లాసకరముగు కీర్తియును వెచ్చెరి కలవాడు.

(2) ప్రతాప మనెడి సూర్యుని ప్రాధీమ్యచే తపింప చేయబడిన శత్రు మానసము కలవాడు.

(3) శత్రువుల ప్రాణదాయువులను ఆహారము గొనుటచే మదింది ఖడ్గ మనెడి ఉరగము కలవాడు.

(4) దాన జలముచే కడిగి వేయబడిన కలి కల్మషము కలవాడు.

(5) త్యాగముచే ధిక్కరింపబడిన కర్ణ, కామధేను, కల్పవృక్షములు కలవాడు.

(6) రూప లావణ్య పౌభాగ్యములచే మనస్సును పోలినవాడు.

(7) తౌర్యత్రిక మహాత్ముల నెరిగిన విశారదుడు.

(8) మార్గదేశీ నృత్య విభాగముల వివేచనమున విచక్షణుడు.

ఈ అష్ట గుణ సంపన్నుడగు కృతి భర్తను జాయసేనాని తన కావ్యమునకు చేకూర్చెను.

ఈ దేశీ నృత్య మనగా లక్షణ మిట్టిదని ఈ క్రింది విధముగ జాయసేనాని తెల్పెను.

భవంతి ధరణీపితాః
ప్రాయేణాభినవ ప్రియాః

అతస్తప్రీతయేద్వాసి
యద్య దుత్పాద్యతే నవం

నృత తత్త్వ స్మృతం దేశీ
తత్త్వ దేశాను పారతః.

భూతమ్ శాస్త్రముఖాత్ జ్ఞేయం
భవిష్యం నావగద్యతే

భవన్ని రూపణం (నై) యస్మాత్
నృత్యం దేశీతి సంజ్ఞితం.

“ధరణి పాలురు సహజముగా అభినవ ప్రియులు. కావున వారి ప్రీతికై నేటికిని (1255 A—D) వివిధ దేశానుసారముగ యే యే నృత్యము నన నవముగా నుత్పాదించబడుచున్నదో అయ్యది దేశీయని పిలువబడుచున్నది.

పూర్వమున వృద్ధి చెందిన నృత్యమును శాస్త్రములందు నిబంధించబడినందున తద్వారా తెలిసికొనవచ్చును. రాజోవు కాలమునాటి కళను గూర్చి చెప్పుట సంభవించదు. ఈనాడు (నమకాలిక ప్రపంచమున) దేశమున వ్యాప్తివొందియుండు దేశీ నృత్యమును నిరూపించెదను.”

ఈ కృతి విచ్చిన 1255 A—D ఆనంద సంవత్సరము కాకతి వంశ చరిత్రలో శ్రేష్ఠమైనది. చరిత్రకారులు 1254—1256 నాటి శాసనముల పరిశీలించి, గణపతిదేవుడు తన రాజధానిని హనుమకొండనుండి, ఏకశిలా నగరమునకు మార్చి నట్లు తెల్పుచున్నాడు. ఆ ఖభ సంవత్సరము 1255 A—D దిగ ఈ కృతి కాలమునుబట్టి దృఢ పరచవచ్చును. ఏకశిలా నగరమును సామ్రాజ్య ముఖ్య స్థానముగా స్థాపించు మంగళ

* భూత=5 చా=5, అగ్ని=3, సాగర్తే=4=5534. ఈ సంఖ్యను విధిదాయకముగా 4355 యని తెలిసికొనవలయును. నేటికి కలియుగము 5063 అనగా 708 సం. పూర్వము 1963—708=1255 A. D. కావ్య రచనా కాలము.

కరమును సమయమున నృత్య రత్నావళికి రాజభరతతో కల్యాణము ప్రాప్తించెను.

* * * *

ఆ నాటికే (1210—1247 A-D) “సంగీత రత్నాకర” గ్రంథమును సోఢాలుని తనయుడగు సారజ్జు దేవుడు రచించెనని తెలియుచున్నది. అందు ఏడవ అధ్యాయము నృత్య విషయా విష్కరణము. ఈ కవి దేవగిరికి యాదవుల వ్రథు సోషణ యందుండెను. జాయసేనాని సోఢాలుడును, భరతముని కీర్తిధరుల ప్రాచీన గ్రంథముల తరచి చూచినట్లు వారి కావ్య మందలి రచనయే తెల్పుచున్నది. దేశీ నృత్యమును గూర్చి సారజ్జు దేవుడు విపులముగా వర్ణించలేదు. పాక్షిపులాకముగనే క్లుప్తముగా నృత్యించినట్లు తెలియుచున్నది. గ్రంథ విస్తీర్ణ భీతిచే సంక్షిప్తము చేసెననివని ప్రాసాదానెను, కాని సంగీత రత్నాకర మందలి శేషీ నృత్య విభాగమును చదివిన, గ్రంథకర్త తన జీవితమున పెక్కు దేశీ నృత్య ప్రదర్శనముల చిక్షించినట్లు లేదు.

కాని, కాకతి రాజ్య గణపాహిణి దేశీ నృత్య విశేషముల ఆసాతముగ, విరివిగా, చిక్షించి, ముందు కాలమువారికి అదేశీ నృత్య వ్యాసంగముల కై వసము చేయుటకై ఆ కళాఖండముల, తాత్రమున నిబంధించినట్లు నృత్య రత్నావళి రచనచే దృఢుగు చున్నది. ఇంతయొక, నర్తకీ, నర్తక, సంగీత వాద్య విద్యును లకు భూ, గృహ దానము లిచ్చినట్లు శాసన లిఖితములున్నవి.

* * * *

ఈ పంచమాధ్యాయమున (1)* దేశీ స్థానకములు ఇరు పదిరెండు. (2) అంబిత కరణముల పదునాలుగు. (3) అలగ ములు నాలుగు. (4) రోహాణిల వివిధి. (5) దర్శన సరణములు మూడు. (6) కపాలాది స్వర్యములు నాలుగు (7) దేశీ లాస్యంగములు ముప్పదిమూడు, (8) తాళయోక్తముగ గతుల గూర్చి వివరణో పేతముగ వర్ణనము గలదు.

దేశీ స్థానకముల వివరము రెండు రత్నాకరములందును, నాల్గవ తాత్ర సంగ్రహ గ్రంథమునందును సమానము. జాయ సేనాని “వ్రాతప్రతి” యందు ఒకటినుండి పదివరకు లక్షణ ములు కావరావు.

1 అంబిత కరణములన నటిపుత్ర మొనర్చుట. నర్తకీ సమముగా నిలిచి, ఎగిరి భూమిపై నిలచుట. ఈ ఉన్నత కరణ ముల పదునాలుగును జాయసేనాని పూర్తిగా వర్ణించెను. (నేటికీ లభ్యమైన తెనుగు లిపి ప్రతియందు (11) అంగుష్ఠ బిద్ధాంబిత, లక్షణములపై వ్రేచి.) (9) అంకాదాహంబిత, (12) బిభర్షిద్ధాంబితముల లక్షణములు వ్రాత రోహముచే నన్యముగ

వర్ణము నిచ్చుటలేదు. సోఢాలుడు 1 నుండి 4, 6, 8, 10 అంబితములను మాత్రము, సూత్రసమగ సహపాదాంబితమును చేరి లక్షణములను పేర్కొనెను.

2 నాల్గ అలగములు.

ఎగురుట, కూర్చొనుట, మొగ్గ వేయుట మొదలగ విన్యాస పూరితములు. ఇరవది సంవత్సరములకు పూర్వము మేజ వాటింతో కళాపాత కులజులు ఈ నృత్య ప్రయోగముల ప్రదర్శించు చుంచెడివారు.

3 వివిధి రోహాణిలు.

ఇందును మొగ్గవాలట, ఎగిరి నలు దిక్కులకు తిరుగుట మొదలగు విన్యాసము లొనర్చు నృత్యము. ఇందు విప్రీకృత లక్షణము వ్రాతప్రతియందు మృగ్యము.

4 దర్శన సరణములు మూడు, 5 పుర్యుములు నాలుగు లక్షణ రహితముగ నానుమాత్రముగ సూచించబడినవి. ఇవి సంగీత రత్నాకరమందు గలవు. సారజ్జు దేవుడు, అంబితముల, అలగ ముల, రోహాణి, సరణముల, పుర్యుల, కొప్పింటినే చెప్పి భ్రమ రములచేర్చి ముప్పది యారింటిని వర్ణించెను.

* (1) సహపాద, (2) సరాపుత్ర, (3) స్వస్తిక, (4) పుష్పాపస, (5) బ్రాహ్మ, (6) వైష్ణవ, (7) శైవ, (8) గారుడ (9) సంహత, (10) వృష్ణావతం (లేదు), (11) వర్ణమాన, (12) కూర్మానవ, (13) పంచావర్త, (14) చతురశ్ర, (15) పార్శ్వ పార్శ్వగత, (16) వికాసవత, (17) పార్శ్వ విద్ధ, (18) వికపాద, (19) వాగిబంధ, (20) సమసూచి, (21) విషమసూచి, (22) ఖండసూచి.

1. అంబితం. (2) కర్తర్యంబితం. (3) ధైర్యంబితం. (4) వికపాదంబితం. (5) క్షేత్రంబితం. (6) స్కంధంబితం. (7) రోహిణ్యంబితం. (8) దండ ప్రమాణంబితం. (9) అంకాదాహంబితం. (10) భాంక పాదంబితం. (11) అంగుష్ఠ బిద్ధాంబితం. (12) బిరీ బిద్ధాంబితం. (13) అలగంబితం. (14) సమ కర్తర్యంబితం.

2. అలగములు (1) అలగం, (2) కూర్మాలగ, (3) ఊర్ధ్వాలగ, (4) అంతరాలగ.

3. (1) రోహాణి, (2) కర్తరీ రోహాణి, (3) సమ కర్తరీ రోహాణి, (4) బాహుబంధ (బిద్ధా), (5) వితాళ్య, (6) వికపాద, (7) చతురశ్ర, (8) విప్రీకృత.

4. (1) దర్శనసరణ, (2) జలశయన, (3) వాగిబంధ.

5. పుర్యుములు:—(1) కపాల స్వర్యన, (2) మాత్యం తము, (3) మత్స్యకరణము, (4) కరస్వర్య.

అర్థరాత్రి చీకట, మధ్యాహ్నం మణిజ్యోతితం
 సాయంకాలం నిండా పక్కల రెక్కలు
 హృదయంలో తోతైన మూల నొక జలపాతం ఉంది,
 ఎంలో ఎత్తుమీంచి హిందూదేశం నెత్తిమీంచి
 నీకు నిద్ర వృద్ధాప్యంలా ముంచుకొచ్చినప్పుడు
 చలి కణుకుతూ రాంకీర్తనలు గొణుగుతున్నప్పుడు,
 పెన్ను తలచుకొని నీ పుస్తకం లోపలో పల చదువుకో.
 ప్రేమ సర్వతాల మీద కెట్లా ఎగిరింది
 పడిపోయి కాళ్ళెట్లా విరగ్నొట్టుకుంది
 పెళ్ళాం మబ్బుల పరుపులమీద ఎట్లా అడ్డదిడ్డంగ నిద్రోయింది
 సక్ష్మతాల గుంపులో కళ్ళెట్లా దాచుకొందో
 ము—ఖా—నికి
 సిగ్గున్నా లేకుండా పైగా ఎట్లా సప్రతాందో తలచుకో.
 రలులు చెర్చుకో
 మూసేసిన వెన్నెల మాసిక లేసిన తలుపు,
 నే నెళ్ళొస్తా గడేసుకో.
 ఆపిరి తలగుడ్డ చుట్టుకొని నమూద్రంమీద సక్ష్మతాలు పొదిగి
 ఆందులో ఒకటి నా ఉంగరంలో పెట్టుకొని వెళ్తున్నా
 ఆకాశంలో ఉంగరాలున్న చెయ్యి ఆశిర్వదిస్తోంది
 ఉలిపిరి ఊపిరి కాగిత లోదుల్లా
 ఒరీ ఆంచు పట్టు చీరలు దిగొస్తున్నయ్య
 వెన్నెల పంచెల ఆంచులు చీకటి మెల్లెక్కుతోన్నవి.
 తడిసిపోయిన పాడుగాటి జడల వెడల్పాటి పూలు
 మినుకు మినుకు మంటోన్న చేతుల్లో పడి నలుగుతోన్నవి
 ఉదం మందు పంపిస్తా కానీ ముందు నువ్వు చీటి రాసంపు.
 నువ్వుండిక పెన్ను పంపు. ఉంటా మరి. ఉంటా. నువ్వుండిక.”

మొల్లకాలనిర్ణయసమస్య

‘ఆరుద్ర’

మొల్లకవియితి ఏ కాలంనాటిది ? ఇది నేడొక కొత్త సమస్యగా పరిణమించింది. దీనిని పరిష్కరించడానికి ఎన్నెన్నో ఆధారాలు కావాలి. నేను సేకరించిన కొన్ని విషయాలను ఈ చర్చ సాగిస్తున్న పెద్దలముందు నివేదిస్తున్నాను.

తన రామాయణం పీఠికలో తాను కవిత్వమంటే ఎలా ఉండాలనుకొంటుందో వివరిస్తూ, మొల్ల ఒక పద్యాన్ని వ్రాసింది. అది:

వలివపు సన్నవయ్యెదను
వాసిగ గండపు బాత తోడుతన్
గొలదిగ గానవచ్చు
వలి గుబ్బు పసుంగవ తీవి నొప్పుగా
దెలుగని చెప్పుచోట
గడు తేటల మాటలఁ గ్రొత్త రీతిం
బోలుపు వహించకున్న మరి
పొందగునే పలుచోది శబ్దముతో

ఈ పద్యం అల్లసాని పెద్దన్నగారి ‘పూత మెరుంగు లన్’ అనే మాలికను జ్ఞాపకం చేస్తుంది. కనుక మొల్ల పెద్దన గారికి అన్నాచీమరాలని శ్రీ ఖండవల్లి లక్ష్మీ రంజనంగారు వ్రాశారు. అయితే వాస్తవానికి దీనికి పెద్దన్నగారి మాలికకూ ఆళ్టి పోలికలులేవు. పంచతంత్రాన్ని వ్రాసిన భైరవా వేంకట నాథకవి ఇచ్చిన నిర్వచనానికి ఇది దగ్గరలో ఉంది. అతడి పద్యం:

ఘనతర ఘూర్జరీ కుచయుగ క్రియ
గూఢముగాక ద్రావిడి
స్తన గణి దేటుగాక యరచాగు
నాంధ్రవధూటి చోక్కవుం
జనుంగన బోలి గూఢమును
జాటు దనంబును గాక యుండ జె
ప్పిన యదిపో కవిత్వ మనించు
నగించలుగాక యుండినన్

ఈ రెండు పద్యాలలోనూ కొన్ని పోలికలు ఉండడం వల్ల ఈ ఇద్దరి కావ్యాలలోనూ మరి కొన్ని పోలికలు ఉన్నాయేమో చూడాలి. మొల్ల దశరథుడిని పల్లెమీద, ఈ క్రింది సీస పద్యం చెప్పింది:

తన కీర్తి కర్పూర తతిచేత వానించె
బలుతర బ్రహ్మాండ భండమెల్లఁ
దన శౌర్య దీప్తిచే నినబింబ మనయంబు
బగలెల్ల మాగుడు పడఁగఁజేరె

దన దాన నను దినంబును నర్తి
దారిద్ర్యములు వెట్టెబాటఁ దోమె
దననీతి మహిమచే జనలోక మంతయు
దగిలి సంతరమును బొగడఁ దనరె
భరిత! కొనియాడ దాత్రమై పరగిసిట్టి
వైరి నృపజాల మేఘ సమీరణుండు
దిన కరాస్యయ పాశోఽధి వనజ వైరి
నిశిత కౌశ్లేయక కరుండు దశరథుండు

(1-20)

భైరవా వేంకటనాథుడు కూడా ఇటువంటి సీస పద్యాన్నే పంచ తంత్రంతో విరచించాడు. చూడండి:

తన దాన గౌరవంబునఁ బుణ్యజన పరం
పర చిరస్వాస్థ్య సంపద వహించు
దన మహిమము పెంపునఁ జక్రవర్తాచ
రోత్తర తిమిరంబు లుడ్డు కుడువఁ
దన ఘనావన విరోధ్యమమున సతినిత్ర
గోత్ర కుంజర జాలి కుతుక మండఁ
దన మరుంగున దురంత ప్రహాస నూర్తి
సావణింబు నినుడును నణగియుండు
నమది కాదృతి బాని విశ్వంభరుండు
తప్ప తెన్నడు కన్నులఁ గప్పుకొనఁగ
వారు మగడఁబు యుత్సంత వను సమృద్ధి
దనరుఁ బ్రియ దర్శనండు సుదర్శనండు

(1-70)

ఇలాగే ఇంకో రెండు పద్యాలలో కూడా కొన్ని పోలికలు ఈ ఇద్దరి కావ్యాలలో గోచరిస్తాయి. మొల్ల రామాయణం లోని ఈ పద్యం చూడండి:

విరహాతిశయమున వృద్ధి బొందగఁజేత
విష ధరుండును గోర విషముఁ బూనె
తావంబు క్రొవ్వెంచి తరియింప నోపక
పలు మాణుగడగండ్లఁ బడియె గరులు
కందర్ప శర వృష్టి నందనోపక పుష్టి
వన వాసమునఁ గ్రుప్పి వనరు నూపె
దీపించి పలసాచ నోపక కూర్మంబు
కుక్షి లోపలఁ దలఁ గ్రుక్కి కొనియె
కుంభిని కాంత తమమీది కూర్మి విడిచి
ప్రకట రాజన్య మనకా భరణ ముకుట

మొ కాలనిర్ణయ సమస్య

చారు మాణిక్య దీపిత పరణుండైన
దశరథాశీః భుజవీరి దగిరినంత

(1-23)

ఈ పై పద్యం వేంకటనాథుడి పద్యరీతి ఎంత దగ్గ
ఉన్నది గమనించండి:

లతి కిడు మద వికారత మేను తెరుగని
కరటుల నఖ్యమ గ్రాహ్యమనియుఁ
గుత్తుక విసము వాకునఁ దీపుఁ గల పా ప
జాతితో నెయ్యంబు జరుగదనియు
గఱు సాటమున ద్రవ్య కడుపు బోసకొనెడి
పందితోఁ బొందు నిర్బంధమనియు
ఁజిల కంబుక నహాయతఁ బెచ్చు పెరిగిన
రతిని మూర్తుల చెల్లి కన్యమనియు
ధరణి కరివణి కిటిధరేశ్వరుల మోసి
యప్రమత్తు మహా విశుద్ధాంతరంగు
నాది గర్భేశ్వరుని గరుణార్ద్ర హృదయు
ఁగన్గి సర్వభు సమృద్ధ్య విభునిఁ బేరె

(1-73)

ఈ ఇద్దరూ ఒక ప్రాంతవాళ్లే. మొల్ల నెల్లూరు
మండలంలోని గోపవరం వాస్తవ్యులారు. బైచరాజు వేంకట
నాథుడు నెల్లూరువాడే. తన పంచతంత్రంలో 'విక్రమ సింహా
పుర నీకటవట కాంధారంబున' అని శ్లేషించాడు. ఇరవీ కాలం
ఇదమిద్దంగా మనకు తెలుసు. క్రీ. శ. 1500-1570
ప్రాంతాల వాడని చాగంటి రేషయ్యగారు నిర్ణయించారు.
వేంకటనాథుడు పంచతంత్రం విరచించిన తరువాత మొల్ల తన
రామాయణం వ్రాసిందేమో! అయితే అమె పదహారవ శతాబ్ది
కవయిత్రి అవుతుంది.

ఇంకే రామాయణంలోనూ కనబడక ఒక్క మొల్ల రామా
యణంలోనే ఉన్న సుట్టంకూడ ఒకటి కాల నిర్ణయానికి వని
కొమ్మందేమో. తెలుగు దేశంలో ప్రచారంలోవున్న కాన్తి
అవాల్మీకమైన కథలను మన కవులు తమ రామాయణాలలో
చొప్పించారు. మొల్ల కూడా అలాగే చేసింది. ఈ క్రింది
సుట్టం చూడండి:

చనుచు రామవుండు వ్యర్థుని యొడ్డున
గుహనిగాంచి యతనిఁ గున్తరించి
తడయ కోడఁ బెట్టి రాటెపు మనవుడు
నట్లు చేయఁడలది యాత్మలోన.

నుడిగని రాము పాదములు

సోకిన భూలి సహించి రాయి యే

రృద నొక కాంత యయ్యెనట

వన్నుగ నీతని పాదరేణు ని

య్యోడ వడి వోడ సోఁగింది

యేమగువోయని సంశయాత్ముడై

కడిగెఁ గుమాండు రాసు పద

కంజయుగంబు భయంబు పెంపునన్

(2-31, 32)

ఈ విషయం రంగనాథ రామాయణంలోగాని, భాస్కర
రామాయణంలోగాని లేదు. పోనీ కూచిమంచి తిమ్మకవి విర
చించిన అచ్చ తెనుగు రామాయణంలో స్పేతం లేదు. తిమ్మ
కవి కాలం క్రీ. శ. 1690-1760 అని చరిత్రకారులు
చెప్పున్నారు.

గుహాడు కాళ్ళ కడిగి శ్రీరాముడిని పడవ ఎక్కించు
కొన్నట్టు మొల్ల కల్పించడానికి కారణం ఏమిటి? అమె కాలం
వాటికి ఇటువంటి ఊహాకి ప్రచారం ఎలా వచ్చింది. వను
చరిత్ర అవతారికలోని మొట్ట మొదటి పద్యంలో కూడా ఇటు
వంటి కల్పనే ఉంది.

శ్రీ భూవుత్రి నివాహ వేళ

నిజ మంటి రాగ రళ్ళ వృత్తి

లాభి వ్యక్తి వరాంఘ్రి రేణు భవ

కవ్య లీల యంచున్ నుడిం

దాభావింప రుభక్రమా కలవచే

ద్రదర్శముం గప్పు నీ

తా భామావతి ప్రోవుతం

దిరుమలేంద్ర శ్రీ మహారాయనిన్.

సరిథా కాలియైన రాజరాజ భూషణుడు ప్రచారం
లోనికి తెచ్చిన ఈ భ్రాంతి మదలంకారాన్ని చదివాక మొల్ల
ఇంకో మెట్టు పెక్కి పోయి, గుహాడు కాళ్ళ కడిగి రాముణ్ణి
పడవ యెక్కించుకొన్నట్టు కల్పన చేసిందా? వను చరిత్ర
"క్రీ. శ. 1569-70 ప్రాంతమున పెనుగొండలో తిరు
మల దేవరాయని పట్టుల్లిపేకానంతరమున రచితమైనది"
అని విడుదలైన వేంకటరావుగారు నిర్ణయిస్తున్నారు.

మొత్తంమీద మొల్ల పదహారవ శతాబ్ది చివరి రోజుల
లోపలి కావచ్చుననిపిస్తోంది.

‘ఆ ము క మా ల్ల ద’

రచనా: అల్లసాని ప్రసాద

★
కృష్ణ శ్రీ

రాయలు తన తెనుగు కబ్బమును ఏడు విభాగములుచేసి నట్లున్నది. ప్రతి అశ్వపాంజమున తిరుమ దేవుని ప్రార్థన కలదు. ఇయ్యది మంగళక. మగు ప్రాంభము. కథమధ్య మంగళమాచనలుక వు. అశ్వశాంఠమున మంగళము కార్యంతరముచే నూచి. ము. ఇయ్యది అయిదు విధములుగా ను దరచు ను కదా?

“స్వాభిప్రాయాం కతా, స్వనామాం కతా,
ఇప్సనామాం కతా,
మంగలాం కతా, ఆశంసాం కతా.”

వీరవిద్య చిహ్నమున చారిత్రాత్మక మాచనలు ఈ క్రింద ఉన్నవి. వడిస అశ్వశాంఠ వద్య సంతమందు. .పు.

రాయలు యుద్ధభేరి మోగునలము. ను, ఈ కవ్య రచన సామ్యముగా పోగొచి, ప్రతి భభా పూర్వము మంగళా. అముగ చూచి ముకుతై బహుక్తి విద్యుద్రస్థిమను వద్యము. దు ట్టు అచెను.

ఇ దు హరించిన ఏడు వద్యములను చరిత్రాంశములో ఒడి చిన కవ్యరచనాంశము, కవ్యవేమిలి, చిహ్న భాములు రూఢియగును.

మ|| ఇది కణ్ణాట ధరాధృతి స్థిర భజాహేవాక లగ్నభారా
డుదయోర్విధర తత్త్వ న్యక్తత సన్యోపాయ నోష్ఠి షర
త్న దృగంచత్వద క్షణ్ణరాయ వసుధా న్యతోదితా ముక్త మా
ల్యద నా శ్వాసము హృద్య న్యముల నాద్యంబై మహింబొప్పుగున్.

(అ. మా. 1-89)

శ్రీ కృష్ణదేవరాయ ఉదయగిరియందు ప్రసాదించిన ప్రతును ఉంచెను.

ఇది భూమండన కొండపీడు ధరణీ భృద్ధర్గ పూర్వాద్రిభా
స్వ దిభేశాత్మజ వీరభద్రజన జీవగ్రాహ రాహులయ మా
ణదృఢాంచదృఢ క్షణ్ణరాయ మహిభన్నా మాస్మదాముక్త మా
ల్యద నా శ్వాసము హృద్య న్యము ద్వితీయంబై మహింబొప్పుగున్.

(అ. మా. 11-101)

రాయలు కొండపీఠో వీరభద్రపాత్ర నోడించుట

ఇది పాత్ర ప్రహరేశ్వర ప్రభృతి బంహిష్టోక్తలాసిక గు
ప్త దివి స్పృక్పటు యంత్ర కొండపలి హృద్భాహాసిక | దూజ దీ

వ్య దుదారోద్యమ కృష్ణరాయ నృప సంజ్ఞా స్మశ్శ్రుతా ముక్త మా
ల్యద నా శ్వాసము హృద్యం ద్యము తృతీయంబై మహింబొల్గున్.

(ఆ. మా. III-90)

రాయలు కొండపల్లివి. జయి చెను.

శా|| ఇది సింహాచలదంభ కేసరి సదాభీష్టార్చ నా పుణ్య ల
భ్య దురుట్టంకణ పొట్టనూరి విజయ స్తంభోప లోట్టం కీతాం
క దృఢేష్టాక్షర కృష్ణరాయనృప సంజ్ఞా స్మశ్శ్రుతాముక్తమా
ల్యద నా శ్వాసవరంబు నూనది హృద్యంబై మహిం బొల్గున్.

(ఆ. మా. IV-289)

రాయలు పొట్టునూరికవ కలకమును నియంఛినట్లు నిజయర్థమును న తెను.

మ|| ఇది యంగ్రహోక్తి యథార్థనామ యవనా నృకృష్ణ కెంబావి వా
రిద పద్ధత్యవరోధి వరవలయ శ్రేణీ విఘాతక్రియా
నృద సేవాగ్రగ కృష్ణరాయ మహిశృంగ్నా జ్ఞానదాముక్తమా
ల్యద నా శ్వాసము పంచమం బమరు హృద్యంబైన పద్యంబులన్.

(ఆ. మా. V-161)

రాయలు కేజివిమ్మ తులకల నోడిచెను.

మ|| ఇది వైరామన యావనా వని ధవాహీనా భ్రచుంబి స్ఫుర
ద్విదితా భీమణి గృహాళి దళనోద్వేలాగ్ర హస్తి వ్రజో
ద్య దసీకాగ్రగ కృష్ణరాయ మహిభృత్సజ్ఞా న్మదాముక్తమా
ల్యద నా శ్వాసవరోధ్య మాటనది హృద్యంబైన పద్యంబులన్,

(ఆ. మా. VI-69)

రాయలు నైరామర చట్టమున తులకల నోడించుట.

మ|| ఇది సీలూచల సీలచోక సుభద్రచేరివరాభాక్షిణో
ణ దృగం చదృఢజ వీర్య ధుర్యజయ సన్నాహారభృతీ వాద్యభీ
త్యదితేభేశ్వర కృష్ణరాయమహిజాన్యత్పదితాముక్తమా
మాల్యద నా శ్వాసము సత్తమంబురు హృద్యంబైన పద్యంబులన్.

(ఆ. మా. VI-75)

రాయలు కలకమును గెలిచి, గజవతిని వింధ్యారణ్యములకు పాఠద్రులు.

ఠు ప్ర బం ధ ము

శ్రీ కొమ్మనమంచి జోగయ్యశర్మ

అండజయన మా పరిపాటము రాణికి మొట్టి, ఆంధ్ర భూ
మండలమందు నన్ను నొక నూనిది తెలిసె దివ్యనూర్తికిన్

దండమొట్టొ పూర్వ కడినాథుల చూప విలాస విభ్రమో
ద్వంద యుగ ప్రతాప గుణలక్ష్మ్యము లిందుల విష్ణువిచేదన్.

శ్రీది చాటు కవిత్వ, యుండలి

సద పదమొనరి గుడు నూర్పు భావము, దీనిం

జదివి వినియ యుండలిచే

కొడుకక తర్కము గ్రహించు గోరెద సలితో.

నన్నయ :

శబ్దకాననా ! ఒక్క పంశయము, నీవు
భారతామ్నాయ గుంఫన పండితుడవు,
అంద్ర శబ్ద చింతామణి నటుకమీద
సన్ని వాక్యే దాచితివయ్య చెవును !

నన్నెచోడుడు :

నన్నెచోడ కవీ, 'సమోనముః' మున్ను
దేశి కవితను దిగుమతి చేసినావు
సంతనము, కాని, పాతాళ్లు సంజవాని
కేమయా గంగవెట్లు తెత్తించినావు !

తిక్కన :

ఉభయ కవిమిత్ర బిరుదమే విభుఁ డొసంగె
సోమయాజికి ? తన మాట సొంతపుల్ల
సల్లి బిల్లిగాఁ గవితలో సల్లి వానిఁ
దెలిసికొండని మన దుంద తెంచినాడు.

ఎర్రన

తిక్కయజ్ఞకు నదియేమి తిక్కా చూచి
వదిలి వైచివాఁ డారణ్య పర్యకిమ,
మదిగదా భాగ్యనున్న వెట్టిప్పుగారు !
దక్క నొకచోట మా కవిత్రయము నడుమ.

శ్రీనాథుడు :

ఎవరయ్యా మీరు ! మూర్ఖిభవించియున్న
యాంద్ర కవితవా ! పుంభావ మందికొన్న
కారదా మూర్తివా ! కవి సార్వభౌమ
స్వగతము, ఒక్కమాట కోసమ్ము వలదు.

తెనుగాధీశుల మఃత్వైపుంజ వికల్ప దీనార టంకాలలో
మునుకల్ వెట్టి, యశో విలాసముల తా ముల్లోకముల
నించి, చం
దన కర్పూర హిమాంబు సంకుమద మందం జూచితే !
కానియేన్
దినవేపుమ్మున కేని దాచితివిగా దేమందు నీ వైఖరుల్.

అంద్ర విలాసిని యరచాటు పైఠలో
రత్నాంగుళియ విభ్రమము చూపి
ద్రవిడ నితంబిని స్తన మండలములపైఠ
గ్రోవ్యాడి సఖరేఖ కుదురు కొల్చి
కర్ణుల భామిని కటక సందానిత

మణిమేఖలముల నేర్పున నడల్చి

కాంచీపురి వారకాంతా ధరోహిల్లం

ఓసి ధాతువర్తమ్ము నిర్వహించి

యేలుకొంటివి శృంగార మేకదాటి
బాల్యనఖుండైన యవని తిన్నయ్యసెట్టు
యంతనాఁడుండ జవ్వది యగరూ పెంటు
నడిగితివి పెంటు భూమైన నడుగవైలి.

పోతన

ఖర్చు వెచ్చమ్ములకు చేత కానీ లేక
కాకియును వ్రాలదా యింటి గడవమీద,
పైర దారిద్ర్య దుఃఖాన కుమిలి కుమిలి,
యేగలి రచించె పోతన్న భాగవతము !

శ్రీకృష్ణదేవరాయలు :

రాయవేశ్య భుజంగ, సంగ్రహపార్థ
లింగ్రీణి పల్లవములపై తీపి పుష్పై,
నసన శృంగార రస సుధ స్నాదకలన
వెగలు గలిగించెనా రాజ విభవమంద.

పెద్దన

ముసలితనమున నదియేమి ముచ్చటయ్యె
తాతగారికి ! మను చరిత్రమ్మునందు
వెరిబానెడు వ్రవరని పేరుచెప్పి
ఎంత ప్రేమకలాప మాడించినాడు !

తిమ్మన

తిమ్మన్న గుణము ముక్కుం
దిమ్మన్నకుం గెదు సత్య టీతని యలంకన్
అమ్మదన జనకు తలనే
క్రమిస్తునడలు ! యేమి వ్రాఁత కూడా గుడ్డా !

రామకృష్ణుడు :

రామలింగప్పగార ! రాఁడు, నిగమ
శర్మ అక్కయ్య చూడ ముచ్చటకు వచ్చి
పుట్టు నింటిలో ముక్కర పోయెనంచు
నేడ్చుకొన్నది, దొరకెనా యిప్పుడైన !

రామరాజమాజులు :

కుట్టన తేలునై గిరికకున్ పసురాజును గూర్చి తేనియల్
ఉట్టివడంగఁ జెప్పబడియొక్క ప్రతింధము, వాన దించి తా
లోట్టలు వై నాంద్ర కవితోకము, తేది నిన్ను కుట్టెనా
బట్టుకపి ! యదేమి యది ! బావురుమంచని యెడ్డు
నెందుకో!

అప్పకవి :

అప్పకవీ ! నీ వన్నది
తప్పునుమీ ! పాదజాండు తగదాకవితర

చెప్పగ, వీరికి మాత్రము

చెప్పగ బావామములు నా. నింప ముట్టులనీ.

“రాజావళి” చరిత్ర

ఈనాటిది కాదు

శ్రీ శ్రీనివాసపురం నరసింహాచార్యులు

ఈ వికార భారతముదలి విన్నవర చారిత్రిక విషయముల దెలిసికొను కుతూహలము గలవాడ నగుటచే ‘రాజావళి’ యను నపూర్వ పురాతన చారిత్రిక గ్రంథమునలన్ని మైన దని నాఫెన్ (NAFEN) వార్త మాలమున దెలియ వచ్చినట్లు, అక్టోబరు 1963 భారతి సంచిక ‘కలగూరగంప’ శీర్షికలో ప్రకటించబడిన విషయము నవ్యాకర్షించినది. మతోయ నా పత్రికయందే ననబరు మానమున ‘తేజం శీర్షిక’ క్రింద నున్న శ్రీ పాపీయతాద నాగలింగ శివయోగిగారి వ్రాతలను గూడ దిలకించుట మొన్ననే తటస్థించినది. వానియందీ ‘రాజావళి’ వి గూర్చి చెప్పబడినట్టి సంగతి నీ దిగున సంగ్రహ ముగ సుదాహరించుట యప్రస్తుతముగా నుండజాల దను కొందును—

“ధర్మ రాజాధినిగా పాండవజ్యేష్ఠుడైన యుధిష్ఠిర చక్రవర్తి మొదలు పది వేర్వేరు వంశములలోని రాజులు నలువరు దాదాపు ఐదువేల సంవత్సరముల పర్యంతము పరిపాలన సాగించిన చరిత్ర, వారి పరిపాలన, సంస్కరణాది విషయములను గూర్చిన వివరములి గ్రంథమున వ్రాయబడి యున్నవనియు, దీనివలన ప్రాచీన భారతదేశ చరిత్రయందజ్ఞాతములుగా నుండి పోయిన యనేక విషయములు బహిర్గతములు కాగలవనియు, కాంగ్రీ భాషలో నున్న అపూర్వమైన ఈ గ్రంథమును, కాంగ్రీ మాజీ రాజాగారైన శ్రీ శ్రీ బలదేవీసింగుగారు సంపాదించిరినియు, విది ఆచార్య శ్రీ యదు నందనశాస్త్రి, ఆచార్య గౌరీశంకర్ గార్లచే వివృద్ధిరించబడి పంజాబ ప్రభుత్వపు హిందీ విభాగము వారిచే త్వరలో ప్రకటించబడునున్నదనియు వ్రాయబడి యున్నది.

ప్రాచీన భారతదేశ చరిత్ర దెలియగోరువారి కిది ఎంతయు సంతసమును గూర్చు వార్త యయ్యును, ఏ తదుత్కన్నా గ్రంథ మే కాలమున వ్రాయబడినదో, గ్రంథకర్త యొక్క నామముం దలిచి ఏ యక్షరములు పాపన మైనవో దెలిసికొనుటకు వీలు గానందున ఇంచుక నిరాశానకమై గ్రంథము ప్రకటితమౌట ఎప్పుడా ? యనిపించుచున్నది. ఈ గ్రంథమునలన భారతదేశ చరిత్రలో మరగుపడేపోయిన విషయము లనేకములు ప్రకటితములు గావచ్చునని చరిత్రకారు లాశించుటయు నమంజనము. గ్రంథమునలైన విషయములలో ‘స్థితిపూర్వక న్యాయము’గ ప్రదర్శించినవానిలో

పాండవ వంశములోని రాజులు ముప్పదిమంది హిందూపురము రాజాధినిగా పాలనము సాగించిన సంగతి శ్రీమద్భాగవతము లోని చంద్రవంశపు రాజుల ఇతిహాసముతో సరిపోలుట చేతను, ఆ నగరము రాజాధినిగా పరిపాలించిన వివరి హిందూ వంశము వృక్షీరాజులతో మొదలైనట్లు తెలుపుటవలనను, తర్వాతివారు ముస్లిములుగా పెర్షియన్ బదులుచేతను అదలి విషయములు సత్యసమ్మతములైనట్టి చరిత్రలుగా నుండగలవనియు జెప్ప నొప్పును. నేని విషయముల నింకను విపులీకరించి వ్రాయుట చరిత్రక చర్యలు మగును గావున నద్దానిని వదిలి:

ఈ ‘రాజావళి’ గ్రంథము నితఃపూర్వ మెవ్వరును జూచి యుండలేదా ? ఇది ఇప్పుడే బయలుపడినదా ? యనెడి విషయములు పాఠకలోకమున కేటింగింపదలచియే ఈ వ్యాసమును వ్రాయదలచుకొంటిని. ఇక ప్రస్తుతాంశమునకు సురలంఘము.

శ్రీ అక్షయకుమార్ ముఖోపాధ్యాయ (ప్రొఫెసర్) గారు క్రీ. శ. 1917 లో తాము వ్రాసి ప్రకటించిన హిందూ హిస్టరీ అను గ్రంథములోని మొదటి అధ్యాయము 20 పుటలో 6 వ విషయముగా దీనికొనిన పునర్నిర్మాణాధారములు (Sources of Reconstruction) అను శీర్షిక క్రింద 1. ఐతిహ్యము, 2. పురాతత్వ శాస్త్రములు, 3. నమ చాలిన చారిత్రిక ప్రకరణములు, 4. పాత్రాత్మక వర్ణనలు, అను వానిని తమ యా రచనమునకు మూలాధారములుగా గ్రహించి యుండిరి. వీనిలో మొదటిదగు ఐతిహ్య విభాగమును (Tradition) గూర్చి వ్రాయుచు వారు—1. వేద వేదాంగములు, 2. సంహితలు; 3. సంస్కృత కావ్యములు, 4. చారిత్రిక గ్రంథములు, అను నాలు గంశముల నద్దాని కాధారములుగ దీసికొనిరి. ఇందులో నాల్గవది యగు చారిత్రిక గ్రంథములు అను సంశయనందు :—(అ) కల్లణుని రాజతరంగిణి, (ఆ) హేమచంద్రుని కుమారసౌల పరితమము, (ఇ) బోమరామనము, (ఈ) వృక్షీరాజ రాయనము, (ఉ) రాజావళి (ఊ) దీపవంశ, మచో వంశములు, (బు) జాతక కథలు, (బూ) శత్రుంజయ మాచో త్యము, (బి) పురాణములు, (బి) తంత్రములు, (వి) సామాన్య గ్రంథములు, అను వానిని ప్రమాణములుగ గ్రహించి నట్లు తెలియుండిరి.

అంతేకాక వారు తమ గ్రంథమునకు వ్రాసిన భూమికలో ఆ గ్రంథ రచనమునకు తనకు ముప్పది దీర్ఘ సంవత్సరముల కాలము వట్టిన దనియును నుల్లేఖించి యుండిరి. కనుక శ్రీ ముఖోపాధ్యాయ మనలో సంఘటనము గలిగించిన ఈ ‘రాజావళి’ యను గ్రంథమును ఇప్పటికి 76 సం. కు బూర్వమే చూచియుండిరని భవవదుచున్నది కదా ? తాము య గ్రంథముం దుదాహరించిన గ్రంథకర్త నామములను, అది వారే భాషలో చూచినదీయు, వారును తెలిపియుండలేదు. ఈ కారణమున “రాజావళి” కి కర్త ఏమికిరీయో, అత

* ఈ గ్రంథ మెప్పుడు లభించుటలేదు.

దేవాటివాడో యను విషయములను గూర్చి మన కింతకంటెను విశేషముగ దెలిసికొన వీలులేదు.

ఇది నే నెరిగిన విషయము. ఇక ఈవిషయము నొక క్రింద నుంచి "అత్రి మొదలుకొని బ్రహ్మ క్షత్రియుని వరకును గల రాజుల సంఖ్య చాల పరిమితముగా నున్నది." అని మన నాగరింగ శివయోగిగారి మాటల నొక కొంత వరావస్థించుచు, పాతక లోకముయొక్క శాలభ్యమునకై యుద్ధిష్ఠిరుని వరకును గల చంద్రవంశపు రాజుల క్రమము నీ దిగువ నుదాహరించు చుంటిని. అది ఇప్పటికి దాదాపు 4753 సంవత్సరములనాటి సంగతి.

చంద్రవంశపు రాజులకు మూలపురుషుడత్రి నిన్నడును గాదు. అతడే రాజ్యమునో పాలించినట్లు ఏ పురాణమునందును చెప్పబడి యుండలేదు. గనుక అత్రి మహర్షిని మనము రాజుగా పేర్కొనజాలము. చంద్రవంశపు రాజులకు న్యాయ సమృత ముగ జెప్పవలసినదో మూలమూర్తి స్త్రీ. ఆమెయే ఇల. ఈ ఇలాదేవి వైవస్వత మనువునకు క్రద్వాదేవి యను ధర్మ పత్నియందు జన్మించిన నీకాదశ సంతానములోని జ్యేష్ఠ పుత్రిక. ఇక్ష్వాకు మహారాజు తనకు అమ్మడు. మనువు తన మహాత్మాత్వాప్రమే తన యధీనములో నున్న రాజ్యమును, వివాదములకు లోను గాకుండ తన సంతానమునకు వైశ్యర విభాగించి యొసంగి యుండెను. అందు తన వంతునకు వచ్చిన గంగా యమునా నదుల మధ్య గల భూభాగమునకు ప్రతి ప్తిస్థపురము (నేటి అలహాబాదు)ను రాజధానిగా జేసుకొని ఈమె క్రీ. పూ. దాదాపు 2790—80 ప్రాంతమునందు సింహాసనము నధిష్ఠించు సమయమున పూర్వ వ్యాపార ముల కనుగుణ "సుద్యుష్ణ" నామమైన ప్రజాపాలనము సేయు చుండెను. ఈమెయే ప్రపదమున రాజ్య పీఠి నధిరో హించిన హైందవ యువతి.

సప్తర్షి సోదరులతో రెండవ వాడగు అత్రి మహర్షి పుత్రుడును ఆ కాలమున మంగోలియా దేశ భూభాగము నేరు చుండిన సోముడు లేక చంద్రుడు అను నతని కుమారుడగు బుధుడునా ఓ ఇతరమణిని పరిణయ మయ్యెను. ఈ ఇరువు రకు నుద్భవించినవాడే పురూరపుడు. ఆగుట నీతనిని చంద్ర వంశపు రాజులలో మూడవ వానిగా మనము పరిగణించ వచ్చును. కావున ఆయువు వాలవరా జగుచున్నాడు. ఐదవ యాతడు నహుడు. 6. యయాతి, 7 పురుడు, 8. జనమే జయుడు, 9. ప్రాశీకుడు, 10. ప్రవీరుడు, 10. మావాత్ముడు, 12. చారుపడుడు, 13. సుధువు, 14. జుహుగతుడు, 15. సంయాతి. 16. అహాయాతి. 17. రౌద్రాత్ముడు, 18 బుధే పువు 19. రంతివారుడు, 20. సుమతి. 21 అయితి, 22 దువ్యంతుడు. 23. భరతుడు, (ఇతనివల్లనే భరతఖండమని పిలువ బడినది) 24. విశధుడు, (ఇతడే భరద్వాజుడు) 25. మన్యువు, 26. బృహత్కేతుడు, 27. హస్తి (ఇతని పేరనే హస్తి నాపురము నిర్మించబడినది.) 28. అజమీశుడు, 29. బుక్కుడు, 30. నంద రణుడు, 31. కురుడు (ఇతని వలననే కురుక్షేత్రమని పిలువబడినది)

32. జహ్నువు, 33. సురభుడు, 34. విహరభుడు, 35. పార్శ్వభాముడు, 36. జయత్సేనుడు, 37. రధికుడు, 38. అయూతాయువు, 39. అక్రీధనుడు, 40. దేవాధి, 41. బుక్కుడు (2 వ) 42. దిలిపుడు, 43. స్రేణిపుడు, 44. శంక నుడు, 45. విద్రువీర్ముడు, 46. భీష్ముడు (రాజ ప్రతినిధి), 47. పాండురాజు, 48. దృతరాష్ట్రుడు, 49. యుద్ధిష్ఠిరుడు. ఇరవితర్యతి వారినే పాండవ వంశమున పేర్కొనిరి. వీరిని గురించిన సున 'రాజావలి' వివరించుచున్నది. చంద్ర వంశపు రాజుల పట్టిక ఇంత పెద్దదిగా మనకు దొరుకు చుండ 'చాల పరిమితి' అనిన శ్రీ శివయోగిగారి మాటలలోని భావము బోధపడుటలేదు.

రాజ్యమునకును, సింహాసనమునకును అవినాభమ సంబంధము గలదు. గాన, ధీల్లి సింహాసనమును గూర్చి సాంప్రదయిక విశ్వాసములైన సంగతుల కిచ్చి యిటు వివరించును. "ఈ ధీల్లి సింహాసనము ధర్మరాజుని యనంబరము పెగ్గిల్లుదును, అతని తర్వాత ప్రవీణిరాయలు మొదలు సింహాతి వరకు గల ఇరువదియైదు మంది రాజు అధిష్ఠించిన తర్వాత కదంబ వంశమువాడైన మయూర శర్మకును, పిమ్మట వృషభ రాయ, దుర్భిల్లరాయ, కదంబరాయలకును, తర్వాత డిల్ల యిని నతియైన విక్రమాంబులకును, అతని అంజలి వల్లభుడగు భోజరాజునకును, అతని పిదప భావహార రాజులకును, వారి తర్వాత కృష్ణుని మునుపై న అనిరట్నాని ప్రసీద్రుడగు సుభహుని వంశమునోని వారిని, అతని భర్తల రాజులకును, వారి యసంతరిము హాయిసర చక్ర వర్తులకును, ప్రాప్త మైనది. వీరి తర్వాత అలర్యంత ప్రభువుల మూలమున ఓరుగల్లు ప్రతాపదేవరాయలకును, అటు పిమ్మట హాయిసర సామేయ్యుల అధిష్ఠించిన తర్వాత, జలబు కేశ్వర రాయల మూలమున ఈ సింహాసనము పిట ప్రాప్త మైనది" అని శ్రీ మాధవ విద్యారణ్యులవారు విజయనగర సామ్రాజ్య స్థాపకుడైన హరిహరరాయల పట్టుభీమేశ్వర సందర్భమున నుడివినట్లు కొన్ని వ్రాతలు గలవు.

నివాడగ్రస్తుమైన ఇటువంటి విషయము లెన్నయో ఈ 'రాజావలి' మూలమున నరిష్టరములు గావచ్చు ననియు, అస్మయ్యమైన ఈ గ్రంథమును సందానముచేసిన ఆ మహా మనిషి ఎవ్వడో ? అతడే కావునాదో ! తొలుదొల్ల నది ఏ భావతో రచియింపబడినదో? ఎటుంగలయు ననెడి కోరికచే యప్రస్తుతములైన సంగతులను గూడ గొప్పించి పలు వివరింపవలసి వచ్చినందులకు సాతకులు విసుగు గొనకుండురు గావుతమని ప్రార్థించుచు, ఈ 'రాజావలి' ని గూర్చిన విశేషములు తెలిపినవారున్నవో ప్రతికాముఖమున తా మెక్కోన దానిని ప్రకటించిరేని నానంటి చాటితక్కియయ్యెన వారి కనేకులకు సందేహానిష్టకీ దోడ్పడగలదనియు, అంతియగాక యాన ద్విరళదేశవాసులకును దను సత్య చరిత్ర మిట్లదని తెలిసికొనుట కువకరింపగలదనియు తలంచుచు ఇంటిటితో ఎర మించుచుంటిని.

రెండు మూడు సార్లు అమెని మాట్లాడించేందుకు వయల్నించాడు మాధవుడు “బాబాయి బర వచ్చి” అంటూ. కాని అమె బలవంతాన వాడిమీద కోపం పెంచుకుని “మాట్లాడ కూడదు” అనుకుంది.

మనస్సుమాత్రం మళ్ళీ ఒక్కసారి “అమ్మా” అని పించుకోవాలని జహతూ తాడింది. అయినా నిగ్రహించుకు నేందుకని “వెధన, దీనికంటటికి పీడే కారణం” అనుకుంది. కాని, మనస్సు నమాధాన పడలేదు. బలవంతాన ఆరోచనలని మళ్ళించుకోవాలని అదే మాటని పడేసి అనుకుంటూ, అలాగే మగత నిడరపోయింది. “అమ్మాయి వచ్చావలీ, ఒళ్ళు ఇలా కాలి పోతుంటే నిద్రపోకున్నా వేమిటమ్మా! తప్పుకాదా? ఈ వెధవాయికి నీమీద ఎంత ప్రేమనుకున్నావు—ఎలా కనుక్కున్నాడో నీకు జ్వరం వచ్చినట్లు. నా దగ్గరకువచ్చి, బిక్కుముఖంపెట్టి, “మా అమ్మకి జం” అన్నాడు. “మీ నాన్న ఏమయ్యాదూ” అనడిగాను. “లేదు” అన్నాడు. నరేనని ఆ పాతన మా వాడిని డాక్టరుగారి దగ్గరకు పంపింది ఇటో చ్చాను” అంటూ చెప్పింది పక్కంటి పిన్నిగారు.

తలవెప్పి పగిలిపోతేంది వచ్చావలీకి. కళ్ళని బలవంతాన తెరిచి, “కూర్చోండి పిన్నిగారూ” అందిగాని, అమె కళ్ళు మాధవుడికోసం వెదికాయి.

ఇండాకటి స్థానంలోనే బల్లమీద ఎక్కి, అమె ముఖం రోకి చూస్తున్నాడు. వాడి ముఖంలో కొట్టొచ్చినట్లు కని బడుతున్న ఆత్రం, భయం చూస్తే వచ్చావలీకి జారేసింది.

ఏచేస్తాడో చూద్దామని చేత్తో నుదురు గట్టిగా పటు కుని “ఏరా మాధవా, తల వెప్పిగా ఉందిరా నాన్నా!” అంది.

బావురుమని ఏదవడం మొదలెట్టాడు వాడు—అదేమిటో అని ఖంగారు పడిపోయి.

మనస్సుమీద బలవంతాన వేసుకున్న అండ్లలన్నీ ఒక్కసారిపోయాయి వచ్చావలీకి. గభాలున చేతులుచాచి, వాడిని దగ్గరకులాక్కుని గుండెలకి హత్తుకుంది.

పిన్నిగారి కళ్ళు చెమర్చాయి. “బాగానేఉంది తల్లీ కొడుకుల పని. నీకేదో అయిపోయిందని వాడేనవడం! అయినా వెధవాయికి తలవెప్పి అంటే ఏమర్థమయిందో?.....అరుగో డాక్టరు గారు వచ్చారు” అంది అనిద.

* * *

భయంగా, దిగులుగా రోపలీకి వచ్చిన ఆనందరావు హోల్స్ ఎవ్వరూ కన బడకపోయేసరికి ఖంగారుపడిపోయాడు. రోపలీకి వెళ్ళేందుకు భయపడ్డాడు—ఎటువంటి పన్నిచేకొన్ని ఎదుర్కొన వలసి వస్తుందోనని.

అడుగుతో అడుగు వేసుకుంటూ పడకగది దగ్గర కొచ్చాడు. గుమ్మంలో నిలలిడి రోపలీకి చూసిన అతనికి నేత్ర వర్షమయిన దృశ్యం అగపడడంతో అశ్చర్యపోయాడు.

వచ్చావలీ పడుకుంది మంచంమీద. మాధవుడు అమె పక్కన మంచంమీద కూర్చున్నవాడు. వాడి చుట్టూ చేయి వేసి, “.....బుధవారము, గురువారము, శుక్రవారము, శని వారము—ఈ ఏడున్నూ వారముల పేర్లు” అని తను అని, వాడిచేత అనిపిస్తోంది వచ్చావలీ.

అశ్చర్యం పట్టలేక, కలా, యదార్థమా అన్న విషయం రూఢిగా తెల్పుకుందామని “వచ్చా!” అన్నాడు ఆనందరావు.

అతన్నిచూసి, గబుక్కున లేవబోయి, మాధవుడు జనని అనుకుని ఉండటం గమనించి, “లే నాన్నా, నాన్నగారు వచ్చారు” అంది వచ్చావలీ.

యదార్థమే అని బుజువయింది ఆనందరావుకి. “వాడిని ఇవాళే లీసుకు వెదదామనుకుంటున్నాను” అన్నాడు ఎండు కయినా మంచిదని.

“కావాలంటే మీరే వెళ్ళండి—మేం రాము. ఏరా మాధ వా?” అంది వచ్చావలీ.

“క్షమాం, రాము. బాబాయి రోకి!” అన్నాడు వాడు అమెకి వల్లానీస్తూ.

“ఓరీ వెధవా—వేసురా రోకినీ! మరి అనిదో?”

“అమ్మ వంచిది!” అన్నాడు మాధవుడు.

ఆనందరావు సంతోషానికి అంతలేదు: “ఇదెప్పటినుంచి?” అశ్చర్యంగా అడిగాడు.

“మీరు కొట్టిన దెబ్బలతో డూ హాడపోయాడు. బాధితులం ఇద్దరం రాజీ పడ్డాం. వెధవాయి వాకు జ్వరం వస్తే వన్ను క్షణం పడలలేదు.....పాపం వాడిని గురించి నేను మీతో ఏమన్నానో వాడికేం తెలుసు. అదంతా ఒక పీడ కలను కోండి. క్షమించండి సన్న!”

“నువ్వే నన్ను క్షమించాలి వచ్చా!.....అయినా ఇటు వంటి సన్నివేశం చూస్తానని కంరో కూడా అనుకోలేదునునీ! మా రాణీగారు మంచిదని వమ్మకంకన్నా, ఖంగారు పడిపోయాడు” అంటూ దగ్గరగావచ్చి, చేతుల్లో అమెను చుట్టేయబోయాడు.

అతనినుంచి రప్పించుకుంటూ, “తప్పు, అబ్బాయి!” అంది నవ్వుతూ వచ్చావలీ.

“ఒరేయ్ వెధవాయ్, పెద్ద హాళువున్నాడు పిల్లలు..... ఓ అప్పట్లు వచ్చా— వీడు మరి పిల్లడుకదా! కొంచెం పెద్ద యాక చెబుతాను ఆ మాట. ప్రస్తుతానికి మరేం ఫరవాలేదు” అంటూ అమెను దగ్గరకు రాక్కున్నాడు.

వా క్య వి చా రణ ము

శ్రీ బొడ్డుపల్లి పురుషోత్తమ

1

ప్రాచీన భారతీయ భాషావైత్తలయందు రెండువక్తములు కానవచ్చును. ఒకటి—వాక్యసంస్కార వక్తము. రెండు—పద సంస్కార వక్తము. వాక్య సంస్కార వక్తమువారిట్లుం దురు : అర్థమునకు సంబంధించినంతవరకు వాక్యమే పరిగణించదగును. పదము అనునది లేవేలేవు. 'గాం' అనుదానిని స్వతంత్రముగ 'గైకొని' 'గో+అమ్' అని ప్రకృతి ప్రత్యయములుగా విభజింపరాదు. 'గామ్ అనయ' (గోవును తీసికొని రమ్ము) అనురీతి వాక్యములను బురస్కరించుకొని పప్పుడే యట్టి విభాగము సమంజస మగును. వైయాకరణు లీ సిద్ధాంతము నును జెందినవారు.

పదసంస్కార వక్తమువారు పదములు స్వతంత్రముగా వేర్వేరుచున్నవని భావించురు. ప్రకృతులకు ప్రత్యయములు చేరుటనే పదములు సిద్ధించును. ఇట్లేర్పడిన పదములు వాక్యమున దస్వయించి వాక్యార్థమును జేకూర్చుచున్నవని వీరి యభిప్రాయము. పదముయొక్క యర్థమును బాగుగా విచారించియే పండితులు వాక్యమును గ్రహించుచున్నారు. (మరిచార్వ పదస్వార్థం వాక్యం గృహ్యంతి సూరయః—సరిభాషా. 22 వీరదేవ వ్యాఖ్య) మిమాంసకులు, వైయాకరణులు వీ వక్తము నకు జెందినవారు. వైయాకరణులు పద సంస్కారవక్త వాదమును గణా ముఖ్య న్యాయముచే స్వీకరించురు. వాక్యమే ప్రధానమని, వాక్య గ్రహణాంతరము, అపొధారముచే పదములను, ప్రకృతి ప్రత్యయములను తెలిసికొనవచ్చునని, అఖండ వాక్య షట్పాదుల సంగీకరించిన వైయాకరణులే యనుమతించుచున్నారు. ఇట్టి పద్ధతులు శిక్షమాణులగు బాలురకు మరుగుపరచిన మాటలవంటి యుపాయములని వీరి తలంపు. (ఉపాయాః శిక్ష మాదానాం బాలానా మనతాపనాః|| వాక్యసదీయము II-240) ఈ ఇరువక్తములయందు దేది ప్రాచీనము? వీది యుత్తమము? విద్వారించుట కష్టము. ఈ రెండు వాదముల యందును కొన్ని గుణభేదములు కలవు.

పూర్వము వేదము లహితముగా పఠింపబడు చుండెడిది. దీనినే సంహితాపాఠ మందురు. ప్రాశ్నన మవార్తులగు శౌనకాదు, ఆత్రేయుండు మున్నగువారు ఇట్టి సంహితలను పదములుగా విభాగించి, అర్థగ్రహణమునకు, తమ్మాలమున వేదములకు రక్ష చేకూర్చుటకు ప్రయత్నించిరి. ఇట్లు పిదప మొదలైనవానికే పదపాఠములని వ్యవహరించు. ఇదే భాషా విషయముకు కృషిక ప్రప్రథమ ప్రయత్నము. ఈ కృషి యంతటితో వాగవి, పదముల వ్యుత్పత్త్యర్థముల విరూపణమునకును

యూక్కుండు లన నిరూపింపఁగల దుద్వయించెను. యుగ్గేది ప్రాతిభిజ్ఞునిబట్టి యూక్కుండు లన నిరూపింపఁగలదు "పద ప్రకృతిః సంహితా" యని (I-612) పేర్కొనెను. దీనిని "పదానామ్ ప్రకృతిః" పదములయొక్క ప్రకృతి సంహితయని వాక్య సంస్కారవాదు లర్థము చెప్పిరి. కాని "పదాని ప్రకృతిః యస్యాసే" ఎవములు ప్రకృతిగా గలది సంహిత యని యహిప్రవృత్తమును పదవాదులు పేర్కొనిరి. ఈ రీతిగా వీ యిరువక్తములవారును రమ రమ వాదముల కనుకూలముగా సిద్ధములను కట్టించుచుండిరి. అయినను, పదపాఠముల లభింపఁట క్రమపాఠము, లేదావఠ అష్టవిక్రతులతో కూడిన జటా పాఠము వెలయుటనుబట్టి సంహితా పాఠమే ప్రాచీనము మనుట సిద్ధిపడదు.

2

వాక్యమును గూర్చి మిమాంసకులలో ద్వివిధములగు వాద భేదము లున్నవి. ఒకటి అభిహితాన్వయ వాదము. ఈ వాద ప్రతిపాదుండు భట్టుండు. అందుచే నీ వాదమునకు 'అనుభాట్టుల వాదము' నియు నాహింతరము. "ప్రత్యేకం తత్త్వై దైః అభిహితానామ్ అర్థానామ్ పరస్పరం లక్ష్యయః ఖనల ఇతివాదః అభిహితాన్వయవాదః" పదములు రమ రమ ప్రత్యేకార్థములను తెలిసిన పిమ్మట, పరస్పర మస్వయించి, వాక్యార్థమును దెలుపునని యీ వాదముయొక్క సారాంశము. అదేదా, అక్షణ, వ్యంజనాయమ త్రివిధములగు శక్తులనే కాక, తాత్పర్యశక్తి యను వేరొక శక్తిని వీ రంగీకరించిరి. అభిదా అక్షణ వ్యంజనాశక్తులు శబ్దశక్తులు, అనగా శబ్దము యొక్క యర్థమును బోధించునని. తాత్పర్యశక్తి వాక్యశక్తి. వారి యాశయ మిది : "శబ్దములు వాని సంతేతితార్థమును మాత్రమే బోధించును. అన్వయమును బోధింపవు. ఎట్లను 'గాం అనయ' (గోవును దెమ్ము) అన్నపుడు 'గాం' అను పదము 'గోవును' అనియు, 'అనయ' పదము 'దెమ్ము' అనియు అర్థమును దెలుపును. కాని యీ రెండర్థములను గలియుటెట్లు? అభిధ పదముల యర్థమును మాత్రమే బోధించును. యన్వయమును బోధించదు. కావున వాక్యమునందున్న పదముల కన్వయమును జేకూర్చి యుపాధార్థమును బోధించుటకు వేరొక శక్తి యంగీకరింపవలసి యున్నది. దానికే తాత్పర్యశక్తి యని పేరు. అది లేకున్నచో పదములకు పరస్పరాన్వయముండదు. అన్వయము లేకున్న అపొధార్థము కలుగదు. అర్థములు ఖండ ఖండములుగానే యుండవచ్చును.

వా క్య వి చా రణ ము

మీమాంసకులలోనే, ప్రభాకరుడు, అతని యను యాయులు పై వాదము నంగీకరింపలేదు. అందు గౌరవ మున్నదని వారు తలచిరి. వీరి వాదమునకే అన్వితాధిధాన వాదమనియు, అనుప్రాభాకరణ వాదమనియు వ్యవహరించును. “అన్వితైః పద్ధిః అర్థస్య అధిధానో యస్మిన్ వాదేః అన్వి తాధిధాన వాదః” అని విగ్రహము. వాక్యమునందలి పదములు ఒండొంటితో నన్వయించి, వాక్య తాత్పర్యమును దెలిపిన పిమ్మట తమ తమ ప్రత్యేకార్థములను దెల్పునను నీ వాద పాఠమునుబట్టి, తాత్పర్యకత్తి యను వేరొక శక్తి గ్రహించు నవసరము తప్పదు. వీరి సిద్ధాంత మిట్టిది : “గమనాయ” (గోవును దెమ్ము) అని యుత్తమ వృద్ధుడు మధ్యమ వృద్ధు నితో చెప్పగా, మధ్యమవృద్ధుఁ డద్దనిని తీసికొని వచ్చుటను పరికించుచున్న బాలుఁడు, ఆ వాక్యమునకు సాన్నిహిత్యముగల కకుడ ఖర విషాణ (గంగడోలు, తోణ, మూపు, డెక్కులు, కొమ్ములు) వంతమును ఒకానొక పిండమును గొని తెచ్చుట’ యని సాము దాయకముగా గ్రహించును. అంతేగాని ప్రత్యేకముగా ఈ పద మున కీ యర్థముని తెలిసికొనఁ జాలఁడు. పిమ్మట ‘గంభాదన’ (గోవును బంధింపుము) ‘అశ్వమానయ’ (గుర్రమును దెమ్ము) లను వాక్యములను నినును. వెనుకటి ‘గోవును దెమ్ము’ వాక్యములోని గోవు వంటి వ్యక్తినే కట్టివేయుటను జూచి ‘గోవు’ అనగా ‘ఇది’ యని యర్థమును గ్రహించును. ‘గుర్రమును దెమ్ము’ అను వాక్యమును విని గుర్రమును దెచ్చుటను జూచి, ‘అనయ’ (తెమ్ము) అను పదము, స్పూర్వము ‘గమనాయ’ అను వాక్యములోని ‘అనయ’ పదము వంటిదే యని తలచి, దాని యర్థమును గ్రహించును. ఈ తీరుగా వాక్యార్థము పలననే ప్రత్యేక పదముల యర్థము పుష్కల పడును. ఈ మతమున తాత్పర్యకత్తి యుక్తరలేదు. వలన వాక్యార్థమే ముందు గోచరించును. అభిహితాన్వయ వాదులు “తొలఁత పదములవలన అర్థబోధ—పిమ్మట వాక్యార్థబోధ” కల్గునని ప్రతిపాదించగా, అన్వితాధిధానవాదులు ప్రథమముగా వాక్యార్థబోధయు, తదంతరము వదార్థబోధయు కల్గునని వాదించురు. ఈ రీతిగా మీమాంసకులలో నొక వర్గమువారు వాక్యార్థమునకే ప్రాధాన్యము నొసగిరి. పదములకు స్వతంత్రా ర్థము నంగీకరించుచో, పదమునందలి యే వర్ణమున కెంత యర్థమో నిర్ణయింపవలసి యున్నది. అది దుస్సాధ్యము. కావున వాక్యమే భావయందలి కనిపెట్టుటకు మనవలసి యుండును. భాషాగ్రహణమున పూజిముగాఁ గనుపట్టుచున్న అన్వితాధిధాన వాదమును బ్రవ్ దొర పరియ్యెనది కాదని మిమర్శించుటకు హేతువు కావరాదు.¹ అన్వితాధిధాన వాదము వాక్యవాదులకు, పదవాదులకు మధ్యే భూర్థము ననుసరించు చున్నట్లు కనుపట్టును.

3

భర్తృహరి తన కాలమునకు భాషాభిజ్ఞులలో ప్రాజ్ఞులము నహించిన వివిధాభిప్రాయములను సమీక్షించి, వాక్యము

నకు నిర్వచనము లనదగు వాని వెదిమిదింటి నీ రీతిగా సంత రించెను :—

(1) అభ్యాత శబ్దః, (2) సంఘాతో, (3) జాతిః సంఘాత వర్తినీ, (4) ఏకీకరణయవః శబ్దః, (5) క్రమః, (6) బుద్ధ్యసృ సంఘాతః, (7) పదమాద్యం, (8) పృథక్ సర్వపదం సాకాంక్ష నిత్యమే వాక్యం ప్రతిమతిర్నిష్ఠా బహుధా వ్యాయవాదివాన్.

(వాక్య—II—1, 2)

ఇందు 3, 4, 6 నిర్వచనములు వాక్య ముఖండమును పక్షమువారి వాదమును సమర్థించును. 1, 2, 5, 7, 8 నిర్వచనములు వాక్యము సఖండమును పక్షమువారి వాదమును బలపరచును. అభిహితాన్వయ వాదులు, అన్వితాధిధాన వాదు లను నీ సఖండ పక్షమునకే చెందినవారు. ఇందు 2, 5 నిర్వచ నములు అభిహితాన్వయ పక్షమునకు, 1, 7, 8 నిర్వచనములు అన్వితాధిధాన పక్షమునకు సమర్థించును.

(1) అభ్యాత శబ్దము వాక్యము :—అన్వితాధిధాన వాద మున నీ నిర్వచనము బలీయమైనది. వేదవిహితక్రతు నిర్వహణాదులయందు, మధ్యమ పురుష క్రియారూప ప్రయోగమే విశేషముగా నునయుక్తము. అంతేకాక సామాన్యవాచా ప్రయోగ మునుబట్టి, వ్యాకరణశాస్త్రము ననుసరించి యీ నిర్వచన మునకు ప్రామాన్యము కలదు. ఏకపదము, నేకాక్షరము నగు రా, సో, తే, వంటి క్రియా పదములే వాక్యములు నగుచున్నవి. ప్రత్యక్ష సంభాషణమునందు పక్ష తమకఁ గల్గిన భావ వికార ములను దెల్పుటకే భాష నుపయోగించును. ఒక చెట్టు పడి సోపుటను గాని, ఒక లత పుష్పించుట గాని మున్నగు గల చర్చలను దెల్పుటకు కేవలము క్రియాపదము లుపయో గించినను సరిపోవును. క్రియా పదాంతములందలి అభ్యాత ములే కర్తను గూర్చియు మనకు కొన్ని సూచనలు చేయును. అంతేకాక, అభ్యాత శబ్దమే కారక పదముల వన్నింటి వాక్ష్పి పించుకొని నిరాకాంక్ష మగును. (వాక్య II—49—116) కావుననే వ్యాకరణ శాస్త్రమునందు క్రియాపదమే వాక్యమున కీలకస్థాన మగుచున్నది. “ఏక తిత్ వాక్యమే” అనువార్తిక నిర్వచనమును దీనిపైన నభివృద్ధిగా “అభ్యాతం సావ్యయం నకారకమ్ నకారక విశేషణం వాక్య సంజ్ఞం భవతి” అను వతంజలి నిర్వచనమును వ్యాకరణశాస్త్ర సంబంధుల నను సందింప నగును.

1. “The Prabhakara School, on the other hand, held the more sophisticated theory that the individual words did not express any meaning until they were united together into a sentence.”

“Some Indian Theories of Meaning” by John Brough—T. P. S. 1953.

(2) కతిసయవద సంఘాతమే వాక్యముని కొందరి నిర్వచనము. ఇది యభిప్రాయము వక్తమునకుఁ జెందినది. కేవల వదమే యర్థమునకు వాచకమో, ఆ వదము వాక్యమై నను ఆ యర్థమునే చెప్పును. 2 వదముల సంఘాతమునకు వదస్పరావ్యయము కలిగిన వెనుక, గోచరించు అభిక్యము, అనగా సంసర్గము వాక్యార్థ మగును. 3 ఈ వాక్యార్థమనేక వదములం దున్నను గోత్యాది జాతి, ప్రతి గో వ్యక్తి యందును గూడ నుండు రీతిగా ప్రతి సదార్థమునందును నుండునని గొందర మతము. కొందరు సంఖ్యవలె వాక్యార్థము నముదాయమునందే యుండు నందురు. 4 ఈ సంసర్గము అనుమేయము. దీనికొక రూపము లేదు. కావుననే దీని సవత్సభూత మందురు. అనగా వదార్థముల కంటె వేరైన సత్యము (ఉనికి) లేదని యర్థము. 5 వదములు ఆకాంక్షాదులవలన పదాంతరములతో వియతముగా సంక్లిష్టములై వాక్య మగునని యీ వాద సారము. 6

(3) సంఘాతవర్తిని యగు జాతి వాక్యము :

ఇది యఖండ వక్తమువారి నిర్వచనము. భిన్న భిన్న ప్రయత్నములచేత నుదీరితమగు భిన్న భృగుల జాతి స్థితియే కాని వ్యక్తిస్థితి కానేరదు. భ్రమణాది కర్మల కావృత్తి యున్నపుడు ప్రతిపత్త (జ్ఞాత) ప్రతి భ్రమణమునందును జాతి యున్నట్లు గ్రహింపఁగల్గుచున్నాఁడు. అట్లే వర్తనద వాక్యములలో కూడ వభివ్యంజకముగు భృగుల ఏకరూపముగా నున్నట్లు ప్రతియమాన మగును. 7

(4) ఏకము, అవయవ రహితమునగు శబ్దము వాక్యము :

ఇదికూడ సఖండ వక్తమునకుఁ జెందిన నిర్వచనమే. అవయవరహితమైన అఖండ శబ్దమే వాక్యమును వి నిర్వచనము స్థితి లక్షణమే వాక్యమును మతమును బలదరచుచున్నది. ఒక శిర్షమును గాని, ఒకానొక చిత్రమును గాని దర్శించుటవలన కల్గి జ్ఞాన మఖండము. విభాగ పరిశీలనము, తమ్యాలమున గల్గి ఖండ జ్ఞానము కల్పితములు. ఇట్లే వాక్య, వాక్యార్థముల స్వరూపము సఖండ మై నది. 8 ఇట్లే వాక్యమును, ఉచ్చారితమైన శబ్దము స్థితి రూపము, క్రమ రహితము. అవయవయును. ఇది వ్యక్తి స్థితికాని జాతిస్థితికాన కావచ్చును. 9 ఇందలి క్రమ ప్రతిభాసము అభివ్యంజకములగు భృగుల క్రమమునుబట్టి వచ్చునదే కాని, స్థితిత్వముగు శబ్దగతము కాదు. (వాక్య II-57) ఈ నిర్వచనము భర్తృహరి కిష్టమై నది.

(5) క్రమమే వాక్యము : ఇట్ల క్రమ మనగా వదక్రమమే గ్రహింపవలయును. ఏల వదక్రమము వాచకమైనట్లు వర్తక్రమము వాచకము కానేరదు. వదములకు క్రమమునందు తప్ప, పుట్టుకగా కర్తృత్వ, కర్మత్వములు ప్రతియమానములు కావు. 10 వదముల క్రమమే వాక్యము. 11 వర్తముల క్రమము వాక్యము కాదు. (ఉపో-53) వర్తము లర్థవంతములు కావు. వదములే యర్థవత్తులు. వాని క్రమమే.

వాక్యము. సంసర్గము వాక్యార్థము. (వాక్య II-54) కాలము యొక్క ధర్మమే క్రమము. అది తప్ప వాక్యము చేరులేదు. 12 ఈ నిర్వచన మన్యితాభిధాన వాదమునకుఁ జెందును.

(6) బుద్ధ్యను సంహృతము వాక్యము :-

స్థితియంతరము. వాక్యమును ఆంశరమే. ఇది యవయవము. జ్ఞాన స్వభావము కంది. నిర్విభాగమగు శబ్దతత్త్వము, నాదములచేత బయటకుఁ బ్రకాశింపఁజేయు బడినదై 'వాక్య' మనుబడును. 13 వాక్యమాంతర మైనచో

2. కేవలన పదేనార్యో యావా నేవాభిధీయతే
వాక్యస్యం లావలోఽర్థస్య తదాహం రభిధాయకమ్. (వాక్య II-41)

3. సంబంధే సతి యత్సప్త దాధిక్య ముపజాయతే
వాక్యార్థమేవ తం ప్రాహాః లనేక పద సంశయమ్. (42 శ్లో.)

4. వాక్యార్థస్య జాతివ ప్రృత్యేక పరిసమాప్తిః కేషాదిచ్చతే
సంఖ్యాన త్నముదాయ పరిసమాప్తి రితి పక్షద్వయం
ప్రదర్శితుమాహ—
సత్యనేక పదస్థితి ప్రతిభేదం సమాప్యతే
జాతివ త్నముదాయేషి, సంఖ్యావలె కల్పయతే పరే. (43 శ్లో.)

5. వాక్యపదీయము—II-47.

6. —ఉపో-II-48.

7. యథాక్షేప విశేషాఽపి కర్మభేదో న గృహ్యతే
అన్యతేషా వ్యత్యతే జాతిః కర్మభిర్బహువాదిభిః.
(వాక్య II 20)

వర్తవాక్య పదేష్యనం తుర్యోప వ్యంజనాశ్రుతిః
అత్యంతభేదే తత్వస్య స్వరూపేన ప్రతియతే.
(వాక్య II 21)

8. వాక్య II-7, 8

9. అన్యత్కః క్రమవాన్ శబ్ద ఉపాంత్యయ మధీయతే
అక్రమమ్ నితత్యేన బుద్ధిర్వ్యత్రావతి తిష్ఠతే.
(19 శ్లో.)

10. సన్త ఏవ విశేషాయే వదార్థేషు వ్యవస్థితాః
తేక్రమాదమ గమ్యన్తే నవాక్య ముభిదాయకమ్.
(50 శ్లో)

11. యేవ సంత విశేషాయే వదార్థేషు విభావితాః
తే నన్విధానో వ్యజ్యన్తే, సతువర్తే ష్యయం క్రమః.
(—52 శ్లో) వర్తక్రమః పదమువ్యతాం నామ, వాక్య సంజ్ఞా పదక్రమ ఏవ .... (పుణ్యరాజ)

12. శబ్దానాం క్రమమాత్రేవ నాన్యః శబ్దోఽపి వాచకః
క్రమోహం ధర్మః కాలవ్యతేన వాక్యం న విద్యతే.
(వాక్య II-51)

13. యదన్యః శబ్ద తత్వంతా నాదైరేకం ప్రకాశితమ్
తదాకారవరే శబ్దం తస్యవాక్యే తథేక కతా.
(వాక్య II-30)

వాక్యమును అంతరమే. అది ప్రతిభాకరము. కావున నంతర శబ్దార్థము లభిస్తుమారు. అవి యంతర తత్వము నకు సంబంధించినవి. భాష్యములుగా భేదములు భాసినవచ్చును. 14 ఇది యఖండ పక్షమునకుఁ జెందిన నిర్వచనము ధర్మపూరి కఫీష్యము.

(7) ఆద్యముగు పదము వాక్యము : ఉపక్రమమునందు వివక్షితమైన అర్థమును దెలియజేయుటకై సకల విశేషణ సంబంధ విశేషమైన పద ముచ్చరించబడును. ఆ పదము నందే వాక్యార్థము పరిసమాప్త మగును. దీనినిబట్టి యా వాక్యమున నితర పదము లుండవని భావింపరాదు. విజమున కట్టితర పదములు లేనిచో ఆ పదమున కట్టి శక్తి కలుగదు. ఈ ఆద్యపద మితర పదములతో వర్ణయించియే యుండును. అనువాదార్థముగాని నియమము కారకుఁ గాని యితర పదము లనుసరును. 15 ఈ నిర్వచన మున్నితాధిదాన వాదమునకే చెందును.

(8) సాకాంక్షముగు పుదకృర్పదము వాక్యము : ఆకాంక్షగల ప్రత్యేకములగు పదములే వాక్య మగునని యీ నిర్వచనార్థము. ప్రత్యేకములగు కొన్ని పదములే సాకాంక్ష ములుగా నుండునని, అన్ని పదము లిట్లుండజాలవనియు పిరి యభిప్రాయముగాఁ గనుపట్టును. 16 ప్రాచీనముగు శ్రీతమాత్ర ముండును 'నిరాకాంక్షమ్' (తే పాం మం త్రాణామ వాక్యమ్ నిరాకాంక్షమ్) అను రీతిని గల నిర్వచన మిట్టి నిర్వచనమునకు ఆధారమై యుండును. కాని యీ యాకాంక్ష యనునది కేవలము పదములకు మాత్రమే కాక వాక్యములకును, వాక్యము లకును నుండును. అనంతర కాలమున తార్కికులు, ఆకాంక్షతోపాటు, యోగ్యత, అసత్తులు కూడఁ జేర్చిరి. మరికొందరు ఈ మూడింటితోపాటు 'తాత్పర్యము' కూడ తొట్టబోధ కవసరమని భావించిరి. 17 ఇది విషయంతరము. ఈ నిర్వచన మున్నితాధిదాన వాద పక్షమునకుఁ జెందును.

ఇట్లు వాక్య సంస్కార పక్షమువారు, పద సంస్కార పక్షమువారు వాక్యమును గూర్చి గావించిన నిర్వచనముల వంటి వానిని క్రోడీకరించి, అందు పద సంస్కార పక్షవాదములను ఖండించి, వాక్య మఖండము, అనయమును, బుద్ధ్యను పంచ్యవనువాదములను స్పృహవాదమునకు వలకముగా భర్త పారి బలపరచెను. అనిర్వచనీయమగు వాక్యమును తమ తమ దృక్పథ ముల ననుసరించి నిర్వచించుటకు మన ప్రాచీన భారతీయ భాషావేత్త లేరితిగా వధినివేతము నగవలరచి వాక్యవదీయ పత్ర మముచే గ్రహింపగలను. "ఒక పదమును ప్రకృతి ప్రత్యయ ములుగా నెట్లు విభాగించుచున్నామో, అట్లే వాక్యమునందు పదముల నవేర్పడగముచే గ్రహించుచున్నాము. 18 ఏ ఙ, ఓ, ఐ, యంటి సంధ్యక్షరములు నిరంశముగా వర్ణంతరముతో తుల్య ముగాఁ బరిగణింపబడు చున్నట్లే పదమునందలి ప్రత్యయ ప్రకృతి విభాగమును, వాక్యమునందలి పదములను బరిగణించ నగును. 19 నిత్యమునకు పూర్వాపరములు లేవు. కాం భేదము

లేదు. ప్రాప్త, దీర్ఘ, పునరాదు లావృత్తినిబట్టి యేర్పడినవి. ఇవి యున్నియు మసాది భేదములు. స్పృహ శబ్దము నిత్య శబ్దము. 20 నిత్యము, నేకమునగు కాలమునకు క్షణ, భూత, భవిష్య దాది భేదములు చెప్పకొందుము. అంతమాత్రమున నవి కాల లక్షణములని భ్రమింపరాదు. వస్తువుల యుత్పత్తి వినాశాదుల చెప్పుట కిట్లు కాలముతో ననుసంధించుచున్నాము. అంతమాత్రమున కాలమనిత్యమని, ఖండమని యనరాదు. ఇట్లే స్పృహ శబ్దము. 21

ఇట్లనేకపక్షములతో స్పృహ శబ్దమే వాక్యమని భర్త పారి యుద్ధాటించును. అంతేకాక, వాక్యమునందు పద పదార్థ ములు నేరుగా లేవనుటకు, తత్ప్రతితియున్న మాత్రమున వాని యునికి యున్నట్లు కాదనుటకును వాతఁ డనేక యుక్తులు ప్రదర్శించెను :-

(1) పదములు పత్యములే యగుచో 'రాజ' పదార్థ నియతముగా నొక్క పదము నలననే కలుగవల యును. అట్లు కాక రాజా—రాజానా—రాజా—రాజే—రాజని యిత్యాద్య నియత స్వరూపముగు రాజపదముచే రాజార్థ

14. అర్థభాగైస్తదా తేషాం ఆస్త్రోల్లః ప్రకాశ్యతే.
(వాక్య II-31)

15. విశేష శబ్దాః కేషాంచిత్ సామాన్య ప్రతి రూపకాః
శబ్దాంతరాలి సంబంధా ద్యజ్యస్తే ప్రతిపత్త్యు
(వాక్య II-18)

ఉపక్రమ ఏవ వివక్షితార్థ ప్రత్యాయనాయ విశేషవదో దీరణమారభత ఇత్యాద్య ఏవ వదే ప్రత్యేకం న సకలస్య వాక్యార్థస్య సమాప్తి రవగదవ్యా (పుణ్యరాజ వ్యాఖ్యా)

16. వాక్య. II—48; 49.

17. ఆకాంక్షా, యోగ్యతాపత్తి రాత్వస్య జాన్వాని సహకారిణి ఫలం తద్బోధః ! .... తత్పదార్థ ప్రతిపత్త్యుయోచ్చరితత్వం తాత్పర్యం, తేన భోజన ప్రకరణా 'స్పంద'మాననయ' ఇత్యుక్తే అత్యవసయ భోదోన భవతి. తర్కామృతవోజగదీశపుట 46—47 అర్థా (పేన్—1958).

18. యథావదే విభజ్యస్తే ప్రకృతి ప్రత్యయాయః
అపొద్ధారస్తదా వాక్యే పదానాం ఉపవర్ణ్యతే.
(వాక్య II-10)

19. వర్ణంతర సరూపం వర్ణభాగేషు దృశ్యే
పదంతర సరూపాశ్చ పదభాగా అవస్థితాః.
(వాక్య II-11)

20. వాక్య II—22 శ్లో.

21. —దీప్తి— 23, 24 శ్లో.

ప్రతీతి కల్గుచున్నది. ఇది యమన పన్నము. కావున 'మిథ్యన దాని.' 1

(2) 'రాజపురుష' అను సమాసమున 'రాజ' శబ్దము తిక్ష్ణస్తవ్యమునగుటచే 'పిపురుషుడా! (సీపు) ప్రకాశింపుము' అను పర్థప్రతీతియు చెప్పవలెను. అది యమిష్టము కదా! 2

(3) "అశ్వకర్ణః" అనునది యొకానొక యోషధి విశేషము. ఇందలి అశ్వ శబ్దమునకు గుర్రమును పర్థము చెప్పరాదు కదా! ఇట్టి వశేకములు. (వాక్య II—36)

(4) 'దధానయ' అను వాక్యమునందు 'దధి' పదము యొక్క రూపము సంధి వశమున కొంత నశించుచున్నది. కావున పుథక్ దధి పదార్థ ప్రతీతి యమన పన్నము. (వాక్య II—91) ఈ సందర్భమున సంస్కృతభాష లేఖన సంప్రదాయము నందును పదవిభాగ ముండక పోవుట, సంహిత తోనే వాక్యము విరచిత మగుట గమనించవలెను. 3

(5) 'కృష్ణనర్మ' అనుచో నర్మని పాపని యర్థము. కాక త్రాచుపాపని యర్థము. 'గౌర భర' అనగా తెల్లని గాడిద యని కొక యొకానొక గాడిద యని యర్థము. 'చిత్ర గుహః' అనుచో కలవాడను పర్థమును తెచ్చు పదమే యిందు కానరాదు. విశిష్టార్థమే యిటు గ్రహ్యము. (వాక్య II—219—222) ఈ మున్నగునవి పదముల యుపత్యక్తము నిరూపించుచున్నవి. గంధ మొక్కపై నను పుష్పమును చంద్రమును వ్రాశించుటచే, అపొద్ధారమునలన పుష్పగంధము, చందన గంధమవి వ్యవహృతము. ఇట్లే వాక్య ముఖండ్ల మైదను దేవతాది పదకల్పన మేర్పడుచున్నది. (వాక్య II—91) పదముల

నెరిగించు ఉపాయములకు, అనగా వ్యాకరణముల కొరతను బట్టి యుండదు. కొందరు పాణినీయులు మూలమున చట్ట భిన్నమును బడయుదురు. మరికొందరు ఇతర వ్యాఖ్యలను మూలమున బడయవచ్చును. 4 "ఉపాయాః శిర్షమూర్ధానాన్ బాలానాన్ అవలాసనాన్."

1. రాజశబ్దేన రాజార్థే ధిభ్రూరాసేగ గమ్యతే.
(వాక్య II—34)
2. పుత్రౌ అశ్వాతి సప్యం సంసమన్యత్ర యుజ్యతే.
(వాక్య II—35)

3. "The tendency to deny indepen-
dence to the word is further stres-
sed by the Sanskrit system of writ-
ing (unlike e.g. old Persian) takes
no particular account of word
division."

మొదలకైస్తాదయ, మా + ఉదకైస్తాదయ
స—తేన లిఖిత్ లేఖి, సతేన లిఖిత్ లేఖి.

"Phonetics in Ancient India by
W. S. Allen - p. 9.

4. ఉపాయాశ్చ పనియతా ఇత్యానా—

ఉపాయానాం వియమో నావశ్య మనతిష్ఠ్యతే
అర్థం కథంవి తుస్పరయః కన్యతే సంప్రతి పదభేదే.

(II—38) కన్యదాచార్యః పాణిని విరచితే అర్థగా
కానైతా శబ్దానాం సంస్కృతి, కన్యదాచార్యేన వియమః.

అనహాయోద్యమము ముమ్మరముగా వ్యాప్తమైన దినములలో నీయబడిన యొక
సాహిత్యసమన్వయ మారేపల్లి రామచంద్రశాస్త్రిగారు (కవిగారు) దేశ కాలానుగుణముగా
నీ క్రిందిరీతిని పూరించిరి.

"ఇంకం గుంకుమబాట్టు పెట్టకుము తన్వీ ఫాల భాగంబునన్"

శ్రీ. బింకంబుల్ పలుమాల్లుపల్లె నభలం బేరందు పల్కెల్లె ని
శృంకం తానటుచేయఁ జాలకెటు దేశద్రోహియై బైదనన్
బింకెన్నీ పతి పేరు మాపుకొనియెన్ చావన్న వేటున్న దే
యింకం గుంకుమబాట్టు పెట్టకుముతన్వీ! ఫాల భాగంబునన్.

రుక్మల బుక్తపట్టణం నరసింహాచార్య కవి

శ్రీ కొమాండూరి రామానుజాచార్యులు

ఈ కవి 'సంధ్యాసటు త్తాండవేత్తర కోటిర జటాంబి తట కుటి న్యందస్సభోవాహిని ర్మర సుంఘుంరవతుల్య వాక్య రచనా సంరంభము,' తో చంద్రవర్మ చరిత్రంబను మహా ప్రబంధమును గ్రహించి—'పయ భూరితాగృహ బృంద యాగ బృక్కుందర కానినీ కబరికోటిర నూన ప్రకృష్ట నాననా సంద మిరింద బృంద గరుదందిత వర్మరాగ సాధర్మ్యము, కింది రాణితోత్పత్తితగాంగ సరితీరము, ఎట్టి 'రామతీర్తమందలి, 'హంకార కనక కన్యస, హంకార ప్రకృష్ట తిమిర, హరిదత్తు సకుం, కంకేళిజ పానూన వి, రంకుళ జాజ్వలమాన ప్రతి సీంహ, సకంకిర ధన్యంజనేనా' నిర్వహించుచున్నాడు.

ని వా స ము

ఈ కవి నివాసము కృత్యాదిని బట్టి "అల్లూరను పుణ్య గ్రామం" అని చెప్పుచున్నాడు. ఈ అల్లూరను గ్రామము నెల్లూరు మండలమున నుండునదిగా తోచుచున్నది. హేతువు—'రామతీర్త స్మరింహని యనుగ్రహ రాధమున' అను కవిత యబ్బేననియు—ఆ దేవునకే అంకిత మిచ్చుటయును, పైగ నీ 'రామతీర్తము', ఈ అల్లూరునకు సమీపమున నుండుట యును. కావున కవి నివాసము నీ యల్లూరనియే నిశ్చయము. కావ్యమునందు వివరము లేదైయు లేవు. పరికోధకులు పరికో ధించి నిర్ణయించునంతవరకు నీ కవిస్థానభౌముడు నెల్లూరు సీమవాసియ.

కా ల ము

కావ్యాది యుచట కవికృత పీఠికతో—సంస్కృతాంధ్ర కవుల సన్ముఖింపును—కవిత్రయమును, అల్లసాని పెద్దనను, పోతరాజును, భాస్కరుని, రామకృష్ణ కవిని ప్రస్తావించి యుంటుంటే నీతడు క్రీ. శ. 17 వ శతాబ్దము వాడుగా నుండి యుండవలయును. కావ్యమున నింతకుమించి యాధారంతరము గనుపడదు.

కు ల గో త్ర ము లు

ఆశ్వాసాంత గద్యసంబట్టి—కవి శ్రీ వైష్ణవధవియు— తండ్రి గోపాలాచార్యుడనియు—'శ్రీతల వద్దల నికురంబ'—

సీతమాంబ—తల్లి యనియు, శకమర్దణగోత్రుడనియు, ఇం మొదలగునవి తెలియుచున్నవి. 'ఇతి శ్రీరామతీర్త స్మరింహ చరణాచరించేంది రాయనూన—తీరుమల—బుక్క పట్టణ వంశ పయః సారావార శతాంక శకమర్దణగోత్ర వనిప్ర—బుధా పుత్తంబ సత్కృత—అఖిల ప్రబంధార్థ బోధన సమర్థ— సంస్కృతాంధ్రభాషా కవితా నిర్వాహక—కాతురీ ధురీణ— ఆచార్య గోపాలాచార్య—సీతమాంబారణయ—వినయ నిశ్చయ— సరసింహాచార్య ప్రణీతంజైన—చంద్రవర్మ చరిత్రంబును మహా ప్రబంధంబునందు— ప్రథమాశ్వాసము— ఇట్లు పక్కగ నాల్గొశ్వాసము లుండి—ఇదన యాశ్వాసము తుది— కొలచి తాళసత్తములు మాత్రము చ్యుతములైనవి. చ్యుతమృతై సంకరలు చంద్రవర్మ వివాహసర్వంతము నివిస్మృతము గలదు.

అ శ్వా య ము

ఈ గ్రంథముందలి స్వనంత కథనమును బాడ—కవి వంశ మంతయు "నాద మును" అ నుండి చక్కని పండిత వంశ మని తెలియుట గక పూర్వ పురుషు తెల్లరు 'సుభయ, వేదాంత రహస్యార్థ సుమహిత వైదుషీభూత మేధావు, (ని యవగ తమోటే గాక, సుభయ భాషల మాధుర్య ముట్టిపడ కావ్య నిర్మాణ కాతురీ ధురీణులని గోచరమగుచున్నది. ఇంకను— పూర్వాచార్య అనుగ్రహించిన—భాష్య భగవద్విషయ రహస్యర ములను పుక్కిట నింపి—ఆచార్య పురుషులై—చేతనోత్తీర్ణ నార్థము విశిష్టాద్వైత సాధికతమును నేల నాలుగు చెరగుల ప్రచార మొనర్చును—జిమ్మలను స్వస్థాంప్రదాయ మర్యాదలనుగా చేసివట్టు తెలియుచున్నది. వీరికతోని కవి తండ్రి గుణముల వారయుడు:

సీ. భవ్యవినిలీకి—ప్రతి సురాచార్యుండే, గాంధీర్యమున గంగాప్రియుండే

సత్కలా మహిమకు—సరస శీతాంతుండ— వైదుషీ

గరిమకు—వనజాండే

..... గార రాపికి పొం—పొంద విమరుండే, కా కృర

త్కృతికి యబ్బవె రి సుతుడే

భగవదారాధన—(పొడికి నగురుండె—సాహితీ నరణికి—
చక్రవిభుండె.

యంచు జనములు హెచ్చుగ ననుచునుండ
సరస యాహార్య తిరుమల సహిత బుక్క
పట్టణము వేంకటాచార్య వండితేంద్రు
కూర్మి పుత్రుండ గోపాల గురువరుండ. (వీరిః)

శ్రీశ్రీ సద సద్విజ్ఞాన విలసితావ్వయ జాతుం డవుట 'మేలగు
సత్కళల వద్య మిత్రుండు'నుగా 'వండితమణియై' వెలసినాడు
గోపాలాచార్యుడు. ఈవంశమువా రనేకులు విశిష్టాద్వైత సిద్ధాంత
గ్రంథముల నెప్పంటినో వ్రాసియున్నారు. కీర్తిల వేంకటా
చార్యస్వామి మున్నగు గల వండితు లెందరో ప్రఖ్యాతులు.
అటులనే నీ కవియు నాయా సందర్భములలో—సాంప్రదాయ
రహస్యార్థముల నెప్పంటినో మృదుల మృదుల తర, మృదుల
తమముగ వర్ణించినాడు. ఇంతటి యుత్కృష్ట వంశ
సంజాతు డవుటయు ప్రాచీనాచారముల ననుసరించి తన కృతిని
'ధనమ్మునకై బజారులో నమ్మనుజేశ్వరాధముల కిచ్చి పురంబులు
వాచనంబులు గొనుట' కిచ్చుగింపక—నమ్మతి శ్రీ సరహరి కిచ్చి
ధన్యాతిధన్యఁ డైనాడు. పోతనాది పరమ భాగవతోత్తముల
మార్గ మిదియే కదా!

క ధా వి ధా న ము

"రాజిత శైలరాజము—రాజసమొప్పు హరుండు కాంతి వి
శ్రాజితమైన హారముల రంజిలుచుం గొలుపును వేళ
—యం

భోజభవుండు నింద్రుండును భూరి బలాశ్వులు దిక్కుతుల్
నుతుల్

తేజము మీరజేసి రణదీప్త సుగ్రాతుని వహ్నినేత్రునిన్.

తదనంతరంబు వారెల్ల కూర్పున్న నమయంబున నందీ
శ్వర భృంగీశ్వర విఘ్నేశ్వరా వ్రమభ గణంబులును—రంభ మేనక
క్షీర్యతి, పుంజికస్త్రుల, హరిణాదులై న యవ్వరనలును—గురుడ గంధ
ర్వాదియొని ధేడంబులు బలసి నేపించి—బహువిధ వినోదం
బుల ప్రాదువుచువును ప్రసంగ వశంబున—మర్త్యలోకంబు
నపుటపుటికి—ప్రశంసించుచు—చంద్రవర్మ యను రాజస్య
చరిత్రంబు నుగడించునెడ .... అట్టి నమయంబున కర్మే
దుట నున్న శంభుమోముకై చూచి—యిట్టి పూర్వచరిత్ర లెట్టి
వనుచు, పావన పుణ్యలిండుగు ప్రాప్త చరిత్రుని చంద్ర
వర్మను కోపిండుడని బల్కితిరి కోరిక నా కలఁ దెల్పుడని
శర్వుని—శర్వాణి యదుగగా నీ కర్ణ జెప్పివాండుట—ఇందులకు
మూలము 'స్కాంద పురాణములు—' 'సమర్థితంబుగా వా
యొనర్పం బూనిన స్కాంద పురాణంబు మహామహేశ్వర సంవా

దంబునందు చంద్రవర్మ చరిత్రంబును పురాణంబునకు కథా
క్రమంబెట్టి దనిన్"—ఈకవి ఇరవయర సహస్రము గల ప్రత్యేక
దని తెలియుచున్నది. ఇందులకు కావ్యాంధర్వాగమున గణితోదా
హరణలున్నవి. ఈ కావ్యరచనకై "యొక్క ఘడినింబున—
నావయూమమున—సాక్షాత్కారము లోచి దాకరక ప్రాంబ
ల్లిల 'గాన్నిం' నదేవుని భయ సంభ్రమాశ్చర్యముం దొందియుం
—దాక్షిణ్యముతో పెక్కు మ్రొక్కులిడగా, 'వర్మా! సునయుగ
నీవు చేసెడు కృతి, నెనరుగ యా రామతీర్త స్వరూపి నానగు,
సాహసమొప్పు సేయబూను కల్పము ధృదిష్టపిచ్చిగ నిలండున
తోడుత, శిష్టతాననం నిమ్ము వ్యసంహదేవునకు నీవకు కోర్కె,
తోడనని శ్రీరామదేవుండు తెల్పి యేగిన—ప్రహరాదులకైయుం
జెంది యా వృత్తాంతమును ఉషఃకాంబున లేచి రాగ్య రరణీ
యంబులు తీర్చి పరిశుద్ధంబైన ముదియ్య గ్రాసుంబును—
అల్లారను పుణ్య గ్రామంబున దేదీప్యమానుండై ప్రరణిమ
నర్పావతారుండుగు శ్రీ జనార్దనుని సందర్శించి—శిష్ట భగం
బులు—మత్తుపాసనలును—నుకపుట విని మోడుంబుగా
బలికిన—వారి యనుగ్రహము వడసి—శ్రీరాముల ముంబు
నిల్చుకొని—రామతీర్త స్త స్వరూపి గొనియాడి—చంద్రవర్మ
చరిత్రంబునకునక్రమించెదో నని శ్రీకారము జల్పివాడట యీ
కవితోక భాస్కరుడు. సాహస్యముగ టిక్కన మనీషినుండి
ప్రారంభమయిన నీ స్వప్నవృత్తాంతము పంపియిచవ శతా
బ్దిపు పూర్వ భాగము వరకు వచ్చినది. తరువాత సేంనో
ఆ దేవతలు స్వప్నమున కనువడకుండ 'సమ్మో' చేసిన
ట్లున్నారు. అందుననే నిరువదవ శతాబ్దిపు కవులను స్వప్న
మున కనుపడి కావ్యములు వ్రాసి యుంకితము రిమ్మని కోర్కె
టలు మానినారు. ఈ శతాబ్దిమున కనుపడు దేవతలు నాయక
వ్యక్తులైన రాజకీయ నాయకులే కదా! వీరు ప్రత్యక్షముగ
గనుపడుచుండిరి కదాయని కాణోలా నా వృత్తాంతముల పరిత్య
జించి యుందురు కవులు. ఈ స్వప్నములు కల్గిలని, కవలము
లని యనలేము. ఎందరో మహానుభావు లుందురుగదా!

కావ్య-రీతిః: రచనా విశేషములు

ఈ ప్రబంధ తొలి యాశ్వాసమున నగవర్ణన ప్రాబాళి
క్షాత్రియ వైశ్య వర్ణనలు—పుష్పరా. కలు—ఇత్యాదులేగాక
ఇంద్రసేన మహీపతి అపొహలి యాత్రకు వెళ్లటలో పర్వత
వర్ణనలు మున్నగు కావ్య లక్షణములతో కొన్ని చక్కగ సంగ్ర
హముగ పాకముగ 'సంస్కృతాండ్ర కవితా నిర్వాహక
త్వముతో—"దాతురీ ధురిణత్"తో దిద్ది తీర్చినాడు. ఈ వర్ణన
లన్నియు మాతనత్వముతో గనుపడుచున్నవే గాని—పాత వర్ణన
లను కొత్త మూసలో పోయలేదు. 'కల్పిత కల్పవల్లి కావళసా
ము యధార్థముగా గనుపడుచున్నది.

తిరుమల బుక్కపట్టణం శ్రీ నరసింహాచార్యకవి

మరియ్యాశ్వాసమున చంద్రవర్మ జననము, యౌవరాజ్య పట్టాభిషేకము మున్నగు విషయములతో వివాహ యత్నము—కన్యావరణము వరకు వచ్చి వర్మ, శరద్రుతుల వర్ణనలతో ప్రబంధ లక్షణములన్నియు సమయానుసారముగ జెచ్చిత్వం బనునరించి యుభవద్వస్తు వర్ణనతో కావ్యమున కొక వెలుగును, జీవమును, రసస్ఫూర్తియు గలిగించి 'మంగమధ్యాని యన్న వాక్యము సార్థక పరచినాడు.

తృతీయాశ్వాసము చంద్రవర్మ తన, క్షుద్రబేల మెల ర్చగా మృగయా వివేచనకై పర్యవారణ్య ప్రాంతము లన్నియు పరిభ్రమించి ఖడ్గ వరాహ కార్పూలా ద్యనేక మృగ ముల వదిలి యలసి సాలసి కౌలిపెరాత్రుని సందర్శించి యనె ధర్మముల నెఱిగి యాతని యానతి గృహగతుల డగుట — మున్నగు వివిధ విశేషములతో నొప్పుచున్నది. ఈ తృతీయాశ్వాసముననే ఆశ్రమమున కళింగరాజు దుహరియగు 'పూర్వ తిలకను' గంధర్వముగ వివాహ మాడుటయును.

తురీయాశ్వాసమున ఆశ్వరూఢుడై—పరిమిత పరి వారముతో విహరముగ నొక సర్వరాణ్య ప్రాంతమునకు వెళ్ళగా నట నొక రక్కసుల ఓతని హయము నవహరింపుటే గాక వీ రిరువురకు మహారాజము సంభవించినది. కడకు నీటినితో పోరలేక విసుపువెందిన రాక్షసుడు వాడి యమ్ము రొమ్మున గ్రుచ్చి చంద్రవర్మ యనువులం బాపెను. ఈ వృత్తాంతము పరి జనుల మూలమున డెలిసిన—పూర్వ తిలక—తృప్తదేశమున కేగి తన దుర్భర దౌర్భాగ్యమునకు పనవి పనవి సహగమ నాయత్తచిరయై యుండు తో—అకాశాణి—తృప్తయత్న మును విరమింపఁజే —గారి ప్రార్థనము య నీ భర్త పునరజ్జీవుడు కాగలడని ఇల్లు బలికెను :

నీవు పతివ్రతామణివి—నీ ప్రియపాఠుడు—ధర్మవర్తనం డెదిదిన్ ప్రసాద మిటు యేర్పడకూడెను యైన నేమియుం కోవిడులెన్న భావమున—గొబ్బున గొరిని చేడుకొన్నం భావితమాను కోరిక, భంభం బృండుగూడును వేడ్క బాపిసి.

యని చెప్పిన నా తరుణి యట్లు చేయగా 'వాతడు నిద్దురజెంది లేచినటు' లేచినాడు. ఇరువు రశ్వరూఢులై వచ్చుచుండఁ మధ్యేమార్గమున నా పాలను దిండిపోతు వెను దగిలినాడు. అంతఁతే డాతని చేతి యూర్విక క్రింద పడవైన ఆతడు తీసికొను సమయమున నా రక్కసుని వ్రక్కలించి దేవీయుక్తుడై గృహగతుల డైనాడు. ఇటు తల్లిదండ్రు లీ వృత్తాంతముం డెలిసి పుత్రుని పుత్తాంతము విని వగలబోగులుచుండిరి. అగతులయ్యురని పరిచారకుడు దెల్పగా వివిధ వాద్యములతో, సమంత్రి పౌరజనయుక్తంబుగా హర్షపులకిగాత్రులై

తోడ్కొనివచ్చి వివాహము యథాశాస్త్రముగ చేసిరి. ఆతఁడు చతుర్విధ పురుషార్థములను చక్కగ పోషించి—సుఖముండె నంత వరకు మాత్రమే కలడు.—ఈ కావ్యమునకు—జీవము మూఁడు నాల్గొ శ్వాసములు. ఆయా సందర్భముల ననుసరించి రస పోషణము, భావపోషణము జేసినాడు. శృంగార వీర కరుణాద్భుత హాస్యరసములు హృద్యముగ పరిపోషింపఁబడినవి. రాక్షస యుద్ధ మున భీభత్సమును వర్ణింపఁబడినవి. చంద్రవర్మయందు "మహాసత్వాతి గంభీర కృపావాన్ అనికత్తనః" అన్న మహావీర లక్షణము చక్కగ సమన్వయ పరచావినాడు. కవితో నొక యుత్కృష్టత గోచరించుచున్నది. నాల్గొ శ్వాసముల ప్రబంధ మయ్యును—కథాగమనము మాత్రము కావ్యాంతము వరకు నడిపించుటే గాక—కూలంక్షవలె పరచినాను. ఈ లక్షణ మున సింగళికికి సహధ్యాయుడై యనవలయును. వర్ణన లును వివేరితము గాక 'సీరా సర్వాంగముందరి' యన్న వాక్యము వలె రెండు, మూడు పద్యములతో నవతలి ఘట్టమునకుఁ జేరును. ఆ విషయమున నీతఁడు సిద్ధపాస్తుఁడు. పై సిద్ధాంతము సమనరిచియే కాబోలు నొక చక్కని శిష్యుడు దొల దొల్లనే 'మల్లినాథుని' వలె జేసినాడు.

సాహసమొప్పు నే విపుడు—రద్ధ విగంభన విసుఫరదసా మోహన చాతురీ మృదు ప్ర—మోద సులక్షణ గాడిభావ సం దోహ వితుడృ పూర్వవద దూర్వప కల్పిత కల్పవల్లికా దోహక సర్వసందద మృదాకృతుల జేసెద కావ్య మెన్నగాన్. ఈ పద్యమందలి ప్రతి పదమును, కావ్యము నాపాద చూడ ముగ చదివినపుడు సత్కృష్టి యనియే తోచును. ఇంతటి యుత్తమ కవని కావ్యమును గవి ఎవరో సమకాలీనులు, యుబుసుసోక కల్ల కపట లాడినట్లు తోచుచున్నది. అందు లకై 'కుచవిదూషణ' కన్న మిన్నగ చేసిన నీ దూషణమును గంచుచు:—

మూలు చెప్పవచ్చు బహు—మాన్యతగా చదు వందవచ్చు—మై తేలులు జార సర్వము ప్రతితిగఁ జెప్పగవచ్చు తప్ప....
....పాప బల్లవచ్చు జిగిబాటల దివ్యనుధా విలాసముల్ మేటిగ జిందవత్కృతులు మెచ్చున జెప్ప ప్రయాస ధారుణిన్.

అని 'రొల్ల రంగం, నేగితి రచించిరేని సమకాలమువారలు మెచ్చరే గదా!' అని కదా చేసుకూరి వేంకటకవి వాపోయినది. ఇది సవ్య కాల రచయితల కెల్లరకు వసుభివైకవేద్యము. అందు నిరుపదన శతాబ్దమున నెల్లరకు విమర్శకు 'తగుదుమమ్మా' యని ముంద్య నకు వచ్చి మందమతులై మందలెగుచున్నారు. ఇది కలికాల ప్రభావం. "సత్కవిగా బుట్టుట దోషమని" పెద్ద రెండరో

చరికిరి. ఇక 'సంస్కృతాంధ్ర కవితా విద్యాపాక చాతురీ ధురీణ' యను బిరుద మనర్హము! ఈ లక్షణము కావ్యము మీద చక్కగ సరిపడదు. 'సాహిత్య సరసాలంకారముల' కావ్య నిర్మాణ చాతురీయ—సాంప్రదాయముం దభినివేశము కవికి వలసినంత యుండి కావ్యమునకు తప్పిని పుష్టిని గలిగించుచున్నది.

ఇక పూర్వకపుల సుతిండుటతో ద్రావిడాంధ్రుల యొద్దారకులను, కవి మూలపురుషులను, శ్రీనాద మునీంధ్రులను—యామునాచార్యాది, ఆచార్యులను యతి వేంకటాచార్యులను, ఈ యామున సోత్తము జదివిచూడుడు! ఘనమైన యామున దేశమును దిశలం గర్వాంధ్ర పాషండ దుర్మనుల వాదమునం జయించి ఘనకంసారాధి దుర్మాంత—నూచన గంభీర పటిష్ఠ దీపిత విశిష్టాదైత్యత సన్మార్గ—నూతన సారస్వ మహాత్ములను దిశల మోదంబందనిర్మలరహిన్.

ఈ వద్యమున యామునాచార్యుడు (విష్ణుచిత్తుడు) పాండ్యభూపతి యాస్థానమున—ప్రతిపక్షుల నోడించి—వారాయణ పరత్వమును నిర్ణయించిన వృత్తాంతము గోచరించుచున్నది కదా! పైగ విశిష్టాదైత్యత విశిష్టతయ్యుద్భవించుచున్నది కదా! ఈ గాధనే రాయలు తన విష్ణుచిత్తీయమున పరగుణ పరమాణువును పర్యవసానముగా చేసి వర్ణించినది. ఇంక సాంప్రదాయ మర్థములనే కాక నాయా స్థలముల నుండు ఆచారములను సాంఘిక ధర్మములను గూడా చక్కగ చూపించినాడు.

ఇంద్రసేనుడు నీలిమంతుడగు మంత్రి (పేరితుడై—అచార్యులవలె) నందరినీంచుసాంబె తరలి స్వామిని సేవించుటకు బూర్వము—

పన్నిద్దర నాశ్వరుల నెన్నికతో గాంచి మ్రొక్కివెనకంగ, న పి' పొన్నతుడగు హనుమంతుని నన్నుతి గాంచి స్వామిని నన్నిదికి జనన్.

ఇంద్రోక యపూర్వాచారముఁ దెలియుచున్నది. స్వామి దర్శనము నకుఁ బూర్వము భగవద్భాగవతాచార్యులను దివ్యపూరులను సేవించి 'పేరియ తిరువడి' ని సేవించియే స్వామిని సేవింపవలయునన వియమము తెలిపిడి యయ్యెడిని. ఈలాటి యాచారములు—ద్రావిడ దేశమందు కలవు. ఘటికారణ, శ్రీ కాంచీ, శ్రీక్షేత్రముల తొలుత తాయార్యులు సేవించియే—స్వామిని సందర్శింపవలయును. అటులనే నీ క్షేత్రమున నీ యాచార ముండి యుండును.

ఈతని కావ్యారంభము ఒక నూతనమార్గ మున్నేసింది. ఈ యున్నేషణకు అమృతమార్గద కారుడు నాందీ ప్రస్థావన మానరించివాడు. తదుపరి యే యితర కవియు వర్తించి

నట్లు తోచదు. అది విష్ణు పంచాయుధములను, అటంబుని, హనుమంతుని ప్రార్థించుట : ఇతనికి చిత్ర కవిత్యము, గూడా గొట్టిన సిండియే. చక్రబంధ చిత్రకందము :-

లమలాంచిత మునిమానస సమ నిలసిరి అలెదవర్తి సంచలముల
కనుకాత్మర సత్కమలా కమరోజ్జ్వల హస్త నిగుర కర్పర
నిమలా.

ఈ పద్యరంభము—సారితాపాహరణ, హమారాధ్యులయూహలతో భార్యల, మత్తేధిములతో సుండి చరి నామము లెరియుచుండెడిది. కానీ యా విషయపట్టయాలవేలము, రంజమునన చక్రబంధమును ప్రాసించాడు. అది సూ కందమై ముఖుల భావ సమంచితమై వెలయుచున్నది. ఆయూరీయల సమసిరించి కలము సడుగుల నిష్కల యూహల కున్నది. కాని రాష్ట్ర మంతయు చాలవరకు పైదర్శి సాంధాం రీతులతో మొదటి నుండి—తుది వరకు—మౌఖ్యము ముడిచి శివ్యా మార్గముతో—సరకు రమణీయముగా నిర్వహించగల నేర్పు గలదు. పైగ, 'సండితులనే గాక—సామరులను కూడా ఈ సోపానాది ఘట్టములతో 'అహ' యనిసించగల శక్తి ప్రతిపద్యమునందును బాంపించుచుండును.

పంప మున్నర సానెన్నె నీటిని పుట్టెరు
చూచుచు :

విజ్ఞాన మిద్ద సేమి లమ దీధితిచే టెగవొందెనంచు రూ
చుల్లుకు దేవులకుండలి వికృత వరచా సునానా నిర్విష
ప్రణాళిత్వము బాపలకు పొల్పు దలిర్పవచ్చె మామగ
ప్రణాళి మారులంబు మొగి బల్లిడినేగ గడంగ నల్లరిన్.
(అ-3)

'పల్లవా నిల్పాః కవిః' యున్న ఖ్యాత పల్లవా నమత్కృతి పూర్వ పూర్వము :-

ఇనుడం బొల్లు మెకంబు వ్యోమ వివసం బీడరగా వెల్లి—
నైవగేంద్ర పృథుమాయ కేగని యత్యానన్తె చెప్పించి, ప
య్యన నేతెంచె కరింద్ర బృందముల నం యెంతేనియుండకటన్
ఘనమై దిశుక్త మండలంబులను నిష్కాసస్పృశం బర్హన్.
(అ-3)

పంధ్రదూషణ మంత పితము—సుధర్మము గానంబె
కుండు:

గోపాత్య గురుద్రోహము ప్రస్తావితమున జేయఁ జనదు
—సిద్ధిము జగతిం
గోపాత్య గురుద్రోహము ప్రస్తావితము జేసితిచ్చె—వెంకుచు
చంద్రా.

కావ్య ప్రాచీనత

ఈ కావ్యమందలి రచన శైలిగం గాంచిన ముమూరు మున్నూరు నన్నూరు వత్సరముల నాటికై యుండుననుట

తిరుమల బుక్కసప్టాగ శ్రీ నరసింహాచార్యకవి

రావంతయు సందియుములేదు. ఇంతకుం బూర్వము నేను జూచిన తాళపత్ర గ్రంథములతో నుండు రచన లన్నియు విదే త్రియ నుండినవి. శాసనములందు వలె వద్యాదిలో గాని— పదాదిలో గాని—‘పు’ ‘య’ కారము లెన్నియో గలవు. పాదాంత నున ‘గనూ’ మఱియునూ, ప్రుతస్థానము ననుస్థారము, ‘నై గ’ ‘పుంగ్’ యను సమయమున ‘జడ్డ’ నువయోగించుట, వల ఎలగిలక, ఇత్యాదు లనంభాకములు గలవు. ఇది వచనమందే గాక—సద్యములందు కోకోల్లలు.

అంగురు గోపురంబులు పుంగురం బొప్పుటందు—చోద్యము పడి, సా

స్థంగులంబుగ డిండ్డములదీ యంగులయుం దాను ద్వార మవృత్తి జనెం.

జాతయుములు సామెతులు లద్వారతరగ్గములు : ప్రణీతిపుచ్చికొని డిండ్డ పొంకముగ పొందువచ్చినాడు.

ఈ కవి వ్యక్తిత్వము—వాస్తవమునంగన, ద్రావిడవ్వాడు పాగలమును మదిచిన మంధరానగ మవుటచే కాటెలు ఆ సాంప్ర వాయ పరిభాష లెన్నిటివో కావ్యాంతమున జూనివినాడు—

(1) బాష్పకారులు, (2) అశ్వారులు, (3) పన్నిది, (4) నేవరారు, (5) జయంగార్, (6) శివునర్, (7) పొంగలి, (8) గొంగుల నేనూలు, (9) సాయింనూలు (10) కె లకనూలు

- ౧ -

ఈ కవి యొకట—సర్వంకమ సాహిత్య సా. త్య డు ణుడుగా—వేదాకట—శ్రీ విశిష్టాద్వైత సిద్ధాంత మతా మానిగా—మరియొకట శాస్త్ర విద్యారవాస్యజ్ఞుడుగా క: పడుటయే గాక, అయీ విషయములు రసనాంచలము: పుత్యము జేయునట్లు లోచును. రచనలో—అంతలో సంస్క రపుటిగి—దానిలోనే తెలుగుం బలుగుల నూత్న నూత్న రుమల అక్కడి కక్కడనే మహానబంధ ప్రాధీమ—అంతలో నవ: లాలిత్యము గలిగి నకల రసములతో భక్తిరసమును గలిపికొని— ఆయా తత్వములతో ప్రవత్తి మార్గమును జూపుచు లేఖి: గమన గాంభీర్యముతో, తీరుతీయములతో—తాస్య సౌకుం: ర్వాది గుణముల ప్రాగ్నోనర్చికోనుచు నడవించును. అక్కడక్క: పూర్వాచార్యకృత పాశురముల భావములు భాయమాత్రమ: గమనమడుచున్నవి. ఆంధ్రకవి ప్రణీతకృతి సార సుధారస న: వ్యాధురీ విశేషము లెన్నియో భృగ్గోచర మవుచున్నవి. ఆ: ప్రబంధార్థ బోధనా సమర్థ సంస్కృతాంధ్రభాషా కవి: విద్యారా జాతురీ ధురీణుడైన యీ నరసింహాచార్య: రత్నము—భగవద్వక్తి ప్రేరితమైన చంద్రవర్మ చరిత్ర: రచించి తన వంశమును, తన భాషను తరించజేసి కీ: గాంచినాడు. ఇంతటి రసవత్తర ప్రబంధము ముద్రణకాక: కావ్య నైపజ్ఞి నెలిగని వగలుగునూలు ఈ గావ్యమున కి

సంవత్సరము యింటి యుటకపై పాగూరుచున్నదన వెంతటి దౌర్భాగ్యమో యాలోచింపుడు. ఇప్పటికైనను ఆంధ్ర సాహిత్య అకాడమీవా రిట్టి తాళపత్ర గ్రంథముల సేకరించి వాటికి కనీసము పుత్రిక లైనను స్పష్టపరచేయుట కర్తవ్యమే కాదు, ధర్మమని నా ప్రార్థన. నాకీ గ్రంథ ప్రతిని దుపాధాదరముతో నొనగిన—సరవచ్చదయులు, సాహిత్యాభి మానులు, రామాాయణ శతక కర్తలు, కనిగిరి తాలూకా వాగ్గ రెడ్డివల్లె వాస్తవ్యులు, బ్రహ్మగిరి తూటపల్లి వేంకట ముప్పయ్యగారికి కృతజ్ఞతాపూర్వక వందనము లర్పించుచు ఈ కవి యొనర్చిన ‘సంచాయుధ స్తోత్రము’తో నీ వ్యాసము నకు భరతవాక్యమును దలుచుచున్నాను. విజ్ఞలోకమునకు నా యథా శక్తి పరిశీలించి నాల్గు వాక్యములు ప్రాసీ లోకమున కీ గ్రంథ మును కవిని పరిచయ మొనర్చినాడు—గుణములు గ్రహించి దోనములు తృణింపవలసిందిగా కోరుచు ఇంకను తెలియ వివర ములు తెలియుజేయ వివరయాంజలితో ప్రార్థించుచున్నాడను.

‘పంచాయుధ స్తోత్రము’

1. చటుంధ్యాన నికాచర ప్రవరణ—స్వర్ణామసి గర్భుం బృలంకోస్యథ మిత్ర విభ్రమణ దీ—ప్రైపాదియంతోద రా త్పటి దిక్కారి రమేవ దిప్త ముఖంబుం భృననానంద వి స్ఫుల గారద్యుతి మీరు ‘ఇంభవతి’ సంపూర్ణాదృతిం బ్రోవుతం.
2. వారి డై తేయుల సంహరిన రవిదా—యంతోయివాతెల్ల ధీ కరులై గాత్రము చించిపోన, నలువంగదంచు భీతిల్ల—పెం పరయన్ శౌరిపద్మాయుగ్మమున నొద్యం వ్రాలమోదంబునన్ కరముండ్రుం చెననంగ చెన్నలరు ‘చక్రస్వామి’ ప్రార్థించెదన్.
3. కోప్పులు రెండు, కౌనొకటి కోమలనద్యుణ మొప్పియుండు—య: ల్లప్పుడు మార్గణాకడురంజిలి, చిత్ర మటంచు బల్క నం చొప్పున—శౌరి మూపునప్రసూనల తాకృతి బోల వేడ్క చె ల్వు పులిలంగసార కడు నొప్పెడు ‘శార్దూమ’ మమ్ము బ్రోవుతన్.
4. కమలనరీతి కంకణ వికాసము గల్గియు స్వమృరంబుచె న్నమరుట, పెక్కురీతి మనునాదక వంక్తుం బొల్లి సుంధరీ క్రమముగ నూపురంబుల ప్రకాశము జెంది ప్రసద్దిగంచు న: త్యమల కడిందెశౌరి ‘గద’ నర్మిలి నమ్మ గృతార్థ జేయుతన్
5. నరసింపై వంక గమ్ము రాక్షసవమానంపెద్దుటా నల్ప: స్ఫుర బాణాల్ప, నభంబు బ్రాకుటయు సంపూర్ణ దృతిం వారి, ద న్తర శౌర్యంబు లడంచి మించి గతకృత్తాయత్త సోత్కర్ష, భ సురతం జెన్నగు ‘సంధకం’ బలఘుతానుపర్తి చ్చిరంజేయుతం

శ్రీ కొండయ్యది శ్రీరామచంద్రనూర్తి

చెన్ను దరిగెను ప్రజాస్వామ్య శకశక్త సువర్తి వనన
కమలము, పశ్చిమాద్రి నెత్తమ్మున పరిపోయిన నాల్గి
పదుల పసంతాల ధర్మ భాస్కరుని జూచి—

చీకటికి రెక్క లమరెను, శాంతిచేసెను గుండె బనలెను; మహి
మమతా సమతా నవతా మానవతా మత మహి మూర్తి
మనకు మిగులకుండుట జూచి, రెనుహోవా విచ్చెసింపెను,
పైతానుకే బలము మిగిలెను—

విభేదాల అలుపు భేడించి, కార్యక్రమ అట్లు తొంగించి,
వైతరణికి నంతైన మంచితనం స్థంభాలపై నేసి, మనిరికి
రేపటి రోజుకు మాగ్గం సుకరం చేసిన బేల్లని రెండవ ముగ్గు
బిడ్డ పుడమికై తన రక్తమిచ్చెను; ఇల తన పుణ్య సంక
వదలి వేసెను—

అపురూపమగు భోనిక్కి పక్షి అలభామా రంగుల రాజ్యంలో
తన సమ్మోహన రంగసుధను వర్షించెడు; క్యూబా జనతా
హృది దాగిన బడబానల ముప్పొంగడు; మంచుముగ్గుండెలపై
మంటలు రేగిన ఘడియలోన చతురంబోధి పరిత భూ
వలయ రత్న దక్షిణా సత్వస్వాంతము కనుపించెడు, సజ్జనుల
నిక రక్షించెడు—

ఎల్లి తెరుగని ఎడారి తనమిది; పతనానికి మరొకపేరు, పాశవి
కతకు మారుపేరు; స్వాధ్యాల కౌగిళ్ళమధ్య, భయాల నయనాల
చిక్కువడి, ఆదర్శాల శిఖరాలపై నుండి అనుభవాలు అగాధా
ల్లోపడి చనిపోయే సామాన్యునికి పతనం, నీ పవిత్ర రక్తదానం
తెలిసిరాదు—దయగల మరో క్రీస్తు ధరిణినేలు మంచికాల
మంతలోన కానరాదు !

స మా న త్వ సి ధ్దాం తా లు

చట్ట సమానత్వమనేది పశ్చిమ దేశాల సంప్రదాయాల ఉత్తమ లక్షణంగా వుంది : సుదీర్ఘంగా, వట్టుదలగా పోరాటాన్ని సాగించిన తర్వాత మన పూర్వీకులు దీనిని సాధించారు. మన తరంలో నిరంకుశ ప్రభుత్వాలు ఏర్పడిన కారణాన, చట్ట సమానత్వాన్ని గురించి మనం నిర్లక్ష్యంగా వుండరాదని స్పష్టమవుతున్నది. అవకాశ సమానత్వమనేది కూడా ఉదారమైనది. విశాలమైనది : స్వజాతీయ శక్తులను పెంచేది దీని కోసమని, మిగిలినవన్నీ త్యాగం చేయడానికి, కుంచించ జేయడానికి మనం సిద్ధంగా లేకున్నంతమాత్రాన, ఈ ఆశయానికి మంచి విలువ ఇవ్వడం లేదనో, దాని సాధనకు సరళమైన మార్గంలో కృషి చేయడానికి మంచి నిర్దేశడడం లేదనో అర్థం చెప్పకొనరాదు. ఇక ఆదాయం-సంపదలకు సంబంధించినంతవరకు, కేవలం కత్తిరించాలన్న ధోరణిలో ఆదాయాలు, సంపదలు తగ్గింపజేయడాన్ని మనం వ్యతిరేకిస్తాము : ఈర్ష్యవల్ల, ద్వేషంవల్ల మనమిలా చేయడం లేదనికూడా చెప్పకొనడం న్యాయం కాగలదు : అసమానత్వానికి జతపడివున్న తప్పుడు విలువలను గురించి విజ్ఞుడైనవ్యక్తి విచారించక మానడు : సాంఘికధోరణి కలవ్యక్తి తనతో సమానమైన లేదా తన కంటే మెరుగైనవారితో కూడిన సమా

జంలో హెచ్చు సంతృప్తిని పొందగలడు. తనను అందరికంటే ఘనమనిగా చూడాలని ఆయన కోరడు. కాగా కృత్రిమమైన వర్గ విషచక్రాన్ని సృష్టించే పరిస్థితులకు సహజంగానే వైముఖ్యం చూపుతాడు. దీనిని అందరూ సానుభూతితోను, సుహృద్భావంతోను అర్థం చేసుకొనడం అవసరం.

ఈ కారణాలవల్ల వామపక్షీయుల పరిష్కారమార్గాలను సమర్థించే వారికి, వ్యతిరేకించేవారికి మధ్యవున్న తేడా-తప్పుడు విలువలవల్ల వారికిగల వైముఖ్యం వీరిలోనూ లేకపోవడంకాక, మరొక మార్గంద్వారా ఆ తప్పుడు విలువలను సవరించవచ్చునని నూచించడంలో వుంది : నిర్ణీతమైన లోపాలను, వాటిని సవరించగల నిర్ణీతమైన చర్యల ద్వారా పరిష్కరించాలికాని, సదుద్దేశ్యాలతోకూడిన స్థూలమైన పరిష్కారమార్గాలను అనుసరించడంవల్ల, ఏ ఉత్తమ శక్తులను ప్రోత్సహించాలని మనం ఆభిలషిస్తున్నామో, ఆ ఉత్తమశక్తుల అభివృద్ధికి ఏమాత్రం అవకాశమివ్వని విధంగా సామాజికవ్యవస్థను మూసపోయడం ప్రమాదకరమని హెచ్చరించడంలో వుందని గమనించకోరుతున్నాను. [లండన్ లో “బక్ గ్రూపు”వారు సమానత్వాన్ని గురించి జరిపిన విద్యర్థోష్టిలో శ్రీ రాబిన్స్ చేసిన ప్రసంగభాగాలు ఈ వ్యాసం]

క వి త్వ ము - చ ం ద ము

శ్రీ కె. వి. రాఘవాచార్య

గృత ఫిబ్రవరి నెల 'భారతి' లోని 'కవిత్వము—చందము'—
అను నా వ్యాసమండలి కొన్ని దృక్పథములను మిత్రులు శ్రీ వి.
రాజగోపాలరావు ఎం.ఏ. గారు మార్చి నెల, 'భారతి' లో పరిశీ
లించిరి. అందులకు వారికి కృతజ్ఞత చెప్పుకొంటూ, ఆ పరి
శీలన లోని కొన్ని అభిప్రాయములను పరామర్శించుచున్నాను.

నన్నయ వసంత ఋతువర్ణన లయగ్రాహితో గాకుండా,
మరొక చందముతో (పుత్రము?) యుండి యుండిన రస
గ్రహణమునకు అంతరాయము కల్గియుండునా యను విషయ
మును యోచింపవలయుననిరి కాని యోచించి, ౬౩ నిశ్చితాభి
ప్రాయమునకు రాజాలరైరి! మరియు, వారు ఎఱ్ఱిన, నన్నయల
వసంత ఋతు వర్ణనల సుదాహరించి, పరిశీలించి "ఇరువురూ
రించినది వసంతఋతు వర్ణనయే యైనను శబ్ద చిత్రము
లందరి భేదములవలన పాటకుల మనో నయనముల యెదుట
గోచరించు వసంత కాల దృశ్యము వేర్వేరుగనే కన్పట్టును" అనిరి.
ఆ వసంత వర్ణనల ఉనికి, ప్రయోజనముల గమనించిన నాకు
తోచిన భావము లివి :-

ఎఱ్ఱన - వసంత వర్ణన

వ: ఇట్లా దంపతులు (సావిత్రీసత్యవంతులు) మంద గమ
నంబున నరిగి పరిసరారణ్యంబు దఱియంజొచ్చి
రవ్వుడు.

సీ: కమలీయ కమలినీ కల్లోల వీధుల
గదలు రాయంచల గతుల యొప్పు
బహు పుష్ప వల్లన ప్రకర చిత్రితములై
తనరారు తరులతా తతుల సొంపు
మకరంద రసపాన మద విలోంబులై
క్రాశెడి యెందేటి గముల యులిపు
బిరి వక్త్రమంజుల ఫల రసోద్ధత ములై
నలుకు రాచిలకల పటు రంబులు
బ్రియుడు వేలువేలు ప్రీతిమై జూపుచు
చెప్పుచును జనంగ చిగురు బోడి

గనుమ వినుచు నిర్వికార సల్లాపమిం
పారనతని తెఱగను నరయు చుండె.

వ: తదనంతరంబయో రాజర్షి నందనుండు మధురంబు
లగు ఫలంబులు గోయుచు .....

—భారతము. ఆరణ్య. 7 ఆ 212—214.

ఇందలి ప్రకృతి సౌందర్యము యువ దంపతులగు సావిత్రీ
సత్యవంతుల పృథయముల పై వెట్టి ప్రభావమును నెఱవ
లేక పోయినది! ప్రకృతి సౌందర్యమును దర్శించిన స్త్రీ పురుషు
లందు వికారమంకురించుట సహజము. ఇకనూత్న దంపతుల
మాట చెప్పనే! ఈ సహజ ధర్మ మనివార్యమనుటకు లోకజ్ఞు
డైన కాళిదాసు శకుంతలచే పలికించిన "కిం సుఖంబు ఇమం
ప్రేక్ష్య తపోవన విరోధినో వికారస్య గమనీయాస్మి సంవృత్తా"
(1 అం) (ఇతనిని చూచి తపోవన విరుద్ధమైన వికారము
పొలయితిన్నేమి?) అను వాక్యము ప్రమాణము. సావిత్రీ నిర్వి
కారియై యుండుటకు తగిన కారణమున్నది! యువకుడుగు
సత్యవంతుడట్టి మనోహర సన్నివేశములో పల్నియుతుడయ్య
చలింపకుండుటకు హేతువేమి? వికారము నొందకుండుటస్య
భావికమా? వసంతఋతువైనా, ఆ ప్రకృతియందు ప్రేరేపక
శక్తి లేదు. అది నిర్జీవము. ఈ వర్ణన లేక పోయినను కథక
లోపము గలుగదు! అది సాధించు ప్రయోజనము లేదు!! ఈ
వర్ణన సంప్రదాయ రక్షణకై చేసినది కాబోలు!

నన్నయ - వసంత వర్ణన

వ: .....వసంత సమయంబు నఖిల జీవోకానంద జననం
బై చనుదెంచు చున్న

లయగ్రాహి:— కమ్మవి లతాంతములకు మొప్పుననే వచ్చు వధు
వమ్ముల సుగీత నినదమ్ము లెవగం జూ
తమ్ముల లనత్కినలయమ్ముల సుగంధి ముకు
ళమ్ముల ను నానుచు ముదమ్మునర వాచా
లమ్ములగు కోకిల కులమ్ముల రవమ్ము మధు
రమ్ములను విన్నె ననిశమ్ము సుమనోభా

క వి త్త ము - చ ం ద ము

రమ్మల సశోక నికరమ్మలును జంపక చ
యమ్మలును గుంజక వనమ్మలును నొప్పెన్.
లయగ్రాహి:— చందన తమాల తరులందు నగరు ద్రుమమును
లందు గడళివనములందు లవలీమా
కంద తరు పండుమలయందు నని మాల దర
వింద సరసీ వనములందు వనరాజే
కందళిత పుష్ప మకరంద రసముం దగులు
చుందనువు సౌర భమునొంది జనచిత్రా
నందముగ బ్రోపితల డెందముల లందురుగ
మందమలయా నిల మమంద గతి వీచెన్.

వ: ఇట్లా సర్వభూత సమ్మోహనంబున వసంత సమ
యంబున బాండురాజు మదన సమ్మోహన మార్గణ బందీకృత
మావసుండ్లై మద్ర రాజపుత్రిడైన మనోహరాకృతి యందు
మనంబునిలిపి యున్నంత.....

—భారతము. ఆది. 5 ఆ. 137—140.

ఏజ్జిన వసంత వర్షన వలె ఇదియు వచనములమధ్య అమరి
యున్నది. వర్షమున కిరు ప్రక్కలనున్న వచనములు వాని స్థితిని
పోషించుచున్నవి. ఈ వర్షనయందు లోకజ్ఞుడగు నన్నయ
చూపిన విదగ్ధత అపురూపము. రసోత్కృత స్థితికి మొదటి
వచనము ఆరోపణముగ, రెండవ వచనము అవరోపణముగ
నున్నవి. ఇక ఇందలి వ్యంగ్య వైభవమును దర్శింతము.

(1) లతాంత—మన్నడుడు లతాంతాయందుడు.

మధువములు—మన్నధుని వింటి అత్తైతాడు.

సుగీత నినదమ్ము— వింటినారి మ్రోత.

మన్నధుని వింటి నారిగా తుమ్మెదల జెప్పలు కవిసమయము.
వాటి మ్రోత కామోద్దీపకము. ఇందులకు

శో. ధనుః పౌర్ణిమ మధుకర మయీ చంచల
దృశాంకోణో బాణః సుహృదః జడాత్మా హివకరః
స్వయం చైకోఽనంగః సకల భువనం వ్యాకులయతి
క్రియా సిద్ధి స్ఫుర్తౌన్న భవతి మూతాం నోపకరణే॥

అను శ్లోకము ప్రమాణము. ధన్వి బాణ ప్రయోగము
నకు పూర్వము నారిని మ్రోయించుట సహజము. తుమ్మె
దల ర్ఘంకారము, నారిటంకారము యొకటిగా నుండుట
విశ్రుతము. కావున మొదటి వాక్యమున వసంత కాలము
అఖిలజీవ లోకానంద దాయకమై యుండగా భావజూడు బాణ
ప్రయోగమునకు సిద్ధపడి, నారిని మ్రోగించుట స్ఫురించు
చున్నది.

(2) కిసలయమును స్త్రీల అధరముతో పోల్చుట కవి
సమయము. వల్లనాధరి— మొ. వి ప్రసిద్ధములు. కోకిల—
పులింగ శబ్ద మగుటచే చుంబనము ఊహింపదగినది.

(3) సుమన్. (స్త్రీ. లిం.) పూపు. స్త్రీలు పూహోడుల,
పుష్పవతులగుట ప్రసిద్ధము. అశోకము (పు. లిం) శోకము
లేని వాడు. చంపక కింశుకములు పులింగ శబ్దముల.
కావున మూడవ వాక్యమున పురుషులయిత భోగ మూహ్యము.
ఇదియే రతికి పరమావధి. ఇంచే స్త్రీల భారముచే పురుషుడు
శోభించుట సంభవించును. ఇందుకే భర్తృహరి శ్లోకము
ప్రమాణము.

శో. ఉరసి నివృత్తానాం ప్రస్త దమిల్ల కానాం

ముకుళిత నయనానాం కించి దున్మిలితానాం

ఉపరి సురత శ్చేద సిన్ధు గండనలానాం

అధర మధు వధూనాం భాగ్యవంతః పిబంతి॥

—శృంగార శతకము. 25 శ్లో.

ప్రకృతి మధువమ్ముల సుగీత నినదమ్ములతో, కోకి
లల మధుర రవమ్ములతో, సుమన్ భారమ్ములగు అశోకమ్ము
లతో సుజ్ఞులమై యుండగా, మలయా నిలము
తైత్త్య, సౌరభ, మాంద్య గుణములు గల్గి మంద గతిని వీచు
చుండగా పాండు రాజు కిందముని శాపమును గూడ తలంపకు
ప్రకృతి ప్రేరణకు పరవశించి, మాది శాప భయముచే
వారించుచున్నను, బలిమిం దత్సంభోగ సుఖ సమీపాత
డయ్యెను.

నన్నయ వసంత వర్షన ప్రేరేపక శక్తి గల్గినట్టిది.
సాగసైన బహిరకారము, సత్వ గరిష్ఠమైన జీవకళ గలది.
ఈ ప్రకృతి పాండు రాజునకేగక పాతకులకు గూడ సమ్మోహ
మును గల్గించుచున్నది. కథకు మిక్కిలి ప్రయోజన కారి
యైనది. పాండురాజు మరణమునకు వసంత ఋతు సౌంద
ర్యము హేతువగుచున్నది. ప్రయోజన కరమగు ప్రకృతి
వర్ణనలను చేయుటలోను నన్నయ అద్యుడే ! ఇట్టిది కూ
మహాకవుల ప్రతిభ! ఇందు కోమలాను వరణమును గల ప్రసన్న
పద సంఘటన వలన గలుగు మనోజ్ఞమగు నాదము,
వర్ణముల యావృత్తి వలన గలుగు శబ్ద సంగీతము వీనులకు
విందోనర్చు చున్నవి. పద్యము లందలి శయ్యా సౌభాగ్యము,
ఘంఘోగుణములగు లయ, తాళములు విషయ వైశద్యము
నకు, అర్థ స్పష్టతకు తోడ్పడుచున్నవి. ఇట్లు సాహిత్య,
సంగీత, స్వతంత్ర్యములు సంయోగించి యుండుట ఇంకెవ
గనము. ఇందు శబ్దార్థ సిద్ధులను నన్నయ సాధించెను.

ఈ పసంత వర్ణన 'కావ్యత్వ' యగు వ్యంగ్యముచే నుప జీవములైన, రసనంద దాయకములైన భావములచే నాద సౌభాగ్యముచే సంపన్నయై, ఉత్తమ కవిత్వమున కుదాహరణముగ నున్నది. ఛందోత్తత్వ వేత్తయగు నన్నయ, రసవ్యంజనకు ఉచితమైన ఛందము గల 'లయ గ్రాహి' యను ఉద్భరమాలా వృత్తమును పరిగ్రహించి, "అక్షర రమ్యత" సాధించెను. ఇందలి నాద మాధుర్యము అనుభవైక వేద్యము, గనుక అనిర్వచనీయము.

కావ్యమందలి భావ సంచరణమునకు మంద్ర మధ్యమ తార స్థాయిలను మూడు స్థాయిలు గలవు. కేవల కథా నిర్వహణమున భావ సంచారము మంద్రస్థానములో నుండును. ఇందు వచనమే యుపయోగింప దగినది. పద్యము లకు ప్రసక్తి లేదు. మధ్యమ స్థాయిలో భావము ద్రవీ భూత మగు చుండును. ఇందు కథా నిర్వహణకు కంటే, రస సంచారమే ప్రధానము. ఈ స్థాయిలో పద్యములుండుట సహజము. ఇక తారస్థాయిలో భావము మూలం కందదు. ఇది రసము నకు పరిపక్వ దశ. కనుక ఇందు సాహిత్యము, సంకీర్త, వృత్త్య గుణానితమై యుండునైపు. ఈ రసోత్కంఠ దశలో ఛందోత్తత్వ వేత్తలైన మహాకవులు రస వ్యంజనకుచితమృ లగు, వృత్త విశిష్టములనే స్వీకరించిరి. కాళిదాసు కుమార సంభవమున రతీ విలాసమును— వియోగినీ వృత్తమున, సందేశమును, మందాక్రాంత వృత్తమున, నన్నెచోడుడు దక్ష కృత శివమృతినీ లయ గ్రాహి, లయ హరిణులందు, పెద్దన మనుచరిత్రలో పుష్పావచయమును ద్విరదగతి రగద యందు, మేమన తన భావములను ఆట వెలులందు రచించిరి. ఆయా భావ ప్రకటన యందు ఆయా వృత్తములు ఒప్పు నని వారి విశ్వతాత్పర్యము. ఇందును గూర్చి మన 'ఊహలు అనంగతములే' యగును.

రవీంద్రుని గీతాంజలి (Song offerings) ఛందో గుణసంపన్నమని "These lyrics—which are in the original, my Indians tell me, full of subtlety of rhythm of untranslatable delicacies of Colour of metrical invention—display in their thought a world I have dreamed of all my life long"—అని Y. B. Yeats క వి ఉపోద్ఘాత ముతో సువ్హృషీంచయిన్నారు. అందు వలన రవీంద్రుని 'గీతములు' తత్త్వముతో నవ్యా ధనికుల స్రవన పద్యాల వంటివి కావు. ఆంగ్ల గీతాంజలి నౌలికం గాదు. అది వంగ 'గీతాంజలి'కి అనువాదము. ఆంగ్ల

గీతాంజలి మాత్రమే Free verse (స్వేచ్ఛా గీతిక)లో నుంది. మూల గ్రంథముగ వంగ గీతాంజలి శబ్దాలంకార సమాలంకృతము, లయతాళ సమన్వితము అగు గీతముల (Lyrics)లో నున్నది. అందువలననే అది 'గీతాంజలి' యైనది !

* * * *

మానవులందు తమ ఆనందానుభవమును దెలుపవలె నను కోరిక యుండును. కవి యందిది బలీయముగ నుండును. భావోదేకము గలిగినపుడు ఆయా వికారము లకు తగిన వాక్యములు నోట వెలువడుట మానవులందరికి సహజమైనను, కవినోట వెలువడు వాక్యములు ఏవో కొన్ని నిర్మాణ నూత్రములకు, నంద్రప్రదాయమునకు అనుగుణముగ రూపొందించుచుండును. లక్షణములు ప్రతిభావంతమైన కవుల రచనల—భావ ప్రకటనా పద్ధతి—నమ్యుక్ పరిశీలనలన తేలిన సామాన్య ధర్మములనుట మరువదారు. కవి హృదయము భావపూర్ణమై, తొణికిసలాడుచున్నపుడు పద్యమువెలువడి నంత సులభముగా గద్యము వెలువడదు ! రసోత్కంఠ దశలో కాళిదాసాది మహాకవులు వచనమును గాక ఛందోబద్ధమైన వృత్త విశిష్టములనే గ్రహించిరి. అసామాన్య వ్యక్తిత్వపు అట్టి సందర్భములలో పాడి మూలంతో, శుష్క వచనములతో రసస్ఫూర్తి జేయ లేదు. "విషయము ప్రధానమైనది గద్యము, రస ప్రధానమైనది పద్యము" అను కవిత్వ తత్త్వ విచార కారని అభిప్రాయము గ్రూణీయము. భావోదేకమును ప్రకటించుటకు గద్యము కంటే పద్యము ఉత్తమ ప్రకటనా విధాన మని నా తలంపు.

ప్రతి సాహిత్యము శ్రుతి తాళలయాత్మకమైన గేయముతో నుద్భవిల్లినది. తెలుగున అట్టి పదకవిత్వమే పద్యకవిత్వమునకు మూలమైనది. లిపిలేని భాషలలో గేయములు, పద్యములు మొదలగు ఛందోబద్ధ కవిత్వమేగాని కేవల వచన కవిత్వముండుటకు విలులేదు ! ప్రాణలుకులు వేదములు గేయములే ! వానిని ఉదాత్తానుదాత్తాది స్వరములతో పఠింపవలెను. సామవేదము, సామగానమని ప్రసిద్ధి పొందినది. సంస్కృతభాషలో అది కావ్య మగు రామాయణము గేయ కావ్యమే ! దానిని కుశలపులు గానమృ చేసిరి. తెలుగున అదికావ్యమగు భారతము చంపూ పద్యాలిలో గద్య పద్య మిళితముగ — రచింపబడినది. ఇందలి వచనము ఛందోగుణ సంపన్నమైన పద్య వాతావరణముతో శోభిల్లుచున్నది. భట్ట బాణ, దండి ప్రభృతుల సంస్కృత గద్య కావ్యమందలి గద్యము వృత్తగంధి, చూర్ణము, ఉత్కృళికా ప్రాయమని మూడు విధములుగ నున్నది. పద్యభాగము గలది వృత్తగంధి. అనావిద్య లలిత పదములు గలది చూర్ణము. పతద్విసరతము ఉత్కృళికా

క వి త్వ ము - చ ం ద ము

ప్రాయము (“ గద్యం — పుత్రగంధి, చూర్ణ ముత్పలికా ప్రాయం, పద్యభాగవత్ పుత్రగంధి. అనా విద్ధ లలిత పదం చూర్ణకృ; విపరీత ముత్పలికా ప్రాయం ” — కావ్యాలంకార సూత్ర పుత్తి) ప్రాచీన కాలమున గద్య, పదన పదములు తాళలయానుగుణ్యమైన, పాడుటకునుపుగ నున్న రచనలకే చెల్లు చుండెను. వెంకటేశ్వర పదనములు, భిరుదు గద్యలు, శతకోపనిషత్పదములు — ఇట్టివి. ఈ రచనలు మాత్రాచందము ననుసరించి ప్రవర్తించుచు, పాడుటకు తగి యుండెను. పాదనియ మము లేకుండుటయే వీనికి పద్యములకు గల భేదము !

నర్త ఉద్రిక్త భావములు, భవ్యావేశములు అయ్యాన్వితమగు ఛందోబద్ధమైన భాషలో వెలువడుట సహజము. అది పద్యమా? గేయమా? పదనమా? అనునది కవి యొక్క ప్రతిభ, ప్రకటనా సామర్థ్యము, అలవాటు మొదలగు వానిపై ఆధారపడి యుండును. ఈ క్రింది ‘ శ్రీపాద ’ వారి వాక్యములను పరిశీలించండి.

“ ‘ ఫిడేలు రాగమ్, ఫిడేలు రాగమ్ ’ అన్నారు. ఏవో నడక స్ఫురించింది. ‘ ఫిడేలు రాగంబులు ’ అని విరిచారు. ‘ వినూత్న పదప్రేమికులు మహాకాముకులు ’ అనగానే మళ్ళి నడక స్ఫురించింది. ‘ అన్యోన్యమగు దంపతులు గూడ ’ అని మళ్ళి విరిచారు.”

— ‘ భారతి ’ డిసెంబరు 1963. 6 పుట.

దీని ఆవేశముచే లేక ఆలోచనచే నేర్పడిన శబ్దస్వరూపమున పదసంఘటనచే సహజముగా స్ఫురించుచున్న నడకను, అయిన ‘ అపాంభావ కవులు ’ నవ్యత కొరకు చెరచుచున్నారని తేలుచున్నది గదా? పదముల కూర్పుచే సహజముగా నేర్పడుచున్న అయ, తాళములను చెరచుటకు కవుల మనుకోమచారే కావలెనా? అందులకు ఏమడు తగదు?

“ కవిత్వము రసాత్మకమైనది. కనుక సరసభావము యే రూపమున నున్నను రసీకుని భావోద్వీగ్న మానసునరించియే తీరు ననుట ” సరికాదు.

అనామ్రాతం పుష్పం కీనలయ మలూసం కరరుమై రనావిద్ధం రత్నం మధున మసాస్పాదిత రసమ్ అఖండం పుణ్యానాం ఫలమివ తద్రూప మనఘం నజానీభోక్తారం కమిహ సముపస్థాస్మతి విధిః॥

— శాకుంతలము. 2 అం. 10 శ్లో.

ఈ సరస భావమునే పదనముతో అనువదించుచు. “ శకుంతల సౌందర్యము వాసన చూడబడిన పూవు. గోటితో గిల్లబడిన లేజిగురు. తొలునబడిన రత్నం. రుచిచూడబడిన క్రొత్త మధువు, పూర్వ పుణ్యముల నమగ్ర ఫలము వలె నున్నది. ఇట్టి రూపము

ననుభవించుటకు బ్రహ్మ ఎవనిని కూర్చునో నేనెరుంగను” శ్లోక మందలి, పదన మందలి భావము యొకటేయైనను ‘ శబ్ద సంఘటనాశక్తి ’ వలన శ్లోకము వలె పదనము పాఠకుల మనసు. నాకట్టుకొనజాలదనుటకు రసీకుల హృదయముపై వానికి గల ప్రభావము హస్తీ మకాంతరమనుటకు సహృదయుల అనందానుభవమే ప్రమాణము !

హృదయము భావశబలితమై యుద్రిక్త మైనపుడు భావములు తమంతట తాము ఉచితమైన భాష వెదికి కొని తాళలయాన్వితముగ ప్రవహించును. కీచకుని పలుకులకు కోపించిన ద్రౌపది వాడు నీమడు గావున జంకించిన గాని మెత్తబడి పోదని దలంచి ఇట్లుచుచున్నది.

శా. దుర్వాదోద్యమ బహువిక్రమ రసాస్థిత ప్రతాపస్ఫుర ద్గర్వాంధ ప్రతిపిర నిర్మధన విద్యా పారగుత్ మత్తుతుత్ గిర్వాణాకృతులేపు రిప్తవి విను దోర్శిలన్ వెనంగిట్టిగం ధర్వుల్ మానము బ్రాణముం గొనుట తభ్యంబెమ్మయిం గీచకా !

— భారతము. విరాట. 2 అ. 55వ.

అందులకు ప్రత్యుత్తరము బలగర్వితుడైన కీచకుడు నిర్వికారముతో ఇట్లుచుచున్నాడు.

అనుడు నతడిట్లు అనియె నాయతుల భాహు బలము జెనయంగ భవదీయ పతుల కారు మూడు లోకంబులందు నెవ్వడు లేవి నిక్కునం బింత నమ్ముము నీరజాక్షి.

— భారతము. విరాట—2 అ. 56

ఇట్లు భావతీవ్రత ననుసరించి రచన మారుచుండును. రసవ్యంజనమితమైన పద సంఘటనతో మహాకవులు భావ ప్రకటన గావించురు.

పదన కావ్య కర్తలు రస సంచారమున్న చోట పదన మును ప్రతి, అయ, తాళాది, ఛందో గుణములచే శక్తి వంత మొనర్చి యున్నారు. ఇందులకు బాణ, దండీ, నన్నయ, చిన్నయల పదన కావ్యములుదాహరణములు. ప్రాచీన కవులు— నన్నయదులు— రసస్ఫూర్తి లేనిచోట పదనము వంటి పద్యములనే రచించిరి. ఇట్లు రససంచారము ననుసరించి పదనమును, పద్యాలనుచూచుటయే గాక తిక్కనాది కవులు శ్రవ్యకావ్యములందలి రసపద్మట్టములను దృశ్య కావ్య గుణ సంపన్న మొనర్చిరి. విరాటోద్వేగ పర్వములు, మను చరిత్ర ద్వితియాశ్వాసము ప్రభావతీ ప్రద్యుష్కము లుదాహరింప దగినవి. నవ్యుక్ పరిశీలన వలన రసాత్మకమైన భావము

గల వచనము పైతము కవిత్వ మగుననుట జెనచారికమేయగును! గద్య కావ్యముల కంటె పద్యకావ్యములు వానికంటె దృశ్య కావ్యములు శ్రేష్ఠమైనవి గదా! “కావ్యేషు నాటకం రమ్యమ్” అను ఆర్యోక్తి ప్రమాణికమైనదే!

* * * *

‘పద్యః పరనిర్వృతి’ కావ్యము యొక్క పరమ ప్రయోజనము. ఈ కావ్యానందమును అనుభవించునది పాఠకుని హృదయము. అందులకు తోడ్పడునది శ్రవణము. కవిత్వము యొక్క సౌందర్యమును నిర్ధారణ జేసి, కావ్యానందమును గల్గించునది. కవిత్వము శ్రవ్యకళ కావున భావములు లయతాళ సమన్వితమై శ్రవణానంద సంధాయకము లైనవే గాని, నహృదయని అనుభవములకు ఉత్తేజకములై, హృదయముచే కావ్యానందమును ననుభవించ జేయలేవు. భావములు శ్రుతిరంజకత్వము గీతి మాధుర్యము గల్గి యుండుటవలనను. ఈ గుణము శ్రుతి లయ తాళముల గల్గి యుండుటచే జనించును. శ్రుతి, తాళ, లయ గుణములు ఛందో మూలములు. శబ్ద సంఘటన ఛందో మూలముననే శ్రుతి, లయ, తాళ బద్ధమగును. ఈ ఛందస్సు వలననే పద్య పాద తేజ మధురమైన, హృదయా వర్ణకమైన గీతి విశేషము, వచన పఠనము కంటె భిన్నమైనది వ్యక్త మగుచుండును. “There is no doubt that rhythmic words exert an enchanting influence on the mind. we restored to music even we fail to seize the sense.” అని సర్వేపల్లి రాధాకృష్ణ పండితుల అభిప్రాయము.

కవిత్వమునకు వలయు సామగ్రి అంతయు గద్య పద్యములకు సమానమైనను, ఛందము పద్యమునకు విశేషము. అందువలన గద్య పద్యములకు గల భేదము ఛందో గుణముల ననుసరించి యుండును. అనుభవములకు ప్రవేశము కములైన, వీనులకు విందోనర్పు స్వరములను ఛందము వెలయించును. కావున గద్యము, పద్యముతో అన్ని విధముల సరిపోవుచున్నను ఛందోభేదము వలన రూప, నాద సౌందర్యముల లేమి గలదగుచున్నది! వచన కవిత్వమునందు కేవల సాహిత్యము, పద్య కవిత్వమునందు సాహిత్యముతో బాటు సంగీత నాట్య గుణ సంపన్నత గలదు. “కావ్యమునకు శ్రుతి, లయ, తాళములవలన గలుగు నిశ్చితత్వము (certainty) శక్తి మత్వము (Force) నియతత్వము (Regularity) అను గుణ

త్రయము పద్యకావ్యములందు స్పష్టికృతమై, హృదయ స్పందకన లై నట్లు వచన, కావ్యములలో కుదరదు” — ఎం. అర్నాండ్.

హృదయాను భావములకు ఉత్తేజకమైన, గీతి మాధుర్యము గల గద్యరచన పద్యరచన కంటె కష్టతర మగుటచే “గద్యం కవినాం విక్షం వచన్” అను నానుడి యేర్పడినది. కాదంటి మొ. గు గద్య కావ్యములందు రుహస్సుగ గల్గుచున్నది. సంస్కృత లాక్షణికులు గద్య కావ్యములను గూడ పరిగ్రహించిరి. నన్నయ భట్టాది కవీంద్రులు శ్రుతి లయ, తాళ సమన్వితమైన వచనములలో రసప్రచురమైన రచన చేసిరి! అతి విస్తృతమైన సంస్కృత సాహిత్యములలో గద్య కావ్యము లేన్ని? గద్య కవులెందరు? ఒక హస్తముగు డాటవు! డాటరు! బాణ, దండి ప్రభులు వచన కావ్యము లకు, కాలిదాసాది మహాకవుల కావ్యములకుగల ప్రాచుర్యమే ఛందో బద్ధరచనా విశిష్టతకు ప్రమాణము.

“క్రాన్ధర్వు నజింబు లాగువు
నీ కన్నులను సాల్పు చేసే మహా భాగ్యం
ఏ మా నవునిదో కదా!

ఓ బోగం చానా! నీవు

సంఘానిక వేస్తు పేసరూ బాన్కట్టువా?”

రసాత్మకమైన భావము కవిత్వము గదా! ఇందు అనూయ, శంక, మోహము, విషాదము, వితర్కము మొ.గు వ్యభిచారి భావములే గలవు. రసమేది? చిత్త విభ్రమము గలదేగాని ద్వంద్వ యేది? “విభావాను భావ వ్యభిచారి సంయోగా ద్రవ నిష్పత్తిః” (విభావములు, అనుభావములు, సాత్విక భావములు, వ్యభిచారి భావములు అనువాని సంయోగమున రవ్యమాన మగు స్థాయి భావము రసము) అని భరతుని రస సూత్రము. ఇందు పాఠకులను ‘ఆహా!’ అనిపించే మూలల గమ్యుత్తు గలదు. చెవి కింపగు లయ ఖండములు గలవు. శైలి మణి ప్రవాళము. భాష ఆంగ్లాంధ్ర సంకరమగుటచే పరిమితమైన పాఠకులు గల దగుచున్నది. ‘టెక్నిక్’ ప్రధానంగా గల ఈ సాను గరితల కవిత్వము ప్రాచీన బంధకవిత్వాదుల వలె Intellectual gymnastics కు ఉదాహరణమ కాదగియున్నది.

వ్యక్తి యొక్క ప్రతి ప్రైలేము ఉద్రేకము కవిత్వ మునించు కొంటుందా? వాఙ్మయమును సృజించు వారనేకులుండురు. వారందరిని కవులను కొనుట అత్యవసరమే యగును.

శ్రీ బాలగంగాధర తిలక్

(అథి వ్యాధి పీడితుడైన రోజులలో కవి చెప్పిన వద్యాలివి. అమె కరుణా మధురమూర్తి. అతన్ని 'శశి' అని అమె పిలువన ప్రయా' అన్నది ఆమెకు సంబోధన.)

అడుగిడలేను నిన్వడచి ఆపుల దీన విలోచనాలలో
సుడిగాను వేడి కోల్మరచి, సుందర తాలవమేని లేని యీ
ఉడుకుడుకెత్తు జీవితము నోర్చుటికెన్ని దినాలు, స్రుక్కి యీ
బడుగు శరీరమే మడియ పాల్పడునో శశిమానస ప్రయా !

జీవితమన్న మాయతెర చీకి నశింపక మున్నె శాశ్వత
శ్రీ విలసిల్లు చిత్రము రచింపగ బూసిన నా ప్రయత్నమి
ట్లీ విధి మొక్క పోవునట తీయని భావనలెల్ల ధూళియై
పోవున, నా కనుంగవల పున్నమి వెన్నెల వెల్లులారునా.

దేవత లెవ్వరే మునుపు తీయని ప్రేముడి నా కనుంగవన్
రే వెలుగుల్ వెలార్చ మృదురీతుల నంగుళులొత్తినారో ! ఏ
దేవుడు ఖండచంద్ర పరిదీపిత జూటుడు నన్మహార్థమై
ప్రవీనవాడు నన్మరచి పోయెనో, రాడొకొ రక్షణార్థమై.

వీడొకనాడు స్వప్నముల వెంబడి పోయి దివౌక సాంగణ
క్రోడము కొల్లగొట్టి ఒక కొంచెము కొంచెముగా అశాంత శు
క్తిడితులైన మానవుల కిచ్చెను సౌఖ్య రసామృతమ్ము నా
నాడొక యింత తాను రసనన్ చవి జూడడ ప్రత్యయాత్ముడై.

గుండియ పోటుతో బ్రతుకు కోసలు వంకరలయ్యె వేదనల్
చెండిన కత్తులీ తనువు చిన్న మొనరైన మాన బాష్పముల్
నిండిన సంద్రముల్ కనుల నివ్వెరపోయె నికేమి పల్కు నీ
కొండొక పట్టదమ్ము మణి కోమల వీణయు పుంస్సికమ్ముయున్.

ముహురాశా మృదువృంత నిర్గళిత మీ పుష్పమ్మునేలా పున
ర్వహ సామర్థ్యములైన మాధవ కథా వ్యామోహముల్ చూపి ని
స్పృహ బావన్ దొరకొందురీ విధమున క్షీణోగ మార్తాండ రుక్
దహనమై చనెలెమ్ము లోని సుధలున్ కల్యాణ సౌరభ్యముల్.

గోపీచంద్

శ్రీ ఆర్. ఎస్. సుదర్శనం

వివేకవర్షిణి (ఆ) తర్వాత గోపీచంద్ దృష్టి సామాజిక మానవుడి నుంచి వ్యక్తియైన మానవుడిమీదికి, అదర్శంనుంచి యదార్థ్యంమీదికి మరలివస్తుంటుంది. తార్కాణ 'సెక్స్' పట్ల ఆయన విప్లవచుకున్న క్రొత్త వైఖరి. సీతా రామరావు తనలోని మానవత్వపు తోటల్ని పువ్విరిచిన 'పిచ్చి' లో అనుభవించిన మొదటి సహానుభూతి ఒక భోగ వనిత కన్న సుఖంతో; తర్వాత శృంగార పుట్టులో చివరి క్షణాల్లోనూ ఒక పతిత జీవిత గాధను విని ఆమెలోని మానవత్వాన్ని గెలిపించటం ద్వారానే 'జీవితం జీవించటం కోసమే' అనే మహత్తర సత్యాన్ని అకళింఛకుంటాడు. నవలలో ఇది యాదృచ్ఛికంగా ప్రవేశపెట్టబడిన విషయంకాదు. హేతువాదిగా సంఘ చాటుకుడుగా కాలానిక కవుల మధుర సంచేద సమా, చలం కథల లైంగిక ప్రవృత్తి తీవ్రతనూ, సంఘ పురోగతికి పనికి రానివిగా త్రోసివేసిన గోపీచంద్ వ్యక్తి లోని వ్యక్తిత్వానికి, 'సెక్స్'కూగల గంభీరమైన ధార్మిక సంఘం దాన్ని క్రమంగా అవగాహన చేసుకోవటం జరిగింది. వ్యక్తియైన మానవుణ్ణి అతని ద్వారా జీవిత పరమార్థాన్ని అన్వేషిస్తూ గోపీచంద్ మెట్టిన ప్రథమపాదం—స్త్రీని అర్థం చేసుకోవటం.

ఈ విషయాన్ని నిరూపిస్తున్న నవలలు 'పిల్ల తెమ్మెర', 'గడియనదని తలుపులు', 'మెరపుల మరకలు'. ఈ మూడు నవలలూ ఇంచుమించు ఒక కాలంలోనే, ఒక మనుష్యసమూహ మనసం చేస్తూనే వ్రాయబడినవి. ఒక విషయాన్ని పూర్తిగా ఆలోచించి దానిలోని వైవిధ్యాన్ని సమన్వయం చేస్తూ నవ్వకో రూపం తీర్చిదిద్దే ప్రతిభ ఉత్తమమైంది. గోపీచంద్ ఒక ఊహ రాగానే దానికి వెంటనే రూపు కల్పించే ఉద్వేగ చక్రవర్తి. ఆయన కథల్లో వ్యక్తమౌతున్న పత్యమే యిది—ఒక విషయాన్ని గూర్చిన భిన్నమైన ఊహల సంకీర్ణతను వివిధ లక్షణ

సమన్వితమైన కావ్య స్వరూపంలో ఏకత్వంగా ప్రతిష్ఠించేందుకు కావలసిన ధారణ, ఓర్పు గోపీచంద్ లో కనిపించదు. ఇది ఆయన ప్రతిభకు పరిధి. లేడికి లేచిందే సరుగు అప్పట్ను ఊహ రావటమే కథ లేక చిన్న నవల వ్రాయటం. ఫలితం: మూడు నవలల్లోని వస్తువు ఒకటే కావటం, ఒకే సమస్య ముగ్గురు కథా వాయికలుగా రూపొందటం జరిగింది. శవసంతక మణి, కోటిస్వరమృ, ఉషారాణి ఒకే స్త్రీ మూర్తి యొక్క మూడు ప్రతిబింబాలు అనటంతో సందేహంలేదు.

స్త్రీలోని స్త్రీత్వం 'సెక్స్' అకర్మణ్య; అంటే పురుషులమీద స్త్రీయొక్క ప్రభావం; ఇది స్త్రీలో వ్యక్తిత్వ వికాసంయొక్క మూలసత్యం. స్త్రీ వ్యక్తిత్వ వికాసాన్ని గూర్చి సంఘంలో ఎన్నో అభిప్రాయాలన్నాయి. కాని ఆ అభిప్రాయాల నన్నింటినీ అధిగమించిన మూల సత్యం స్త్రీత్వం. (వ్యక్తి వికాసం అనే భావమే అధునాతనమైంది) "ఒక స్త్రీ ఇంట్లో నుంచి బయటకు అడుగుపెట్టే దానివల్ల వచ్చే కష్టంలను ఎదుర్కొని సాంఘిక జీవితంలో ప్రవేశించాలనుకోవటం ఉన్నత భావం. అటువంటి స్త్రీకి ఆనందాన్ని నిలవాలనుకోవటం అంత కన్న ఉన్నతమైన భావం....." శవసంతకమణి అనాధ బాలిక, రావనాధం ఆమెను ఉద్ధరించటానికి గూహం చేసుకొంటారు. అంతేకాదు, ఆమె మనఃప్రవృత్తిని అర్థం చేసుకుని తనకు తో. నల్లు. ఆమె వ్యక్తిత్వ వికాసం దోహదించెట్టుటానికి ప్రయత్నిస్తాడు. "శవసంతకమణి దృష్టి భిన్నంతుని వరం తెచ్చటానికి ప్రయత్నిస్తాడు. ఇంతలో శనింద్రుడు అని అదర్శవాది, సంఘ సంస్కర్త ఆమెలోని వ్యత్య బాల్య కళా కౌశల్యాన్ని ప్రోద్బలించెట్టుటమే అయితే వ్యక్తి వికాసానికి మార్గమని ఆమెను ఒక స్నేహితుడు నడుపుతున్న ద్వారా మూర్ఖత్వం చేర్చిస్తాడు. శవసంతకమణి వ్యక్తిత్వానికి రామనాథం చూపిన భగవద్భక్తి, శనింద్రుడు చూపిన కళాసేవా రెండూ

నవ్వునట్లే కనిపిస్తాయి; కాని చివరకు తేలిక సత్యం రామనాథం, శీలీండుడు యిద్దరూ ఆమె (స్త్రీత్వానికి) (సెక్స్ ఆకర్షణకు) లోబడటమే! డ్యాన్సు మాష్టర్లు దగ్గర డ్యాన్సు వేర్చుకోవటంలో వ్యక్తమైన శిమంతకనుణి శ్రద్ధాసక్తులు కూడా ఆ డ్యాన్సు మాష్టర్లను తన ప్రభావంతోకి లాక్కోవాలనే ఆమె (స్త్రీత్వమే తప్ప) వేరు కాదు! వివాహ వ్యవస్థ సతిక్రమించి కళాసేవ నెవంతో చట్టబంధం చేరుకున్న శిమంతకనుణి స్వేచ్ఛా ప్రవర్తన కూడా ఆ (స్త్రీత్వ విన్యాసమే! ఈ (స్త్రీత్వము రామనాథం, శీలీండుడు వంటి వారి అభిప్రాయాలకు ఆదర్శాలకు అతీతమైనది; డ్యాన్సు మాష్టర్ ఆమె శ్రయస్సును గూర్చి పడే భయాన్ని ఆదుర్దాని తెక్కచెయ్యండి! ఈ (స్త్రీత్వము 'పిల్ల తెమ్మోల' లాంటిది. "అమె .... బ్రతికి నన్నాల్లా పిల్ల తెమ్మోలరాని బ్రతుకుతుంది. అది తప్పి బిచ్చి అమెకు తెలియదు. అమె స్వభావం అది..." ఈ (స్త్రీత్వము లైంగిక ప్రవృత్తిలో తాదాత్మ్యము చెందినట్లు కనిపించినా, కాముకీత్వం కాదు. కాముకీత్వంలో లేని అమాయకత్వం, హారము, మంచితనం ఇందులో భావిస్తూ, కేవలం లైంగిక ప్రవృత్తి అనబానికి పిల్లని అనిర్వచనీయమైన అతీతమైన వ్యక్తి ధర్మంగా యిది కనిపిస్తుంది. (స్త్రీ జీవిత గమ్యం వ్యక్తి వికాసమేనని వాదించే శీలీండుని వంటి సాంఘిక, ఆదర్శ వాదులు (స్త్రీత్వం గూర్చిన తన సంత అభిప్రాయం, గిచ్చిన్నగ్ని (స్త్రీత్వం దొంగ మూలనాన్ని దిద్దివేస్తున్న దానికి లోబడినప్పుడు ఆ అనుభవాన్ని అంగీకరించి భరించగలరా? వాళ్ళ ఎలా ప్రవర్తిస్తారు?

"ప్రపంచంలోని విచిత్ర వస్తువులలో కెల్లా విచిత్రమైన వస్తువు ఈ మనిషి అనే వ్యక్తి. ఈ వ్యక్తి ఎప్పటి కప్పుడు తనే రైటని తప్పు యితిరూపిణి కాదానని పోచు చేసుకోగలడు. ఒక్క కారణంనూ పోగుజేసుకోవటమే కాదు; బహు చక్కగా తన్ను తాను మోసం చేసుకోగలడు. శీలీండుని వరుసలో కూడా ఇందుకు భిన్నమైంది ఏమిలేదు. శీలీండుడు చాలామంది మనుష్యులకంటే తెలివైనవాడు. గోపీచంద్రుడు, ఒకరకంగా మంచివాడు కూడాను. అతనే మామూలు ఆలోచనల అల్లే వలయం నుంచి తప్పించుకోలేకపోతే ఇక ఇతరుల మాట చెప్పుకొని ఏం ప్రయోజనం? అతను పెండ్లి అయిన శిమంతకనుణిని భర్త అనుమతి లేకుండా మద్రాసు తీసుకు వచ్చాడు. ప్రపంచాధిపతి అవుగాక, ఆమెతో కాపురం చేశాడు. అప్పుడు భర్త పడే బాధ అతనికి గమనంలోలేదు. ఇప్పుడు ఆమె ఇతరులతో చనువుగా ఉంటూ ఉందని కోపిస్తున్నాడు. తనతో చనువుగా ఉన్నప్పుడూ ఇతరులతో ఉండ

టమే గదా. ఇప్పుడు తన చదుతున్నంత బాధా ఒప్పాడు ఆమె భర్త పడిఉండాలిగా! భర్త అడుపుతోనంది తీసుకు వచ్చిన తనకు, తన అడుపుతో ఆమె ఉండాలనే భావం ఎందుకు కలగాలో! ఆ అధికారం తనకు ఎవ్వరిచ్చారో! ఇవన్నీ ఆలోచనకే దావు. ఇప్పటికీ తనే రైటని అమె తప్పని అతని విశ్వసం..." శీలీండుడు శిమంతకనుణిని హత్య చేస్తాడు!

పై సుల్లేఖించిన భాగంలోని శీలీండుని గూర్చిన విమర్శ అతి విశిష్టమైనది. సాంఘికవాదులు, హేతువాదులు, ఇంత దూరం వెళ్లనే వెళ్లరు; వాళ్ళ గిమిచ్చి ఎప్పుడూ పర పరా మర్శే తప్ప ఆత్మవిమర్శగా రూపొందదు. కాని గిమిచ్చి ఇంత దూరం వెళ్లలే తప్ప అలాం, స్పార్థం అనే కళ్ళ గుంటలు మనిషికి ఎడిపోవు. అవి ఎడితేగాని (స్త్రీ జనాభాదయాన్ని గూర్చి (స్త్రీ వ్యక్తిత్వ వికాసాన్ని గూర్చి సత్యం బోధపడదు. (స్త్రీత్వం ఒక సమ్మోహనశక్తి; దాన్ని అర్థంచేసుకునేందుకు మనిషి దానికి లొంగకుండానైనా ఉండాలి, లేక తన స్వార్థమైనా త్యజించాలి.

శిమంతకనుణి ఆకర్షణకు లొంగి వ్యక్తి డ్యాన్సు మాష్టరు. కారణం : అతనికి "స్త్రీలో గానీ, పురుషునిలో గానీ విచిత్రమైన ప్రవృత్తి కనపించితే, ఆ భావంబాదా ఆ ప్రవృత్తిమీద కలిగిన సమకారం, వాటికి స్పృహమైన వ్యక్తులను ఆశ్రయిస్తుంది; ఆ వ్యక్తుల భౌతిక సౌందర్యంతో గానీ, మిగిలిన గుణగణాలతోగానీ వినిపిస్తూ ఉండదు." అందుకే అతనికి మృణాళిని, హైందవ సంప్రదాయం మూర్తిభవించిన మృణాళినిమీద ప్రేమ. డ్యాన్సు మాష్టరు శిమంతకనుణి వ్యక్తిత్వ ప్రభావానికి అతీతుడు కావటంవల్లే అతను ఆమెలోని (స్త్రీత్వ జిగీషకు అందని అదర్శంగా, చివరకు ఆమె ఆరాధనకు పాత్రకేదాతాడు! ఆ ఆరాధన స్వరూపం—ఆమె తన బిడ్డలో అతని పోలికలు చూడటం! ఇది మాతృత్వానికి ఎంత చక్కని వ్యాఖ్యానం!! గోపీచంద్ అభినందనీయుడు!

"పిల్ల తెమ్మోల" నవలలో శిమంతకనుణి (స్త్రీత్వానికి — అంటే సాంఘిక నిర్బంధాలకు అతీతమైన వ్యక్తి మానవత్వానికే— సరిక. డ్యాన్సు మాష్టరు సన్నద్ధుడు, కరుణాశీలి, మనస్సు అయిన సంప్రదాయజ్ఞుడు. రామనాథం ప్రేమికుడు, అస్తికుడు. శీలీండుడు సంఘ సంస్కర్త, ఆదర్శవాది అయిన ఆధునికుడు. మానవత్వానికి సంప్రదాయమూ అస్తికతా కలుగజేస్తున్న విచిత్ర కంటే సాంఘిక వాదినల్లా కలిగి ఏవై అధికతరమేమో అన్న ధృవి! గోపీచంద్ యీ నవలలో డ్యాన్సు మాష్టరుగాను అతని ప్రాత స్నేహితు

దైన సాంఘికవాదిగాను భర్తను విసిస్తాడు. సాంఘికవాది చేసిన స్త్రీ చూపుకు అతనికి అజన్మ కారణానానమని శిక్ష నడుతుంది. గోపీచంద్ తనలోని 'ప్రాత స్నేహితుని' కిచ్చిన చివరి పిచ్చోలు యిది! అతేకాదు; ఈ సవలలో సంప్రదాయాన్ని (మృణాళిని) వ్యక్తివికాసాన్ని (శమంతకనుజిని) ఏది ? ఏది ? అనే సందేహంతో ఉండి పోయాడు రచయిత.

సంప్రదాయబద్ధమైన జీవితాన్ని, ధర్మాని సదిద్ది వ్యక్తి వికాసం అకాంక్షిస్తూ స్వేచ్ఛ చేసిన ఆధునాలన యువతి కోటేశ్వరమ్మ 'గడియనది తలుపులు' నవలలో కథానాయిక. స్త్రీత్వం 'సెక్స్ ఆర్రుణు; అది లోకాన్ని ఇయిస్తుంది; వ్యవహారాలు నడుపుతుంది; విజయరంజర సాధిస్తుంది; కాని తర్వాత ఏమిటి ? "లమె డ్రెస్ చేసుకోవడం చాలా బాగా డ్రెస్ చేసుకుంది. అందులో సందేహంలేదు. అక్కడికి వచ్చినవారి చూపుతున్న అమెవివాదే దండెటాత అంతంగా ఉంది. అందులో సందేహంలేదు. అమె అవయవాన్ని తీర్చిదిద్దిట్లుగా ఉండి పోతపోన విగ్రహాలగుండు. అందులో సందేహంలేదు. ఆ అవస్థనాన వాటిలో వీరిలో కూట్లాడుతూనే ఉంది. నవ్వింది నవ్విస్తోంది, ఉంది. కాని అమె చూపుతో వివరీకమైన దైన్యం గోచరించింది కాకుండా .... అమె కళ్లు దూరంగా ఉన్న ఎవ్వరినో వెదుకుతున్నట్లు ఉన్నాయి .... అని వెతుకుతున్నాయి. అతే, ఎవ్వరినీ కాదు. "శమంతకనుజి ముగ్ధ; అమె లోకాన్ని ఇయించలేకపోయింది. కోటేశ్వరమ్మ ప్రాథ, అమె లోకాన్ని ఇయించింది. శమంతకనుజిలో వ్యక్తి వికాసం సాంఘిక పరిస్థితులవల్ల నడిగితి చెందకుండా అంతం అయింది; కాని, కోటేశ్వరమ్మలో విజయవంతమైన ఆ పరిణామం ద్వారా అమెకు మిగిలిన ఏమిటి ? దైన్యం, అన్వేషణ మాత్రమే ! ఆ పరిస్థితిలో అమెకు శ్రీనివాసరవు తానిట్లుతాడు. అతను "పసిపిల్లవానికి మల్లే ఉండి పసిపాన సవ్వలలి నిర్మలంగా ఉండి కొంతమందిని యిట్లే, "అక్కరిస్తాడు." అతనిలోని ఆచార్యత్వం, సైక్యాలం అమె ప్రేమిస్తుంది. కాని ఆ ప్రేమకూడా రైంగిక ప్రవృత్తి ద్వారానే వ్యక్తమౌతుంది. రైంగిక ప్రవృత్తితో విడిగి పసిపాన కోటేశ్వరమ్మ ఆ రెండింటిని విడదీయటానికి ప్రయత్నిస్తుంది. ఆ ప్రయత్నానికి మార్గం, సాధన ఏమిటో బ్రహ్మాంధినిస్సంఘటనలవారి సన్నిధ్యంలో అమెకు గోచరిస్తుంది. "స్వాముల వారి చూపుతో ఉన్న కాంతికి నేను మోహమొద్దను. వారు ఆ చూపులను నాపైకి ప్రసరించినప్పుడల్లా మధురప్రసవంతో ముంచెత్తుతున్నట్లు. అనిపించింది. నా మనస్సుకే యిన్నాళ్ళూ ఎక్కడా

దొంకని శాంతి వారిముందు అభ్యున్నెట్లు అనిపించింది.' ఇలా ధ్యేయం గోచరించినా కోటిశ్వరమ్మ ఆ సాధనలో నిలిచలేక పోతుంది. అందువల్ల శేష జీవితం సంప్రదాయాన్ని మననం చెసుకోవటంలో, ప్రేరాణాన్ని అనిలంభించటంలో, స్నేహంలోని సన్నివ్రతను భాగించటంలో గడపి కన్ను మూస్తుంది. "తన బాధ్యతలను ఇవలంకు వలలి నిర్విధరంగా ఉండగలిగిన ఆచార్యత్వం ఆమెలో ఉంది..... జీవితంలో ఎన్నో అనుభవాలు భయం అమెలో ఉంది ఈ అవసర్యత్వం కాస్త కూడా చెరికపోవటం వాకు అశ్చర్యం కలిగించింది" అంటాడు రచయిత.

ఈ సవలలో గోపీచంద్ కోటిశ్వరమ్మ శ్రీనివాసరవు, యద్దిరిలోగా ప్రత్యక్షమౌతాడు. బ్రహ్మాంధిని స్వాములవారి దగ్గర కోటిశ్వరమ్మకు కలిగిన అనుభూతి గోపీచంద్ అలించుట ఎదుట పొంది. అయితే ఆ ధ్యేయములో యికా ప్రాధాన్యమైన విశ్వసం, విశ్వాగ్రత రెండెటినూ బానికీ సూచనలూ వారణాలూ నవలలోనే ఉన్నాయి. "ఏమో సిద్ధాంతాలూ సమస్యలు అనుకొని వెంటుండటం కాని, ఈ చిన్న చిన్న యెదురాలో వున్న ఆనందం (ఉలి మంచి కానీ ప్రాటలో) యింకెందులోనో ఉండదు. వీటిని ఒదులంకొని వాటి వెంట నడటం ఎదురుగా కనబడే మంచివికొనను ఒదులు కొని మృగశ్చక్షు వెంటుండటం వంటిదే" .... అతేకాదు. శ్రీనివాసరవు గర్భవృత్త వాద్యతలను పదలిపెట్టి ఆధ్యాత్మిక సాధనకానం సన్నానం స్వీకరిస్తే అతని భార్యపిల్లల శ్రేయస్సు మోటేరియే ? దానిగైదు సందర్భాల ఆధ్యాత్మిక చింతన తర్వాతగాని, ముందు వెనుకలు అలోచించిగాని అందులో దిగకూడదని గోపీచంద్ మరొక అభిప్రాయం .. పోతే, వ్యక్తిత్వ వికాసానికి గమ్యం నిర్మలమూ నిస్సంగమూ అయిన స్నేహం కాగూడదా ? జీవితంలో అన్నింటికన్న ముఖ్యమైన సాధన ఏమి అనుభవాలు భయం మిదాడడినా ఆచార్యత్వం చెక్కుచెదరకుండా విలుపుకోవటం ? కాగూడదా ? అన్న ఊహ కూడా ఆధ్యాత్మిక సాధనకు ప్రత్యామ్నాయంగా యీ సవల ద్వారా వ్యక్తమౌతున్నది. అది అన్నటి గోపీచంద్ మనస్థితి.

సంప్రదాయ విబద్ధమైన జీవితం, వ్యక్తి వికాసానికి పరిమిత స్వేచ్ఛ ఈ రెండింటి మధ్యా సమన్వయం కుదుర్చుకోలేక పాగుతున్న గోపీచంద్ అతేచనభూ వ్యక్తం చెస్తాంది "గడియనది తలుపులు" నవల సంప్రదాయం అనారోధమన్న అభిప్రాయంతో దాన్ని కాదని వ్యక్తి వికాసాన్ని స్వేచ్ఛనూ కోరుకున్న ఆధునిక యువతి దుర్బులమైన వికాంతంలో

దైన్యంలో నతమటపై మళ్ళీ సంప్రదాయంపైనే మెగ్గుటాన్ని చిత్రించినప్పటికీ రచయిత అగమ్యం ఎటువంటిదో స్పష్టంగా సూచించలేకపోవటం, సంప్రదాయానికి వ్యక్తినికానినీ పమన్యయం సాధ్యమో కాదో తేల్చుకోలేక పోవటం, యిది ప్రయోగాత్మకమైన రచన అని నిరూపిస్తున్నది.

ఇలా 'పిల్ల తెమ్మరి', 'గడియనడని తలుపులు' రెండూ ప్రయోగాత్మకమైన రచనలే అయినా మొదటి నవలలో ఉన్న పరిపూర్ణత, భగ్న రెండవదానిలో మృగ్యం. గోపీచంద్ తలపులకు గడియనడకపోవటాన్నే రెండు నవలలూ ముఖ్యంగా వ్యక్తం చేస్తున్నది.

'మాయపు మరకలు' నవలలోని విశిష్టత ఉషారాణి పాత్ర చిత్రణలో గోపీచంద్ మామీన క్రైస్తవేచ్ఛ. ఇమంజక మణి, కోట్రుంమ్మ రేపాచిత్రాలైతే ఉషారాణి చైలపల్లె చిత్రం. శమంతకమణికి ఉషారాణికి భేదంలేదు పరిస్థితుల్లో అచ్చువ్వలలో తప్ప. శమంతకమణి అనాథదారిక, అమె తల్లి ప్రసవి చేతిలో నడటం ఆమె దురిభృష్టం. ఉషారాణి రాహు నుజం భార్య కావటం, చక్రవర్తి శ్రీ కాంత్, కమలాకరం వంటి వారితో స్నేహం చెయ్యటం ఆమె అద్భుతం. ఉషారాణి చదువుకున్న ఆధునాతన యువతి కావడంతో ఆమె వ్యక్తిత్వంలో జాగరణం, శమంతకమణిలో కనిపించనట్టిది, ఒక షంగా కనిపిస్తుంది. పోతే, యిద్దరిలోనూ వారి తైంగిక ప్రవృత్తిని స్వేచ్ఛా ప్రవృత్తిని కామక్షేత్రం ప్రియికి దిగజార కుండా రక్షించే గుణాలు పోవడం, స్నేహము, సత్వాన్వేషణ, పసిపిల్లల అమాయకత్వం దీనిచే వచ్చు. ఉషారాణి వ్యక్తిత్వం మనస్వీయైన చక్రవర్తిమీది మామీన ప్రభావం యిలా ఉంది : "మేం నిరపు మామూలు స్త్రీని ప్రేమించినట్లు ప్రేమించటం లేదు. స్త్రీలలో ఉండే అందం నన్నిటిని, సుగుణాల నన్నిటిని మీరే టూన్సుచూడండి. పిచ్చ వాడు ప్రేమించాలి కాదు. అరాధ్య దేవతను. నిరపు చూచిన తర్వాత ఈ ప్రపంచంలో మరీ దేనినీ నాకు చూడ బుద్ధి అవటం లేదు. పిచ్చ వాడున్న ప్రేమను. అది పనిత్రమైన దానినిగా భావిస్తున్నాను...." అంటాడు చక్రవర్తి. ఈ భావనకు అన్విత్యం ఎక్కడ ? కేవలం చక్రవర్తి మనస్సులో; ఏమంటే దాని విశిష్టతను అతను నిరూపించలేదు ! అతని మాటలు విని ఉషారాణి అంటుంది : "బాగానే ఉంది చక్రీ, కాని శ్రీ కాంత్ కూడా నన్ను పిక్కు మల్లేనే ప్రేమిస్తున్నాడని ఎందుకనుకోవు ?" "అవంభవం" అన్నాడు చక్రవర్తి .... "ఎందుకని ? .... నువ్వు ప్రపంచం నట్లే అతనూ ప్రవర్తిస్తాడు. ఇప్పుడు నువ్వు వెలిచివున అభిప్రాయాలే అతనూ వెలిచుచుతాడు" అంటుందామె.

"అభిప్రాయాలు వెలిచుచుటానికేం, ఎన్నయినా వెలిచుచు నచ్చు." "మరికేమిటంటావు ?" ఈ ప్రశ్నకు ఎలా సమాధానం చెప్పాలో చక్రవర్తికి బోధపడలేదు. "నన్ను అడగటం ఎందుకు ? నీ మనసుకి తెలియదా, మా యిద్దరికీ ఉన్న తారతమ్యం ?" చూడు. "నాకు తెలియటంలేదు" అన్నది ఉషారాణి. చక్రవర్తి తలమీది పిడుగు పడినట్లుంది .... ఈ సన్నివేశంలో ద్వైతకావూర్తు ముఖ్య విషయం : చక్రవర్తి భావనకు బాహ్య ప్రపంచంలో, పంపుంలో అన్విత్యం లేదు. అంటే కేవలం జీవీతుపాదాల ద్వారా నిరూపించబడి విగ్ధయించబడే సత్యం స్థూలంగానే ఉంటుందనీ, జీవీతుపాదాల కడదని వైవిధ్యం దానిలో ఒక్కొక్క వ్యక్తి మనస్సునుబట్టి ఎంతో మేర ఉంటూ ఆ సూక్ష్మ్యం గ్రహించేది, దానికి పిక్కి వ్యక్తి అంతర్యం మాత్రమేనని చెబుతోంది. హేతువాదులు ఈ అంతరంగికమైన సత్యాన్ని, దాని విశిష్టతను అంగీకరించరు. కాని మానవునిలో వ్యక్తిత్వానికి మూలమైన సత్యం అదే. నీ దాన్ని గుర్తించి గౌరవించి అంగీకరించేదాకా మానవుని పమన్యత, పరిష్కారమార్గం లేదనీ గోపీచంద్ యిక్కడ సూచించారు. గోపీచంద్ చేసిన హేతువాద నిరాసము యిలా విశితంగా సూక్ష్మంగా ప్రాంతభిమై చివరకు కథానాయిక పాత్రలో ఆమె వ్యక్తిత్వ విశిష్టత ద్వారా ప్రకాశం కావటమే ఈ నవల గొప్పదనం.

హేతువాదులే కాదు, సంప్రదాయానుకూలమైన అధ్యాత్మికవాదులు కూడా కొన్ని ప్రసిద్ధ సిద్ధాంతాలనూ, నైతిక సూత్రాలనూ తప్ప వాటికి భిన్నమైన, వైవిధ్యం కలిగిన అంతరంగిక అనుభూతుల సత్యాన్ని, విశిష్టతను అంగీకరించరు. "ఒక సంకల్పంలో నిజమైన ప్రేమ ఒకసారి వస్తోందనీ, ఒకే ఒకటింటే ఉంటుందనీ వేమ జన్మకోసం అన్నది ఉషారాణి. అందుకు ఆమెను దూషించాడు. కాని తనకూ అప్పుడప్పుడూ అలాగే అనిపిస్తూ ఉంటుంది. ఈ సిద్ధాంతం సంఘాన్ని ముందుకు నడచుకుండా కట్టి నడవెయ్యాలని కుప్పవారు సృష్టించారని తనకూ అప్పుడప్పుడూ అనిపిస్తూ ఉంటుంది కాని తనకు యిబ్బంది కలిగినప్పుడు ఆ సిద్ధాంతం చాలా దాక్కున్నాడు." నిజమైన ప్రేమ యిలాంటిది అని సిద్ధాంతం చెయ్యటంలోనే దాన్ని పట్టజేసినదూ, సామాజిక కమూ చేసి దానికి భిన్నమైన వ్యక్తిగతమైన అనుభూతులను నికృష్టపెంచినదిగా త్రోవేపుచుటలో ఎంతో మేర మానవత్యాన్ని, వాస్తవిక జీవితాన్ని నిరాకరించటం జరుగుతోంది. ఈ ధోరణి సంఘ క్షేమం భ్రష్టమై ఎలా ఉన్నా వ్యక్తి వికాసం భ్రష్టమైనా, పోషాత్మకమైన అభివృద్ధియే కాదు. "అది

జాగ్రత్త అనుకోండి, ఏమన్నా అనుకోండి. అది మనం అనుభవించే జీవితం. ఈనాటి రచయితలు వాస్తవిక జీవితాన్ని కన్నీటితో మేస్తున్నారు. వారివల్ల సాహిత్యం వాస్తవిక జీవితాన్ని కన్నీటితో ముసుగుగా ఉపయోగపడుతూ ఉంది. దీనివల్ల మానవునికి కృత్రిమదృష్టి ఏర్పడటం, జీవితంపట్ల అనేక దురభిప్రాయాలు కలగటం జరుగుతుంది. ఈ కృత్రిమ దృష్టికి, దురభిప్రాయాలకూ అనుకూలంగా జీవితానికి అర్థం చెప్పకుంటూ ఉంటుంది. అందువల్ల నవ్వం మనకు ఎప్పుడూ దూరంగానే ఉంటుంది. ఎప్పుడూ తె మనం ఒక సిద్ధాంతాన్ని అల్లడానికి ప్రయత్నిస్తామో అప్పుడూ జీవితాన్నించి సైదోలగు తున్నాం అన్నమాట. ఈ జీవితంలో అస్తిత్వం తప్ప ఏదీ విజయం కాదు. ఆ అస్తిత్వం, మన అనుభవంలోకి చెప్పేది మాత్రమే విజయం. వాటిని ఏదో ఒకవంతుతో త్రోసివేయటం జీవితాన్నించి పరిపాటులేమే అవుతుంది. మనం జీవితాన్ని మఃఖానుభవిచూడాలి. చూచినదాన్ని చదువటంకూ చెప్పాలి. ఇదే సాహిత్యం అంటూ జీవితానికే మాటలుగా గోపీచంద్ రా నవలలో గ్రంథస్థం చేసిన వాక్యాలు గమనించదగ్గవి. ఈ అస్తిత్వ వాద (Existentialism) దృక్పథం అధారంగా గోపీచంద్ తన నవలనుంచి విశాలపరచాకొని, మానవతావాదం (Humanism) నుంచి కూడా తాత్వికంగా పురోగమించాడు. ఈ నవలలో గోపీచంద్ కు ప్రతినిధి చక్రవర్తి పాత్ర.

పై నుదుడొందిన దృక్పథం రీత్యా చూస్తే శమంతక మణి, కోటిశిఖరమృగ, ఉషారాణి, పాతలలోని వ్యక్తిత్వ వైశిష్ట్య మెటువంటిదో బోధపడుతుంది. పృథ్వీ అమోదిస్తున్న నైతిక సూత్రాల దృష్ట్యా వీరికి పాదరణంగా మనం గర్హించే 'వ్యభిచారిణులకూ' భేదమేమీ లేదు. శైలిగతి ప్రసరనలో (Sexual Behaviour) స్వేచ్ఛ అన్న దొక కొండ గుర్రం; చాల స్మృతమైన బిహారుపాద. ఈ బిహారుపాదకి అంత చిక్కుని పైవిధ్యం వ్యక్తిగతమైన అనుభూతులో ఎంతో ఉంటుంది; అంతే దానికి విలువ కట్టేది ఆ వ్యక్తి అందరంగం మాత్రమే; తలతలపడేదాల్ని ఉన్న పీచ అంశమైతే, ఉత్పన్నము సతితమూ అనే నిర్ణయాల్ని అంతరంగంలో వ్యక్తి తనకు తన మాత్రమే చేసుకోగలడు. లేకపోతే సహజభూతి, భావనాత్మి ద్వారా తత్వరూపితే సాహిత్యకారుడు దాన్ని అంచనా వేయగలడు. ఇక్కడ ముఖ్యమైనవి సహజభూతి, భావనాత్మి వాటికి ప్రాతిపదికయైనది క్షమాగుణము; అంటే సిద్ధాంతాలా సూత్రాలా కట్టి పడవయ్యేవి మనస్సు! నవలమొకటి కట్టి వేసిన బంధాన్ని గిప్పుకోవడం ఎవరికి వారే చేసుకోవాలి; తోచిన మానవులందరి ప్రేమ పెరగటానికి అది మార్గం! (అంత

లంగిక నవ్యాన్ని కాదనే పాతవాద ధోరణి మానవుణ్ణి మానవుణ్ణి మోచేస్తుంది దంబరం గోపీచంద్.) అందుకే నవలలో ఉషారాణిని క్షమించగలిగి, తనలో అమో వ్యక్తిత్వం కలిగించిన ఉదాత్తభావనను చెరిగివేయడానికి విలువ కోరిన చక్రవర్తికి ఒక క్రొత్త అనుభూతి లభిస్తుంది. "అసే సల్ల ఇదివరకున్న వ్యామోహం యిప్పుడంతటా లేదు. అతని హృదయంలో స్వార్థచింతన లేదు. విమలాకాశం, గంభీర సముద్రం, లరపి వెన్నెల లుద్రించినట్లే ఆకర్షిస్తున్నాయి. అటువంటి ఆకర్షణలో ఉన్న అనందం అతని కొక నూతన అనుభూతి... శరీరం నిర్మించిన ఎవరూ కలిగిపోయింట్లు. అవేకాదు సురిగిపోయింట్లు. కోర్కెలు సరించినట్లు. ఉషారాణి తనలోని ఉన్నట్లనిపించింది అని కా క్షణం ...." చక్రవర్తికింటా దిగువ పెట్టులో ఉన్న వ్యక్తి (క్రీకంట్. చక్రవర్తిని ఎదురుగానై సరిస్తే; లే, ఉషారాణి గూర్చిన స్వస్వభావం వంటిదే అనిపి కలిగింది. కాని, అతని ప్రసరన, అతని పొందిన అనుభూతి ఏ స్థాయిలో ఉన్నాయి? పోతే, అందరందరినీ 'అమలిన శృంగారం' తానూ ఉపభావం అని వ్యక్తిత్వం ఎంత మరీ దిగువపెట్టులో ఉండో తెలుసుకుంది! బహువిధాలను, నైతిక సూత్రాలను మాత్రమే ఆశ్రయిస్తే చంద్రవందనం కేసు ఎక్కువ మాట్లాడులే వేస్తే చక్రవర్తికి అన్ని తిక్కున మార్పులు వెయ్యాలి. కానీ, వ్యక్తిగతమైన అనుభూతిని ఒకటి అంతరంగికమైన నవ్యాన్ని ఒకటి వాణి విలువలు రెడ్లయిస్తే చక్రవర్తి ఎంత ఉత్తముడో చంద్రవందనలు అంత అధము! అస్తిత్వవాదం సాహిత్యంలో ప్రతిపాదమన్న క్రొత్త దృష్టి యిదే!

ఉషారాణి వ్యక్తిత్వంలోని వైశిష్ట్యాన్ని ఉద్దేశించి సహిత్య శిల్పంలో అనుభూతం చేసి, గోపీచంద్ ఆ నైతిక వైశిష్ట్యాన్ని గూర్చి యింకా ప్రశ్నలు పెడుతూ : "నా శైలి, ఉషారాణి బాధాన్నిగూర్చి, అమెకు సంబంధించి కలెక్టివ్ గా ప్రస్తావించడంతో అతని ఉద్దేశ్యం యిదే. చివరకు కమలాదాస్ ప్రవేశపెట్టి, అతని ద్వారా మనస్వల్ప సహిత్యకారుల పేర్లు వేయించి—"అలా చెప్పాకపోయాడు కమలాదాసం. ఎవ్వని వివరాలిచ్చాడు. ఎవ్వని నిర్దిష్టవాణు చూపాడు. శరీరంలో ఉన్న మూల యంత్రాలను ఎన్నిటిలో వర్ణించాడు. మర్యాదయవాల గెషయం కూడా కొంతవరకు చెప్పాడు..." అంటూ చివరకు "అసే జరుగుతున్న హోస్టల్ చలనమే దానికి (తెలిగిన ప్రస్తుతికి) కారణమని తేల్చాడు అంటూ 'ఎవ్వ ఎవ్వ' అంటూ అసే రచనలోని ఒంటినవల తయారుచేశాడని. శారీరక విశ్లాసాన్ని, మనస్తత్వశాస్త్ర మతాధనాన్ని, సాంఘికశాస్త్రాన్ని

(Sociology) కలగావులం చేసిన కనులాకరం విరచణ గ్రంథంలో అసంతృప్తికరమైన రచన. అందులో 'జంగ్' (యూంగ్— Jung) పేరు బోత్తిగా అప్రస్తుతం. గోపీచంద్ యీ నవలలో ప్రవేశపెట్టిన కలలు కూడా పిలిచా కలల్లాగా ఉన్నాయి కానీ, మనస్తత్వాన్ని వివరించేందుకు ఉపయోగ పడేవిగా అంటే సహజమైనవిగా లేవు! ఇట గోపీచంద్ కు బాగా సరిచయంలేని రంగంగా కనిపిస్తుంది. పోతే, కనులాకరం శాస్త్రీయంగా ఉపన్యసించటం ద్వారా ఉషరాణికి తన లైంగిక ప్రవృత్తియొక్క ఫ్లెశిషియస్ న్ని గూర్చి ఏమి తెలిసింది ? ఏమీ తెలిలేదు! ఉషరాణిలో కలిగిన ప్రాసంధిక జీవన వైరాగ్యం అది ఎలానూ సహజసరిణామంగానే ఉంది—కోటీశ్వరమ్మలో లాగ. పోతే శమంతకమణి చరిత్రలో ద్వైతకం చేసిన భావమే శ్రీత్వాన్ని గూర్చిన భావాన్ని, యిక్కడ వాచ్యం చెయ్యటం జరిగింది : “జీవితాన్ని శ్రీ అర్పించేసుకున్నంత సవ్యంగా పుట షుడు చెసుకోలేదు..... అపె ఎప్పుడూ జీవిత ముఖద్వారం దగ్గరే ఉంటుంది .... పురుషుడో స్వహాంధర్వాలతో గుంటుపడి ఎప్పుడో జీవితాన్ని విడిచిపెట్టాడు. తాను సృష్టించుకొన్న ప్రాంతాలే అతనికి నిం. వాటికోసమే అతను బ్రతుకు తున్నాడు. అందుకనే భావాలు గానీ, సిద్ధాంతాలనుగానీ పురుషుడు పట్టుకున్నంత తేలికగా శ్రీ పట్టుకోలేదు. వాటికి చచ్చినా దాసులాలాకాదు. అపె జీవిస్తుంది అంటే.” ఈ విషయము యింత చక్కగా గ్రహించిన గోపీచంద్ ఉషరాణి వ్యక్తిత్వాన్ని శాస్త్రీయ సిద్ధాంతాలతో కొలవబాసటం, దాని ద్వారా అపె పరిణామాన్ని గెలిచిందటమొకటం అపుర్యమే! అంటే గోపీచంద్ లో ప్రాతవాసవలికా వదలలేదన్నమాట!

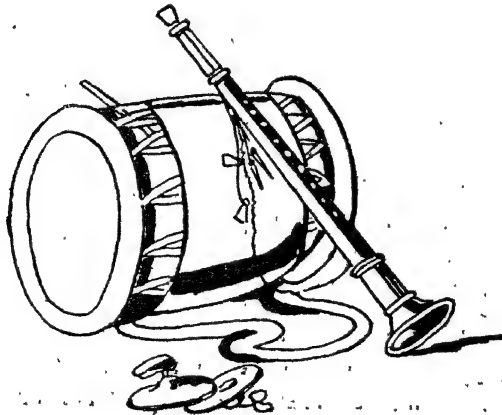
ఉషరాణి కలుణానందస్వాములవారి నవ్విడి చేరుకోవడంలో అపె వ్యక్తిత్వం పొందిన వికాసంలో చివరిఘట్టం ప్రారంభమౌతుంది.

ప్రాచ్య పాశ్చాత్య నాగరికతల్లో సంగమ్యుత్పత్తి భేదాన్ని క్లుప్తంగా ఒక్క మాటతో చెప్పాలంటే— తత్త్వవిద్వంసము, మోక్షము మనకూ, వ్యక్తి వికాసము, సఫలత వారికి, జీవిత సుహృద్ధి, ధ్యేయం కావటం అవాలి. అందువల్లే వ్యక్తిగత పెైన సాధనమిద మనకూ, సామాజిక పురోగతి ద్వారా వ్యక్తిగతానికి అవకాశాలు యితోడికంగా వృద్ధిచేయటంమీద వారూ విశ్వసాన్ని నిలపుకోవటం జరిగింది. ఆధునిక యుగంలో ఈ రెండు దృక్పథాల కలయిక, పీటో సంఘర్షణ, సమన్వయమూ, జరుగుతున్న చరిత్రకు కీలకమైన విషయంగా భావింపవచ్చు. ఈ దృష్టితో చూస్తే, గోపీచంద్ గడిచిన

వడవి తలుపులు' నవలలో స్పృశించి పరిష్కరించక విడిచిన సమన్వయ— సంప్రదాయానికి వ్యక్తి వికాసానికి సంబంధం; మూఢన నవల అయిన 'మెరుపుల మరకలు' లోనూ అదే ఎద్దు రైంది. సంప్రదాయము అంటే ఏమిటి ? సంప్రదాయము సాంఘికమైన వ్యవస్థాధరము (వివాహము మొ.), వ్యక్తిగత పెైన యోగసాధన (భక్తి, జ్ఞాన, కర్మయోగాదులు) అని రెండువిధాలుగా ఉంది. ప్రస్తుతి పరిస్థితుల్లో సాంఘిక వ్యవస్థల్లో సంప్రదాయము వ్యక్తి వికాసానికి ప్రతిబంధకంగా భావింపబడుతూవుంది; రెండవరకం సంప్రదాయము సమాజం లోని సామాన్యునికి అందుబాటులో లేని, నిత్య జీవితానికి అతడు అన్వయించుకోలేని, గూనమైన విషయంగా కనిపిస్తోంది. అందువల్ల సంప్రదాయాన్ని సమర్థించేవారు కాని దాన్ని వ్యతిరేకించేవారు కానీ వ్యవస్థలను గూర్చి ఎక్కువగా వాద ప్రతివాదాలు చేస్తున్నారు. వ్యవస్థ కాలానుగుతంగా మారక తప్పదు; అది మారకపోతే వ్యక్తి వికాసము నిరోధింపబడటమే కాదు, వ్యక్తి జీవితమే దుర్భర మౌతుంది అన్న విషయం చాలవరకు యిప్పటికీ గ్రాహ్యమే అయింది. కాని, ఆ మార్పు ఎంతవరకు అవసరము? అనే విషయంలో ఏకాభిప్రాయం కుదరటంలేదు. వ్యవస్థను సంగమించే విషయంలో వ్యక్తి వికాసమే ధ్యేయంగా పెట్టుకున్న పాశ్చాత్య జీవిత విధానాలూ, భావాలు పుష్కలంగా మనల్ని ఈ యుగంలో ప్రభావితం చేస్తున్నాయి. గోపీచంద్ ఈ నవలలో ప్రాచీనారి జీవిత విధానం దృష్ట్యా వివాహ వ్యవస్థను గూర్చి దాని భవిష్యత్తును గూర్చి యితా ఊహించారు :—“వివాహమే పూర్తిగా రద్దవుతుందో, వివాహం ఉంటూనే అందులో తీవ్రమైన మార్పులు వస్తాయో ఇప్పుడు చెప్పటం కష్టం. క్రమక్రమేణా వివాహంలో మార్పులు వచ్చి వచ్చి చివరికి వివాహం అపునరంతేని స్థితికి సంఘం రావచ్చు..... అది మృగదళే గదా ? .... ఈ స్థితి ఒక్క మృగదళకు చెందిదే కాదు. దేవతల దళకు చెందింది కూడా. దేవతలు మానవులకంటే ఉత్తములనే కదా విజ్ఞుల అభిప్రాయం. ఆ దళలో కూడా వివాహంలేదు. వివాహ నియమానూ అధిగమించిన వ్యక్తి రాక్షసుడే అవుతాడో దేవే అవుతాడో ఎవరం ముందుగా నిర్ణయించలేం. అది అతని ప్రయత్నం మీద ఆధారపడిఉన్న విషయం. అదేవిధంగా వివాహం లేని సంఘం నరకం అవుతుందో స్వర్గం అవుతుందో ముందుగా చెప్పలేం. వెనుకకు దేవతలను, ముందుకు జరుగవచ్చు” చింత కచ్చిదా పులుపు దావలేదన్నట్లు, గోపీచంద్ తన సాంఘిక పరిణామ దృష్టిని ఎంత వదలకున్నా, ఆ దృష్టి యింకా

ఉపాసకాదులు, ఆహారము ముఖ్యముగా మానలేదు అట్లానికి యిది తార్కాణము. గోపీచంద్ ఈ నవల నిర్మాణంలో అనుసరించిన తార్కాణము, సాహిత్య దృక్పథాలరీత్యా పై సులేఖించిన ఆహారము (వాటికోసం ప్రవేశపెట్టబడిన కుమారాచార పాత్ర) అప్రస్తుతం కావటమే కాదు, క్రొత్త దృక్పథం ఇంకా ఆయానలో పరిణామించిన స్థితికూడామనకు గోచరిస్తున్నది. ఉషారాణి ఒక విశిష్ట వ్యక్తి. ఆమె వ్యక్తిత్వం, చికపించుకున్నా ద్వారా వ్యవస్థాధర్మాన్ని అధిగమించింది. కాని వ్యవస్థాధర్మాన్ని వ్యతిక్రమణించేసే లండ రిటోనూ ఆమె విశిష్టతకు ఉంటుందని సిద్ధాంతీకరించి చెప్పటానికి మీయలేదు. అలాగే, భవిష్యత్తులో అంధులూ ఆలా చేస్తారనికాని, చెయ్యటం మంచిదనికాని, చేసేవాళ్లు చితిష్టతను నిరూపించుకుని దేవతల అనుకూలకాని ఆలోచించటం క్రొత్త దృక్పథానికి పూర్తిగా వ్యతిరేకం; ఏమంటే అది 'సమూహం'మీద ఆధారించటం. గోపీచంద్ ఈ నవలలో నిరూపించిన దలచుకొన్నది నిరూపించిన ఉషారాణి అనే వ్యక్తి విశిష్టత; దాని ద్వారా పాత్రకులకు అభించే ఒక క్రొత్త దృక్పథం. అంటే కాని ఆ క్రొత్త దృక్పథం భవిష్యత్తులో నివాహం ఉండటం అనే నిర్ణయంతో భావంతో లెక సిద్ధాంతంతో ఏ విధంగానూ ముడి వడివడికాదు. క్రొత్త దృక్పథానికి నివాహ భవిష్యత్తుకీ ఏదో సంబంధం ఉన్నదన్న అభిప్రాయం పాత్రకులకు సూచనగా కూడా రచయిత కలిగించి ఉండవలసింది కాదు. ఈ విషయంలో గోపీచంద్ ఆహార క్రమమే నిర్బంధంగా అంటే పరిశక్యంగా లేదు. అనుకోవచ్చు వస్తున్నది. కాని ఈ దోషవల్ల ఉషారాణి పాత్ర చిత్రణలో ఏ విధంగానూ లోపం జరుగలేదు. వ్యక్తి వికాసం అనే ధ్యేయం లక్ష్యబుద్ధితో, నిర్భయత్వంతో, కొంత నిస్సంగత్వంతో సాధించవచ్చు; అది సాధించుకోవడం తర్వాత

విడుదలయ్యే దైవ్యం, శూన్యం, ఏకాంతం, ఎలా తీసుకుంది ? ఈ స్థాయికి చేరుకున్న వ్యక్తికి ప్రాచ్య సంప్రదాయంలోని రెండవ భాగం—వ్యక్తిగతమైన యోగసాధన—ఒక్కటే మార్గం. గోపీచంద్ ఈ సత్యం గుర్తించటంవల్లే ఉషారాణి యోగినిగా పర్యవసించినట్లు చిత్రించాడు. అంటే సాంప్రదాయంలో వ్యవస్థాధర్మాన్ని అధిగమించిన ఉషారాణి సంప్రదాయంలో వ్యక్తి పాదము అవలంబించిందన్న విషయం ఆమె చిత్ర ద్వారా మనకు అవగతమవుతున్న సత్యం. ఇందులో ఎంతో విద్యార్థిమూ ఏమీ లేదు, కొంత నింపాడిగా ఆలోచించి చూస్తే, వ్యవస్థ ఒక స్థాయి మానవమయం అంబంబునగా, అట్లాగోమ్మగా పనికి వస్తుంది; మరొక స్థాయివారికి ప్రతిబంధకంగా గోచరిస్తుంది; అంతకంటే పైస్థాయివారికి అది ఉద్భావ ఒకటే లేకపోయినా ఒకటే; దానితో 'రామరాజు'మీద నిబంధించు, లాగా వ్యవహరించగల స్థాయి వారిది. ఇందులో ఎవరూ ఏ స్థాయికి చేరినవారో నిర్ణయించగల హక్కు ఏ వ్యక్తి విషయంలో ఆ వ్యక్తి అంతరంగమేదీ మాత్రమే. ఆ అంతరంగమే సాహిత్యం ప్రతిబింబించిన చిత్రణలో ఆ వ్యక్తి స్థాయిని, విశిష్టతనూ గ్రహించి తద్వారా రచయిత క్రొత్త దృక్పథంతో దర్శించే అనుభూతి పాత్రకులది ! ఈ దృక్పథ ప్రసాదిస్తున్నందువల్లనే 'మరుపుల మెరకలు' ఒక కావ్యం అవుతోంది. గోపీచంద్ ప్రాచ్య పాశ్చాత్య జీవిత విధానాలకు సమానమైన ఉషారాణి పాత్రద్వారా సాధించాడు.—వ్యక్తి వికాసము, వ్యక్తిగతమైన భర్తసాధన రెండూ వేర్వేరుకావు; రెండూ వ్యక్తికి సంబంధించినవే; రెండింటిలో ప్రధానము వ్యక్తి పైశ్చిన్ నిరూపణమే; రెండింటి మధ్య ఉన్న భేదం పూర్వక పందకీ గుర్తించడం మాత్రమే ! (సకీషం)

తెలుగు నవల : 50 నుండి 65 వరకు

శ్రీ ఆర్. ఎస్. సుదర్శనం

దేశానికి రాజకీయ స్వాతంత్ర్యం వచ్చిన తర్వాత సమాజం ఎంతో మారింది. పరిస్థితులు తారుమారయ్యాయి. తదనుగుణంగా రచయితల్లో కలిగిన సంచలనమూ, వాళ్ళ కొత్తరీతుల్లో ఆలోచించటమూ వారి రచనలు ప్రతిబింబిస్తూ వున్నాయి. ఈ పదిహేనేళ్ళలో, అంటే 1950 నుంచీ నేటిదాకా బాగా అభివృద్ధిచెంది అందరి దృష్టిని ఆకర్షించిన సాహిత్య ప్రక్రియ నవల. సమకాలిక జీవితంతో అతి సన్నిహితమైన సంబంధం కలిగి వుండటంతో, మనల్ని మనం అరం చేసుకోవటానికి, విమర్శ చేసుకోవటానికి, కర్తవ్యాన్ని గూర్చి ఆలోచించు కోవటానికి నవలను మించిన సాధనం సాహిత్యంలో లేదంటే అతిశయోక్తి కాదు. వీరేశలింగం పంతులు గారి నుంచీ చలంగారి దాకా నవల సంఘ సంస్కరణకూ, ప్రబోధానికి ఉపకరణం అయింది. కాలానికోద్యమం, భావకవిత్వం తెచ్చి పెట్టిన భావనాత్మక ప్రేమ(Romantic Love)కు నవలద్వారానే ప్రజానీకంలో ప్రచారమూ ప్రతిష్ఠా ఏర్పడ్డాయి. సాంప్రదాయికమైన వివాహ వ్యవస్థ భావనాత్మక ప్రేమ అనే ఆదర్శంతో సర్దుబాటు కావాలి అనే భావం యిండు మించు సర్వ జనాంగీకరాన్ని పొందింది. నవలకూ, కథకూ, సినిమాకూ, ఈభావమే పట్టుగొమ్మ అవుతూ వచ్చినది. సంప్రదాయాన్ని మార్చారూ అనే దృక్పథంతో, ప్రాచ్య ప్రతీతి సంస్కృతుల సంఘర్షణని చిత్రించిన విశ్వనాథులూ కూడా ఈ ప్రేమను ఆధ్యాత్మిక దృక్పథం నుంచీ సమర్థించారు. (ఉదా: వేయనడగల్లో కిరీటీ ఉదంతము.) సంప్రదాయం ఎన్ని విధాల నశించినా, ప్రేమ, వివాహమూ, ఈరెండింటిద్వారా జాతి పునరుజ్జీవనం పొందుతుంది అనే విశ్వాసాన్ని ఆయన వ్యక్తం చేశారు. సెక్స్ విషయంలో స్వేచ్ఛ అనే విప్లవ నివాదాన్ని తన రచన లన్నింటికీ ప్రాతిపదిక చేసుకొన్న చలంగారు కూడా ప్రేమ మీద ప్రగళ విశ్వాసంతోనే దిగంతాలకు దృష్టి సారించారు. అలాగే ముందుతరం నవలలో ఆర్థిక రాజకీయ వ్యవస్థలే అన్ని అసర్వాలకు మూల కారణమనీ వాటిని సంస్కరిస్తే అన్ని చక్కబడతాయనే విశ్వాసం ఒక వర్గం వారిలో ప్రకటితమైంది. ఈవిధంగా సంఘ సంస్కరణమూ, భావనాత్మక ప్రేమ, ఆర్థికరాజకీయ వ్యవస్థల్లో మార్పు అనే మూడింటిమీదా ముందు తరం తెలుగు నవల గాఢమైన విశ్వాసాన్ని ప్రకటించింది. 1950 తర్వాత తెలుగు నవల ఎన్నో విధాల ఈమూడింటి మీదా గట్టిగా అవిశ్వాసాన్ని ప్రకటిస్తోంది. ఇదీ మనం ముఖ్యంగా గమనించ వలసిన మార్పు— ఆదర్శాలు తలక్రిందులు కావటం! దీనికి కారణం ఈ కొత్తతరం వారిలో విశ్వసించే శక్తి ఉన్నట్లుండి అదృశ్యమైపోయిందా? అవును, అదృశ్యమైపోయింది అనే వాళ్ళ చాలమందే వున్నారు. నా అభిప్రాయం : కారణం అది సరి కాదేమో అని.. ముందు తరం వారికి దూరపు కొండలుగా, గమ్యస్థానంగా వుండిన ఆదర్శవిభాలు ఈతరం వారికి చేరువకావటం, అవి ఆశించినంత సునుపుగా, సుఖప్రదంగా, శాంతి దాయకంగా అనుభవంలో లేకపోవటమే కారణమని తోస్తుంది. ఏదీ గమ్యస్థానమని ఒకప్పుడు తోచిందో, అది చివరకు ఒక మజిలీగా కూడా తృప్తి నివ్వలేకపోవటమే, నేటి అవిశ్వాసానికి, జీవితాన్ని గూర్చిన పునరాలోచనకూ, అన్వేషణకూ కారణమైందని తోస్తుంది.

నస్తు వు దృష్ట్యా నేటి తెనుగు నవల ప్రధానంగా చిత్రిస్తున్న విషయం—ప్రేమ శైథిల్యమూ, వివాహ వ్యవస్థ విచ్ఛిన్నతీ. ప్రేమ అంటే తల్లిదండ్రుల అంగీకారంతో నిమిత్తంలేకుండా తనకు నచ్చిన వ్యక్తిని

నస్తు వు దృష్ట్యా నేటి తెనుగు నవల ప్రధానంగా చిత్రిస్తున్న విషయం—ప్రేమ శైథిల్యమూ, వివాహ వ్యవస్థ విచ్ఛిన్నతీ. ప్రేమ అంటే తల్లిదండ్రుల అంగీకారంతో నిమిత్తంలేకుండా తనకు నచ్చిన వ్యక్తిని

పెళ్ళి చేసుకోవడమా? అంత మాత్రంతో ఆ పెళ్ళి జీవితాంతరము సుఖపడ మోతుందా? ప్రేమ అంటే ఒక వ్యక్తి మరొక వ్యక్తికోసం చేయవలసిన త్యాగమా? తను ప్రేమించిన వ్యక్తి తన్ను దగా చేస్తే, లేక మళ్ళీ ప్రేమించకపోతే ఏం చెయ్యాలి? ఈ ప్రశ్న లన్నింటికీ ముందు తరం నవల యిచ్చిన సమాధానాలు ఒకే తీరుగా ఉండేవి—ఆ సమాధానాలన్నీ యూరప్ ఇండం నుంచి దిగుమతిఅయిన కాలానిక వాడంతో, ఈ దేశంలో సాంప్రదాయికమైన భార్యభర్తల ఆదర్శ ప్రరైన తాలూకు భావాల్ని రంగరిస్తే ఏర్పడే ఒక భావ సముచ్చయం. ఆ భావాల్ని వ్యక్తం చెయ్యటమే ముందు తరం నవల సాధించిన ప్రయోజనం. ప్రేమను గూర్చిన పై ప్రశ్నలకు అనుభవం రీత్యా, పరిశీలన రీత్యా, ఈ తరంవా రిచ్చే సమాధానాలు వేరుగా ఉంటున్నాయి. వేరుగా ఉండటమే కాదు, తలకొక తీరుగా ఉంటున్నాయి. అంటే ఒక్కొక్క మనిషి అనుభవాన్నిబట్టి, వ్యక్తిత్వాన్నిబట్టి సమాధానాలు భేదిస్తున్నాయి. ఈ వైవిధ్యాన్ని చూచిన పాఠకుల కొక్కటే అనిపిస్తుంది: ఏమిటి ఆవ్యవస్థ? ఏమిటి అయోమయత్వం?

ప్రేమ క్షేణిత్వాన్ని వ్యక్తిగతమైన అన్వేషణ రూపంలో అర్థస్ఫూర్తితో చిత్రించిన క్రాంత నవల 1950 లో వెలువడి 1957లో బహుళ ప్రచారాన్ని పొందిన “చివరకు మిగలేది!” ప్రేమను గూర్చి అందులో కథానాయకుడు చివరకు అనే మాట లివీ— “నాకు ప్రేమంటే ఏమిటో యింతవరకు తెలిసింది కాదు. అందరిలాగా శరీరవాంఛనే ప్రేమనుకుని, నన్ను నేను దగా చేసుకోలేను. ఇతరులు ఎవరితోనూ, ఏ ఒక్కరితోనూ పంచుకోలేనిది నా ప్రేమ. అదొక దృష్టి—జీవితం అంతటిసీ తుడి మొదలూ, ముందూ వెనకూ, అన్నింటినీ దూరంగా చూసి అర్థంచేసుకునే, ప్రపంచంపై ఒక చూపు....” ఇలా ప్రేమను వేదాంత దృక్పథం సాంయికి విస్తృత పరచటమే కాదు—తను ప్రేమించిన యువతితోనే “నీతో స్నేహంవల్ల ఆ దృష్టి పోతుంది” అని కూడా అంటాడు. ప్రేమ సేవి దేవతను చేసిన భావనాత్మక ప్రేమకూ, ఈ స్వామ భవానికి ఎంత దవ్వో ఆలోచించండి!

ప్రేమ క్షేణిత్వంతోబాటే వివాహ వ్యవస్థ విచ్ఛిత్తి! “ప్రేమ, పెండ్లి, ఈ రెండింటికీ ముడిపెట్టడమే మానవజాతి చేస్తున్న ఘోరాపరాధం. ప్రేమ మన చేతిలో లేని వెన్నెల. పెండ్లి స్వేచ్ఛ వేస్తే వెలిగే

విద్యుద్దీపం. వెన్నెలనీ విద్యుద్దీపాన్నీ ఒక్కతడనే అనుభవిద్దామని మానవుడు అభిన్నాడు. కాని ఆ రెండింటిలో అతనికి ఏదో ఒకటే మిగులుతుంది.....” ఈ భావాన్ని వ్యక్తంచేసిన “ఎడారి పువ్వులు” అనే నవలలో “ప్రేమించి పెండ్లి చేసుకున్నా ననుకున్న రాజా సక్సెస్ కాలేకపోయాడు. ప్రేమించి వర్గాంతర వివాహము చేసుకున్న శివరావు తప్పిపోయాడు. ప్రేమించి మతాంతర వివాహం చేసుకున్న లిల్లి సుఖపడటం లేదు. ఇదంతా చూస్తుంటే ప్రేమించటం అంత బుద్ధితక్కువపని సృష్టిలో మరొకటి లేదనిపిస్తుంది..” అంటూ వ్యాఖ్యానిస్తారు కథానాయికా నాయకులు. పోనీ పెళ్ళి చేసుకోకుండా ఉండి సుఖించటానికి వీలవుతుందేమోనని వాళ్ళు చేసే ప్రయత్నమూ ఫలించదు. వివాహం ఎడారి. స్త్రీ, పురుషులు ఎడారి పువ్వులు. ఎడారిలో యింట్లో ఒంటి సుఖం. ఎప్పుడైతే నా లది ఆఫూలని అందుకుంటే కద్దు. లేకపోతే లేదు. ఇవీ ఈనాటి రచయితా, లేక రచయిత్రీ లేర్పి చెబుతున్న విషయం.

సంఘ సంస్కరణం దృష్ట్యా వర్గాంతర వివాహము గొప్ప ఆదర్శం—ఆ ఆదర్శాన్ని సమర్థిస్తూ నవల కృషిచెయ్యటంలేదే అని 1959 లో శ్రీ తిరుమల రామచంద్రగారు ‘భారతి’ లో వ్రాస్తూ తమ అసంతృప్తిని వెలిబుచ్చారు. రచయితలు ఆమాత్రము సాహసించలేక పోతున్నారా అంటూ కవ్వించారు కూడా. అందుకు సమాధానమూ అన్నట్టు వ్రాయబడిన నవల శ్రీమతి ముప్పిళ రంగనాయకమ్మగారి “బలినీ” వర్గాంతర వివాహాన్ని వైయక్తిక దృక్పథంలో చర్చించి ఆలోచన రేకెత్తించిన నవల. ప్రేమా, పెళ్ళి సుఖ ప్రదంగా లేవని తేల్చి చెప్పిన నవలా రచయితలు పురుషులకంటే స్త్రీలే ఎక్కువగా ఉన్నారని తోస్తుంది—వారపత్రికల్లో ప్రచురింపబడుతున్న నవలల్ని చూస్తే. ప్రేమా, వివాహమూ—యీ రెండూ కాకపోతే స్త్రీ ఏం చెయ్యాలి? వ్యక్తిగా స్వాతంత్ర్యాన్ని, సమాజంలో పురుషునితో సమాన ప్రతిపత్తిని ఉపలక్షించి ఉవ్వెల్లారిన స్త్రీ ఏవిధంగా తన జీవితాన్ని వ్యవస్థీకరించుకోగలదు? ఈ ప్రశ్నకు సరియైన సమాధానం రచయిత్రుల నుంచి ఇంతదాకా రాలేదు. సరియైన సమాధానం అంటే అందరూ అంగీకరించి, ఆమోదించే సమాధానం, అనలు రాపడానికి దేమో అని అనుమానం.

ప్రేమ, వివాహము యీ రెండింటి నేటి నవలలలో ప్రాధాన్యం ఆర్థిక రాజకీయ పరిస్థితులకు ఉంది. ముఖ్యంగా మధ్య వర్గమువారి సమస్యలనూ, జీవితవిధానాన్నీ యధాతథంగా చిత్రించటంగాని, విమర్శించటం గాని, పరిష్కారమార్గాల్ని సూచించటంగాని, వినోద నవలలు చేశాయి, చేస్తున్నాయి. అలాగే గ్రామీణ జీవితాన్ని, రాజకీయ పార్టీలతో కలుషితమైన వాతావరణాన్ని నవల చిత్రిస్తోంది. ఈ ధోరణిలో ఎన్నదగిన నవలలు శ్రీ జి. వి. కృష్ణారావుగారి “కీలుబొమ్మలు”, వట్టికోట ఆధ్వర్యస్వమిగారి “ప్రజల మనిషి”, హిత శ్రీగారి “అంతర్వాహిని” మొదలైనవి. గ్రామం నుంచి జీవనోపాధి కోసం పట్టణం చేరుకొనే అమాయకుల చరిత్రను చక్కగా చిత్రించిన నవలలు శ్రీ బలిరాజ్ కాంతారావుగారి “దగానడ తమ్ముడు”, శ్రీ సోరంకి దక్షిణామూర్తిగారి “వెలుగు, వెన్నెం, గోదారి”. మధ్యవర్గంవారి జీవితాన్ని యధాతథంగా చిత్రించిన నవలలు శారదగారి “మంచి—చెడు”, “అపస్వరాలు” శ్రీ వాసమూర్తిగారి “అబల”, “అల్పజీవులు”, శ్రీ పోతుకూచి సాంబశివరావుగారి “ఉదయకిరణాలు”, “అన్వేషణ”. ఈ నవల లన్నింటిలోనూ గమనించదగిన సామాన్య లక్షణం—అది ముందు తరం నవలకూ నేటి నవలకూ ప్రధానమైన భేదం కూడా ఒక్కటే. ఆర్థికంగా, రాజకీయంగా, సాంఘికంగా ఏ సిద్ధాంతాలూ, ఆదర్శాలూ పూర్వ సమాజంలో ఆశాభావానికి కారణమయ్యాయో అనేవి స్వాతంత్ర్యం తర్వాత సంతృప్తిని కలిగించటం లేదన్న విషయాన్ని నేటి నవల నొక్కి చెబుతున్నది.

వివిధంగా చూచినా ఈ పదిహేను సంవత్సరాల్లో తెలుగు నవల తెలుగు దేశంలో సమకాలీన జీవితాన్ని వైవిధ్యంతో చిత్రిస్తూ—చర్చిస్తూ పరిస్థితులపట్ల తీవ్రమైన అసంతృప్తిని, ప్రాతనడిన ఆదర్శాలపట్ల అవిశ్వాసాన్ని వ్యక్తం చేసిన దనడంలో సందేహంలేదు. సాహిత్య సమాజంలో సాధించవలసిన ప్రయోజనం ఏమిటి ? అనే ప్రశ్న మొదటినుంచి ఉన్నదే ! తెలుగు నవలకు అది పుట్టినప్పటినుంచి, నీతి ప్రబోధమూ, సంఘ సంస్కరణ, సమాజంలో విజ్ఞానాభివృద్ధి వంటి లక్ష్యాలు అంటిపెట్టుకునే ఉన్నాయి. నవల తప్పకుండా ఔపదేశికంగా, ఉదాత్తమైన ఆదర్శాలకు ప్రోదిగా ఉండాలనే సంప్రదాయం తెలుగులో ఏర్పడిపోయింది. చలంగారు కూడా నవలను తన సిద్ధాంతాల

ప్రచారం కోసమే ఉపయోగించుకున్నారు. కాని, 1950 తరువాత నవల యీ సంప్రదాయాన్ని, కట్టుబాటును మించింది. ఇది గొప్ప మార్పు. ఏ ప్రబోధము, ప్రచారముకంటే పరిశీలనము, జిజ్ఞాస లేక, యశార్థాన్ని అన్వేషించడమూ నేటి నవల ఉద్దేశించే ముఖ్య ప్రయోజనంగా ఉంటోంది. ఇందులో నిస్పృహగా మూడు మార్గాలు కన్పిస్తున్నాయి. ఒకటి—ఏ ప్రశ్నలూ సమాధానాలూ లేకుండా సమాజాన్ని లేక సమాజ జీవితంలో ఒక భాగాన్ని యధాతథంగా చిత్రించడం. అంటే రచయిత వివిధమైన దృక్పథాన్నీ సూచించకుండా ఫోటోగ్రాఫర్ లా తటస్థుడుగా ఉండటం. ఉదాహరణ—శారద, శ్రీ పోతుకూచి సాంబశివరావు, శ్రీ వాసమూర్తి వ్రాసిన నవలలు. రెండవ మార్గం—ప్రశ్నలు వెయ్యటమే కాని, సమాధానాల్ని సూచించకపోవటం. సమాధానాల పాతకునికే వదిలిపెట్టడం. ఉదాహరణ—శ్రీ జి. వి. కృష్ణగారి “కీలుబొమ్మలు” చూడండి. ఒకానొక వ్యక్తి నిజం చెప్పే ధైర్యం లేకపోవడంవల్ల కదా యిన్ని అనరా లూ, అన్న ప్రశ్నతో ఆరంభమయిన ఆ నవల—ఈ రాచకీయా లిట్లా ఉన్నాయే ? ఈ మనుష్యు లిట్లా ఉన్నారే ? అనే ప్రశ్నతో ముగింపుకు వస్తుంది. ఈ ప్రశ్నల్లో సూచించబడిన సమాధానాల్ని పరిశీలిస్తే—ఆ వ్యక్తి నిజం చెప్పితే యిదంతా తప్పదేమో ! రాజకీయాలు వేరుగా ఉంటే మనుష్యులు వేరుగా ఉండే వారు కాబోలు ! లేక మనుష్యుల తత్వం వేరుగా ఉంటే రాజకీయాలు బాగుండేవి కాబోలు ! ఈ వూహాల్ని నవలకు అవ్వయించి చూస్తే అందులో ఏ వూహ సరియైన సమాధానంగా మనకు తృప్తి నివ్వదు. అందుకే యీ మార్గాన్ని ప్రశ్నలు వెయ్యడం, సమాధానా లివ్వక పోదంగా పేర్కొనడమైంది. శ్రీమతి లతగారి నవలలు కూడా ఈ మార్గానికే ఉదాహరణ. పోతే మూడో మార్గం—సమాజాన్ని గూర్చి వేసే ప్రశ్న లన్నింటికీ వ్యక్తిద్వారా సమాధానా లన్నేషిస్తూ పోడం—చివరకు దాన్ని ఆత్మగతమైన అన్వేషణగా తేల్చడం. అంటే వేసిన ప్రశ్నలకు సమాధానం వ్యక్తికీ, సమాజానికీ గల సంబంధాన్ని ఎవరికీ వారు నిర్వచించుకోవడంలోనే ఉందన్న నిర్ణయానికి రావడం. ఉదాహరణలు—బుచ్చిబాబు “చివరకు మిచిగిలేదీ”, గోపీచంద్ “మెరుపులు—మరకలు”. బుచ్చిబాబు తను నవల వ్రాసిన ఉద్దేశాన్ని గూర్చి యిలా చెప్పుకున్నారు. “ఆర్థిక, సాంఘిక, చారిత్రక, వ్యత్యాసాల కఠితమై, మనిషిని,

మనిషిని స్నేహపాశంతో బంధించివేసే మానవత్వం యొక్క శక్తుల్ని తరచి చూచినప్పుడు, ఆ దృశ్యాన్ని తన్మయతతో అనుభవించగలం. కాని, ఆ అనుభవాన్ని మాటల్లో చెప్పలేం. ఈ జీవిత రహస్యం—దాన్ని తెలుసు కోడానికి మానవుడు చేసే యత్నం—ఈ నవలకి పునాది. నేటి నవల రచయితల మార్గాలను యిలా మూడు రకాలుగా విభజించడంలో సాహిత్యపరంగా ఈ మూడింటిలో తరతమ భేదాల్ని సూచించటంలేదని మనవి. మార్గం ఏదైనా సరే, ఉత్తమ సాహిత్యస్పష్టితేవలం రచయిత ప్రతిభమీదనే ఆధారపడి ఉంటుందని నా నమ్మకం. ఏమంటే ఈ మూడు మార్గాలలోనూ నవలలు ప్రతిభావంతమైనవి వచ్చాయి, పనికిమాలినవి వచ్చాయి.

ఇంతవరకు ఈ పదిహేనేళ్లలో నవల పొందిన విస్తృతిని, మార్పుని వస్తువు దృష్ట్యా, నవలరచయిత అనుసరిస్తున్న మార్గాల దృష్ట్యాను, పరామర్శించటం జరిగింది. ఇప్పుడు శిల్పం దృష్ట్యా కొన్ని మాటలు చెప్పాలి. నవలకు అందరూ అంగీకరించిన లక్షణాలు—కా—కల్పనా—పాత్రోన్మీలనమూ, మనస్తత్వ విశ్లేషణమూ, జీవిత యదార్థ చిత్రణమూ. నవల అన్ని రకాల పాఠకులకూ—అక రాస్యలనుంచీ ఆలోచనా పరుల దాకా—అందరికీ అందుబాటులో ఉండే రచన. అభిరుచుల దృష్ట్యా చూస్తే చాలామందికి పరిగెత్తే కథా, ఉద్వేగమో, ఉల్లాసమో కలిగించే కల్పనా ఉంటే చాలు. వారిలో కొంతమందే కల్పన వాస్తవిక దృష్ట్యా సంభావ్యమూ, కాదా అనే విషయానికి ప్రాధాన్యం యిస్తారు. వారికంటే మరి తక్కువమంది పాత్రోన్మీలనమూ, మనస్తత్వ విశ్లేషణమూ విలువలుగా గుర్తించగలుగుతారు. పోతే కావ్యంలో ధ్వని వంటి గుణాలు కేవలం సాహిత్యవేత్తలకే అందుబాటులో ఉంటాయి. అందువల్ల అన్ని తరగతుల పాఠకుల్ని రంజింపజేయగల నవల అనేది అపురూపంగానే వస్తుంది. పాత్రోన్మీలనమూ, మనస్తత్వ విశ్లేషణమూ, లేక తాత్వికమైన దృక్పథమూ ప్రధానమైన విలువలుగా పెట్టుకొన్న రచనలో, కథలో విశేషణంగాని కల్పనలో పాఠకుల్ని సంతుష్టిపరచే గుణం కాని లేకపోవచ్చు. ఈ పరిస్థితి దృష్ట్యా ప్రచారమూ, ధనరూపేణ ప్రతి ఫలమూ ఒకే రచనయొక్క సాహిత్యపు విలువని ఎప్పుడూ నిర్ణయింపజాలవని మనవి.

నవల ఈ పదిహేనేళ్లలో పొందిన పరిణామం నమాజ పురోగతికి, వ్యక్తి వికాసానికి దోహదం చేస్తున్నదా ? అనే ప్రశ్నకు నమాజంలో అవ్వనన అతిగా చిత్రిస్తూ మరింత అవ్వనన కారణ మౌతున్నది. నేటి నవల అనే అభియోగం ఒకవైపు లేకపోలేదు. “Life imitates Arts” అని “ఆస్కార్ వైల్డ్” చమత్కరించినట్లు, సాహిత్యం చిత్రిస్తున్న జీవితాన్ని అనుకరించేందుకు ప్రయత్నించే పాఠకులూ సంఘంలో ఉంటారు. ఏది ఏమైనా ఇలాంటి విషయాల్లో వికాశప్రాయం ఎప్పుడూ కుదరదు. నా అభిప్రాయం ఏమిటో సూచించి ఈ వ్యాసం ముగిస్తాను.

కేవలం యాంత్రికమైన ధోరణిలో ఆలోచనా రహితంగా, మూగగా, సామాజికశక్తులకు లోబడి బ్రత కటంకంపై వ్యక్తి స్వధర్మాన్ని చేపట్టి ఆచరణద్వారా, అనుభూతి ద్వారా తన గమ్యం ఏదో అన్వేషించడం మేలు. ఏమంటే,

“శ్రేయోన్ స్వధర్మో విగుణః

పర ధర్మాత్ స్వమస్మి తాత్,

స్వభావ నియతమ్ కర్మ

కుర్వ న్నాస్మితి కిర్తిషమ్.”

ఇక్కడ స్వధర్మం అంటే హిందూ మతాచారాల కావు. సాంఘికధర్మం కాదు. వ్యవస్థా ధర్మానుష్ఠానము లేక సాంఘిక దృష్టిని ప్రోత్సహించటమే సాహిత్య ప్రయోజనం అనే అభిప్రాయం నేడు చాలామందిలో ఉన్నది. నీతి—అవినీతి అనే ప్రశ్న అక్కడనుంచే పుట్టుకొని వస్తోంది. దానికి గీత సమాధానం—“స్వభావ నియతమ్ కర్మ కుర్వ న్నాస్మితి కిర్తిషమ్” అని. అంటే చిత్త శుద్ధిని గూర్చి గీత చెబుతున్నది: “శ్రేయోన్ స్వధర్మో విగుణః” అనటంలో, వ్యక్తి ధర్మానికి, వ్యవస్థా ధర్మానికి వైరుధ్యం ఏర్పడినపుడు వ్యక్తి ధర్మమే ఆచరణీయం అని అర్థం. మారుతున్న నేటి సమాజంలో వ్యవస్థాధర్మం ఆవిశ్చితంగా అనేక ముఖాల దిగ్గమ కల్పిస్తూన్నప్పుడు, ఆ పరిస్థితిని చిత్రిస్తూ “శ్రేయోన్ స్వధర్మో విగుణః” అని చెబుతూ, వ్యక్తిగతమైన అన్వేషణకు ప్రాధాన్యం యిచ్చే నేటి నవల, వ్యక్తి వికాసానికి తద్వారా సమాజ పురోగతికి తప్పక దోహదం చేస్తుందనే నా విశ్వాసం.

(అఖిలభారత తృతీయ తెలుగు రచయితల మహాసభలో చదివిన వ్యాసం.)

కా నా ల న ర సిం హా క వి

తఱిగొండ వెంగమాంబకు పుట్టింటి పేరును, మెట్టి నింటి పేరును గలవు, కాని యామె మహా యోగినియై, యీ నామావధులను దాటి తఱిగొండ వెంగమాంబగా శాశ్వతముగా సాహస్యతమున వ్యవహరించునది—పుట్టింటివారు కానాలవారు. అత్తవారింటి పేరు దుంజేటివారు. ఈ విషయము స్పష్ట పఱచుటకు వెంగమాంబ 2^వ ద్విపద భాగవతానంతరిక యందలి విశేషముల నిచ్చుచున్నాను.

“ద్వి. ధరపైని వెలయు నం దవరాస్య యుండు
గురుతర సువస్థిత్రీత నంభవుడు
కానాల వంశ సాగర హిమాంశుండు

నైన కృష్ణార్జున కలి భక్తితోడ
నంగన యగు మంగమాంబ గర్భమున
నంగతి కృష్ణుండు సైదోడుగాగ
వెంగమాంబిక ప్రభవించి లింగాంగ
భంగంబు కొఱికు నుబ్రహ్మణ్య గురుని
చరణాబ్జ యుగళి పృష్ఠలజ మందుంచి
యరసి పూజించి త దనుమతి వదసి
వరునగా నుంజేటి వంశ భూషణుడు
గురుతర శ్రీవత్స గ్రీత నంభవుడు
మనుడైన తిమ్మయ్యగణి పుత్రు డనగ
జనులెన్న వెంకటాచలవతి పాద
వనజ యుగ్మంబు భావంబునందుంచి.”

పై భాగము ననుసరించి వెంగమాంబ తండ్రి కానాల కృష్ణార్జున రుద్రుని స్పష్టము.

నరసింహాకవి తన వంశ క్రమము నిట్లు చెప్పియున్నాడు.

అపొరాబిల మంత్రి వంశమున—

వెంగామాత్యుడు
|
కృష్ణయమాత్యుడు
|
వేంకటేశమాత్యుడు
|
నరసింహాకవి.

ఇచట నరసింహాకవి తాత—కృష్ణయమాత్యుడు—తఱిగొండ వెంగమాంబ తండ్రి కృష్ణయమాత్యుడు—ఇతడే నరసింహాకవి తాత యైనచో, నతడు నవీను డగును. వీరునగా తఱిగొండ వెంగమాంబ 3^వ క్రీ. శ. 1794—1877 వఱకును జీవించినది. కావున నామె తండ్రి క్రీ. శ. 1750—60 ప్రాంతమువాడు. అప్పుడు నరసింహాకవి యాతని మనుమడై యైన వెంగమాంబను, నెఱిగి యుండక తప్పదు. కాని

గ్రంథమున నట్టి సూచనలు లేవు. వెంగమాంబయు తన తాత పేరు చెప్పలేదు. ఈ సందర్భము ననుసరించి చూచిన నీతడు క్రీ. శ. 1800 ప్రాంతమునా డగుచున్నాడు. వ్యాస కర్త లీ గ్రంథ మెప్పుడు వ్రాయబడినది మొదలగు వివరము లిచ్చినచో, నింతకన్న నీ కవి కాల నిర్ణయము నూక్ష్మముగ చేయుటకు వీలు కలుగును. అంతవఱకును నిది నిశ్చయము కాదు.

ఇక వీరేశలింగముగారు కవుల చరిత్రయం దిచ్చిన పద్యము లిందు ప్రకటించుచున్నాను. వ్యాసకర్త లీ పద్యముల తమవద్ద నున్న ప్రతిలో మున్నచో లేవో తెలుపగోరుచున్నాను.

చ. పలుతర మేమనుండల విభాసిత సౌధ చయో పరిస్థితో
త్మట వరహేను కుంభ నముదాయ భగద్దగి తోరు
కాంతి వి
స్ఫుట చమలాకృతి నౌజయఁ జూడగ వచ్చిన వారలెల్ల ని
చ్చట గల చంచలలే గడున చంచల లంచు భ్రమింతురం
గనలో—(1 ఆ)

చ. మన వివఙ్మంతురూపిత మగధమురూపము దీనిఁ జూడ ని
వ్వరంగఁ గూఱు నీయపు తిలోదక మీయపు గాన దానమా
తమవులు జీర్ణతం బొరసె దారరా రాస నమేత కూనముం
దును బడియున్నవార మతి దుఃఖ నమాకులతవో మహా
తృకా (2 ఆ)

శా. దారావత్సయుతుం డకించుడు విద్వాంసుండు వేదాం
తమా
ర్గా రూఢుండును వృత్తిహీనుండును నిత్యానందుడున్
శ్రోత్రీయుం

2. వెంగమాంబ మహాభాగవతము నంతను ద్విపద కావ్యముగా వ్రాసినది. ఇందలి విశేష మేమనగా, సోతన భాగవతము నందలి పద్యములకు ద్విపద లున్నను—గ్రంథము ముద్రితము కాలేదు. మొదటి యాఱు స్కందములు మరరాసు ప్రాచ్య లిఖిత పుస్తక భాండాగారములోను (తిరుపతి), కొన్ని స్కందములు వేంకటేశ్వర విశ్వవిద్యాలయములో నున్నవి. పై పంక్తులు మద్రాసు పుస్తక భాండాగారమున డి. సంఖ్య 1013 నుండి గ్రహింపబడినది.

3. Literary and philosophical works of Tarigonda Vengamamba A woman Saint—article in English by N. Venkata Rao M. A. Journal of the Madras University. Section A. Vol. XXX January 1958 PP 17-29.

డై రాజిల్లిన బ్రాహ్మణోత్తమున కత్యానందులై జీవనం
బీరే దాతలు పాండరే సుగతు లుర్వీకా ధరామండలిన్ (3 ఆ)

ఉ. నీనము లెందఱో శమనునిం గవఁ బోయిరి నీకుఁ జాపు రా
దానకుఁబట్టినిల్లయి మవో కలుషంబు లొనర్చి నభ్యులన్
మోసముచేసినే డిటులు మూర్ఖి న బోవునె తత్ఫలంబునిన్
బాసినఁ గల్గి మా కథిల భాగ్యము లేగుము కాల (ప్రాలుకిన్
(14. ఆ)

మ. అనుచున్ దూఱి మహీధరాసుత కళత్రాంబుగఁ బాపచిం
తనలర్పార్జనఁ జేసి వారి నిరవందం బ్రోతురంతంబు నన్
దనఁ వెంటన్ జనుదెంతురే కడవటన్ దానక్కడే పోవు
టల్ గవియున్ మోహలతాని బద్దులగుచున్ గానంగ తేరింత
యున్. (5 ఆ)

మ. నలియుందాను నుపుత్రప్రత్రయుతుండై సంప్రాప్త
సర్వేష్ఠ్యుడై యతి సంతోషము మీఱఁగా మెలగి దేహంతంబునన్
లోకపా లతతుల్ పూజలొనర్చి సర్వసుఖ సంప్రాప్తుడునై క్రమ్మ
ఱన్ క్షీతిసైఁ బుట్టెను జక్రవర్తి యగుచున్ చేతమురం
బొప్పగన్ (6—ఆ)

చ. పాలుపగు కాంచనంబు తిలపుష్పము నచ్చెలిసాసి కోపమం
బలరగ వచ్చి దాని ననువోటకు జాలక యూర్ధ్వ
భృష్టిఁ గొ మ్మల దలక్రిందుగాఁ దపము మానఁగ జేసి ఫలింప
వేళ, మే నులు విడిచెన్ నలంగడె ఘనుండయినన్ బలవద్ది
రోధియై (7 ఆ)

ఉ. నీవును దీపదానముల నెమ్మిగఁ జేయుము దానమోక్ష
మున్ శ్రీ వరుఁ డిచ్చు జ్ఞానమును జేకురు జ్ఞానమునుచేత
మోక్షమున్ భూవర నీకు గల్గి హరిపూజ లొనర్చుము కార్తికంబు
సం ది వినుతేలిహాసము మహిన్ వినువారికిఁ గల్గి సౌఖ్యముల్
(ఆ. 8.)

“అక్కడక్కడ కొన్ని విలక్షణ ప్రయోగములున్నను
కవిత్వము మొత్తముమీద మృదువై నిరర్గళ భారగా నున్నది”
యని పిరేశలింగముగారి యభిప్రాయము.

ఈ కృతిలో షష్ఠ్యంతములు కారదాల పుత్రములో
నుండుట విశేషము.

తెలుగుభాషలో శేషధర్మములు

— దిగ్వికాశము —

1. తామరపల్లి తిమ్మయ—ఎనిమిదాశ్వాసములు—గ్రంథము
ముద్రితము. ఈ కృతిని క్రీ. శ. 1656లో అప్పకవి పేర్కొ
నుటచే నది యంతకు ముందు రచితమైనది.

2. వెణుతురునల్లి విశ్వనాథకవి—వత్సవాయి తిమ్మరాజు
గారికి కృతి— ఈతడు తిమ్మరాయననుకాలికుడు. గ్రంథము
ముద్రణ కాలము 1915.

3. కానాం నరసింహకవి—ముందు వివరించ బడినది.

4. బచ్చసర్వ కవి—ఈ రచనకు సిద్ధిశేష ధర్మములని
పేరు. ఇందుండి—వరసన్న చిన్నయ్యసూరి ప్రయోగము
లను గ్రహించియున్నాడు కావున నిది క్రీ. శ. 1850కి పూర్వ
రచన. గ్రంథము అముద్రితము. ఆంధ్ర సాహిత్య పరి
షత్తులో తాళవశ్రవణి గలదు.

5. తురిమెళ్ల రామకవి—అముద్రిత కృతి నమగ్రము.
పావ్య క్షితి పుస్తక భాండగార ప్రతి.

6. అల్లసూరాజు రంగశాయి కవి—గ్రంథము ముద్రితము
1883.

7. శ్రీనివాసకవి—కొడిచెల్ల—శేషధర్మసారము—అము
ద్రితము.

వచనములు —

1. యన్. శతగోపాచారి—వచనము—ముద్రితము
1884.

2. చదలవాడ సుందరరామకృష్ణి—టీకా తాత్పర్యము—
1904.

3. వోరిగురు లింగకృష్ణి—వచనము—1909.

“పై ముద్రిత గ్రంథ వివరణములన్నియు—ఆంధ్ర
గ్రంథమాలవారు ప్రకటించిన, “ఆంధ్ర వాఙ్మయ మాలిక”
నుండి గ్రహించబడినవి.

వేయిపడగలు

శ్రీ ఆర్. ఎన్. సుదర్శనం

‘వేయి పడగలు’ నవల చదవటం ఒక అపూర్వమైన అనుభవం. మరపురానిది. అందులో ఎంత సంతృప్తి ఉన్నదో అంత అసంతృప్తి కూడా ఉన్నది. ఆ అనుభవ స్వరూపం ఎలాంటిది? అందంగా విశాలంగా కనిపించే దేవాలయం. అందులో ప్రవేశించగానే దాని నిర్మాణ పథకం మనల్ని ఆకట్టు తోంది. నాలుగడుగులు ముందుకువేసి నడుస్తూవుంటే రెండు వైపులా వైవిధ్యంతో బహు ఆకర్షణీయంగా కనిపించే శిల్పాలు. ఒక్కొక్కటి దగ్గరగా నిదానంగా చూస్తే ఆశాభంగానికి కారణమౌతున్నాయి. మందిర వైశాల్యము మనస్సుకు కలిగించ వలసిన శైలిలో భావమూ, ప్రశాంతి మాధుర్యమూ కలు గకపోగా ఏమిటో ఉక్కిరి బిక్కిరి చేస్తున్నది. నడచినంత మేర ఒక వ్యక్తి మనల్ని వెంటబడిస్తూ ఉండటం గుర్తిస్తాము. “ఈ ఆలయంలో పూజారిని నేను. ఇది నాది. ఇది నా పూర్వీకుల ఆస్తి. దీన్ని ఎవరూ పంచుకోవడానికి నిశ్చేదు. శిథిల మాతోందా? కాలమహిమ! పునర్నిర్మించడానికి బాగు చెయ్యడానికి ఎవరికీ అర్హతలేదు. హక్కులేదు. ఆ అర్హతగల వాళ్ళే పుణ్యం మరణించారు.” అంటూ గొణుగుతున్నా దా వ్యక్తి. కుమితుడూ, అనాథాసిత దుఃఖపూరితుడూ అయిన ఆ బ్రాహ్మణునితో దైన దర్శనార్థం గర్భ గుడి దాకా వెళ్ళితే అక్కడ దీపంలేదు. పూజ లేదు. “అదిగో స్వామి! కనిపించటం లేదా మీకు? విశ్వానరేని మీ కెలా కనిపిస్తున్నారే! ఎందుకు వచ్చి నట్లు? వెళ్ళండి. వెళ్ళండి” అంటూ తరుముతాడు ఆ వ్యక్తి. మనం వచ్చేస్తూంటే “అంతా నశించింది. ఏమీ మిగిలింది?” అంటూ వాపోతాడు. ఆలయం వెలుపలికివచ్చి చివరిసారిగా వెనక్కి తిరిగిచూస్తే అంతపెద్ద ఆలయమూ, అందులో ఆ విచిత్రవ్యక్తి అతనిప్రక్కన ఒక చిన్న అమ్మాయి పాడగట్టుతారు!.....ఈ అనుభవం మనస్సుకు నిండు దనాన్ని పోయిని యివ్వకపోయినా మనం దాన్ని ఎప్పుడూ మరచిపోలేము. మల్లీ మల్లీ జ్ఞానకం చస్తూనే

ఉంటుంది. దానితోపాటు ఎన్నో ఊహలు. ఆ ఆలయం పునరుద్ధరించి ఉంటే! ఆ విచిత్ర వ్యక్తి శాంతుడూ, గంభీరుడూ, మృదు వచస్కుడూ అయి మనతో పృథగయం విప్పి మాట్లాడిఉంటే, ఆ గర్భ గుడిలో దీపం వెలిగించి హారతి యిచ్చిఉంటే.....వతనానుభవంతో లోపించిన వాటిని గూర్చి యితా ఎన్నో ఆకాంక్షలు! అవీ ఆ అనుభవంయొక్క వైశిష్ట్యవే విరూపిస్తాయి.

“.....వాఙ్మయ మనగా నేమి? మతమును, సంఘమును, నాచారమును, మనోహరముగా జెప్పునదియే వాఙ్మయము. సంఘమతాచారములు తజ్జాతియొక్క యంతర జీవితమును, దద్దానములను నాచరణకు వచ్చిన స్వరూపము. ఈ సంఘమతాచారములను పీఠ కాదనుటకుముందా మహర్షుల సిద్ధాంతములను దర్శి రీతిగా విరాకరించవలయును. ఆ సంగతి యట్లుంచి యిప్పుడు వాఙ్మయ మనగా నేమి? సంఘ మతాచారముల మనోహరమైన శబ్ద మయ ప్రకటనము. ఇంతియేకాక, శీల పోషణము, ఒకా నొక ప్రత్యేక వ్యక్తియొక్క ప్రత్యేక మానసిక పరిణామము, కావ్యము పాఠకునికి పృథగయ రంజకముగా నుండుటకు గవి చేయు కొన్ని చమత్కారములు నివియు వాఙ్మయమునందు స్థితి కలవియే.....కావ్యాత్మయే కాక కావ్య శరీరము కూడ కావ్య స్వరూపము గూడ సీజాతి సిద్ధాంతముల మీద నాధారపడియుండును.....” (వే. ప. 17 ఆ.)

‘వేయి పడగలు’ వ్రాయుటలో విశ్వనాథ వారి ఆదర్శమేదో పై వాక్యములు స్పష్టం చేస్తున్నాయి. ఆ నవల చదవటంలో కలిగే అనుభూతి స్వరూపాన్ని పై ఆదర్శం దృష్ట్యా వివక్షించటమే సమర్థరయుడైన పాఠకుడు చేయదగింది.

విశ్వనాథ ‘మనోహరముగా జెప్ప బూనకొన్నది’ హిందూ సంఘ మతాచారములు, తజ్జాతియొక్క అంతర జీవితము

తద్దానముల ఆచరణము' అనేది నిర్వివాదాంశము. పోతే కావ్య శరీరము, కావ్యాత్మ, 'వేయి పదగలు'లో ఏవిధంగా అనునంధించబడినవో పరిశీలించవలసిన విషయం—మొదట కావ్య తత్వము గూర్చి జిజ్ఞాస.

నవలలో హిందూ వ్యవస్థా ధర్మమునకు ప్రతిక వేయి పదగల పాము! సుబ్రహ్మణ్యేశ్వరుడు. కాని వ్యవస్థా ధర్మమునకు అతితమైనది, మౌలికమైనది—సనాతన ధర్మము. దానికి ప్రతిక శివలింగము. రచయిత ఈ రెండింటి విభేదాన్ని కథా ప్రారంభంలో మరచి పోలేడు. “జమీందారు కట్టించిన ఆలయము సుబ్రహ్మణ్యేశ్వరునిదా? నాగేశ్వరస్వామిదా? బ్రాహ్మణుడు సుబ్రహ్మణ్యేశ్వరునకు జిన్న ఆలయము కట్టించెను. కాశినుండి గొప్ప మహత్తుకల శివలింగము తెచ్చి నాగేశ్వర స్వామి యన్న పేరుతో దానికి బ్రతిష్ఠ చేసెను. ఈ దేవాలయములో నొక మూల నీ సుబ్రహ్మణ్యస్వామి ఆలయమున్నది. ....” కాని అటు తర్వాత పుటలో యిదా ఉంది. “ఈ మూడు వందల ఏండ్లలో వేయి పదగలతో భాసించిన నాగేశ్వరస్వామి సుబ్బన్నపేటమీద తన సహస్ర ఫణామండలి చక్రముగా జాచి యీ చల్లని నీడతో నా యూరి ప్రజల జోకొట్టెను”. ఇది మొదలు కథలో వ్యవస్థా ధర్మానికి, సనాతన ధర్మానికి అభేదమే పాటించబడింది. ఇది కేవలం జన సామాన్యం ధృష్ట్యా జరిగిందని రచయిత అక్కడ కక్కడ చెప్పటంకాదు. ఈ రెండింటికి అభేదమే అన్న ధీమాతో దృక్పథంతో రచయిత వ్యవహరించారు. ‘ఏకవీర’ లో గల తాత్త్వికమైన స్పష్టతకూ ‘వేయి పదగల’లోని అస్పష్టతకూ ఎంత దగ్గర! అనిపిస్తుంది.

ధర్మానికి ప్రతినిధి ధర్మారావు. ఏ ధర్మానికి? వ్యక్తి ధర్మానికా? వ్యవస్థా ధర్మానికా? సనాతన ధర్మానికా? ధర్మారావు ఏక వీర వలె సాధకుడుగా కనిపించడు. అతనికి సందేహాలూ, సంఘర్షణలూ రావు. కాని సనాతన ధర్మాన్ని (పూర్వ జన్మ సుకృతం వల్ల కాబోలు) దర్శించిన జ్ఞాని అని రచయిత అభిప్రాయం. అతను వ్యవస్థా ధర్మానికి సాధికార వ్యాఖ్యాత, లోక వ్యవహారానికి సాక్షిభూతుడు, అని రచయిత ఉద్దేశం. అతనిది ఆ జన్మ సిద్ధమైన జ్ఞాన మార్గం. భక్తిమార్గంలో గీరికకూ, కర్మమార్గంలో హరప్పకూ గురువట. కాని రచయిత ఉద్దేశాలు నవలలో ఎంతవరకు నెరవేరాయో పరీక్షిస్తే తెలుస్తుంది. లోక వ్యవహారానికి కేవలం సాక్షిభూతుడు అయిందను నిర్దిష్టత ధర్మారావు మనస్తత్వంలో లేదు. దాన్ని సాధించే పరిస్థితులూ అతని జీవితంలో లేవు. అతనిలో వ్యక్తమయ్యేది లోక విమర్శ తప్ప ఆత్మ విమర్శకాదు. పైగా

స్వోత్కర్ష కావలసినంత. నవలలో చిత్రంపబడిన అతని ఇరవై ఏళ్ల జీవిత చరిత్రలో వ్యక్తిగతంగా ‘జ్ఞాన మార్గం’లో అతను పొందిన పరిణామం ఏమిటో అదేమీ చెప్పబడలేదు. హిందూ వ్యవస్థా ధర్మానికి వ్యాఖ్యాతా, సాంతదారూ అనుకోవటంతో దానితో తాదాత్మ్యత చెందిన అతని అపొకారము గోరంతలు కొండంతలుగా ప్రస్ఫుటమైంది.

సనాతన ధర్మము, వ్యవస్థా ధర్మము, వ్యక్తిధర్మము ఒకటికావు, వేరేవు. ఈ విభేదాన్ని స్పష్టంగా లక్షిస్తూ, ఆ మూడింటి మధ్యా గల సంబంధాన్ని నిరూపించే తాత్త్విక దృష్టిని వస్తు విన్యాసంలో రచయిత పాటించక పోవడం వల్ల నవల కావ్యాత్మ సనాతన ధర్మ నిరూపణమౌకాదు అని తెలుస్తున్నది.

అయితే ‘వేయి పదగలు’ నవల కావ్యాత్మ వ్యవస్థా ధర్మ నిరూపణమా? నవలలో ఆ వ్యవస్థ స్వరూపం ఎలా వ్యక్తమైంది? “భూమ్యాకాశముల మధ్య, స్వర్గ మర్త్య లోకముల మధ్య, బ్రత్యక్షా ప్రత్యక్షముల మధ్య నొక స్థిరమైన సంబంధ మేర్పడెను.....పైని భగవంతుడు, క్రింద రాజును బ్రాహ్మణుడును, ఈ రెండు మహా సంస్థలకు మధ్య గణాచారి త్రొవరాని లంకె”. భగవంతుడు కూడ ఒక ‘సంస్థ’గానే ‘పేర్కొనబడుట గమనింపదగినది.....” “ఇది నాల్గు స్తంభముల ధర్మ మంటవము: స్వామి, జమీందారు, బ్రాహ్మణుడు, గణాచారి—వీరు నల్గురు స్తంభములు.” (వే. ప. 1 ఆ) “ఒక ధర్మముమీద వేయి సంస్థలు వెలసినట్లు స్వామి ఏక శరీరముపై సహస్ర శిరస్సులు ప్రకాశించెను.....ధర్మమౌ తదాచరణ ప్రచారములు మూడును నొక్కటిగా నైయభేద తాదాత్మ్యము పొందునటులు స్వామియు, ప్రభువును, ధర్మారావును, వేక దేశగతులై ప్రకాశించిరి.....” (వే. ప. 2 ఆ.) రాజు ధర్మాచరణకూ, బ్రాహ్మణుడు ధర్మ ప్రచారమునకూ ఉద్దేశించబడినట్లు చెప్పుట గమనింపదగినది. ధర్మారావు తండ్రి రామేశ్వరకాస్త్రి. “.....వర్ణాశ్రమ ధర్మము లన్నియు ముగ్ధ కట్టిన మూర్తి. ఆయన భారతదేశము యొక్క యాత్మ. ఆయన త్రయోవిద్య కొక వ్యాఖ్యానము.” (వే. ప. 3 ఆ.) పసరిక పైరువచ్చు. దేవదాసి. శృంగార యుతమైన భక్తి మార్గము. హరప్ప వైదిక కర్మానుష్ఠానము. గొవన్న సేవా వృత్తి. ఇట్లు వ్యవస్థయొక్క అవయవ విధానము. ఈ వ్యవస్థకు కేంద్రంలో ధర్మారావు పాత్ర. ఇది పథకం.

వ్యవస్థ అంటే ఏమిటి? సంఘ మతా చారములు’ వ్యవస్థా ధర్మము వాని నిర్దిష్టమైన ఆదర్శ స్వరూపము.....

వేయి పద గ లు

“వేయి పదగల పాము విప్పారుకొనివచ్చి కాటందు కొన్నది కలలోన రాజును” అంటూ గణాచారి (కాలము) సూచిస్తూం డగా ప్రారంభపాత్రుంది నవల. రాజు అనగా ధర్మచరణ. ధర్మా చరణలో జరిగిన లోపం ఏమిటి? అన్ని ప్రశ్నిస్తే నవ లలో ఆసందర్భంలో అందుకు ఉదాహృతమైన విషయం— కృష్ణుడు నాయుడు రామేశ్వరశాస్త్రి మాసికముపట్ల నిర్ల క్ష్యము వహించుట, ధర్మారావు వెల్లి అడగ్గా చినరకు ఆరు రూపాయలు ఇవ్వబడుట, ధర్మారావు బుణ్ణి గన్నుడైన సంగతి గోపన్న చెప్పగా విన్న తర్వాతకాని రాజు సాహాయ్యము చేయక పోవుట. తర్వాత ధర్మారావును జమీందారు ఆదరించినా తప్పు తప్పే! ఈవిధంగా ధర్మచరణలో లోపము జరిగినది. రాజును పాము కాటందుకొన్నది. అని ధ్వని. ఇందులో ధర్మచరణ యొక్క సమ్యక్ స్వరూపము మనకు ఏమి తెలిసినట్లు! అలాగే రామేశ్వరశాస్త్రి ‘వర్ణాశ్రమ ధర్మములు ముద్దకట్టిన మూర్తి, భారతదేశముయొక్క అత్తి. త్రయీ ధర్మ విద్య కొక వ్యాఖ్యానము’ అను మూలకకు సమర్థన ఎటువంటిది? రామేశ్వరశాస్త్రి అందగాడు. రసికుడు, దేశము నాలుగు మూల లా తిరిగి వచ్చినవాడు. నాలుగు వర్ణాల ఆదబడుచున్న పెండ్లాడి ఒక భోగాంగసెను చేరదీసిన ఆయన భోగి కాని యోగి కాడు. ఆయన వితరణ బుద్ధి పాద్మలేనిది. ఆయన జమీం దారు తర్వాత జమీందారు. ఆయన పాటించిన నాలుగు ఆశ్రమ ధర్మములు ఏమిటి? గృహస్థుగానే మరణించాడే! ఏవిధంగా చూచినా రామేశ్వరశాస్త్రి ఒక విశిష్ట వ్యక్తియేకాని ‘బ్రాహ్మ ణుడు’ అన్న ఆదర్శానికి పూర్తి నిరూపణకాదు. ఆయన చేసుకున్న వర్ణాంతర వివాహాలు, వర్ణ ధర్మాన్ని సమర్థించేవి కావు. అందుకు భిన్నమే! వర్ణాంతర వివాహాలు నేటి వర్ణ విభేద సమస్యకు పరిష్కారం సూచిస్తున్నాయంటారా మన ధర్మశాస్త్రం ఆధారంగా? ఆ పరిష్కారం ఎంతమందికి నచ్చుతుంది. దాని యొక్క యధార్థ స్వరూప మెటువంటిది? అని ప్రశ్న రావటమేకాదు, వ్యవస్థ నిరూపణ ‘ఆదర్శం’ నుంచి ‘యాథార్థ్యం’లోకి దిగి వస్తుంది. పోతే ధర్మారావు కూడా ‘బ్రాహ్మణత్వం’ అన్న ‘ఆదర్శానికి ఎటువంటి సమర్థన? బ్రాహ్మణత్వం అంటే కేవలం ‘ధర్మ ప్రచారమే’నా? ఈ విధంగా తర్కిస్తే నవలలో వ్యవస్థా ధర్మ నిరూపణము అసంతృప్తినే కలిగిస్తోంది. అంటే ‘ఆకృతి’ (Form) కి తగిన ‘పుష్టి’ (Substance) జరుగలేదు అనిపిస్తుంది.

నవలలో రచయిత సమర్థించబానుకున్న వ్యవస్థకు ఉనికిలేదు. రామేశ్వరశాస్త్రి వర్ణాశ్రమ ధర్మములు ముద కట్టిన మూర్తి కాకపోయినా ఉత్తముడైన మానవుడే. ధర్మా

రావు ఇంగ్లీషు చదువుకున్నా సంప్రదాయ మెరిగినవాడు. కాని వీరెంతవరకు సమకాలీన బ్రాహ్మణ్యమునకు ప్రతినిధులు? బ్రాహ్మణ్యము సామాన్యముగా సంఘంలో ఏ స్థితిలో ఉన్నది? అందుకు సమాధానం అరుంధతి పుట్టింటివారి సంస్కారమూ ప్రవర్తనా! “దేశములో బ్రాహ్మణేతరోద్యమమునకు నీ బ్రాహ్మణుల దుర్వృత్తియే సగము హేతువు. ధర్మశాస్త్రము పోవునది యొక మార్గమున, ఈ బ్రాహ్మణులు పోవునది మరి యొక మార్గమున. వీరియందు దయాతిథిక్షాదులు లేనేలేవు. జైలిలో చేపినట్లు వీరు ‘మేము’—అనగా ధనాధిదేవత— వానిని బూజుతురు..... పెట్టినచో పెండ్లి పెట్టుకున్న శ్రాద్ధము. ఇది ఈ బ్రాహ్మణ బ్రావుల నడత. ఏబది యేండ్లు వచ్చి పెండ్లి చేసుకొనువారు, స్త్రీలయందును దమయందును గల దుర్మితి గోష్ఠముగా దాచుకొనువారు— తమయందు బ్రాహ్మణ గుణములేదు.....(బ్రాహ్మణజాతి యంతయు సరించి పోయినది)” (వే. స. 17 అ.) అని ధర్మారావు వారి స్థితిని గూర్చి అంటాడు. ఇక్కడ వేయవలసిన ప్రశ్న రామేశ్వరశాస్త్రి, ధర్మారావు దేనికి ప్రతినిధులు? అని. వారి లోని మానవత్వానికి దాని విశిష్టతకూ ప్రతినిధులే తప్ప సమాజంలో బ్రాహ్మణ వర్గానికి వారు ఏ విధంగానూ ప్రతి నిధులు కారు. అలాగే దేవదాసి వ్యవస్థకూ ఆ వర్గం మను ష్యులకూ రత్నగిరి, గిరికా ఏ విధంగానూ ప్రతినిధులు కారు.1 వారిలో ప్రకాశితహతాస్థుని వ్యక్తిగతమైన విశిష్టతే! ఇటు వంటి వ్యక్తుల ద్వారా సమకాలీన సమాజంలోని వర్ణ విభే దాలను, వర్గీకరణను సమంజసమని సమర్థించటం ఎట్లా? నవలలో ధర్మారావు ద్వారా జరిగే వ్యాఖ్యానానికి, సమర్థనకూ ఈ దోషం నర్మత్ర ఉంది. అందువల్ల నవలలో వాచ్యముగా జరిగినంతమేర వ్యవస్థ నిరూపణము యా ధార్మ్యం దృష్టి జరుగలేదు అని చెప్పాలి.

సామాన్యంగా ఒక కాలంలో ఆచరణ లోపించినంత మాత్రాన ఆదర్శం అనేది శాశ్వతంగా విస్తృతంపడదు.

1. “భోగమువాండ్రు వేఱు, వారాంగనలు వేఱు. భోగము వాండ్రు భగవంతుని సన్నిధానమున నృత్యగనములు చేయుట కేర్పడినవారు. వారాంగనలు వారిలో గులము చెడినవారు ..... ప్రపంచమున గామక్రోధాదులు బలిపి దేవునికై బ్రతకేసించ బడిన యీ స్త్రీలు దుర్వృత్తిలోనికి దిగిరి. ధనవంతులు వారిని దించిరి.” (వే. స. 6 అ) ఇది ధర్మారావు వ్యాఖ్యానము. ఈ వాఖ్యానము దృష్ట్యా రత్నగిరిని రామేశ్వరశాస్త్రి చేర దీయుటను గూర్చి ఏమునుకోవలెను? రత్నగిరి కులము చెడినదా? రామేశ్వరశాస్త్రి కాపాడిన వర్ణాశ్రమ ధర్మ మిదేనా? వీరు వ్యవస్థకు ఎటువంటి ప్రతినిధులు?

కాలంతో పరిస్థితులతో ప్రమేయం లేకుండా మళ్ళీ మళ్ళీ ఏ వ్యక్తిలోనో ఎక్కడో ప్రత్యక్షం కావచ్చు. జమిందారు రంగారావులని విశ్వాసం అతని కొడుకు హరప్పలో కనిపించింది కాదా! దీనికి కాలనిర్ణయమేమీ లేదు. కానీ 'వేయి పడగలు' నవల నడచిన తీరు ఈ నమ్మకాన్ని అద్దాల్ని స్ఫురింపజేయుట లేదు. 'గత కాలము వేలు వచ్చు కాలముకంటె పెన్, అన్నట్లుగా ఆచరణ పోటులతో ఆదర్శం శాశ్వతంగా పోయింది' మళ్ళీ రాదు అనే గాఢమైన మూర్ఛినే కలిగిస్తోంది. పడగలు నశించినవి. స్వామి వెళ్లి పోయినాడు. 'ఇంకనేమి మిగిలినది?' ఇది ప్రళయం అంటున్నది.

ఏలావారా తేలేదేమిటంటే: హిందూ వ్యవస్థ యొక్క ఆదర్శాన్ని దాని పలుత్యాన్ని నిరూపించే ఉద్దేశమే 'వేయి పడగల' కావ్యాత్మ అనుబానికి, పాత్ర చిత్రణమూ, కథాగమనమూ దాని మూర్ఛి అందుకు భిన్నంగా ఉన్నాయి. మారుతున్న పరిస్థితుల్లోకూడా హిందూ ధర్మం సృజనాత్మకమైన శక్తి అని నిరూపణ చేసే ఉద్దేశమే నవలకు ఉన్నట్లయితే ధర్మారావు సృష్టి మరొక విధంగా జరిగి ఉండును—అతను పాతకాతలకు వేలు కలయికగా, సంగమస్థానంగాఉడియుండును. (ఉదాహరణకు 'మాలవల్లి' నవలలో సంగదాసు లేక రామదాసు పాత్రలను చూడవచ్చును.) కాదు ధర్మారావు కర్మయోగి కాదు, జ్ఞానయోగి అంటేనూ ధర్మారావులో కొత్త పద్ధతులమీదా కొత్త జీవిత విధానాలమీదా అంత ద్వేషభావం దేనికి? అది జిజ్ఞాసువు లక్షణం కాదు. ధర్మారావు సిద్ధాంతరిత్యా ప్రతిపాదించిన కొత్త మార్గంలో నమస్కరణ వధం ఏమీ లేదు. అతనికి కొత్త ఒక రోత, పాత ఒక నీతి!

'వేయి పడగలు' నవల ధర్మారావు జీవిత చరిత్ర. అది అతనిమనస్థితికి, ఆ మనస్థితికి కారణములైన సాంఘిక పరిస్థితులకూ దర్శణం. నవల కావ్యాత్మ ధర్మారావు వ్యక్తిత్వమే! ఈ దృష్టిలో నవలను ఉపలక్షిస్తే తప్ప మనకు నవల స్వరూపం అవగాహన కాదు, దానిలోని గుణం అందదు. నవాతన ధర్మం గాని, హిందూ వ్యవస్థా ధర్మంగాని 'వేయి పడగల' కావ్యాత్మ అనుకోవటం వల్ల పై విమర్శ బయలుదేరుతున్నది, నిజానికి కావ్యంలో ఆ రెండు గొణుమే అని చెప్పాలి. ధర్మారావు వ్యక్తిత్వమే కావ్యాత్మ అని మిగతా విషయాలన్ని దానికి సంబంధించినవేనని అంగీకరింపక తప్పదు. (అతని అభిప్రాయాల మనకు సరళులం సరళక పోవటం అనేది వేరువిషయం) ఇలా దృష్టి మార్చుకుని చూస్తే చప్పన బోధపడుతుంది హిందూ వ్యవస్థ, నవాతన ధర్మం—వీటి నిరూపణముకలిగిస్తున్న ఆసంతృప్తికి ముఖ్య కారణం 'ఏమిటో?' అని ధర్మారావు అనే

వ్యక్తి మనస్తత్వం ద్వారా మనకు దృశ్యమాత్రమేనా. ఆ మనస్తత్వంలోని వక్రత, సంకుచితత్వము, వాటిలోనూ దృశ్యమాన మాత్రమేనా. కావ్యం ధర్మారావు అదే వ్యక్తిత్వాన్ని మనస్తత్వాన్ని ప్రతిపాదిస్తున్నది. ఇందులో వివ్రతపత్తి ఏమీ లేదు.

"వేయి పడగలు" గొప్పదనం అది ఏక పాత్ర చిత్రణం కావటం. ఆ చిత్రణం వేయి పుటలదాకా విస్తరించినా, వేయి పుటలూ తప్పక చదివిస్తాయి. అందులో ధర్మారావు వ్యక్తిత్వం స్ఫురించని, వ్యాఖ్యానించని అంశంలేదు. ధర్మారావు గురుత్వం వహించని, సలహా యివ్వని, అతనితో సంబంధంలేని పాత్రలేదు. ఏ విధంగానైనా ధర్మారావుకు సమఉజ్జీయో, అధికడో అయ్యే పాత్ర కనిపిస్తే, అతనికి నవలలో చరిత్రలేదు. ఉదాహరణ రామచంద్రరాజు, కేశవరావు, శివరావు పాత్రలు. ధర్మారావు వాదంలో వోడించని ప్రతి ద్వంద్వి లేనేలేదు! (తన గొప్పదనం గురించని వారిమీద 2 రోజులను పురికొల్పేందుకైనా వెనుదీయదు. తెలుగుల జీవితాన్ని కూలం కషంగా స్పృశిస్తూ, దాన్ని ఒక ప్రత్యేక దృక్పథంనుంచీ వ్యాఖ్యానిస్తూ వచ్చే ధర్మారావు నిస్సందేహంగా మేధావి, కవి, అతని తాదాత్మ్యం ఆదర్శంతోకాదు. వర్తమానంతోకాదు, భూతకాలంతో. దాని ప్రభావం అసమిత మార్యభావంలా అతనిలో కోవారణ కాంతుల్ని విరజిమ్ముతూ, చివరకు దుఃఖంలో చీకట్లో అంతరిస్తుంది. వెంటనే చంద్రోదయం, ఆ చంద్రుణ్ణి దర్శించటంతో కథ ముగుస్తుంది. వ్యక్తిగా ధర్మారావును మనం ప్రేమించలేకపోవచ్చు. అతని అభిప్రాయాలను అంగీకరించకపోవచ్చు. అతని అపాంభావము మనకు ఎట్టెట్టుగా వుండవచ్చు. అతనియొక్కలూ, నమయానుకూల ప్రవర్తనా, దావకీకాలు ఆదర్శప్రాయం కాకపోవచ్చు. కాని ధర్మారావు రాగ ద్వేషాలూ, రక్తమాంసాలూ. కష్ట సుఖాలూ కలిగిన మనిషి. అప్పుచేసిన తెలుగువాడు. వ్యవస్థా ధర్మానికీ, యోగ మార్గానికీ ప్రతినిధిగా తృప్తి కలిగించకపోయినా, తెలుగుదనం ముద్ద కట్టిన మూర్తి ధర్మారావు. అతని మనస్సు

2. వే. స. 19 వ అధ్యాయంలో ధర్మారావు సారంగధర నాటకము జూడబోవును. పెద్దగా నాటకమును విమర్శించుచుండగా ప్రక్కనున్న మనిషి ఒకరు అభ్యంతరము తెలుపుతాడు : "గోల ఏమిటని". ధర్మారావు వెంకటేశం అనే రోజీని, అతనిమీదికి పురికొల్పుతాడు. ఈ సంఘటన గనునించదగింది ధర్మారావు ధర్మదృష్టి ఎటువంటిదో తెలుసుకోవటానికి. ధర్మదృష్టి ఎలా ఉన్నా, ధర్మారావు 'తెలుగుదనం' నిరూపణ అవుతున్నది.

వే యి ప డ గ లు

ద్వారా మారుతూ వచ్చిన తెలుగు దేశాన్ని, గతించిన వ్యవస్థనూ దర్శించే అవకాశం 'వేయి పడగలు' కల్పిస్తోంది.

నవలలో తెలుగుదేశమంటే సుబ్బన్నపేట: సుబ్బన్నపేట అంటే ధర్మారావు. ఇది కావ్య శరీరం. ధర్మారావు, పాత్ర నమర్చించినది క్రమంగా అదృశ్యవూతున్న గ్రామీణ మైన తెలుగుదనాన్ని. ఆంగ్ల భాష, పాశ్చాత్య నాగరకతా సోకని తెలుగుదనం నిలబడలేదనే అతని ఆవేదన. అందులో లోటుపాట్లు అతనికి కనిపించవు. అదంతా హిందూ ధర్మ స్వరూపమేనన్న భ్రమా దాని సమర్థనకోసం తను అహం భావం పెంచుకున్నా ఫరవాలేదనుకోవటం భరచు భావాని కంటే అహంభావమే అతనిలో ముందుకు వచ్చే పరిస్థితి కల్పిస్తోంది. రి అయినప్పటికీ పాశ్చాత్య నాగరకతా ప్రభావం మున్నె ఏ ఏళ్లలో ఏ విధంగా తెలుగువారి జీవన విధానంలో ఒడిదుడుకులకు, అవక తనకలకు, పాటువైందో విపులంగా విమర్శనా దృష్టితో వర్ణించబడటం కావ్యాన్ని అపురూపమైనదిగా చేస్తోంది. అలా చేస్తే 'వేయిపడగలు' ఒక చిన్న సైజు 'విజ్ఞాన సర్వస్వం' అనిపిస్తుంది. నాగరకతా చిహ్నాలు:—రైలు మార్గం ఏర్పాటు కావడం, మునిసిపాలిటీ, జాతీయ కళాశాల, క్రైస్తవ పుల కాలేజీ, పీనిమా, తాలూకాబోర్డు, నాలుక నమాజాలు, నిర్బంధ ప్రాధుకు విద్య, కొఠాయిలు, ఎలక్ట్రిసిటీ, మహిళా నమాజం, పత్రికలు. కొత్త మతాలు, కేవలీమతం, దివ్యజ్ఞాన నమాజం, విడి ప్రేమ, ఆర్థిక వ్యవస్థలో మార్పులు:—మెరక పాతాలు మాగాణి కావటం, పాగాకు ప్యాక్కరీ ఏర్పడటం, డబ్బు చలామణీ, వీటి అన్నింటిమీద ధర్మారావు వ్యాఖ్యానం విన వచ్చు. అన్నింటికీ ధర్మారావు ప్రతికూలుడే. దివ్య జ్ఞాన నమాజం అతణ్ణి ఆకర్షిస్తుంది. కాని దానికి పాశ్చాత్యులైన రెడ్డిబీటరు, బెసంటు అధినేతలు కావటం, శివరావు తను కృష్ణానతారం అని చెప్పుకోవటం, ధర్మారావుకు నచ్చని విషయాలు. ధర్మారావు శారదా చట్టానికీ, వితంతు వివాహాలకూ, హరిజనుల ఆలయ ప్రవేశానికి కూడా వ్యతిరేకీ. ఆంగ్ల సార స్వతం చదువుకున్నా, దానిపై అతనికి ద్వేషమేనట. ఇంగ్లీషు నవలలు చదివి "తెలుగు వాని కన్న నవి చాల బాగున్నవని యత డూహించెను. స్కూలు, డిక్షన్రీ, థాకరీ.....చదివి వారే పరమోత్తములని యూహించుచుండెను.....పెల్లీ, కీటు, కవిత్వము, చదువును. కాని వారి శర్యా సాకాదు తెట్టివో బుద్ధి కందుటలేదు". కాని యిది తనలో అనుకోవటమే! వాదించటంలో సంతోషము లేకుండా 'షేక్స్పీయర్ మొదలు అందరి కవులమీద తీర్పు లిస్తాడు. ధర్మారావు శ్రీనాథుని సీర చదవాలమీద వెలిబుచ్చిన అభిప్రాయాన్ని వివరించ

టానికి విరాకరిస్తాడు. తెలుగు కావ్యాలమీద, హిందూస్థానీ సంగీతంమీద, పుత్య నాట్యాలమీదా ధర్మారావుకు అభిప్రాయాలున్నాయి.

ఇక్కడ గుర్తించవలసిన ముఖ్య విషయం ఏమిటంటే వ్యక్తీ వ్యాఖ్యానాలూ, అభిప్రాయాలూ ఒక ఎత్తు, అతని ప్రవర్తన మరొక ఎత్తు అనికీ. కీలకమైన పరిస్థితుల్లో వ్యక్తీ ప్రవర్తన ఆ వ్యక్తీ ఎటువంటివాడో తెలిపినట్లు, మిగతా విషయా లేవీ తెలియజెయ్యవు. ధర్మారావు జమీందారీ వ్యవస్థపై మమకారం వదిలించుకోలేని వ్యక్తీ. ఇది సహజమే అతని పరిస్థితుల్నిబట్టి. కాని అతని మనో వైఖరి ఎటు వంటిదో చూడండి : జమీందారు కృష్ణమనాయుడు ధర్మారావు తండ్రి కర్మకు డబ్బు యిచ్చినా, మాసికం విషయం మాట్లాడడు. ఎదురుచూచి చివరకు విధిలేక ధర్మారావు కోటలోనికి వెళ్తాడు. అతణ్ణి చూచి నాయుడు "పనియేమిటి?" అని యడిగెను. ధర్మారావు "లేవు నాయనగారి మాసికము" అనెను. నాయుడు డబ్బిప్పించెను.....దీనినిగూర్చి ధర్మారావు తర్వాత ఊహించునది : "ఆయనయే యిచ్చెను. నేను యాచించలేదు. మాసికమునకు యాచించితిరా? లేదు. సోయి యూరకే చెప్పితిని. ఆయనయే యిచ్చెను." భంగ పడిన అహంభావానికి సమర్థన చెప్పుకో చూస్తాడు ధర్మారావు. అతనిలో స్వాభిమానము మెండు. దానికి బాధాకరమైన సత్యాన్ని దర్శించే చొరవ, సాహసం అతనిలోలేదు. ఆ పరిస్థితిలో యుక్తులతో, ఆలోచనతో నత్య స్వరూపాన్ని భిన్నంగా తనక అనుకూలంగా దర్శించే ప్రయత్నం చేస్తాడు. అందువల్లే అతని ప్రవర్తన కూడా సమయానుకూలంగా ఉంటుంది. కార్యమునాడు నవరసు భార్య కొంగున కట్టులేదు. అత్తవారు, బంధువులు ప్రశ్నించగా 'విజమే కట్టితి'నని బుకాయిస్తాడు. అత డబద్దచూడడని అందరి నమ్మకమట! ఆ నమ్మకాన్ని అలా ఉపయోగించుకుంటాడు. ధర్మము, భగవంతుడు ధర్మా

3. Those who love their sects more than truth end by loving themselves more than their sects.

—S. Radhakrishnan : The Hindu View of life.

4. After all, what counts is not creed but conduct... Religion is not correct belief but righteous living.

—S. Radhakrishnan : The Hindu View of life.

రావు నాశ్రయించినవారేగాని, ధర్మారావు వాని నాశ్రయించి నట్లు తోచదు. “అ ప్రభువు దీన దయావరుడు. ఒక కాల విరిగి కూడ నింకను నన్నే పట్టుకు వ్రేలాడుచున్నాడు..... ఎప్పుడు నా కిదివరకు గినిపించలేదు. ఇదే మొదటిసారి. ఆయన నా మనసుతోనే యుండెను. వేరే కనిపించుట ఎందు లకు?” అంటాడు భార్యతో. ఆమె ప్రతిస్పంది : “మా నాన్నయ్య, నమ్మయ్య, మామగారి నప్పు డప్పుడేమైన నను చుండురు. వారి కెప్పుడును (పాము) కనబడలేదేమి?” దీనికి వ్యవస్థా ధర్మ వ్యాఖ్యాతయైన ధర్మారావు సమాధానము : “మన పిల్లవాండ్రు తప్పు చేసిననే మనము కోపపడుదుము. కొట్టి బుద్ధి చెప్పెదము. ఎదుటివారి పిల్లలు తప్పు చేసినచో మనము కొట్టుదుమా? కొట్టినచో వారి తలి దండ్రులతో తగాదాకాదా?” ఈ పాము హిందూ వ్యవస్థ స్వరూపము కాదు, కేవలం ధర్మారావు కుటుంబానికి చెందినది, ప్రత్యే కము (Private) అని తెలియబుందేదా? అరుంధతి వస్తు వల్ల భంగపడిన వంశ గౌరవాన్నీ, స్వాభిమానాన్నీ పాము ద్వారా ధర్మారావు నిలబెట్టుకొగలిగాడు! ఈవిధంగా పాము ఉపయోగం కథలో ధర్మారావుకు ఎంతోఉంది!

ధర్మారావు యింగ్లీషును ద్వేషించినా, దాన్ని నేర్చు కోవటం, బి. ఏ చదవటం మానలేదు. అరెను చదివే కళాశాలలో రెండు సందర్భాలలో సమ్మె జరుగుతుంది. మొదటిసారి ఉపాధ్యాయుడు తిట్టినందుకు. ఇక్కడ ఉపా ధ్యాయునికి ప్రిన్సిపాలు మద్దతులేదు. ధర్మారావు సమ్మెలో చేరుతాడు. విద్యార్థులు గెలుస్తారు. రెండోసారి హిందూ మతాన్ని అవమానిస్తూ క్రైస్తవ విద్యార్థులు ప్రవర్తించి నందుకు, హిందువులైన విద్యార్థులు సమ్మె చేస్తారు. (ప్రిన్సి పాలు జరిమానా వేస్తాడు. సమ్మె కొనసాగించా? వద్దా? అనే ప్రశ్న వస్తుంది. ధర్మారావు సమ్మెలో చేరడు. “జరి మానాలిచ్చి కళాశాలకు నడుపుడు.....ఎదిరించి నీవేమైన జేయగలవా?” అంటూ కర్తవ్యం ఉపదేశిస్తాడు. ఇక్కడ ధర్మరక్షణకంటే ఆత్మ రక్షణ ప్రధానమైనది! ధర్మారావునకు హిందూధర్మముతో తాదాత్మ్యము అది తనకుపయోగపడు నంతవరకే. దానికి తను ఉపయోగపడవలసి వచ్చినప్పుడు వాగ్వాదము, వ్యాఖ్యానము కావలసివంత! ఇక్కడ అనలు విష యం, జమీ లేకపోయినా ధర్మారావు జమీందారుబిడ్డ. కష్ట ముల నెదుర్కోవటంకంటే వాటిని తప్పించుకోవటమే అతని స్వభావం!

ధర్మారావు కవి, భావుకుడు. అతని పద్యాలేమీ ఉదాహ రించ బడకపోయినా అతని భావనా శక్తి, ఆలోచనా శక్తి

వ్యాఖ్యానములో సమర్థవంతో వ్యక్తమవుతూనే ఉంటుంది ఆ భావనా శక్తివల్లే అతనికి తను జ్ఞానయోగిననే (భ్రమ. ధర్మావతార మెత్తిన భగవచ్చక్తివనే గర్వము. అతను గిరికతో అంటాడు : “నాదారి (జ్ఞానం) తేలిక, నీదారి (భక్తి) కష్టము. నిజానికి యోగమార్గంలో ఏ దారి కష్టం దానిదే. వ్యక్తి స్వదా వాన్నిబట్టి దారి. ధర్మారావుకు తను కష్టపడి సాధించదగిన దేమీ మిగిలినట్లే తోచదు! ధర్మార్థ కామమోక్షములను పురు షార్థాలలో ధర్మారావు యిటు అర్థంకోసం కాని అటు మోక్షం కోసంకాని ప్రయత్నం చెయ్యడు. తను ధర్మావతారము. పెళ్ళి చివ్వుతనంలోనే జరగటంవల్ల కామానికి యిబ్బంది లేదు. ఇక సాధించవలసినదేమి? లోకానికి గురువు కావటం. అందువల్లే నవలలో చాం భాగం ధర్మారావు సుబ్బన్నపేట పీఠీలో నడుస్తూ, వెంట హరప్ప, గిరిక, గణాచారి, కుమార స్వామి, కిరీటి, ఎవరితోనో ఒకరితో కనిపిస్తూ దేహయానికి వెళ్ళి వస్తూ ఉంటాడు. స్వామికి ఉభయాల జరిపించటం రప్ప అరసు చేసినదేమీలేదు. కుమారస్వామికి వివాహం కాన టానికి చేసిన సోపాన్యము లది సగము ప్రత్యర్థులపై సమ రోర్పానమే. పోతే ధనికురాలైన ‘సతిర’ మంగమ్మను గూర్చి కురూహంల కూడా ఒక రారణం.

ధర్మారావు ఛరిత్రలో అర్థంకాని విషయం అతను భార్య ఆరోగ్యంనట్లు చూపిన లక్షణం. పడేశా ముందుగా ఈ ‘జ్ఞానికి’ గణాచారి ‘పావురిక’ యిచ్చినా ఆ విషయంపై ధర్మారావు పట్టించుకోడు. ఇది నవలలో ‘కర్మ’ పిద్దాంతా నికి వ్యాఖ్యానముకాదు గదా! ధర్మారావు దారిద్ర్యము అతని అశ్రద్ధకు కారణం అనుకోవచ్చు. కాని కొట్టి సందర్భాల్లో ధర్మారావు చూపిన నిర్లక్ష్యము సమర్థనీయంగా లోచదు. భార్యకు స్వస్థత చెడిన కాలంలోనే ధర్మారావు యింటికి ఆం స్యంగా రావటం జరుగుతూ ఉంటుంది....ధర్మారావు మంగ మ్మతో నలుగురి ఎదుట మాట్లాడడు. కాని మంగమ్మ చివరకు కుమారస్వామితో ‘రహస్యము’ చెబుతుంది : “ప్రతి దిన మర్థ ర్థాతమున వేసు ధర్మారావుగారి శిష్యురాలను. మూడవ కంటికి తెలియదు.” (వే. ప. 24 అ.) ధర్మారావు ప్రవర్తనలో ఈ భాగము ఎలా అర్థం చేసుకోవాలి?

పై పరామర్శ ధర్మారావు వ్యక్తిత్వంయొక్క స్వరూపం ఏమిటో క్లష్టంగా ప్రవర్తననుబట్టి తెలుపుతోంది. ధర్మారావు ఆదర్శ మానవుడు కాకపోవచ్చు. కాని అతని వ్యక్తిత్వమూ అపిత్వమూ, పిద్దాంతాలనూ, అభిప్రాయాలనూ అధిగమించిన సత్యం అని నవలలో బుజువోతున్నది. ధర్మారావు ధర్మ దృష్టికి వ్యవస్థ తో లేకపోలేనే? అతని మూర్తి మన కన్నల యెదుట స్పష్టంగానే ఉంది. కావ్యాని కిది శాలు.

వేయి పద గలు

ధర్మారావుతోబాటు విశ్వనాథ సృష్టించిన పాత్రలు చాలవరకు సజీవమైనవి. హరప్ప, గిరిక పాత్రలకంటే అరుంధతి, రామేశ్వరం, మంగమ్మ, కుమారస్వామి ఎక్కువ నిండాదనం గలిగిన పాత్రలు. హరప్ప గిరికలు సిద్ధాంతాల దృష్టి తీర్చి దిద్దబడటంవల్లే బొమ్మల్లా ఉన్నారు. వనరిక విశ్వనాథవారి ప్రత్యేక సృష్టి. మెచ్చుకోదగింది. 'షేక్స్పియర్ 'టెంపెస్ట్' నాటకంలో చేసిన ప్రత్యేక సృష్టి 'కాలిబన్'ను జ్ఞాపకం తెస్తుంది. 'ఏకపీఠ'లో గుర్రపు నాళ్లపిల్ల, అమ్మతాన్ని ప్రవేశ పెట్టినట్లు మంగమ్మతో 'వాటి'ని ప్రవేశ పెట్టడం, దాని ద్వారా మంగమ్మ 'మనస్సు'ను అభివ్యక్తం చేస్తూ ధ్వని పూర్వకంగా కవి చేసిన రచన నవలలో ఉత్తమమైనది. చెంగల్రావు పాత్రలోని విశిష్టత, అతణ్ణి భృతీయా ప్రకృతి అంటూ ధనికురాలైన సీర్నివ్యవహర దక్షత సంపాదించటంతో ఆమెతో తోచే పురుషత్వాన్ని గూర్చి వ్యాఖ్యానించిన తీరూ, అందుకు తగినట్లే చెంగల్రావు చేతిలో మంగమ్మ మరణం, విశ్వనాథవారి ప్రతిభకూ, ఔచిత్య పోషణకూ తార్కాణం. నవలలో ఋతువులూ, వెన్నెలా, ఎండా, రాత్రి, వగలూ వర్షించబడిన తీరును గూర్చి ప్రత్యేకంగా చెప్పవలసిన పని లేదు. మనీషీ ప్రకృతికి రాసు రాసు నాగరకతవల్ల ఎంతటి దూరం ఏర్పడుతోందో వనరిక మరణం వల్లే కాదు, వర్షవల వల్ల కూడా నాగరకతా వ్యామోహితమైన పాత్రకుని మనస్సుకు తట్టుతున్నది.

"వేయి పదగలు" కాలానికోద్యమ కాలంలో వెలువడిన ఆత్మాశ్రయ కవిత్వ (Subjective Poetry) శాఖలో ఒక అపురూపమైన కావ్యం. దాని వైశిష్ట్యం అది వేయి పుటల నవలగా రూపొందటమే. తెలుగు దేశంలో శిథిలమై అదృశ్యమౌతున్న పూర్వ నాగరకత చివరి మెరుగుల్ని చూచిన విశ్వనాథ హృదయం సంక్షోభించి వెలువడిన సుదిర్ఘ విశ్వాసమే 'వేయి పదగలు'. ఆ నిశ్వాసంలో తోక త్రొక్కిన త్రాచు కన్ను మనటమూ, ఆక వదలకొన్న ప్రేమికుడి నిర్వేదమూ అనుభూతమౌతున్నవి. కావ్యంలో ఎంత నిస్సహజా ఉన్నా, కావ్యాంతంలో 'ఒక మహాసందర్భ' కాదుగాని ఒక ఆశా రేఖ ఉండనే ఉన్నది. కాని అది సమాజానికి సంబంధించినది కాదు. వైయక్తికమైన దన్న విషయం గుర్తించాలి. 'వేయి పదగలు' నవలకు ఆలంబనము ఒక తాత్త్విక దృక్పథమకాదు. ఒక వైయక్తిక హృదయోద్వేగము. కాని ఎటువంటి హృదయోద్వేగము! దాని లయ, సంగీతము మహా సముద్రానివి. మృత్యు రుంగరుం ప్రసరిస్తున్న మహా సముద్రానివి! రామేశ్వరకొన్ని, కృష్ణమనాయకుడు, రంగాజమ్మ, రుక్మిణమ్మారావు,

నదోజినీదేవి పూర్వ యుగపువారు : వారి మృతి తర్వాత గుండేరు వరద—దేవదాసి, గోపన్న, అరుంధతి, హరప్ప, వనరిక, గణాచారి కొత్త యుగములో పాత యుగపు చివరి మెరుపులు : వారి మృతి తర్వాత గుండేరు వరద—మిగిలినది ధర్మారావు, చిన్న అరుంధతి. మొదటి వరద నాటికి రంగారావు పాశ్చాత్య యువతిని భార్యగా దెచ్చటతో వచ్చిన కొత్త పోకడలు క్రమంగా ప్రబలమై రెండవ వరద నాటికి క్షీణించి తగ్గుముఖము పట్టినవి. రెండు గుండేరు వరదలూ విభజన బిందువులుగా ఆది మధ్యంతాలు విస్తృతమౌతున్న కథలో ఆదిలో పెద్ద అరుంధతి కార్యము, అంతములో చిన్న అరుంధతి కార్యము. కాలము మొదలూతుడా అలా ధర్మారావుతో 'సమీకరించినవి' ధర్మారావు ఆదిమధ్యంతాలలో మార్పు లేని 'పురుషుడు. అరుంధతి 'ప్రకృతి'. మార్పు ప్రకృతి లక్షణము. పెద్ద అరుంధతి పునరావృత్తి చిన్న అరుంధతి. ఇది 'వేయి పదగలు' గా వెలువడ్డ విశ్వనాథవారి హృదయోద్వేగ తరంగరేఖ. ఇదే కావ్య స్వరూపం.

తులనాత్మక విమర్శ దృష్ట్యా ధర్మారావు పాత్రకు పాటి రచించునది గోర. "అయ్యా! ఒక్క సృష్టికి మర్యాదల్లం

5. "నేను మంచమున మృత్యు దేవతకు సన్నిహితులాలనై యున్నాను. అనారవమైన పుష్పమునలె విత్య వికాసము చెడని మీ రిచట నున్నారు. ఎన్నటి కైన బ్రకృతి చెడునుగాని, పురుషుడు చెడడుకదా!" (వే. ప. 32 ఆ) అరుంధతి మరణశయ్యపై ధర్మారావుతో అను మాటలు.

6. "Rhythm, for the Hindu, is the essence of life itself. There is the rhythm of the seasons, so markedly overpowering in most of India. There is the rhythm of reincarnation with recurring birth and death. And then there is the cosmic rhythm of creation and dissolution. Human life is Completely dominated by this pulsating rhythm in micro- and macrocosmos. It is a pulsating movement, continually repeating itself, and propelling itself along a circular route that brings one always back to the point of departure... Human life and love seen from this rhythmic stand-point can be pathetic and poignant, but never really tragic." (Joseph Jordens: Shaktuntala - Rhythm, fluidity, Harmony, pub. in QUEST, July - Sept 1964.)

ఘనము జరిగినదని మీ రింత కష్టపడుచున్నారే! మీ భావముల వలన, మీ ప్రవర్తనలవలన నొక మహా దివ్య సంఘమునకు నానత్తు కలుగుచున్నది. మీరు సంఘ మర్యాదోల్లంఘనము చేయుట తప్పులేదుకాని, నేను వ్యక్తి మర్యాదోల్లంఘనము చేసితివని మీకు గోచము....." అను ధర్మారావు మాటలు బ్రాహ్మసమాజమువారిపై కాల దువ్వు గోరా మాటలవలెనే ఉన్నాయి. కాని యిద్దరి వ్యక్తిత్వాలూ భిన్నము. ధర్మారావు వెంట తెలుగువాడో గోరా అంత వంగీయుడు. గోరా చేరు కున్న గమ్యస్థానము : "సర్వ ధర్మాన్ పరిత్యజ్య.....". ధర్మారావునకు సర్వ ధర్మములు తనే నన్న భావము. ధర్మారావు పయనించనేలేదు. ఇక గమ్యస్థానము చేరుకోవడ మెక్కడ? "సర్వభావ్యుత్పత్తిన మొగిలు కొండ కొమ్మునుండి జారి జారి ఝరిఝీరూపమున గాలు నిలువ ద్రుక్కుకొన లేకుండ నూరకే ప్రవహించుటకే ప్రవహించినట్లు" (నవించి పోవుట ధర్మారావు స్వభావము. ఈ భేదమే రవీంద్రుని విశ్వకవిని చేసినది: ఆయనకంటె ప్రతిభావంతుడైన విశ్వనాథను తెలుగు కవి సామ్రాట్ గానే నిలిపినది. 'వాకభంగము' నుండి 'గోరా' వరకు రవీంద్రు డెన్ని మెట్లు పైకెక్కెనో, 'ఏకవీర' నుండి 'వేయి పడగల' వరకు విశ్వనాథ అన్ని మెట్లు క్రిందికి దిగెను.

నవ్యాంగ్ల నవలా రచయితలలో ప్రముఖుడైన డి. హెచ్. లారెన్స్ వ్రాసిన "The Rainbow" (ఇంద్ర ధనుస్సు) నవల కూడా ఈ సందర్భంలో జ్ఞాపకం వస్తుంది. స్వర్గ మర్త్యాలమధ్యా, ప్రకృతి మానవుల మధ్యా ఏర్పడి ఉండిన మహాప్రకృతి మూడు తరములలో ఎల్లా సారిశ్రామికమూ, మేధా ప్రధానమూ అయిన వాగరకతా ప్రభావంవల్ల విచ్ఛిన్నమై చెందిందో చిత్రించే కావ్యం "ది రెయిన్ బో". అందులో మొదటి అధ్యాయంలోని వాక్యాలు: "They knew the intercourse between

heaven and earth, sunshine drawn into the breast and bowels, the rain sucked up in the day time, nakedness that comes under the wind in autumn.... Their life and interrelations were such..." "వేయి పడగల"లో మొదటి అధ్యాయములోని వాక్యాలు : "ఈ రీతిగా భూమ్యా కాశముల మధ్య స్వర్గ మర్త్యలోకముల మధ్య బ్రత్యక్ష ప్రత్యక్షముల మధ్య నొక పీఠరమైన సంబంధ మేర్పడెను. "లారెన్స్ వ్రాసిన నవలలో కేంద్రస్థమైన ప్రతీక కేథీడ్రల్ (చర్చి). విశ్వనాథవారి నవలలో కేంద్రస్థమైనది దేవాలయము. ఇంగ్లీషు నవలలోనూ 'లయ' ఉన్నది. ఆ నవల ముగింపుగా ఆకారేఖ (ఇంద్రధనుస్సు) దృశ్యం కావటంతోనే. రెండు నవలల చివరి వాక్యాలూ ఆకారేఖాన్ని వ్యక్తం చేసేవే: "She saw in the rainbow the earths new architecture, the old, brittle corruption of houses and factories swept away, the world built up in a living fabric of Truth, fitting to the over-reaching heaven." (The Rainbow). "అరుంధతి యతని కన్నులలో గన్నులుంచి 'నేను మిగిలితివి' అనెను. ధర్మారావు—అవును నీవు మిగిలితివి. ఇది నా జాతి శక్తి. నా యదృష్టము. నీవు మిగిలి తివి.' రెండు నవలల తుది విశ్వాసమూ, విచారా వ్యవస్థయే. 1915 లో ప్రకటింపబడిన 'ది రెయిన్ బో' మొన్నటి (1955) దాకా సరియైన విమర్శకోసం వేచియుండవలసి వచ్చింది. నవలకు కవిత్వ గుణమబ్బుట 20 శతాబ్ది సాహిత్యములో ఒక మహాత్మరిణామము. తెలుగు సాహిత్యములో స్వతంత్రముగ ఈ పరిణామం తెచ్చిన ఖ్యాతి విశ్వనాథవారిది.

[స శే షం]

కు వి తో క్తి

సించిన హృద్గతరాగ రేఖ దీ
పితమయి యంతలో మలిన
పిష్టము వోలిక నైన యట్లు చే
సితి విదియేమి నృప్తి; విర
చించితి వెట్టి జగమున్ నిక్కడన్.

నీవున్నావని నిన్ను నమ్ముకొని
యుంటిన్ తండ్రి! ఒక్కప్పుడ
న్నా! పున్నట్టిడు నీవు లేవనుచు
నంతర్హార ప్రారబ్ధ బా
ధా విస్ఫూర్తిని యెంచియేడ్చు
పరిమూఢంబైన చిత్తంబునన్
నీవై రాగ్యము చేత మోహమున
వంచితే ననున్ దీనునిన్.
నిన్నున్ గాక మరేరినందును
వృథానిర్మిద్రమైనట్టి యే
తెన్నుల్ లేని జగంబునందున
మరిన్; తీర్పారి తామే ధరా
నన్నస్వాములుగాగ నైన బృపులన్
సంధానమున్ చేతున్
ఉన్నిదంబగు కోపతాప
విధురాత్మ్య క్తిన్ ధృఢవ్యక్తతన్.

అక్కట! యేమి జీవితము
నచ్చులు పోసితి; వేమిచేసినా
విక్కడ; నిన్ను నన్నఫల
మేమి ప్రభూ! చిరునవ్వు రేఖలన్
నిక్కిన నీ సుఖం పడెడు
నిశ్చల చిత్తములోన సుఖ క్రియా
భాక్కుపితోక్తు లింతపడి
వచ్చున నీదుమహత్వ దీప్తికిన్.

నవ్యాంధ్ర సాహిత్యంలో దృక్పథాలు 31:

విశ్వనాథవారి మూడు నవలలు

శ్రీ ఆర్. ఎన్. సుదర్శనం

చెలియలి కట్ట

'వేయి పడగల' అర్వాత విశ్వనాథ వ్రాసిన నవలల్లో గమనించ దగినవి 'చెలియలి కట్ట', 'స్వర్గానికి విచ్చేసలు', 'తెలురాజు'. * పిటికి బీజనిక్షేపము 'వేయిపడగల'లోనే జరిగిందని చెప్పవచ్చు. మంగుట్టు ఉదంతము, శివంపు దివ్యజ్ఞాన మూలము ధోణి, కుమారస్వా నాట్యకౌశలము మూడూ మూడు నవలలుగా విస్తృతమైనవి అనుకోవచ్చు. కాని ఈ నవలల స్థాయి వేరు. కవితా లక్షణం కాని, నిర్మాణ వైశిష్ట్యం కాని ఈ నవలల్లో కారురాదు. 'చెలియలి కట్ట'లో పముద్రాన్ని కైరాగిని ప్రవేశ పెట్టడం కవిత్వం యొక్క చివరి మెరుపు. విగతిన రెండు నవలల్లో అది లేదు. హిందూ ధర్మమునే మేలింను గుఱి 'వేయి పడగల'లో రోమాంటిక్ గా కనిపించిన జమిం దాల్ వ్యవస్థ వగ్గు స్వరూపమేమిటో 'తెలురాజు' నవలలో చూడ వచ్చు. మతవ్యవస్థను అపహాస్యం పాలు చేసే నవల 'స్వర్గానికి విచ్చేసలు'. ఈ నవలల్లో రచన కేవలం మేధా వృష్టం కావటమే కాదు. విశ్వనాథ మనస్సులో మున్న 'కలవరము'ను వ్యక్తం చేస్తోంది. ఇది విశ్వనాథ వ్యక్తిగతమైన అన్వేషణను ప్రతిబింబించే నవలలు.

'మనసుతో కలవరమున్నది
కడలితో కలవరమున్నది
మనసులోకప్పు పొద్దులో విరుగునో
కడలి చెలియలి కట్టలో విరుగునో'

వ్యక్తికి వ్యవస్థకూ గల విభేదం గుర్తించలేక పోవటం 'వేయి పడగల'లో ఉన్న భ్రాంతి అయినట్లే, అధ్యాత్మికమైన అంతర్విషయమానికీ లోకపు హద్దుకూ గల భేదం గుర్తించ

లేని భ్రాంతి ఈ నవలల్లో ఉంది. మనసు లోకపు హద్దుల్లో విరగటానికి హేళి వుండదు! ఆ భయం ద్వారా అధ్యాత్మిక సాధన జరగదు! 'పిక్చర్'లోని దృశ్యము, 'వేయి పడగల'లో అభివేషణముగా దీపించి, తర్వాతి నవలల్లో కలవరముగా అన్వేషణగా మారి పోయింది. ఇది విశ్వనాథలో దృక్పథశైలి ల్య క్రమము.

మిగ్నాన్ తన 'పారడైజ్ లాస్ట్' (Paradise Lost)లో సృష్టించిన సైలాన్ పా (Satan) కని ఉద్దేశానికి భిన్నంగా, అంటే విరోధితంగా ఆక్షణితీయంగా, రూపొందటం వలె "He was of the Devils party without knowing it" అన్న విమర్శ వచ్చింది. కొంత వరకు ఆ విమర్శ విశ్వనాథ వారి ఈ మూడు నవలలకూ వర్తిస్తుంది.

'చెలియలి కట్ట'లో మున్ను వివాహ వ్యవస్థ, ప్రేమ వివాహ వ్యవస్థకు పాఠశాలికమైన ప్రయోజనం ఉందని, శ్రీ పురుష సంయోగము ప్రకృతి పురుషుల సంయోగము వంటిదని 'వేయి పడగల'లో ఒక చోట తన విశ్వాసాన్ని ప్రకటిస్తూనే, అయితే అది అందరికీ అందుబాటులో లేని ఆదర్శ మని వెంటనే నవరణ కూడా ప్రవేశ పెట్టటం విశ్వనాథ. "ప్రతి వీర సంయోగమున వీ అత్యమున్నదని మిథ్యా యోగులు వాదించవచ్చును. అట్లు వాదించుట చెరువునకు

* ఈ నవలల్లో చిది ముందు చిదివెనుక వ్రాయబడినట్లే తెనుగువంటానికి ప్రకాశకులు తర్వాతి ముద్రణల్లో మొదటి ముద్రణ సంవత్సరం వెయ్యక పోవటం వల్ల ఇచ్చింది కలంగు తోంది. ప్రకాశకులు ఈ విషయం గమనిపెద్దది అనిపిస్తున్నాను.

సముద్రమునకు భేదము లేదని వాదించుట. అనంత గ్రహముల కెందనిది, నానా మహాజంతు వివాహములు యొనరి, నానా ద్రవ్యగుణ మయమైనది, యనంత జలమూర్తికే సాగరత్వ సిద్ధి. కింది దూసములకును గానచ్చును. అందు కనియే అరంభతీ ధర్మారపుల సంయోగము బ్రహ్మనంద సబ్రహ్మచారి యయ్యెను.” (వే. ప. 7 అధ్య) ఇక్కడ అరంభ తీ ధర్మారపులు ఏ విధంగా అనంత జలమూర్తిలో, సాగరత్వ సిద్ధికి ‘కించిత్’ అంటే ఎంతలో తప్పినవారో ఏమీ నిరూపణ కాలేదు. చెరువుకూ సముద్రానికి గల భేదం కేవలం పరిమాణ భేదమా ? లేక తత్త్వ భేదమా ? అయితే అదెటు వంటిది ? ఇటువంటి వివేచనకు జిజ్ఞాసుకు ‘వేయినదగల’లో అవకాశం లేక పోయిందనుకున్నా, ‘చైత్యుల కట్టు’లో కథా వస్తువు దృష్ట్యా, ఎంతో అవకాశం ఉంది. కాని అదేమీ జరగలేదు. కారణం విశ్వనాథరో ధర్మమునకూ విశ్వసానికి గల అంతరం, తర్వాత విశ్వసానికి దాని నిరూపణకూ గల అంతరం. దప్పుచిన తర్వాత పంచూర్ణంగా విశ్వసించలేక పోటం, విశ్వసించిన దాన్ని అక్షయ్యనైతి నిరూపించలేక పోటం— ఇది విశ్వనాథ రచనల్లో వ్యక్త మవుచు వచ్చే శైలి.

అందుల్లో, స్త్రీ పురుష సంయోగము బ్రహ్మనంద సబ్రహ్మచారి కావటంతోనే వివాహం యొక్క పరమార్థం ఇమిడి ఉంది అనే భావాన్ని నిరూపణ చెయ్యటానికి విశ్వనాథ అనలు పూరికలేదు. వివాహ వ్యవస్థను, పవిత్రతా ధర్మాన్ని విశ్వనాథ సుద్ధించిన విధానం చూడండి : కర్మనూలు భార్య వివాహ లే పోతే అంతాడు, ఒక వేళ తప్పలేపోతే కనీసం అతనంటే గౌరవం కలిగి ఉండి అందువల్లనే వా భార్య అతని మాట నివారి. వివాహం అనేది సుదుటి వ్రాత. . . సౌందర్యము నకు సార్వత్రిక లేదంటావా ? అది ధనవంతులకు గాని పేద వారికి కాదు ! సౌందర్యమనేది ? అది దేశ కాలములను బట్టి మారుచు వచ్చు, అకాశ్యమై వచ్చు. . . సౌందర్యమును తలదాల్చినవి విద్య, అధికారము కాగూడదా ? ఊహలు అందరకూ వస్తువు. ఎవరికేది ప్రాప్తియో వారికి అభిన్నం. . . ఒకవేళ మనస్సు నకు వచ్చిన వాడే దొరికినా, వానికి ఏ వక్షవాతము, సుసూచి కమో వస్తే ఏమవుతుంది ? అందువల్ల జరిగిందే వివాహ మేమి, తాళి కట్టిన వాడే కర్మ అనీ, దైవమనీ భయభక్తులతో మెలగిరి. . . ఇదంతా నవలలో సరస్వతి సాత్రకు ఉచితమైన వాదంగా ఆమె ద్వారా రచయిత ప్రవేశ పెట్టడమే కాదు, ఇంతకు పై స్థాయిలో వివాహాన్ని గూర్చి రచయిత చేసిన వాదం నవలలో ఎక్కడా లేదు !

ఈ భావాలు క్రమంగా విస్తృత పరచబడే కథ వివాహానికి తైలగిక వాంఛా ప్రవృత్తికి గల సంబంధాన్ని గూర్చిన వివరణ ఇలా ఉంది. “వాంఛ మనస్సులో కలుగును. మనస్సు క్రొత్త దానికి రసించును. ప్రాతదానికి రసించదు. పరిచితమైన మనస్సునందు మనస్సు పరిచితము కాని వస్తువు నందువలె వ్యగ్రత బొందదు. పరిచితమైన వస్తువునందు వ్యగ్రత పొందుటకు మనస్సుకు నిత్య దోహదము కావలయును. ఆ దోహదమే భార్య భర్తలకు నమ సుఖ దుఃఖమైన జీవితము గలిగి యుండుట. తామరువురు భార్య భర్తలమని, తమకు గలిగిన సంతతి వలన తమకు, బుద్ధ్యులకములు ప్రాప్తించునని మొదలయిన విషయముల నిశ్చలమైన భావన. నిజముగా బుద్ధ్యులకములున్నవో లేవో అనుమాలు నట్లుంచి, వారి లింగ మయమైన వాంఛా విషయమును నిరంతరముగా బోధించు దోహద విశేషము. . . . .” (7 అధ్య) పుణ్యలోకముల మీద విశ్వాసము తైలగిక వాంఛకు నిత్యము దోహదము చేయుట ! ఇది ఏ పాటి సత్యమో అందరికీ తెలుసు ! అది అలా ఉంచి, అధ్యాత్మిక వాదం తలకొనివున్న వైనం చూడండి : శారీరక మైన వాంఛా ప్రవృత్తిని నియమించి అధిగమించే సాధనము కాదు గాని, పుణ్యలోకాలు ప్రాప్తిస్తాయనే నెపంతో పదేపదే సంతాన వృద్ధి చెయ్యమని కల్పించిన వ్యవస్థలు వివాహం ! కాబో ! ! అందుకే నిగ్రహం లేక మూడో పెళ్లి చేసుకున్న సీతారామయ్య, ధర్మం తెలియక పోయినా సంప్రదాయంలో ఉండి యాంత్రికంగా పిల్లల్ని కనే రాజ్యలక్ష్మి కి, జ్ఞానము పార్థనం చేసి వైరాగ్యాన్ని పొందిన రత్నావళి కంటే అధిక తైలగి, పుణ్య లోకానేమి వాళ్లు రత్నావళికి పెట్టవలసిన భిక్ష ‘అయినట్లు’ కథ ముగింపులో చిత్రంచటం ! ఇదేనా విశ్వనాథవారి అధ్యాత్మిక వాదం ?

“స్త్రీ పురుష వాంఛయు సర్వత్ర యొక్కటియే. కాని దానవశ్యమునందు విశేషము. తల్లిదండ్రులు కూర్చిన దని, ఒక కులము వారిని, అది సంఘమర్యాద యని, అది మన పూర్వుల పుణ్యలోక పాటనని చెప్పిరి, ఈ కారణముచేత దంపతుల మధ్య వాంఛ యెడబాదు రాదీ” (7వ అధ్య.) ఇది వివాహ వ్యవస్థను కేవలము ఒక ‘లోకపు హద్దు’గా వాంఛకు తైలగిగా నిరూపించటం దీనికి వ్యక్త యొక్క అధ్యాత్మిక సాధన పని లేదు ! వివాహ వ్యవస్థను గూర్చి మరియొక సవ ర్ణన చూడండి : “లోకములో నున్న స్త్రీ లందరూను తమకు వయసులోని వాండ్రే కావలెను, విద్యావంతులే కావలెను, అందగాండ్రే కావలెను అన్నవో తక్కిన పురుషులందరు మేమగు యురు ? వివాహమున సంపద స్త్రీ పురుష సుఖ వ్యవహారము

అందు రాజ్యాంగ విషయములలో ప్రజాస్వామిక మెట్టిదో యట్టిది. అందరు ప్రజలకు వోటునందు హక్కున్నట్లే అందరు పురుషులకును స్త్రీ సుఖమునందు హక్కున్నది. ఒక పలుకుబడి కలవాని చేతిలో వంద వోట్లుండును. వాని కార్యములు తేలికగా నగును. అట్లే ఒక భాగ్యవంతునకు సౌందర్య సతియు విద్యాసతియునైన స్త్రీ వచ్చును. ఒకని వోటు నందలి హక్కు వీపు హరింప లేనట్లే వీ వాంకు స్త్రీని హరింప రాదు." (15వ అధ్యాయం) ప్రజా స్వామికముతో ఆగిపోవటం దేనికి? సామ్యవాదం దాకా వెళ్లవచ్చునే! రంగడు : "వీ వెవరినో పెండ్లి చేసికొని వానితో మాత్రమే యనుభవించవలెను." రత్నా : "అందరువ్యవసాసులే. ఒకరితో ననుభవించుట ఏం?" (8వ అధ్యాయం) వాదానికి పై వాదం ఉంటుంది! తేలిందేమంటే వాద ప్రతివాదాల ద్వారా వివాహ వ్యవస్థ యొక్క ఆలోచక ప్రయోజనాన్ని, పరమార్థాన్ని విశ్వనాథ ఈ నవలలో నిరూపించలేక పోయారన్న సంగతి.

అందుకు కారణం విశ్వనాథ తన నవలను సమకాలీన 'ప్రేమ' వాదాన్ని పరాస్తం చెయ్యాలనే ఉద్దేశంతో, అభ్యుద్ధితో వ్రాయటమేనని తోస్తుంది. ఉద్దేశం రహితమైన మనస్సుతో చూస్తే ఆయన 'ప్రేమ'ను పరాస్తం చెయ్యటానికి వాడిన యుక్తులన్నీ 'వివాహాన్ని, విమర్శించటానికి వాడవచ్చు. (1) "రత్నానకి రంగు తోడికాపురములోని కొత్త దనపు మోజు తగినది. ఆహ! ఈ శరీరము చెడ్డది కదా!... ఈ యుత్సాహము ధన మూలమైనది కాబోలు! ధనముబట్టి యుత్సాహము!..." ఈ పరిస్థితి వివాహులకు గూడ వమానమే. (2) కారణము లేకుండ ప్రేమ పుట్టుదు. "ఒకడు చదువుకొన్నాడని, యొకడందకాడని, యొకడు మంచి వాడని కదా ప్రేమ పుట్టును? కారణము లేకుండా ఎట్లు పుట్టును? ఒక డందకాడని ప్రేమించును. వాడబద్ధములు చెప్పును. మోసగించును. వాడు పీచుడు. వాని మీద ప్రేమ నిలుచునా? ఈ ప్రేమ కారణము లేకుండ పుట్టునని నేను నమ్మును." విజయ. వివాహము భర్త మోసగాడైన పిచ్చుడైనా ప్రేమించ మనేకదా చెబుతోంది. ఈ విషయంలో ప్రేమదే పై చేయి కదా! (3) ప్రేమ బహిరు సాధుల వాక్యమిచ్చి యుండును.. "సర్వ పురుషుడు సర్వస్త్రీని ప్రేమించుచుండెను. అనగా బురుషుడు స్త్రీని ప్రేమించు చుండెనుట— ఈ మూల తత్త్వమునకేక ప్రకృతి పంథానము లేర్పడి భిన్నకాలిత్యము, భిన్నదేశము, భిన్న వృత్తిత్యము పట్టుచున్నది..." "ఓహో! ప్రేమ దేవత! ధనము, కులము, మర్యాద, గౌరవము, తెలివితలులు మొదలైనవి పుష్పిలో భేదములు కల్పించి మనుష్య

లోకమునకు దెచ్చు కష్టముతో బాటు నీవును కొన్ని కష్టములు తెచ్చుచున్నావు. . . ఒకనికి వాడు కోరిన కోరిక సిద్ధించును. వాడు దానిని నర్తనమునును. ఒకనికి దాను గోరిన స్త్రీ దొరుకును. వాడు దానిని ప్రేమ యనును. . . ఈ మనుష్య జాతి తన మనోభావములకు పెద్ద పెద్ద పేర్లు పెట్టి, భావములను దివ్యములుగా భాసించజేసి యనర్థ చయంబులందు దుశ్చింత సర్వ కల్పనము చేసెడిది" (10వ అధ్యాయం) ప్రేమ దివ్యము కాదను ఈ ఆక్షేపణము, విశ్వనాథ పైన నిరూపించిన వివాహ వ్యవస్థకు కూడ అన్వయించ వచ్చును గదా! (4) "అన్ని భావములు నొక యుద్దేశము యొక్క వికారములే. . . కామోద్దేశమే ఇరుపక్షముల సున్నపుడు ప్రేమగా, అన్యోన్యము కూర్చుండుగా బ్రకాశించును. స్త్రీ పురుషుల కిరువరుల సంతానము కలగ వలెనని యేక భావము కలిగి కలసి మెలసి యుండినపుడది ప్రేమ యనియు, నట్టిది దాంపత్య మనియు జెప్పుదురు. . . ఒక్కటి యే మనోవికారము భిన్నస్థలమందు భిన్న వామములతో వ్యవహరింప బడును. ఒక వీచభావము పురుషుడు కాని స్త్రీ గాని స్వార్థము కొరకుపయోగించు కొన్నచో, స్వేచ్ఛయునున ఫలంతము జేసికొనగా బ్రయత్నించినచో వాని వధము డండురు. అది పరోపకారార్థము వినియోగించుపుడు— వినియోగించ నక్కరలేదు దాని కట్టి వినియోగము కలిగినచో— వాని మదారభావ ముండురు. . . . జంతు ధర్మమును దాటి మనుష్యుడు కావలెను. కామెచ్చ మరియు జంతు ధర్మము. దాని యందు మనుష్యుడు మనుష్యుడగుటకు సంపారము పని చేయును. ధర్మమైన దాంపత్యమే చేయును. . . ." (12వ అధ్యాయం) ప్రేమ వాడుల లక్ష్యము కూడ ఇదే కదా! (5) "ప్రేమ యన్నచో బ్రహ్మ పదార్థము కాదు. . . ప్రేమ యనగా సంతోషించుట, తృప్తి కనుట, ఇష్ట పడుట, ప్రకాశించుట యని యర్థము. . . కామ విషయకమైన తృప్తి యొకరి యందొకరికి గలుగును గనుక అట్టి తృప్తి మోక్షము కాదు. అది కైర్యము కాదు. జీవితముతో నొక సుఖభావము." (12వ అధ్యాయం) విశ్వనాథ నవలలో విరూపించిన వివాహము కూడ ఇంతే కదా!

ఏలా వాతా, నవలలో తర్కించినవి రెండు భిన్న విషయాలు కావీ రెండు పేర్లతో ఒక విషయమే చర్చించ బడిందని తేలింది. రంగడు 'ప్రేమించుట పెండ్లి' అన్నందుకు కోపించిన విశ్వనాథ జిజ్ఞాసచేసి చివరకు తేల్చి 'పెండ్లియే ప్రేమ' అని పెండ్లి సంప్రదాయము, ప్రేమ సంస్కారము. "ఈ సంప్రదాయమునకును, సంస్కారమునకును మేమిదము? సంప్రదాయము పూర్వమైన వారు కొంధరేవురని

నది. సంస్కారము క్రొత్తవారు కొందరు చేసినది. అది కొందరుకు నచ్చును. ఇది కొందరుకు నచ్చును. ఈ భేదము లన్నియు గొందరు వ్యక్తుల ముఖదుఃఖములకు హేతువు లగుట గాక మరి యొక్కదేమియు లేదు. సంస్కారము వలన గ్రాత్రలోఁ గొంత నుఖము కన్పించవచ్చును. సంస్కారములో సంప్రదాయముల నున్న భద్రత లేదు" (10వ అధ్యాయము) ఇట్లు తాత్త్వికముగా పెండ్లి ప్రేమకుంటే ఉత్పన్నమైనదని కానీ, అది ఆధ్యాత్మిక పాదవలె భాగమని కానీ నిరూపించలేక పోయిన రచయిత, నవల ముగింపులో రత్నావళిని రంగణీ రాజ్యక్షేత్ర సీతారామయ్యల కంటే నిశ్చిన్మలగా విలస కట్టడం, వాళ్ళని మృత్యు ముఖానికి సంపించటం, నవలలో గొప్ప లోపమే కాదు. రచయిత ఆధ్యాత్మిక వాదాన్నే వదలి పెట్టినంత వస్తేంది.

నవలకున్న నుంచి లక్షణం అంతా పాత్ర చిత్రణలో ఉంది. రత్నావళి, రంగడు, నరహర్షి, సీతారామయ్య అందరూ పటేనమైన పాత్రలు. వివాహ వ్యవస్థను ఉల్లంఘించటం వల్లే రత్నావళి మోక్ష మార్గం పట్టింది. ఆమె జ్ఞానం అభివృద్ధి కావటమే కాదు, ఆమెలో వైరాగ్యం పొడమూపింది. తనుపాపం చేశాన్న భావం ద్వారా, లోకం పోకడను సునుష్యల ప్రవృత్తుల మా చక్కగా అర్థం చేసుకుని విలస కట్టడం ద్వారా, ఆమెలో పారలౌకికమైన, ఇంద్రియాతీతమైన అర్థి కలిగింది. ఈ పరిణామం ఆమె సీతారామయ్యతో కాపురం చేస్తూ ఉండి ఉంటే వచ్చేదా ? అబ్బికాలు పెట్టమని ఆమె అర్థించటంలో అబ్బికాల పారమార్థిక విలస ఆమె గుర్తించింది, సీతారామయ్యకు వాటి విలస ఏం తెలుసు ? రత్నావళిని రంగణీ మృత్యు ముఖానికి నముద్రంలోకి సంపించటం కేవలం విశ్వనాథ విస్మయం కలవరాన్ని తెలుపుతుంది. వైరాగ్యం పొందిన రత్నావళి కాని రంగడు కాని నిష్కామ కర్మ చేస్తూ లోకంలో ఉండదగిన వారు కారా ? రత్నావళి రంగరావులు ప్రాణ శక్తికీ, చైతన్యానికీ— ఆధ్యాత్మిక వాదానికీ ప్రతిఘటన. కాని విశ్వనాథ ఉద్దేశం లో వాళ్ళు పతితులు, మృత్యువును అవ్వనించ దగిన వారు ! ఇంత కంటే నాస్తికత ఏం ఉంటుంది ?

నముద్రమును, బైరాగిని నవలలో ప్రవేశ పెట్టుటలో విశ్వనాథ ఉద్దేశించిన దొకటి, రత్నావళిలో కలిగిన పరిణామం దృష్ట్యా వాటికి ఏర్పడిన వ్యంగ్యార్థం మరొకటి. విశ్వనాథ అభిప్రాయంలో— నముద్రము కలవరము జెందిన వాంఛా ప్రవృత్తి. చెలియలి కట్టు 'లోకపు హద్దు' అనగా వ్యవస్థ. వాంఛా ప్రవృత్తి వ్యవస్థను అతి కమించివచ్చుట తప్పిన, ప్రళయము : అదే మృత్యువు. ఇది భయాపహమైన

అవస్థ. బైరాగి మొదటి ప్రకరణంలో ఈ భయాన్ని గూర్చి చెప్పించే అంతరార్థము :

"అబుద్ధి ! నీకు వేయి జోహారులయ్య ! పొంగి యూరక కోపాన బోరలి రాకు !"

అని ప్రార్థించటమే కాదు,

"మనసు గుట్టిము రోరి మనిసి ! . . కళ్ళెమును వదలితే కంచెలో పడద్రోయు, కళ్ళు తేలేస్తావు జనుడా !"

అని ప్రబోధిస్తాడుకూడా.

ఈ అంతరార్థ వల మధ్యలో కూడా ఒకటి రెండుసార్లు ప్రబోధిస్తుంది. వివర రత్నావళి రంగమా నముద్రంలో లిన మైనప్పుడు ఈ బైరాగి కూడా ఉంటాడు. ఆ స్థితి : "అది జాగ్రదవస్థ కాదు. కాకను పోలేదు. మృత్యువు రాలేదు, వచ్చినంత వని యున్నది. ఆ స్థితి యెట్టిదో వేదాంతములను జెప్పవు. అది రత్నావళి రంగమా పాపంకీతావైన శరీరాలను పోగొట్టుకొన్నా పొందిన పశ్చాత్తాపం దృష్ట్యా ఆత్మలుగా నిత్యులై ఉండే స్థితి అని రచయిత అన్వయం. వ్యంగ్యార్థము : నముద్రము అవ్యక్తమాననమా (Unconscious) కలవరం అందులో లోకం హర్షించని వాంఛా ప్రవృత్తి. చెలియలి కట్టు వ్యక్తం (Conscious) లో ఉండే వ్యవస్థా ధర్మం. అవ్యక్తం వ్యక్తంలో ఘర్షణనడి, ననుసించి ఏకమైతే తప్ప తత్త్వాను భూతి లభ్యంకాదు. అదే నముద్రుడు చెలియలి కట్టును దాటటం. బైరాగి ఈ ఘర్షణను తప్పించాలని గోచరించే నివృత్తి మార్గం. నవలలో వ్యక్తి ధర్మానికి (వాంఛా ప్రవృత్తికీ) వ్యవస్థా ధర్మానికి ఘర్షణ తప్పలేదు. ఏకవీరలో అదే అంతరంగికమైన తపస్సు అయింది. రత్నావళిలో అదే వ్యవస్థను వెలియైన పశ్చాత్తాప తపస్సైన జీవిత మైనది. అందువల్ల రత్నావళి రంగవితో (సంకల్పముతో) బైరాగితో (వైరాగ్యంతో) నముద్రములో గలియుట సమాధ్యవస్థను సూచించుటే ! "అది జాగ్రదవస్థ కాదు. కాకను పోలేదు. . . ." అను వాక్యాల సమాధ్యవస్థా ప్రతిపాదకములే !

'నముద్రుడు చెలియలి కట్టును దాటడం' సమాధ్య వ్యవస్థ కలిగిస్తుందని రచయిత అవ్యక్తంలో ఊహ ఆకాంక్ష ఉన్నా, రచయిత వ్యక్తంలో దాన్ని ప్రళయంగా, మృత్యువుగా భ్రాంతిపడి నిరోధిస్తున్నారని, ఆ నిరోధం ఆయన వ్యవస్థను పట్టుకుని చేర్చాడంటారో కనిపిస్తోందని, 'చెలియలికట్టు' నవల, రచయిత ద్వైధీ కృతమైన సునుస్థువు గూర్చి మనకు

ధర్మరావు పాత్రలో ఇదిమరకే గుర్తించిన సంగతి
ఇక్కడ మళ్ళీ గుర్తు తేవలసి ఉంది. ధర్మరావునకు తను జ్ఞాన
యోగి నన్న భారతి, కాని అద్దె వట్టి భారతి యిది; అభివేదిక

మనస్సు చాలా విచిత్రమైన వేషాలు వెయ్యగలదు,
సాధనలో అన్వేషణలో గల కష్టాన్ని చాలా వెయ్యటానికి మనస్సు

పన్నె వన్నాగం : పాపం చెయ్యవచ్చునేమో అనే భీతి ! విశ్వనాథ ఈ పన్నాగానికి లొంగి పోయా, అందులో నుంచి విముక్తి కోసం ప్రయత్నం చెయ్యక మానలేదు. మృత్యుభయం గూర్చి పుణ్యోకాల్ని గూర్చి పరిశోధన ప్రారంభించి, వాటి తత్వం తెల్పకోవటంతో భయాన్ని జయించి, అనుభూతి పథం పట్టటానికి సిద్ధమయ్యారు. ఆ పరిశోధన ఫలితమే 'స్వర్గానికి నిచ్చెనల' నవల.

'స్వర్గానికి నిచ్చెనల'

కథానాయిక వసుంధరకు చనిపోయిన మొదటి భర్త ప్రేతమతో సంసర్ మేర్పడటంతో కథా ప్రారంభం. ఈ సంసర్గాన్ని గురించి విశ్వనాథ చేసిన రచన చావరకు లండనులో పాఠశాళిక విషయములను గూర్చి పరిశోధన చేసిన సమాజము వారి ప్రచురణను (Proceedings of the Society for Psychical Research ఆధారము చేసికొన్నట్లు తోస్తున్నది. వీటికి తోడు యోగ శాస్త్రము చెప్పుచున్న బుద్ధి మనస్సు, ఇంద్రియములు వీటికి గల పరస్పర సంబంధమును గూర్చిన సూత్రములు వివరణకు ఉపయోగించాయి. వసుంధర భర్త ప్రేతము 'దేవతా యతనమ'నకు చేసిన పునాది మీద నిర్మాణము సాగించి భోగము ననుభవించిన వాడు 'వామదేవుడు.' వాడు ఆ పేరుతో, ఇంద్రజాలిక విద్యలను నేర్చుకుని తిరిగి వచ్చిన వసుంధర పెద్ద తండ్రి కొడుకు నరహరే ! చివరకు నరహరి కామవ్యాపార ధనాశాపరభ్యం హత్యలతో కథ ముగుస్తుంది. వామదేవుని గురించి చేసిన రచన దివ్యజ్ఞాన సమాజము (Theosophical Society) వారి సిద్ధాంతముల కొన్నింటి నాధారము చేసుకొన్నది. "మేము 'ఆత్మ' పర్యతములమీద నున్నాము. తపశ్శక్తి చేత బరిణత యోగులమై యాకాశ మహా మార్గమున తేజోవీరి నాణువుల మధ్య బ్రహ్మాంధుడు ఇచ్చి వచ్చిన చోటికేగుదుము." (12వ అధ్యాయం) "నరహరియు మేమును సహధ్యాయులము. . . . నేను హిమాలయ పర్వతములమీద గూర్చుంటిని. ఆతడాత్మ పర్వతముల మీద గూర్చుండెను. వే విక్కిడ నతడక్కడ కూర్చుండియు ప్రతిదిన మర్తరాత్రి సమయముల నొకరితో నొకరు మాటాడుకొందుము. . . . వెంకటేశ్వరి, ఋతువున కొకసారి, పర్వ దినముల యందును తద్గృహాంతర్యాముల విన సీమం మహర్షులందరును తత్పర్యతో పరిభ్రామమున నమా విష్ణులై సృష్టి కార్యక్రమమును గూర్చి వివరణలు చేయు చుందురు. . . ." ఈ 'మహర్షు'ల్నే దివ్యజ్ఞాన సమాజము వారు 'మాస్టర్స్' (Masters) అంటారు.

ప్రేతము వసుంధర మీదనే కాక మిగతా వారి మనస్సుల మీద చూపిన ప్రభావము, నిర్వహించిన కార్యము సామాన్యంగా ప్రేతా శక్తిని గూర్చిన శాస్త్ర పరిజ్ఞానపు పరిధిని దాటి రచయిత ఊహ యధేచ్ఛగా వివరించినట్లు అభిప్రాయం కలిగిస్తోంది. అలాగే ఎంత ఇంద్రజాల విద్య నేర్చినా, ఎన్ని సిద్ధులు సంపాదించినా వామదేవుడు చూపిన మహిమలు కూడా మింగే మోతాదుకు మించినట్లే ఉన్నాయి....

ఈ విషయాల్లో ఇదమిద్దరినీ అంచనా వెయ్యటం అసాధ్యమే! అందువల్ల సైన్స్ ఫిక్షన్ (Science Fiction) లాగే, రాహు పురంలో వసుంధర ఆధారంగా ప్రేతము వామదేవుడు కట్టిన "స్వర్గానికి నిచ్చెనల" అద్భుత రసంతో కూడిన కృత అనాలి. సోతే, ప్రేతము యొక్క స్వార్థపరత, వామదేవుని కాముకత్వము, ధన ప్రసోభము చివర విరసించ బడినా, సాగినంత వరకూ చాల ఆకర్షణీయంగా ఉన్నాయి. నవల ప్రధానోద్దేశము— లోకవంచన చేసే మహిమను, మత విషయకమైన పటాల్పాన్ని బహిరంగం చెయ్యటము, కాని ఆ వంచనపట్ల రచయిత ఆసక్తి రేకెత్తించిన తీరు, వామదేవుని చిత్రణలో రచయిత చూపిన అభినివేశము ! నవల ప్రధానోద్దేశానికి భంగపాలు కలిగించేవిగా ఉన్నాయి ! శశి విజమైన యోగిని, కాని విజమైన యోగినికన్న మెలుపంటదో వివరణ, మిగతా విషయాలను గూర్చి ఉన్నట్టిది లేక పోవటం మరొక లోపం. "శశి మహాయోగిని. పది యేండ్లు మాట పలుకు లేదు. నిద్రావస్థములు లేవు. మలమూత్ర వివర్జన లేదు. కట్టిన చీర మాయలేదు. తల చెరిగలేదు. ఒడలికి వయసు రాలేదు. ఆమె పరమహంస." ఈ మాటలే నవల మొదటి సంచి చివరిదాకా పునశ్చరణ చేయబడ్డవి, ఇంతకు మించిన వివరణ లేదు. చెప్పినదానిలోనూ 'కట్టిన చీర మాయలేదు' అనట్లంటే వివాదాశేష ! యోగికి శరీరములో మార్పుండక పోవచ్చును గాని, యోగి ధరించిన వస్త్రానికి కూడా ఆ గుణమే అబ్బుతుందంటే, ధూళి కణాలు ఆ వస్త్రాన్ని తాకవు అంటే ఇది ఏ యోగ శాస్త్రంలో చెప్పబడిందో తెలియదు ! ఏ వామదేవుడో శరీరం మీద ఆసక్తి వల్ల తన వస్త్రాన్ని తపోశక్తితో చాకలి అవనరం లేకుండా శుభ్రంగా ఉంచుతాడు అంటే అర్థం ఉండవచ్చు గాని, శరీరానికి అతితమైన తత్వంలో ప్రాణాను సమీకరించి శరీరం ధ్యానే పట్టించుకోని యోగిని శశి తన దేహోమీది వస్త్రం పట్ల శ్రద్ధ వహిస్తుందా ?

వసుంధర మిథ్యా యోగినికన్న, వామదేవుని దుశ్చరీతము మతాన్ని ఆధ్యాత్మిక వాదాన్ని, అవహేయం పాలు చెయ్యటమే కాదు శాస్త్రీకులకు బలం చేకూర్చుతవి. నవల ముగింపులో అస్త్రీకులనూ, వాస్తవాలనూ ఒక్కట్రాసులో తూచటం

బిగింది. “లోకమును మోసముచేసి ప్రతారించువారు నాస్తిక
 కులలోనే పుట్టుదురనుటకు విలసిల్లును. అస్తి కులలో నెక్కువ
 మంది పుట్టుదురు. అస్తికముగాని నాస్తికము గాని వాని
 జీవక కారధార మయినప్పుడు వాడు కీలపుడుగాక తప్పదు. ఒక
 యధికార వాచయో, కాముకత్వమో యధికముగా నున్న
 పురుషుడు వానికి రెంటిలో నేది నీలో యా తొడుగు తొడిగి
 కొనును. . . .” “అస్తికత్వములో నొక చమత్కారమున్నది
 ఎంత దుర్మార్గుము చేసినను వానిలో నయోధికకులే చేయ
 గల్గుదురు. నాస్తికత్వముట్లు గాదు. ఇందులో దుర్మార్గుము
 చేసేది వారు వయోబులు. ఇది యొక విచిత్రమయిన భేదము.
 వయస్సువేరే బెద్దవాండ్లు చెడిపోయినచో దాని దుంప తెగి
 రిలే ! బ్రతికి బట్టకట్టఁ దగినవారు బాలురున్నారు. వారి తర
 ములో బాగుపడవచ్చును. ఈ నాస్తికత్వము బాలురనే పాడు
 చేయును. అస్తికులు పెద్దవారు పాడయిపోయినను బాలురకు
 మంచి మాటలు చెప్పుదురు. నాస్తికులు విపరీతము. . . .”
 “ఒక పురుషుడు శాంతుడని నత్తురుషుడని గౌరవించువారు
 విజముగాఁ నాస్తికులారా ? యని యొక ప్రశ్న. వారు నాస్తికులు
 విజముగా గారు. వారు హృదయములయం దాస్తికులే. . . .”
 “శాంతము, క్షమ, ధర్మము, వినయము మొదలైన నద్భుతము
 లుండవలయునని బోధించు అస్తికమతము లోననే క్రూర
 త్వము, లోక విద్రోహకరమైన న కామవాచన, సంఘమును
 కలుపితము చేయు దుర్వ్యసాయము ప్రబలియుండగా
 నాస్తిక మతములో నేం యుండరాదు ? ఈ —తెక్కుమజ్జాని
 నచో నేదేమునందు దీప్తరూపముగాఁ గన్పించినదను
 నగటున నాస్తికుల వివాదే శాంతాది గుణములు కన్పించునేమో.
 కాని యా నాస్తికుల యందేక దేము నందున్న యధర్మము
 ఘోరముగా నుండును.” 29వ అధ్యాయము . . . “అస్తిక సంఘము
 తాను ధర్మము కొరకు నీతి కొరకు బాటుపడు
 చున్నట్లు నటించు చుండెను. అందులో దుష్టలను శిక్షించుట
 కూడ ధర్మములో భాగము. భగవంతుఁ డవతరించినది
 దేనికి ? ధర్మస్థాని జరుగునప్పుడు దుష్టలను శిక్షించుటయు
 శిష్టలను రక్షించుటయు జేయనే కదా ? భగవంతుని యవ
 తారముల గూడ నర్థమున సంపూర్ణముగా నుండవు. కొన్ని
 యంశావతారములు, కొన్ని యావేశావతారములు, కొన్ని యవ
 తారములే ప్రతానికమునకు. నాస్తికము” ప్రతానిక పరాయణు
 లైన న భగవదవతారములేమో ! . . . .” “అస్తికత్వము నాస్తి
 కత్వముగా నుండక రాజకీయముగా, నర్థభేదముగా, శాఖా
 భేదముగా, వ్యక్తిగత విరోధముగా నట్టి కామావేశముగా
 బరిణమించెను. ఇది శిష్ట కారణము.” (32వ అధ్యాయము) త్రాసు
 ముట్ల యిలా ప్రాణిలోడి చివరకా మొగ్గు చూపిన నే నం

‘ఏ మతములో’ నై నను ప్రధాన మూత్రముయందే దోనముండదు. ఉప్పును లోకమును చెడుత్రోవకు త్రిప్పుదు.. మనము విచారించవలసినది వారిని గూర్చి (సాధువులైన వారిని) కాదు. కానుక్రోధాది దూషితవులైన ఇతరుల మీద వారి వారి సిద్ధాంతము తెల్పు వనిచేయునని చూడవలయును.... స్వర్గాదులనువో లేవో? చేపుడున్నాడో లేదో? ఇవి యన్నియు లేవనెట్టకంటె సుస్థువనకొని ప్రవర్తించుట లోకములోని కానుక్రోధాదుల యొక్క విజృంభణను చాలవరకు నరికట్టును. లేచివో లోకములో నొకని నొకడు బ్రదుకసీయ నక్కఱలేదు..’

(41వ అధ్యాయం)

ఏలా వాలో తేలిందేమిటి ? అస్తికమైనా నాస్తికమైనా, పేరులో భేదమేకాని మానవుల ప్రవృత్తి మార్పులలో, కానుకోదాదుల విజృంభణ సరికట్టుటలో ఈ వాదాలు సూత్రభేదాలా ఏమీ పని చెయ్యవు అని ! అంటే అసలు సంగతి స్వక్తిగతమైన సాధన. సిగ్గహం, వైర్యాగ్యం వంటివి అస్తికత్వమూ నాస్తికత్వమూ అని చర్చించటం వల్లా, మృత్యువును గూర్చి స్వర్గాన్ని గూర్చి పరిశోధించడం వల్లా ముస్లిం లో ఏర్పడని తేలింది ! 'స్వర్గానికి నిచ్చెనలు' వలలో శిథిలమైనది విశ్వనాథర్ మధ్యవ్యవస్థను గూర్చిన విశ్వాసం. ఏ వ్యవస్థ అయినా కానుకోదాదుల విజృంభణకు మార్గంగా వ్యక్తులు ఉపయోగించుకో గలుగుతారు అనే సత్యం స్ఫురించింది. కాని దాన్ని పూర్తిగా అంగీకరించలేని సందేహం ఇంకా ఎంతో కొంత మిగిలే ఉంది : అందుకే స్వర్గాదులను గూర్చిన విశ్వాసం సమాజంలో కొంతవరకైనా సిగ్గహానికి దోహదం చెయ్యదా ? అనే అశ్శానం, కాదు సందేహం !

దీనికి మూలం ఇదివరకే చెప్పబడిన భ్రాంతి : ఆధ్యాత్మికమైన అంతర్మయమానసిక లోకపు హద్దుకూ గల విభేదం గుర్తించలేని భ్రాంతి. లోకపు హద్దు అంటే వ్యవస్థ, ప్రధానం కాదు; అంతర్మయమనే ప్రధానం; దానివల్లనే ఆధ్యాత్మిక సాధన జరుగుతుంది అని 'చెలియలికట్టు', 'స్వర్గానికి విచ్చినలు', 'ఎంత తేల్చి చెప్పినా, విశ్వనాథర్' భ్రాంతి పూర్తిగా విడలేదు. ఆ భ్రాంతికి సంబంధించిన సందేహమే ఈ కింది విధంగా కూడా స్పష్టమవుతున్నది : వసుంధర అంటుంది : .. దేహిన్ స్మిన్ యథా దేహి క్షాపారం, యావనం జరా తథా దేహంతర ప్రాప్తిః, ధీర స్త్రీత్రన ముహ్యతి ! అని భగవంతుడు చెప్పిన దేహంతర ప్రాప్తి కే కామార యావన జరలకు సంబంధ వైట వాకు దెలియుటలేదు. . . వాకు భాల్లము సోయినది. కామారము సోయినది. యావనావస్థ జరుగుచున్నది. గడవిన సంగతులలో వా ఇప్పటి యవస్థకు లోకము మధ్యాన్ని సా ముద్ర

పెట్టడా ? నా భవిష్యత్తుననుసరించి తత్కార్యవస్తానని విషయము ముల చేత లోకము విమర్శించునా విమర్శించదా ? నా పూర్వ జన్మలో చేసిన పనులతో నా ప్రస్తుత జన్మను జతపరచి లోకము నన్ను నిందించదు. నన్ను విమర్శించదు. . . దృశ్యమాన మగు చున్న ఇంతటి భేదము చేత కామార యానజర తెలువంటి యవస్థలో దేహంతర ప్రాప్తి యుటంటి యవస్థ కాదు. ఆ యవస్థల దేహములే వేరు. అచట జీవుడొకడుగా వచ్చును. లోకమచ్చట సాక్షిగాదు. ఈ కామారాధ్యవస్థల యందు దేహ మొకటియే యును లోకము సాక్షియగుచున్నది. లోకమును దప్పించుకొని పోవుటకు వీలులేదు.” లోకము విమర్శించునా విమర్శించదా ? లోకము సాక్షి యగుచున్నది, లోకమును దప్పించుకొని పోవుటకు వీలులేదు, అటులే లోకమునకు, బహిర్విషయమున కెంత ప్రాధాన్య మివ్వబడినదో గమనించ వచ్చు. దేహము వివిధవస్థల యం “దొకటియే” అనుటే భ్రాంతి. శాస్త్రరీత్యా కూడా శరీరము మార్పు చెందుతూనే ఉంటుందనేది సత్యము, అంతే కాదు. పై చెప్పిన అవస్థలలో మనః ప్రవృత్తులే మారుతూ ఉంటాయి ! ఇక్కడ ప్రధాన మైనది జీవుడు, ఆ జీవుని గురించిన జ్ఞానము, శరీరము ‘ఒక టియే అనీ, లోకము ఇచ్చే విలువా చేసే విమర్శా ప్రధానమనీ, భ్రాంతిలో ఉంటే ఆ జ్ఞానోప లబ్ధి ఎలా అవుతుంది ?

శరీరము ఒకటే అనీ, లోకముకన్న గూర్చి విమర్శిస్తూనే ఉంటుందనీ వాటితో తాదాత్మ్యం పెట్టుకుని బాధపడి గత జీవితములోని స్మృతులకు చెరపి వేయరానిగా వాటిని వ్యక్తి అధిగమించ లేనంత కాలమూ జీవునికి శాంతి, విముక్తి ఎక్కడ ? “ననుంధర జీవితము నడచుచుండెను. అమె జీవితములో శాంతి కనిపించలేదు. గత జీవితములోని ఉత్పన్నత లామెను బాధించుచుండెను. తాను భక్తురాలా ? సంసారిణియో ? ధర్మ మైన ప్రవర్తన గలదా ? . . . లోకమును తాను చేసిన ప్రతా రణమును గూర్చి తనకేమియు పట్టదా ? తనకు దానితో సం బంధము లేదా ? ఒకచోట పరలోకములున్నచో దానేమి కావల యును ? తానెవరో గుర్తించుటే విముక్తి. లోకమునకు తనకు తాత్వికముగ నేమి సంబంధమో తెలిసికొనుటే విముక్తి. అప్పుడే శాంతి. దానికి మార్గము వ్యవస్థలో విశ్వాసము కాదు. ఆ విశ్వాసము శిథిలమైనది. అస్థి కళ, దానికి సంబం ధించిన నూత్రములలో విశ్వాసము కూడ దానికి మార్గము కాదని తెలిసినది. మిగిలిన దేమిటి ? రస మార్గము.

సంగీతము, సాహిత్యము, నాట్యము రసమార్గము. వసుంధర చివరకు వైణికుడు, సంగీత విద్వారుడు పశుపతి శాస్త్రిని గురువుగా స్వీకరించింది. “పశుపతి శాస్త్రి చెప్పింది

చాన వేసికొని నీట వాయింపుచుండెను. హిందూస్థాని తోడి రాగమును వాయింపు చుండెను. . . హా ! ఏమి రాగము ! ఆ సాధారణ గాంధారము నుండి వృద్ధమనునకు జేరిన ధ్వనితో శ్రీ రామచంద్రుడు సీతను వనవాసమునకు బంపినట్లు నలుడు దమయంతి వీర చింకుకొని పోయినట్లు, ద్రౌపది వస్త్రాస హరణము జరిగినట్లు, పుత్ర వియోగాగ్న యయిన తల్లి దుఃఖించినట్లు, పరమేశ్వరానుగ్రహములేక జీవితమంతయు శిథిలమైనట్లు పృథ్వీయములో దిగులు పుట్టుచుండెను. అంత దుఃఖమయమైన యా శ్రుతులలో వెనుక నొక మాధు ర్యము నందు బర్హవనంచినట్లు సర్వదుఃఖము ననూహితమైన యొక శాంత భావము నందు పర్హవనంచు చుండెను. ఆ ! ఆ ! ఆ శాంతిని పట్టుకొన వలయును.” ఇది నవల ముగింపు. అప్పటి విశ్వనాథ మనఃస్థితికి చక్కని దర్పణము.

‘చెలియలికట్ట ముగింపూ ‘స్వర్గానికి నిచ్చెనల’ ముగింపూ పోల్చి చూస్తే తెలుస్తుంది విశ్వనాథ దృక్పథంలో వచ్చిన పరిణామం. వ్యవస్థలో విశ్వాసం సాధన మార్గం కాదని తెలుసుకుని అనుభూతి పథం స్వీకరించారు. అది రసాను భూతి ద్వారా సాధన. ఆ సాధన ఎటువంటిదో దాని ఫలితమేమిటో తెలియజేసే నవల ‘తెలిచిరాజు’.

‘తెలిచిరాజు’

ఈ నవలలో కథానాయకుడు సారథి నటుడు. సారథి ఏ వ్యవస్థకూ సంబంధించని వ్యక్తి : వివాహితుడు కాదు; మతవ తో అతనికి ప్రసక్తి లేదు; చివరకు జమిందారుతో గూడ (రాజ కీయ వ్యవస్థతో) అతనికి సంబంధము లేదు. ‘వేయి వడగలు’ నవలలో ‘ఒక మహా సంస్థ’ను సమర్థించ బూసుకొన్న విశ్వ నాథ దానికి ముఖ్యాంగములైన జమిందారు, మతము, వివా హము అను వ్యవస్థల ధర్మ నిరూపణం కోసం ప్రయత్నిస్తూ వ్యక్తికి వ్యవస్థకూ గల భేదం విస్మరించి ఆ రెండూ ఒకటే అనే భ్రాంతికి లోనయ్యారు. కాని వ్యవస్థ ద్వారా వ్యక్తి ఎంత వరకు ఆధ్యాత్మికంగా ఉద్ధరించ బడుతాడు ? తత్త్వదర్శన మున కనువైన సాధనను కేవలం సామాజిక వ్యవస్థ ప్రయో జనం ఎంత ? అనే విషయం తర్వాతి నవల్లో తేట తెల్లమైంది: ‘చెలియలి కట్ట’ నవల వివాహ వ్యవస్థ విజస్వరూపిణి, ‘స్వర్గా వికి నిచ్చెనల’ మత వ్యవస్థ నిర్మాణ తంత్రాన్ని, ‘తెలిచిరాజు’ జమిందారి వ్యవస్థ శుక్కు గాంధీర్యాన్ని నిరూపిస్తూ, ఈ మూడింటిలోనూ కాలావకముల ప్రధానమే కీలకమనీ, ఈ వ్యవస్థల మీద ఆధారపడటం ద్వారా వ్యక్తికి విముక్తి లేదనే సత్యాన్ని స్ఫురింప జేయుటతో చివరకు విశ్వనాథ

ఏ వ్యవస్థకూ సంబంధించని వ్యక్తిని కథానాయకుడుగా స్వీకరించారు. నటుడైన సారథి మార్గము రచనార్హము.

“సారథి ప్రాధుడు. అవివాహితుడు. అతని శిలమును గూర్చి యెవ్వరికిని మంచి యభిప్రాయము లేదు. ఉండవలసిన యనసరము లేదని యాతడే చెప్పుచుండును. లోకమునందు శిలము ద్విధాభూతము. ఈ రెంటిని రెండుగా చూచుట లోకము నేర్పుకొనవలయును. . .” (2వ ఆధ్య) అని సారథిని గూర్చి వర్ణన మారంభించుటలోనే, వ్యక్తికి లోక విమర్శనము ప్రమాణము కాదా ? అని రచయిత పూర్వము వెలిబుచ్చిన సందేహమూ, దాని తాలూకా భ్రాంతి ఈ నవలలో విడి సోయించని గ్రహించాలి. సారథిలో నీతి ప్రమాణము వ్యవస్థాగతము కాదు, వ్యక్తిగతము. “తన యధిక కామభావమును వ్యక్తి సంఘ విద్రోహకరము కాకుండ కుట్రకులమునందు వెరవేర్చు కొనుచుండును. సారథి యట్టి వాడు. . .” “ఒక కుల స్త్రీని తాను కోరి ఆమెను ధనాదుల చేత మోహ పరచి యామెను వశ పరచుకొనుటకు దానెప్పుడు ప్రయత్నించడు. . మిత్ర గృహముల యందడకు వరమ సాధువు. . ఆతడందరిని చెల్లెండ్రవలె గూతుండ్రవలె జూచును. . .” (2వ ఆధ్య) ఇట్టి సారథి అంతర్యములో ఒక సంఘర్షణ వర్చింది. దాని తోనే కథా ప్రారంభం. వానతి, సారథికి నమ వయస్కుడూ మిత్రుడూ అయిన శిశిషుని కొమ్మార్తె. “నేను వానతి కెట్టి వాడనో నీవు కట్టి వాడవే. ఈ నాటి నుండి వానతి యొక్క రూపు రేఖలును చేయవలసిన వాడవు నీవు. ఆమె యాత్మను దీర్చుదిగ్గ వలసిన వాడవు నీవు. . .” (5వ ఆధ్య) అనచూచి తో శిశిషుడు వానతిని సారథికి అప్పజెప్పినాడు. వానతికి నంగీకరములో అభివేళము, సారథి వలన నాట్యములో గూడ ప్రవేశము కలిగినది. ఆమె ఒక విశిష్ట ప్రకృతి. వయసు వచ్చినను ఆమెకు రైంగిక ప్రవృత్తిని గూర్చిన పరిజ్ఞానములేదు. దానిని గూర్చి పుస్తకం, సారథిని పుచ్చించుటలో గల సుఖము ద్వారా అతడే మోహిని రుక్మాంగద నాటకములో నటిచిన సందర్భములో, ఆమెలో మేల్కొన్నది. ఆ సందర్భము మొదలు సారథిలో గూడ ఆమె మీద క్రొత్త అనురక్తి, వాఢ, మొలకెత్తింది. ఈ వాఢాహార అభివృద్ధి గల వ్యక్తిగత మైన నీతికి సంఘర్షణ ఏర్పడింది.

సారథి తనలోని వాఢాహార జయించటానికి ప్రయత్నిస్తాడు. ఈ ప్రయత్నము సాందర్యన్ని గూర్చి జిజ్ఞాసతో ప్రారంభము. ఎర్రదకంటె వానతి సాందర్యము ఆ వాఢాహార హేతువు. “సాందర్యపాన యనగా పన్నుతత్వ విచారణ

చేయకుండ బాగుగా నున్నదని సంతోషించుటయో ? ఆ సంతోషమునకు లోతు లేదు. క్రింద గాలి తగులు చుండును. ఆ సంతోష మింద్రియములలోతు. ఉపాసన వలన గలిగెడు నానందపు లోతింద్రియముల నంటరాదు. ఏ సాందర్యపాన ఇంద్రియముల కంటకుండ లోతైన యానందమునిచ్చును ? ఉమావతి ఇవ్వనన్నాడు. . .” (5వ ఆధ్య) ఉమావతి నాట్య విమర్శకుడు. సారథికి ఒక విధముగా గురువు. ఆ గురువు విమర్శిస్తాడు. “మనస్సున్నది. బుద్ధి యున్నది. అంతఃకరణ మున్నది. వెనుక శుద్ధ సత్త్వమున్నది. ప్రస్తుత మీ నాల్గ పాఠాలు తీసికొందుము. ఈ నాలోక దానికంటె నొకటి లోతైనవి, యధికమైనవి. మనమన్ని వస్తువులను మనస్సుతో పుచ్చుకొనుము. అది నల్ల యనల్ల యంతఃకరణము నిర్ణయించును. ఆ నిర్ణయము శుద్ధ సత్త్వము యొక్క సామీప్యము చేత జరుగును. . . అంతఃకరణమునందు జాగ్రత స్థితి యందున్నవాడు మనో బుద్ధులతో గూడియే యుండును. మనసు లేనిచో నింద్రియములు లేవు. ఏ యుపాసన చేసినను నావరణ విశిష్టమైన ఈ మనస్సును దాటిపోయినచో సుపాసన ఫలస్పృశ మైనట్లే సాందర్యము భ్రాంతియే యగును. భ్రాంతి యందుపాసన యెట్లని ప్రశ్నలేదు. ఉపాసన యనగా భ్రాంతి విషయము నాశ్రయించి భ్రాంత్య తీవ్రమైన స్థితిని బొందుటయే.” ఇది సిద్ధాంతము. మార్గమును గూర్చిన వివరణ. ఉమావతి సంతముగా కని (9 ఆధ్య) పెట్టినది కాదు. పాతంజలిని చదివి చెప్పినది. సారథి దీనిని మననము చేస్తూ ఉంటాడు. “నమద్రువు టొడ్డన గూర్చుండి దాని నభ్యాసము చేయుచుండెను. అతని కొడుకు తోచెను. ఇది నాట్య చేత ననుభవములోనికి రావలయునని” (10వ ఆధ్య) దాని కనుపైన ఇతివృత్తము ‘కామ దహనము’ అని నిర్ణయించి, ఆ నాటకము కిరీటి అనే యువకిని చేత వ్రాసుస్తాడు సారథి.

సారథి తనలోని కామవాఢ సంతయు వానతి యందు పూజీభవించ జేసి ‘జ్ఞాన భద్రము’తో వ్యాసారి నరుకతోని సంకల్పిస్తాడు. వానతిలో సర్వ సాందర్య భావము ఆరంభించటానికి ఆమెకు ఎన్నో ‘సందర్యములైన భంగిమములు’ వేర్పూతాడు. అభ్యాస సమయములోనూ, నాటకములో కామదహనము జరిగే రంగానికి ముందు, వానతి శరీర పుర్ణ ద్వారా తనలో ఆ వాఢాహార ప్రాప్తి ము కల్పిస్తాడు. చివరకు రంగము మీద అభినయము : “వానతి పోయి శివుని వద్ద మోకరించి కూర్చుండెను. శివుడు కనుల దెరుచెను. ఈమె పూవుల బుట్టు శివుని కందించెను. అప్పుడు బాణము పడెను. అట్లు నిశ్చలముగా గూర్చున్న సారథి యొడలి యెర్రకనము

మా డు న వ ల లు

నవ్వము మారి పోయెను. జడలు తెల్లపడెను. ఆతని శరీరము నందున్న ప్రత్యంగుల సహస్రాంశము మేఘ శరీరము పులకరించెను . . సారథి కనులు పెద్దవిగా డెరచి పార్వతీనందం జూచెను. వానంతి భయపడెను. ఆమె వెనుక వెనుకకు బోయెను. శివుడు కదలేదు. కదలేను. ప్రక్క చూపు చూడలేదు. చూచెను. నవ్వలేదు. నవ్వెను. . . శివుడు నాల్గవైపుల బరికించి చూచెను. ప్రక్కతెరలో బ్రత్యుత్థింప పడుడైన మన్మథుడు కనిపించెను. శివుని నోటి వెంట హంకారము బయలు దేరెను. సారథి తన పాలమునందు నొక్కెను. సాంప్రేతము యొక్క కనురెప్పలు తెరచికొని లోనుండి మన్మథుడున్న తావున కేరని ఒక లీగ వ్యాపించెను. నభికలందరు దీనిని చూచుచుండిరి. కన్య తెరవైపునకు మరలు నరికి నచ్చలు యెర్రని మహ్ని మండుచుండెను. తెరలో నుండి హా హా యని కేకలు వినిపించెను. వెంటనే తెరపడెను. . . లోన సారథి తన కంటి నుండి మంట వెలికి వచ్చినట్లు నటించిన సమయమునందే కూర్చున్న పీట మీద నుండి క్రింద జడెను. వేషధారలందరు చుట్టు మూగిరి. వానంతి వచ్చి యూదుర్తి పడుచుండెను. . . ఎందున తెరవెనుకకు దీసికొని పోయిరి. . ఉమావతి తలపువేసి సారథి చెవిలో నేదియో చెప్పి నారంభించెను. రెండు నిమిషములు గడచిన తర్వాత సారథికి స్మృతి వచ్చెను. . . ” (12 అధ్యాయం) ఇది సారథికి కలిగిన రసనీడ్రి, కాదు యోగనీడ్రి అటు. ఏకవీరం ఏకవీరులు కలిగిన యోగనీడ్రిని గూర్చిన రచనతో పై రచన పోల్చి చూస్తే అంతరమేమిటో తెలుస్తుంది. అది రచయిత దర్శనము, ఇది రచయిత ఊహ. దానికన్న శక్తి దీనికి లేదు. దాని సమ్మేలు దీనిని మనం నమ్ములేము !

నిజానికి సారథితో వాంఛకూ నియమానికి కలిగిన సంఘర్షణ తీవ్రరూపం దాన్వే లేదు అనిపిస్తుంది ! వానంతితో సంస్కరం ఉన్నంత కాలమూ, స్వర్ణాదుల వల్లా ఆ వాంఛ తీవ్రరూపం చెందటమే కాదు, వెరవేరుతూ ఉంది కూడా ! శైలికి సంయోగం ఒక్కటే ఆ వాంఛకు స్వరూపం, అక్షయం అనుకోవటం ఆత్మవంచన. నియమం పట్టిష్టమూ తీవ్రమూ అయితే తప్ప సంఘర్షణ ఫలితం అంతఃకరణము నందలి జాగృతిగా వర్ణనసించి, శుద్ధసత్త్వమును స్ఫురించిన అనుభూతి కాదు. సారథి పదేపాపులు కేవలము మనసంపల్ల కలిగిఆత్మ సమ్మోహనము (Self – Hypnotism) కావచ్చు సనటానికి పిలుస్తుంది ? సారథికి కలిగిన అనుభూతివల్ల అతని “జీవగత స్త్రీ వాంఛ నశించి పోయినదా ? పోయినచో వానంతిని గురించి ఇంత విచారణ తన కెందుకు ? ఓరి చిప్పిసారథి ! ఒక్క స్త్రీవాంఛయేనా నియంబున్నది ? . . నీది మాయను

గెలువ వలయునన్న ప్రయత్న బాహుళ్యము గల జన్మకాని గెలిచెడు జన్మకాదు. . . ” (12వ అధ్యాయం) సారథితోని ఈ అనిశ్చయమునకు వానంతి ద్వారా రచయిత చెప్పు సమాధానమూ, ఊరడింపూ : “శివుడు మన్మథ దహనము చేసినపుడు పార్వతి మన్మథుని బ్రదికించెను. నీవా నాటకమును దూరము పోనియ లేదు. నీ మేలే నీవు చూచికొంటివి, నా మేలు నీవు చూడలేదు. నీవు స్వార్థ పరుడవు. తరువాత శివుడు పార్వతిని బెండ్లి యాడెను. కామజేత యగుట మానివేసెనా ? ఇప్పుడును గామ జేత యనిసించుకొనుచునే యున్నాడు. . . యోగు లందరును బ్రతికి యున్న ప్రతి నిమిషము నిర్వికల్ప సమాధితోననే యుండరు. ఉండుట సంభవము కాదు. సమాధితోనికీ బోదురు. మరల లోకములో నుందురు. లోకముతో వ్యవహరింతురు. లోకముతో వ్యవహరించినంత మాత్రమున వారు యోగులు కాకపోరు. యోగి యనగా లోకవృత్తమునం దుండి ఇది యంతయు మిథ్య యను జ్ఞానము కలవాడు. నీ శివుడైన నంతియే. మన్మథ దహనము చేసినాడు. మరల నమ్మ వారిని బెండ్లి యాడినాడు. బెండ్లి యాడియు బ్రహ్మచారియే, బిడ్డలను గని కూడ బ్రహ్మచారియే. ఏమి, కుమారస్వామిని గనలేదా ? . . . ” ఇది వరాధిని ప్రవరునితో తర్కించిన విధము ! కాని సారథి చిత్తుత్పత్తి మెచ్చుకో దగినది. “తనకు నీచస్త్రీ గతమైన వాంఛ యున్నట్లుత్తమ స్త్రీ యందు వాంఛ యుండదు. తన నీచబుద్ధి యటు వంటిది. తాను స్త్రీ వాంఛను గెలువలేదు. ఒక దురదృష్ట వశమున నొక పూర్వ జన్మకృత దుష్ట నంస్కార ఫలితముగే దనమనస్సు నీచ స్త్రీల నభినయించుచున్నది. తాను స్త్రీవాంఛను గెలువ లేదు. తనకు వానంతి యందు ప్రేమలేదా ? ఇంత సులభముగా బ్రావ్య కాదగిన యామె నంగీకరించక పోవుట చేత దనకామె యందు ప్రేమలేదనియే చెప్పవలయును. ఆమెను దాను స్వీకరించక పోవుట ప్రేమలేక పోవుట చేతనా, ఇతర కారణముల వలననా ? . . ఆమె పసికనరుండి. తాను వడలి పోయిన కాయ. ఆమె జీవితమును దాను భిన్న సాత్కృతమును జేయుడు. విచారించగా సారథికి వామె యందు దనకున్న ఈ ప్రేమయే. యామెను నిరాకరించ జేయుచున్నది. ఇది ప్రేమ కాదననా ? . . తనలో స్త్రీ వాంఛ చచ్చినదో లేదో యది వేరే విషయము. . . ” (16వ అధ్యాయం) అసలు కామవాంఛ చావలేదు, తనకు వానంతి మీద ప్రేమయున్నది కాని వాంఛ లేదు. అయితే గణం మిథ్య, పతాయనం మిథ్య అన్నట్లు సారథి వానంతి మీద వాంఛ సూచించుకొని దాన్ని నియమించటం ద్వారా చాటములో సాదిన యోగనీడ్రి, చేసిన కామదా

నమూ మిగ్గేనా ? అది ఒక నాటకమేనా ? సారథి పాధించిన దేమిటి ?

దీనికి రచయిత నవనాధానం : అది కామధానం కాక పోవచ్చు, జితేంద్రియత్వం అబ్బలేదు. కానీ అది యోగసిద్ధి తప్పకుండా అవును. “సారథి యోగికాడు. కాదనుటకు వీలు లేదు. కూర్పుంటే హతయోగాడు లభ్యపించి కొందరు యోగు లగుదురు. ఇది పాఠజల మార్గము. మనోద్రుఢిను చేత, నేక విషయమును నిరంతర భావన చేయుట చేత గొందరు యోగులగుదురు. ఇది శాంతర మతము. ఈ శాంతర మత సంబంధమైన యోగ మార్గమున లేత భావము సారథియందు లేక పోలేదు. . . అతడు యోగి యగుచునుటకో కాదుటకో కామక్రోధ దూషితమైన లోకమున కేమి తెలియును ? . . . ఇట్టి యోగము ప్రయత్నము లేకుండ సంకల్ప మాత్రము చేత ఫలవంత మగును. తనలోని శక్తి కిరీటి యందు వ్యాపించ వలెనని యతడు ప్రాద్దుటి పుండి యనుకొనుచున్నాడు. ఇప్పుడు కిరీటి మాటాడిన మాటలలో గిరిటి యందనవధికమైన ప్రేమ తగిలును. ఆ ప్రేమలో గగ్గరించుకొనెను. ఆ కాగిరిం నతడునుకొనుండ నతని సంకల్పము వ్యాపారవంత మయ్యెను. అతనిలోని శక్తి కిరీటిలోనికి బ్రహ్మపం జొచ్చెను. (17వ అధ్యాయం) సారథి తన తనాలక్షణములను కిరీటిలోనికి ప్రస హించ జేస్తాడు. ఫలితం వాసంతికి కిరీటి పుర్వ మఖప్రద మవుతుండటం ! సారథి వారిద్దరినీ దంపతుల్ని చేస్తాడు. రచ యిత ఇంతటితో ఆగలేదు. సారథి పుర్వ వాసంతికి సుఖప్రదం కావటం అగిపోతుంది ! ‘ఒక కొయ్యను ముట్టుకొనునట్లున్న ది’ట ! అంతే కాదు. వాసంతి సారథి శరీర పుర్వ నావరించి యున్న స్త్రీ సంబంధి కామభావము. “ఆ కామభావన యం తయు నిట్లు కిరీటిలోని కోడుకొన్నది. ఇట్లోచ్చి కొడుకు నా సంకల్పము. . . నేనే క్షుద్ర విద్యలు నేర్చిన వాడనుగాను. ఇది పరమేశ్వర సంకల్పము. . .” పరమేశ్వర సంకల్పము కాదు, రచయిత సంకల్పము అంటే బాగుంటుంది ! సారథి జితేంద్రి యత్నానికి పంతు సులువైన మార్గం సంకల్పించారు రచయిత ! ఇది కామాన్ని నదలెత్తికొటానికి కష్టమేదీ అడ్డుదారి మాత్రమే కాదు, వాసంతిని కిరీటి కివ్వడంలో సాగి. అహంకారానికి ఏ మాత్రమూ నోప్పే తగులని అడ్డుదారి ! ఒక స్త్రీ మీద వాంఛ ఉండటం కామం, కామంతోబాటు ఆ స్త్రీ మీద అధికారమూ పొక్కా ఉందనుకోవటం కామంతో ముడిపడ్డ అహంకారము, స్పృహము. కామంతోక పోయినా కేవలం అధికారం ఉందా అనుకోవడము దురుహంకారము ! మొదటి రెండూ క్షంతవ్య మైతూ మూడవది కాదు ! సారథికి వాసంతితో గల,

సంబంధాన్ని మొదటి నుంచి పరామర్శించి చూస్తే గోచరించేది సారథిలో అహంకారము, అది పోయిన వింత పోకడలు : సారథికి వాసంతి మీద వాంఛలేదు : కానీ ఉందనుకోవడం, దాన్ని జయించడం, మళ్ళీ లేదనుకోవడం, కిరీటికి ఆమెకూ పెళ్ళి సిద్ధం చేసి మళ్ళీ ఉందనుకోవడం (‘ఒహో ! నాకు దెలియ కుండ వాసంతి మీద నా కెంత కోరిక యున్నది ? ఏమి జీవన లక్షణము ! మనస్సునకు లోనిపాఠలు పై ని పాఠలు నెన్నికలు’ (—17 అధ్యాయం), దాన్ని యోగం ద్వారా కిరీటికి బదిలీ చేశానను కోవడం, చేస్తేనేం చివరకు ఆమె అత్య తనదే ననుకోవడం— అందుకే ఊరువిడిచిన నాలుగైదు ఏళ్ళకు సారథి తిరిగి వచ్చి నట్లు, మోహినీ రుక్మాంగద వేయుచుండగా వాసంతి వెళ్ళి కాగిరించుకొన్నట్లు, ఆ కాగిరింతలో ఇద రూ మరణించినట్లు కథ ముగింపు !— ఈ దురుహంకారానికి ఎక్కడ స్పృహ ? ఎప్పుడు విముక్తి ? సారథి వంటి ‘ప్రాణం’కి సాధన మార్గం కామాన్ని జయించటం కాదు, అహంకారాన్ని జయించడం : సారథిలో శరీరగతమైన కామవాంఛ నగము చచ్చింది, లౌకిక మైన తదితర వాంఛల పట్ల నివృత్తి ఉన్నది, కానీ అహం కారము పెట్టని కోటగా ఉంది. రసమార్గము ద్వారా అహంకార నిర్మూలనం చేసేందుకు వీలున్నది : కానీ సారథి ఊహ అటువైపే ప్రసరించదు. ప్రసరించినా వెంటనే అది ప్రధా నం కాదని వదలి పెట్టుతుంది. “తాను బాణాసురుడు. శ్రీ కృష్ణ దేవుని చేత బాణాని యహంకారము నిర్మూలించ బడి నది. అహంకారము చచ్చిన గాని జీవుడు ముక్తుడు కాదు. తన లింగ సంబంధమైన వాంఛ చావలయును గాని తన యహం కారము ననునీ పోయినంతట నేమి ప్రయోజనము ?” పిచ్చి కుదిరితే గాని పెళ్ళనదు, పెళ్ళయితే గాని పిచ్చి కుదరదు. అన్నట్లు కామమూ, అహంకారమూ ఒక దాని మారుమేషం మరొకటి ! వాసంతి మీద వాంఛ ఉందో, లేదో, ఆమెతో సంబంధం తెంచుకోవాలో లేదో నిర్ణయం కాకపోవడం అహం కారము ఆడించిన నాటకమే !

సారథి వ్యక్తిగతంగా, రంగనాథము, అవధాని, జమిం దారు, అర్జునరావు, శిరీషుడు మొదలైన నాగరక వ్యక్తుల కంటే అధిక డనటంలో సందేహం లేదు. రంగనాథము యొక్క కుత్సితము విరుహించిన కథ నవలలో చాల నమర్తంగా చిత్రింపబడిన, ఆకర్షణీయమైన లోకవృత్తము. వాసంతి పాత్ర ఒక విశిష్టమైన వ్యక్తి. అసంభావ్యమేమీ కాదు. పాత్రనాటకము శరీర లక్షణమో అత్యలక్షణమో విమర్శనగా తేల్చలేదు గాని అది వ్యక్తి లక్షణమే, వ్యవస్థా ధర్మము కాదని విశ్వనాథ ఈ నవలలో స్త్రీ పాత్రల ద్వారా చేసిన నిరూపణము

విప్లవాత్మక మైనది ! కాని కథానాయకుడైన సారధిని విప్రించుటలో రచయిత యొక్క అన్వేషణ పూర్తిగా అస్తవ్యస్తమై పోయింది. రసానుభూతి ద్వారా సాధన అహంకారము ఘనీభవించని తలత ప్రాయము వారికి, మేధా ప్రవృత్తికంటె హృదయానుభూతి ప్రధానమైన వారికి గాని, సిద్ధాంతాలతో యుక్తి ప్రత్యుక్తులతో తర్కించే వారికి, దేనిలోనూ ప్రగాఢమైన విశ్వాసాన్ని నిలుపుకోలేని వారికి కాదు. వారు 'నేతి, నేతి' అనుకుంటూ ముందుకు వెళ్లవలసిందే ! నట డైన సారధి రచయిత చూపిన తర్కించే గుణము అతనికి వాసంతి పట్టు గల భావమేమిటో నిశ్చయించి చూపేందుకు బదులు అతణ్ణి పెద్ద డ్రాంతిలో తికమక లాడిస్తూ వచ్చింది. సారధి అహంకారము అతని నాట్య కౌశలములో నిష్ణమైనది, అది లోకము వైపు ప్రసరించక పోవచ్చు కాని తనతన సంబంధము గల వ్యక్తులవైపు ప్రేమగా, వాత్సల్యముగా, స్నేహముగా, కామంగా వివిధ రూపాల్లో ప్రసరిస్తుంది. ఆ అహంకారాన్ని జయిస్తే కాని సారధి యోగి కాడు, కాలేదు! భావన ద్వారా, సంకల్పం వల్ల అది జరిగే వని కాదు !

విశ్వనాథ సారధికి ఆపాదించిన యోగిత్వము ఊహ, కల్పన. దానికి ఆయన చూపిన శాస్త్ర ప్రమాణము చాలినది కాదు. బహుశ శ్రీరామకృష్ణ పరమహంస నిర్వాణమునకు పూర్వము వివేకానందునికి తపస్సు ధారవోసిన వైనము గుర్తులో ఉండి ఉండవచ్చునేమో ! కాని ఎక్కడి సామ్యము ! బద్దేశ తర్వాత సారధి తిరిగి రాగా "ఏ స్వర్గు గుణము సారధి శరీరము నుండి కిరీటి శరీరములోనికి బ్రహ్మించిందో యా స్వర్గు గుణము సారధి శరీరము నుండి వాసంతికి వేయే మడుంగు లెక్కువ కనిపించెను. సారధికి వాసంతి యందు గూడ నట్లే కనిపించెను. రంగ భూమియందే యా కాగలిగితో నన ఇద్దరి ప్రాణములు శరీరముల నుండి వెడలిపోయెను." ఇది ముగింపు. 'పాపం, ఆ కిరీటి, వాసంతిని గురువుగారి దగ్గర దానము పట్టిన ఆ కిరీటి గతి ఏమి ? సారధికో ఆ స్వర్గు గుణము ఒక సారి పోవుట యేమి, మళ్ళీ తిరిగి వచ్చుట యేమి ? ఇటువంటి వ్రాతలే యోగశాస్త్రాన్ని అవస్థాతి పాటుచేసేవి !

సారధి అహంకారమును పోషించుటకు రచయిత పడిన పాల్లు, వలలో పెద్ద లోపంగా ప్రత్యక్ష మవుతున్నది. రంగ నాట్యము సూత్రధారుడైన కథా మిగతా పాత్రలలో గల సహజత్వమూ, ఈ నవలలో ఎన్నిచగిన విషయాలు. ఇక్కడ మళ్ళీ రచయిత ఉద్దేశంతో భేదించే విలువలే, సాహిత్యము దృష్ట్యా గోచరమవుతున్నాయి !

మూలశంకకు త్వరగా నమ్మక మైన

చీకిత్తను సాందండి
-శస్త్రచీకిత్త
అవసరములేదు!

సహించలేని బాధ ఉందా ! తీవ్రంగా దురద వుందా ? మంటతో నెత్తురు పడుతుందా ? అమోఘమైన చికిత్స ఎంతమాత్రము కాల యాపన చేయవద్దు ! ఉపేక్షిస్తే తీవ్రమైన పరిస్థితులకు దారితీసే శస్త్ర చికిత్స తప్పనిసరి జేతుంది. సకాలంలో హెడెన్ సాతో ఉపశమనాన్ని పొందండి. ఇది నమ్మకమైన జర్మను మూలశంక విరేచనము. 108 దోళాలలో వైద్యులందరూ శిఫారసు చేస్తున్నారు. హెడెన్ సా శీఘ్రంగా గుణాన్నిచ్చి బాధను దురదను శమింపజేస్తుంది-విరేచనము ఎంతమాత్రము కష్టమనిపించదు. హెడెన్ సా లో ఉండే అమోఘమైన మందులు సామర్థ్యంగా గుణాన్ని కలిగించిర క్షణంకలను ముకుళింప జేసి ఆరోగ్యకరమైన తీస్యూ రంధ్రాల ప్రవృద్ధికి సహకరిస్తుంది. గమనించండి. మూలశంకలకు సకాలంలో హెడెన్ సా చికిత్స చేసుకుంటే మున్ముందు శస్త్ర చికిత్స అవసర ముండదు ! హెడెన్ సాలో మత్తును కల్గించే మందులు ఏమియు లేవు.

అనలైస్ జర్మన్ సూత్రాంకు అనుబంధం
బెందోల్ఫ్ వీరే కయారు చేయబడుచున్నది.

ది డాలర్ కంపెనీ

337, కంజెక్షన్ స్ట్రీట్ మద్రాసు-1.

ప్రసిద్ధి పొందిన తెలుగు లండన్ వద్ద లభిస్తుంది.

‘ఏకవీర’ నుండి ‘తెలువిరాజు’ వరకు విశ్వనాథ భృగ్గు థము పొందిన పరిణామం చూస్తే ఒక ఆవర్తము పూర్తయి నట్లు తేస్తుంది. ‘ఏకవీర’లోని రససిద్ధి (యోగసిద్ధి) వైపునకే ‘తెలువిరాజు’లో మళ్ళీ మరలినట్లు తేలిపోయింది. కాని మొదటి రచనలో నున్న దర్శనమూ చిత్తశుద్ధి ఈ రెండూ రచనలో (తత్త్వం విషయం) లోపించి, ఇది కేవలము ఊహాగనముగా తేలిపోయింది. హైందవ సంప్రదాయ విబిధమైన విశ్వనాథవారి భృగ్గుథము ‘ఏకవీర’లో తత్త్వ దర్శనము స్థాయినుండి ‘వేయి పడగల’లో వ్యవస్థా దర్శన సమర్థనమై, ‘చెలియలికట్టు’ ‘స్వర్గానికి నిచ్చెనల్’లో కేవలం వ్యవస్థ ‘తెలువిరాజు’లో వ్యక్తి సాధనను గూర్చిన ఊహాగన ముగా తేలిపోయింది. ప్రవేశికలో సూచించినట్లు విశ్వనాథను ప్రభావితమై చేసిన సమకాలీన భావనలను నిమిత్తము వైపున విశ్వనాథవాదము (Romanticism), పాల్కు వాదము. కావ్యనిక వాదాన్ని పరిపుష్టం చేసే తత్త్వ దర్శనగా, హేతువాదానికి ప్రతి ద్వంద్విగా ఆయన సాహిత్యకృషి ప్రారంభించారు. కాని తత్త్వ దర్శనము నుంచి వ్యామోహానికి, విశ్వాసం నుంచి విచికిత్సకూ ఆయన ఎలా ప్రయాణం చేశారో పై గ్రంథాలు నిరూపిస్తున్నవి. పోతే ఆ వ్యామోహాన్ని విచికిత్సనూ అధిగమించే ప్రయత్నం చేసి మానవుల్లో వ్యక్తిగా దర్శించే గమ్యం కూడా ఆయన చేరుకున్నట్లు తేలిపోయింది. ఈ చివరి సంగతి లోకానికి విశేషంగా తెలియక పోవచ్చు. దానికి సాక్ష్యం ‘తెలువిరాజు’ నవల.

విశ్వనాథ వారి ప్రతిభను ఆలోచన, భావన దర్శనము అని మూడు విధాల భాగించినప్పుడు ఆలోచనే మిగతా రెండింటికంటే ఆయన స్వభావానికి ప్రధానమైనదిగా కనిపిస్తుంది. పై పరామర్శించిన చివరి మూడు నవలలూ ఆ విషయం పుష్కలం చేస్తున్నాయి. ‘ఏకవీర’, ‘వేయి పడగల’లో మినహా ఆయన దర్శనా కక్షి గోచరం కానట్లే! చివరకైన ‘తెలువిరాజు’ నవలలో భావనాకక్షి కూడా కేవలం ఊహాగనంగా తేలిపోయే ప్రమాదం పొడనూపింది. ఆలోచన అంటే తర్కించే గుణం. ఈ గుణం విశ్వసాన్ని విలపిస్తుంది. దాన్ని శిథిలం చేసి ముందుకు సాగిపోతుంది. ఒక ఆవర్తం పూర్తి అయితే కాని దాన్ని అధిగమించే స్థితి రాదు. విశ్వనాథులో ఈ ఆవర్తం తత్త్వం నుండి వ్యవస్థకూ, వ్యవస్థ నుండి వ్యక్తికీ, వ్యక్తి నుండి మళ్ళీ తత్త్వానికి ప్రయాణంగా రూపొందినట్లు ఆయన సాహిత్యకృషి ద్వారా అవగాహన అవుతున్న విషయం.

సంఘ సంస్కరణం, జాతి పునరుజ్జీవనం, సాహిత్యంలో

నవ్యత— ఈ మూడింటి భృన్యా విశ్వనాథ వారి భృగ్గుథం సంస్కరణకు వ్యతిరేకం, కారణం సంప్రదాయాన్ని చక్కగా అర్థం చేసుకోవటం వల్లే జాతి పునరుజ్జీవనం జరుగుతుందని ఆయన విశ్వాసం. కాని వ్యక్తులలో, పరిస్థితుల్లో భిన్నతం ఉండటం వల్ల, సంప్రదాయం అర్థం చేసుకోవటమంటే సంప్రదాయంలో మార్పు రావటం కానే సత్యాన్ని ఆయన మొదట గుర్తించలేదు. దాన్ని గుర్తించేందుకు జరిగిన అన్వేషణ ఆయన సాహిత్య కృషిలో ప్రతిఫలించింది. పోతే, విశ్వనాథ నవలను కావ్యంగా రూపొందించారు. అది ఆయన సాహిత్యానికి కూర్చిన నవ్యత, విశ్వసాహిత్యం తెలుసు నవలకు స్థానం ఏర్పరచిన నవ్యత.

* ‘వ్యామోహ’ మునుది ద్రవ్యము— యందు మగువ్యుల యుదేశాదు— ఒకానొక యూహాయందుగూడ వ్యామోహము కలుగును. ఆ యూహా మనకు బాగుగా గుప్పట్టునిపించును. దానిని యథార్థముగా స్వీకరింతుము, విచారణ చేయము. కొందరకు విచారణవామైన బుద్ధియే యుండదు. ఉన్న వారి మాటయే ఇది.” (17వ అధ్యాయం) — స్వర్గానికి నిచ్చెనలు.

† “An institution appropriate and wholesome for one stage of human development becomes inadequate and even dangerous when another stage has been reached. The cry of conservatism ‘it has always been thus’ ignores the fundamentals of the theory of relativity in philosophy and practice, in taste and morals, in politics and society, of which the ancient Hindus had a clear grasp... while there has been continuity with the past, there has also been progress.... There has been no such thing as a uniform stationary unalterable Hinduism whether in point of belief or practice. Hinduism is a movement. not a position; a process not a result; a growing tradition not a fixed revelation. (The Hindu view of life): S. Radhakrishna.

వగలు యోగులకు రాతి' అన్నది. సాంఘిక జీవితంలో నిమగ్నమైనవారు బ్రతుకుతెరువు నేర్చుకుంటారు. తాత్కాలిక భోగాలను పొందుతారు. ఒంటరితనంలో, ఏకాగ్రతలో మనస్సుని లగ్నం చేసినవారు, విశ్వంలో ఉన్న రయను సిద్ధించుకొని శాశ్వత సుఖాన్ని కరణలానుభవం చేసుకుంటారు... అస్తిత్వవాదులకు ఆధ్యాత్మికస్వప్నం తక్కువ. అందుకని ఒంటరి తనం యొక్క ప్రథమదశను, శాశ్వతదశగా భావించి పాఠ పాటు చేశారు ...." (పుటలు 114—116) ఒంటరితనం అంటే భయం ఎందుకు ? ఒంటరితనం ద్వారానే 'విశ్వంలో ఉన్న రయను' సిద్ధింపజేసుకోవాలన్న నిశ్చయానికి వచ్చిన గోపీచంద్ సాత్రే అస్తిత్వవాదపు పాద్యాలను దాటి ఆధ్యాత్మికము వైపు దృష్టి సారించాడు.

"తప్పు చెయ్యటం కంటే తప్పును క్షమించలేకపోవటం పెద్ద తప్పుని చేసు గ్రహించాను" అన్న గోపీచంద్, స్నేహితుల కృపణత్వాన్ని, విమర్శలనూ 'పండిత పరమేశ్వరశాస్త్రి వీలు నానూ' లో క్షమించలేకపోయాడు ! కాని, ఆ సవల వ్రాయటమే ఒక విముక్తి. కోపతాపాలను ఆ సవలలో క్రమమర్చించటంతో మనస్సు తేలికపడటమే కాదు, ఆత్మవిశ్వాసము దృఢమై తను త్రొక్కుతున్న దారి చూస్తున్న లక్ష్యమును తన ఒక్కడినే కావు, తనతోడివారందరినీ కూడా అనిపించింది గోపీచంద్ కు. 'పరమేశ్వరశాస్త్రి వీలునానూ' కథానందిధానంలో, ముగింపులో, ధ్వనిస్తున్న అర్థం యిదే. మరణశయ్యమీద ఉన్న పరమేశ్వరశాస్త్రి వైదిక సంప్రదాయము. సంస్కృత కళాశాల పేరిట ఆయన చుట్టూ చేరిన సీమంతం మొదలైన వారు ఛాందసులు. కులంలేని సుజాతకూ, పాశ్చాత్య వాసల, గల కేశవమూర్తికి ఆయన అస్తి దక్కుకుండా వాళ్ళు చేసే ప్రయత్నాలు విఫలమై, పరమేశ్వరశాస్త్రి కేశవమూర్తిచే తన వారసుడిగా వరిస్తూ వీలునానూ వ్రాసాడు. శిథిలావస్థలో ఉన్న సంప్రదాయం మరణించినవాడు భారతదేశంలో వైదికసంప్రదాయానికి నిజమైన వారసుడు ప్రాచ్య ప్రాచీన భేదాలు పాటించక వ్యక్తిగతమైన సాధన ద్వారా సనాతన ధర్మంవైపు పయనించే మానవుడు అని ధ్వని ! కాని యీ సత్యం యిప్పుడే బయటపడదు ! సంప్రదాయం వ్రాసే వీలునానూ కాలం అన్న పీఠ కవచంలో భద్రపరచబడి ఉంది!

ఈ ఆత్మవిశ్వాసంతోనే గోపీచంద్ తన జీవితచరిత్ర అది స్ఫురించినంత మేర ఆంధ్రదేశ రాజకీయ చరిత్రా ఒక పెద్ద సవలలో సవనప్రయత్నం చేసి వ్రాయటానికి పూనుకున్నాడు. అదే 'చీకటిగులు' అనే అసంపూర్ణ రచన.

ఈ రచన చూస్తుంటే యిది కూడా 'వీలునానూ' లాగే, మనస్సును తేలికపరచుకోవాలన్న, కాన్ని ప్రాత 'బంధాలను మానసికంగా వదలించుకోవాలన్న, తన మనస్సులోని చీకటి గదుల్లో తేజః ప్రసారం చేసుకునేందుకూ గోపీచంద్ ప్రారంభించిన ప్రయత్నంగా, సాధనగా మాత్రమే తోస్తుంది. సాహిత్యరంగాన్ని ఎన్నడగింది కాదు.

ఆతీతమానవుడు (Superman) 'ఆతీత మానసిక చైతన్యము' (Supramental Consciousness) లక్ష్యాలగా సాధన కుసక్రమించిన గోపీచంద్ సామాన్య మానవుని దైనందిన జీవితాన్ని, అతని ఆర్థిక సమస్యల్ని మరచిపోలేదు. ఈ లోకంలో తను ప్రేమించిన సామాన్యునికి అతని స్థాయిలో అతని సమస్యలను గూర్చి బర్నిస్తూ ఆత్మవిశ్వాసాన్ని, జీవితంమీద ఆకాంక్షనీ ప్రోత్సహించే సందేశాన్ని—తన వీడ్కోలు సందేశంగా—గోపీచంద్ నిక్షిప్తం చేసిన సవల 'యమపాతం'. 'అవమర్శని జీవయాత్ర', 'మెరుపుల మరకలు' సవలల తర్వాత ఎన్నడగిన సవల 'యమపాతం'.

చేస్తున్న ఉద్యోగం, కట్టుకున్న భార్య, అనుకోకుండా పుట్టుకొచ్చిన గంపెడు పిల్లలు—యీ సవలయంలో చిక్కుకున్న సామాన్య మానవుడు వారాయణరావు. సవలయంలో గాను గెద్దులా తిరుగుతున్న వ్యక్తికి ఆత్మవిశ్వాసం, జీవితంమీద ఆకాంక్ష రాసురాసు తరుగుతుంది గాని ఎలా పెంచుకుంటుంది ? సాంప్రదాయికమైన జీవన విధానం శిథిలమైంది, వైదిక ప్రమాణాలు ఎగిరిపోతున్నాయి, సాంఘిక—ఆర్థిక వ్యవస్థలో మార్పు వస్తుందనీ క్రాంత జీవితం ప్రారంభమౌతుందనీ రోజుకురోజూ పెంచుకున్న ఆశలు ఫలించకుండానే పయన్యమైబడి ముసలితనం తరుచుకుపోతోంది. యౌవనంలో నిర్మించుకున్న ఆదర్శాల నిధానాలు పగటి కలలుగా మరిగిపోతున్నాయి. జీవితం యమపాతలా కలం చుట్టూ బిగిస్తూ ఉంటే సామాన్య మానవుడు మృత్యుస్పర్శుని ఆనుభవమైన మృత్యువునే అపహించా లనుకుంటాడు. ఈ విస్మయహనుచి తేలుకోవడం మెలాగ ? విముక్తిమార్గం మేమిటి ?

"జీవితాన్ని కృత్రిమంగా విభజించి, ఏదో ఒక ముక్కను పట్టుకొని అదే సర్వస్వం అనుకోవటంవల్ల మానవుడు ఒక సునిభవించిన సదార్థం అయ్యాడు .... తనకంటే ఘనమైన రక్తంగా ముడుచుకుపోయింది తన భార్య. తా విద్యరూ జీవితం అనే గోడకు కొట్టుబడి ఎండిపోయిన రెండు పిడకలు ...."

... "కట్టుబాట్లు పెట్టుకు రూపురస్మయవాళ్ళు చాడమైతగా తయారవుతున్నారు. అలా కాకుండా జీవితాన్ని ఎడమదా కొట్టేవాళ్ళే విశాల దృక్పథం గడించుకోగలుగుతున్నారు. వాళ్ళు

జీవితాన్ని బహుముఖాలుగా అనుభవిస్తున్నారు. అందువల్ల బహుముఖాలుగా పరిశీలించవలసిన అవసరం కలిగి వారి దృక్పథం విశాలపడుతూ ఉంది.” .... “నేటి మన నైతిక విలువలు వట్టి నిషేధాజ్ఞలే..... నిషేధ బుద్ధితో జీవితాన్ని చూచిన ఏ వ్యక్తి వికసించడు. వికసించని ఏ వ్యక్తికి విముక్తి లేదు. జీవితాన్ని బహుభంగుల అనుభవించిన వ్యక్తే సంచూర్ణ తనను పొందగలుగుతాడు” .... “డబ్బు వ్యసనమైతే, భోగాలు ములుకులైతే, ఇంద్రియాలు గుర్రాలైతే, మనస్సిక ముళ్ళ కిరీటమైతే ఇక జీవితానికి ఆదర్శం ఏమిటి ? విముక్తి,” సంద్రాయనానీ, నైతిక విలువలనీ, ఆదర్శమనీ మానసికంగా ఘనీభవించిపోయి, జీవితాన్ని నిరాకరించటం ద్వారా జీవిత రహస్యం అవగతంకాదు, విముక్తి లభించదు. జీవితాన్ని యథాతథంగా అంగీకరించి అనుభవించాలి. “జీవితానికి పెడగా నిలుచున్నవానికంటే అన్నివిధాలా జీవితాన్ని అనుభవించేవారంటే నాకు ఇష్టం. ఒక్క యిష్టమే కాదు, సమ్మతం కూడాను” అంటాడు గోపీచంద్.

“పరిస్థితులు మారిపోతున్నాయి. విలువలు మారిపోతున్నాయి. జీవితం మహావేగంగా ప్రవహిస్తూ ముందుకు ఉరకాలెక్కుతూ ఉంది. ఆ వేగం ఒరిపిడికి విస్తారతమైన అందసందాట ఆనేకం బహిర్గతమయి కనలకు విడువబట్ట గొల్పుతున్నాయి. అవి క్రొత్తవి గనుక, బహుశా మనకు అందుబాటులో లేవు గనుక, వాటిని నిరసించడం జరుగుతూ ఉంది” అలా కాకుండా జీవితదృశ్యాన్ని సరిక్రొత్తగా ఉత్పాదాంతో అవలోకిస్తూ ఉన్నటువంటి కావాలి మానవుడు అంటాడు గోపీచంద్. మానసికంగా ఒక రకపు విలువలకు అంటేపెట్టుకొని, పరిస్థితుల ప్రభావం అనుభవిస్తున్నప్పుడు “అడుగు తొక్కవలసి వచ్చినప్పుడు ఏడుస్తూ తొక్కి .... కాళ్ళ కడగవలసి వచ్చినప్పుడు అంతకంటే ఏడుస్తూ కడుక్కునే” మనస్తత్వాన్ని వదిలిపెట్టుకొమ్మంటాడు గోపీచంద్. విలువల సాపేక్షము (Relative) : “ప్రతి మానవుడూ జీవితానికి తన పరిస్థితికి అనుకూలమైన అర్థం చెబుతాడు.” జీవితాన్ని జీవించటమే ప్రధానమైన విలువ. అందుకు అనుబంధమైన విలువలు : నూరటం, ముందుకు పోవటం, రిస్క్ (Risk) తీసుకోవటం అని పేర్కొన్నాడు గోపీచంద్.

కథానాయకుడైన నారాయణరావు ఆలోచన క్రమంగా పై చెప్పిన రీతిగా రూపొందుతుంది. కానీ, గతంతో తెగ భేదం చేసుకునే శక్తి తనలో ఉందా ? అని సందేహిస్తాడు.

అతని కొమార్తె ఆలంధతి సమాధాన మిస్తుంది : “ఎందుకు కాదు నాన్నా ? కడలదలచుకొన్నాళ్ళు ఎప్పుడైనా కడలవచ్చు. కాటికి కాళ్ళు చాచుకున్న వాళ్ళు కూడా కడలవచ్చు.... “పరిస్థితుల ప్రభావం” అంటున్నారని గాని .... మానవుడు పెరిగిన కొద్దీ పరిస్థితుల ప్రభావం క్షీణిస్తుంది .... మన సంకల్పంతో ఏదోలోపం ఉండి, చిటికీ మాటికీ పరిస్థితులను సాకుగా, దానిగా వాడుకుంటున్నామేమో ననిపిస్తున్నది నాకు.” అతని భార్య రాజమ్మ అంటుంది : “నా మనస్సుకి ఒక కొత్త పడక మురిస్తూ ఉంది. ఆ పడకను అందుకోగలిగితే ఎవ్వరికీ ఇబ్బంది ఉండదని అనిపిస్తున్నది. పడక తప్పి మనం బాధపడు తున్నాం గాని, నిజానికి బాధపడవలసిన అవసరం ఈనాడు నాకేమీ కనపడటంలేదు. మనకంటే బీడవాళ్ళూ, దురదృష్ట వంతులూ ఎంతమంది లేరు ? వాళ్ళకు లేని వేదన మనకు ఎందుకు ఉందా ? ఎవరి బ్రతుకు వారిది. ఒకరితో పోల్చు కుని వ్యధ పడటం ఎందుకు ? మనం చూడగలగాలే గాని ఏ పడకలో ఉన్న మాధుర్యం ఆ పడకలో ఉంది. అడుగు తప్ప కుండా పడితే సరి.” ఇదే గోపీచంద్ సందేశం.

సాహిత్య వ్యవసాయమూ, సత్యావేషణమూ జీవితంలో ఒకటైన రసయంత గోపీచంద్. ఆయన దృక్పథం “పాతూ వాడవు” గట్టు తెంచుకొని విస్తరిస్తూ “అతీత మానసిక చైతన్య” సాగరంగా రూపొందింది. సమకాలీన భావ సంచలనంతో పాతవాదానికి, అన్వేషవాదానికి సాహిత్యంలో చక్కని రూపు రేఖలు దిద్దిన భృతి గోపీచంద్. తద్వారా తెలుగు సవల క్రొత్తదారులు తొక్కుటం జరిగింది. సంఘ సంస్కరణ, జాతి పునరుజ్జీవనం, సాహిత్యంలో నవ్యత—యూ మూడింటి దృష్ట్యా గోపీచంద్ దృక్పథం ఒక క్రమ పరిణామానికి లోనై సమన్వయాన్ని సమగ్రతను సాధించింది. నవ్యతను ఆపేసేవలం జీవ లక్షణమని గోపీచంద్ ప్రగాఢ విశ్వాసం. “ఎప్పటి కప్పుడు ప్రమాదాలను ఎదుర్కోవలసి వచ్చినప్పుడే కదా మానవుడు క్రొత్త క్రొత్త విషయాలను కనిపెట్టేది. మానవునిలో ఉన్న సృజనశక్తి విజృంభించేది. మానవుడు దేవుడయ్యేది.... భౌతికజీవితం మానసిక జీవితాభివృద్ధికి ఉపాధిగా మాత్రమే వ్యవహరించాలి .... మానసిక జీవితం చూతన శక్తులనూ, చూతన విలువలనూ తెల్లపెడుతుంది ..... ఈ స్థితిలో మానవుడు ఏ పరిస్థితుల్లోనైనా, ఏ ప్రభావంలోనైనా తన వ్యక్తిత్వాన్ని కాపాడుకోగలుగుతాడు. అన్ని ప్రభావాలనూ, అన్ని పరిస్థితులనూ తనలోనే పొందగలుగుతాడు. దివ్య జీవనాన్ని సృష్టించ గలుగుతాడు.” గోపీచంద్ విశిష్టకూ విశ్వాసానికి అతీతమైన సృజనాత్మక దృక్పథాన్ని అందుకున్నాడు.

కామన్ వెల్త్ చిత్రకళా ప్రదర్శన

హాంగ్ కాంగ్ రెండు మూడు మోడర్న్ చిత్రాలను ప్రదర్శించింది. కానీ ఏమీ బాగుండలేదు. షై సీను పద్ధతిలో వేసిన చిత్రాలు బాగున్నాయి. టై మింగ్ చిత్రించిన "Vulture" అన్న చిత్రంతో గ్రద్దలో తీక్షణతను, దేఖలలోని గరుకు, సూది మొనలాంటి పద్ధతిని మెచ్చుకొనవలసివుంది.

పాకిస్తాన్ అన్నీ అధునాతన చిత్రాలను ఏడింటిని ప్రదర్శించింది. అన్నీ దాదాపు అనుకరణలే. అమెరికన్ చిత్రకారులు Klein కు, John Marin పీటిరంగుల చిత్రాలకు వమూనాలుగా ఉన్నాయి.

నైజీరియా, సెరిలిన్, సునా, నార్తర్న్ రొడ్జీషియా, ట్రెనిడాడ్ అండ్ టోబాగో, పింగ్వుార్, మాల్దీవా, నులయా, జమైకా, ఈస్ట్ ఆఫ్రికా (తాంగనికా, ఉగండా, కెన్యా, జాంజిబార్), బ్రిటిషు గయానాలు చిత్రాలను ప్రదర్శించాయి. ఈ దేశాలవారి చిత్రాలలో ఒకటో రెండో చెప్పుకోతగ్గవి ఉన్నాయి. అంతా చాల, చాల నాసి రకమైన చిత్రాలను ప్రదర్శించాయి.

మొత్తంమీద చిత్రాలు విరాళమ కలుగజేశాయి. మొట్టమొదటి సారిగా ఇంత పెద్ద ఎత్తున దాడి జరిగి కామన్ వెల్త్ చిత్రకళా ప్రదర్శన గురించి ఒక కాలంలో ఆరు, ఏడు అంగుళాల కంటే ఎక్కువ ఏ పేపరు వ్రాయలేదంటే లండన్ లో ఎంత వరుకులేని చిత్రాలతో గ్రహించగలరు. చిత్రాలతో అధునాతనత్వాన్ని (ప్రాశ్నాత్మక చిత్రాలకు) తయారు చేశారో కామన్ వెల్త్ దేశపు చిత్రకారులు ఈ ప్రదర్శన తెలుపుతుంది. ఆస్ట్రేలియా అందరి మన్ననలను పొందింది. ప్రాక్ దేశాలన్నీ స్వంతంగా ఒక భావాన్ని బలమైన, మాత్తు పద్ధతిలో చెప్పాలంటే చాల కాలం వదుతుందనిపించింది. 85% చెడ్డ చిత్రాలలో మిగిలిన చిత్రాలు మినుకు మినుకుమనే ఈ ప్రదర్శననుండి, ఇంత దూరం రెండు రూపాయలు ఖర్చు పెట్టి ఎందుకు వచ్చానా అనిపించింది. లండన్ లో ప్రముఖుల ఎందరి ప్రదర్శనలో చూచిన నాకు.

దశావతారములు క్రమాలంకారము

సీ. శ్రుతి సుధాత్మా భక్త సురజననీ వధూ
మల్ల శంకర ధర్మ మహిళ బుద్ధిః
గగ, కూర్మ, కిటి, నర, మృగ, కుబ్జ, రామ రా
మానంత, బుద్ధ, కల్క్య హ్వయముల
నముచి, మందర, కుదానవ బలార్జున పంక్తి
ముఖముష్టిక స్త్రీ విముక్త ఖలులః
దద్యుచ్ఛ, కర్పర, దలష్టాగ్ర నఖ పద
పరశు, బాణ, హలాంగ, ఖరపుటములః

గీ. శిరివి, తాల్పి, యెత్తి, చీరి, బంధించి, ని
ర్జించి, యేసి, యేర్చి, చెఱచి, మట్టః
గడగుచున్న శౌరి కరుణా విధేయుఁడై

మనల కోర్కెలిచ్చి మనుచుఁగాత

సూరయ-కన్నప్ప పరిత్రః

“నృత్య రత్నావళి”

శ్రీ నే. శ్రీ. కృష్ణమూర్తి

(గతసంచిక తరువాయి)

తంజావూరు నరస్మతి మహల్ పుస్తక భాండాగారమున
B. 11540: D1067 L. యను సంఖ్యాసూచితమైన
ప్రాతప్రతి * ‘నృత్య రత్నావళి నాట్యలక్షణ’ మని యున్నది
ఈ తాతప్రతి గ్రంథాంతమున (100.B) పుట :

“సంగీతశాస్త్రం నృత్య రత్నావళి అధ్యాయాలు (8)
ఆకులు 100 ట్కి తెలుగు లిపి పుస్తకం 1
నగర వెంకటసుబ్బయ్య చాతను వ్రాయించినది.
కాల్కికమాసం 12 తేదీ సంపూర్ణ మయినది.
గ్రంథ సంఖ్య శ్లోకాలు 1900 ట్కి పు 1 ఆర్భవర్షం
రవీజాను నెల 25 తేదీ నమావ ము.”

నాల్గవ అధ్యాయమున కరణ, అంగహారములు వివరింప
బడినవి. తరువాత ప్రాతప్రతియందు దేశీ నృత్య విషయ
ముల ఆరవ అధ్యాయముగా గద్యమున వ్రాయుచున్నది. పిమ్మట
ఏడు, ఎనిమిది అధ్యాయములతో గ్రంథము పూర్తియగు
చున్నది. కాని 7, 8, అధ్యాయ విషయ వివరణ శీర్షికలు
ఆయా గద్యములందు సూచించబడలేదు.

పంచమాధ్యాయము ఈ తెనుగు లిపియందు మృగ్యము.
ఈ కావ్య పన్ను ప్రదర్శనా క్రమమును పరిశీలించిన, ఆ లోటు
పడిన అధ్యాయము ‘రస—భావ’ ముల గూర్చి యుండు
నేమో! నృత్యశాస్త్ర వివరణలో ‘రస—భావ’ విషయావిష్కర
ణము మేరువున వంటిది. తదితర ప్రతుల పరిశీలించి రస—
భావ విషయముల గూర్చి, జాయసేనాని యెట్లు వ్రాసినది
తెలిసికొనవలయును.

షష్ఠాధ్యాయమున వివరించిన విషయములలో పేరెన్న
దగిన ముఖ్య ప్రస్తావన దేశీలాస్యంగముల గూర్చినది. ఇవి
మున్నది మూడుగా వివరింప బడినవి.

(1) సుకలాసం, (2) ఉరోంకణ, (3) భావః, (4)
ధరహారం, (5) నత్తిర్క (?), (6) దేశీకారం, (7) విజావణం
(8) ఢిల్లాది, (9) వచణః (10) గీతవాద్యత, (11) అభినయ
(12) క్షోణులికా, (13) ఓయూళ, (14) విశిలి, (15) అంగ
హార, (16) ముగ్ధధర్మం, (17) అంగవే, (18) వివర్తనమ్,
(19) రూపక, (20) ముఖరసః (21) విహసి (22) ధనక,
(23) తత్త్వం, (24) ద్వితత్త్వం, (25) రసవత్రి, (26) మన్య

ణత, (27) అనుమాన, (28) ప్రమాణ, (29) లంఘి త, (30)
అంశగతి, (31) మనంధి, (32) పాదపాట, (33) చండ.

(పై లాస్యంగముల లక్షణములు కొన్ని ప్రాతప్రతి
యందు సలక్షణములుగా లేవు.)

సంగీత రత్నావళియందు ఈ క్రింది పది, దేశీలాస్యంగము
లుగా వివరింపబడినవి.

(1) చాలి, (2) చాలివడ (3) లఢి, (4) సూక, (5)
ఉరోంకణ, (6) ధనక, (7) అంగహార, (8) ఓయూరక, (9)
విహసి, (10) మన.

జాయ సేనాని (2) ఉరోంకణము, (15) అంగహారము,
(21) విహసి, (22) ధనక దేశీ లాస్యంగముల లక్షణములు
పొగ్గలుని లక్షణములతో సరిపోవుచున్నవి. వ్యత్యాసములకు,
లోపించినందులకు కారణములు, ప్రాంతీయత, సాంప్రదాయ
ములే.

జాయసేనాని.

(2) ఉరోంగ (క) ణము.

ఊర్ధ్వధః పురతః పశ్చాత్

స్కంధ యోస్తన యోరపి |

ద్రుతం విశంబితం యద్వా

లలితంతాళ మానతః||

పర్యయాచ్చాలనం యత్ర

స్వీదుక్తం తదురోంకణం|

పైకి, క్రిందికి, ముందుకు, వెనుకకు స్కంధమును,
వక్షః స్థలమును, ద్రుతముగా, విలంబితముగా, లలితముగా,
పర్యాయముగా తాళమాత్రము (9") చాలని మొదలగుట
ఉరోంకణము.

పొగ్గలుడు.

(5) ఉరోంకణము VII. 1211—2.

* ఈ తెనుగు లిపి ప్రతిని బ్రహ్మశ్రీయుతుల. ప్రాసె
నర్ విదదహాలు వేంకటరావుగారు కు ప్రాప్తిపజ్జెసిరి.
గ్రంథలిపిలో గల ప్రతి మరొక్కటి పరస్పర మహల్లో
కలదు.

“పు త్య ర త్నా వళి”

విలంబేనా విలంబేన

కుచయోరు ఫ్పజ శీర్ష యోః |

లలితం చాలనంతిర్య

క్రజ్జాః (ప్రాచూరయోగజన్మం ||

(దుతముగా, విలంబితముగా రొమ్మును, భుజశీర్షముల అడ్డముగా, లలితముగా చాలనమొనర్చుట ఉరోగణము.

జాయ సేనాని

(15) అంగహార.

సమర చావలతేనాంగ

యష్టి పార్శ్వ సుయేన చేత్ |

సవిలాసా మిళితాత్త

లయావినః (?) మతిః క్రమాత్ ||

పారణా దంతరంగాణా

మంగహార స్త్రామతః |

సమరాంగణా మందలి భనుస్సువలె వర్తకి అంగయష్టిని సవిలాసముగ తాళలయానుసారముగ వంచుట అంగహారము.

సాధలుడు VII. 1213.

(7) అంగహార

సతాల లలితో పేతా

క్రమాత్కాయార్థ యోర్ముతిః .

ధనుర్వదంగ హారాప్య

దితి నిశంక భాషితమ్ ||

తాళ లయలకు సమన్వయించును శరీరార్థముల (స్త్రీ, కింది) భనుస్సువలె లలితముగా వంచుట. అంగహారము.

జాయ సేనాని

(21) విహసి.

స్మితం వక్రస్య విహసి

వద్యస్యేన మనోహరం.

ముఖమందలి స్మితము, వద్యమువలె మనోహరముగా నుండిన విహసి.

సాధలుడు. VII. 1214—15

విహసి.

స్మితం స్వాద్విహసీ యస్త

శృంగార రసనిర్వరః |

అభ్యుద్ధావ్య విహతి

మాక్షాః వక్రస్యగ్రభంగి భాక్ ||

శృంగారరసాత్మకమైన విఘ్నావగమ, సూచితా సూచ్యముగ, లలితమై యుండుట. ఈ నగపు అభ్యాసముచే ప్రకటించునదికాదు.

జాయ సేనాని

(22) ధనక

చంచరీక సమద్భుష్ప

గుచ్ఛ తీ లానుకారిణే |

స్తనాదో దేశ ధమసా

దవ్యాత్ర స్తేన వర్తకః ||

పాద్యమన విలాసార్థం

స్తనయో సమనం సక్యత్ |

మధ్యే మధ్యే ప్రకుద్భిత

స్వత్తస్య ధనక స్త్రా ||

తుమ్మెదల దండుచేరి యుండుటచే (వాలిన పుష్పగుచ్ఛముల సోలిన స్తనద్భుయమును మధ్యమధ్య వంచుట (?) సాధలుడు VII. 1212.

ధనకః స్వాత్మ లలితం

స్తనాదో వమనం లయాత్ .

స్తన ప్రదేశమును లాలిత్యముతో వంచుట ధనకము.

ఇందు జాయ సేనాని ‘అంగహార’ మను శబ్దము యొక్క భావమును రమ్యముగా విరుక్తింపచేసాడు.

పారణాత్ అంతరంగాణావ్ (సామాజికముల) అంగహారః’

లలితముగా, సౌందర్యయుతముగా వివిధాంగ, ఉపాంగ (వత్సంగముల విన్యాస మొనర్చు వర్తకి, సహృదయులయంత రంగముల పాలించునటు తత్వము. కేవలము లోచనా భృష్మలే చాలును. అంతరంగముల అకర్షణాజాలముల లోచనగుటకు !

జాయ సేనాని విసారముగ పుత్య సదర్శనముల వీక్షించి తనకు యమభవ వేదితములగు పుత్యభంగులను సమీకరించి తర తరములవారికి వీటి రహస్యముల వందించుటకై, పుత్య విషయముల తాస్త్ర విజ్ఞముచేసి ‘రత్నాకరము’ను సంకలన మొనర్చెను. సంగీత రత్నాకరమందు దేశీ పుత్యమును గూర్చిన విషయావిష్కరణము లెప్పువై వది, గాణవై నది.

షష్ఠాంధ్యాయంతమున దేశీలాస్యాంగముల కనువగు తాళముల గూర్చి, గ్రంధకర్త వర్ణించెను.

శిక్షాపద్ధతి (ఉపశీర్షిక)

సప్తమాధ్యాయ పూర్ణభాగ ముఖమున పుత్యవిద్య ప్రారంభింపవలసిన శుభసమయము, వర్తకీ వర్తకుల వయస్సులూ, శిక్షణాపద్ధతి, కలావిద్య పూర్తియైన తరువరి అచార్యునకు సమ్యావమును, ప్రదర్శన యోగ్యత (ప్రాప్తించునాడు చరమ ప్రబోధముగా గుర్రువు చెప్పవలసిన పంచశీలములూ, నేటికివి వర్తన విద్యాభ్యాసము వధింపించువారికి ఉద్బోధకముగా నున్నవి.

వృత్తారంభమునకు రిక్త తిథులు వర్జియములు. మిగిలినవి శుభప్రదములు. బుధ, గురు, శుక్రవారములు, హస్త, శతభిష, పుష్య, అనూరాధ, దినేష్ట, రేవతి, జ్యేష్ఠ, నక్షత్ర కాలములు మంగళ సూచకములు.

నాట్య విద్యా శిక్షకు యోగ్యుడుగు రంగభూమి స్థిరమై, మృదువై, తెలుపుగా గాని, నలుపుగా గాని యుండవలయును. ఈ రంగ ప్రదేశమునకు, సౌధములు, కేళివనములు, రవ్వ మగు పచ్చిక గల బయళ్లు, శుభముగు మరేచేని స్థలములు యోగ్యములు.

విద్యాప్రాప్తి నభిలషించు వర్తకి ప్రారంభమున 6, 7, 8, 9, (గౌరీ, రోహిణి) సంవత్సరముల వయస్సు గల కన్యలుగా నుండవలెను. వారు అక్షరక (చల్లడములు) వననారంభ కృతులుగ నుండవలెను. వీరికి వర్జనమునై కందుకధారణము చేయు వయస్సు దాటరాదు.

విద్య నభ్యసించువపుడు గాత్ర సౌష్ఠ్యవ పరిణామ ప్రాప్తికై, మృదువై, నిర్బద్ధమై, పట్టుకొనుట కనుచై మూలమునుండి పిడు గణువులు గల వేణకాష్టమును స్థంభములపై కట్టి యుంచవలెను. 1 (Barre for Ballet Learners) విద్య నేర్పు కాలమున పై వంశదండమును పట్టుకొని, ఆచార్యోపదేశానుసారముగ మార్గదేశి పృథ్వీములలో ప్రథమమున నుకరములై నవి, పిదప క్రమముగా కఠినములగు పృథ్వీభంగులను, నిత్యమును స్వల్ప స్వల్పముగా, యథా క్రమముగా నభ్యసించవలెను.

ప్రయోగములు పిద్దిలించిట్లు గుర్తించిన పిదప, గురువు తాద్యములతో, పిదప వక్రవాద్యముతో, అటుపైన గీతముతో ఆయా ప్రయోగములను చాతులచే చేయించవలెను.

విద్యార్హక్షణ పూర్తియైన పిదప నాట్యచార్యుని, శుభ దినమున స్వల్లాంబరధారితో సత్కరించవలెను.

ఆచార్యుని చరమప్రబోధము

వర్తకి, గీతవాద్య వర్తకమున ప్రాశస్త్యమైన పిదప, సారసర్యాగము, అభ్యాస గోచరము వగు సార్వత్రిక పంచకమున, నిలికికొనియెప్పుడు పృథ్వీ విద్యా రూపస్వరూపు ఉత్తిర్ణత చెందిన అభినేత్రికి ఆచార్య దుపదేశము చేయవలయును.

1. గీతాస్యనయ వాచనైః
భావాన్ దృష్టి విచేష్టితైః
హస్తైర్ద్యంబులయ నుద్ధృతం
వర్ణన్ సాత్తైః ప్రదర్శయేత్

2. గీతాక్షర సమం వాద్యం
..... గీతమేవచ

లాస్యంగ పాతహస్తాదైవైః
తస్మిన్తైః పృథ్వీ మాదతేత్

3. ప్రాణేశం భావయంతి స్వం
అనమంతి నభావంతి
గీతార్థా పతితాన్ భావాన్
వ్యంజయన్ త్యమరంజయేత్
4. యేషు యేషు ప్రయోగేషు
ప్రేక్షకాణాం రుచిర్వచేత్
.... సమ్యక్జ్ఞానే గీతకామం
భంగ్యతాంసైన్ ప్రదర్శయేత్
5. రసానాం వినియోగేషు
యతోహితోః కరోభవే
దృష్టిర్మనశ్చ భావశ్చ
తత యేన భవేత్ క్రమాత్
రసానాం పునరుత్పత్తిః
భావైర్చవతి భావితైః

(1) గీత భాగములను అంగ విద్యానములతోను, భాగములను దృగ్విలాసములతోను భావ, వద, అర్థములన హస్తములతోను, రయను పాదములతోను, వర్ణములన (స్వర వర్ణముల) పాతములతోను ప్రదర్శించవలయును.

(2) వాద్యము గీతాక్షరము గుణముగ నుండవలెను .. గీతానుగుణములగు లాస్యంగ, సాత, హస్తాదులతో పుత్ర మొనర్చవలెను.

(3) ప్రాణేశుని భావించి నభావతికి ననుస్కరించి, గీతార్థమున నేర్పడిన భావములను వ్యక్తీకరించుచు, (సహృదయులను) రంజించుజేయవలయును.

(4) ఏయే ప్రయోగములందు నభ్యుక్తులకు అభిరుచి కలదో చక్కగా తెలిసికొని ఆయా ప్రయోగములను ప్రదర్శించవలయును.

(5) రసముల వినియోగమున హస్తములబట్టి దృష్టి మనస్సు భావముల కేంద్రీకరించవలయును.

భావములను భావించి రసమత్పుష్పముగుచున్నది.

1. "Barre" Definition taken from "BALLET" by Arnold Haskell.

198. Barre : 'A rod running round the walls of a dance-Studio which the pupils hold during their first exercises and while they are being placed. It steadies them, taking the place of the partner's hand.'

దేశీ(య)నృత్యములు

నృత్యనాధ్యాయ ఉత్తర భాగమున పేరణి దేశీ వర్ణతి ప్రేక్షణము, నూఢ, శుద్ధసాలగ, రాసకం, కంచీ, చర్చరి నాట్యరాసకము, దండరాసకము, చిందు (తు), కండు: నృత్యము, భండికనృత్యము, ఘటివిక్రి, చారణ నృత్యము, జహ రూప నృత్యము, కోల్వాటక లేక కోలాటము మొదలగు వానిని గూర్చి జాయనార్యుడు నృత్య రత్యావళియందు వివరముగ తెల్పెను.

ఇందు పేరణి, చారణ, కోల్వాటకములగూర్చి కొరజ దేవుడును చెప్పెను. నందికేశ్వరుడు తన భరతార్ణవమున, పేరణి, ప్రేంఖణి, దండరాస్య, కలములగూర్చి తెల్పెను. సోదర: కురులమండి పోలికలకొకటే ఈ వ్యాసమున వసు ప్రదర్శ నము చేయ

పే ర ణి :

సంగీత రత్నాకరము VII. 1301—1302.

భస్మాదిశ్శేత లిప్తాంగో బిభ్రన్ముండం శిఖాః |
భ్రాజద్వర్ణరీకాజాలం జంఘః శరీరపేశం ||
వంచాంగ కుశలస్థైర కలాలయ విచక్షణః |
సభాజన మనోహరీయో నృత్యతి న పేరణీ ||

మర్దవో, విషయం భవాశ్రయశ్చక్ర విచారకః |
భరతార్ణవము : పే. 371. శ్లో : 731—732.

భస్మాది శ్శేత లిప్తాంగో బిభ్రన్మున్దం శిఖం శిః |
భ్రాజద్వర్ణరీకా జాలంజంఘః శరీరపేశం ||
వంచాంగ కుశలస్థైర కలాలయ విచక్షణః |
సభాజన మనోహరీ నృత్యత్య పేరణీ మతః ||

(నందికేశ్వరుడు ప్రాచీనుడు)

నృత్య రత్నావలి VII అ.

రజంకో రూపనంపన్యః ప్రద్యోతో భ్యాతవంశజః |
..... రసికస్తావేదీ గమక కోవిదః ||

ధ్వని శారీర సంఘనో రాగాంగాది విచక్షణః |
వంచాంగ కుశలోఽప్యంగ పుర్ర భాషివిశారదః ||
మముఖః వాద్య విక్రొత్తః స్రావోచితభూషణః |
గాథాగీత ప్రబంధానాం లాప్యంతానాం వర్ణతి ||

పేరణి వ.తః |

విద్యాన్ ఉత్కులతి పూర్వేషు కరణేషు సలాహః ||
భూషణై ర్భూషితో భాషణ్య స్సోద్యుతితవిప్రః ||
శిఖా వామ్యుండిత శిరం దధత్పునై నలాధరం |

బిభ్రద్వర్ణరీకా జాలే జంఘయో భ్రష్టానంయుతే |
వికతో ధృంద్య కోవాసి క్రమాత్పూర్వ ప్రవేశితై |
చతుర్విరధ వాద్యే దహ్యే భిర్యస్స యోభక్తైః ||
లభితస్సహిత నృప్య ధధా వై స్తుల్య వేదతాం |
నమపాదేన వాలిన్మన్ భుజంగ త్రాసితేనవా ||

.... తేయమని కాక్షేపే సతిరంగభువం విశేత్ |

(ఇందలి పాఠము Text—సంస్కరించవలయును).

పేరణీయనగ అహార్యాదివేషము ధరించిన యొకపాత్ర. ఈ నటున కుండవలసిన గుణసంపత్తి, ప్రయోగమందుండ వలసిన వేషరూప మిందు. వర్ణించబడినవి.

పేరణి గుణములు :

రంజకుడు, రూపనంపన్య ప్రద్యోతనుడు, కులీనుడు, రసికుడు, తాళవేది, గమక కోవిదుడు, ధ్వని శారీర సంపన్నుడు, రాగాంగాది విచక్షణుడు, పేరణి ప్రయోగమందుగల వంచాంగము లందు కుశలుడు (నృత్య, కైవార, మర్దరీ, వికట, శీత) సర్వ భాషా విశారదుడు, సుముఖుడు, వాద్యవిదుడు, స్రావోచిత భూషణుడు, గాథాగీత ప్రబంధజ్ఞుడు, విద్యాంనుడు, ఎగురుట యందును, కరణముల ప్రయోగమున, 'లాపనముగ చేయగల వేర్చరి, భ్రమరీ భంగుల తెలిసినవాడుగనుండు నర్తకుడ. పేరణి.

ఈ వేషధారి భూషణముల ధరించవలెను. శరీరముః భస్మము పూసికొని, విగ్రహము కాంతియుజముగ మంద దగును. శిరోముండనయుతుడై, శిఖా మూత్రము కల్గి యుండవలెను.

ఒకచేతిలో కుటిలకమును (రంగయప్పి)? రెండః చేత చామరమును ధరించవలెను. తోటిపాత్రములు ఒక్కొక్కర గని, జంటలుగాగని, చరుసగాగని రంగముపై క్రమముగ ప్రవేశించవలెను. వారందరు 4, 6, 8 మంది పేరణిని చుట్టి పరియాకారముగ నుండవలెను.

ప్రవేశ సమయమున నమస్కారమునగాని, భుజంగ త్రాసీ మున గాని, తెలుసు ప్రక్కకుత్రోసి, రంగ ప్రవేశము చేయ వలయును.

(తరువాత వంచాంగములు, అందలి మర్దరమంద యేడు విభాగములు వర్ణించబడినవి)

రాసకము

12, 16, 18, వాయికలు పరియాకారముగ (పిం భావమున) పుత్య మొనరవుట. వాయిక ఊరువులు చేలముల వస్త్ర ధారణపై యుండవలెను (చేల ఒడ్డురుకం.) లోః చేలముగాని అక్కోరుకముగాని ధరించవలయును. కార్వాస (మాల్గుచొక్క)నుతొడిగి, ధమ్మిల్లముగాని, వేణిగాని క

మంత్రీరములు, కంకణములు ధరించవలెను. యువ్వ నలై, మనోహరముగానుండి, సీవర ఊరన్నములు కల్గి యుండవలెను. (కటి ?)

వాద్యములతో జంటలుగా యువవిక గర్భమునుండి, పార్శ్వ భాగములనుండి, రంగముపై ప్రవేశింపవలెను.

(ఇచ్చట వ్రాతప్రతియందు మంచి శ్లోకములలో ముఖ్యాక్షరములు లోపించినవి.)

గాయకులు బుతువున కమగుణములగు రాగములతో గానము చేయుచుండ చర్మరీ మొదలగు ప్రబంధములతోను, ఖండమండల చారులతోను, ముఖ్యలాస్యంగములతోను, గీతా ర్థాభినయ మొనర్చుచు చిటికెలబూని లయానుసారముగ, చిక్కిని దట్టముగు వివిధములగు బంధములతో నృత్యమొనర్చ వలెను.

నాట్యరాసకము 1

వనంత కాలమున యువనానన మత్తలగు నాయికలచే దేశియములగు దోలగీతికలతో భూపతి చరితమును వదార్పాభి నయము చేయు నృత్యము.

దండరాసకము

ఇందు 8, 40, 64, 128 నాయిక పాత్రములు పాల్గొనవచ్చును. మూర (అరత్తి) మానముగల పాదపును, అంగుచ్చ మాత్రము మండముగల్గి కొనన బంగారుతోడగు లుండి, నునుపుగా, చిత్రవర్ణములతోనుండి, మంగవెక్కితో చేయబడిన దండముల ఇరుచేతులతో ధరించవలెను. అధవా పాలచెట్టు కొయ్యలుగాని, చేతియ సంప్రదాయాను సరణ మగు మఱియే దారువులు ప్రయోగార్హములు.

వాదకులచే వాద్యములు మ్రోగుచండ లాస్యంగ, భ్రమరీ, పాద, చారులతో, ధనురాకారముగ ఈ బృందము తిరుగ వలెను. సవ్యాస సవ్యములుగా, చక్రవలయాకారముగ, నశ్శబ్దముగా అయిదు మారులు ఈ దండముల కలుపవలెను. సభసభ్యక్షింపి యున్న రాజాకోరిక ననుసరించి యథాక్రమముగా ఈ కోలాట 2 నృత్యమును జరుపవలెను. ప్రాధాన్యత గిక్కితములగు నృత్యమును ప్రయోగింపవలెను.

భరతార్థనమున : పే. 378. శ్లో. 745-749.

యత్ర సంభూయ మహితా వరస్వర మనోహరమ్ |
దండై ర్దం డై శ్చ నృత్యంతి నృత్యం తద్దండ లాస్యకమ్ ||
మాధ్యమాంగులి సత్సూక్ష్మం దీర్ఘంప్య త్పాదశం
గుండ్ |

లాస్య పాదాస్య మిత్యేతద్గణం దేశికర్తృభిః ||

పాదాక్షరేణ సంయుక్తం భ్రమరీ నృత్యసూచరేత్ |
సమస్తానక మాశ్రిత్య సశ్చితాం వివాదుకమ్ ||

(ప్రేక్షాస్థానక పటి కేన గతిభిః, విశేషః |

అనేకైః పాదవిన్యాసైర్దండ లాస్యం సమాచరేత్ ||

ఈ దండభాగములందు వేంచేసియుండు దేవతలు. 749-51

దండమాలై స్థితో బ్రహ్మ దండమధ్యే సదాభవః |

చంద్రాగ్ర మాధవో యక్షే చండశబ్దైశ్చ నాంచరి ||

చింద్రు

ఈ చేశీ నృత్యము శివార్చనములందు ప్రయోగార్హముః వృద్ధంగ, శకట (?) కంచుతాళ, కావళి, వాద్యములు మ్రోగు నుండ, అయానుసారముగ, రుద్రాక్షలు ధరించి, చిత్తముః పూయబడిన త్రిపుండ్రముల ధరించి, శివలెంకలు వరుసలుగా నిలువబడి, సంతోషముతో చంద్రశరీరరంగులై గానముః చేయుచు, యథోచితములగు అంగములతోను, లాస్యంగముల తోను, పాదగతులతోను, ఎదురెదురుగా నిలుచుండిగని, నిర్దిష్ట రూపములగు మందలా లాటములుగా నుండి, స్వల్పమొనర్చుట.

ఈ నృత్యముః శివప్రీతిరర్పే నది. సుఖీయుః సరి లాళములతో కూడిన ధ్వనులను, నోటితో తాళాను గుర్గా మగు నూలంతోను, చారులు, గిరులతో కూడిన పాదపటనముః లతో, గీతాభినయములతో కూడిన ద్వినదములతోను (పిటిచే విందులందురు) యోవనవతులు సువేషలై నృత్యమొనర్చుదురు. (వ్రాతప్రతియందు ఈ వర్ణనము కొంత లోపించినది.)

కందుకనృత్యము 3

వద్యగోమూత్రిక, నాగ, చక్ర, మొదలగు వాద్యములు ధ్వనించుచుండ, చేతియ వర్ణనమందు పేర్కొనబడిన ప్రబం

1. ఈ పేరుతో, సాహిత్య దర్శనము, భావప్రకాశము, నాటక లక్షణము, రత్నకోశము ఇత్యాది గ్రంథములలో డు రూపకముగా నాట్యరాసకము వర్ణింపబడినది. పిటి సామంజస్య ములు శోధియములు.

2. కోలాటమును వదమిచ్చుల సామాన్యార్థముతో ప్రయోగింపబడినది.

3. కందుక మన బంతి. దీనిని కృష్ణశైవసాయముడు 'పిటి' యని ప్రయోగించెనని, వన్నయభట్టారకుడు కందుకము పిండు యని ప్రయోగించెను. రాకుమారులు క్రీడించుచుండ అటలాడు వెండు మాతీలో వడెను. వ్యాసవి రచన ప్రకారము ఇయ్యది పిటిపై తేలి యుండగా, ద్రోణుడు తప దృష్టి ముష్టి బిష్ణుమూలతో బాణ రజ్జు నిర్మితముచేసి వెలికి తీసెను. పిటిలో వడిన అంగుళీయకమును బాణ మోక్షములచే పైకి తీయగలవని, అట్లు వారి హతి ముద్రికను తప శస్త్ర కౌశలముతో పైకి తీసెను. వన్నయభట్టారకుని పిండు బావి 'పిటి' మునిగి అకాశమున వక్షత్రములు ప్రకాశించునట్లు తారవల బానించెను. 'పిటి' ని బంతి యనుట సరికాదేమో !

భర్తు : I-83 (వై న)

“యథా కమ్మకూతేవోత్తతత్సార్యః.”

వర్ణించుటతో కందుకము భూమిపై వడి పైకి ఎగురు

‘పు త్య ర త్నా వ భి’

ధము (పాట) లను పీఠరూపున భారము కల్గి, మనేత్రలు, కాంతి, యౌవన విభ్రమములతో పరస్పరము ఒప్పుచున్న వనితాద్యయము రెండు బంతులతో పుత్య మొనర్తురు. ఆకందుకములు, బంగారము, వెండి, కందుతోగని, కొయ్యతో

నల్లని, నజ్జనుని గూర్చి చెప్పెను.

శ్రీనాథుడు III—95 (శృ. నై) ‘కాంచనపు బంతి’ యని ప్రయోగించెను. రాజభవనమున కాంచనముతో చేసిన చెండ్లండుట సామాన్యము. కాంచన మన పువ్వనయు, అట్టి పూలతో బంతిని చేసి, నలునంతటివాని భుజదండమున వేయి ఆ పూలు భగ్గుము లగును. బంతికి కాంచనపు రక్షణ కల్గి అంతరాళము శూన్యముగ నుండుటచే నీల నీరజవిశ్లేక్షణ విన రుచే ఆ బంతి మిట్టి బిట్ట రవడికొనెను—ఇందు అదృశ్య డగు నలుని న్నందయిపిల్చి బలిష్ఠత్వము తెలుపుచున్నది. కాని ‘పిటి’ యన బంతి కాదనియు, దారు నిర్మితమైత, చిల్ల గోడని అర్థనిర్ణయ మై నది. జాయవ సేన వర్ణితములైన కందు కములు లోన దొల్లలై, అభ్యంతరములందు ఇనువగుండు కల్గి వందున పైన ఎగురునప్పుడు ధ్వనించుటకు వీలుగా నుండును. ఈ ధ్వని ఎగురవేసిన వినరునుబట్టి బంతి అంతరాళమున చలించువప్పుడు, వివిధ రీతుల గుండ్రముగా తిరుగునప్పుడు లోని ఇనువగుండు మనోహరముగ శబ్దము చేయును.

“పామ్నా రూప్యేణ కాంస్యేన రచితాం దారుణాదవా |
అంతశ్చల దయోగోళ నిన్దన ముఖరీకృతా ||
యామివీ పూర్ణ తిలకా విలాసము : చక్రసిక్ల నరనకవి :
రగడ : బంతి బంతులు సాగి పువ్వులబంతి బంతుల తరవి
రువ్వును
చెండ్లను రువ్వునుండగా, అవి నేరుగా (బంతులు సాగి)
పూవును

ఆ బంతిపై తారా చిత్రముల రంగుపూత లుండెను.
శ్రీనాథుని కాశీఖండమున : VI ప. 161.
ఒక్కనాడు భవాని యుబుసుపోతకుం జైండి జలపోన
వము కనీసంపుర బట్టు
బంతి గుట్టిమ భూమి బాణి వల్లనమున నాస్థిల
వము చేయు చాడునుండ.

పైడి జలపోనము కనీసంపుర బట్టు బంతి :
వల్లని చెండుపై పామపు పూతపూసినట్టి బంతితో..

శ్రీనాథుని శృంగరనైషధమందలి కాంచనపు బంతి, సంపెంగ పూలచెండు గాక, రువ్వున పై కెగరగల్గిన బంగారు పూత గల్గిన కందుకమే.

1255 ఏ. డి. వాటిక జాయసేనాని కందుక నిర్మాణము గూర్చి విపులీకరించెను.

గాని, చేయబడి, లోపల దొల్లయై, అంతరాళమున ఇనుప గుండు ధ్వనించుటకై గూర్చబడి యుండవలెను. ఆ చెండ్లు ఎగురవేయబడినప్పుడు ఆకాశమున సరోవరమునందలి మీనాబ్జములు నంతలన మొనగర్చు రీతి చలించుచుండును. అట్లు ఎగురు కందుకముల లోలాక్షులుషిక్షియచు చారులతో, గతులతో, లలితములగు తాస్యంగములతో పుత్యమొనర్చెదరు.

ఉల్లిలత్కిందుక ప్రాప్తి
యావత్లాక్షి లీలయా |
రచయంత్యా వికాశం
సరో మీనాబ్జ సంకులం ||

కోహ్లాటము

జాహళముల, మార్కా, నలుహముల, కాంస్య తాళముల, మర్దళముల, జయగంటల, కేరీ, తంపలముల, వాద్య శబ్దములు మ్రోగ, అంచితాది కరణములతో, చిత్రములగు గమనములతో, ఎత్తయిన గడపై యతి దుష్కరములగు భ్రమణములను చేయుచు, ప్రాణ సందేహకరములగు శస్త్రధారాగ్రవర్తనము చేయుటయు, మెత్తని శరీరముతో మనుష్య దుర్భ్రమములగు భారముల వహించి, పైకి పక్కలనై ఎగురుట, శస్త్రచాలనము చేయుట ఈ పుత్య విశేషములు.

సంగీత రత్నాకరము : VII 1330.

భారవ్య భూయసో వోధో ప్రాధో భ్రమరికాదినా |
రజ్జు సంచార చతురశ్చురికా సర్తనే కృత్తి ||
శస్త్ర సంకల సంపాతపటః కోల్లాటి కోమతః |

సారజ్ఞుడేవుడు రజ్జు సంచారమును, ఘరిక ప్రవార పుత్యమును, క్రింద పాతరతో నుంచిన శస్త్ర సంకలములపై పతన మగుటయు వర్ణించెను. కాని జాయసేనాని :

ప్రాంకోరు పరివంశవ్య భ్రమరై రతిదుష్కరైః |
ప్రాణ సందేహ కరణై శ్చస్త్ర ధారాగ్రవర్తనైః (?) ||
మనుష్య దుర్భ్రమైర్భారై ర్ముద్భంగ వరీవర్తనైః |
ఉచైః యః ఖగ వదువ్యి (?) నైః శస్త్రాణాం వా
నాదిభిః ||

అనియే చెప్పెను.

పై చెప్పిన దేశీయ పుత్యమందలి పేరణి గూర్చి శ్రీహరుడు శ్రీకాశీఖండమున పేర్కొనెను. పేజీ. 229. ప. 296

పీ. చాముండి యునరించు జంపె తాళమునకు:

భృంగీశ్వరుడాడెఃజేరణంబు.

పై కావ్యమున : పే. 373—ప : 169. ప:

కాకావగరంబు వేశ్య చాటికతోన గర్భార లీలకవా
గణిక యొకర

యనకు సాయకని యాజు పుష్పబాణంబు రత్నకు
నాస్థిర రంగభూమి
గుండలి పుత్రంబు గోపా లాధ్యవార్య మతదేధముల
దేశివార్య సరణి.

ఇందలి కుండలి (గుండలి) పుత్రమును గూర్చి సంగీత
రత్నాకరమున గొండలి విధియని సుదీర్ఘ వర్ణనము కలదు.
VII—1273—1301. ఇది కర్ణాటక దేశ సంప్రదాయ
మని చెప్పబడినది.

కాని ఈ పుత్రమును గొండియని జాయసేనాని
వనించెను.

కళ్యాణ కటకే పూర్వం
భూత మాతృ మహాత్మనే !
సోమేశో కాకుకి కాంత్రిత్
భిల్లి వేష ముపేయుషిన్.
పుత్యంతి మధగాయంతిం
స్వయంప్రేక్ష్య మహాపారం (మనోరమ) !
ప్రీతో నిర్మిత వాంశ్చిత్రే
త్తే గొండినీ విధ మిత్యయన్.
స్వతోభిల్లి మహారాష్ట్రే
గొండినీ తులదియతే !

పూర్వము కళ్యాణ కటకమున భూత మాతృ దేవరం
ఉత్సవమున కౌతుకముతో సోమేశుడు భిల్లి వేషమును దాల్చి,
పుత్యము గానము చేయుచుండ ఒకానొక కాంతము తాను
చూచి, చిత్తమునందు నిర్మించుకొనెను. అందుచే ఈ
పుత్యము గొండినీయని పేర్కొనెను.

మహారాష్ట్రమున భిల్లిప్రీతి గొండినీయని పిలు
తురు. ఆమె చేయు పుత్యమే గొండిని యైనది.

శ్రీనాథుని కుండలి (గుండలి) సారజ్ఞుని గొండలి విధి,
జాయసేనాని గొండినీ గూర్చి పరిశీలనము చేయదగి
యున్నది.

శ్రీనాథ సమేత కవిత్వయము రచించిన పీఠాభిసేనాని
పీఠ చరిత్ర¹ అందు పే. 17—19 వరకు, 2 పే.
319న గల 72 సంక్తులలో మార్గదేశి పుత్య ప్రయోగ ప్రధ
ర్ణము ముచ్చటగ వర్ణించబడినది. వృత్తము: మాచెర్ల చెన్నకేశ్వర
దేవకులమండలి రంగ మండపము. సభాపతి: నల కామవిభుడు.
నర్తకి: కంజిలోచన. ఆమె మధనం వట్లపుడంతి, మంజులవాణి.
ఈమె అడిగి ఆట ఆసాంతముగ దివ్యదాయతముగ గేయ
మున, ప్రదర్శనము వేలాటాపరంజిముగవే వర్ణించబడినది.
ఈ ప్రదర్శనము 1178 పి. డి. ముందు జరిగినది. అనాటికి
సారజ్ఞుడేపుడు, జాయ సేనాని తమ తమ గ్రంథముల వ్రాయ

లేదు. ఈ భూమిపై అవతరించులేదు. అనాటికి పుష్ప
సంప్రదాయము ప్రభువేదన కాలవాంఛై ప్రజాదరణ పొంది
సృష్టి శ్రీనాథుడు వర్ణించెను. పీఠరణి, ప్రేంఖణి, తుడ్డు
దండక, కుండలి తదితరములగు పుత్యములు ప్రయోగార్హము
లుగా యున్నట్లు తెలియుచున్నది. (ఈ 72 సంక్తులు టీకార్థ
వ్యాఖ్యానముంచే వివరింపవలసి యున్నది.)

'కుండలి' పుత్యము వేర్వేయున్నట్లు జాయసేనాని
వనించెను. పీఠరణి లేక పీఠరణి 13 వ శతాబ్దికి పూర్వ
మున్నట్లు తేలుతెల్లము. తరువాత కాలమునను గ్రంథములందు
విటనిగూర్చి కథన మున్నది. సంగీతార్ణవ చంద్రికయను గ్రంథము
నుండి సంగ్రహముగా వ్రాసిన రీ వాట్య మనోరమయందు
పీఠరణిద్వారా పుత్యములు వివరింపబడినవి. అమృదిరవై న
4 సంగీత వారాయణమును గ్రంథమున, 5 చతురదామో
దరుడు వ్రాసిన సంగీత దర్పణమందున ఈ దేశి పుత్యము
వర్ణించబడినది. అట్టి పీఠరణిగూర్చి జాయసేనాని వివరము
గనే వర్ణించెను. కుండలి పుత్యము, గొండలి వేర్వేరునవి పుత్య
రత్నావళియందున్నది. ఈ కుండలి పుత్యముననుగది, ఒకానొక
'కుండలి' యను నర్తకి ఆధీనయించినందున, ఆ పేరు వచ్చిన
చట! ఆమె గారీదేవి శిష్యురాల!

కుండలి నామ మృద్ధంగి

సుఖశ్రీమ్ దివ్యమోషితామ్:

సంగతే కోమలే పుత్రం

శిక్షయా మాన పార్వతి |

తస్మిన్ కుండలి మాహా

తత్సంబంధాత్ పురానా||

దీని వివరము లింకేమియు జాయనార్యు దివ్యలేః.

పైన చెప్పిన చతుర దామోదర కృతముగు సంగీత దర్పణమున
సప్తమార్ధాయము పుత్య విషయ సంగ్రహము. ఇం దుపేక్షము
లగు దేశి పుత్య విషయములున్నవి. ఈ కావ్యము 1570 A. D

1. ఉమాశీఖర పండితులు పరిష్కరించినది.
2. అచార్య పింగళివారు ఇటీవల పరిష్కరించినది.
3. బరిప్పా సాహిత్య అకాడమీ ప్రచురణ, 1959.
గ్రంథకర్త రఘునాథరథ.
4. తాళవ్రత గ్రంథము. అనంతాచార్యులు. రి.పి: బరిప్పా
ఈ గ్రంథము శ్రీమాన్ యన్. శతకోశిగారు
నా కొనగిరి.
5. గుంటూరు మండల చెరుకూరు వాస్తవ్యుడు
మొగలు చక్రవర్తి జహంగీరు ఆదరము పొందెను.
(తకునరి యే వండిత రాయలు దారాశిక్ యొక్క
అభిమానపాత్రుడయ్యెను.) సంగీత దర్పణమునను
తంజావూరినరసాధీశుపాళి వారు ప్రచురించెరి.

‘నృత్య రత్నావళి’

తరువాత వ్రాయబడినది. అప్పటికి ఈ దేశీ వృత్తములు విరివిగా పెరిగినవి. ఈ కవి సంగీత రత్నాకరమును పేర్కొనెను. కాని జాయసేనాని కృతియు లోకమున శారద్యదేవుని కృతితో విదితముగ నున్నట్లు ఒక వింతయగు పాక్ష్యము గ్రంథ నిబద్ధమై యున్నది.

కాటయ వేముడు ‘మాళవిక’ నాటకమునకు వ్యాఖ్యానము వ్రాయుచు, ప్రథమాంకమున ఇట్లు వివరించెను.

మూల ఘట్టము : I పేజీ 91.

గణదాసు :—ఇదానీ మేవ పంచాంగది కాటనియ మున దిశ్య మయా విశ్రమ్య.....

ఇందులకు కాటయ వేముడు పై పంచాంగ యుక్తి మగు నృత్యము నిట్లు వివరించెను.

“పంచాంగాని యన్య రత్రాభోక్తమ్ ప్రేరణమిత్యుక్తిః

తస్యభివ్యయః ప్రయోగస్తమిదాని మదైవ్యపదిత్య

శిక్షయిత్వా

ప్రవాతం ప్రాప్తౌ వాతో యస్మిన్దేరే సతథోక్తస్తమ్

ప్రేరణ సాంగ పంచయుక్తం సంగీత రత్నాకరే:

“పుత్ర యథా చ కైవారో మర్మరో జాగరం భద్రా

గీతం చేతి సమాఖ్యతం ప్రేరణప్రసంగ పంచకమ్॥

కాటయవేము డుపహరించిన శ్లోకము పారద్యదేవుని సంగీత రత్నాకరమునందలిదికాదు. ఈ శ్లోకార్థమే కొద్ది మార్పుతో జాయసేనాని పుత్ర రత్నావళి యందున్నది.

జాయసేనాని, పు. రః

పేరణాంగని పంచామ్యః పుత్ర కైవారర్మర్మరః

వికటం గీత మిత్యేషాం క్రమాల్లక్ష్యై ప్రవక్ష్యమే॥

ఇందలి కైవారమును పదము జాయసేనాని, పేరణి వర్ణనముందలి పంచ అంగములతో నొక్కటి. నృత్యమున సభా పతిని స్తుతించు కలాపము కైవారము. ఈ పదము అనం స్మృతమైనను, పుత్ర్య పరిభాష పదముగలుచే, కావ్యకర్త దీనిని సంస్కృతీకరించెను. దేశీ వృత్త విభాగములన్నియు, దేశీయ పదముల (వాడుకరో పున్నమాటల) సంస్కృతముగా చేసియుండ వలెను. కైవార పదమునకు జాయ సేనానియే గీర్వాణ పదము లతో సమాన స్థాన మిచ్చినట్లున్నది.

సంగీత రత్నాకరమందు ప్రేరణాంగములగూర్చిన శ్లోకము నం: ర: VII—1303.

సభా జన మహోహీ యో నృత్యతి సపేరణీ

ఘర్మరో, విషమం, భావాశ్రయశ్చ కవి చారకః

గీతం చేతి సమాచక్ష్య పంచాంగాని హరప్రియః॥

నందికేశ్వరుని భరతార్ణవమున: పే. 373. శ్లో. 733.

మర్మరో విషమం భావాశ్రయశ్చ కవి చారకః

గీతం చేతి సమాచక్ష్య పంచాంగాని హరప్రియః

కవిచారకమే కైవారము. ఈ భిన్నరూపము శబ్దోచ్చారణా న్మలనమా లేక వేరు వేరు భాషాపదములతో తెలిసికొన వలయును. ఈలయిందింటిలో మూడే ప్రయోగార్థమని కాటయవేముడు చెప్పెను:

త్రిభిస్తేవరత్నయోజ్యం స్వాత్కృతవారంజాగరం వివా

జాగరమును పేరు పేరణ్యాంగమునకు నూతన మైనది

జాయ సేనాని వికటమువేసు. నందికేశ్వర శారద్యదేవుల.

భావాశ్రయ నుదిలి. ఘర్మరమే మర్మరము. శబ్దానుకరణ పదము.

2

నాట్యశాస్త్ర గ్రంథములందలి దేశీ వృత్తముల పరిశీలించిన వాటి పరిణామము తేలువడగలదు. వీటి సంద్రాయము భరతుని శాస్త్రమునకున్న ప్రాచీనమైనది. భరతుడు తన నా.శా. మున 6,14 అధ్యాయములలో ‘ప్రవృత్తి’ యను శీర్షికతో ఈ క్రింది విధముగా చెప్పెను. VI-27—28.

అవంతి దాక్షిణ్యాత్వత భద్రా కైవార్త మాగధీ

పాంచాల మధ్యమాచేత్ నిశ్చేయోస్తు ప్రవృత్తయః

ఇందు నాలుగు ప్రాంతీయములుగా చెప్పబడినవి.

ఆ యా ప్రాంతీయ వేష, భాష, అచార, వ్యవహారాది జీవిత గుణాది విశేషముల గ్రహించి నాల్గు విభాగములుగా వర్ణింపబడినవి.

ప్రవృత్తి:

పృథివ్యాం నానాదేశే వేష భాషాచారా వార్తాః శ్వాప యంతిప్రవృత్తిః ప్రవృత్తిశ్చ నివేదనీ

అట్లేన నాలుగేనా విభాగములని పూర్వ పక్షము. అందులకు సమాధానము.

సమాన లక్షణభృషా ప్రయోగః ఉచ్యతే తత్ప్రవృత్త్యం, అసాం సమాన లక్షణ ప్రయోగః కింతు నానాదేశే వేష భాషా చారో రోక ఇతి కృత్య రోకానువతేన పృత్తి సంక్రితవ్య నాట్య సమయా చతుర్విధత్య మభిహితం భారత్య రభటీ సాత్వతి కైశీ చేతు

వృత్తి సంక్రితైశ్చ ప్రయోగైరభిహితా దేశాః

యంతి ప్రవృత్తి చతుష్టయమభి నిర్వృత్తం ప్రయోగ శీర్షికాదితః

తత్ర దక్షిణాప్య స్తావద్భూమి పుత్ర గీత వాద్యాః కైశీ ప్రాయాః చతుర మధుర లలితాంగాభినయాశ్చ దాక్షిణ్యాత్వ ప్రవృత్తి మృదులాభివ్య సుగమ, శృంగార ముల కాటనట్టు. కైశీ వృత్తి సంకలితము. కోసల, తోసల, కళింగ, యవన, ఖస, ద్రావిడ, ఆంధ్ర, మహారాష్ట్ర, వైష్ణా,

పవహానీ యనునది రాష్ట్ర విభాగములు. వింధ్యశ్రేణికి దక్షిణము, దక్షిణ నమోద్రమన కుత్తర చోడూ దక్షిణ దోమరి విశ్వయము. ఆయా తోటాగములందు పుద్గిచెంది ప్రయోగించిన పుత్ర భంగులకే దేశీయను నామాంతరము కల్గెను.

3

పాత్యులొస్త్ర సరభాష సాహిత్య ఎరవై నది తెలిసి కోనెన, ఈ కథాప్రాశస్త్యము, సర్వ జనయర కల్పమగును.

6 ఎన్నరు ఖల్వారకుడు, అది. ౧౯.

మరి సొందవ కుమారులు అనుకొను మందు (పిల్లా) - రోహపు అంల నూలలో పడింది. అదాని ప్రోజాచర్యుడు,

“ప్రోజా చోక్కి బాణం బు సుంలించి పుష్టి ముష్టి పేటపం బొప్ప.”

ఇందు ముష్టియగు దునుప్పను పుష్టిముగ ముష్టితో పట్టుకొనును. హస్తాద్యయమున గట్టిగ పట్టుకొనదును ‘ముష్టి’ యను అనియంత హస్తము ప్రయోగార్హము.

ఆయవేపురి ప్రసన్న రాఘవ నాటకమున I-౧౧

నట్యుల్య సుభిక్షైః స్వస్థుభావం

స్త్రీలై నగురా నతాపత్రి

అనుల ద్వారితో నరుముష్టి

కౌర్మి లేప నులలో సుం హమి

సీతా స్వయంవయమున పట్టిన రజ నామహాబ్రులు, హరివిల్లపు ముష్టికే గ్రహింపజాలక, శక్తిహీనులుగ నుండిరి. వారు ఆచారమును మంజూపను ఖత్తిలో నమీపించిరి. ఎట్లు? వారు అంజలి బద్ధులై ఆ చేతులను మోళయందు చేర్చి, నమస్కరించిరి. భనుస్సును పంపితకపోయిరి. ‘అంజలి’ యనునది సంయుత హస్తము. ఇయ్యది శివస్సున చేర్చిన చేతలకు నమస్కరించుట యందు సూచింపబడును. పరతి సామాన్యముగా అంజలిపట్టి రంగముపై ప్రభుమమున ప్రవేశించును. ఈ రాజవరులు మోళియందు అంజలి నుంచుటచే, వారి పైట గణగణము. పుర్రవై నది.

ఈ శ్లోకమును బొద్దుచెళ్ల చిన రిమ్మల (నెనపు) రాఘవ నాట్య ప్రబంధమందు ఇట్లు చెప్పించెను ? 1-206

ఉ. భావము పల్లవించగ నడు ఖత్తియ చూపిరి శక్తిలేదు సంధావన జేసి రజ్జములు పాణిమటించరుముష్టిముండలు స్త్రీ పదంబు వంచిరిదే సిగ్గరి భర్తని విల్లవంపరి’ భూవర నూనులెల్ల మగపుట్టువల బుట్టరే పోలు ముట్టరే! 8

ఈ పద్యమందు ‘సిగ్గు’ ‘మగపుట్టువు’ యను పద ప్రయోగములు అడువారి పరమైనవే. మూలమండలి ‘అంజలి ప్రయోగ ముఖ్యార్థమును తెనుగు నుడికారమున కవిప్రయోగించెను.

యోగ. వానపమున I-22-33.

అంద తృతీయ పాదేన ప్రస్థానంల ముహూర్తము

చాసికోవాయు మారజా బరయోపిత్ ప్రస్తుత్యలీ

ఇందు ఉండ మునునది పంపిడి పీఠము. బరయోపిత ‘అండ’ము వర్ణించి, పడుచు, లేచుట స్వస్థ మునుచును. ఈ అంకు మార్తంగున ఉట్టును కావచ్చును.

I-525-4.

దుదింబ పుర్యతే పంచెట్టగద బంగి అంజలి

తత్త్వ స్త్ర సర్వ నాగర మహాసేపల పుట్టర.

6. పూర్వపు వివరణమున పిల్లాయన బలం కాదనియు, ఎప్పుడు కొద్య ముక్కుచే బంటగా వర్ణించెను సుపరణకు ర ప్రస్తుది. వ్యాసని ప్రయోగము పిల్లా (Monier Williams) యనగా రోహపు బలం యను అర్థమునట్లు తెలియు. సంస్కృత భారతము 15-48-18 న హత యోగ మెనరించు విధులను జటియై, నోట పిల్ల అంజలి నట్లున్నట్లు. రెండవములు భారతమునకే కలవు.

7. అంధ్ర రచయిలర సెనుమనము ప్ర. వ. . . రామరాజగారికే పరిష్కరించి ప్రచురించిరి.

8. ప్రోలు వైవాహిక పరాశములందు చేయు హరి సంగం ప్రదమగు క్రియ.

పర్ర వారికంటే “అంధ్ర, పల్లాయ మహారాష్ట్రవా మేమి కేసలం” ఇందు వివాహవైచిర్య, చిట్ట చిత్తరంజన నాకలయలు, మంగళాశ్రవణగు కలాములను. ఇవి అశ్రవణ ఘడు వెన్ననిది. ఇవి భిన్నములైనను ముట్టి మలామలకలు. ఈ నాకలలి అంధ్రులు చేయుట నుచు.

“వివాహప్రతి పూర్ణే భుజులగృహే, స్వగృహేనా అభివ్య స్థిర్వా రాత్రో నాకలం కుర్వాత్! గృహమగ్నే విస్తీర్ణ భూమౌ లక్ష్యం పంచాంగ కౌశిక్య తిర్థకూర్ణ నుచ లభిష్య రత్నరీతిః ఏ కోవ పంచాలకో కోష్ఠానాం మగ్నేశ్వరశ్చి మ్మకోశే ముషకోష్ఠానాం యథాక్రమం చాహారో సరిమృజ్య ప్రయోదశ మార్తయేత్ .....

ఇట్లు గీసిన రంగవల్లిడి (ముంగ్గిలో తేటలు గియుల) ప్రోలు అవి తెనుగు దేశీయ వైవాహిక కర్మపరాశము.

ఈ విషయము బ్రహ్మశ్రీ ఇంద్రగంటి మహారాకృష యుగరు తెలిసి.

ప్రాయ:- “వివాహ కలాపములందు సుసీతనుగా ఏర్పరచ బడిన స్తంభములు.”

Moore Indian Appeals III p 359.

(362, 371)

“నృత్య రత్నావళి”

జగన్మోహనం, టి. శే. కాలాట నటించు. ఆరంభం
ప్రస్తుత అతిని చేపట్టె.

I—25—5.

ప్రతియంప కృతాంతే నామబ్రథితో సుదామణ్యో
కాపాలిక పపురత్నం దైవం జగతి పుట్టెతి.

దైవము కాపాలికారాధితి చేసినట్లు పుట్టెను చేయూ
చున్నాను.

నాట్య పరిభాషను పుష్కలంబరమునకు పుయోగ
పరచుట, సాహిత్యసంబంధ నిరసినా భూతనాటకము

4

జాయగేనాది సప్తపాద్యము ఆరంభ జాగములు పర
కుట, సర్వత్రీ లక్షణములగూర్చి నిరంబించెను. సర్వకుట పర్య
సరిగ సంపదం నర్తించి, ఇతరుల నాటక పుట్టె చేయగల
సమర్థుడుగా సుంజరలెనిది చెప్పెను. చెంతనుండి పుట్టెను
జనుసరించును, “సర్వత్రీ ముని సార్వ కేతజ్ఞాన ముగళితః”
సావిద్యము కల్గియుండవలెను. అట్లే సర్వత్రీ లక్షణము
యను చెప్పబడినవి. అంతకిపుర పురంధ్రులకు, రాజభవన
మందలి భర్తృదారికలకు నాట్య విద్య నేర్పుటకై సర్వత్రీయు
సర్వకుట గుణ సంపదయే కల్గియుండవలెను.

తరువాత ముఖర్తీ, ప్రతి ముఖర్తీ, వాదబృందము, స్వర
రీతి, ముఖ్య గాయకుని, గాయనీ బృందము, సజావతి,
సఖ్యుల గూర్చి వివరించెను.

ముఖర్తీ:—పాటలు పాడునప్పుడు తాళధ్వనులను స—మాను
ముగా నడువగల శక్తి సంపన్నుడు. మార్గం గ మార్కన విధుల
నెరింగిన శబ్ద వేది. వాద్య శ్రుతిజ్ఞతను తెలిసినవాడు. ఇతనియందు
ముఖ్యగుణమేమనగా ఛిద్రాపరణస్థైర్యము.(Covering the
loop holes and pit falls during perfor-
mance) సుయోగమున యనివార్యముగా సంభవించు అకార్య
ముల నమర్చించగల శక్తి సుంతుడుగా నుండుట. ఇతనికి శబ్ద పౌష్ఠ
నము, గాత్ర స్వరూపగమిత్యము, ప్రస్తావనరీతి కై వారత్వము,
సూక్ష్మంగా దర్శనగ్రహిత్వము కల్గియుండవలెను.

(ప్రతిముఖర్తీయు ముఖర్తీ లోనగా నుండవలయును.
(ఇందులూలము సరిగలేదు.)

వాద బృంద గణము: వాద్యకారుడు వాద్యములను ప్రయో
గమునకై సిద్ధపరచుట. ఇతను శ్రుతి తృప్తి పరత్వము, వాద్య
గ్రహ మోక్షణములు, తాళయంత్రముగా నెరింగియుండవలెను.
విరుటి వాద్యగాన ముఖముందు వ్యవస్థగల భావముల నెరింగి,
రాసు సహాయముగ వాద్యముల ద్వచింప చేయవలయును.

స్వరరీతి: బృంద మేతర వాతవ్యము. రసకత, అనురంజ
నము గమకములందు ప్రావీణ్యము కల్గియుండవలెను. భ్వనులను
సంధీరముగా, సుభారముగా, స్పీగ్ధముగా వల్లుత్వముతో వాయింప
వలయును. వివిధానా వైస్రణ్యముకల్గి యుండవలయును.

ముఖ్య గాయకుడు శుద్ధ పాటగ రాగములందు భాషాంగ
ముల యొక నాట్య గ్రహ మోక్షములందు, దక్షత, ధీరత,
నిర్దుష్టత, సర్వ రీతులందు వైదగ్ధ్యము కల్గియుండవలెను.

కామినుల అంగములు మిక్కిలి కోమలములు, మదు
రము లగునాచే, గాయకులు కన్యలకు సంగీతము: ఉపదేశిం
నవలయును.

గాయనిబృందముల ఎవరైన స్వరములలో, స్థానత్రయ
సమక వాతవ్యముతో, హెచ్చు తగ్గులతో వికాగ్రతతో గానము
చేయవలయును.

సాధునిము

పుండం నారీ పాయిం సర్వం
అనికార్యం ఎలానా
(దనన్తం కలుకీనాం స్థలం
అవ్వాత్తస్త్రీ జనై నహ
రాక్షాం విద్యావరాం | వాగ్నే
వై నివం వ్యాసనాయక||

బుద్ధాంబ స్రీలతో రింపి, నృత్య ప్రదర్శనమును
చూడగోరిన రాజంయొక్కయు, విద్యావంశం సమక్షమున
రిన వైభవమును ప్రదర్శించుట కొరకు విలాసియగు నరళు
తన బృందమును నారీయరు మెసెర్వనలెను.

పాత్ర యాయిష్టముయిన బృందములు అయిదు విధ
ములుగ వివరింపబడినవి.

84 గురుచ్చ టిత్తి మార్తము లంగ స్తలమునకు మితి
మీరిన సంఖ్య యగుటచే అట పాటలు, రాజోత్సవములలో
ఐసారింగ ప్రవేశముల, రాజవిధులలో ప్రయోగింపదగినవి.

32 గురుచ్చ మధ్యములు 24 గురుచ్చ అనర (అనర)ము.
16 గురుచ్చ కవిత్వము.

ర: పాత్రము లెవ్వరని, ముఖర్తీ, ప్రతిముఖర్తీ, అను
వారకులు, నాడుట్టి వాయింపవాడు, చేరి పాటపాడు నడక
కాంబ్య రాగముల ప్రయోగము నడక, టితకారులు, అంగముల
పూరించువారు, నాటకముల వాయింపవారు, ముఖ్య గాయక
గాయకులు, సరళపాటకులు, వాంశికా వాదకులు.

తరువాత సభాసది, సభ్యుల సుఖముల చేర్చుట: సప్త
మాద్యయమును జాయగేనాని మంగించెను.

ఆర మోధ్యయము:—

సృత్యరత్నావళి ఆలభ్యాయముతో సంపూర్ణమగుచున్నది.
ఇందు నృత్య మండనమునకు రాజు వెడలుట, సర్వ గూఢి
బృందము చేపడ్డాడికి రచన మొనరించుకోవట, నాట్య మండప
మున ప్రభువు నభావతియై, పిందోసనాదిష్టదగుట, పరి
నారము నారి నారి స్థానానీలగుట, ఇత్యాది విషయముల

చక్కగా వర్ణింపబడినది. జాయసేవాపతి స్వసుఖవసులతో
విక్షించిన విషయములే వర్ణించినట్లున్నది. ఈ భాగ వర్ణనము
ఇతర పాట్య గ్రంథములందు లేకపోనచ్చును.

రాజా వెడలలు :

ప్రభువు సాయం సమయమున వృత్త సందర్శనోత్సవ
కుడై, మనోహరము, వికాంతము, చిత్రశోభితముగ నేవధ్య
భవనమున (Taillette & Dreesing parlour)
కర్పూర, అగరు, కస్తూరి, కాశ్మీర (కుంకుమపువ్వు) వర్షిరులతో
కూడిన శ్రేష్ఠముగ చందనలిప్పుడై, మల్లికా, కేరశీ, జాతి,
చంపకాది పూలమాలల శిరస్సున దాల్చినవాడై, శరచ్చంద్రికా
కాంతిహారులగు పీనాబరముల ధరించినవాడై, ముకుటాది
పాదాంగుశోభనకల భూషణధారియై యుండగా:—

మంగలైచిన సోర్కంశ్రీః

కామిని రూపదారిః

రందోరిత పరాన్ (?) ప్రాప్తః

లజ్జిమాద్యది దైవతైః

ఉన్నాహములతో కామిని రూపము ధరించిన మంగళ దేవి
తలవలెను, శివానుగ్రహమున సిద్ధములైన లజ్జిమారుల లది
దైవతములవలెను, ఒప్పుచున్న తరణోజనము, బృష్టి దోష
ముల హరించుకొరకై, జ్వలత్కర్పూర దీపములుగల దంగళుః
పశ్చేతములు రెండు చేతులతో నవిరావముగా గ్రహించి, కోకిలం
వలె పంచమ స్వరమునగాన మొనర్చును;

(శుద్ధాం గీతి మివప్రేక్ష్యం

కుర్వద్విర్లంత కాంతిభిః)

తమ కాంతులచే, రాము గానముచేయు గీతికంఠ దృశ్య
ములుగా నొనర్చును, వానాతోద్యధ్యమలతో కోమలములగు
వృత్తమును చేయును, నరవతికి హారతి వీయునలెను.

అంతట రాజేంద్రుడు ప్రహృష్టుడై సర్వసమీపంలో
నభిమ ప్రవేశించి, ఆ వృత్త మండనమున;

లబ్ధు సేవారలోత్సవః

కల్ప శాఖీన భూపతిః

సింహాసన మధిష్ఠాయ

విశీదేత్ విశృతః(?)

రత్న సానువుండు (మేరుపువ్వుండు) కల్పవృక్షమునల
సింహాసనము నధిష్ఠించినట్లు. వెనుక దంగాలు కల్పవృక్ష ప్రతిమ
యుండవలెను. చుట్టును పరివారము కూర్చొననచ్చును. దృశ్య
పేటికలో రాందూలాది వాసన ద్రవ్యముల చేరబడి, వానర
గ్రహణుల చంతచే యోగ్యనరకులగుండునెను.

దివియీ చేగని దలలు విలచియుండునెను. పూర్వ
రంగ పూజాదిక కార్యము ముండుదినమే జరపియుండునెను.
ఇంతలో సుదాన నర్తకి తన పాత్ర పరిచారము, రాజమునకు
నేవధ్య రసనము వూర్తి చేసికొని, నర్తకిదూకుచై రంగదూకుచై
ప్రవేశింపవలెను.

తరువాత నాద్యముల క్రమముగా వ్యవహరించవలెను.
ఈ దృశ్య సుదాదానిక శిందిలముగా నుండునెను. ఇట్లుగిరి
పుత్ర విహీనముగనుచే ఈ స్వే నాద్యముల పిలువబడును.
(Back ground music). ప్రచురకర్తైః పితృ, పిలులు
కోరిన సువర్ణాభరణాలముల వారికి ప్రసాదించి పరిరక్ష
కములుగా వ్రాసంగును. ఈ కావ్య గ్రంథము నందొక
సేనాని రచించిన చరమశ్లోకము:—

సూరి సుఖగతి సూర్యం

గుణా లిఖిత శోభి

జాయ సేనాని నాథేన

పుత్ర రత్నావళి కృతా||

ఈ 'రత్నావళి' నూచిముఖ (సూరియెను) గుణములను
ఎట్లు గ్రుచ్చబడిన గుణము (సూరియెను) పరిగి, రత్నములన్న
భాగములు కాలియుండునెను. బాధుసేనానివారి
చేత ఈ వృత్త రత్నావళి రచింపబడినది.

ఈ వ్యాస రచన:—

సవిద్యదర్శతో గ్రన్థ ప్రవృత్తింను లింత్రిచయః||

నిద్రవానాన వాసాయ గమం పోషయ మాస్తితమ్||

సం. ర. VII—1678

[సమాప్తము]

ఉ. నోచిన తల్లిదండ్రుకి తనూభవుఁ డొక్కఁడె చాలుమేటి, చే
సాచనివాఁడు, నర్థులకు చాచిన లేదన కిచ్చువాడు, నో
రాచి నిజంబకాని పలుకాడని వాఁడు, రణంబులోన మే
దాచని వాఁడు భద్రగిరి దాశరథి కరుణావయూనిధి.

“నృత్య రత్నావళి”

శ్రీ నే. కృష్ణమూర్తి

కాకతీయ కాలమున ఆంధ్రదేశమున నాట్యకళ రాజహృదయమున వుద్భి చెందెను. నాట్య మభ్యసించి అభినయించువారికి, వాద్యది కుతప ప్రయోగవేత్తలకు భూ గృహదానము లిచ్చి నట్లు, ధర్మసాగర, చోటోల, మల్లాపుర శాసనములే ఆక్షర మగు తార్కాణములు. ప్రతాపరుద్రకాలమున మాచర్ల వీధును ప్రఖ్యాత అభినేత్రులు యుండినట్లు క్షిప్రాధిరామ వీధి పాటకమున కలదు. కామ విభుని మాచర్ల రాజ్యమున కంజలోచనయను నర్తకి నృత్య మొనర్చినట్లు పల్నాటి పీఠ చరిత్రముందు గలదు. నేటి విజయవాడలో శివాలయమున మాచర్ల వీధును నర్తకియు, ఆమెకు నాట్యము నేర్పుచున్నట్లు, నాట్యచార్యుని ప్రతి మలతో సున్న శాసనము కలదు.

ఇట్టి కళాసౌభాగం వాతావరణ స్థితులలో మహా సామ్రాజ్యధిపతియగు గణపతిదేవుని * బాసమరది, గజపాణియగు అయ్యనంశజుడైన జాయ సేనాపతి “నృత్య రత్నావళి”, “సంగీత రత్నావళి” యను పుస్తకముల వ్రాయుట సమంజసమగు కళావాస్తవి యయ్యెను. ఈనాటి కులిన కులస్థితిలు ఈ విద్యను నేర్పుటయే కానవచ్చుచున్నదిగాని, పురాతన పుస్తకముల చదివి, అందు నిబిడికృతమైన సంప్రదాయముల గురైరిగి కళా వ్యాపకముచేయు యత్నములు మృగ్యములు. సరి రాతేని పాశ్చాత్య సౌకడం నేటి కళాకారులు మిశ్రముమనచేసి, సంకర యుతముగ నృత్య ప్రదర్శనముల విరివిగా లోకమున వ్యాప్తి చేయుచున్నారు. ఇందులకు ముఖ్య కారణము ప్రేక్షకులకు ఈ నృత్య శాస్త్ర మనరిచితముగా నుండుటయే! అక్షరాస్యులు హెచ్చగుకొంది పురాతన శాస్త్రములు, కళా ప్రసంగ కావ్యములు విరివిగా చదువ వలసిన యుగ కాలమున మనమున్నాము. ఇట్టి శాస్త్ర పరిచయము నాగరికతా చిహ్నము. మాటుననున్న కళారత్న విషయముల వెలికిదీసి, ప్రభుత్వాధిపత్యమున పాసిన బడిన కళాసంస్థలు అనతి కాలముననే ఈ కళా విస్తారము చేయవలసియున్నది. ప్రజలకు కళావిద్యయందు అభిమానము హెచ్చగు కావ్యకములను నభివృద్ధిముల నడువవలసియున్నది.

నృత్య రత్నావళి వ్రాత పుస్తకము తెనుగు, గ్రంథ లిపు లతో రెండు ప్రతులు తంజావూరున కలవు. దానిని పరిష్కరించి ప్రచురించు కాలము రానున్నది.

తెనుగు లిపియందు గల పుస్తకముల తప్పు లనేకములు కలవు. తప్పులన్నియు వ్రాయనగానివి, తాటియాకుల ధ్వంసము చేయు (క్రిమి కీటకములవి).

గ్రంథారంభమున జాయసేనాని నృత్య ప్రయోగము చూడని నేత్రములు నిష్ప్రయోజనములని కవిత్యమున వర్ణించెను.

శో. కల్పాల్పై రనవాస్త చంద్ర కిరణాశ్శేషై రలబ్ధాంబుడైః
.....చాతశ్చై రళికులై రప్రాప్త పుష్పినవైః
సామ్య వస్తుదశా మమూని దధతే నేత్రాణియేషాంపురః
శశ్వన్నావ తరంత్యుదార సుదమాస్పత్త ప్రయోగక్రమాః॥

(ఏ నేత్రముల ఎదుట తరచుగా నత్యధిక శోభావంతము లగు నృత్య ప్రయోగక్రమములు భాసించు, అట్టి నేత్రములు చంద్ర కిరణముల చూడని కులవలతోడను, మేఘములను చూడని చాతకములతో, అప్రాప్త పుష్పినవములగు అలి కులములతో సామ్యమును చెందుచున్నవి.)

ఈ నృత్యమును పంచభూతములయొక్క వ్యక్తరూప మైన స్పందనమని కవి ఉగ్గడించెను.

శ్లో. క్షి తౌరక్తం ఛాయా ఫలనముదకే విలలితం
శిఖిన్యర్చిః ప్రేంఖా సహజగతి వైచిత్ర్య మనిలే
తటిత్రిద్రా వ్యోమ్నీభృత్యుల సుభగః పంచ సువరః
ప్రవిష్టా భూతేషు ప్రభవతిహి నృత్యస్య మహిమా॥

(పాటించి శోభగల నృత్యమహిమ పంచభూతములయందును ప్రవేశించి యొప్పుచున్నది.)

ఎట్లన?
భూమియందు రక్తచ్ఛాయా ఫలన రూపమునను(?) ఉదకమున లలిత తరంగయుతముగను, అగ్నియందు జ్వాలా ప్రేంఖణ విధముగను, వాయువున సహజగతి వైచిత్ర్యములతోడను, ఆకాశమున తటిత్రిద్రాతోను నృత్యము భాసించుచున్నది.

శక్రుడు జయంతుని ఐరావతాది గజములపై యధికారిగ నుంచినట్లు, బావయగు శ్రీ గణపతి సార్వభౌముడు జాయ సేనానిని గజసాహిణిగా నియమించెను. జాయ సేనాని ఆకామా రాది స్వామి భక్తి పరాయణుడు. రాజునకు చిత్త కైరవ కౌముదివలె ప్రకాశించునట్లు నృత్యరత్నావళిని రచించెను.

మునివాచోనర్తకి నూనం
వర్ణనాంగైః మనోహరైః
కరోతి శాస్త్రరంగేష్టిన్
చశ్య నృత్యమతిస్సుఖం॥

(భరతముని వాణియను నర్తకి, మనోహరములగు వర్ణనాంగములతో శాస్త్ర (నృత్య రత్నావళి) రంగస్థలమున సుఖముగ నృత్య మొనర్చుచున్నది. వీక్షించుము!)

* * * *

* జాయసేనాని తోబుట్టువులగు వారాణి, సేరాణిల గణపతిదేవుని భర్తగా చేకూరిరి.

ఈ నాట్యశాస్త్రము వైష్ణవ మన్వంతరమున శ్రేత యుగ కాలమున పురందరాదులు పితామహునొద్ద కేగి “దృశ్యం సర్వం న సర్వేంద్ర ఇచ్ఛామి క్షీడయీకం” అని ప్రశ్నింపగా, ఆ నాల్గి మోములగల విధాత సర్వదేద పారముగ, పార్వవర్ణిక పైన నాట్యవేదమును సృజించి, తన మనసిజడైన భరతు నకు నేర్పెను. మానవులకు అంగికాదులయందుగల సౌష్ఠ్య వాతవ్యములను తెలిసికొని, భరతుమని శౌండిత్యాది పుత్ర శతమునకు ప్రయోగార్హుడను చేశారైను. ఇంద్ర ధృతోత్పన్న సమయమున రసాశ్రయంచతదీక్షేయం, వాక్యార్హభి సయోగ ర్థకమగు, ఈ కళ ప్రదర్శింపబడెను. అభినయము ప్రయోగ సమయమున అర్థమును పామాజికుల కభిముఖముగా తెచ్చు నదియై వర్ణిల్లుచున్నది. ప్రథమాధ్యాయమున శాఖా, అంకుర నృత్య, నేపథ్య (పుస్త, భూషణ, అంగరచన, నజీవ పరికర్పిత) సాత్విక లాస్యంగముల (చిత్రవద భాషిములతో చేర్చి) తాండవము లను విషయముల లక్షణములు తెల్పబడినవి. అంగ నిరూపణ మనునది రెండవ అధ్యాయము. ఇందు అంగములగు శిరస్సు, హస్త (అసంయుత, సంయుత, నృత్య)ములు, వక్షస్థలము పార్శ్వములు, కటి, పాదములను; ప్రత్యంగములగు, గ్రీవము కుక్షి, పృష్ఠ, ఊరువులు, జంఘ, జానువులను; ఉపాంగములగు విరోచన, భ్రూ, నాస, ఓష్ఠ, కపాల, చిబుకముల, వివిధభంగులు వాటి ప్రయోగముల వర్ణింపబడినవి. ఇందు పాదాంగుల ముల, అంగవ్యముల గూర్చి నిర్వచింపబడినది.

మూడవ అధ్యాయమున ‘చారి’ (భూ, ఆకాశ) స్థానక, మండలములగూర్చి వర్ణనములు గలవు. ఈ అధ్యాయ ప్రారంభ మున చెప్పబోవు వస్తు వివరముల సూచించు ముద్రాలంకార శోభితమగు శ్లోకము శ్లాఘనీయమై యున్నది.

శ్లో. లీలోల్ల సచ్చావగతి ప్రబంధా
మృగీప్యతో ద్యుద్రు మరీ మనోజ్ఞాం
నన్యం దితాత్మాం జనితో రుగోధా
వక్షామి చారిం వనరాజిత్యుం॥

ఇందు చావగతి, మృగప్యత, ఉత్పందిత, జనిత మొదలగు భూచారి ప్రశంస యున్నది. భ్రమరీయను ఆకాశచారి సూచ నయు గలదు.

ఈ ‘చారి’ ప్రసంగ కథనము వనరాజితో సమానమని కవి సంకల్పించెను. ఆ చారివనము పాల పిట్టల (చావగతి) గతుల తోను, మృగీప్యతములచే చెదరిన తుమ్మెదల మనోహరతతోను, ఆచ్చటి సెలయేళ్ళయందు తామర పుష్ప సంతతులతోను, కల్గి శోభను జనింపజేయుచున్నది.

ఈ చారి ప్రశంస ముగించునపుడు కవి:—

శ్లో. సరిత మివ సురాత్మాం యుక్త దంధాభిరామం
గిరిజ మివభుజంగ త్రాసిత లోకనీయం
జలద మివచ విద్యుద్ భ్రాంత మత్రాస్తలక్ష్మీ
స్వరచయ దిహ చారి లక్ష్మణం జాయనాగ్మః॥

ఇందు ఆకాశచారులగు ‘భుజంగ త్రాసిత, విద్యుద్ భ్రాంతములు సూచింపబడినవి.

ఈ చారి లక్షణ కథనము ధర్మ పరిపాలనముచేయు రాజ చరితములవలె, గిరులపై పుట్టిన తరువుల చెలరెనున్న భుజంగములు త్రాసమును గూర్చు రవివరస, మేఘములు విద్యుత్ప్రాంతమును గూర్చుచు, అత్రాస్త లక్ష్మీ శోభాయ మానముగ నుండును.

* * * *

జాయ సేనుడు భరతుని నాట్య శాస్త్రమునకు అది గురువుగా స్వీకరించెను. నాట్య శాస్త్రముందలి శ్లోక ములు, తాను గ్రంథ రచన మొనర్చుచున్నందు చెంది నున్న స్థ విశదమగుచున్నది. భరతుడు చెప్పినవి కొన్ని తాను చెప్పెను. కొన్ని విషయములందు భరతు డట్లు చెప్పటకు, చెప్పబెందు టకు కారణముల చెప్పెను. భరతుని నాట్య శాస్త్ర మేగఁ, కీర్తిధరుని కావ్యమునుగూర్చి, అందలి విషయములగూర్చి పలుమారు పేర్కొనెను.

ఈ గజపాణి 13 వ రత్నా వాచగుటచే శరద్గి దేవునికి సమీప కాలమున నుండెను. కాని చరిత కావ్యము వ్యాఖ్యా నములకు గురికాలేదేమా? ఇది చరిత వాత వచ్చిన సంగతికూడా పా లుడు, కల్పివాధుడు, సంగీత రత్నాకరమున వ్యాఖ్యించిరి. బాయ సేనాని కథనము శరద్గిదేవుని విషయావిష్కరణము నివృ మును బండుచున్నది.

జాయసేనాని సంస్కృతమందు సిద్ధిపొందగలదుగాక, కవిత్వ పోకడలు పాటించగల విద్యాంయుడు. ఇది కాల మున నాట్యకళ వివిధ రాజపాషణ కల్పియుండుట విదిరింపి. పార్వభోముని మెప్పించుటచే, అనాటి పుర్వకథా ప్రయోగము లను, శాస్త్రమున నిబంధించి కావ్యమును రచించెను. పూర్వ గ్రంథములందు పాటించని, పర్వించని సూత్ర విషయము లిందు గలవు. ఇకని గ్రంథములగు పుర్వ స్థుత ధంగిములు అనాటి శిల్పాలకు దోచుచున్న (motif) సర్వజీ ఘో ముల సృష్టించుటకువకరించి యుండును. రామపు యోగయ మందలి నృత్యప్రతిములు ఈ కావ్యమందలి లక్షణ వర్ణములకు సరివచ్చు నను విషయము శోధించితగిన కార్యా కావ్యా స్వేచ్ఛలుము. రామపు యోగయేకాదు. కాకరీయ కాలమున ప్రసిద్ధించి, జీర్ణోద్ధరణ గావించిన దేవాయతములందలి నృత్య ప్రతిముల నన్నిటిని అన్వేషించి, పరిశీలించి సమస్తము మొనర్చగలను.

నృత్య రత్నావళియందలి వర్ణనములను ఈ క్రింది గ్రంథములతో పోల్చి చూడవలయును.

1. భరత నాట్య శాస్త్రము.
2. సంగీత రత్నా కరము.
3. భరతార్ణవము.
4. నాట్యశాస్త్ర సంగ్రహము.
5. భరతసారము.
6. హస్తముక్తావళి.
7. హస్త రత్నా వళి.
8. సంగీత వాయుణము.
9. హస్త అధ్యాయము.

(7, 8, 9 అముద్రితములు.)

చారీస్థానక, మండలములు

నర్తకిగాని, నర్తకుడుగాని కేవలము అంగ ప్రత్యంగ ఉపాంగముల వివిధ భంగులందు ప్రసరించిన మాత్రమున

“సృత్యు రత్నావళి”

సృత్యముగాని * సృత్యముగాని పూర్వముగ ప్రయోగింపబడదు. ఇది చేయుటకు నర్హుకీ ఒకేచోటును యుండిన చాలును. కాని సృత్యమున శరీర చలన మావత్సము. ఈ చలనము తాళమాన లయములతో ఏక మాత్ర నిబద్ధ కార్యక్రమమువలె మేళ వింపవలయును. అంగముల విన్యాసములతో కలిసి పాదచలన మును, ముందునకో, వెనుకకో, ప్రక్కకో, చరించుటచే రంగ స్థలమే స్పందించుచున్నదాయను ప్రాంతి సహృదయుల హృద యములందు కలుగును. ఈ ప్రయోగము చూచువారికి లోచనా నందమేగక, వాద్య ప్రసారములచే ప్రణయ సుఖమును గూర్చును. మానవుల రీతిరచయన సంపుటికరణము పూర్వ వాసనల ప్రాతి నిధ్యముచే నిడికృతమైయున్న అత్తవ్వములు, ‘పాదాలి’ కృతయుక్తమైన సృత్య ప్రయోగముచే రేతల్లి అప్సర మోద ములచందును. కేవల రూప రత్నములు ఈ సృత్యమున పరా ద్వాద నొందును. అందుచేతనే భరతాచార్యుడు:—

అప్రచుతే సఖ్యర్థం కంచి సృత్య మపేక్షతే
కేందు ఖంధం జనయతిర్వ్యతే స్మరం ప్రసర్తితుం
ప్రాయేణ సర్వ రోహ్య స్మర్తి మిష్టం సృత్యవళి
హింసిత్య మితీకృత్యం పుర్రమే తద్రుక్తిరేవం.
భా. నా. శ. IV 269, 270.

ఈ సృత్య, సృత్య ప్రదర్శనము అనిర్వచనియగుగు భోజన మానసిక నందమును గూర్చును. మంగళకరములగును.

‘చారి’ విషయమును గూర్చి చెప్పుచు, భరతాచార్యుని వరనే దీని లక్షణమును కట్టుండి పాదములపరకుగల అంగ ఉపాంగ చేష్టలే, చారి యని జాయసేనాని చెప్పెను. ఇందు పాద జంఘ ఊరువుల విన్యాసములు స—మానముగా చేయవల యును.

పాదములలో భూమి ఎక్కువగా స్పృశించుచు, ప్రయో గించు విన్యాసముల పదియారు (16) భూచారులనియు, భూమికి సై న (ఏగంక) చేయునది అకాశచారులు పదియారు (16) యని సృత్య రత్నావళియందు ఎర్ఠింపబడినవి. భరతుని నాల్గు కాస్త్రమును, శారద్య దేవుని సంగీత రత్నాకరము నను నిశ్చే చారి లక్షణములు ఎర్ఠింపబడినవి. †

ప్రతి చారి చలనమునకు పునాది వంటిది “సమపాద” భూచారి. ఇందు పాదములను ఒకటి తరువాత మరొకటిని పార్శ్వ భాగములచేర్చి విలచియుండవలెను. ప్రతి ‘చారి’ ప్రయో గించుటకుముందు ఈ సమపాద భూచారి చేయవలసియు. ఇట్లు పదియారు భూచారి వర్ణనములు కలవు. ఇతర గ్రంథము లందు చెప్పని విశేషములు కొన్ని జాయసేనాని రచనయందు గలవు. జాయసేనాని ‘నిః’ యను భూచారికి “మునలఘట్టి కా” యను నామాంతరమున్నట్లు చెప్పెను. ఈ నామమును దేశీ నాల్గువిధులు పెట్టి నట్లు తెలిసెను. కొన్ని చారుల పేరు లకు అర్థమును నిర్వచించెను. ‘శకటాస్య’ మన బండిని ముందు నకు జరుపుటయని శారద్యదేవుని నిర్వచనముతో జాయ సేనాని యన్వయమును సరిపొపుచున్నది. అర్థరేయను భూచారి లక్షణమును చెప్పుచు, నర్తకి ముందు వెనుకలకు పోవలెనని క్రి

ధరుని వర్ణనమును స్వీకరించినట్లు తెలిసెను. సమాత్పారిత మత్తల్లియను భూచారినిగూర్చి చెప్పుచు జాయసేనాని దానికి మత్తపాదమును నామాంతర మున్నట్లు తెల్పెను. విద్యుద్భాం తమును అకాశచారినిగూర్చి వివరించి, ఈ చారి ప్రయోగము “అత్తే వైతి దుష్కరా” యని ప్రాసెను. ఇందు పాదముయొక్క పృష్ఠమును వెనుకగా పైకెత్తి శిరస్సును స్పృశించి, అకాలిని వ్యావర్తము చేయవలెను. ముగియి తలై న కుళులరే ఈ విద్యు ద్భాంతమును చక్కగా చేయుదురని జాయసేనాని మఱియు.

ఈ చారి ప్రయోగములతో హస్తములను సుందర ముగా చలనము చేయవలెను. పాదములు నెలపై స్థిరముగా నుండునపుడు హస్తములను అర్థ చంద్రయుతముగా కటి భాగ మున నుంచవలెను. ఈ రూపమున నర్తకి సుందరముగా నుండును.

స్థానకములు

చారి ప్రయోగములు కొన్ని చేర్చి శరీరమును అంగ విన్యాసములతో చేర్చిన స్థానకములగును. ఈ స్థానకములు † అరుగా విభజింపబడినవి. ఇవి దేవతాధిష్ఠానములు. ఇవిగాక, స్త్రీ స్థానకములకు కొన్ని వర్ణింపబడినవి. భరతాచార్యుడు చెప్పనివి శారద్య దేవుడు ఏడు స్త్రీ స్థానకములనే చెప్పెను. కాని, జాయసేనాని || ప్రాప్తనమును వివిధిదన దాని గూర్చియు వర్ణించెను.

సమపాదతలాగ్రాధ్య మంగుళీనాం తలై రపి

అయతీ కృత్యగాత్రం చేర్చిష్టే ప్యాత్రోన్ననం యదా

నాసికా ద్వయ సేతోచే దూర్వతా మంతరిక్ష్ణణే

ప్రాంతు ప్రాప్త్య ప్రమాణస్య ఫలాదే గ్రహణాదిషుః.”

* సృత్యము, సృత్యములు సమానార్థకములుగా నెంచ బడినవి.

† భూచారులు:—(1) సమపాద (2) స్థితావర్ణ (3) జనిత (4) వ్యంధిత (5) అవన్యంధిత (6) బద్ధా (7) శకటాస్య (8) విద్యవ (9) ఏలాకాక్షిణిత (10) చావగతి (11) ఉత్పంధిత (12) అడ్డితా (13) సమాత్పారిత మత్తల్లి (14) మత్తల్లి (15) అద్యర్థితా (16) ఊరూద్యుక్త.

అకాశచారులు:—(1) అతిక్రాంత (2) అపక్రాంత (3) పార్శ్వక్రాంత (4) సూచి (5) మృగపుత (6) భుజంగ తాపిత (7) అలాత (8) సూపురపాదిక (9) అక్షిప్త (10) బ్రహ్మ (11) దండపాద (12) విద్యుద్భాంత (13) ఊర్వతాను (14) ఉద్యుక్త (15) దోపాద (16) అవిద్య.

‡ స్థానకములు:—(1) వైశ్ణవ (2) సమపాద (3) వైశాఖ (4) మండల (5) అలీథ (6) ప్రత్యాలీథ.

|| స్త్రీ స్థానకములు:—(1) అయత (2) అపహిత్త (3) అగ్నిక్రాంత (4) గతాగతం (5) వలితం (6) మోటితం (7) వినివర్తం (8) ప్రాప్తనం.

సమపాది తలాగములపై నిలచి శరీరమును పొడవు చేసిన ప్రాస్తన (స్త్రీ చారీ లక్షణముగును. ముఖముపై కెత్తు నపుడు నాసికా పుటముల (నాసికాద్వయ) పై సుంఛా సేతువు (Bridge of the nose) ను పై కెత్తుట. ఇది అంతరిక్షమును చూచుట, వృక్షాగ్రణిముల కోయుటయందు ప్రయోగాగర్హము.

మం డ ల ము లు

మండలముల విభాగమును ఎర్జించుచు, స్పృత్య రత్నా వల రచించిన కవి శేఖరుడు ఈ క్రింది శ్లోకములలో ప్రారంభించెను.

విచిత్ర భూషా లలిత తాంగి యుష్ణి

సౌవర్తపాల భ్రమరాల కా భా

సంక్రాంతకాంతి ర్విప్రాతాభిరావ

నిరూప్యతే మండల రాజి రామా.

మండల రాజి యను (స్త్రీ) వర్ణించబడుచున్నది. ఆ మంది రాంగి విచిత్ర భూషణములచే, లలితమగు అంగయుష్ణి కర్ణి, పాలమున సంక్రమించిన (వ్రాతిన) వంకరలుగల ముంగురుల కాంతి కర్ణి విహారమున మనోహరణగా నున్నది. ఇందు 'విప్రాత' ప్రయోగముచే అభిసారిక సూచితము.

(భ్రమర, దండపాద (అంగయుష్ణి) విప్రాత, సంక్రాంతి మొదలగు పదముల లేక వాటి అర్థ మర్థములతో పై శ్లోక మున ముద్రాంకారము నందింపబడినది.

మండలములను * భూమండలములు పదియుగా † అకాశ మండలములు పదియుగా విభజింపబడినవి. వీటి ప్రయోగము లలో ఒక్కొక్కదానిలో వివిధ చారులు కలసి యుండును. దక్షిణ వాసుపాదములు క్రమముగా లక్షణ నిర్ణీతముగా ప్రసా రితము లగును.

మండలముల ప్రయోగ మెల్లప్పుడును వాద్య శబ్దము లతో లయ మొనర్చబడి, మనోహరమగు రూప శబ్దములు ప్రధానోద్రియములకు, శ్రవణోద్రియములకు మోదము గూర్చును. ఈ విషయ వర్ణనమునుకవి ఇట్లు పరి నమూ వ్రము చేసెను.

అవర్త క్రాంతం లలితం విచిత్రం

అస్కందితం క్రాన్త విధిం దధావన్

ఇత్య బ్రవీన్మండల లక్ష్యసూక్తి

తురంగ తుల్యం గజస్థైర్యవాణశ.

ఇందు శ్లేషయుతమగు ముద్రాంకారము గలదు. చక్కని సుశ్రీయుతుడగు గజ స్థైర్యవాణుడు తురంగముల వంటి మండల లక్షణములను ఇట్లు ప్రవచించెను. గుర ములు మంచి శుభప్రదములగు నుడులుగల్గి, లలితమై విచిత్రముగా అస్కందిత మొనర్చునవి. ఈ మండల లక్షణములను తురంగ గతులు గలవి.

దేశీ స్థానకములు

దేశీకరణములు : అంచిత, అలగ, స్వర్గ,

లాస్యాంగములు

స్వత్య రత్నావళి కావ్యమందలి పద్యోమాధ్యాయమును ఆవిష్కరించుచు, జాయసేనాని దైవ ప్రార్థన మిట్లు చేసెను.

వందే శ్రీ కంఠ వంధారం

యత్ర గౌరీ స్తనోద్ధమః

దత్తే విప్రసం వృక్షై స్త

ప్రథమ స్త్రుక శ్రియం.

అర్థ వారీయరూప (Concept of Biunity)

(శ్రీ కంఠోదను కోర్కెల తీర్చు ఎందర రత్నపుష్పమునకు నను స్కరించుచున్నాను. (అపుణ్య తరువున) గౌరీ స్తనోద్ధమము విశ్వ సలాభివృక్షీకరకై ప్రథమమైన పూల గుత్తివలె శోధను ధరించును.

కావ్యకర్త తాను, జెప్పబోవు "దేశీపుత్య" ఎన్నుపును ప్రాధానారాంగవలె వర్ణించెను.

భాషివేష విధివాణై రనుగుణై స్తైస్తైస్త్వర్ణనో హరిభిః

నానా దేశ (న) రుచీన్ విదగ్ధ పురుషా వావర్తయంతి గుణైః

భూపాలైరున లాలితా బహుకలైః ప్రాధేవ వారాంగనా దేశీ సంప్రతిదంతి సైస్య పలినా పాండ్రాదరం వర్త్యతే.

అను గుణములను, మనోహరములను ఆ యా భాషి వేష, భూషణముల చేతను, గుణముల చేతను, వివిధ ప్రాంతము లకు జెందిన విదగ్ధ పురుషుల చాకర్షించుచు, కలౌ కోవిదు లగు భూపాలురచే లాలింపబడు ప్రాధ వారాంగవలె దేశీ (స్వత్యము) ఇప్పుడు గజసాహితే నత్యాదరముతో వర్ణించబడు చున్నది.

* * * *

జాయ సేనాని ఇట్లు ప్రకమించి కావ్య రచనా కాల మును, కృతివెలిగూర్చి రమణీయముగా వర్ణించెను.

ఇదానీం భారతే వర్షే

కాలే వై వన్యతాంతరే

* భూమండలములు:— (1) భ్రమర, (2) అస్కందిత లేక అస్కందిత (3) మిక్కిళ్లు (4) చాచగతి (5) అర్చిత (6) విలకా కీడిత (7) అధ్వర్ణ (8) అవర్త (9) శకటావ్య (10) నమోత్సారిక.

† అకాశమండలములు:— (1) నూచీవిద్య (2) అరి క్రాన్త (3) దండపాద (4) అలాతక (5) విచిత్ర (6) విప్రాత (7) వాసువిద్య—వాసుబంధ (8) లలిత సంచార (9) క్రాన్త (10) లలిత.

“పు త్య ర త్నా వ ి”

క తా యాతేషు వర్తేషు
* భూత బాహ్యై సాగర్తై *

మితే ప్యేనంద సముజ్జేష్టే
జగదానందదాయినీ

శక్యత్కుపలయోల్లాసీ
యశః ప్రాతేయరోచిషి *

క్రి. శ. 1255 జగదానంద దాయకముగు అనంద సంవత్సరమున సుహృదాజాధిరాజగు ఈ గణపతి చక్రవర్తి సముద్రమునే మేఖలగాల ఈ భూమిని బాహుబలముతో రక్షించుచుండగా

“యాదేశీ వర్తతే లోకే
సాస్మాభిః కద్యతేస్ఫుటం.”

ఏ దేశీ సృత్యము లోకమున వ్యాప్తిగా నున్నదో, అద్దావి (ఈ కావ్యమున) నాచే స్ఫుటముగా వర్ణించబడుచున్నది.

కృతిభర్త కాకతి గణపతి చక్రవర్తి. ఆ రాజస్వదుప్రతాప తనన ప్రాధి

తాపితా రాతి మానసే
శక్తు ప్రాణానిలాహర

క్షీబ కౌక్షేయ కోరగే.
విశ్రాంత పయః పూర

నిర్మాత కలి కల్పమే
త్యాగధిక్రూత రాధేయ

కామధేను సురద్రుమే.
రూప లావణ్య సౌభాగ్య

సప్రథ మకరద్యతే
తౌర్య త్రితయ విజ్ఞాన

మహాస్త్రిత్వ వికారదే.
మార్గదేశీ విభాగ స్య

వివేచన విచక్షణే
మహా రాజాధిరాజేస్వీన్

గణపత్య వసీశ్వరే.
సముద్ర మేఖలా మేనాం

బహు నా రక్షతి క్షమాన్
యాదేశీ వర్తతే లోకే

సాస్మాభిః కద్యతే స్ఫుటం.

(1) కుచలయమునకు (భూమండలమునకు) ఉల్లాసకరముగు కీర్తియును వెల్లించి కలవాడు.

(2) ప్రతాప మనెడి సూర్యుని ప్రాధిమతే తపింప నీయబడిన శక్తు మానసము కలవాడు.

(3) శక్తువుం ప్రాణాయామవులను ఆహారము గొనుచుచే మదించి ఖడ్గ మనెడి ఉరగము కలవాడు.

(4) దాన జలముచే కడిగి వేయబడిన కలి కల్పము కలవాడు.

(5) త్యాగముచే ధిక్కరింపబడిన కర్ణ, కామధేను, కల్పవృక్షములు కలవాడు.

(6) రూప లావణ్య సౌభాగ్యములచే మనమగుని పాలింపబడు.

(7) తౌర్యత్రిక మహాత్ముల వెరింగిన వికారదుడు.

(8) మార్గదేశీ సృత్య విభాగముల వివేచనమున విచక్షణుడు.

ఈ అక్ష గుణ సంపన్నుడగు కృతి భర్తను జాయసేనాని తన కావ్యమునకు చేకూర్చెను.

ఈ దేశీ సృత్య మనగా లక్షణ మిట్టిదని ఈ క్రింది విధముగ జాయసేనాని తెల్పెను.

భవంతి ధరణీపాలాః
ప్రాయేణాభినవ ప్రియాః

అతస్త్రీత్రయేద్వాపి
యద్య దుత్పాద్యతే నవం

సృత్య తత్త్వ స్మృతం దేశీ
తత్త్వ దేశాను సారతః.

భూతమ్ శాస్త్రముఖాత్ జ్ఞేయం
భవన్యం నావగద్యతే

భవన్తి రూపణం (సై) యస్మాత్
సృత్యం దేశీతి సంక్షిప్తం.

“ధరణీ పాలరు సహజముగా అభినవ ప్రియులు. కావున వారి ప్రీతికై నేటికిని (1255 A—D) వివిధ దేశానుసారముగ యే యే సృత్యము నన నవముగా నుత్పాదించబడుచున్నదో అయ్యది దేశీయని పిలువబడుచున్నది.

పూర్వమున వృద్ధి చెందిన సృత్యమును శాస్త్రములందు విబంధించబడినందున తద్వారా తెలిసికొనవచ్చును. రాజోపుకాలమునాటి కళను గూర్చి చెప్పట సంభవించదు. ఈనాడు (నమకాలిక ప్రపంచమున) దేశమున వ్యాప్తి నొందియుండు దేశీ సృత్యమును నిరూపించెదను.”

ఈ కృతి విచ్చిన 1255 A—D అనంద సంవత్సరము కాకతి వంశ చరిత్రలో శ్రేష్ఠమైనది. చరిత్రకారులు 1254—1256 నాటి శాసనముల పరిశీలించి, గణపతిదేవుడు తన రాజధాని హనుమకొండనుండి, ఏకశిలా నగరమునకు మార్చి నట్లు తెలియుచున్నాడు. ఆ ఖంభ సంవత్సరము 1255 A—D దిగా ఈ కృతి కామమునుబట్టి దృఢ పరచవచ్చును. ఏకశిలా నగరమును సామ్రాజ్య ముఖ్య స్థానముగా స్థాపించు మంగళ

* భూత=5 దాన=5, అగ్ని=3, సాగర్తై=4=5534. ఈ సంఖ్యను విధిదాయకముగా 4355 యని తెలిసికొనవలయును. నేటికి కలియుగము 5063 అనగా 708 సం. పూర్వము 1963—708=1255 A. D. కావ్య రచనా కాలము.

కరముగ నమయమున నృత్య రత్నావళికి రాజభరత్తో కన్యాణము ప్రాప్తించెను.

* * * *

ఆ నాటికే (1210—1247 A-D) “సంగీత రత్నాకర” గ్రంథమును సోధలుని తనయుడగు సారజ్జు దేవుడు రచించెనని తెలియుచున్నది. అందు ఏడవ అధ్యాయము నృత్య విషయాన్ని వివరించును. ఈ కవి దేవగిరి యాదవుల ప్రభు సోషణ యందుండెను. జాయసేనాని సోధలుడును, భరతముని కీర్తిధరుల ప్రాచీన గ్రంథముల తరచి చూచినట్లు వారి కావ్య మందలి రచనయే తెల్పుచున్నది. దేశీ నృత్యమును గూర్చి సారజ్జు దేవుడు విపులముగా వర్ణించెను. స్థానికముగానే కృష్ణముగా నృత్యించినట్లు తెలియుచున్నది. గ్రంథ విస్తీర్ణ భీతిచే సంక్షిప్తము చేసినని ప్రాసీకొనెను, కాని సంగీత రత్నాకర ముందలి సై నృత్య విభాగమును చదివిన, గ్రంథకర్త తన ఓవితమున పెక్కు దేశీ నృత్య ప్రదర్శనముల విక్షించినట్లు లేదు.

కాని, కాకతి రాజ్య గణపహిణి దేశీ నృత్య విక్షిప్తముల ఆసాంతముగ, విరివిగా, విక్షించి, ముందు కాలమువారికి అదేశీ నృత్య వ్యాసంగముల కైవసము చేయుటకై ఆ కళాఖంధముల, తాత్రమున నిబంధించినట్లు నృత్య రత్నావళి రచనచే దృఢముగా చున్నది. ఇంతయేగాక, నర్తకి, నర్తక, సంగీత వాద్య విద్యుంసులకు భూ, గృహ దానము లిచ్చినట్లు కానన లభిరములయ్యెను.

* * * *

ఈ సంవత్సరమున (1)* దేశీ స్థానకములు ఇరువదిరెండు. (2) అంబిత కరణములు పదునాలుగు. (3) అంగములు నాలుగు. (4) తోహాడీలు ఎనిమిది. (5) దర్ప సరణములు మూడు. (6) కపిలాది నృత్యములు నాలుగు (7) దేశీ లాస్యంగములు ముప్పదిమూడు, (8) తాత్రయంకముగ గరుల గూర్చి వివరణోపేతముగ వర్ణనము గలదు.

దేశీ స్థానకముల వివరము రెండు రత్నాకరములందును, నాల్గు తాత్ర పంగ్రహ గ్రంథమునందును నమోదము. జాయసేనాని “వ్రాతప్రతి” యందు ఒకటినుండి పదివరకు లక్షణములు కానరావు.

1 అంబిత కరణములన నట్టియుత మొనర్చుట. నర్తకి నమముగా నిలిచి, ఎగిరి భూమిపై నిలచుట. ఈ ఉన్నత కరణముల పదునాలుగును జాయసేనాని పూర్తిగా వర్ణించెను. (నేటికి లభ్యమైన తెనుగు లిపి ప్రతియందు (11) అంగమృత బద్ధించిత, లక్షణములున్నవై నది.) (9) లంకాదాహించిత, (12) బలబద్ధించితముల లక్షణములు వ్రాత లోపముచే నవ్యమగు

వర్ణమునిచ్చుటలేదు. సోధలుడు 1 నుండి 4, 6, 8, 10 అంబితములను మాత్రము, సూరసంగ సంపాదించితమును చేర్చి లక్షణముల పేర్కొనెను.

2 నాల్గు అంగములు.

ఎగురులు, కూర్మములు, మొగ్గ వేయుట మొదలగు విన్యాస పూరితములు. ఇరువది సంవర్ణరములం. పూర్వము మేజా వాటిలతో కళానంత కుంజులు ఈ నృత్య ప్రదర్శనముల ప్రదర్శించు చుండెడివారు.

3 ఎనిమిది రోహాడీలు.

ఇందును మొగ్గ నాలుగు, ఎగిరి నలు దిక్కులకు రిరుగులు మొదలగు విన్యాసము లొనర్చు నృత్యము. ఇందు విష్ణుస్మరణ లక్షణము వ్రాతప్రతియందు మృగ్యము.

4 దర్ప సరణముల మూడు, 5 నృత్యములు నాలుగు లక్షణ రహితముగ నామమాత్రముగా నూచించబడినవి. ఇవి సంగీత రత్నాకరమునందు గలవు. సారజ్జు దేవుడు, అంబితముల, అంగముల, రోహాడీల, సరణముల, నృత్యం, కొమ్మలంటినే చెప్పి ధ్రువ రమించెడి ముగ్గురి దూరింటిని విక్షించెను.

* (1) సుగుడి, (2) సుగుడి, (3) సుగుడి, (4) సుగుడి, (5) బ్రహ్మ, (6) వైష్ణవ, (7) శైవ, (8) గౌరవ, (9) సంహార, (10) బ్రహ్మసరణి (లేదు), (11) పర్వత, (12) కూర్మ, (13) సంహార, (14) చతుర, (15) శివుని పాద్యుగ, (16) విజయ, (17) సర్వవిష్ణు, (18) విజయ, (19) వాగిం, (20) విజయ, (21) విజయ, (22) విజయ.

1. అంబితం. (2) కరణంబితం. (3) శైవవాంఛితం. (4) విజయవాంఛితం. (5) శైవవాంఛితం. (6) సంహారవాంఛితం. (7) రోహిణివాంఛితం. (8) దంబ ప్రమాణవాంఛితం. (9) లంకాదాహవాంఛితం. (10) భ్రాంత పాదవాంఛితం. (11) అంగమృత బద్ధించితం. (12) బలి బద్ధించితం. (13) అంగవాంఛితం. (14) సమ కర్తవ్యంచితం.

2. అంగములు (1) అంగం, (2) కూర్మంగ, (3) మోర్మంగ, (4) అంబితంగ.

3. (1) రోహాడీ, (2) కర్త రోహాడీ, (3) సమ కర్త రోహాడీ, (4) బాహుబంధ (బద్ధ), (5) విలాసభ్య, (6) వికపాద, (7) చతురభ్య, (8) విష్ణుస్మరణ.

4. (1) దర్పసరణ, (2) బలబద్ధ, (3) నాగబంధ.

5. నృత్యములు:—(1) కపి నృత్య, (2) నూత్యం తము, (3) మత్స్య కరణము, (4) కరపృథ్వి.

పోతన*

శ్రీ నారాయణ సరసింహాశాస్త్రి

ఇది భారతీయ సాహితీవేత్తలు, అను శిష్యులతో చేసిన అనుబంధము. ఆంధ్ర ప్రదేశ్ వారు భారతీయ భాషలలో ముఖ్యములైన తొమ్మిది దింటిలోనికి ఆంగ్లములోనికి అనువదించిన భారతీయకుని ప్రకాండలను భారతదేశము లోని అన్ని ప్రాంతముల వారికి కాక ప్రపంచ సాహితీవేత్తలందరికి పరిచయముచేయు ఉదారాశయముతో ప్రచురింపబడిన గ్రంథములలో ఒకటి. ఆంధ్ర భాష కవులలో మహనీయులందఱో ఉన్నను, ముందు పోతనను గ్రహించుట సమంజసముగా నున్నది. పోతన వలె పండిత పావరులకు సమానముగా అభిమాన గౌరవ పాత్రుడైన ఆంధ్ర కవి ఇంకొకడు లేడు గదా! భారతీయ భాష కవులలో పోతనకు తలసీదానులో సమానముగా స్థానము కలదు.

ఇట్టి గ్రంథమును వ్రాయుటకు శ్రీ వేంకటరావు గారిని ఎన్నికొనట సర్వోధమంబు యుక్తముగా నున్నది. ఆంధ్ర కవితా విమర్శనలోను పరిశోధనలోను వారికి విశిష్టానుభవమున్నది. వారికి గ్రంథ రచనలో అభ్యాసము కూడా అపారముగా నున్నది.

ప్రచురణకర్తలు తమపై పెట్టిన భారమును నిర్వహించుటకు శ్రీ వేంకటరావుగారు ఎంతో శ్రద్ధగా సర్వతోముఖముగా ఆలోచించి విశేష శ్రమచేడి ఈ గ్రంథము రచించి వారు. దీనిని సర్వవిధముల సంపూర్ణముగా చేయుటకు వారు చేసిన కృషి ఈ గ్రంథములో సర్వత్రా కనపరచుచున్నది. బహు గ్రంథకర్తలైన వీరు తమ రచనలలో నెల్ల 'పోతన' రచనకంటె అవనిమిత శ్రద్ధ వహించినందుకు ఎట్టి సందేహమును లేదు.

విషయ సూచిక చూచిన మాత్రముననే వారిది ఎంత అతోచనా పూర్వకముగా రచించిలో విస్తృతము కాగలదు. అవతారికలో పోతనను ఆంధ్ర శుక యోగిగా వర్ణించి, రెండవ ప్రకరణములో భారతీయ భాషలలోని భాగవతానువాదము లన్నిటిలో పోతన భాగవత విశిష్టతను నిరూపించుచు పోతనను తులననానులో పోల్చి వారిద్దరూ రామకృష్ణ భక్తి సాహిత్యములకు

తీర్థభూతులని నిర్వచించిరి. ఆ తర్వాత పోతన అవతరించు నాటి దేశకాల మత పరిస్థితులను ఒక ప్రకరణములో తెలిపి, మరియొక ప్రకరణములో పోతన ఇతర కృతులను తెలిపిరి. 5 వ ప్రకరణములో పోతన ఏదో స్కంధములు వ్రాసినది విమర్శించిరి. 6 వ ప్రకరణములో పోతన ఆంధ్రీకరణ విధానమును ఉదాహరించిరి. ఆ తర్వాత దానిలో పోతన కవితా లక్షణములను తొమ్మిదింటిని పేర్కొనిరి. 8 వ దానిలో పోతనలో మూడు భక్తి రీతులు కలవని వివేచించిరి. పిమ్మట ప్రకరణములో శ్రీనాథ పోతనల గూర్చిన మహత్వ కథలు వర్ణించిరి. 10 వ దానిలో పోతన అనుసరించిన పూర్వ కవులను, పోతన వసుపరిచిన ఇతర కవులను విమర్శించిరి. 29 పుటలున్న ఈ ప్రకరణములో ఒకటి రెండు పేజీలు తప్ప తక్కినదంతయు ఉదాహరణ రూపమైనదే. 11 వ దానిలో పోతన వ్రాయని ఇతర స్కంధములు వ్రాసిన కవులను గంగన నుండి వేటి కాలపు శ్రీ మిన్నికంటి గురూపాధ్యక్షుగారి వరకు తెలిపిరి. ఆ తర్వాత భాగవతములోని ఉపాఖ్యానములను భాగవతాధ్యక్షులను తెలుపుటకు ఒక ప్రకరణము ప్రత్యేకించిరి కాని అది రెండు పేజీలపైన కొద్ది ఎంకులు మాత్రమే కలదు. పరిక్ష పేసరు వ్రాయు విద్యార్థులు ఉత్తరము వ్రాయుట కిచ్చిన సమయమో స్థలమో అనుచోపుటచేత చివరి భాగము సంక్షోభించి వ్రాసినట్లే సరిగా ఈ చివరి ప్రకరణ ముండుట శోచనీయము.

ఆ తర్వాత అనుబంధమున్నది. అందులో ముందు పోతన భాగవత మహాత్మ్యమును గూర్చి 'సాక్షి!' నుండి అరుస్తూ 'పేజీలతో' తెలిపిరి. పిమ్మట మరి అరుస్తూ 'పేజీలలో' పోతనను స్మరించిన కవుల పుటలను శ్రీ వేంకటరావు గారి వరకు ఉదాహరించిరి. ఇందులోనే పోతన పంజమును గూర్చి ప్రస్తావించిరి గాని ఆ విషయ మెందువల్లనో గాని అగినంతగా వివరింపలేదు. 3 వ అనుబంధములో. నంకలన. గ్రంథము లలో నుదాహరించిన భాగవత పద్యములు తెలిపిరి. చివరి అనుబంధములో భాగవతమును అనువదించిన వారియు అనుసరించిన వారియు వివరములను విమర్శలను సీతీకాదులను వ్యాసాదులను తెలిపిరి. ఈ విధముగా ఈ గ్రంథ రచనకు గ్రంథకర్త చేసిన విస్తార పరిశ్రమను ముఖ్యముగా అభినందించు

* గ్రంథకర్త : శ్రీ విడుదలూరి వేంకటరావు, ప్రకాశకులు : మేషన్ బుక్ ట్రస్ట్ వారు—భారత ప్రభుత్వ సమాచార, రేడియో మంత్రిత్వశాఖ, ప్రచరణ విభాగము, డి.పి. 1/3 పేజీలు. 208 పేజీలు : రూ. 2-75.

కాని ఇంత శ్రమ చేసి వీరు వ్రాసిన పుస్తకము ఉద్దిష్టమైన ప్రధాన ప్రయోజనమును సాధింపగలరా అను సందేహము మాత్రము, గ్రంథమును అశ్రద్ధగా తిరగిచేసిన వారికి కూడ కలుగజేసింది. గ్రంథముకంటే ఎక్కువ పాఠ ఉదాహృత పద్యముతోనే నిండి పోయింది. ఇతర భాషలలోనికి అనువదించి పుకు వాని ప్రాణము పోవును. అనుసరణములోను, అనుకరణములలోను ప్రధానముగా శబ్ద సామ్యముండుటచే, అవి భాషాంతరీకణములలో ఎంతమాత్రము బోధపడవు. పోతన కవిశ్రమమునకు ఉదాహరణములైనవో నవి తప్పవు. కాని ఇట్లుదాహరించిన వానిలో పోతన పద్యములెన్నో, అంతకంటే ఇతరులే ఎక్కువమో అనిపించునంతగా ఉన్నవి. ఈ గ్రంథమువాదములకు అంగీకరింపని పోతన అతిశయము తెలిసికొనుటకు ఉద్దేశించబడినదను భావముతో చూచినచో, గ్రంథకర్త ధూం మాలోంచినట్లు తోచదు. వారి ఉత్సాహశయము ఉచితజ్ఞులను మరిచిపో జేసింది.

మరల సట్టిదే మరియొక పాఠాన్ని రెండవ ప్రకరణములో చేసికొన్న తోచును. అందులో దేశ భాషలలో వచ్చిన భాగవతానువాదములలోనెల్ల పోతన భాగవతము ఉత్తమమైనదని ప్రతిపాదించిరి. తమ తమ భాషలలో ప్రసిద్ధులైన కవులచే ఈగ విలసన సహింపని దురభిమానము ప్రతి భాషాభిమానులకు విచారకముగా చేటి కాలములో వృద్ధి పొందుచున్న సంగతి జగద్విజితము. అందువల్ల ఆ యా భాషలలోని భాగవతములను గూర్చి వ్రాయు మాటలు ఆ యా భాషాభిమానులకు వొప్పి కలిగింపకుండ వ్రాయుట ఉత్సవనము. శ్రీ వేంకటరావుగారు సూరసాగర్ను గూర్చి వ్రాసినది హిందీ ప్రాంతమువారు గాని, జగద్వాధదాసు భాగవతమును గూర్చినది ఓడ్రులుగాని, ఏకవాధుని గూర్చినది మళయాళులుగాని, ఎజుతుచ్చయే గూర్చి వ్రాసినది మళయాళులుగాని చదివి హర్షింపరు. జగన్నాథదాసు భాగవతమునకు ఉత్కళితమున దేవాదులు గూడ కట్టు చుండునంత భక్తిభావము కలదు. అప్పాసో, భాషలో శంకరదేవుని భాగవతమును గూర్చి వ్రాసిన దానినిబట్టి, శ్రీ వేంకటరావుగారికి దాని మంచి చెడుగులు తెలియవని స్పష్టమవుచున్నది. ఇతర భాషల భాగవతముల గూర్చియు వారికి తగినంతగా తెలిసెట్లులేదు. కొన్నిటికి ఆ భాషా కవి పూర్తిగా వ్రాయలేదని లోపము చూపిరి. అది పోతనకును ఉన్నదియందును గూడ కొందరూ కొన్ని భాగములే ప్రధానముగా పెట్టుకొని పెంచినవని లోపముగా చూపిరి. పే. 83 లో పోతన దశమ స్కంధమును గూర్చి వ్రాయుచు “ఈ స్కంధము మూలముకన్న మోడదు నాలుగురెట్లు తెలుగు సేతలి. పెరిగినది” అని వ్రాసిరి. అందుచే ఆ లోపము పోతనకు కూడ ఉన్నదనిపించుచున్నది. ఒరియా భాషలోని భాగవతములలో నల్లగ వైష్ణవ సంప్రదాయములు కనబడుట లోపముగా పేర్కొనబడినది.

అద్వైత మార్గ మనవలించుట పోతన లోపముగా వారు గణించగూడదా? కీ. శే. ఉన్నన క్షేత్రినారాయణగారు చెప్పిన వరమైన భాగవత మూలముగ అద్వైత పరము చేసి పోతన తారుమారు చేసెనని ఉపన్యాసములలో ఉద్ఘాటించెడి వారు.

అందువలన ద్విపాతీయ ప్రకరణంలో భాగములో “దీనిని బట్టి యా యా భాషలో భాగవతానువాదమునకు పోతన వంటి సమగ్రుడగు మహాకవి జన్మించలేదని చెప్పవలసియున్నది” అని వ్రాసిన మాటలు ఇతర భాషలవారికి రుచించవలయు, వారికి పోతనలో లోపములు వెదకువలెను పట్టుదల పెరుగుననియు గ్రంథకర్త ఆలోచించి యుండవలసింది. అదిచాక సర్వ భాషల భాగవతములను పరిశోధించిన వారే కాని అట్టి యభిప్రాయ విచారకులు అధికారులు కారు. అట్టి యధికారము గ్రంథకర్తకే లేదని స్పష్టము. ఈ సందర్భములో గ్రంథకర్త ఉత్సాహభిమానములు జాగరూకతను పోగొట్టినవి. “పోతన యనుచరించిన మార్గములో అది ఉన్నట్లున్నట్లున్నది” అని వ్రాసినచో ఎవరికిని బాధ కలిగియుండదు, పోతన ప్రత్యేకతయు అతిశయమును జగ్గి యుండవు.

మరియు ఈ గ్రంథములో పెక్కు దాష్ట్యంబున్నట్లు వైష్ణవ పాఠానువాదము లోపించినది : ఉదా:

(1) 123-124 ‘సవ విధ భక్తి’ అను శీర్షిక క్రింద ప్రస్తావన పరిత్రలోని ‘ఈ తొమ్మిది భక్తి మార్గము’ అని యున్న ప్రసిద్ధి పద్యమును ఉదాహరించి, దాని మూల శ్లోకములో ‘సవ క్షణ’ అని ఉన్న మాటను చూపిరి. అపైన శరీరమునకు నవ ద్వారము లున్నట్లే నవ విధ భక్తి మార్గము లున్నవనియు, ఈ నవ శబ్దమునకు నూతనము అను అర్థము కూడకలదు కావున ఇది నూతన మార్గమనియు ఏమో వ్రాసిరి. ఈ సందర్భములో పోతన నవ శబ్దమే వాదలే దనుటకు మరిచిరి. మరి యెందు కింత వ్యాఖ్యానము!

(2) పేజీ 94 : ‘శ్రీధరాచార్యుని వ్యాఖ్యానము అనున రిండుటచేత పోతన రచించిన భాగవతముల అద్వైత పరములుగా మున్నవి’ అని పైని తెలిసి, క్రింద ‘శివాద్వైత కావున పోతన, యద్వైత వ్యాఖ్యానమునే యనుసరించెను’ అని వ్రాసిరి. శ్రీధర వ్యాఖ్యానము శివాద్వైత వ్యాఖ్యానము కాదుకదా! శ్రీధరుని దృష్టిలో శివాద్వైతమునకును (వైష్ణవ) విశిష్టాద్వైతమునకును ఎక్కువ భేదముండదు.

(3) కీ 100 : ‘ఇరుట విశిష్టాద్వైత సిద్ధాంతము లున్నవి గాన, ఈ భాగము దశమ స్కంధంలోని భాగము పోతనది కాదనియు, కొంతగా విచారములు చెప్పినట్లుండు కాని యిరుటపాతములను గాఢు విలయముగా, నమదర్శించుటకు పోతన యుటలు ప్రధానముగా చేసెందు విష్ణు పరమైశ్వర తత్త్వమును గూర్చిన పట్టుమున, తన కామము ప్రపంచ ప్రచారములో స్పష్టమైన విశిష్టాద్వైత సిద్ధాంతమును గూడ చూపించుట నుపంజనమే’—ఇట్టి అప్రాతల పాఠానువాదమునకు పోతన

జాలపు. మహా భాగవతముతో విష్ణుపరము కానిదేమున్నది? ఇక్కడనే విశిష్ట ధైర్యతరచుగా ముందుకు కాలివేయి? ఆ భాగవతముకు పూర్వమే 'ఇక్కడి నుండి వారయ రచనము' అని ఉన్నదని త్రోసివేయుచు గ్రంథకర్త విద్వారణ యుండుటచేత, తన సిద్ధాంతమునుకు విరుద్ధముగా ఉన్న విషయమును ఎదుర్కొనలేక చెప్పిన సాకు. బుద్ధిమంతుల లిట్టి విలంబవదలకు పూర్వంకర. ఇట్టి వింకన ఎన్నో గ్రంథ మందింతట గలవు.

మహా భాగవతములో పోతన ఏమో భాగములు వ్రాసెను, అనునది క్లిష్టమైన సమస్య. విస్తరించి చిక్కనబడి. మొదట మీద స్కంధాంత గద్యలను బట్టి గ్రంథకర్త సిద్ధాంతము చేసెను. ఉపలభ్యమైన వ్రాతప్రతులన్ని మూర్త్యులుగా పరిశీలన చేసి వాని కలము విద్వారణ చేయవలె. సమగ్రముగా మూలము మూల పితృదేవాల వ్యాఖ్యానాల పరిశోధించవలె. అప్పుడు కాని కొంత ధైర్యముగా సిద్ధాంతము చేయుటకు వీలులేని దీ విషయము! అని ఒకరు కాదు, నూరు మంది చేయవలసినది. అట్టిది లేకుండా వేరు చేయు విద్వారణలు ఊహలు మాత్రమే. ఊహలు సిద్ధాంతములుగా ప్రకటించుట కాస్తియమైన పరిశోధకుల వద్దలి కాదు. అతెగ్గాండరు గార్దియను ముడిని ధేదింది విషయము సాధించినాడట. అట్లే ఈ గ్రంథకర్త ఈ చిక్క ముడిని కోసివేసిరి. విజ్ఞానము విస్తరించిన ఈ కాలములో సాహిత్యవేత్తలందరే శ్రీ వెంకటాచ్యుగాని అగ్నింపరు. ఈ సదర్శములో గ్రంథకర్త చేసిన వాదముతో పోల్చు తన్ని యున్నవో పోత్య భాగములను అన్ని యున్నవి. రెండవ స్కంధములోను దశమ స్కంధము ఉత్తర భాగములోను కొలదూరము పోయిన తర్వాత 'వెంగండల వారయ కులత్యము' అని కొన్ని వ్రాతప్రతులలో కనిపించుచున్నది. ఆ భాగములలో కొన్ని భాగములు అద్వైత పదములుగాను, కొన్ని విశిష్ట ద్వైత పదములుగాను కనిపించుచున్నవి. కడల్ పాఠము కూడ కొన్ని చోట్ల పోతన స్థాయిలోను, ఎన్నో చోట్ల మిక్కిలి దిగజాలియు కనిపించుచున్నది. ఇది యన్నియు సమగ్రముగా నాలోచించుట చేతే అగ్రధికడేశ సాహిత్య అకాడమీవారు ప్రచురించిన శ్రీ మహా భాగవత పీఠిక ముగించుచు "ఈ విషయము రోతగా పర్యాలించినప్పుడు మూల గ్రంథము పూర్తిగా పట్టపెట్టట్లు తోచదు. ఆ యా భాగాలలో, వల్ల గుల్లలలో మిక్కిలి చిన్నపెరి పిఱుటాకులలో పాలిజాతముల లాగున, మహాదీ అమృతవాణి చెవి తాకి చిత్తమును విగించినదేయుచున్నది" అని వ్రాసిరి.

పోతన రచించిన ఇతర గ్రంథము లేవి యనునది కూడ నట్టి చిక్క సమస్యయే. వీరిభద్ర విషయము పూర్తిగా చదివి, వాటిని పోలి కృతియూ యను పండితులు కలుగక మానదు. ఇదివ్వకలి యని యంతరాలతో మున్నను, భాగవత రచన పిమ్మటిదని పుష్టముచేయు. పద్యము కూడ ఒకటి

యున్నది. ఆ పద్యము కొన్ని వ్రాతప్రతులలో లేదు. అందువల్ల నది ప్రక్షిప్తమని విద్వారణ చేసెనాని. మన వాదము నకు అడ్డువచ్చిన వానిని ప్రక్షిప్తములని త్రోసివేయుట తేలిక. ఆ పద్యము ప్రక్షిప్తము చేయుటకు కాలివేయి, ఏ వ్రాతప్రతులలో ఉన్నదో, దేనిలో లేదో సమగ్రముగా వివరణ చేయవలసి విశయింప వీలులేదు. అందులో పోతన పీఠికాపూర్వంకర విభుడైన ఇస్కటూరి సోమ శీఖరాధ్యక్ష శిష్యుడనియు, వీరభద్ర ప్రసాద లభ్య కవితాశితయును కలవాడనియు గూడ కలదు. ఆ గురువుల సంగతి కాని కవిత్వమునకు వీరభద్ర ప్రసాదము కరణమును సంగతి కాని పోతన భాగవతములో కావరాదు. పైతెచ్చు విష్ణువు పారమ్యము ప్రతినిధించు ఘట్టములును, కవుని కుక్కురేయి ఘట్టములును మూలము కడలి విన రింది కూడ భాగవతములో వ్రాసెను. వీరమాహేశ్వరచాచ. ధైరవాదు అట్లు చేయనా అను సందేహము కలుగక మానదు. తర్వాత పోతన మతము మార్చుకొనెనందున, ఈ గ్రంథకర్త పోతనను మొదటి నుండి చివరివరకు 'వీరశైవు'నిగానే వర్ణించిరి. వీరభద్ర విషయములో కొన్ని పద్యములు పోతనే యనుపించును. కొన్ని ఎంత చిన్న తనముతో నైనను పోతన యిట్లు వ్రాసియుండువా యనించును. అవతారిక యంతయు ఎవరో 'వీర శైవు'లు చేస్తారనియు సందేహింపవచ్చును. సాధక బాధకము లన్నియు విష్ణుక్షాతముగా ప్రదర్శించి అన్నెన తమకున్న అధిపతియము తెలుపుట న్యాయము. అట్టి దీ గ్రంథకర్త చేయలేదు.

'పీఠిక 22-28: "దేశ కాల మత పరిస్థితులు" తెలుగు సాహిత్యము. మత సామరస్యము" అను శీర్షిక క్రింద వ్రాసిన దేమో వారికి తెలి. ట్లు లేదు. పైగా ఆ ప్రస్తావనమును "నేటి సాహితీ లోకమున వీరశైవ ముండును గూర్చియు, వాజ్మయమునకు సంబంధించిన శివ కవులు అనువాద గ్రంథములను గూర్చియు వ్రాసిన విమర్శనములు.... వీర శైవ మత సంప్రదాయమునకు మూల భూమి అగు గ్రంథములను వక్కుగా చదివి యుండువానము చేసెకాని.. వ్రాసినది కావని విరాపింపవచ్చును" అని ప్రారంభించి, "పై చర్చించుటట్టి వీర శైవమున విష్ణు ప్రసక్తియున్నదనియు, వైష్ణవమున శివ ప్రసక్తి లేదనియు పట్టణిక సోమనను తెలుగు సాహిత్యమున కవులు సాహిత్య భావమున కృతులు రచించెననియు విశదముగచెప్పిరి" అని పూర్తి చేసిరి. ఈ భాగములోను అందలి విషయములను విస్తరించు అక్కిన గ్రంథ భాగములలోను చేరి సాహితీ లోకమున విమర్శనములు చేయవలసి గూర్చియు, వాటికి మరల మూల గ్రంథములు బాగుగా తెలియవలయు చెప్పిరి. పాటలు : క్షర : ఈ గ్రంథకర్తకు అన్యుండు నను మాట విశయముగా కానవచ్చుచున్నది.

“వీర శైవులు విష్ణు పరమ్యము సంగీకరింపరే గాని విష్ణువు వెంతమాత్రము ద్వేషించుట” అని గ్రంథకర్త వ్రాసినది కొంత నిజమే. కాని యట్లే శ్రీ రామానుజు వైష్ణవులు గూడ శివ పారమ్యము సంగీకరింపరే కాని శివు వెంతమాత్రము ద్వేషించువనియు, శివుని విష్ణు భక్తాగ్రేసులనిగా వెన్నురుధరియు శ్రీ వెంకటరావు గారికి తెలియదా? విష్ణు క్షేత్రములకు క్షేత్ర పాలక శివాలయ ముండుట సర్వ సామాన్యము కాదా? విష్ణు సహస్ర నామములలో ‘శివాయనమః’ అను నామము రెండు మార్లు ‘స్థానై నమః’ అని ముగ్ధులైన వచ్చుటే కాక, శంభునై నమః, రుద్రాయనమః, ఉగ్రాయనమః, స్కందాయనమః, శర్వాయనమః స్కిందాయనమః, గుహాయనమః శరభాయనమః అను నిత్యాది నామము లున్నవి గదా! ప్రసిద్ధమైన అక్షిల్యోత్తర శత నామములలో ‘శివాయనమః, బహ్మ విష్ణు శివాత్మికాయనమః ఇత్యాది నామము లున్నవి కదా! ఈమధ్య ఎక్కువ ప్రసిద్ధి కిచ్చిన శ్రీ వెంకటేశ్వర సహస్ర నామములలో, ‘శివ చాక్రస్థు మానసాయ నమః, మహేశ్వర సంతత్యాయనమః’ అను నిత్యాది నామము లున్నవి గదా! వైఖానస వైష్ణవములో గూడ కుంభ దీప నిధానులలో ‘అర్చనా సవనీతము’లో “..... దీపే అక్షిల్యం సుబ్రహ్మణ్యే. ధూపే భవం సమారాధ్య.....” ఇత్యాదిగా నున్నది. కాబట్టి పే. 28 వ ‘వైష్ణవమున శివ ప్రసక్తి లేదు’ అన్న మాటలు నిరధారములు.

వీర శైవులకు విష్ణు ద్వేషము లేదనుటకు గ్రంథ కర్త చెప్పిన కారణములలో, ‘పాలకునికి సోమనాథుని తండ్రి పేరు విష్ణురామదేవుడు, తల్లి పేరు శ్రీయో దేవి యనియు, శివభక్తులలో సిద్ధరామయ్య, ఏకాంబరాయ్య అను విష్ణు నామాంకితులు కలరు’ అనియు నొక హేతువుగా పేర్కొనిరి. ఈ హేతువు కేమైన బలమున్నదా? ఆ భక్తులచి వారు పుట్టిన కొద్ది కాలమునకే వారి తల్లిదండ్రులు పెట్టిన వ్యవహార నామములు కాని, వారు కి. దీక్ష తీసికొన్నప్పుడు గురువులు పెట్టిన నామములు కాదు గదా! ఇక సోమనాథుడు ఎంత శివభక్తుడైనా తన తల్లి దండ్రుల పేర్లు మార్చగలదా? బలము అత డెక్కువ సాహసుడు కావున వీర శైవము ముదిరిన పిమ్మట వ్రాసిన పండితాధ్యక్ష చరిత్రములలో అది కూడ మార్చినా తాను ‘శ్రీ మదుగురు లింగ పున కరుణా హస్త గర్భ పంథవుడ’ననియు, ‘బసవయ్యల పుట్టు వానిన కొడుక’ననియు చెప్పి విధితేక, వైష్ణవ వామములతో సున్న యా నామములు కూడ వ్రాయుట కిష్టమనేక ‘మును బసవ పురాణమున నెన్నఁబడిన సెనుపారు బసవలకు సెనువుడు కొడుక’నని చెప్పి కొనెను గదా! ఇదా, వీర శైవులలో కొందరికైనను విష్ణు ద్వేషము లేదనుటకు ఉదాహరింపవలసినది!

పేటి విమర్శకులే కాక పూర్వ కవులు గ్రంథకర్తలు కూడ మత నామములను పేర్కొనుటలో వ్యవస్థ వైష్ణవ భేదీకున్నట్లు లేదు. కాని ‘వీర’ శిష్టము ఏ మతమునకు విశేషణముగా వాడినను దాని ప్రధాన లక్షణము ఒక్కటే—అది

చాతుర్వర్ణ్యబద్ధమైన వ్యవస్థను ధిక్కరించుట. ఆ లక్షణము ననుసరించి వారు శ్రేత స్మార్త కర్మలయందు శిక్ష చూపకుండుటయు, వేద భాగములను కొన్నిటిని ఉపయోగించుకొనుభూషణము వేదమును సరస ప్రమాణముగా సంగీకరించుకొనుటయు, తమకు ఇష్టమైన అగమముతో, తంబ్రముతో, శాస్త్రముతో సరస ప్రమాణములుగా గ్రహించుటయు జరిగినది. వారికి రెండే కలలులు. ఒక విశేషమున మైన దేవత పారమ్యము సంగీకరించి కొలుచువారు, అట్లు చేయనివారు. ఈ లక్షణమునుబట్టి ‘వీర’ విశేషణముతో వ్యవహరించుట యుక్తము — వీర శైవులు, వీర వైష్ణవులు, వీర శాక్తులు బసవన ఉపనయనాది స్మార్త కర్మ లుట్ట గించి అన్ని కలముల శివ భక్తులతో కుడుచుచున్నందున వీర శైవుడన జెల్లును. ఇట్టి వీర చరిత్రములో చాచకూడా కుడివిన వైష్ణవులను వీర వైష్ణవులు. అంతేకాని నల్ల వ్యవస్థను తీవ్రతరముగా పాటించు వాండ్రు దేశములోని ఆరాధ్య ద్రావ్యులను గాని శ్రీ వైష్ణవులను గాని ‘వీర’ విశేషణముతో వ్యవహరించుట యుక్తము కాదు. అట్లు వ్యవహరించిన స్థలములలో ‘వీర’ శిష్టమును మత సరముగా కాక, ద్రవ్యా విశేషము వర్ణించు విశేషణముగా గ్రహించుట భావ్యము. ‘వీర శైవ’ శిష్టము ఇప్పటికింగ ధాణము ఆచారముగా నున్న వారందరికి శ్రీ వెంకటరావుగారు అన్వయించినట్లు తోచుచున్నది.

అదియు గాక బసవ మతము, రామానుజ మతము వ్యాప్తిలోనికి రాకముందున్న శివభక్తులయు విష్ణు భక్తులయు రచనలను కథలను, ఆ శత్రుతల రూపాలింపనుచింది నని. ఆ వెట్టు వేరు చేయక వేటి స్థితిని బట్టి కలగూర గంవగా మత విషయములు సిద్ధాంతములు చేయబూను కొనుట సాహసము. ఈ పంట్యములో భూజ్యులగు శ్రీ శివ ప్రాజా వెంకట లక్ష్మణరావు గారు ప్రారంభించిన శాస్త్రీయ పరిశోధన పద్ధతి ఈ కాలములో ముందుకు సోక వెనుకకు సోవుచుండుట శోచనీయము. వారు పండితాధ్యక్షల ‘శివ తత్త్వ సారము’ను వ్రాసిన ఉపోద్ఘాటములో “ఇప్పటి స్మార్తులకు శివ కేవలము సమానలయును ఒక పుడు కొందరుకు నప్పయ దీక్ష తులనెరే శివుని యందును, కొందరకు బోధనవలె విష్ణువునందును భక్తి యధికము (పే. 31) అనియు, “ఈ గ్రంథమునందు శివాధిక్యము గురించి ఎక్కువగా జేపుబడినను, లింగధాణము గురించి ఎంత మాత్రముఁ జెప్పబడి యుండక సోమ యాశ్చర్యము! (పే. 35)” అనియు వ్రాసిననుట గమనించదగినది.

ఇక ఈ గ్రంథములో వెట్టు వ్రాసిందో పరిశీలించు! పే. 31 లో “బసవన అవైదికముగ బంగమ సంప్రదాయ మునకును పండితాధ్యక్షులు వచ్చెడికవలె వారధ్య పంప్ర దాయమునకును (బరహులు)” అనియు, పే. 23 లో “బస వేశ్వరుడు ప్రవర్తిల్లఁజేసిన వీర శైవ బంగమ సంప్రదాయ

మును, పండితారాధ్యక్షుడు ప్రవర్తిల్లజేసిన 'సన్నదికారాధ్య' వీర శైవ సంప్రదాయమును' అని వ్రాసెను. ఇట్టి గ్రంథ మందు పలు రావులందు వీర శైవములో అన్నదికము సన్న దికము అను రెండు భేదము లున్నట్లు గ్రంథకర్త తెలిపెను. 'శైవముగాని వీర శైవముగాని 'సన్నదికము' అని వాడక 'సన్నదికము' అని వాడుటలో గ్రంథకర్త ఉద్దేశము మాకు బోధపడ లేదు. 'సన్నదికము' అను పద ప్రయోగమువలన నా పురుషుని సేదోక్తము కాని నేడ విరుద్ధ మతమునియు, అందులో కొన్ని సన్నదిక లక్షణములు కనిపింపనియు సర్దుము వచ్చును. ఆ యుద్దేశముతో గ్రంథకర్త పద ప్రయోగము చేసినట్లు తోచదు. ఆ యుద్దేశమే వారి కున్నదే వారభిమా నించు ఆరాధ్య బ్రాహ్మణులు నేడ విరుద్ధ మతస్థులని విప్పి డును. ఆ భావము ఆరాధ్య బ్రాహ్మణుల తంతమాత్రముపార్శ్వం చునది కాదు. ఇంతకూ సన్నదికము అన్నదికము అను పుష్కల మైన రెండు శబ్దము లుండగా వానిలో 'సన్నదిక' శబ్దము పదలిపిసి, అపొరువించుచు 'సన్నదిక' గ్రంథ మండంటలను ప్రయోగించుటకు కాలము శ్రీ నిడుదవోలు వారికి తెలియ వలెను! పే. 18 లో, "తన గర్భయందు 'సహజ పాండిత్య పోషనామాత్య' అని వ్రాసెనని యుండటం చేత నాతడు తొలుగు దేశమున మంత్రుల పుష్పకపుల మహావీరులు జన్మించిన నియోగి శాఖకు బెందినవాడు" అని వ్రాసి ఒక శాఖా మానము కూడ ప్రదర్శించిరి.

విర్మూరి సింగమ గూర్చి చెప్పుచు పే. 168 లో "తాను మంత్ర శిఖరుడని చెప్పుకొంటున్న సీత దాక్షిణ్య నియోగి" అని వ్రాసి, శాఖలో అంతర శాఖాభిమానము కూడ గ్రంథకర్త ప్రదర్శించిరి. అతడు, పాపము, పాకనాటి నియోగి యైనా కాకూడదా? కాదు. ఎందువల్ల? గ్రంథకర్తకు ఆ యంతర శాఖాభిమానపు అభిమానమువల్లనేయే మనఃపూరితం వలెను. ఈ విధమైన యనందర్పపు వ్రాతల కొండలు తలచుగా వ్రాయుచుండుట వలెపలియెడిది.

పోనాడు తెన్నులను తాను నియోగిలగునిగాని అరు పేరి నియోగిలవని గాని చెప్పి కొ.లేదు. అమాత్య శబ్దము కాని అమాత్య పదవిగాని ఏ కాలములోనూ ఒక శాఖవారి పాము కాదు. నియోగిశాఖ ఎప్పుడు పరిణమించినదో నిర్ణయించుట సలవి కాదు. కంకంటి పాపరాజు కాలమునాటికున్నది కాని పోతన కాలమున కున్నట్లు విశ్వయోధాధామం లేదు. ఆ కాలములో ఒకే కుటుంబములో ఒకరు అమాత్య పదవి నిర్వహించుచుండగా అతని సోదరుడే విద్యానుదై అగ్రహార దాన పరిగ్రహము చేసినట్లు నిదర్శనములు కన్ప. అమాత్య శబ్దము ఒక శాఖకే పరిమితమని కొంతకాలమునుండి అందరందర వ్యాసులుగా ప్రచార మవుచున్నదే కాని అందులో సత్యము లేదని సరికేటకులగు శ్రీ నిడుదవోలువారికి తెలియకుండుట అశ్చర్యకరము. శ్రీ పుల్లంపల్లి పోతనశిఖర, శబ్దగూర్చి తన 'రెడ్డి రాజ్య' చరిత్రలో, 'ఆంధ్ర బ్రాహ్మణులలో ఈ శాఖ

భేదము చివరి రెడ్డిరాజుల పాలనలోగాని ప్రారంభము కాలేదు' అని వ్రాసినది శాఖాభిమానులు ముఖ్యముగా గమనించగల విషయము! పోతన యా శాఖా భేదము పరిణమించుచున్న కాలమునాడు. అతడు ఏ శాఖవారి నిర్ణయంపై సాధ్యము కాదు.

పోతనను వీరశైవుడని గ్రంథ మంటట నుద్ఘాటించుచు నందల్గు వశమున కవి ధూర్జటి ముదిగూటి వారిని గూడ వీర శైవుని గ్రంథకర్త చెప్పుచు వచ్చినారు. వీర శైవమునకు ఇష్టలింగ ధారణము శివ పరమ్యమునః సూత్రమే అంగీకరించట ప్రధాన లక్షణములైనట్లు గ్రంథకర్త అభిప్రాయముని తోచుచున్నది. ఈ రెండు ప్రధాన లక్షణములు మాత్రము కవి ధూర్జటి కన్పయించవు. అతడు శివుని గ్రహించే కాని శ్రీ కాళహస్తి మహాత్మ్యము ద్వితీయాశ్వాసములో చంద్రుర్జనము చేయుచు 131 వ పద్యములో, "పలా పూర్ణుడు నిలవన్ దనుటల్.. అభివుడ దేవుడం భేదించు గావలె దెల్పెంబుగ నల్గు తల్గుగ దరన్ వింపెన్ శాంకాక్షుత్తిక" అని వర్ణించుటలో శివ కేశవుల కభేదము స్పష్టమైనదాడు. శ్రీ కాళ హస్తిశ్లోర శతకము 102 వ పద్యము 'భగీతోద్ధాత శన ధూనరాంగులు' ఇత్యాదిలో తనకు పూజ్యులైన వారి చిహ్న ములతో శివస్మరద్రాక్ష ధారణము వంచవల్ల జన్మే చెప్పెను గాని ఇష్టలింగ ధారణము చెప్పలేదు. భక్తు ధారణము రుద్రాక్ష ధారణము పాశుపత దీక్షాంగముగా నూతన సంపాత చెప్పుచున్నది. అది స్మారకం అభిమాన పాత్రమైన 'సంపాత'. అందులో ఇష్టలింగ ధారణములేదు. అప్పుడు దీక్షితులం, ఎగ్రయు, త్రేపాధుడు, ధుర్జటి, గణపతిదేవు దీక్షా గురువగు శివేశ్వర భంభు దేశికులు పుష్కలముగా ఆ కీర్తనలనారు. శివ తత్వ సాగర్తయగు పండితారద్యులో కొంత విశేష మున్నను, వారి కాలమున గూడ ఇష్టలింగధారణ మున్నట్లు నిశ్చయించలేము. నిజ విట్టలందగా గ్రంథకర్త ప్రతిపాదిన 'వీర శైవు'లనుగా వర్ణించటం సంభావ్యము కాదు.

ఇక పోతన మత విషయము ఎన్నో సంగతులతో కూడ కొన్నది. అతడు ముందు శ్రీ కైవల్య పరమార్థ మహా సందానగా జంభముని చింతించినాడు. కర్ణాట శూరికి ధాతకు వందనము చేసి 'అని నిఖిల ప్రధాన దేవతా వందనము సేసి' కొంతదూరముపోయి 'మంగలమ్మల మూలపుటన్' యగు దుగ్గను మహాత్మ్య కవిత్య పటుత్వ సంపద లీవుత' మన్నాడు. ఈ దుగ్గయే ముదిగూటి పద్యము ననిన మహా అనం దాంగి. యా యను సందేహము కలుగును. లేనచో నందునికి మహద్విశేషము పొర పూరిత మనవలసి వచ్చును. కర్ణాట 'మదీయ పూర్వ జన్మ సమాప్త సంచిత తనః' ఫలంబున శ్రీ మన్నారాయణ కథా ప్రపంచ విరచనా కులూపాలండమై' అని గంగా పూసమునకు వెళ్ళెను. అక్కడ స్నానానంతరమున 'మహా శ్వర ధ్యానంబు' నేయుచు 'కొంచెము కన్నులు తెరుచు' రాజ ముఖ్య' దోకడు ప్రత్యక్షమై 'అ, 'రాజ శిఖరుడు' తాను రామభద్రుడనని తెలిసి భవ కంకితముగా భాగవతము వ్రాయు

మని అదేశించి తిహిపాటు దయ్యము. ఆ తర్వాత కూడ పద్మ్యంత పద్మములు నార్మింటిహిను శ్రీ కృష్ణుడే కాని శ్రీరాముని పేరే లేదు. అత్య సాధ్యతములలో మరల శ్రీరాముడే ఉన్నాడు. జన్మ స్థానక మగుటకు అయనకు అనవసరమని చెప్పి కర్మ వ్యములు 'చేతులారంగ శివుని పూజించుట హేను వోవ్వంగ పారి కీర్తి నుడువుట.'

ఇక నాథని పంజము చూచినచో తండ్రి కేనప్ప(కేశవ శబ్ద భవము) శైవ శాస్త్ర మతము గప్పవాడు. "శైవ శాస్త్ర మతముగా వీర శైవములో నన్నదికముగ నారాధ్య సంప్రదాయము" (పీఠ 19) అని గ్రంథకర్త చేసిన వ్యాఖ్యా నము నిర్దాంతముగా గ్రహించగలిగినది కాదు. దాని కారణము గ్రంథకర్త అభిమానమే. తల్లి లక్ష్మసాని (చక్రీయదేవి) పదాని పాదయుగార్చనచేయునది. అన్న తిప్పయ 'హాత్వరే నేవాకాండు' వీరభద్ర విజయమును, దాని యనంతరము పోయే వ్రాసేయున్నచో అదినిక 'భవి జాడక భవి దాయన' ఉండు వారు పూజ్యులే కాదు, 'వారి ప్రసాద కరుణా విశేషప్రకృత్యుంజ కవితా మహత్వ సంపన్నుండ' అని కూడ చెప్పుకొన్నాడు. ఇక నారాయణ శతకము కూడ నాథడే రచించినాడని నిర్ణయించి నచో (అదియు వీరభద్ర విజయము నాటి కవితా పరిణ తినే సూచించును) అందులో నారాయణుడు "మన మారాన్ని చక్కోద్ర జాగ్రత్తకి నన్నొక్క మాణిక్యమై" అని ప. 7 లోను, ప. 19 వ దానిలో (శివుని విజయమునకు కూడ నారాయణనే కారకునిగాను ప. 39 లో నారాయణ భక్తాగ్రేసరులలో ముందు 'హరునిన్' అనియు ప. 73 లో 'వేదంబు పను నిర్ణయం దగు మహా వేద్యుడో' యని మునీశ్వరుల చెడుకగా శ్రీ లంగ నారాయణుడే కాని వేరుండు లేడని నిర్ణయించినయు ప. 92 వ

"వీరగ్రీవుడు చేతి పుగ్గ విడిచెన్ నీ యింతి బిడ్డంబు; న్ నిలగ్రీవుడు ఈశ్వరాజ్యదనరెన్ నీ నానజన్యంబు, న్ నిలగ్రీవుడు మించి త్రుంధె నీ బురంబుల్ నీ ప్రాపు సేవించినన్

|| నిలగ్రీవ ముఖాబ్జ భాస్కర కృపా నిత్యాత్మ నారాయణా ||
అని వ్రాసినాడనియు గమనింపవలెను. నారాయణ శతకము పోతకవో. వ్రాసినది గ్రంథకర్త నిర్ణయము! విష్ణు పాద మ్యమే కాక శివుని అల్పత్వమును గూడ నంగీకరించు వీర శైవుడవ్వనూను పోతన !

ఇట్టి పోతనను గ్రంథకర్త వీరశైవుడనియు వీరమహావీరు డనియు మరిల మరిల వర్ణింపుటవంత సంగతిమో బుద్ధిచుంతులే ఊహించుటకాక ! ఈ శాఖ భేదముల సంగతియే మత ముల సంగతియు ప్రస్తావించుట మాకు ఇష్టము కాకున్నను, అన నిర్దాంతములు అంధ పరివరగా ప్రచార మగుచు లోక

వ్యాప్తిని నిరాశూలముగా సందుచుండుట చేతను, ఈ గ్రం థము వందంతట వదియే విస్తారముగా కావచ్చుచుండుట చేతను, తప్పనిసరియై ఈ ప్రస్తావము కావించవలసి వచ్చి నది.

పోతన మీది అభిమానము చేలేనే మనకు హేలువాడును నకు నిలవని ఊహలు గ్రంథకర్త ఎన్నో చేసినాడు. లట్టిది నవలా రచయితలకు ఒక్కొక్కప్పుడు గ్రాహ్యములు కావ చ్చును గాని చరిత్రకారులకు కావు అని సలస్పర చేసిన వ్యాసూ తములతో సంబంధము ఎఱకిని గ్రాహ్యముల కావు అట్టి వానిని కొన్నిటిని క్రింద చెప్పుచున్నాము.

(1) పే. 37 "పోల వీరభద్ర గ్రంథ రచన ముగియ ననే, వీరభద్రారాధనము, కొంపు దేవములు వ్యాసము తైచి."— ఆ వెంటనే పే. 38 "పోల కాలమున కొం చెము ముందుగానే, తెయి దేవములు, గంటూరు మండల మున తాడవాంబు గ్రామములోను, శూర్పు గోదరి మండల మున పట్టి పక్షేత్రమును వీరభద్రారాధనములు వెలసి ని." వీరభద్రారాధనము ల్పట్టిక వ్యాప్తిలో లేదని అందుములు వెలసి యుండునా ? తెలిసింపజేయు ముందు వీరభద్రారాధనము ఎప్పుడు పుట్టినదో గ్రీ నిడమలలో వారు పరి శోధించిరా ? ఆ పైన ఇంచుక : పే. 38 "పీఠగల్వెకు వడమట నున్న 'కొఱవి' యందు వీరభద్రారాధన ముండుట కూడ, పోత వీరభద్ర విజయకర్తృత్వ నిర్ధారణకు దోహదు చున్నది." ఆ రెండింటికీ కార్యకాల భావ పెట్టదో చోధ వడుట లేదు. 'కొఱవి'లో వీరభద్రారాధన గ్రంథము ఎప్పుడు జరిగిందో గ్రంథకర్త చెప్పలేదు. పోల నాటికే ఉద్భవచో, పై వాదము మరింత ఇలపీస వగును. అదికాక వీరభద్ర విజయములో కొఱవిలో వెలసిన వీరభద్రుని ప్రరంభ ఉద్భవా యును ప్రశ్న పుట్టును. పోల లర్పాలిచ్చుచో, పై వాదము నకు అధారభావము కూడ అంతరించును. ఇంచుక పైన ఇట్లు వ్రాసిరి. పే. 38 "ఈ క్షేత్రమునకుం ద్రక్షింప క్షేత్ర మహావ్యూహములు లేకపోయినను, పోల వీరభద్ర విజయము వలన, వాని ప్రాభవ మినుమడించినది చెప్పిలో యంశ యొక్తి లేదు" || ప్రాభవ మినుమడించిన దుండుకు అధార మేమి ? దానికి కారణము పోతన గ్రంథ ముండుకు అధార మేమి ? వెంటనే ఉన్న వాక్యము చూడుడు : "వీరభద్ర విజయ గాథ, వాఙ్మయమున ప్రచారము గాంచుట పోల పురి వలసనే గావున, బాల్యకృతి యయ్యును నది వాఙ్మయ చరిత్ర మున చిరచరిత్యంబున ప్రచార, యక్షగాన, శబర, గేయ రూపముల వెలసిల్లుట కధారమైంది." వీరభద్ర విజయ గాథ బహుపురాణ ప్రసిద్ధియు ! దక్కాధ్వర ధ్వజము, త్రిపుర దాహము, హోలాల భక్తములు శివపురాణకథలో మంటూరు మానములు. అవి ఏదో యొక రూపమున భాగవతమున కూడ వదలలేక గ్రహించవలసి వచ్చినది. వీరభద్ర విజయగాథ

ప్రచారము కాంచుటకు పోతన బాల్మకృతియే యనుట అస్థికులకు శివావరాధముగా స్ఫురించును. ఆ మాటలని విన్నచో పోతన చెప్పిన మూసికొని యుండును. వీరభద్ర విజయము పోన కృణేమి యన్న యెడల నాతడు భవ భక్తిత్వమునకు వీరభద్ర ప్రసాదమే కారణమని అవతారికలో నున్న మాటల గమనించ దగినవి.

(2) భాగవత రచనకు పూర్వము చంద్రగ్రహణ నమయమున స్నానమీడ బోయిన గంగ గోదావరీయే యని వలెవుల విమర్శకుల వలెనే గ్రంథకర్తయు నిర్ధారణ చేసెను. భారత గంగ కాంచలేము కాని గోదావరీ గంగయే శత విధాన ఉండు ననుట సంభావ్యమే. కాని ఆ స్నానము చేసిన చోటు నేటి భద్రాద్రి రామాలయ మున్నచోటే అని గ్రంథకర్త ఊహించినాడు. పే. 15 “గోమట్టి యాలయము గట్టుటకా ప్రత్యేక స్థలమే యేం నిర్ణయము కావలెను? అది పోతనకు రాని భద్రుడను ప్రత్యక్షమైన చోటు! అది రావభద్రుని సంకల్పము. ఆంధ్రుల పూర్వపుణ్య నిరసకము.” ఈ ఊహ సరికావలెందో కే. ఎ. భక్తుడో చేసి చో అవతరముగా నుండును. కాని ఇటువంటి గ్రంథములో సమంజసము కాదు. జాగ్రహీ చిక్కుకూడా ఒకటన్నది. ఓరుగల్లు ప్రాంతము నుండి గోదావరీ స్నానమునకు వెళ్ళవారి ఏ రేవుకు వెళ్ళినను ఇవలలి దరిని స్నానము చేయుదురని కాని ప్రత్యేక కారణము లేనది అనలి దరికి దాటి స్నానము చేసిరారు. భద్రాచల క్షేత్రము అవలి దరి నున్న దునుమాట ఉద్ధృతములయందులో స్ఫురణకు రాలే చేమో! అప్పుటికి భద్రాద్రి రామాలయ మున్నదన్నచో గంగ దాటుటకు పోటనకు కారణముండును. అది యవతారికలో చెప్పి కూడ నుండును. నది పోనకు “గంగ కద్దరి వేలిద్దరి కీదుగుం గలదు” అని వివరించినవాడు?

(3) పే. 17: “శ్రీరామ భక్తుడగు పోతన భాస్కర రామాయణము నెరిగి యున్నట్లుగా నందలి యనుననుభవంబే గాక ‘భాస్కరుండు బదరెం గని రామాయణమును బుద్ధైక్కింపగా’ పోన ప్రతిష్ఠ యుం దెచ్చుచున్నది” అని వ్రాసిరి. పోతన ఈ ప్రతిష్ఠ ఎక్కడ చేసెవాడు? తన యల్పవ్యయము అమాభాగములు పోన కంటాట్టిని మిథ్యా కథకుల మాటలు శిరాశాను వాక్యము లైనట్లు ప్రతిష్ఠగా పేర్కొనుట పోన వ్యక్తిత్వమును గూచించుట కావేదు. పోతన నాటికున్నది ఒక్క భాస్కర రామాయణమే కాదు. ఎర్రయ రామాయణము తిక్కన ఉత్తర రామాయణము కూడా దిన్నది. “ఒ రనో న్నయం తిక్తవాది కవు లియుంబుంబు రాధా వళులీ తెలుగుం జేయుచు ముల్పురాక్షుల శిఖాధిక్యము దుట్టిదో తెలుగుం జేయర మున్న భాగవతమనో” అని వీరీయదైవీన పోతనకు పై మాట లంటున్నట్లు ఎంత యనుచితమో గ్రంథకర్త దూర మూహించినట్లు లేదు. కవిత్రయము లోని ఎర్రయ రామాయణము కూడా పోన, నేటికిని ప్రధాన

ముగా ఆంధ్రుల కభిమానపాత్ర మైనది - భాస్కర రామాయణమే అనుమాట మరదలాదు. పోతనను ప్రత్యేకముగా ‘శ్రీ రామభక్తుడని నిశ్చేదింతులయి నరికాదని భాగవతావతారికాదుల వలన పుష్కలమైనది.

(4) పే. 123 “శ్రీ కృష్ణ గోపికా శృంగారలీలా ప్రదర్శనమున పోతన ప్రదర్శించిన లోకోత్తర ప్రతిభ, భక్తితత్వము, వంగ దేశమున చెల్వస్వస్థిమి ప్రతిపాదించిన వధుల భక్తి భావమునకు నాధారమైనది.” చెల్వస్వస్థిమి పోతన వీరిమక తర్వాతి వాడు. ఆయన ఆంధ్రదేశములో గూడ సంచారము చేసెను. అప్పుడు పోతన భాగవతమును శ్రీరామ మొదలైన ప్రభా విలస భైరవులను, అంతకుముందాభావము లాయనకు లేనట్లును ఏదో కొంత యాధారమైన జాననిని పై నుదాహరించిన వాక్యమునకు విలస యుండదు. అట్టి ప్రయత్న మైనను గ్రంథకర్త చేయలేదు!

ఇక గ్రంథ రచనలో ఎన్నో భాగములలో ఊరకే అనుసరణముగా గ్రంథము పెరిగినది. ముఖ్యముగా పద్యము లుదాహరించుటలో గ్రంథము వివరితముగా పెరిగినది. ప్రత్యేకముగా అనవసరముగా పెంపుదలయైన భాగములు కొన్ని యుదాహరించుము.

(1) భోగిని దండకము నంగ 3 $\frac{1}{2}$ పేజీలలో వ్రాసినాడు. పే. 48—51. ఆ భాగములో ఇంకను అన్ని పేజీలున్నను అనవసర మనలేము. కాని ఆ పిమ్మట 52 “భోగిని దండకము నందిగా వాజ్మయమున వెలసిన కొన్ని శృంగార దండకములను పేర్కొనుట యుజస్వతము కాదు.” అని ప్రారంభించి వానిని పేర్కొని యూరకానక రెండు పేజీలు ఉదాహరణలతో వింపుట అప్రసవ్యమే.

(2) పే. 163—188 ఇతర కవికృత నృంధములు అని 11వ ప్రకరణమున్నది. అతి కఠినముగా విచారించినచో ఈ ప్రకరణమే అనవసర మనవచ్చును. కాని కొంత సంబంధ మున్నది కనుక ప్రకరణము చేర్చుట సమంజసమే. కాని అంతయు కన్నముగా చెప్పబడినది. వాని భాషాంశరీతిని విధానములు తెలుపుటకు మూలము, వ్యాఖ్యానము, తెనుగు ఉదాహరించుటని పోవుట యనుసరము. ఇక నా సందర్భములో ‘కవుల వ్యవస్థ లేక శృంగార వ్యవస్థ’ అను శీర్షిక క్రింద రావ మల్లవారి వ్యవస్థ అను నామాంతరము గలదనిని ప్రస్తావించి “ఆ గ్రంథము మనకు పూర్తిగ లభించలేదు గాని లాక్షణికు లుదాహరించిన పద్యములను బట్టి చూడగా నందలి కవితారచన యత్యంత రసోన్మితమైన దని చెప్పవచ్చును. వారిదాహరించిన పద్యము లన్నింటిని నిందులో ఆశుచన వచ్చును” అని వ్రాసి మరచగా 3 పేజీలు పై చిలుకు పూర్ణాపూర్ణ పద్యములతో వింపుట యనుసరము. గ్రంథకర్త శ్రమపడి పరిశోధించిన దంతయ్య ఇక్కడ ప్రస్తుతము కాదు. ఆ పిమ్మట

నేటి కాలమున శ్రీ మిన్నికంటే గురునాథ శర్యగారి వరకు భాగవత భాగములు వ్రాసిన వారి వివరములు తెలుపుకొని పోవుట కూడ వృథా విధంబనమే !

(3) పోతన యనుసరించిన పూర్వకవులు అను 10 వ ప్రకరణములో 20 పేజీలు ఉదాహరణ పద్యములు కలవు. అందులో కొంతవరకై నను అనుసరమే కాని పే. 153 నుండి 162 వరకు పోతన వసుసరించిన కవుల సుదాహరించుట యనవలయును. పోతన తర్వాత పోతనచే వ్రాపితుడు కాని అంద్రకవి ఉన్నాడా ?

(4) శ్రీనాథ పోతనలు— భక్తి మాహాత్మ్య కథనము అను 9వ ప్రకరణములో ఆ కథలు సర్వములని పన్నియై టకే గ్రంథకర్త వ్రాసిట్లు తోచును. ఇతర కవుల పద్యములను బహుశః తీక్షణమున తో వివరణ చేసెడి శ్రీ విద్యసారథులు వారు ఈ కథను ప్రసిద్ధిని బట్టి తెంపుచున్నాని వ్రాసి ఉచితకావ్య విజములని నమ్ముచున్నామి వ్రాసి తెలుపడు. తక్కిన వారి సంగతి యెట్లున్నను, 'వాల రసాం సాల నవ పల్లవ కోమల కావ్య కన్యకా' అను ప్రసిద్ధ పద్యము అంతకు ముందైనదో ముందైన రచించిన కేయూరి బాహు చరిత్రము లోని దని యైన చెప్పుకొనవలె కాక, దానిని బట్టి పోతన హాతికడే యెట్లు అంగీకరించి ప్రకరణము వ్రాయుట అనవలయు సెప్పుటయే !

(5) అనుబంధము 192—198లో పోతన భాగవత మాహాత్మ్యమును తెలుపుచు దను 'పాక్షి' వ్యాసము శేషల మనవరుడు. ఈ మధ్య 'భక్తి పోతన' వెండితెర కథ కూడా ఈ పద్ధతిని వ్రాసి యుండవచ్చును.

(6) 2 వ అనుబంధము పోతనను స్తుతించిన కవులు అని 198—214 వరకు సింగన పద్మసర్వధము నుండి నిడుదలొక వేంకటాద్రి వరకు 77 మంది (ఎక్కువ మంది అశామక కవులు) కవుల పద్యములుదాహరించుట యనునవివరము పోతనను స్తుతించి కవులరుదు కనుక ప్రతి యూరిలోను వదులు వందలు పద్యములు దొరుకును.

ఈ విధముగా విక్రీతమైన పుటలు నింపుటకు గ్రంథము 'పంచినారేమో' యను సంకేతము కలుగవచ్చును కాని యది పశ్యము కాదు. ముఖ్యముగా పెరిగిదగిన భాగముల కొన్ని అతిగా సంకీర్ణము చేయబడినవి. ఈ క్రిందిని అంధుకృత కొన్ని యుదాహరణములు :

(1) 'భాగవతార్చనము— ఉపాఖ్యానములు' అను చివరి ప్రకరణమున రెండు పేజీలపైన ఐదు వంతులే ఉన్నవి. ఉపాఖ్యాన విషయములు 8 శీర్షికల క్రింద తెలిగ్రావు భాషలో సంకీర్ణించి ఖండినవి.

(2) 'పోతన యనతరణ' అను 3 వ ప్రకరణములో 'దేశకాల మత పరిస్థితులు' అను శీర్షిక క్రింద పేర్కొనవలయు పద్య ద్వైతము, లేదా నాదమునకే ప్రాధాన్య మిచ్చిరి కాని

ఆ కాలపు రాజకీయ పరిస్థితులు కాని సాంఘిక పరిస్థితులు కాని తుదకు మత పరిస్థితులు కాని విభిన్నముగా వర్ణించలేదు.

(3) పోతన తర్వాత ఆయన వంశములో పలువురు కవులున్నారు. అనుబంధములో పోతనకు స్తుతించిన కవులలో కేసన మల్లనల అని శీర్షిక క్రింద రెండవపేజీన పోతన పరిచయం గూర్చి తెలిపిరి. నేడు బమ్మెరలో పోతన వంశస్థుల మని చెప్పుకొనువారు గొప్ప భూస్థితి గలవారై 'దొల' అను ప్యవహరమున సుస్థురనియు, వారి ఇచ్చటి ఇంటి పేరు నెల్లెట్ల వారనియు, వారి పూర్వులు వైష్ణవము పునఃకొని రచించు 'బమ్మెర పోతన' అను వందపేజీ గ్రంథములో అనుమించు సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారు తెలిపినారు. ఆ విషయము రెండు వర్షానో గ్రంథకర్త ప్రస్తావించలేదు. 'బమ్మెరలో బోతన భాగవతము రచించివచ్చి చిహ్నముల గూడ వారు చూసెదరు. బమ్మెరలో నుండఁ బరిచయము పోతన పుట్టి యున్న కాలము నేల అక్కర్లు తెలుపని పేర్కొనఁ బడుచున్నట్లు' అనియు శ్రీ శాస్త్రిగారు వ్రాసిరి. పై విషయములు బమ్మెర దెల్లి నచో తెలిసి యుండును గదా ! పై వాక్యములు విజయవో పోతన దారిద్ర్యముతో బాధపడి పని కథలు బంధముల కూడ తేలిపోయెడిది. పోతన తల్లి లక్ష్మణుల 'విలగ కలలు విడువదు' అనియు నివారిత దీనినాన న్నాటి' అనియు 'దాన ధర్మమది' అనియు, తండ్రి 'కేసన దాన వాస నిలిపియును' అనియు పోతన చేసిన పర్వధను బట్టి పోతన కటుంబము అన్ని ప్రస్త్రముల కెంత మాత్రము లోపము లేని సంపన్న కటుంబ మనిపించును.

మరి రెండు విషయములు ప్రస్తావించి ముగించుము !

పై రి సమానములు, వందల గిలక ప్రాసలు, రాష్ట్రకే క్కల సంధులు ఇత్యాదులు ఒక్క శివకవుల సామ్యే టట్లు, అది శివకవి సంప్రదాయ మని, దానిని పోతన యనుసరించె నని గ్రంథకర్త పలుచోట్ల స్థాపించివారు. ఆ స్థావరంధ్రము నన్నయ నుండి నేటివరకు వారి వారి పాండిత్యములకు అది రుచులకు తగినట్లుగా కొద్దిగానో గొప్పగానో కవులందు సవరించుచునే యున్నారు. అదేమియు శివకవుల క్రిత్య లక్షణము కాదు.

గ్రంథ రచన కుష్మకమించినప్పుడు గ్రంథకర్త ప్రణాళిక విర్భురుకున్నప్పటి క్షేద రచనలో చూపబడినట్లుగా 'పోతన కనితా లక్షణములు' అను 7వ ప్రకరణము బంధిద్దర్య మును, అంభారో ముందు టిన పట్టికగా 1. మలెరిత మలెరితాధుని 2. ప్రసన్న గంభీరత 3. సుకవారి మాధుర్యం పంద 4. రసాద్వితకత 5. అన్యయ సౌభ్యము 6. కలుగ్య సౌభాగ్యము 7. కల్పాల్లంకార వైచిత్ర 8. సన్న మనోహరత 9. భక్తి భావనా ఉంధురితి అని 'సవ విధ భక్తి మార్గములక నవరీతులు గదా. కనితా రచన సమసంధించి యున్నాడు' అని

ఉపక్రమించిరి. ఈ విధముగా చెప్పుకొని వెయ్యినవో తొమ్మిదింటితో నాగునా అను ప్రశ్న మేము వేయఁట లేదు. ఆ ప్రకరణమునకు నాగునానో మొదటగా నాగునో ఈ తొమ్మిది లక్షణముల నెవరము నుండఁడు కను పట్టతి. ప్రకరణముల అదే లేకపోగా ఇతరులను లేవేవో ఉండుట బుద్ధిసంతులన సాధకులను చకితుల నొనర్చును. ఇక ఆ వ్రాసిన దానిలో కవిప్రయము వారి శైలికిని పోతన శైలికిని భేదముల కనిపించుచున్నవని బాధితగా ఏడింటి విచ్చిరి. వానిలో మూడింటిని మాత్ర ముదాహరింతుము :

“కవిప్రయము పోతన

3. ఆంధ్ర పద బాహుళ్యము సంస్కృత పద బాహుళ్యము

6. పదవాక్య సౌష్ఠ్యము రసచిత్త రచనా శైలి

7. అర్థ సారము రస సౌభాగ్యము.”

పై భేదముల బాధితము వేరుగా వివరింప నక్కర లేదు. గ్రంథకర్త పోతనను గూర్చి వ్రాయుచున్నారని కనుక, కవిప్రయము వారి కవిత పద వాక్యముల కూర్పు అర్థ సౌష్ఠ్యముతో నాగిపోగా, పోతన మాత్రమే రసస్థాయి నందుకొన్నాడని తేలుచున్నది. ఏ ప్రతిమను గూర్చి చెప్పినను చిల్లర పూర్ణములు అదియే వ్రతానా ముత్తనా వ్రతనో అని చెప్పుచుండు స్థాయిలోనికి దిగజాలినది. పోతనయందు మనకెంత భక్తియున్నను, కవిప్రయముతో పోల్చుచున్నామను జాగరూకత యుక్కుర లేదా ? ఇది చదివిన ఇతర రాష్ట్రముల సాధకులకు కవిప్రయముపై వెట్టి యభిప్రాయము కలుగునో అనియైన ఆలోచింప నక్కర లేదా ?

ఏ విధముగా చూచినను ఈ గ్రంథము ఉద్దేశ

ప్రయోజనమును సాధించు స్థాయిలో లేదని చెప్పవలసి నందుకు విచార పడుచున్నాము.

ఇక ప్రచురణ కర్తలకు సంబంధించిన దొక్కటి తెలిపి ముగింతుము. అది అచ్చు తప్పులను గూర్చినది. మధ్య కాలములో వచ్చిన మజిలీ పుస్తకముల అచ్చు తప్పులతో నమాన స్థాయిని ఇందులోని తప్పులు కొంచెము పెచ్చు తగ్గుగా అందుకొన్నవి. స్పేసింగు అసవనరవైన చోట్ల ఉండి అవనరవైన చోట్ల నుండదు. వత్తులు తరుచుగా పదలి వేయబడినవి. అందులో ముఖ్యముగా తనద్దు టవత్తుగానే తరుచుగా ఉన్నది. సంస్కృత శ్లోకములలో తప్పులు తెక్కలేనన్ని యున్నవి. ఈ మాట లలితయోక్తులుగా సాధకులకు తోచునేమో యని రెండు ఉదాహరణములు మాత్రము క్రింద నివృత్తుచున్నాము :

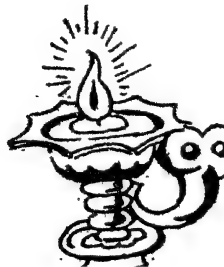
పే. 175: తల్లి దండ్రులు చెవంటుఁ దలంప గురండ కాదె యలఁ డేమి చేసినఁ గలల నగునె ?

పై రెండు పంక్తులలో ఆట స్పేసింగు తప్పులు.

పే. 178 .

తప్పు	ఒప్పు
పం. 5 పరీక్షిత్తు	క్షీ
“ 8 బహు సమర్థుతో	వసర్థుతో
“ 9 నీలకంఠస్తన ప్రశంస	స్తన
“ 12 వైషస్వమును	వైషస్వతమన
“ 19 స్వపీట్రాణాః	స్వపీట్రాణాః

పై 178 పేజీ వానితో అచ్చు సరిగా అంటక నడచి పోవుదములుగా మున్న తప్పులును, స్పేసింగు తప్పులును వదిలి వేసి నెవ చూచినాను

తెలుగు చందస్సు ఎలాగ ఏర్పడి ఉంటుంది?

శ్రీపాద గోపాలకృష్ణమూర్తి

స్వయంగానికి ముందే చిరకాలమునుంచి తెలుగులో పద్యాలు వ్రాసి సాంప్రదాయ ముండినది. రగడలూ, జరువోజలూ సీసపద్యాలూ, ఆయనకు పూర్వముండిన శాసనాలలో గోచరిస్తున్నాయి. ఆయన కన్నడకావ్యాల్ని ఎరిగినవారు కనక వాటిగోని పద్యరీతుల్ని తెలుగులోకి తెచ్చి, సంస్కృతపుల్తాల్ని స్వీకరించి, తెలుగు జాతీయ చందస్సులను ఇంచుకంత సంస్కరించి, మొత్తంగా చాలా వైవిధ్యముండేటట్లు “అధికావ్య” రచనచేశారు. తెలుగు కవుల—కొందరివరో ద్విపదలలో రచించినా—మొత్తమీట “అరదయా ఆ పద్యాలలోనే తమ రచనలు చేశారు, కావ్యాలు పద్యాలలోనే ఉండాలి అన్న—ఎవరూ వ్రాసేసేటట్లని—నియమము అమలులోకి వచ్చేసింది. సంస్కృత పుల్తాలలో లేని యతిప్రాస నియమాలు తెలుగులో ప్రవేశించాయీ, ఆ పుల్తాలలో ఉన్న విరామము తెలుగులో మాయమైంది. అన్ని నియమాలకూ లోబడి కవులు కావ్య రచనచేశారు, ఈ నియమ వ్యతిరేకములు జరిగిన చోట్ల విమర్శకులు కవులను దుయ్యబట్టారు. చందో నియమాలు దేవదత్తములే అనేటంత పట్టుదల ఉండి ఈనాటి విద్వాంసజలలో. ఆధునికులు నవన పద్యాలు వ్రాస్తుంటే ఉపేక్షించడమే కాకుండా అవి అరాజకపు వ్రాతలని నభానుభాన్ని విని పించరానివని వెక్కిరిస్తున్నారు కూడారు పద్య రచయితలు. పూర్వము కూడా పద్యాలలో కాక ద్విపదలలో కావ్యాలు వ్రాసినవారిని ‘ముది విటులు, విధవ లంజలు’ తో జులచేసి అక్షేపించారు పెద్ద పెద్ద కవులు. అంత ఉన్నత స్థాయిలో ఉంచి మనవారు గౌరవిస్తూన్న చందస్సు ఏ రీతిగా ఏర్పడి ఉంటుంది?

అనే జిజ్ఞాసతో ఎక్కువగా వాడుకలో ఉన్న పద్యరీతులను పరిశీలించినాను ‘అంతర సాక్ష్యము దొరుకుతుంది గదా’ అని. ‘పద్యాలు కూడా పాటలు ఉపయోగించే అవ్వతాననే ఉపయోగించుకున్నాయి’ అన్న అనుమానాని (inference) కి వచ్చాను. జాన్ వెల భారతిలోని నా “కవిత్వములో చందస్సు ఉండి తీరాలా” అన్న వ్యాసములో ఈ సత్యమును సూచించే ఉండినాను.

బాహ్య సాక్ష్యము కోసము దాక్తురు గిడుగు సీతాచారి ‘తెలుగులో చందో రీతులు’ అన్న గ్రంథమును చూచినాను. దాన లభించిన నన్ను విది : (తెలుగు) పుర్తములలో అక్షర సంఖ్య నియమము ప్రధానమయినది. జాతులలో (గణ నియమమే కాని) అక్షర సంఖ్య నియమము లేదు. అక్షరములు ఒకటి మొదలు 26 వరకును (నాలుగు పాదములలోనూ) గలిగిన (పుర్తముల) వి 26 చందములు గలవు. మొదటి చందములో ఒక గురువు కానీ ఒక లఘువు కానీ ఉంటుంది ఒక్కొక్క పాదములో. కనుక మొదటి చందములో రెండు వేర్వేరు పుల్తాలుండ గలవు. రెండో చందములో సరి పాదమునకూ ఉండవలసిన రెండు అక్షరముల కూర్పులో మొత్తము నాలుగు భేదాలు (గగ, గల, లగ, లలములు) ఏర్పడగలవు. కనుక రెండో చందములో నాలుగు సమస్త (భేద) మూలంబుగలవు. ఈరీతిగా 3, 4, 5 .... 26 అక్షరములు గల పుర్తభేదముల్ని లెక్కచేస్తే అవి మొత్తము 134217726 గా లేతాయి. పుర్తములకు చివరి అక్షరము గురువు గానే ఉండవలెనపు నియమమువల్ల ఇవి పై సంఖ్యలో నగదు అనగా

67108863 అవుతాయి. మనకు పరిచితములైన 'మడన విలసితము, విద్యున్నాల, ఉపేంద్రవ్రజము=తోటకము, చక్రగీ భుజంగ ప్రయాతము, మాతలిని, వంచ భామరము, శిఖరిణి=మందా క్రాంత, మత్తకోకిల, శార్దూల విక్రీడితము, మత్తేభ విక్రీడి తము=ఉత్పలహార, వంశకహార=నగ్గర, మహానగ్గర, కవరాజ విరాజితము, మంగళ మహాశ్రీ, పుత్రాలు వరుసగా 7, 8, 11, 12, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 26 భండస్సులలోని పుత్రభేదములు."

ఏతా వాతా, 67108863 సాధ్య పుత్రములలో మనకు పరిచితములైన కొద్ది పుత్రలే ఈనాటికి నిలిచినవి. చిత్రకవి పెద్దన 263 గురించి చెప్పగా అప్పకవి 227 చెప్పినాడట (పెద్ద మూడివారి 'పరిచయము'). ఈ పుత్రముల సమగ్ర లక్ష్య లక్షణ వాచకలగా వివరమును డాక్టరు సీతాతతిగారి* వంటి పండితులకే వదిలి మనము ప్రస్తుతము భండోపనిషత్సమును గురించి ఆలోచిద్దాము. వేను మొదటలో చెప్పిన అంతర సాక్ష్యాన్ని దాపు సాక్ష్యాన్ని జటిచేసి తర్కిస్తే "తెక్కకు సాధ్యమైన ఆరుకోట్ల డెప్పులు లక్షల పుత్రులలోనా కవులకు సుమారు యాభయ వరసలే స్వీకరము లైనవి" అన్న తీర్మాన మేర్పడుతుంది. ఈ యాభంవ్యా, ఏ ముగిణము వల్ల ఎంచుకోబడ్డటి అంటే, "వాటిలో లయ స్ఫులముగా ఉండుట వల్ల" అని జవాబు వస్తున్న దంటున్నాను; సీతాతతిగారు చెప్పిన చెప్పిదారు : "త్ర్యంశ గతిలో వున్నది; వంచభామరము, సుగంధి, ఉత్పాహ, తరళ, లలితి; చతురశ్ర లోనివి, పాదవ, లోటక, రహణక, మానిని, కవిరాజ విరాజిత, మలయజ, సాధ్య, లాక్షణి, స్వాగత, వంశస్త, విద్యున్నాలు, క్రాంత పడమూ; ఖండ గతిలో వున్నది, ప్రగ్గణి, భుజంగ ప్రయాత, వనసుయూరము, వనంత తిలక, మంగళ మహాశ్రీ; మిత్రగతి లోనివి మత్తకోకిల, దృవకోకిల", అని. ఇక మిగిలి వాటిలో కండము చతురశ్రగతిదీ, ఉత్పలహార, వంశకహార, ప్రభు, పుత్రాలు చతురశ్రగతి లోనివి. ద్విపద, తరువోజ, సీసము, లయవిధాతి, లయగ్రహి ఖండగతిని. గీతము రెండు త్ర్యంశ—, రెండు ఖండ—, మళ్ళీ రెండు త్ర్యంశ—, మాత్రాగణాం మిత్రమము కాగా, అటవెరిది మూడు త్ర్యంశ—, రెండు ఖండ— ఆ పుత్రాల మిత్రమయ్యెంది. ఈ పద్యాలకు వాడుటకు విలుగ్గ గణములు ఒమ్మి ఈ లక్షపు వింగడించుకు రంగవేటంత అనుకూలములు కావు కాని నలములకు బదులు అయిదు మాత్రల గణాలు వాడినవే అట నెలదీ, తేలిగి, సీసమూ పరిగ వడ్డవునవి అందరూ ఎరిగిన విషయమే. కనుక ఆ పద్యాలలో నలములు పట్టున కక్కూర్చికి వేస్తే లయ కుంటునడుతుంది. పద్యాల్ని పాడినప్పుడు

మాత్రానియమము ఎఫిరిపోతుంది కనుక ఆ గొడవే అక్కర లేదు పద్య గాయకులకు. (ఇతి పద్యాన్నీ దాని నడక స్ఫురించే రీతిగా చదివినప్పుడే. ఈ గతులు విలచో, తెగిపోయో స్ఫురి స్తాయి.

ఏతా వాతా, పరిచిత గతులు గర్భికృతము చేసుకున్న భండోపనిషత్ తరచు వాడుతున్నారు కవులు. ఈ గతులు, పాటలలో స్ఫురించే సమయవే ప్రాణముగా గలబ్బివి. మరి పద్య భండస్సు అవతరించి పాఠించిన ఘనకార్య వేచింటి ? అని. ఆ లయను క్లిష్టమూ, కష్టమూ చేసింది. ఎలాగా ? అంటారా, మనవి చేస్తున్నా.

శార్దూల విక్రీడితము చూడండి ససస్కృతానిది :
బద్ధోత్తంస విలాసి కుంతల భరం
మాధుర్య మగ్నననం

అన్నది ఒక పాదం. యతి దగ్గర విరామం ఉంటుంది ససస్కృతంలో. దీని లయ—నడక—పూర్వార్థంలో క్లిష్టము. రెండో భాగములో రెండు అయిదు మాత్రల గణాలూ, ఒక గురుపూ తెలుస్తున్నాయి. పాదాంతమందు మూడు మాత్రల కాలం అగవచ్చును మూడో అయిదు మాత్రల గణానికి. మొదటి భాగంలో చతురశ్రగతిలో వలగు అపుతాలు దాటి ఒక్క గురువున్నది. ఇంకొక రెండు మాత్రల కాల విరామంతో అయిదు అపుతాలొకాయి. చివర పూర్వానన్వర మొన్నది కనుక రెండు మాత్రల కాలమూ అగడము అనుకూలమే. దీన్ని తెలుగులోకి తెచ్చుకొని, విరామం ఎగగొట్టి, పాదాంతమందేనా విరతి తేకుండా తరిమితే దీని గతి దుర్గతి కాక పోయే కాగటదు? సీతాతతిగారు తెలుగు శాస్త్రాలాన్ని విశ్లేషించి యిదిని చతురశ్ర గణము లోపల దూర్చారు. దా; పూర్తిగా చతురశ్ర గతియే సిద్ధించినది. "లయ (విదయితేవే?) గ.ప్రమ:గా.. ఉన్నదన" వారూ తెల్పారు. లయ లేని పద్యాలను ఎవరూ వ్రాయజేసేటటుతో అవిలోనిది పోయినవి. 'మహానగ్గర' పేరుగొప్ప కోనస కాక పోతే దానిని ప్రసనవారు కొద్దిమంది మానవేసి ఉంటురు.

కనుక తెలుగు పద్య భండస్సు కలిప్తవచ్చును—వాటికి శో కాన్ని లాగ—విశ్లేషిస్తే వచ్చిట్టిది కాదు. అంటే సహజము కాదు; కృతమే కనుక ఇది అనివార్యము కాదు. అయితే, కృతకముకాని భండస్సు ఎక్కడో ఉన్నదా అని అడుగుతారు చిత్రకులు. భండస్సు ఒకటి నడపునట్లుగా స్ఫురించదు

* పద్య భేదములను గురించి వారు "1919 నుండి" శ్రమిస్తున్నాం. పూర్తయిన గాంధీజీ వారికి దక్కలేదు వ్యయము.

‘వరికి కలగకుండా ఏ చందస్సులో రాసినా అది సహజమే. ఇక్కడ ఒక్క మాట. త్యాగరాజు “ఎంత వేర్చినా ఎంత జూచినా, కాంత దాసులే” అన్న పల్లవిని విని చకిలమైనవా రందరూ, ఆ తరువాతి “చంతతంబు శ్రీ కాంత స్వంత సిద్ధాంతమైన మార్గ చింతలేని వారెంత వేర్చినా” అని వినిగానే “అయితే వలవాలేద”ను కున్నట్టుగా, వద్యాల రచించే వారందరూ చక్కగానే వ్రాస్తూ వ్వాసుకుంటారు. ఎవరి వద్యాలైనా కేరళ చందోస్సులైనా అక్కడక్కడ కలగుతుంది. కనుకనే అప్పుడు పద్మమే కృతకమని. వేమస్సుకు అటవెలది, ధూర్జటికి పుత్రమూ శ్రీనాథుడికి సీసమూ చాలా మట్టుకు సహజాలు. వాటిల్లో వారి రచన మొత్తం చూడ చందస్సు కట్టుకు తోస్తే నల్లు కానరాదు. అయితే వారికి అన్ని వద్యాలూ సహజంగా కుడరవు. ఉమాకాన్తం గురప్ప చందో వ్యతిక్రమాలూ భాషా వ్యతిక్రమాలూ కట్టుబాట్లు వల్లనే కలగుతాయి. కనుక ‘ఈ చందస్సు’ లో వ్రాయాలే ఈ వృత్తాల్లోనే పూర్తిచెయ్యాలే ఉద్ద్యమించకండి వివాదాలు చదువరికి చక్కగా అందేటట్టు వ్రాయండి అంటున్నాను.

నాలుగు ‘ర’ గణాలూ చేర్చితే ప్రగ్గణి, అనే ‘య’ గణాలైతే భుజంగచరూతమూ, ‘భ’ గణాలైతే పాదవమూ (దీనిలో చివరి లఘువులు రెండూ గురువైనాయి), ‘ఘ’ గణాలైతే తోటకమూ, ‘ష’ గణాలైతే తరళమూ, సలములైతే రమణకమూ, ఏర్పడుతున్నాయి. అదేకంటే ఇదేకంటే అదేకంటే ఇదేకంటే చొప్పున చేర్చితే తరలి, మలయజ, సాద్వీ, లయ విభాతి ఏర్పడుతున్నాయి. ఇలాగ సహస్ర గణాల్ని పెచ్చే కృతకంగా నిర్మించినట్టేదే గాని చందస్సు, కవితా రచనలూ చాలా చాలా రచించిన తర్వాత, “ఇంచక్కూ కుదిరేయే ఇవేంటి?” అని విశ్లేషించుకున్నట్టేదే కాదు. అలాగ జరిగి ఉంటే ప్రకృతి రీత్యైన వరసల కొప్పులైన సిద్ధించి ఉండును. ఇప్పుడు జరిగిన దేమిటి?— పాటల వరసలో వాడుతున్న వాటినే రెండు ఆ వృత్తాలలోని సమీపాక్షరాలను అతికి గురువు చేసి (ఉత్పలమాలలో రెండో నాలుగు మాత్రల గణాల్ని మూడో నాలుగు మాత్రల గణాల్ని గురువుతో అతికినట్లు) ఆ వృత్తాల్ని అతికి పద్య వరస చేశారు. సరిగ్గా ఇలాగే ఉన్న మరో వరసని చంపకమాల అన్నారు. ఇలాగ ఆవుతాల సరళకు వేర్వేరు పేర్లు పెట్టి, యతిపాసల్ని తగిలారు. ఈ చందస్సు అని వాద్యమని ఎందుకొకటండి? కానే కాదు.

చందస్సుకి తానైనట్టేపైన నిర్మాణ ముప్పుది గదా, దానిని కృత మనుటేదా? అని అనుమానిస్తారు పాఠకులు. ఆ నిర్మాణపు తెక్కిని ఈ వ్యాసుని మొదటి నాలుగు అక్షరాలూ ఒక పుత్రము. తర్వాతి రెండు రెండు అక్షరాలూ

(నాలుగు రెండు) ఒక పుత్రము. మూడు మూడు ఇంకొక పుత్రము. నాలుగు నాలుగునూ, నాలుగు అంబులనూ, నాలుగు అరులనూ, ఇలాగ నాలుగు ఇరవైయారూ, వరకూ 26 చందస్సులకూ ఉదాహరణలైన ఇరవై యారు వృత్తాలు! చివరి అక్షరాల దీర్ఘాల చెయ్యడమూ, యతుల కుడర్పడమూ కష్టమేమీ కాదు రెండి. సమీపాంత విశాలముగా ఉంది చందస్సునము. నీతాపతిగారు పట్టిన సీసశ్లేషములూ, కంద శ్లేషములూ ఇతర వద్యాల అవతారములూ అన్ని చేరే చందస్సు చెప్పే 134217726 లో ఎన్నవ నంతో! ఇంకా చాలా మిగిలి ఉంది సరికొద్దం!

‘కవిత్యానికి ఏదో వరస ఉండి తీరాలి’ అంటున్నారొ కొందరు. ఆ వరస యేదో కవితీ వదిలేయండి. వరస అక్కర లేదనుకుని కవి వరస వద్యాల రచిస్తే ఏదో నేరము జరిగినట్టు ‘పాలికే’లు పెట్టడమేదా? కనే ఎంచుకుంటాడు కావలసిన వరసవి. మీస్కేలూ బద్దలూ ప్రాప్త్యాక్షరాలూ పట్టుకుని తీర్చి బోధారెండుకూ అతని స్పష్టమి? అది బాగుండకపోతే బాగులేని రచనలకూ సంతోషదీపించి, బాగుంటేనే నిలుస్తుంది.

అకాడమీ బహుమతులు: శ్రీ విలాయత్ ఖాన్ విమర్శ

ప్రముఖ సిరాద్ నిర్వాహకుడు ఉస్మాద్ లిలాత్ టేఖాన్ కేంద్ర సంగీత నాటక అకాడమీవారు యు.కె.వి.జూపిన బహుమతిని తిరస్కరించారు. ఇందుకు కారణాలను ఆయన వివరిస్తూ ఈ బహుమతులు ఇవ్వడానికి నిర్ణయాలు జరుగుతున్న చిరు సవ్యంగా లేదనే విషయం ప్రజలదృష్టికి, ప్రభుత్వం దృష్టికి లేకుండా రావోరి, కావాలనే బహుమతి స్వీకరించు లాను నిరాచరించినట్టు తెలియ జేశారు.

ఈ బహుమతుల నిర్ణయ పద్ధతి పూర్తిగా మూలభూతం అని, అలా జరిగిస్తుండే అకాడమీ నిర్ణయాలు ప్రజల యొక్క కళాకారులయొక్క మన్ననల పొందగలగకూడా శ్రీ లిలాత్ ఖాన్ స్పష్టం చేశారు. అకాడమీ నిర్ణయాల కళాకారుని ప్రతిభనుబట్టి, మాత్రబద్ధంగా కాకుండా నిరంకుశంగా జరగు రున్నాయని అంటూ తనకు బహుమతి ఇవ్వాలని ఏ సరీక్ష లేదా మాత్రం ప్రకారం నిర్ణయించారో తెలియ జేయమని అకాడమీ వారికి లేఖ వ్రాసినా, దానికి స్పష్టమైన సమాధానం రాలే దిన్నాయి. అందువల్లనే బహుమతిని తిరస్కరిస్తున్నట్టు మరొక లేఖ వ్రాశామని కూడా తెల్పారు.

తిక్కన రచనా కాలము

శ్రీ వేదము పేంకటరాయశాస్త్రి

నమ అగష్ట్యునెల 'భారతి' లో వ్రాసిన విషయములలో తిక్కన రచనా కాలమును గుఱించి శ్రీ దేవరసల్లి వెంకట కృష్ణారెడ్డిగారు పెద్దెంబరు భారతిలో కొన్ని సంశయములను లేవనెత్తి వానికి నివృత్తి కోరిరి. వెంటనే వ్రాయుటకు ప్రారంభించగా ఏవీవో సూత్రవాంఛములు స్ఫురింపనిగనవి. మరియొకవారూ ఆయా శాసనములను చూచుకొని ఇదే శ్రీ రెడ్డిగారికి సమాధానము వ్రాయుచున్నాను.

(1) విజయాదిత్యుడు విజయగండ గోపాలుడు.

'అల్పాదిత్య' లేక అల్ప తిరుకాళదేవ సహారాజనకు తమ్ముడు విజయాదిత్య మహారాజుని నెల్లూరి శాసనములలో కనబడినందున, విజయాదిత్య గండగోపాలు డితడే యనియు, వీరియిద్దరూనే 'తిక్కన బియ్యనలు' గా నుండరేమో యనియు నేను ప్రతిపాదించిన దానిని ఆక్షేపించి శ్రీ రెడ్డిగారు 'అల్పెన్నటికిని తలంప వీరులేవని కందుకూరు తాలూకా పెంట్రాల శిలాశాసనము (నెల్లూరు శాసనములు, కందుకూరు 62) శాసించుచున్నది' అని వ్రాసి ఆ శాసనము నుండి 'శ్రీ మన్మథ మండలేశ్వర ఇమ్మడి గండ గోపాళ విజయాదిత్య మహారాజులకు రాజ్యాభిషద్ది ....' (సం 2 పు. 60) అని ఉదహరించినాడు.

'వీడువాడే' అని శాసనములలో వ్రాసిపెట్టి యుండవా? అట్లుండవ ఎట్టి కష్టమును లేదు గదా. మన పరిశోధన ఎందులకు? మనము చారిత్రక పురస్థిరాబ్ధమున గుర్తించవలసి యున్నది. అందులకు నా యువనత్తులను నేను చూపితిని. ఈ శాసనమును ప్రమాణముగా గ్రహించి శ్రీ రెడ్డిగారు కారుమచున్నారా. కాదనుటకు ఈ శాసనము బొత్తిగా చాలదు. పూర్తి శాసన మిదిగో—(సం 2 కందుకూరు శా. 62. పుట 60. అని అచ్చు తప్పు. పుట 599) — 'శ్రీ శుభవ రుషంబులు ౧౧౧౧ అగునేటి రపుది సంవత్సర చైత్రబద్ది ౫ గురువారాన శ్రీ మన్మథ మండలేశ్వర ముక్కుంటి కాద్వైట్ట వంశవతాం:త్తై న అంబులూరి విజయూడిత్త దేవని మనుమాండు మదునూడనదేవ సహారాజ శ్రీ మన్మథ మండలేశ్వర ఇమ్మడి గండ గోపాళ విజయాదిత్యదేవ మహారాజులకు రాజ్యా

గను శ్రీమతు వేదహర్ష ప్రతిష్ఠాచార్యులైన హర్షము పహిండిముక్కుల వీర తిరువెంగళ కుమారాన పురుషకారా హర్ష నారాయణ పెరుహార్ద్య పూహితులకు వెలిగండ్లయిన మార్గ నారాయణపురము అగ్రహారము ఆచంద్రాగ్రముగా పేసిమి.'

దీనిగిబట్టి ఏమి లేుచున్నది? ఇమ్మడి విజయాదిత్య గండగోపాలుడను రాజు ఆ కాలమున పాలించుచుండెనని మాత్రమే గాని ఇక నేనియు కాదుగదా. అల్పెన్నటికిని తలంప వీలు లేదు' అని దీనినిబట్టి ఎట్లు వ్రాయగలరు? మఱియొకని సోదరుడో యో, లేక అట్టి భావమునకు! తైల ఆధారమో దొరికన గదా. లేదే! దీనిగిబట్టి నేను కావించిన నిర్ణయమునకు ఎట్టి బాధకమును లేదు. ఇది కా. ౬ (శ్రీ. ౪. 1260) సంవత్సరముది గదా, నేనుదాహరించిన శాసనము అంతకు చాల ముందుది, వ్యవంగ (1247—48) రావూ (20). అన్న పాలించుచుండగా నీతడు యువరాజు, ఇప్పుడు పండ్లదేండ్ల తర్వాత రాజు. ఇందులో అన్న పేరెట్లు కనబడును? అల్పండురుకాళత్తి దేవుడు గండగోపాల బిరుదాంకుడ గదా, తమ్ముడు ఇప్పుడు రాజై, ఇమ్మడి గండగోపాలకుటలో నాశ్చర్యమేమి?

మఱియొక విషయమును గుర్తించవలెను. మొదటి తిక్కరాజు గండగోపాల బిరుదాంకుడు గదా, అల్లం దిక్కరాజు కూడ గండగోపాల బిరుదాంకుడే గదా, అటు తర్వాతివాడైన యీ విజయాదిత్యుడు ఇమ్మడి గండగోపాల బిరుదెట్లు లాగి వాడు? ఇతడు మూడవవాడుగా గదా కాళేశను. లేవీయిన ఇతనికి ముందగ విజయాదిత్య గండగోపాలు డుండెదా? కాన రాడే! కాబట్టి అల్లం దిక్కరాజు నుండియే తక్కువెట్టుకొని తన్ను ఇమ్మడి గండగోపాలుడని చెప్పించుకొన్నాడు.

శాసనములను పరికింతుము— (K. V. 38) (శ్రీ. ౪. 1227—28 మొదటి తిక్కరాజు 'గండగోపాల తిరుకాళదేవ చోడరాజు' అనబడెను. (K. V. 45) 1229—30 లో మరలలక్ష్మీ తర్వాత కొన్ని శాసనములలో 'సదుధారాజ పితృ

చోడవేరియన్ నుండి. ఇట్లే 1243 వరకును పెక్కు శాసన
ముల కనబడుచున్నవి.

ఉదయగిరి 3 రో (క్రీ.శ.) 1244—45 రో అల్లం దిక్కురాజు వచ్చి అల్లంకు మాత్రమే. తన రాజ్య సంపల్లభము అను బిరుదును వచ్చుకొ. లేదు. కావచ్చునది దీప్తి బిరుదువలె చూచునాగది. అట్లే ఉదయగిరి 14 రో (1245—46) రూపు బిరుదావలియే. అత్యక్రూప 7, (1246—47) రో. అంతేగాక తమిళ గణితంలో విస్తరమును తాను కాంచినప్పుడు రాజాగో నున్నట్లును. తన పాను కాంచిన దీక్ష: డై నున్న సై వారిలో పేర్కొని ఇందులో తాను కాంచిన పరిధిబిరుదుని (వారి కొడుకు విశేషముగదా—“స్వస్తి సమస్తంలు (పెళ్ళు) దాహించి మాది (ని) కా ప్రతస్తి సహితం శ్రీమను మహా మందలేశ్వర అల్లం తిరుకావడే మహారాజ కాచి పలు బంగారు ముఖపల్లరా విస్తరములు రాజ్యంబు సేయు చుండి ఉపామాను తిరుకార దేవ మహారాజుకు పుష్పా ముగను, తనకు అయిదారోగ్య శ్రీ రియాదీ. ప్రొద్దుముగను శ్రీ అత్మాదిరొన ...” ఇందును ఉదయగిరి బిరుదు కానరాదు. గూడూరు 77 కాపమును తన గూడూరు సంత్వర నున్నాడు గాని శకసంవత్సర మీయ లేదు. ఇందులో అల్లం దిక్కురాజు గందగోలుండే. కాగా నేను లేచుచున్నానా మొదటి క్కురాజు గణింపననే అతని కుమారుని (త్రోసిరానిని అల్లంకు తిక్కురాజు రామ రత్నే తత్వరకచ్చెన గందగోపా బిరుదునును భరించెను. అటు వాన 1247—48 (రామ్మూ 20) రో తమ్ముడు విజయూ దిత్యుడు సుహృదాని పేర్కొనబడియన్నాడు. ఇప్పుడు తమ్ము నిశే గందగోపా బిరుదుండులకు అవకాశము లేదు. విలయన అన్న రాజాగో చున్నాడు.

దీనిని బునతమనది మనుచున్నది చరిత్ర. అతడు మొదటి తిక్కరాజు కుమారుడు గదా, అతని గతి దే మెచిది ? ఈతని మొదటి శాసనము రావులూరునే (53) కండు. తాళ్ళిపా (క్రీ. శ. 1243-44, చదువడు- “స్వస్తి శ్రీ. పుటం. . శ్రీ మనమహిమందతేష్వరన్ మధురాచక్ర పితృప్రేమితవాన తిలక నారాయణన్ మనుచు శిరరతన్ మహారాజ్యుల్లే. . .” దీనికి తర్వాతి కామమిదే అల్లంందిక్క ఉడయగిరి శాసనము. రావులు మొమ్మరికి దక్షిణము, ఉడయగిరి ఉత్తరము. దాదాపు ఏక ముమ్మరి ఇరువురును రాజ్యములో రెండు ప్రాంతములలోను తమతమ యధికారములను ప్రకటించు కొన్నట్లున్నాము. తర్వాత అల్లంందిక్క దేశమును ఆక్రమించు కొని కాచిపురమును రాజధానిగా చేసికొన్నట్లున్నాడు. ఇది అత్యంతము 7, 1247 వలన స్పష్టము గదా. ఇతని రాజ్యము, ఈ శాసనము వలన కంచి నుండి ఆరుకూరు (సెటి అచ్చకూరు) వఱకు వ్యాపించి యుండెని తెలియుచున్నది. (క్రీ. శ. 1243-44) మునుపటికి యుండిన రావులూరు (క్రీ. శ. 1247-48) విజయరాజ్యధానియ్యదు. రాజ్యము ఇప్పుడు అల్లంందిక్క రాజిది. (క్రీ. శ. 1247 వలన అయిదుకాళ దే వోడ రాజుని బున శ్రీమతు ఆ రాజు తమముండు విజయరాజ్య దేవదోడ

మహారాజులకు. . .) దీనిని చిట్టి మనుషునిద్ది తన రాజ్యమును
పోగొట్టుకొన్నాని స్పష్టము గదా.

వ త్తీ యోగదేవునికి పోయినాడు గా, కడవలో శ్రీ. ఓ. 1249లో (VRI నె 812) ఒక కావమును మునుపిద్ది తన తండ్రి రోగము నుండి మునుక్తుడైనందుచేత దా.మ. చేసి పట్టన్నది. ఇందలి తాళిపా కొల పంచువచ్చును. పరికిం నాక్షును. ఒకటి నీళ్ళయ్యును, మునుపిద్ది తండ్రి లిక్కురాజు చివరి దిను యలో వ్యాధిగ్రస్తుడై యుండినట్లుగా, అందు గిరింపగా, కుశారముడు చంప నడచెన్ రేడ్, రెండుడు గాని, అట్లును మునుపిద్ది మర్యాద. పుణ్యముగా దా.మ. లోనించి రాక్షసును హరించెనె పుష్కలము.

ఈ తర్వాతను ముందునిచ్చి కానుమలు చెప్పారో కాదు రావు. లబ్ధినిబద్ధకరాజు ఎంతకాదు పొందినో చెబుదు గని ఇతని చేపతాటిలు (క్రీ. శ. 1248—49) క. బడు చూపుది. ఇందులక. తోచ ఇప్పుడి గండకోపాలిని (విజయ దేశ్వర) కానుమలు లభిం దరాజ్యపు సెలలో నిండుంటు చేత, అని (29వధరామిని) సుతానా గా నిండునవ వచ్చును. ఇదిగి (19వ నం త్వర: (క్రీ. శ. 1278—9 (మొదలగు కానుమలు A R నం 423 of 1911). దీనిం బట్టి మొదటి సంవత్సరము (క్రీ. శ. 1249—50) లను చూపుది. లభ్య గురూలకు బిల్లుం కానుమలు (69) 21వ నం. (74) 21వ నం (75). నం. (80) 27వ నం. (116) 19వ నం. ఇందులో నీటికి 'త్రిభుజున చక్రం' దు గియు 'చిత్రచేప' దు గియు దొరుకుట. వీనిం బట్టి రాజుడు చని యున్న లబ్ధినిబద్ధకరాజు గలిపించి మొదలు లభి దరాజ్య సంవత్సరములు తొలగవ కొప్పాడుంటు దొరుకు దు చూపు గండకోపాలాదుగా చేసే తాను ఇప్పుడి గండకోపాలిని చెప్ప కొని మొదటి తిక్కరాజును రక్కపెట్ట లేని చెబుదుచూపుది గదా. ఈ యు.పుటాను చదు: నాం నో. చే దరాజ్యంబు తామె అవగారిని ముందుబిడ్డిని మెట్టరేరి తామే లభ్యదెంచ సాగిరి ఇందరన్న పేట ప్రవరాణులు కాదు యా నా ? విజయగిరీరాజు: చని సే నుడు 'జియ' కూడ చేస్తుకని 'జియ గండ కోపాల'దె నాడు.

ఈ తిక్కరజూని విజయాదిత్యుడును రిక్తు బియ్య
నలై యుండునెయి, వీరిని తర్వాతి క్యాకలలః పిరపాటాన
దాయాదలని వ్రాసియుండు రు. ఎల్. తప్పి లేదు. అట్లుం
దిక్క విజయోత్తుకే తిక్కన బియ్యం, అనుకును ఎంఠ
మోత్రూని నందేమను నక్కటయే. ఇందులకు ఇంకను
ఈ కాలమున, మనుమనిద్ది తర్వాతి చరిత్ర తోడును
చుండు.

మనుషుసిద్ధి యొక్క (పవానము)

అల్లంబిక్కరాజు కామనవే రహతను నెర్పారి
రాజ్యమును వదం వలసి వచ్చెను గదా. క్రి. శ. 1243-44

తిక్కన రచనాకాలము

(ప్రాతఃముని వెల్లూరులోని రావూరులో నుండిన యాతడు 1249లో కడపకు చేరుకొన్నాడు గదా. అంతకు ముందుండియే యాతడు దేశ సంచారము చేయుచుండె ననుటకు (క్రి. శ. 1239లో గుంటూరు జిల్లా పువ్వాడ (పత్తెనపల్లి తాయాకా) మహేష్వరుని కీతడు దామిచ్చినట్లు కలదు (247 of 1934-35). ఇందువలన నీతడు తండ్రి జీవిత కాల మందే అల్లండ్ల చేత తఱామఁబడెనా యని సందేహము కలుగుచున్నది. ఆ రాజు చివరి దినములలో వ్యాధిగ్రస్తుడైనట్లు కూడ తెలియుట చేత ఏదో అంతఃపుర విద్రోహము జరిగి యుండవలెం. రావూరు శాసనము వలన, గుంటూరులో 1239లో నుండిన యాతడు 1243-44కు మరల తన మండలవాసుకు వచ్చి, అట్లు తర్వాత కడప మండలము నకు పోయి యుండును. కడపలోనే గాక ఇతడు 1249లో వినుకొండలో కూడ నుండినట్లు శాసనములు దొరికి యున్నవి. (338 of 1924-35) ఇది ములకఁపాడులో దోదానము. కాబట్టి 1249కి చాలా ముందే, ఇది అల్లండిక్కరాజు మూడవ సంవత్సరము కాబట్టి 1249-3 = 1246 నాటికే, అనగా తండ్రి గతించిన తర్వాతనే దేశాంతరగతం దాయె ననియు, నాటి నుండి నెమ్మది రాజ్యము అల్లండిక్కరాజు పాలనలో పడిన దనియు విశదమౌను.

క్రి. శ. 1249వ సంవత్సరమున నెల్లూరి చరిత్రలో పెక్కు విశేషములు జరిగినట్లున్నది. ఒకవైపు విజయగండ గోపాండు రాజ్యమునకు గల్గినట్లు డా. కాకతీయ గణపతి దండయాత్ర కూడ ఆ సంవత్సరమే జరిగినట్లున్నది. కాకతీయ సేనాధిపతి సామంత భోజుడు నాథడు కంపిసి 1449లో తాత్కాల. (IA, X, xi పుట 197 నుండి) ఈ సామంత భోజుని శాసనము లిక్కడనుండి కూడ నున్నది. ఈ కాలమున గణపతి చక్రార్థి దక్షిణదేశ దండయాత్రలందుండుట చెప్పెనో మనకు ిద్వేక్షరచరిత్ర వలన తెలియుచున్నది. తిక్కన బయ్యన ను గణపతి ముం దిసిద్ధికి నెమ్మది రాజ్యము విప్పించటం కొఱకే గదా. ముం దిసిద్ధి గూఢాంత సాయపట్టించె నని తర్వాతి కాలపు సిద్ధేశ్వర చరిత్రయే గాక నమకాలిక శాసనములను చెప్పుచున్నది. (1) ముం దిసిద్ధి నంద గారు శాసనము, క్రి. శ. 1267-58 నాటిది (AR 580 of 1907) ఇట్లు చెప్పుచున్నది.

“యస్మాహ్యర్థం దిధిభ్యుః గణపతి స్తోత్రః స్వేచ్ఛయా నంగరాగ్రే గోదాన్త్యాం సరిత స్తపతిః చుష్మదాప్యైస్స స్మిత్య కాంగం స్వాస్థ్యం సఖిమిత్ర మకరో దే వీరస్త దానిమ్”

ఈ గోదాన్తీ సంగర మెప్పుడు జరిగినదో గని మనము సిద్ధి పుకార్పర్చివై గణపతిని ఎంతగా ఆశ్రయించెనో, ఎట్లు స్నేహము సంపాదించెనో తెలియుచున్నది. తిక్కన పోయి భారతమునకు పోయి గణపతిని ప్రార్థించగా, మనము సిద్ధి గణపతి స్నేహమునకే సేవాపదతిగా నుండి కాళింగులను జయించగా, గణపతియే బయలుదేరివచ్చి తిక్కన బియ్యనకు

జయించినట్లు, చెప్పుటకు గణపతి నాయని వల్లి శాసనము, తాగీనలేనిది, సాయపడుచున్నది. — “మహా మండలేశ్వరారై న కాకతి గణపతిదేవ మహారాజులు దిగ్విజయము సేసి పరి మండలములు సాదించి దక్షిణ దిగ్విజయము సేపారా గల్గి తద్విరోధులైన పడిహరి బయ్యన తిక్కనల వెరసిన శాస్త్రన కేర బాలు గండుక క్రీడా వివేదము నలిపి ద్రవిడ మండలమున కులోత్తుంగ రాజేంద్ర చోడవిచ్చికిని నెల్లూరిరాజు చేత విరూపగులం గాన్పిక గొనివచ్చి. . .” దీనింగూర్చి వివరముగా చర్చించి, రాజేంద్ర కులోత్తుంగ చోడవైభవండు, అతనిని ఏం గణపతి ద్రవిడ మండలమున పట్టవలసి వచ్చెను, ఈ తిక్కన బయ్యనలకును అతనికిని ఎట్టి సంబంధము కలదు అను విషయమున గూర్చి శ్రీ వేటూరు వేంకట రమణయ్యగారు, తారణ, మాఘ భారతీలో “కాకతి గణపతి దేవుడు— కులోత్తుంగ రాజేంద్ర చోళుడు”

అను వ్యాసమున ప్రాసయన్వారు. సిద్ధేశ్వర చరిత్ర సోమ దేవ రాణీయముల భేదములను గుర్తించుచు, అక్కన బయ్య ను “సిద్ధిదాయని పాతదొ” అని పైదాని యందును “పట్టి యునిని” అని దానికి ప్రత్యక్ష విరుద్ధముగా తర్వాతి దాని యందును, “దాయాడు” అనుమాట యుదాహృత సిద్ధేశ్వర చరిత్ర గ్రంథ భాగమున కావచ్చును, అన్యత్ర భాగమున “వేమో” అనియు పాచ్చరించి యున్నారు. అక్కన బయ్యనలే తిక్కన బయ్యనలను నిర్ణయమునకు వారు మఱియొక విధమున వచ్చిరి. పైగా వీరు సుమమసిద్ధికి దాయాదులు కారినియు, శాసనమును బట్టి “పడిహాలు” (పడిహాలు) అనియు తెలియచున్నది గదా. పై శాసనముండు కులోత్తుంగ రాజేంద్ర చోడ చోక్కడే యుండగా సిద్ధేశ్వర చరిత్ర యందు వెలసాటిని గొప్ప తర్వాత నెమ్మదికి వచ్చినట్లును, సోమదేవ రాణీయ మందు “వెనాటి ధరణీపతి” అనియు నుండటము గుర్తించి, “సిద్ధేశ్వర చరిత్ర వెనాటి ధరణీశ్వరు చోక్కడగిదేయెప్పుచుండగా సోమదేవ రాణీయము “ధరణీపతి” “వారిల” “అండఱ”గి పెక్కుఱు వెనాటిపై బ్రభుత్వము నల్పుచుండినట్లు చెప్పుటకు గారణము విశదముగదా” అని పరిశీలించి తుదకు ఈ నిర్ణయమును చేసినారు. “పై మూడు అంశములందు లెప్పు టిక్కన తావు నిరెండు గ్రంథములకును భేదము గలదాయ. టిక్కన విషయములయందు రెంటికిని సామాన్యమే. వీనియందుక్రమై న విషయము నత్యవసరము జరిత్రాత్మక మనియు గణపతిదేవుడు వేయించిన నాయనివల్లి శిరాశాసనము రూఢియై సేయఁచున్నది. శాసనములలోని బయ్యన తిక్కనలే సిద్ధేశ్వర చరిత్ర సోమదేవ రాణీయములందు బేర్కొనబడిన యిక్కన బయ్యనలు. తిక్కనకు బదు లక్కనయని పేరు ప్రమాద వశమున గ్రంథస్థమైనది. బయ్యన తిక్కన శాసన నామకమును గ్రంథములందు అ(తి)క్కన బయ్యనని తాదాపూర్వమైనది. ఇది యంతగ పాటించ దగిన యంశములు గావు. మిగిలిన విషయములు గ్రంథముల యందుండఁనవియే శాసనములందును గానవచ్చుచున్నవి.” (భారతి— తారణ మాఘము. పుట 164).

తర్వాత వెలనాటి చరిత్రను చర్చించి, కులోత్తుంగ రాజేంద్రుని గుర్తించి, వెలనాటి పుణ్యస్థలాని తిక్కరాజు చోళవక్తవర్తి సాయమున చదివే చోళ చక్రవర్తి ప్రాసాదమున ఏటావ గుంటూరు ముప్పగి రాష్ట్రములను స్వాధీన' పంచుకొనెననియు వ్రాసిరి. 'సై బేర్'ను బడిన విషయముల నన్నిటిని సహజోచనము జేసి చూడగా వెల్లూరు తెలుగు చోళరాజులు చోళచక్రవర్తియను గ్రహమును బోంది తర్వాతము వెలనాటి రాజుల పాలనయందుండిన గుంటూరు ప్రాంత దేశమును దను యధికారిము (క్రిందికి దెచ్చుకొని రని తోచుచున్నది. (పుట 55) పార్థివ శ్వేతము). . . 'పుణ్య స్థలానికి తర్వాత. . . పోయిన రాజ్యమును మరిల ప్రతిష్ఠ సేయ దలపెట్టిన వారిలో బ్రహ్మభుడు కులోత్తుంగ రాజేంద్రు చోళుడు. . . ఇతడు కంచి పర్యంతము గల దేశముపై (క్రీ. శ. 1230 ప్రాంతమున నొకమారును, 1256 ప్రాంత మున నొకమారును రెండు పర్యాయములు దండె పడరి పోయినట్లు తెలియపర్చుచున్నది. (ఆషాఢము పు. 57). . . వెలనాటి రాజుకు గాకతీయులతో నొక ప్రక్కను, వెల్లూరు తెలుగు చోళులతో నుజ్జీయొక ప్రక్కను తలదలుసు నుండియు వైరము గలదు. . . వారి రాజ్యమున ఎక్కిన భాగము తెలుగు చోళుల యధీనున నుండెను. వెంగి మండల మంతయు కాకతీయులు కబళించిరి. (పుట 65). . . ముప్పాడి కులోత్తుంగ రాజేంద్ర చోళుడు. . . పోయిన రాజ్యమును మరిల సంపాదించుకొనుటకు దిన కుల క్రమగత శత్రువు లైన కాకతీయులకును, వెల్లూరు చోళులకును శత్రుపైని కళింగ భూపాలుడుగు ముమ్మడి యని యుంకల్చియు నాశ్రయించి యాతని వెంబడి ద్రావిడ దేశమునకు బోయెను. కాని చోళ్యుల చోళ నెల్లూరు చోళ సైన్యము లేకబడించి యుద్ధమున సేయగా నెదుర్కొన జాలక పరాజయమునంది కళింగ సైన్యములతో గూడ వెనుదిరిగి పట్టణమునకు బోయి చేరెను." (పుట 67)

సాయనినల్లి గణపతి శాసనములో తాళింప లేదుగాని ఈ విషయములు ఎప్పుడు జరిగినవో ఒక విధముగా ఊహించుటకు అవకాశములు గలవు. ఇంతటికూ చూడగా నిర్వచనోత్తర రామాయణ దశకుమార చరిత్రలో గణపతి ప్రస్తావనముగా అక్కన బియ్యనల పంగతి గాని ఏదియు లేక విజయని మాత్రము గౌరవింపబడుట వలన, (క్రీ. శ. 1243కు తర్వాత, తండ్రి మరణానంతరము మనుమనిద్రి రాజ్యమునకు రాగా ఆతనిని తిక్కరాజును విజయాదిత్యుడును దాక్షిణాత్యులు సాయమున నెదుర్కొనగా మనుమనిద్రి వారిని ఎదుర్కొని 'ప్రాచీరు' ఎఱకు తఱిమి విజయము గాంచెను. తర్వాతనే బియ్యనల (క్రీ. శ. 1244—46ల నడుమ రేగి నెల్లూరిని ఆక్రమించిరి గదా. కాబట్టి (క్రీ. శ. 1243లో మనుమనిద్రి రాజ్యమునకు వచ్చి విజయాదిత్యుని ఓడించి మరలినప్పు, రాజ్యము పూర్తిగా నష్టమైపోయి తాను బిదేశాలోరగతుడగుట కు ముందు, అంగా (క్రీ. శ. 1243—46 మధ్యకాలమున నిర్వచనోత్తర రామాయణమును అంకితము నందియుండును.

ఈ మధ్యలో దీనికి తర్వాత కేతన దశకుమార చరిత్రను తిక్కన అంకితమంది యుండును. (క్రీ. శ. 1246కు ముందే ఈ గంభములు రచన యని ఇప్పుడు దృఢముగా చెప్పుచున్నాము. రత్నేన గంగని జయించుట 'మహారాష్ట్ర సామంత సారంగుం దోలి తురంగముం'గా'య'యు ఈ కావలందే అని విశ్వయించి వలయును. తర్వాత అల్లండిక్కరాజు ఆతని సేదబడును బలపడి (క్రీ. శ. 1246నకు కొంత ముందు, ఏటాముగా మనుమనిద్రి కాకతీయుల నాక్రమించి వారి సాయముతో (క్రీ. శ. 1249 నాటికి మరల వెల్లూరు పునరభిషేకమున జేసికొన్నాడు. తిక్కన బియ్యనలకు వెలనాటి కులోత్తుంగ రాజేంద్రుని యొక్కయు కళింగరాజు అని యుంకల్చియు సాయ మును కలిగిపట్టి తెలియచున్నది. వెలనాటిని జయించి కులోత్తుంగ రాజేంద్రుని గణపతి ద్రవిడ దేశమందలి పట్టుకొనగా కళింగులను గోదావరి తీరమందు మనుమనిద్రి ఓడించెనని ఆతని నందవారు శాసనమునందల చెప్పుచు న్నుచి గదా. (క్రీ. శ. 1249 నాటికి గణపతి దక్షిణదేశమున నుండినట్లు ఆతని శాసనముల వలన తెలియచుండగా సరిగా ల కాలమునే అల్లండిక్కరాజు శాసనముల ముగియుట చేత తిక్కరాజు గలిచి బియ్యన విజృంభించిన కామున, అచటచూచి, కాకతీయులు ఎల్లినప్పు రని తెలపవలెను. పైన వాయునిల్లి శాసనమునందలి వ్రాత రుజుబట్టి తిక్కన బియ్యనలను గూర్చి చెప్పెనని లంఛనము లకు లేదు. శాసనమున 'అధ్వై' యనెన బియ్యన తిక్కనల వెరసిన కాక్రమించుమం గండుక క్రీడా విధానము బరిపి' అని యున్నది. విజయాదిత్యుడు తర్వాత ద్రవిడదేశము ను న్నాడు. తిక్కరాజు లేడు. తిక్కరాజు శారణమందే గతి-చెనో లేక తర్వాత్యుమే గతిచెనోగాని శాసనము ప్రకటించి వీరిని వెలసిన (చేత) కాక్రమించి శిరబంబు పని గ్రహించుట యుక్తము.

తిక్కన బియ్యనలను గ. తించి వ్రాయుచు (క్రీ. శ. 1246) బియ్యనల (తోవగుండు శాసనము నుదాహరించి (నెల్లూరు జిల్లా, ఒంగోలు తాలూకా, వె.శా. సం. 1125 పుట) (క్రీ. శ. 1246) మండలేశ్వర బియ్యన మహారాజు చివరబియ్యన మహారాజుగా చూపింపు. శాసనముందు తాళింప లేనందున 'వి. రెవ్యూ' ఏ కావలనాలో, మనుమనిద్రికిని వీరికిని సంబంధమున్నదో లేదో చెప్పుకాము' అని వ్రాసినారు. (అం. క. త. 2 సం. పు. 218) తిక్కన బియ్యనల గాక బియ్యన చివరబియ్యన లనుట చేతను, నాటి రాజకీయములలో వీరి పాత్ర లేవో తెలియ పండునను తిక్కన బియ్యనలను వీరిని గ్రహించుట సాధ్యము కాదు.

(2) రణ మరణము మనుమనిద్రి.

వీరగండ గోపాలిరుదము ఏ కోశమునోను లేని యీ విజయాదిత్యుడు రణమరణమును 1263 లో పొందినాడని (క్రీ. శ. 1263) ను ఎట్లు ప్రతిపాదించగలిగో నా దృశ్యముగా నున్నది. ఏలయన (క్రీ. శ. 1262—63లో గలిచియుండిన

తిక్కన రచనాకాలము

యెడల అతడెట్లు (క్రీ. శ. 1278—9 లో జన 29 వ యేట నందలూరిలో శాసనము వేయించి యుండగలడు. ఈతడు మఱియొకడనుటకు బోధిగా అవకాశము లేదు. తర్వాతి చరిత్రను అందుచున్నాము.

మనుమసిద్ధి విజయాదిత్యులు శత్రువులనుట నిర్వివాదాశయము. తిక్కన సేక్త్యము త్రోసివేయరానిది గాన దానిం గూర్చిన వివరము అనవసరము. రణవిజయ మందినవాడు విజయాదిత్యుడా, మనుమసిద్ధియా యనునదే శ్రీ రెడ్డిగారు లేజనెన్మన ప్రశ్న. ఈ క్రింది కారణములచేత విజయా దిమ్మడు కాదని నిశ్చయించుచున్నాము.

(1) విజయాదిత్యుడు విజయగండ గోపాలుడుగాని వీర గండ గోపాలుడు కాదు. అట్లనుటకు ఒక్క శాసనముగాని లేదు. 'విజయ' 'వీర' కావలెదు. 'వీర' శబ్ద మాత్రని బిరుద ములతో కలియలేదు.

(2) మనుమసిద్ధికి "గండగోపాల బిరుదున్నట్లు శాసనములలో లేదు అని వీరు పెంట్ల ల శిలాశాసనముల నుదాహరించి, అందుచేత 'వీరగండ గోపాల విసిన దాదహన' యన్న సుందరపాద్యుని విదంబర శాసన గత బిరుదము మనుమసిద్ధిని సూచించుటలేదని, అందువలన పెంట్లల శిలాశాసనములలో ఒకదానిలో విజయాదిత్యుని పేరుండుటచేత, చందబడినవాడు విజయాదిత్యుడని ప్రతిపాదించినారు. చాల పిరపాలు. పెంట్లల (కందుకూరు తాలూకా) లో నాలుగు శాసనములు మనకు ముఖ్యములు. (1) నెం 60. కాకయుక్తిది. శ్రీ మన్మథ మండలేశ్వర భుజబడిర మన్మథ్యుడేదేవ మహారాజులు చేసిన దానము (1258—59 ?), (2) నెం. 61, సిద్ధార్థి. ఈ మన్మథసిద్ధి 'రాజ్యాభిషిక్తికి' గాను చేయబడినదే (1259—60 ?); (3) నెం. 62 కాల్డి, శ్రీ మన్మథ మండలేశ్వర ఇమ్మడిగండ గోపాల విజయాదిత్యు డేమహారాజులకు రాజ్యాభిషిక్తి (కి) గాను చేయబడినది. (1260—61); (4) నెం 63. ద ర్ముఖి—భుజబడి వీర మన్మథునిసిద్ధియ దేవ చోడ మహారాజులకు రాజ్యాభిషిక్తికిగాను' చేయబడినది. ఈ నాలుగింటిలో మూడు మనుమసిద్ధిని. ఒకటి విజయా దిత్తునిది. అట్లని శాసన సంపాదకులే ఇట్లు పోపురించి యున్నారు. పుట. 605. వెల్లూరి శాసనములు. (No1) "In this series of Pentrala inscriptions ..... The appearance of Gandagopala in the course of Vira Manma Siddhaya's reign is not understood." అని. వారికి సందేహము నాటికే కలిగింది. కాల్డి శాసనకర్త వేలవ వారికి తోచినది.

ఇది సరియే. ఎందువలన వనగా ఈ వెల్లూరి శాసనము లలో ఎల్లటను మనుమసిద్ధి పేరుతో కలసి గండగోపాల బిరుదము కానరాదు. అంతమాత్రము చేత గండగోపాల బిరు దముగాని మనుమసిద్ధికి లేదని నిదాంతము చెయుట పిర

పాలు. పెంట్లల శాసనోక్త పురుషులు ఇరువైరు. ఒకడు మనుమసిద్ధి, రెండవవాడు విజయాదిత్యుడు. మొదటి రెండును మనుమసిద్ధిని, మూడవది విజయునిది. ఇట్లే నాలుగును ఒక్క యూరితోనే దొరకుట కూడ గొప్ప చరిత్రాంశ మునకే దారితీయునవేమో. పైగా 1257—58 లో మనుమ సిద్ధి (గణపతి సాహాయ్యమును కోరుచు) సందలూరిలో పుట్టాడు. సందలూరిని కలిపి వెల్లూరిని ఏలుచుండెనో లేక అచ్చటి నుండి వెల్లూరిని మరిల జయించి నవ్వేనో నిర్ణయించ వలసి యున్నది. క్రీ. శ. 1249 కి తర్వాత మరల రాజ్యము పోయినట్లున్నది. 1249—1257 మధ్యకాలమున పితని శాసనములు పాకనాటిలో కానరావు. ఈతడే 1257 లోనే గాక 1249 లో కూడ నందలూరిలో సన్నట్లు పంటి యొక శాసనము (598 of 1907) వలన తెలియుచున్నది. ఇందు మనుమసిద్ధికి 'మధురానాథ పితప్రీత్యై గండగోపాల మనుమ శిర్తరశ్చ' అని పుష్కలముగా నున్నది. వెల్లూరిజిల్లా శాసనములలో లేకపోవుట యొక కొంత కాదు. పైగా వెల్లూరి శాసనములలో ఈ బిరుదుల నన్నిటిని వదలక పూర్తిగా వ్రాయుట కానరాదు. కొంత అశక్త కనబడుచున్నది. మొదటి తిక్కరాజు శాసనములలో కూడ కొన్ని గండగోపాల బిరుదులేదని కలవు. అతనికి పూర్వ మీ బిరుద మున్నట్లు కానరాదు. అతని తోనే ప్రాంధమై నట్లున్నది. అతని తర్వాత అల్లుండ్రు తాల్చినారు. కాని ఇంత బాధ ఎందులకు. తిక్కనయే వీరస్వ నోర్ర రామాయణమున సందేహమునకు అవకాశములేని యట్లు వ్రాసివాడు. తండ్రి కొమాళ్ళకు ఇరువురుకును గండ గోపాల బిరుదమున్నది. తిక్కరాజును గూర్చి 'రాయగండ గోపాల .... దిక్కుధరణి విభు ....' (ప్రథ. అ. 33) అనియు మనుమసిద్ధిని గూర్చి సప్తమాత్యసాంతమున (160 పద్యము) 'సలితామర తరు శాఖా తులిత భుజం .... రాయగండ గోపాల దిలన్' అనియు తిక్కన వ్రాసింది చాలును. గండగోపాల బిరుదము కుదిరినది. 'వీర' ను చూడము. మనుమసిద్ధికి 'భుజబడి వీర' బిరుదమున్నది. విజయాదిత్యునికి 'వీర' ఎచ్చ టను లేదు. వీరగండ గోపాల డోకడు, విజయాదిత్యుడు కానివాడు ఈ కాలమున పుష్కలముగా నుండెను. గూడూరు (మలాం) శాసనము నెం. 67 (N D I) అతని తొమ్మిదవ సంవత్సరముది చెప్పుచున్నది. ఇట్లులే విజయగండ గోపాలనివి కూడ నుండుటచే ఇరువురు భిన్నులనుట నిక్కము. మొదట 'గండగోపాలుడు' గా నుండి విజయాదిత్యునిపేరి వగయు వంత. మును అధికరించుకొంది వీరవదము నీతడు తాల్చినాడని. ఈ శాసనముచే నిర్ణయించవచ్చును.

ఇందలకు అనుగుణముగానే జటాచర్మ సుందర పాద్యుని శాసనములను చూచినచో కొన్నిటిలో 'గండ గోపాల' యనియు, కొన్నిట 'వీరగండ గోపాల' యనియు కనబడుచునే యున్నది. "పాత్యా చేరువ పాత్యా వోయ్యుక సతిం విద్రావ్య వోలేశ్వరం శిత్వా కాలక గడ్డ గోప గణపత్యాదిన.

రాతి నవీ పీఠస్థులకు పాణ్డ్యు దేవ పుష్పతిః కృత్యా తులాదోహంబం చక్రేవాణ్డ వివ కృతాంక కలితా చూడన్య ప్లామిం సభావీ” [South Indian Inscriptions iv — 625, 626, 630). కాన్డిట ‘పీఠ’ చేర్చుము, కాన్డిట వదలియు, కాన్డిట ‘కాంచీత’ యనియు పీఠ శాసనములలో కలదు. ‘పీఠగంధ గోపాల విషిందా దహన కాశ్చేపుర వరాధీపుర, గణపతి హరిణ శార్వాల, నెల్లూరు పుర విరచిత వీరాధిపేక, ప్రణవరాజ ప్రతిష్ఠాపన’ (S. I. L. iv 631) గణ్డగోపాలని చంపుటచేతనే తాను కాంచీపుర వరాధీపురుడైనట్లు ఇందు స్పష్టము. నెల్లూరినుండి కంచి వఱకు వీరి రాజ్యము కదా. ఈ కాంచును నెల్లూరివారి శాసనములు కంచిలో చాల గలవు. తమిళ శాసనములలో ‘పీఠ’ ను వదలి ‘కళూర్ గండగోపాలన్’ అని కుదు. ఇప్పుట కళూర్ అనగా గండపెండేరమని యర్థము. భాషాంశీకరణ మొనర్చి వ్రాయుట గమనించదగినది. ఇందు వలన మనుచున్నది ఎంతటి పీఠడో తెలియగలదు. దీనిని గుఱించి వ్రాయుచు శ్రీ పిఠకంఠకాస్త్రీగారు—

‘.....and it is quite possible that Vira in the Sanskrit expression is not an integral part of the name’ అని తమ The Pandyan Kingdom (పుట 169) వ్రాయుచున్నారు.

పైగా జటూపర్ణ చంపినది కాకతి గణపతితో చేసిన (వీరి) గండ గోపాలగి గదా. విజయగండగోపాలడు కాకతీయులతో మైత్రి నెఱపిన ట్టెచ్చటూ లేదు.

(3) విజయగండ గోపాలడు క్రీ. శ. 1263 లో చాళుక్యని ముందే వివరించబడినది. ఇతని చివరిశాసనము క్రీ. శ. 1232 ది. (A R137 of 1916) ఇతని శాసనములు నెల్లూరు కడప కంచి త్రిపురాంతకములలో గలవు.

(4) సుందరపాండ్యుడు (జటూపర్ణ) గండగోపాలని చంపిన తర్వాత నెల్లూరి రాజ్యమును అతని తమ్ములకు (సహాధరాలకు ?) ఇచ్చెనని యొక తమిళ శాసనము కలదు. (ఇదికూడ చిదంబరము నటరాజాయములోనే. ఎంగలీషో డిపార్టుమెంటువారు ప్రకటించలేదు. ‘సెందమిల్’ అను తమిళ ప్రతికతో ప్రకటించబడినది.) ఆ వాక్యములు. ‘వాక్కియల్ సెందమిల్ సుందర పాండియన్ వాళమలలో పిక్కియన్ కళూర్ గండగోపాలన్ నెల్లూరికి పోక్కియ పిన్సన్ తంబియర్ పోట్ర పురవంతరి వాక్కియ వాన్డె పదివాయలకము మానదులే. ఈ ‘తంబియన్’ ఎవరోగా మనుచున్నదికి సహాధరాల లుండి నట్లు కావరాదు. దాయాదలగా నుండియుండురు.

(5) క్రీ. శ. 1263 కు తర్వాత ఈ ‘తంబియర్’ ఎంతవలయు సామంతులతో తెలియుదు గాని, కడపటి చోళ చక్రవర్తి మూడవ వీరాజేంద్రచోళుడు 1268 వఱకు సామంతులుండెను. ఈతడు మొదటి తిక్కరాజుకును మనుచున్నదికిని కూడ సమకాలికుడు. (చూ. నెల్లూరు శా. క 89, 85, 90

48) ఆ సంవత్సరము కాకతి రుద్రమదేవి సామంతుడు నాగదేవమహారాజు నెల్లూరిని జయించి సామంతుని వారధింబెను. దివారేండ్డు సామంతునిట్లు తెలియుచున్నది. (న. శా. A 51, K. V. 48, N 21) క్రీ. శ. 1279—80 ప్రాంతము నుండియు ఈ నాగరాజు కమ్మనాటిలో కవచంబుచున్నడు. ఒంగోరు తాలూకాలో 1280 వఱకు పీఠ శాసనములున్నవి. క్రీ. శ. 1278 వాటికి మనుచున్నది కుమారాడు రెండవ తిరుకాళదేవుడు (రెండవ తిక్కరాజు) తలయెత్తినాడు గదా (గూడూరు తాలూకా మడవనూరు శాసనము.) ఇత డెట్లు రాజ్యమునకు ఎచ్చెనో గాని ఒకటి కనబడుచున్నది. నెల్లూరిని ఇచ్చుడి తిరుకాళదేవుడు పట్టుకొన్న కాలమునకు సరిగ విజయ గండ గోపాలదేవుడు సందలూరు ప్రాంతమున వాయస్ రాజ్యముపై దాడి సలిపినట్లు అతని 29 వ సంవత్సరపు శాసనము దొక్కియున్నది. (A R 423 of 1911) నెల్లూరుజిల్లాలోని గూడూరు తాలూకాయందు, చిరవూరు, కాళహస్తి, తిరుపతి ప్రాంతములు (అదనగా ఉర్వాతి విజయ నగర రాజుల కాలపు చంద్రగిరి రాజ్యము) విజయగండ గోపాలని స్వాధీనమున నుండినట్లు శాసనము లున్నవి. నెల్లూరులో ఉత్తర భాగము నాగదేవరాజు స్వాధీనము నుండెను. గదా. దీనినిబట్టి రెండవ తిక్కరాజు గూడూరు, నెల్లూరు ప్రాంత దేశమును పట్టుకొనగానే విజయగండ ప్రతిక్రియగానో లేక తిక్కరాజుయొక్క సహాయమున దాదించుటకో అటు దండెత్తి యుండునని చరిత్రకారుల యభిప్రాయము. క్రీ. శ. 1263 లో మనుచున్నది వాల్తేని శ్రీ రెడ్డికారూపాం చిరి గదా అట్లుండిన దొడం ఈ కాలమున రాజ్యమును మరల జయించుటకు తాను రాక కుమారాని సంపునా ?

(6) చిరమున శాసనము క్రీ. శ. 1284—85 వాటిది గదా. ఇందలి విజయగండ గోపాలని సీర్దేశిని శ్రీ రెడ్డిగారు ఇచ్చుడి మనుచున్నది క్రీ. శ. 1284—85 వఱకు జీవించియుండెననియు, ‘విజయగండ గోపాల మహారాజు రాజ్యమున నుండియొక రాజ్యము పాపించినట్లు కలదు.’ అనియు, ‘విజయగండ గోపాలని రాజ్యమును (మనుచున్నది మొదలగు) రాజులు యుద్ధము చేసి జయించినట్లు కనబడుచున్నది’ అనియు వ్రాసినారు.

ఇదంతయు దారిత్రక విషయములను మెచ్చిగా నవస్థయనుటకునకవచ్చుటచే కలిగిన గండరగోపము. ఇప్పుట శ్రీ రెడ్డిగారు జాత్రుగా విస్తరించిన విషయము ఒకటి కలదు. క్రీ. శ. 1278—9 వాటికే రెండవ తిక్కరాజు, మనుచున్నది రాజ్యమునకు వచ్చియుండగా, అంతకు ఎంతో ముందే గలిగిన మనుచున్నది వచ్చి యుద్ధమెట్లు చేయునా ? తండ్రి యుండగానే కుమారాడు రాజ్యమునకు వచ్చి అతడు అంతలో లస్తమించి మరల తండ్రి రాజ్య ప్రయత్నము చేసెనుటకు అధారము ఎక్కడ నున్నది ? కాబట్టి ఇదంతయు అసంభవము. ఇది వీరికి ఏ ప్రమాణము

తిక్కన రచనాకాలము

చేత తోచినదానిని ఆ శాసనముతో ఎవరో రాజ్యము స్థాపించి నట్లు గాని, యుద్ధము చేసి ట్లుగాని, అన్నిటిని మించి మనుమసిద్దికి దీనితో సంబంధమున్నదని తలచుటకుగాని అధార మనియు లేదు. ఆ శాసనమిదిగో (నె. శా. పుట 233—34).

“ఉక పరుషంబులు గుఱింకి గుణేంటి భాద్రపద శుద్ధ త్రయోదశి గురవారమునాండు స్వస్తి పర్వసంశోధన భారద్వాజ గోత్ర పవిత్ర ఖట్వాంగ ధ్వజ పుషధి లాంచన కాంఠీపుర వరా ధీశ్వర కామకోట్యుభికా లబ్ధ పరస్పర జగద గోపిక నామాది ప్రశస్తి సహితం శ్రీ మన్మథో మండలేశ్వరం నిజయగండ గోపిక మహారాజ రాజ్యమున స్వస్తి గుణమణి కిరణాలం కృత కేయర హార బరియారి పురవరాధీశ్వర గండరగండ ప్రజమెచ్చు గండ పండిత పుండరీకవంద మార్తాండ బురాగండ నితల గోయగండ బద్ధ మహారాజ స్థాననాథ్య నామాది ప్రశస్తి సహితం శ్రీమతుల గొల్లపూండి కేశమనాయని కొడుకులు శ్రీ కామయ నాయకుండును, దేవి నాయకుండును ధర్మపత్నియైన ఓంబువన మల్లికార్జున దేవరగుడి రంగభోగార్థముగాను భోగమువారికిచ్చిన వలచేయి ....”

తర్వాత దానముయొక్క వివరములు, ఇచ్చట రాజులు గాని, మనుమసిద్దిగాని, యుద్ధము చేయుటగాని బొత్తిగా కనబడవే! ఎట్లండగా శ్రీ రెడ్డిగారు ఎట్లు ఈ అభి ప్రాయమునకు వచ్చిరో నా ఊహకు అందుట లేదు. ఏదో ఒక దానికి మఱియొకటి అనుకోనియుండుట. ‘బద్ధమహారాజ స్థాననాథ్య’ అన్నది కూడ గొల్లపూండి నాయకులకు వర్తించు చున్నది. ఈ బద్ధమహారాజులతో తర్వాత చూతము. మనుమ సిద్ది మాత్రము కానరాదు గదా!

(7) ఈ విజయగండ గోపాలుడు నాటివాడే యగువో కాదో, మరల ఆత్మకూరు తాలూకాలో చిరమన తెల్లూ రాగలిగినో పరిశోధింపవలసియున్నది గాని, మనుమసిద్దియొక్క శత్రువై న యెడల రన రాజ్యసంపర్కమును ఇందు చెప్పక పోవుట యెందులకో! విచార్యము. కాని, క్రీ. శ. 1278—9 లో నందలూరి వఱకు పచ్చిన విజయోధిత్వము 1281 వఱకు జీవించియుండినట్లు కంచి శాసనముచే తెలియవచ్చుట చేత, నందలూరి ప్రాంతమునుండి ఆత్మకూరు చిర మనలో శాసనము వేయించి యుండదగును. దీర్ఘకాలము జీవించి యుండినట్లున్నాడు.

ఈ కాలమున నొక మనుమగండ గోపాలుడు కనబడు చున్నాడు గాని అతడు మన రెండవ మనుమసిద్ది మాత్రము కాదు. క్రీ. శ. 1279 లో నెల్లూరిని మరల గ్రహించిన

రెండవ తిక్కరాజు ఎంతకాలము పాలించెనో తెలియదు గాని మనుమగండ గోపాలుని శాసనములు మాత్రము శ. 1204 (క్రీ. శ. 1282—3) నుండి కనబడుటచే నీతని రాజ్యకాలము మూడు నాలుగేండ్ల వఱకు వింతలేదని విశదము. మనుమ గండ గోపాలు డెంతకాలము పాలించెనోగాని ఇతని తర్వాత రాజు గండ గోపాల బిరుదాంకుడు మధురైక పాత్రపై నొక రంగ నాథుడు నెల్లూరులో క్రీ. శ. 1290 లో పాలించుచుండెను. మనుమగండ గోపాలుని అంత్యకాలమెప్పుడో గాని ఇతనిది కూడ రణ మరణమే. కాకతి రుద్రమదేవి కాలమున ప్రతాప రుద్రుని నకల సేనాధిపతియైన అడిదము చుట్లు అను వతడు ‘మనుమగండ గోపాల కేశఖండన’ యను బిరుదును ధరించి యున్నాడు. (SI IX 479).

(8) తిక్కన భారత రచనా కాలము.

‘నత్య పుట్టిదో తెలుప వేడికోల’ అని జిజ్ఞాసువులై శ్రీ రెడ్డిగారు కోరినందున ఇంతదూరము వివరించి వ్రాయ వలసి వచ్చినది. నత్యమే చరిత్ర తెలుసును. సత్యేతర మెక్కడు గదా. అది నవలలకు పనికివచ్చును. “శ్రీ శక్తిగర్భి పరి శోధన ప్రకారము ఇప్పుడి మనుమసిద్ది క్రీ. శ. 1284—85 ప్రాంతము వఱకు గజేంద్ర యుండి తిక్కన కావ్య మును కృతి నందియుండలేనని అశ్రింతుచున్నాడు” అని రెడ్డిగారు వ్రాయుటకు బొత్తిగా అధారములేదు అనుట: గాని అనిపించుటకుగాని నా రచనలో ఎచ్చటను అవకాశము లేదు. తిక్కనే మనుమసిద్ది కర్తృవత్వంపై రామాయణమున కృతి నందినది క్రీ. శ. 1243—46 ల పడిన కాలమని స్పష్టీక రించితిని గదా. మనుమసిద్ది మరణము క్రీ. శ. 1263 కు లేక కొంత ముందని గంట వాయిచినట్లు తెలిపితిని గదా. ఇంక నెట్లు వ్రాయవలెను వో తెలియదు లేదు.

మనుమసిద్ది మరణానంతరమే మహాభారత రచన యని ఇదివరలో వ్రాసితిని. తిక్కన అయ్యనల అల్లంకూర్తరాజును ఆతని సోదరుడు పని తెల్పితిని గదా. భారతము నాంధ్రీకరణం, కాకతి గణపతికి దానిని విడిపించి అతని పాదమును తిక్కన నంపించెనని సిద్ధేశ్వర చరిత్రాదులలో నుండుటచే, క్రీ. శ. 1249 కి ముందే మలల మల్లారికి గణపతి వర్ణి యుండటము చేత క్రీ. శ. 1246—49 పడిమి కాలమున మనుమసిద్ది రాజ్యభ్రష్టుడగుటకు ముందు, కర్ణాటకలో రామాయణ దశకుమార చరిత్రలకు కర్నాట, తిక్కన భారతాధీశ్వర మును ప్రారంభించి, గణపతి చక్రవర్తి పదవిని సంపాదించి సంగమమున ఆతనికి విడిపించియుండటము నుంచునది. అరిగి యుండునని తలచుటకు అవకాశము కలదు. భారతాంధ్రీకర

ణము పూర్తియగు రోపల మనుమసిద్ధి గలిగి తిక్కన తిక్కన పారిహరభాను కంకితమిచ్చియుండునని పరిధితిథిప్రాయ ముగా నుండెను.

కాని ఇంతదూరము తర్కించిన తర్వాత నా కొకటి తోచుచున్నది. తిక్కన భారతములో మనుమసిద్ధి ప్రస్తావము లేకపోయినను, స్వప్నముతో తిక్కనకు కనబడిన 'రంధ్ర' నాటి విషాద విషమ రాజకీయ పరిస్థితులను వేటినిగని సూచించక భగవంతుని యనుగ్రహప్రకారమును తెలిపి తన వెంట వచ్చిన ఆ దేవునే చూపుటయే, దేవుడు దర్శన నిచ్చుటయు, అంకితము కోరుటయు, తిక్కన 'ఇహపజ్ఞభారతంబు సమస్త దురితాపహంబును నభిమత బుధాపహంబును గవున నొక్క మహాఫలంబు సోఁ జనుమేదయుండు .... వినిన కథ' అని వ్రాసి మరల తాను ఆ భారతమునే వ్రాసి వినిపించుటయు చూడగా తానును ఏదో 'మహాఫలము' ను కోరియే వ్రాసి వినిపించినట్లు ధృవించుచున్నది. ఏదో అనిష్టము తొలగిపోవుటకు చేసిన పనిగా కనబడుచున్నది. 'తిక్కన బయ్యలను జుంపించుటయే యొందుకొండవలె' అని సిద్ధించుటకే భారతాంధ్రీకరణమై యుండును. దానినే గణపతిచక్రవర్తికి వినిపించియుండును. దశకుమారచరిత్ర యందు గణపత్యాదుల ప్రస్తావము లేనట్లే అనంతర రాజకీయ కల్లోలాదికములకు గాని, రణ మరణ మందిన మనుమసిద్ధికి గాని ఎట్టి సూచనయు భారత మందు లేదు. సిద్ధేశ్వర చరిత్రలోని పుత్రాంతము—గణ పతి 'తిక్కన బయ్యలను' నిర్మించుట చరిత్రాంశముగా తేలిచది గదా. కాబట్టి—తిక్కనయు భారతములో సోమయాజి యని మాత్రము వ్రాసికొని, మనుమసిద్ధి రాజ్యమందు తాను కుదురుపరచినట్లు చెప్పుకపోవుటనే భారతము కూడ మనుమ సిద్ధి యుండగానే, అతని రాజ్యంబ్ది కొంత భగవదారాధనగా వ్రాసి యుండునేమో! ఇది యొక మొక్కునంటిది గవునను,

స్వప్నపుత్రాంతమునుబట్టి అంకితము దేవునికి దైవసిద్ధిర మైనందువలనను రాజు అంకితము కోరలేదని తోచుచున్నది. 'తిక్కన బయ్యల' చరిత్ర సత్యమై యుండగా, మనుమ సిద్ధి గణపతి సాయమును కోరిచి తానెన్నడును యుండగా, తిక్కన భారతము సంర దీక్షతో వ్రాసియుండగా, గణపతికి భారతమును వినిపించినది మాత్ర మెట్లు అసత్యమగును? గణపతిని దర్శించు నాటికే తిక్కన సోమయాజి యైనాడని సిద్ధేశ్వర చరిత్ర వ్యక్తము చేయుచున్నది. 'అట్టి మహా తున్ని నా సోమయాజి' అని.

ఇదంతయు క్రీ. శ. 1263 కు ముందేయని తేట చున్నది గదా. ఇంకను సూక్ష్మముగా పోయిన 'తిక్కన బయ్య న'లు ఇరువురును—అల్లండిక్క విజయాదిత్యులు—దేవులై యుండిన కాలముగను క్రీ. శ. 1249 కి ముందే జరిగి యుండవలెను. మనుమసిద్ధి పాద్యుల తోడి రణమున మరణమందిన కామసునకు తిక్కనయ్యనాడో గతించెనో. ఏల యన భారతము రచించు నాటికి తిక్కనకు తండ్రి లేడు. నిర్వచనోత్తర రామాయణము నాటికే తిక్కనను మనుమసిద్ధి మామ యని పిలిచెడు వాడు. క్రీ. శ. 1243 నాటికే మహా విరుడై విజయముల గాంచిన మనుమసిద్ధి బాలకుగా నుండ డు. 1243 నుండి 1263 వఱకు దాదాపిలవని వింధ్య రాజ్యమునకై పోరాడియున్నాడు. ఇరుండి వింధ్యకే రాజ్యము నకు వచ్చెనని తలంచినను గతించినాటికి మనుమసిద్ధికి నలు వదియైన నుండవలెదా. కాని అట్లుని తమ్ముడు 1281 వఱకు లేక 1284 వఱకు జీవించియుండినట్లు కనుబడు చుండుట చేత అల్లనికన్న చిన్నవాడైనను, అల్లని తమ్మునితో నను నయస్సుకై యుండవచ్చును—గదా. విజయాదిత్యుడు దాదాపు నలువది యేండ్లు (1243—1283) పోరాడి యున్నాడు గదా. 1243 నాటికి ఇరువేండ్ల వాడగును అటువ దేండ్లు జీవించి యుండవలయును. కాని నాటి రాజకీయ వాతావరణమును చూచిన యెడల అంతకన్న పెద్దవాడై యే యుండవలెనని తోచుచున్నది. మనుమసిద్ధియు రణ మరణ మందు నాటికి దాదాపిలవని యేండ్లవాడుగా నుండియుం డును నాటికి తిక్కన సోమయాజి గలిపియుండును. లేచో ఆంధ్ర మహా భారతాంధ్రీకరణము ఆయన విషయు వ్రాసి నట్లులేదు. ఏవో గ్రంథములు ఆయనకు ఆరంభితము లైనవి. తర్వాతి వారికి మార్గదర్శకుడై పూర్ణాడైన కవి బ్రహ్మయొక్క గ్రంథములు నశించిపోయినా? కావునను, ఇతర కారణములేతన వారి పండితులు తిక్కనని కావని తలంచి వారు.

ఉ ప యో గ క ర మై న స రి క్రొ త్త గ్రంథ ము లు

వ్యవసాయము — ఫిషరీ — కోళ్లు పెంపకం — అడవులు —
తొల పని — యింజనీరింగ్ — వైద్యము — వివిధ పాఠశాల
విషయములపై గ్రంథములు గలవు. కేటలాగు ఉచితము.

ఇంగ్లీషులో వ్రాయండి :

N. K. PAUL & SONS,
P. B. No. 12202, Calcutta-5.

తిక్కన రచనాకాలము

పైగా తిక్కన ఒక కాళయక్తి సంవత్సరము గలించి
 ట్లొక పద్యము మొకటిగారి సంచయమున దొరకి యున్నది.

“అంబర రవి శశి కాశా

ద్వంబులు చనగ గాళయుక్తి భాద్రపదపు మా

సంబున సంజరమణి నిం

బంబన దగు తిక్క యజ్ఞ బ్రహ్మము చేరెన్.”

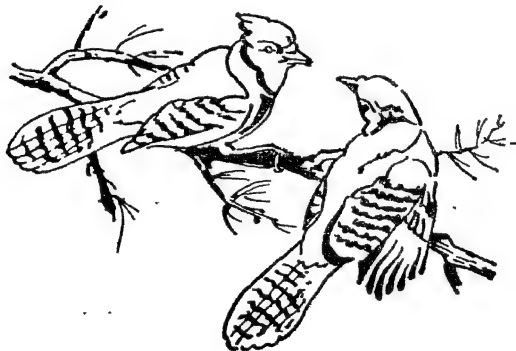
దీనింబట్టి కా. శ. 1120, క్రీ. శ. 1198 అగు
 చున్నది. కాళయక్తి సరియేగాని క్రీ. శ. 1198 నిధన
 కాలమగుట అసంభవముగదా. తర్వాతి కాళయక్తి యుగమేని
 క్రీ. శ. 1258 అగుచున్నది. క్రీ. శ. 1249 కి ముందే
 భారత రచయిని నాటికి గణపతి నెల్లూరి వజ్రకుమార్చి కంచిని
 కూడ జయించినను విజయాదిత్యుడు పట్టు పడలేదు.
 మనుమసిద్దియు నెల్లూరి సాలింపలేదు. పెంట్లూరి శాసన
 ముంనాటికి మరల వచ్చియున్నాడు. మరల వొక సంవత్సరమున
 తొడిలో, పద్య, 1260 కి విజయాదిత్యుడు ఒచ్చటచే కాస
 నము వేసియున్నాడు. మరల దుర్భిక్షితో మనుమసిద్ది వచ్చి
 యున్నాడు. ఇరువురు రాజులును పోటీలు వేసికొని ఆయూరి
 లోనే కాసనములు వేయించుట, పైగా ‘అమ రాజ్యాభివృద్ధికి’
 అని ప్రాంబించుకొనుట చూడగా యుద్ధములలో పరస్పర
 రుం జయించుచు ఓడిపోవుచుండెదరని తోచుచున్నది.
 తుదికి ఇదంతయు 1263 నాటి ముత్తూరవారినిగొండుగిరి
 నకు దారిద్రీయిండును. గణపత్యులు మనుమసిద్దికి సాయము
 వచ్చినను ధైర్యము ప్రతికూలమైనది. తిక్కన సోమయాజిని
 పోషించిన ప్రభువునకు ఆయువు తీరినది. కాగా రాజకీయ

విప్లవవాదులచే నెమ్మదిలేక తిక్కనకుని భారతాంజరమ్మ
 వివియు వ్రాసి యుండడు. (క్రీ. శ. 1258 (కాళయక్తియే)
 నాటికి మనుమసిద్ది కందుకూరు సీమలో నుండుట, అద్వైత
 మూడేండ్లపండిన యనంతరము విజయాదిత్యుడు పచ్చట
 చూడగా, (క్రీ. శ. 1249 లో వొకవారు విజయము గాంచి
 నను (క్రీ. శ. 1258 (కాళయక్తి) నాటికి మనుమసిద్ది
 నెల్లూరిలో స్థిరపడినట్లున్నాడు. ఆ సంవత్సరమే, కార్య సాధన,
 సంవత్సరమే తిక్కన సోమయాజియు ‘బ్రహ్మము’ చేరి యుం
 డును. ఇది ఈ చారిత్రక పునర్నిర్మాణమునకు పరిపడుచున్నది.

కావున తిక్కన 1280 ప్రాంతమున గ్రంథ రచనలు
 చేయుచు మనుమసిద్దికి అంకితమిచ్చుచు కాలక్షేపము చేయు
 చుండెననుట ఎంతమాత్రము కుదురదని శ్రీ రెడ్డిగారికి నా
 విన్నపము.

సారాంశము—(1) విజయాదిత్య గండ గోపాలుడు
 బయ్యయే. (2) మంజరపాండవునిచే చంపబడినవాడు విజ
 యాదిత్యుడు కాదు (3) మిగండ గోపాలుడు మనుమసిద్దియే.
 (4) దర్శనవృత్త రామాయణ దశకుమార చరిత్రం రచనా
 కాలము క్రీ. శ. 1243—46 లకు నడుచు. (5) ఆంధ్ర
 మహా భారత రచనా కాలము క్రీ. శ. 1246—49 లకు
 నడుచు. (6) తిక్కన నిధన కాలము క్రీ. శ. 1258. (7)
 మనుమసిద్ది నిధనకాలము 1263. (8) రెండవ తిక్కరాజా
 రాజ్యమునకు వచ్చినది 1279— జక్కన తాత కాలము.

శ్రీ రెడ్డిగారు ప్రతిపాదించిన కుదురవు.

తాజా టీ
పరిమళమైన టీ
ఉత్తమ టీ

టాటా-ఫిన్లే టీ

సాబలేని టీ!

* తాజాగా పుండుటకు టాటా-ఫిన్లే టీని ప్రత్యేకమైన ప్యాకింగ్‌లో సురక్షితముగా భద్రపరుచారు.

* అతి సున్నితమైన పరిమళమిచ్చుటకు కాపలసిన కోమలమైన అకులను మొగ్గలనే టాటా-ఫిన్లే టీలో ఉపయోగిస్తారు.

* టాటా-ఫిన్లే టీ మిశ్రణ (బ్లెండింగ్) అతి నిపుణతతో చేస్తారు. కనుకనే ఈ టీ చిక్కగా రుచికరంగా వుంటుంది.

టాటా-ఫిన్లే టీ త్రాగండి; ఆనందము అందుకోండి!

ఈ క్రింది రకాలలోను,
ప్యాకింగ్‌లోను టాటా-ఫిన్లే
టీ దొరుకుతుంది:-
ప్రెస్టిజ్ డార్లింగ్, అరిక్ రిఫ్ టీ,
మిల్‌వ రిఫ్ టీ, బహదూర్ డబ్లె టీ,
షాన్ డబ్లె టీ

చిత్రకవిసింగరార్కుడు

శ్రీ రావూరి దొరస్వామికర్మ

క్రందుకూరి వీశేశలింగం పంతులుగారు కవుల చరిత్ర తృతీయ భాగమున 'ఈ కవి యూరువేల నియోగి బ్రాహ్మణుడు' అని వ్రాయుచున్నారని, 'అనలీ చిత్రకవి సింగరార్యుడు నెల్లూరుజిల్లా, కందుకూరు తాలూకా, చిత్రకవివారిపాలెం నివాసం. శ్రీవైష్ణవ బ్రాహ్మణుడు. చక్కని విశిష్టదైన్యత సాంప్రదాయము కల పంశము. నేటికిని వీరి బంధువర్గమే గాక పుత్ర పౌత్రులును ఉన్నారు ..... యదార్థ మిట్లుండగా కవి చరిత్రకారు లెల్లరు (ఆధునిక రచయితలు కూడ) మూక యుమ్మడిగ నొకటే త్రోవన నీతనిని నియోగి యని వ్రాయ సాపసించిరి.' అని శ్రీ కొమండూరి రామానుజాచార్యులు భారతి 1963 నవంబరు సంచికలో శేఖరిలో 'చిత్రకవి సింగరార్యుడు నియోగియూ?' అను శీర్షిక క్రింద వ్రాసిరి. (పుట 100)

పంతులుగారి వ్రాత ప్రామాదిక మనుటతోను ఆచార్యులారి నిర్ణయము సమీచిన మనుటతోను పందియము తేదు. ఈ నిర్ణయమున నా యెఱిగిన కొన్ని క్రొత్త విషయములు పండితకోశమునకుఁ దెలుప నుద్దేశించి యిది వ్రాయుచున్నాను.

చిత్ర కవిసింగరార్యుడు రచించిన గ్రంథము బిల్లిణీయము (తెలుగు పద్య కావ్యము). నేఁ డునలర్చి ముద్రిత బిల్లిణీయమునఁ దత్కర్త 'పండిపెద్ది కృష్ణస్వామి' యని యున్నది. చిత్ర కవిసింగరార్యుని పేరు గానరాదు. అందలి యవతారికతో నిట్లున్నది—

(కృతికర్త పండిపెద్ది కృష్ణస్వామి వాక్యములు) అని యివిధంబున నిష్ఠ దేవతా నమస్కరణంబును పత్కవి పురస్కరణంబును సుకవి తిరస్కరణంబునుం గావించి యే నొక్కనాడు .... పృథ్వీ విద్యానవద్యులగు విద్యదామ్యులు గొలుపం గొలుపుకూటంబున్ నధివసించి ..... దీపింప నవనరం రంబున.

గీ. చిత్ర కవిపంశ దుగ్ధాల్లి శీతభాసః
డసుప మానోక్త శ్రీ సింగరార్య మానుః

డమిత కవితా విశిష్టజ్ఞఁ డనంగ వెలయు

నారసింహార్యకవి వచ్చి నన్ను మెచ్చి.

సీ. గీ. పండిపెద్ది కుటిన నంపవ్విధాన

పాలిత కపింద్ర శ్రీ కృష్ణ పండితేంద్ర.

వచనము. అని వినుతించి .... లోకంబులఁ గృతి ముఖంబుగాఁ గీర్తి నిత్యంబగు నట్టి కృతులయందు నాంద్రంబు జతి రమణీయంబు గావున నొక్క పురాతన కథ నాంద్ర ప్రబంధంబుగా రచియించి రామాంకితంబు చేసి యా చంద్రతారకంబగు నత్మీర్చింగంబు మనన నేనును సంతోషితాంతరంగుండ నగుచు.

క. మున్మింద్ర తనూభవునకు

వెన్నుండు సహాయుఁడైన విధమున నే నా

నన్నుత నడ్కుణ సం

వన్నుండగు కవినరాధిన సహాయమునన్.

వ. అంకితంబుగా నా యొనర్చుం బూనిన బిల్లిణోపాఖ్యానంబును సహాప్రబంధంబునకు.... (పీఠిక 5, 6, 8, 9, 10 పద్యములు.)

చిత్రకవి సింగరార్యుని కుమారుడు నారసింహార్యకవి పండిపెద్ది కృష్ణస్వామి పద్యకు వచ్చి కృతి రచింపఁ బోతృ పించినట్లు పీఠిక చెప్పుచున్నది. మఱి యీ గ్రంథ రచనతో నారసింహార్యకవి సహాయపడినట్లు దెలుపబడినది.

కృత్యవతరణిక యిట్లున్నను విజమైన గ్రంథకర్త చిత్రకవి సింగరార్యుడే యనియు, వాతని యనంతర మాతని పుత్రుడు నారసింహార్యుడు కృష్ణస్వామి యను పంపన్నున కీ కృతి విచ్చుట కాక ద్రవ్యతోభిమునఁ గృతి కర్తృత్వము నంత మోక్షుపేర వెలయించెనని తెలియవచ్చె ౨. కృష్ణస్వామి రచించినట్లు కృత్యాది పద్యముల మార్చి యిచ్చుటతో నారసింహార్యకవి సహాయపడెనని తలంపవగును.

ఇందును ఆశ్వాసాంత గద్యంబును కృష్ణస్వామియే రచించినట్లు చెప్పబడి యున్నను, ప్రథమాశ్వాసాంత మందలి యీ క్రింది చక్రబంధ పద్యము వలన 'సింగరార్యకవి—కర్త' యని తెలియవచ్చుచున్నది.

కా. 'ధన్యానిహభః పండ్రకీర్తిచర విద్యా పండితార్థకమా
గణ్యా గర్వి ధనంజయా శివదముక్తా కృత్యగంకప్రభా
జన్యారాజిత భూరి శౌత్రవ కుభృజ్జాతి ప్రభావిక్రమా
మాన్యారాధన త్యాగ భోగ జయధామా నవ్య భాగ్యోత్తమా.'"

ఈ చక్రబంధముతోని మూడవ వంతుమున (అనగా
ప్రతి పాదమున కీవల నావల మూడవ యక్షరములు వరుసగా
గలిసి చదివినచో మొదటి మూడు పాదములకే యీ నియ
మము) 'సింగరార్యకవి' యను పేరు వచ్చును. ఈ చక్ర
బంధ రహస్యము తెలిసియో తెలియకయో నారసింహార్యకవి
ఈ పద్య ముట్టె యుంచి తండ్రిపేరు నిలిపినవాడయ్యెను.

చక్రబంధకర్తరాంకిత సింగరార్యకవి కృత్యవరాలికతోని
చిత్రకవి నారసింహార్యకవి తండ్రి యనుట విష్వస్యము. ఇది
కృష్ణస్వామి కవి కీర్తి కాంక్షను దెలుపుచున్నది. కృష్ణస్వామి
కవిపోషకుడని కృత్యాది సాక్ష్య మిచ్చుచున్నది. కొందఱు
సంపన్నులు కవి యఈ ప్రార్థనై ధనమిచ్చి కొని యితరుల
కావ్యములను దమపేర వెలయించుకొందురు. భీముకవి ప్రణేర
కవి జనాశ్రయమును లేచనయు, రంగనాథ రామాయణమును
గోన బుద్ధాదైత్యులు, శ్రీనాథుని క్రీడాభిరామమును వల్లభ
రాయలును ఇంకను మఱింద రిట్లే యితరుల కృతులను
దమపేర (కృత్రికర్తలుగా) వెలయించుకొని ధన్యలయిన
మామ్యులు గలరు. *వీని కర్తృత్వ వాదోపవాదములు మనకేం
దప్రస్తుతము.

కందుకూరివారు సాధారణముగా కవి పేరి చివర
అమాత్యశబ్ద మున్నచో అట్టి కవుల నందఱిని నియోగి
బ్రాహ్మణులని నిర్ణయించిరి. సింగరార్య కవి పేరుతో అట్టి
అమాత్య శబ్దము లేదు. అట్లున్నప్పుడు పంతులుగారు ఇతఁ
డార్జేల నియోగి యని చెప్పట కాధార మేమై యుండు
ననుట యరయఁదగును. నా కిట్లు తోచెను—చిత్రకవియని
నింటి పేరుగల కవులు మఱి ముగ్గురు కవులు చరిత్ర తెక్కి
యున్నారు.

చిత్రకవి పెద్దన—ప్రసిద్ధ లాక్షణికుడు—లక్షణ
సార సంగ్రహకర్త, అతని పుత్రుడు చిత్రకవి అనంతకవి—
ఇందుమఱి పరిణయ ప్రబంధకర్త—హరిశ్చంద్ర నలోపాఖ్యాన
వ్యాఖ్యాత, మనుమడు చిత్రకవి వెంకటరమణకవి—సాంబవీలాన
కావ్యకర్త.

(చూ. కందుకూరి కవుల చరిత్ర—ద్వితీయభాగము)

చిత్రకవి పెద్దన శుక్యయజ్ఞశాఖియుడు అని లక్షణ
సారసంగ్రహమువలనఁ దెలియుచున్నది. దీనిబట్టి చిత్రకవి
పెద్దన ప్రథమశాఖా నియోగి బ్రాహ్మణుఁ డగును. కందు

కూరివా రన్నట్లు అర్జేల నియోగి యనుట కాధారములేదు.
చిత్రకవి పెద్దనను అటువేల నియోగి యని నిర్ణయించెను
గాన పంతులుగారు తద్వంటియుఁ దనుకొని మన చిత్రకవి
సింగరార్యుని సయితము అర్జేల నియోగి శాఖలో జేర్చి
వైచెను. పంతులుగా రార్జేల నియోగి, వారి శాఖాభిమాన
మట్టిది కాదో!

ఈ చిత్రకవి పెద్దనాదిప్రయమునకు సింగరార్యుని
తెట్టి సంబంధమును లేదని పరిశీలనవలన నెఱుంగ నగు
చున్నది. చిత్రకవి పెద్దన లక్షణసార సంగ్రహము ప్రతి
ప్రాసకొన్న చిత్రకవి రామాచార్యుఁ డొకఁడు గలఁడు. అతఁడు
రఘునందన విలాస కృతికర్త. అతఁడు వైష్ణవుడని ఆంధ్ర
సాహిత్య పరిషత్తువారు ప్రకటించిన లక్షణ సారసంగ్రహసాహ
ద్వాతముతోఁ దెల్పివారు శ్రీ నిడదవోలు వెంకటరావుగారు.
చిత్రకవి వారలలో వైష్ణవులును గల రనుట రిదియు నొక
యాధారము.

చిత్రకవి సింగరార్యుఁడు వైష్ణవ బ్రాహ్మణుఁ డను
టకు గ్రంథస్థాధారమును గండు లది యీ క్రింది—

'రాసవ నానుదేవియును' అను ద్వ్యర్థి రావ్యము చిత్ర
కవి సింగరార్య కృతము. ఇది యముద్రితము. దీని ప్రాత
ప్రతి మదరాసు ప్రెస్సులభిర పుస్తక బాండాగారమునఁ గలదు.
(D. No. 688)

ఈ ద్వ్యర్థి కావ్యము కామినేని కులసంజాతుఁడగు
బంగారు అంకభూపాలున కంకితము. కృతిపతి కౌని బిర్రి
పత్మినట్లున్న పద్యము—

'నను నారాయణమౌని పాదవిల నవ్వాళిక సేవామరం
ద నితాంతాంచిత సానవీత కవితాధార సువర్ణాంధ్ర వా
గ్ధ్వనితానేక విచిత్ర కావ్య మటనా శ్లాఘ్యున్ మహాశైష్ట్యక
ల్పను శ్రీవైష్ణవ వంశవార్తి శశిః బిద్వంబంచి పత్మం
గృహన్.'

కవి స్వ విషయము—

వ. రంగాచార్యులకును కోనమాంబకు సింగరార్య
సమాఖ్యుడనగు నే వాదిగా నలుగుర ముద్ధునించితిమి.

గీ. ఆనెడు నన్ను బుధుల్ గొనియోడి బిల్లి

ఱంబు మొదలైన కృతులు విన్నాము తెలుగు

* 'అయ్యగారి వీరభద్రకవి రాసవ యాదవ సాంబ
వీయము—నష్టల నారాయణ విద్యత్కవీంద్రుని రచన' అని
శ్రీ నిడదవోలు వేంకటరావుగారు పంగూరి సుబ్బారావుగారి
ఆంధ్ర వాఙ్మయ చరిత్రానుబంధముతో (పు—459) ప్రాస
యున్నారు.

చిత్రకవి సింగరాధ్యక్షుడు

నిపుడు భగవత్కృపాపి నూహించునట్టి
కావ్యము రచించు శ్రీ హెక్టి కవులు మెచ్చు.

గద్య—ఇది శ్రీ మదళహా సింగరి వ్యరూప శ్రీమన్నారాయణముని గురువరణ సేవా సంప్రద కవితా సామ్రాజ్య ధోరే యాత్రేయ గోత్ర పవిత్ర క్రొత్తపల్లి రంగారాధ్య పుత్ర చిత్రకవి సింగరాధ్య ప్రణేతలైన రాఘవ వాసుదేవీయము.

రాఘవ వాసుదేవీయమున గూడ బిల్వణీయ మందువలె ప్రథమాశ్వాసాంతమందే అదే ఎత్తుగడతో చక్రబంధ కొర్రుడెము గలడు. చూడండి—

‘ధన్య సింహ సుపీర్వై భవ పరార్థ్యా భూరి శౌర్యక్రమా
జన్యా గమ్యవరాంగ శాత్రవహరా జ్యోత్స్నభా కృత్రుభా
ధన్యారాధిత క్రమ ధాతురవ విద్యారమ్య కాంతి క్షమా
మాన్యారాధన రాజతాది ధరధామా అంక భాగ్యోత్తమా.’

ఇందు మూడవ వలయును ‘సింగరాధ్య కృతి’ అని, ఆఱవ వలయును ‘పీరాంక భావర’ అని కృతికర్త కృతి భర్తృ నామములు వచ్చును.

ఈ రాఘవ వాసుదేవీయ రచనను బట్టి చిత్ర కవిసింగరాధ్యక్షుడు శ్రీనైష్యపుడు, ఆత్రేయ గోత్రజుడు అనుట స్పష్టము, నిర్వివాదము. వీరి యన లింటిపేరు క్రొత్తపల్లి వారని, చిత్రకవి యన్నది విరుదనామమని, రాఘవ వాసుదేవీయమునకు బూర్వము బిల్వణీయము రచించెనని విదిత మగుచున్నది. పూర్వ వ్యాసకర్త తద్యుదీయుల వలన విన్న మాటకు (శ్రీనైష్యపుడు డనుటకు) గ్రంథ ప్రామాణ్యమే లభించినది గాన విశేష సందేహింపఁ బనిలేదు. కందుకూరివారిది యూహ మాత్రమే.

రాఘవ వాసుదేవీయమును పంతులుగారి తరువాత వెలసిన కవి చరిత్రకారులు, వాఙ్మయ చరిత్రకారులు పరిశీలించలేదని తోచెడు. వావిళ్లవారు ముద్రించిన బిల్వణీయ పీఠికలో రాఘవ వాసుదేవీయ ప్రస్తావము గలదు. ఇదిగూడ నేటికీ కవి చరిత్రకారుల దృష్టికి రాకపోయినది.

ఈ కవి విషయమందే కాదు, ఇంకను బెక్కు విషయములలో దరువాతి కవి చరిత్రకారులు అవసరిలితముగ పంతులుగారి వ్రాతలను యథాతథముగా గ్రంథము చేసియున్నారు. అప్రస్తుతమే యయ్యను దీనిని నిరూపించ నొక యుద్ధావృత్తి చూపెదము—కవిసంజీవని యను లక్షణ గ్రంథమును రచించిన ముద్దరాజు రామను గూర్చి తెలుపుచో ‘ఇతఁడు మఱియు రాఘవ పాండవీయమునకు వ్యాఖ్యానము గూడఁ

జేసెను’ అని వ్రాసిరి పంతులుగారు (కవుల చరిత్ర ద్వితీయ భాగము—పుట 305) ఈ వ్రాత నాధారముగాఁ గొని ఆంధ్ర కవి తరంగిణీకర్తలు ‘ఈ కవి సింగర సూరనార్యకృత రాఘవ పాండవీయమునకు వ్యాఖ్య వ్రాసియున్నట్లు తెలియుచున్నది. కాని నాకా వ్యాఖ్య లభింపలేదు.’ అని వ్రాసిరి. (X1 సంపుటము—పుట 213—1954 సం. ముద్రితము) తరువాతివారిల్లె యనునదిచిరి.

రాఘవ పాండవీయ వ్యాఖ్యానము రచించినది ముద్దరాజు రామన గాదు. ఇతని యన్న పెదరామన దాని వ్యాఖ్యాత. ఈ పెదరామన వ్యాఖ్యాతఁ జిరకాలముగా రాఘవ పాండవీయము ముద్రితమై ప్రచారములో నున్నది. వావిళ్లవారి గూడ నీ వ్యాఖ్యాతనే రాఘవ పాండవీయమును బ్రకటించి యున్నారు. ఈ వ్యాఖ్యాంత గద్యను బరిశీలించకయే పంతులుగారి వ్రాత ననుసరించి తక్కిన కవి చరిత్రకారులు ప్రమాదమనకు లోనయిరి. రామన సోదరులలోఁ గలిగిన యీ పాఠపాటును గూర్చి ఆంధ్ర సాహిత్య వెరిషత్పత్రికలో (ఫండ్‌దర్పణ సమీక్ష, అనంతని ప్రణే—అను వ్యాసము—1949—50 సం. 38 సంపుటము—పుటలు 25—26) వ్రాసియున్నాను.

ఇకఁ బ్రసక్తము ప్రసక్తముగా మఱియొక విషయము దెలుపఁ దలచితి.

రాఘవ వాసుదేవీయ కృతిపతి అంక భూపాలుని కాలము, వాఙ్మయ చరిత్రకారులు నిర్ణయింపవలసి యున్నది. బిల్వణీయన్న చక్రబంధములోని ఆఱవ వలయుములో ‘చెన్నభూప కృతి’ అని కండు. ఆ చెన్నభూపాలు డెవఁడో? అంకభూపాలుని కాలనిర్ణయము చేసినచో చెన్నభూపతి యెవఁడో ఏర్పడవచ్చును. సింగరాధ్యక్షుని అంకభూపాల చెన్నభూపాలర కాలములో నున్నవాడు. పండిపెద్ది కృష్ణస్వామి కాలములోనో యాతని కింనుక పూర్వమో వెలసినవాడు (సింగరాధ్యక్షునూఁడు కృష్ణస్వామి సమకాలికుఁడు గదా) కందుకూరివారు ‘ఈ కావ్యము 150 సం. కు బూర్వము రచియింపఁబడినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది.’ అని వ్రాసిరి. ‘ఈ కవి కాలము నిర్ణయించుటకు నితని సంతతిలోని నాలుగైదు తరమువారిప్పుడు కందుకూరు సీమలోని చిత్రకవివారి యగ్రహారమును గ్రామమందును మఱియు నా ప్రాంతములందును నివసించుచున్నారు, గావున నీ కవి సుమారు 120. సం. కు లోపునాడని యూహ గలుగుచున్నది’ అని వావిళ్లవారి బిల్వణీయము పీఠికలో దెలుపఁబడినది (1914 సం.)

మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయములో నున్న బిల్వణీయము వ్రాత ప్రతిలో (R. No. 148) ‘తారణ సం.

శ్రీవణ, ఈ శుక్రవారం రోజున దిల్లీలోపాఖ్యానము వ్రాయడ మయినది' అని కలదు. ఇది కవి వ్రాతయో ? చరిత్ర లేఖ కుని వ్రాతయో ? ఈ గ్రంథాలయ త్రైవార్షిక సూచికలో (Triennial Catalogue — 1917) 'Pandipaddi Krishnaswami who lived only a few decades ago' అని యున్నది.

'దిల్లీలోయ కర్తగా నున్న పండిపెద్ది కృష్ణస్వామి ఆర్కాటు నవాబునకు దుబానీ. ఇతడు ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్ స్థాపకులలో నొకరగు దివాన్ బహదూర్ ఆదినారాయణకు మేనమామ. ఆదినారాయణ రెవెన్యూ సెటిల్మెంటు కమిషనరుగా నుండెను.' అని కీ. కీ. వాచిర్ల వేంకటేశ్వర శాస్త్రిలు వాలో నొకసారి చెప్పిరి.

దిల్లీలోయ చక్రబంధమునుబట్టి యీ గ్రంథము చెన్నభూపాలుని కంకితమని తెలియవచ్చెడు. ఉషావరిణయ ప్రబంధకర్తయగు దామెర అంకభూపాలుని తండ్రి చెన్న భూపతి యొకడు గలుగు. ఇతఁడొక సామంతరాజుని యెరుగనయ్యెడు (చూ. కవితరంగిణి సం—57 పుట) ఇతని పేరనే నేటి చెన్నపట్టణము (నుదరాసు) నిర్మితము (1639 సం. లో) దామెరవారు కర్ణాటక రాజులకు సామంతులు. చెన్నభూపతి రాజధాని ఉత్తరాక్కాడు నుండలముతోని రాయవేలూరు. ఈ చెన్నభూపతి వెలుగోటి కమ్మరి రంగ వాయుకుని యల్లుడు బంగారు యాచమనాయుని సోదరి భర్త. (చూ. కవితరంగిణి సం. 57 పుట)

ఈ యంశములుబట్టి దామెరవారికిని (చెన్నభూపతి వంశమునకును) వెంకటగిరి సంస్థాపాధిపతులగు వెలుగోటివా

రనుబడు బంగారు వారికిని (బంగారంక భూపతి యిందెనడో విర్ణయించవలసి యున్నది) సంబంధ బాంధవ్యములున్నవనుట తెల్లమగుచున్నది. సింగరార్యకవి యీ రెండు వంశములవారి నాశ్రయించి కృతుల నిచ్చెను. ఈ యంశములన్నియు మన కవి కాలనిర్ణయముతో భావి పరిశోధకులకు సుపకరించునని నివేదించితిని.

ఈ రాఘవ వాసుదేవీయ మహాకావ్యముగా మందులు చేతనే సింగరార్యకవి విషయము విజ్ఞాతముగాక యున్నది. ఇట్టి యమూల్య గ్రంథములు ఇంకను వందలకొలుది వ్రాతప్రకారం యవస్థను దాలుక నానాటికి జీర్ణించును నటనటు లైత్రులలో మూలబడి యున్నది. శిశిలప్రాయములుగా నున్న లక్షణ గ్రంథముల ముద్రణావత్సరము గూర్చి నా రచించిన తెనుగు చందోరీతుండు గ్రంథముతో సన్నిహితముగాఁ దెల్పి యున్నాను లిఖిరావస్థలో నున్న యీ గ్రంథముల సుదూరింప నొక చక్కని ప్రణాళిక నేర్పబడి పీటి నెఱిగిన విద్యాంసుల సహాయమునఁ బరిష్కరింపించి ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడెమీ ముద్రించి ప్రకటించి సాహిత్యోత్సము మున్ననలుగాంచి చరిత్రార్థ మగుగాక.

ఈ వ్యాసముతో నా తెల్పిన విషయసారము :

చిత్రకవి సింగరార్యుడు నియోగికాఁడు, శ్రీవైష్ణవ బ్రాహ్మణుఁడు. దిల్లీలోయమునే కాక రాఘవ వాసుదేవీయము గూడ రచించెను. ఇతడు చెన్నభూపాల అంకభూపాలుర కౌశికుఁడు.

ఇంక పరిశోధకు లితని కాలమును నిర్ణయింతురుగాక.

మొల్ల రామాయణము. కాలవిమర్శ పరిశీలన

శ్రీ దేవరపల్లి వెంకటకృష్ణారెడ్డి

నా వ్యాసమును వెనుకటి భారతిలో శ్రీ తురగా కృష్ణ మూర్తిగారు విమర్శించుటలో మొల్ల కవయిత్రి నేనన్నట్లు ఆశియరామరాయల కాలమునాటిది కాదని, తా మన్నట్లు 'రసికుడైనట్టి శివాభుని' సమకాలికురాలని మరల సిద్ధాంతము చేసిరి. కాని, నా కిప్పటికిని ఆ రాద్ధాంతము నప్పలేదు.

కావ్యాంత భరతవాక్య మందలి 'వర్ణమిళిత' వద్రవయో గము మొల్ల శ్లోపార్థ స్ఫురణకునై చేసినదే కాని ప్రత్యేక దృష్టితో తన కాల నిర్ణయ పిఠానమునకు వ్యంజకముగ వాడి నదిగాదని చెప్పి సాహసించు (ట) నరికాదు.

శబ్దశక్తి మూలక ధ్వని చరిత్ర వాచ్య చరిత్ర కంటె క్రేష్టమైన దైనను, సందేహగ్రస్తుల కది నిత్య శంకగా మిగులుట నైజము.

'వర్ణ మిళితంబు .... యవనులందువనే కా(దు), 'గుర్వ లింగ జంగమార్చన' యందును కలదు. కాబట్టి, మొల్ల తన తండ్రి పీఠకైవస మత వర్ణ సాంకర్యమును మరచిపోయి, అన్య మ్లేచ్ఛ మత 'వర్ణ మిళిత' సాంకర్యమును మాత్రమే శ్లేష్ఠగా చర్చించిన దనుట కంటే దేశ చరిత్రనే శబ్దశక్తి మూలక ధ్వనితో వ్యంజకము చేసిన దనుట యుక్తి యుక్తము.

కల్పవృక్షతార 'మేష్ఠ' దండయాత్రా సాధుశ్శమును 'రామావతార' 'యవ' దండయాత్రా చరిత్రగా మార్చుట రూపక సమ్మతమైనను, ప్రయోజన రహిత మనుట పేతు వాదము కాదు.

'తొరంగిక ఖడ్గ ఖండిత సమస్త మేష్ఠ తుచ్ఛాంగ' పురాణ కల్పియుర్ద చరిత్రనే మొల్ల కాలమునాటి చారిత్రక రామరాజ్యములో జరిగినట్లు మార్చి చెప్పుట నిప్రయోజన వెంతమాత్రము కాదు.

ఆశియ రామరాయ కాలమునాటి కవుల యభిప్రాయము లెట్టివో పరిశీలించుట ముఖ్యము.

చింత కవులందుఁ దనమల చిత్తమందు
వర్ణ మిళితంబు చిత్తరువందు యవను
లందుననె కాని యొండెడఁ జెందకుండ
లిల ధరయేలె రామ భూపాలవరుఁడు.
'ఈ రామచరిత్ర మెప్పుడుఁ (మేలుసెందు).

బీజప్రాయముగా మొల్ల వ్యంజకము చేసిన రామ చరిత్రను, భట్టుమూర్తి వాచ్య రామచరిత్రగా మార్చి వర్ణించి, వ్యాఖ్యానించినట్లు కనబడుచున్నది.

శరణన్న మల్క నిజాముని కభయం బొ
నంగి తదీయ రాజ్యంబు నిలిపె
నవని యంతయు రామరాజ్యంబు సేసె
దన గుణంబులు కవి కల్పితములుగాగ
నలవియె రచింప నత్కావ్యములను వెలయ
భూమి నొకరాజ మాత్రుఁడే రామవిభుఁడు.

అతఁడు కలియుగ నవ్య రామావతార
చారుతా సార్థ నామ ప్రచారుఁడుగును
వెలయు బ్రహ్మాండ పేటికా వితత కీర్తి
ధనుఁడు శ్రీరంగ విభు రామ ధరణిభవుఁడు.

క్రీ. శ. 16 శతాబ్దమునాటి రామరాజ్యము, నవ్య రామావతారము—వారిశ్రవారుభూతి—సార్థ వామము. ఇది ప్రచార వ్యంగ్య చరిత్ర యనుటలో నా తప్పు కాని, మొల్ల తప్పు కాని లేదనిపించుచున్నది.

'సీతా కల్యాణ కాలముననే 'యవనులు' హిందూ దేశమున నుండిరిని చెప్పుటకు మొల్ల సాహసించుట !' తప్పు కాదు. అది వ్యాస భారత స్వయంవర సాంప్రదాయమునకు చెందినదే.

ద్రౌపదీ స్వయంవర ప్రేక్షకులుగా 'యవవాధి సాంశ్చ—యవవాధిపులును' పాల్గొన్నట్లు వ్యాస భారతమంద

నర్సింపులు తప్పు కానప్పుడు, ఆ సాంప్రదాయమును మొల్ల నర్సింపులు తప్పిల్లగునో తెలియదు. తెనుగు భారతముతో నన్నయ న్యాయవర ఘట్టముతో దీనిని చేర్చక మడి కట్టు కొన్నను, రాజనాయ దిగ్విజయముతో 'ద్రవిడ యవన కర హుట భూపాలకుల నొడిచి' నట్లును, 'అట సహదేవుడు దక్షిణ దిక్కున కరిగి సుమిత్ర భారసేన దంతవక్త్ర యవ నులను గోళ్యంగ గిరి నివాసులను ఇయింది కుంతిబోకా చేతం ద్రియపూర్వకంబున సత్కృతుండయి' నట్లును వ్రాయబడి యే కాక, 'మఱియు .... కీచక వనవాసులయిన గులిందపాకడ బర్హర తులపక్కు పెంకణ కొంకణాధిపతులును వశితులై' నట్లు కూడ వ్రాసెను. వ్యాస భారతములో దీనికి ధిన్నముగా తూర్పుదిక్కున భీముడు 'వైష్ణవ స్వపరీక్ష—వైష్ణవ స్వరతు లను' ఇయించినట్లు మార్పు కనబడుచున్నది. ఒక్క రోజుక ముఱోనే 'వైష్ణవో, యవదానో, శకానో' అను జాతులు పెండ్లొనబడినవి. అందుచేత 'సి' యవన' లేక 'సశంస కొంత అభువారస' మన పిలుచేదు.

కలియుగాదిలో కల్కావ్రతార కాలము నుండియు 'వైష్ణవ—యవన' జాతులు చారిత్రకముగా కలవనట పురాణ నమ్మతము.

మఱియును, అది రఘురామ చరితము నాదరముగా విష్ణు (క్రీ.త.యై. లక్షణసం పాదమై. పుణ్యస్తోత్ర వేదమై. తోచకున్న వెట్టిని చెప్పిన. అది మొల్ల హెచ్చరించుటలో 'క్రీ.త.—రామచరిత — (కన్నడ) లక్షణ సంపాదమై. తోచకున్న' దేమో, వ్యంగ్య దృష్టితో చూచి, అలోచించి నిర్ణయింపవలసియుండును.

(క్రీ. శ. 997—1008 మధ్యకాల మందలి కన్నడ కావ్యములో 'రన్న కవి' వాచ్యముగా 'కృతి—గదాయుద్ధం, కృతిశతి)—చ.కవర్తి "సాహస భీమం" అని నిరూపించినట్లే— (క్రీ. శ. 1542—64 మధ్య కాలములో వ్యంగ్య వస్తు రూపముగా కథానాయక—కృతినాయకా క్షేద దృష్టితో రామాయణమును మొల్ల కూడ చెప్పినట్లున్నదన విలున్నది.

వారాంగన శ్రీరాముని

పేరిడి రానిలకఁ దిలిచి పెంపు నహించెన్
వేరువుగల చందంబున

వా రాముని వినుతి సేయ హర్షము రాదే !

ఈ రామనామ మాహాత్మ్యములో 'ఆ రాముని వినుతి— నా రాముని వినుతి' శ్లో. చతుర్థాంశ చరిత్ర వ్యంజక మగు చున్నది.

మొల్ల వారాంగనయో, బలియో పోలికన - య్. నాశ నిర్ణయము చేయకూడదు కాని, పురాణ కావ్యమునాటి ఆ రాముని తన కావ్యమునాటి వా రాముని పరిత్రమ నానైకదేశ నామగ్రహణ మిషతో వ్యంజకము చేసినట్లు కావ్యాంశ భరత వాక్య 'యవన వర్గ మిలిత' వ్యంగ్య చరిత్ర నగురాముని రూపించుచున్నది.

మొల్ల రామాయణ రచనా కాలం చారిత్రముగా నిర్ణయము చేయవలయు నన్నచో కావ్యాని యుంచి 'రణిక విసుల వాగ్విభవ కథామల్లల' నామైకదేశ నామ చరిత్రన, (క్రీ. శ. 1520 ప్రాంతమందలి 'రాచమల్ల కవుల—రాచ మల్ల మల్లల' రచికమిలితో రూపించ బిల్గ్రేడ్, లేవో విజ్ఞులు తెల్పువలసి యుండును.

చెల్లూరతిల్ల, రావూరు తామారో చిన్న గోప వరము—పెద్ద గోపవరమూ అను .ంట పేలుట సుమా రాక మైలు చూరముతో కలవు. పెద్ద గోపవరము పేరే విఖ్యాత గోపవరమని మార్చి చెప్పినట్లున్నది. దీనికి నాలుగు— అయిదు మైళ్ళ దూరములో ఆ జ్ఞకూరు తాలూకా నరీపా ద్దన చింతతాతుకూరున్నది. చింతలు—చింతచెట్లు—గుర్తు రోపించగా ఆరుకూరు మిగులుచున్నది. ఆరుకూరుకే సరిపాకా ఇంటిపేరే కలిగినట్లున్నది. ఈ యింటి అడవిదుడే ఆరుకూరు మొల్ల కవయిత్రి. ఆమెకు 'పెండ్లి అయినట్లు చెప్పలేదు. ఆరుకూరును విడిచిపెట్టి 'పెదగోపవరము వేరుచు కల గణము కూక తెలియదు. ఆ పెద గోపవరములో 'క్రీరంక మల్లేశ—క్రీ గౌరీశ్వర' దేవాలయ మిప్పుడున్నదో, పిలి మైనదో స్పష్టముగా తెలియలేదు.

(క్రీ. శ. 1542—43 తేది ఉడయగిరి కొండమీది కావనములో 'అలియ రామరాయ దేవ మహారాజులుంగు— రామరాజ తిమ్మయ్య దేవ మహారాజులుంగు—పాలించిన ఉడయగిరి దుగ్గం' పేరున్నది.

సదాశివరాయల రాజ్యరంభ కాలమందు అలియ రామ రాజులు పరిపాలించిన ఉడయగిరి రాజ్యముతోసేసే మొల్ల నివాసగ్రామములైన ఆరుకూరు, చిన్న, పెద్ద గోపవరము అనుట నిర్వివాదము. అందుచేత సమకాలికులైన మొల్ల తన రామాయణములో తన దేశ ప్రభువగు అలియ రామ రాయల రామరాజ్య ప్రళంస కావించినట్లు కనబడుచున్నది.

అతని తమ్ముని కాలములో యవనుల తేగడి(క) సాధ్య శృము నరన భూపాలియము చెప్పుచున్నది.

'—నే నధిపతీయుండు యెట్లు బహువిధ—వంశ సంభవు లందు .... గోళిత సాతులయందు .... దేవతాదోహకు

మొల్ల రామాయణము - తాలవిమర్శ పరిశీలన

అందు ననుచు యవనరణ దెగడి తన్నాశ్రయించువారి' రక్షించుట చారిత్రకముగా క్రీ. శ. 16 శతాబ్దముతోను, పౌరాణికముగా కల్పిత కలియుగారంభముతోను జరిగినట్లు మొల్ల భావించి, రూపకాభేద మిషతో భరతవాక్యముతో రామరాజ్య స్థాపన కావించినది. 'ఆ రాజును, దైవమైన రఘురాము నుండి చిరదమ్మ గల్గునే ?' అని ప్రశ్నించినట్లే—'చిల్లర రాజులోక మును జేకొని మెచ్చంగ నిచ్చు పుట్టునే ?'

అని మరల ప్రశ్నించుట పుల్లవిరుపు మాటగా భావించ వీలున్నను, ఏదో యొక యుక్తివాద సమర్థన సత్యములేక పోదని నా విశ్వాసము.

భట్టువూర్తి వాచ్యముగా చెప్పినట్లు—

'అవని యంతయు రామరాజ్యంబు సేసె.'

'అతడు కలియుగ నవ్య రామవతార
చారుతా సార్థ నామ ప్రచారణ డగుచు.'

వెలయు అలియరామయ దేవ మహారాజును చిల్లర రాజు లోకమున చేర్చుటకు వీలు లేదనియే మొల్ల యుక్తివాదము. కనుకనే 'ఆ రామ ని, నా రాముని వినుతిసేయ పార్థమః రాదే!' అని తన వాదము నెగ్గించుకొన్నది. అయినప్పటికిని పురాణ పురుషుడైన యా రామని, నా అంతరాత్మలోని నా యాత్మా రాముని నుండిన తప్పులేదు గద ! అని మరియొక యుక్తి వాదము.

'శ్రీ గౌరీశ్వర వరప్రసాద లబ్ధి గురులింగ జంగమార్చన వినోద .... మొల్ల .... శ్రీ రామాయణ మహా కావ్యంబు' రచించుట వీరశైవ మత భవి ప్రతమునకు విరుద్ధము కదా ? అన్న అట్టి విరోధము లేదనుచున్నది.

అయోధ్యాకాండలో అరణ్యవాసమేగునప్పుడు '.... ప్రధాన జనంబులును సైన్యంబులును బరివారంబులు విన్నవై యున్న నానన్న యెఱింగి రామచంద్రుండు రాజవిహంగులు తృణించి జటావిభూతి వల్లంబులు దాల్చి ధనుర్దరుండై యున్నంత' అనుటతో శ్రీరామచంద్రుండు శివభక్తు డగుట చేత 'విభూతి—తాల్చి' నట్లు చెప్పి, శివభక్తుల చరిత్ర

ప్రాయుట వీరశైవ మత విరుద్ధము కాదనుట 'సూరిజన విసుత కవితా చమత్కార' యుక్తివాదము.

శ్రీరామచంద్రునికిని, అలియరామునికిని పట్టాభిషేక వివర్యము మగుట పురాణ—చారిత్రక సాధ్యత్యము.

చరిత్ర రోతును, అలియరామునికిని యవన దుష్ట క్షణ—హిందూ శిష్ట రక్షణ—ధర్మస్థాపన—సాధ్యత్యము పురాణ—చారిత్రక ప్రసిద్ధము.

పురుషార్థ వికరంబు బ్రహ్మ జాలు
సిద్ధి విద్యానురాగ ప్రసన్నుడైన
రాజచంద్రుం డితండని రాజాలెల్ల
సన్నుతంపంగ విలసిల్లె జగతియందు
భాగ్య విహారి రామభూపాలకౌరి.

ఈ రామచరిత్ర మెప్పుడు .... శ్రీరాముని కరుణ మేలు సెందు .....

ఁనుగు వాజ్ఞయ చరిత్రలో వ్యంగ్య లక్షణ సంపాద ముగునటూది రఘురాము చరిత్రమును మార్చి క్రొత్తయై తోచునట్లు నవ్య అలియరామ చరిత్రము చెప్పు కీర్తి మొట్ట మొదట మొల్లకే దక్కువలసియున్నట్లు నాకు తోచుచున్నది. కన్నడములో వాచ్యముగా చెల్ల కవి సమయము (గదా యుద్ధాదులు) తెనుగులో వ్యంగ్య వస్తువుగా చెల్లి కవి సమయము (మొల్ల రామాయణాదులు) క్రొత్త లక్షణ సంపాదన కాదనుట సాహసమే యగును. తెనుగు కు సారసంభవ కావ్యములో కృతినాయక—కథానాయకా భేదము వాచ్యముగా చెప్పినట్లే, మొల్ల రామాయణములో కృతినాయక—కథా నాయక భేదము వ్యంగ్యముగా చెప్పిన దనుట క్రొత్త లక్షణ సంపాదముని తోచుచున్నది.

కొన్ని చాటు వద్యములనుబట్టి మొల్ల—తెనాలి రామ కృష్ణ లిద్దరు సమకాలికులని పుష్కలముగుచున్నది. అందలి సత్యాసత్యము లెల్లున్నను కావ్యమందలి అలియరామ వ్యంగ్య ప్రశంసనుబట్టి క్రీ. శ. 16 శతాబ్దికి చెందినదే కాని, విమర్శకు లెన్నట్లు క్రీ. శ. 15 శతాబ్దికి చెందినది కాదనిపించు చున్నది.

(ఈ చర్చకు ఇంతటితో స్పష్టి.—సం. భా.)

“రంగదాస్

“ధారినమే వరమైన గంగాస్నానమే” అన్న పాటరేడియో లోలోంచి వివవస్తోంది. శర్మగారు పూజా గృహంలో కూచుని ఎదురుగా సింహాసనంలోని విగ్రహాలమీద నిర్వార్యాన్ని సీ, పూజకు ఆయత్తమౌతున్న నమయం అది. అంటే ప్రాద్దన వినిమిది గంట లైండవ్వుమాట.

ఆ పూజాగృహం మధ్యగా, యంర్ర స్థాపితం చేసి, నవరత్నాల్ని పొదిగిన మండపం, ఆ మండపంమీద పంచాయతన విగ్రహాలున్న సింహాసనం. ఆ మందిరంనిండా దేవుళ్ళ పటాలూ, భగవదారాధనా ద్రవ్యాలే. మండపాని కెదురుగా పీటంమీద శర్మ గారూ, ఆయన భార్య కూచుని పూజ చేస్తారు. ఆ గృహంలో ఒకమూల రేడియో, ఆ రేడియోలోంచి అనవరతంగా వివవచ్చే శాస్త్రీయ, దైవ సంబంధ సంగీతం చెవుల్లో వచ్చుంటే ఆయన తన నిత్య కార్యక్రమం జరుపుకుంటుంటారు. శర్మ గారు నిజమైన భగవదగ్ధకులు.

ఆయన వయస్సు అరవై యేళ్ళు. రోజూ విధిగా సూర్య నమస్కారాలు చెయ్యడంవలన, ఆరోగ్యం బాగుండి, కాయ శరీరంగా మారిన, పచ్చని విగ్రహం. ముప్పటి గుండు మీద చిన్న పింక. కళ్ళజోడూ, విభూతి బాగా పూసిన నుదురూ, మొహాల్ని చిరునవ్వు, మెల్లి రుద్రాక్షలూ, వీటి అలంకరణతో ఆయన దర్శనం చూపరుల నందరినీ ఆకర్షిస్తుంది.

ఆయన చిన్నతనం నుండి ఈ దైవారాధన అవిచ్ఛిన్నంగా జరుపుకు వస్తున్నారు. గన్నమెంటు సర్వీసులో ముప్పై షిట్ల గడిపి, అనేక ఊళ్ళు తిరిగి, చివరకు రిటైర్మెంట్ వదిలి రూపాయలతో ఏలూరులో ఒక ఇల్లు కట్టుకుని, అందులో తనకు వచ్చిన విధంగా పూజా గృహాన్ని ఏర్పరచు కొని, కేసిందిన జీవితాల్ని కూడా దైవసమర్పితంతో గడిపెయ్య దల్లారు. రోజూ ఎలా లేదన్నా, ధ్యానం, జపం, పూజా, సూర్య నమస్కారాలూ మొదలైన కార్యక్రమం ప్రాద్దనపుటూ ఆరేడ గంటల కాలం తీసుకుంటుంది. రాత్రి మళ్ళీ జపం, స్తోత్ర పఠన, హారతి వగైరా మూడు నాలుగు గంటలు వచ్చుంది.

అదికాక రాత్రి భోజనం అయ్యాక భజనలు గాని, గంగ కట్టేరిలు గాని ఉంటే వాటికి వారి నిరమమే లేదు.

ఇంతకాలమూ అలా కార్యక్రమానికి భంగం చెయ్య జరుపుకుంటూ వచ్చారంటే ఆయనలో ముఖ్యంగా ఉన్న పట్టు దరే కారణం. ఒక వ్యక్తి మంచినార్యం చేస్తున్నాడంటే సార్వజనీనవార్యకన్నా, అనుమానించేవారన్నా, పరిశీలించేవారన్నా అవహేళన చేసేవారన్నా ఎక్కువ మంది ఉంటారు. మొదట్లో శర్మగారి ప్రాజెక్టు చూసి, ‘ఇవం దంధం!’ అన్నారు కొందరు. అన లిండురో ఏదో కిమిరు ఉండేమా? నని మరింతంబు: అనుమానించారు. కొందరు ‘ఇలాంటి చాలా మాళామని’ అయి: రేసం కాంతా కనకలమీద వ్యావహారికం చేస్తున్నా డని, దుష్ప్రచారం చేశారు. కాని, క్రమంగా నీరంరా కూడా ఆయన శిష్యులుగా మారారు. ఆయనవద్ద పూజా విధానం, సూర్య నమస్కారాలూ నేర్చుకున్నారు. చివరకు ఆయన ఒక పురోహితగా భావింబుడే స్థితికి వచ్చారు. ఆయన మూర్తం పీఠి నందరినీ అప్పుడూ ఇప్పుడూ ఒకలాగే ఆదరించారు. స్వచ్ఛమైన మనస్సుతో అందరి ప్రేమా పొందారు.

ఒక పవిత్రమైన నదీ ప్రవాహంతో ఆయన జీవితాల్ని పోల్చవచ్చు. ఆ నదిలో అందరూ స్నానంచేసి తమ మాలిన్యాల్ని వదలగొట్టుకుంటుంటారు. ఆ నదిలో నీరు త్రాగి తమ దాహం తీర్చుకుంటారు. ఇంతమందిని కాపాడిన ఆ నది, తన స్వచ్ఛతను తనలోనే విలుపుకొని మళ్ళీ తన దారిని అది సాగి పోతుంటుంది. అదేవిధంగా ఆయన తన వద్దకు వచ్చినవారందరికీ దైవభక్తి కలిగిస్తుంటారు. వారిని ఆదరంతో, ప్రేమతో, సానుభూతితో సల్పించి వారి కష్టాలకూ, దుఃఖాలకూ తనకు తోచిన నివృత్తి మార్గం ఉపదేశిస్తుంటారు. ఎందుకంటే, ఆయనకు బోధింప కూడా వచ్చు. అందువలన ఆయన స్వక్తుల బాతకాల్ని సరికొంది మంచి చెడులను తెల్పగలరు.

అంతేకాక ఆయన ఇల్లోక సత్రంలా ఉండేది. ఆయనకు పిల్లలు లేరు. భార్య భర్తలూ, అత్తగారే అవటంవల్ల,

అద్దంకి - అమ్మిరాజప్రధాని

శ్రీ కొమాండూరి రామానుజాచార్యులు

శ్రీ కవి తిలకుడు—భారదాచరణ మంజీర జఙ్గళాచరవ
ధారావేగమున 'నపూర్వ మనోహర వచన సంభరితమగు 'నర
సింహ' గురు చరిత్రంబను— నాల్గొ శ్లోనముల మహా కావ్యమును
గ్రహించి—'దళదంభీ'రుహతులసీదళమాలాలోల మరవదళిగా
కళావిలసిత శృంగారనకును లలిత శ్రీ వేంకటాచల విహారున
కంకితమిచ్చి ధన్యుడైనాడు. నకల సుకవిరత్నహార హీరమణి—
సప్త సంతానములలో శిలము గాకుండునది ధాత్రిలోకృతియెకదా!

నివాసము: ఈతడి గుంటూరు మండలాంతర్గతంబై—
చారిత్రక ప్రసిద్ధిగాంచి—రెడ్డిరాజుల కాలమున భువన మోహ
నమై—వేమ పుశ్పవతి యాస్థాన కవిసార్వభౌములకు విహారా
రామమై వెలసిన—అద్దంకి గ్రామ నివాసి. ఈతని పంగసము
ఆ ప్రాంతమున తామర తంపరగా వ్యాపించియున్నది. అనాటి
'యద్దంకి'వాడు వెల్లూరు మండలాంతర్గతము. నేడు—
గుంటూరు మండలాంతర్గతము—నాటి కవి చరిత్రనుబట్టి
అమ్మిరాజుని—వెల్లూరు సీమవాసియే.

ఈతడు ఈ ప్రబంధమందలి—కావ్యాదినిబట్టియు—
పూర్వ కవీంద్ర సంస్తుతినిబట్టియు—కవిత్వమునుబట్టియు
ఈ తాళపత్ర గ్రంథములోని—భాష—రచనా విధానముల
ననుసరించియు మూడు, నాల్గు శతాబ్దములకు భూర్వపు
వాడని దృఢీకరణమగుచున్నది. ఈ గ్రంథముననున్న తిరువేంగ
ళార్య దా. ౧౦ డరుదుగ రమణాయకుండు—అమరగ వ్రాసెన్.
వరగ వ్రతమున్న మాడ్చిసి, గరిమన్ నరసింహగురుని కథ పెంపొం
దన్ అన్న పద్యమునుబట్టి ఇది వీ రిరువురుగలసి వ్రాసికొన్న
వ్రతయని తెలియుచున్నది. పైగా ఇద్దరి వ్రాతయు వేర్వేరుగ
కనుపడుచున్నది. దీనినిబట్టియే కావ్య ప్రాచీనత ముగ్గడించ
వచ్చు—అట్లయినచో కవికాలము మరియొక శతాబ్దము ముందు
నకు పోవలసియుండును. ఇక పూర్వ కవిస్తుతిలో—నన్నపార్య

దలచి—సమధికతోషి తిక్కన మనీషి ప్రార్థించి ఎర్రనపెగ్గడ
శ్రీనాథ—భాస్కర—అల్లసాని పెద్దన—ధూర్జటి—శంభుదాసు
సూరనార్యుని—నాచనసోముని రామభద్రకవిని సోము (పిడవర్తి)
నర్సింతు భావమలర అని స్తుతించినాడు. ఈ కవుల కాలమును
బట్టియైనను క్రీ. శ. 16 వ శతాబ్దపు టుత్తర భాగము
వాడు కావలయును. కావ్య గర్భమున నింతకుమించిన యాధా
రము లెవ్వియు కనుపడలేదు. పరిశీలకు లెవ్వరేని యెరింగి
యున్న సకారణముగ నిరూపింతురుగాక! ఆంధ్ర గ్రంథమాల
అముద్రితా ముద్రిత గ్రంథ సర్వస్వ పట్టికలో—నీ కవిపేర్
గాని—కావ్యము పేరుగాని కనుపడలేదు. ఇతర కృతు లెవ్వియు
కనుపడవు. ఇతరము లెవ్వియు లేకుండియుండవు. తద్వంశికు
లెవ్వరికడనైననుండి—దేవతార్చనపు పెత్తెలలోనో—కుడ్యో పరి
భాగములలో విధించుచు—పాగమారుచుండు 'ననుటలో నంది
య మినుమంతయులేదు. అట్లు బయటపడిన గ్రంథములో
కొన్ని "చంద్రవర్మ చరిత్ర, వకుళ భూషణ, భాస్కరోద
యము" మున్నగునవి కలవు. ఎవరేని మహా మహా లా గ్రంథ
ములకు—సూర్యార్యకన భాగ్యము కలిగింతురుగాక! అది—
ముద్రణా యంత్రములలేని కాలమగుటచేత గ్రంథముల పోషించు
గ్రంథాలయములలేని కాలమగుటచేతను ఆ యా పత్తెపట్టులలో
వెలసిన మహా కవుల కావ్యము లిట్టి దుర్గతికి పాలైనవి. రాజ
పోషణ యున్న కవుల గ్రంథములన్నియు వెలుగులోకి వచ్చి
నవి. తగు పోషణలో 'నరసవ్రతీ మహల్'వంటి గ్రంథాలయ
ములో—భద్రదనరసపడియున్నవి.

వంశగోత్రములు:—

'ఇది శ్రీ మదన గోపాలకృష్ణ స్వసార సమాసాదిత—
కవితాచిత్ర—అద్దంకి వేంకటాద్రిపుత్ర—తిరుమల—తిరువేంగ
ళాచార్య చరణ కైంకర్య లీలా విధేయ—అమ్మిరాజనామ

ధేయకవి ప్రణీతంబైన—నరసింహ గురు చరిత్రంబను—
మహా ప్రబంధంబునందు—ప్రథమాశ్వాసము—ఈ కావ్యాంత
గద్యయేగాక

సీ. “శ్రీ రుక్మిణీ వధూటీ రత్నోత్పవతేలి కాలోల మదన
గోపాల కృష్ణ
కరుణా కటాక్ష వీక్షణ సమాసాదిత మధుర చిత్రాశు
నిర్మల కవిత్రయ
తత్వ సంవేది వద్దంకి వల మ—రాజకుల భూషణుడవు
లలితమతివి
కౌండిన్యముని గోత్రమ్ముడ వావస్తంబ సూత్ర చిత్ర
చరిత్ర శోభితుడవు
మంత్రి శ్రీ వేంకటాద్రి కుమారకుడవు
సరస తిరువేంగళాచార్య చరణ సదృ
రచిత కైంకర్య లక్ష్మీచే ప్రబలినావు !
పద్మణ నిధాన అమ్మిరాజప్రధాన”

అను పద్యము వలనను—కవి ఇంటిపేరు అద్దంకి యనియు—
కౌండిన్యగోత్ర శుభావస్తంబ సత్కూత్రుడనియు మంత్రి శ్రీ
వేంకటాద్రి తండ్రియనియు—మధుర చిత్రాశు నిర్మల
కవిత్రయ సంవేదియనియు—స్వాచార్యుడు, తిరుమల తిరువేంగళా
చార్యుడనియు తెలియుటేగాక—దీక్షితాన పద్య గద్యముల
మూలమున ఈ కవి వంశము వారెల్లరు—ఏడు మూడు పుర
షాంతరమలనుండియు కవులై, పండితులై ఉన్నట్లు తెలియు
చున్నది. ఈ అద్దంకివారు యార్దేల వియోగులనియు, శ్రీ విశిష్టా
ద్వైత మతావలంబకులనియు నవగతమగుచున్నది. ఈ కావ్య
వాయకుడైన—నరసింహగురుడు శ్రీ వైష్ణవుడు—శకమర్ష
గోతుడు.

కావ్యాంశావము:—

ఈ కవి యొకనాడు అపూర్వ మనోహర నవరస బంధుర
ప్రబంధ రచనా కౌతూహలాదక్షుండై యున్న యవసరంబున—

సీ. “సిరివి యేచినయన్ను గిరివి మోచిన వెన్ను
కరివి గాచిన చెన్ను గలుగువాడు
లిలజూపిన డాలు కేలనాపిన వాలు
నాలమేపిన మేలు నందువాడు
మనము మీరిన యేవు దినము సేరిన చూపు
మనము గేరిన రూపు చేనయువాడు
రోటు వాగిన బొజ్జ నీటు పొగిన పాజ్జ
మూట రేగిన నజ్జ నీటువాడు

వలువ చెలువగు పచ్చని వలువవాడు
మోముకళలకు సోముని గోమువాడు
కంబు కంతంబువాడు లోకంబు లేలు
కరుణనా కనుగవ మోల గానబడియె”

ఇట్టి వల్లనీ వల్లన తల్పజాడగు నల్లనయ్య చల్లగా
గమనడగా—అద్దేవతా స్వర్ణభూముని దివ్యరూపావృత ధారాని
కాయంబుల పానంబుజేయుచు. . . . సాష్టింగ ప్రణామంబు
లాచరించిన నాతడు ‘అంభోధర గంభీర మధుర సల్లాస భాషణం
బుల—కృపారసంబు విడదలించ నిట్లనియె.

“శ్రీ మధ్వంకల కైల భర్తనుజామీ చింతింపగా నేను ని
న్నామోదంబున బ్రహ్మ కంఠంబున సాక్షాత్కృతిన్ బొందితిన్
భూమిన్ దిర్మల నందిమాని చరితంబున్ సత్కృతిన్
జేయున్
సామర్థ్యంబున మత్కృపాస్థిత కటాక్ష శ్రీల లోచ్చాటు
నన్”—

అని యనుచు—మదీయ భక్తులును—సరమ భాగవతోర్త
ములును—శక మర్షణ మౌనిగోత్ర సంభవులారా—తిరుమల
పెద సింగరాచార్యుడు మొదలు భవద్గురుండైన—తిరువేంగ
ళాచార్య వర్మంతంబుగా కలుగు—తిరుమల, అద్దంకి వంశ సంభూ
తులును—దానజన దీక్షా విచక్షణులగు దేశికోత్తముల చరి
త్రంబు మహా ప్రబంధంబు గాంచి—మాపేర నంతిమము
సేయుమని తిరోపాతంబుడైనాడట—ఆ దేవదేవుని యనుజ్ఞ ననుస
రించి—నీ కావ్యమునకు నాందీ ప్రస్తావన మాచరించినాడట
ఈ సరమ భాగవత కవిశీఖరుడు.

ఇక నా తరువాత—మేల్కొని కొంచనాంబరు విజ భక్త
జన పారతంత్ర్యమునకు—నభినందించుచు అనంతరము ఇందిరా
సుందరి కృపాతరంగి కాపాంగ నమాసాదిత వైభవుడును—
రామాయణ భారత భాగవత వైష్ణవాది బహు పురాణ రసా
స్వర్ణ భాషానుభావ సంవిధి శారదుండును—తిరువేంకటాచల్
దును పితృవృందగు చిన సింగరి నద్గురుండును తిరుమల అద్దంకి
వంశాలంకారుండగు—సింగరాచార్యమూర్త్యుని చతుష్కన్ఠి కరా
నమన్వితలగు—చండిత కవి గాయకాది వివిధ జనంబులు—
పరివేష్టించియుండగా—నీ కవి—చింతయ విసమిత మనకుండై
సాష్టింగ ప్రణామంబు లాచరించి తన స్వాప్నీక వృత్తాంత
మును వినిపింపగా ‘ఆనంద కంధళిత హృదయార విందుడై
“వినుము తిరుమల నందినమ్మని వరేణ్య మహిమ—పెద సింగ
రాచార్యమాని లేడి కరిలి—మోక్షం బొంగిన యతుల కథల
సత్కృతిఘటింపు సుకవులు సన్నతించ, అని యన్మరాచార్య
వర్యుండైన తిరువేంగళాచార్య గురుండు నన్నాదరణంబున

అద్దంకి ఆమ్మిరాజ ప్రధాని

గనుంగొని శ్రీ వేంకటాచల ధామం దానతిచ్చిన విధంబున మదీయ వంశాను చరిత్రంబులు కృతి సేయుమని—బహుమాన పురస్కరంబుగ—దుకూలాంబర కనకమణి భూషణ కర్పూర తాంబూల మొససిన గైకొవి లలిత శ్రీ వేంకటాచల విహార సకు సమర్పితంబుగా యొనర్పంబావిన—నరసింహ గురు చరిత్రంబును—మహా ప్రబంధ రత్నంబునకు—నవరసానుభవ సాత్రంబునకు—కథాక్రమంబెట్టి దవిన—అని ఈ కావ్యశ్రీకి కవి శ్రీకారము జాల్పినాడు.

కథా విధానము :

అనవరత సుమనోభిరామంబై—రామచరిత్రంబు లీల—విభీషణ సంస్థానన విశేషంబై—అర్జున రథంబు భాతి—దివ్య గంధర్వ లీలాకృతంబై—వర్ణాశ్రమ ధర్మంబుల యనువున పుణ్య జన విహారంబై—గుణవంతుని గౌరవంబు విధంబున సమారంభనత్రంబై యొప్పు నైమిశంబున—సత్రయాగం బులు సేయుచు ననకాది మహాముని జనంబు లొకనాడు సరసగోష్ఠి, హరికథా కల్పానంద మతిశయింప,

“పారాకర్య ముఖోది తాళిల మహాభా స్వత్పురాణోపశో
సారూ ధౌర్ధ్రము లాలకించితిమి సూతా! విష్ణు భక్తాగ్రణంబో
ధీరులో భాగవతాగ్ర గణ్యుల యుద్ధాంతి బొల్తు రెవ్వారహా
వారిం బేర్పొని తప్పరిత్రములు శీవన్—మా కెరిం
గింపుమా”

వ్యాస ప్రసార మతి వితి

హాస పురాణార్థ విదుడవది కాక గుణో

ల్లాసీవి—కలియుగమున హరి

దాసుల చరిత్రములు వినియెడము తెల్పనగున్.

అని—సరసు భాగవత కథా విధానా కర్ణనావధాన ప్రధాన మానసాంభోజాలయ— శుక ననకాది మహామునులు నూతుని ప్రార్థింప, నాతడు ‘సురమౌనులార వినుడిక నేరిగించెద మీకు మోడ మెడతో బోదలగ్రీ పారిదాసుల కథనంబులు గురు తామన జన్మవాసగుణ నిధనంబుల్’ అని ఈ కథలను జెప్పుట కుత్సక్తమించినాడట.

శ్రీ వైష్ణవ సంప్రదాయముతో—భగవద్వైష్ణవము కంటే—భాగవత వైభవ మతివేలమని సిద్ధాంతము గలదు—భాగవత వైభవ మనగా నాచార్య వైభవమని యర్థము. ఈ సిద్ధాంతము శ్రీ రామాయణమున నన్యత్యూహ సిద్ధాంత మొనర్చినారు శ్రీ వాల్మీకిలు. అటులే శ్రీ నరసింహ దేశికులు భాగవత గోష్ఠిలో నద్వితీయులు. ఈయన శీల శౌభాగ్య మప్రతిమము, చత్యూరకృతరణి యనువమానము—యుక్త వాదిత్వ మతి గంభీ

రము—వ్రత దార్ధ్యము ప్రదుష్కము. సామర్థ్యము సర్వ సంప్రతి పన్నునుగుట—నీ ఇతివృత్తము కవిగైకొని యుండనోపు.

ఇతివృత్తము — కావ్య విమర్శ .

తొలి యాశ్వాసమున—నైమిశారణ్య వర్ణనంబును— శుక ననకాది మహామునులు—భాగవతోత్తముల చరిత్రల ప్రశంస సేయుటయు సూతుండు—తిరుమలనంది—పెద సింగరాచార్యుల ప్రభావంబు దెలుపుటయు శ్రీ వేంకటేశ్వర స్తుతియు తిరుపతి పురవర్ణనంబును—తిరుమంజవరతం త్రుడై యున్న తిరుమలనందిని—దేషచలహనుడు తాతయని పిల్చుటయు అను విశేషములు కలవు. ఈ యాశ్వాసముననే ప్రబంధ వర్ణనమునకు బీజాపాన మొనర్చుట తిరుపతి నగర వర్ణనతో ప్రారంభమై నది. చక్కని చిక్కని వర్ణన, ఇతర కవులు సీసముతో చెప్పగల వర్ణనను—ఈ కవి కందముననే సాలంకారముగ జెప్పి వండితునేగాక—సామరుని గూడా ఆహా యని యనిపించగల దిట్ట. పాత పద్ధతియైనను—వర్ణన నవీన మార్గాన్నేషియై యున్నది. ఉదాహరణకు :

కానీ తా జతురానందగుటకున్ కంజాత సంజాతుడె
తేనిత్యంబు ముకుంద సేవ గవనే దివ్య ప్రబంధాను సం
ధానంబున్ ఘటియించెనే యని మదిదత్తత్వ జాచార్య వి
ప్రసాదంబుదలంచు సుల్లసిత విద్యాశీమసీ ప్రాధిమన్—అ-1

ఇట్టి వృద్ధమైన కల్పనలతో కల్పనా విపుణ కవి; అన్న వాక్యము సార్వక పరచినాడు:—

ఇక రెండవ యాశ్వాసము—తిరుమలనందినంద1 రామా నుజ గురుండు—రామాయణ రహస్యంబులనదేశంబు గొను టయు—ప్రాప్యట్యూర వర్ణనంబును—తిరుమల నంది వంశాను వరణంబును—అందు శ్రీ వేంకట తాతయారాచార్యుండు ద్రవిడ రాజ పరిభూతుండై తిరుమల పట్టనము విడచి అద్దంకిపురము జేరి యుధిససిండుటయు పరిణయం బాడుటయు అమ్మి పిండ్రునకు—పింగిరికొండ నృసింహ దేవుని కృప పెద సింగరా చార్య—చిన సింగరాచార్య లుదయించుటయు అందుగె చినసింగర గురుండు—ఏలూరిధాముడై—రాయగురుండన—శ్రీ కాంచీపురం బున కరుగుటయు—పెద సింగర దేశకేంద్రుడు—అద్దంకిమండీ ధర్మపురి నృసింహ సేవార్థంబుగా నరుగుటయు—నందు

1. గురు వరంపరా ప్రభావమందలి విషయమని తోచెడిని.
2. ఈ సింగరి కొండ అద్దంకికి షుమారు రెండు మైళ్ళ దూరముననున్న ప్రఖ్యాతనృసింహక్షేత్రము. ఇప్పుడా ప్రాంతము విశ్వ కల్యాణముగ నెగడచుచున్నది.
3. కాంచీపురమున—కోటి కన్యాదానము వారని బహు కుటుంబములు వ్యాపించి యున్నవి.

మళ్ళీ మార్గమున మద్దిరాలయను గ్రామంబున మారి శక్తికి మాధవి యను దాస్యవాసునిడుచులు — ఆ శక్తికి వంద సంస్కారంబులు ప్రసాదించుచులు — భిల్ల భల్ల పీడితంబై — తమ్ము నాశ్రయించిన కురంగంబు నకు—నమ్మునింగుడు మోక్ష మొనంగులయు చిత్ర సేనుడును గంధర్వుని పుత్రాంతంబును—వన విహారంబును నరోవర్ణ నంబును — జలక్రీడయు—నారదుండు—చిత్రసేనుని హరిణయోని సంభవంపుమని శపించి—శాప విమోచన కారణంబులు చెప్పుటయు—పోతురాజు వల్లకి మోయుటయు—శింగర గురుండు ధర్మపురంబు చేరుటయు అను వివిధ విశేష సంగతి త మీ యధ్యాయము.

ఈ యాశ్వాసమున నుద్భవనలిల క్రీడలు—నంక్షణ మధుర శైలితో—వరి తములు. కాని చిత్రసేనుని పుత్రాంతము (మాందాసరి కథనల) కావ్యేతివృత్తమున తుకలేడు. పైన ద్రావిడ ప్రాణాయామమునలె—ముండ్లతీగ నరిదీసినట్లు కథను నడిపినాడేని సరసత్వ ప్రతిభా కహ సమన్వితముగ తొలి యాశ్వాసమునలె నడువలేదు—శైలియు కొంత మారి నది—రీతియు మార్పు జెందినది—ఈ భాగమున తిరుమంత్రార్థముతోని విషయములు గురు పరంపరా ప్రభావాది పూర్వాచార కృత సాంప్రదాయ రహస్య గ్రంథములతోని విశేషములు సూచనా ప్రాయమున సూచించినాడు. మద్దిరాల మారిశక్తికి—నమాశ్రయణ మొనర్చు పట్టుము (బు) ప్పా గృహియాద్యవంగా వర్ణించినాడు. ఇటు మానవశక్తి సామర్థ్యములు నర్హరీతుల వ్యక్తికరించినాడు. ఈ యాశ్వాసమందు — భారతమందలి యుపాఖ్యానములవలె నన్నియు చిన్న చిన్న యుపాఖ్యానములుగా మన్నుచి— ప్రతి చిన్న కథయు చక్కని నీతిని నిరూపించుటేగాక—అతి సూక్ష్మములైన—అధ్యాత్మిక తత్వ రహస్యములను చర్చించి నిరూపించినాడు. ఇత డీ విషయమున దిట్టయని యుట్టుంకింపనగును. శక్తికిని వీరికిని జరిగిన సంభాషణ ఘట్టము క్రమముగా మహా సంకుల మాయెను. ఆ ఘట్టమున రౌద్ర భీభత్స రసములు పోషించబడినవి. తన ప్రతిజ్ఞ వెరవేర్చి కొనవలయునని కవి యనేక చిత్రములైన విశేషముల వర్ణించి ‘జక్కన’వలె కొన్ని పట్టు లభ్యాతకల్పనలాయ నున్నట్లుగా గూడ జూపినాడు.

ఇక మూడవ యాశ్వాసమున హరిణంబు శాప విమృశ్తంబై గంధర్వజగులయు—వనంత బుతు వర్ణనంబును కామిని జనవరిపుతుండై చిత్రసేనుండు మంధరాచలంబున కరుగుటయు అందు వన విహారంబును—నరోవర్ణనంబును—జలక్రీడయు నారదాగ్రమంబును కుసితంబై నారదుండు శపించుటయు శాప

మోచనంబు నిర్దేశించుటయు స్పష్టంబగురుండు 4 లేడికి మోక్ష మొనంగులయు పాద్మలూరను గ్రామంబునకు జనుటయు పోతురాజు ప్రశంసయు అమ్మనింగుడు ధర్మపురికింబోయి లక్ష్మీపునంపాని సేవించుటయు స్పష్టంబవార సూచనంబును—నవ్వోడునకు పెండ్లియు ధర్మపురి స్పష్టంబాండు సాక్షాత్కరించుటయు నరసింహగురుండు నరకాతీరపుని శాంతింపజేయుటయు అను విషయములు మనోహరముగ వర్ణించినాడు. ఈ యాశ్వాసమున ‘ఉద్భావ సలిల క్రీడలు’ వర్ణింపబడినవి. కావ్యమున కాయువు పట్టు నీ యాశ్వాసమే—రసపుష్పి వలయునంతవరకు చక్కగ పరిశీలించితి బంధ పాఠ్య రహితమై నాతి దీర్ఘ సమానములతో గమన గాంభీర్యముతో లేఖిని నడిచినది. ఇటు భాషయు భావములును పరిణామ రమణీయములైనవి. సంస్కృతాంధ్రములు సమాపాకముగ నుండి కవిశ్రమ కమనీయకవిరా రీరూప ప్రబంధ కపుర రమణీయములగు భావములను పుణికి పుచ్చెనెనెట్లు న్నది. ఈవఱకు నీ లక్షణము శ్రుతేను చాత్రురూపాశ్వాసముల కొల్లని మహా మునిషిగా కనఁచుచున్నాడు. ఈ భావము మనము నందికొని—ఈ వద్యము జరిగిన ఈవఱకు లక్ష్య సిద్ధి మనకు గోచరమగును.

“అరయన్ రీరు లంఘియ ద్ధనురా, శయ్య పాక ముల్ భావక

బ్జర సార్థంబులు, నాటకక్రమము ఛందఃప్రక్రియార్

త్వర పుర్రుల్ దెలియంగ నేర్పెన కహ సునిల్లను ల్గుల్లకం కరుహేది సుగంధ మంజుకవిరా గంభీర వాగ్గుంభవత్”

ఈ వద్యమందలి ప్రతియంశంబు లక్షణమును చక్కగ పోషించినాడు—ఇందేదియు విడువలేదు. దాస్యమునను నీ లక్షణ మునమన్వయ పడుటయేగాక ‘సంకరుహేమోది సుగంధ మంజుకవిరా గంభీర వాగ్గుంభవత్’, అన్న తురీయ చరణము ప్రత్యక్షర సత్యము. ఇందలి వద్య సుగంధము—విశిష్టా దైన్య సుగంధము గంభీర వాగ్గుంభవము. కావ్యమున సమయానుకూలముగ జాచిత్యముననుసరించి లేఖిని నడచినది. ‘నాటక క్రమము’ ఈ తృతీయాశ్వాసమున నరసింహగురుండు ధర్మపురికింబోయి. . . . . నరసింహుడు సాక్షాత్కరించుట వరకు నాటక ఘట్ట గలదు. ‘దీనికి—“హరిణ్య కుసేపు నధి” అను పేరుగల చక్కని రూపకము కాగలదు. ఇప్పుట పంథా వణలు నాధురీధురీణ రస నల్లాపంబులు కలవిగా నుండి—

4. ఈ పుత్రాంతము పునరుక్తిగా నున్నది. కారణమే, పరిగోలేదు.

ఆద్వైతి అమృతాజ ప్రవాని

యవిర్వచనీయమైన ఆనందము కలిగించుచున్నది. ఇందు చిత్రసేనుని కథయు కల్పించి కలిపినాడే అంత యన నరము గనుపడదు. అతఁకుల బొంతగా నున్నది. ప్రబంధ కల్పనా కథయని కల్పనజేసి—ఆ లక్షణము బట్టించినాడు— కేవల కల్పనా కథలు కృత్రిమ రత్నములని వసుచరిత్రకారుడు నిరసించినను—కావ్యార్థోదయమునంటి మహా కావ్యములకు కల్పన లోపమియులేదు కదా! ఈ కల్పనలన కొంత రహస్యత నమకూరనని కవి భావించియుండును.

ఇక నాల్గవ యాశ్వాసమున తిరుమల పెదసింగరాచ్యండు ధర్మపురి నరసింహుని శాంతిపజ్జేసి సకతోత్సవముల గావించ జేసి—వత్సరంబులనే యధిపనించి తాంగూరి గజపతికి వంచ సంస్కారంబులు ప్రసాదించి—ఆద్వైతి పట్టణంబు జేరుటయు అతడు రీతిచూపుటకా రఘునాథుని సేవించుటయు పారి యాజ్ఞించేసి వానమామలై పెరియజీయర్ తపాధిగమలవలన నుభయ వేదాంతములు సాధిప్రాయంబుగా నుపదేశంబు గొనుటయు—తిరుమల పెద సింగరాచ్య వంశము చరితంబును ఈ కృతి నెత్తివ్రాసికొనిన తిరువేంగళాచార్యుని వంశ విస్తారంబును విపులముగ వర్ణించి కావ్యమును మంగళాంతముగావించినాడు.

ఇక నీ యాశ్వాసమున కావ్య పరి సమాప్త మొనరించు దృష్టితో కావలయు కథా గమనము కూలంకషమై యురవళ్ళు పరవళ్ళు త్రొక్కినది. అయ్యు శబా ర్థాచిత్యము రసభావాలంకార యుక్తి చమత్కృతులన్నియు సాంకముగ బింకముగ నడచినవి. కవికి శబ్దము లొంగినది. పైననే వర్ణనయు నూత్న మార్గ మన్నేపించినదేకాని పాత పదతిలో నఖిళి పర్యంతము పాడినదే పాడలేదు. సంధికాలము వాడవుట పూర్వా పరములను సమన్వయ పరచి—కడుంగడు రమణీయముగ నమకాలినున్న ననుకవులు సన్ననిపన నాల్గొక్కముల మహా ప్రబంధమును సంతరించినాడు.

అటనట తరుణుకుంస్తుంబురువలె జాతీయములు అలంకారములు ఘన ఘనములాడుచు— వలపు గొలుపుచున్నవి— పూస గ్రుచ్చిన చందాస, పెన్నిధి గన్న పేద విధము, కానున్నది కాకపోదు, ఇత్యాది లోకోక్తులతో గూడి సమయోచితములగు చక్కని పద్య రత్నములును విశ్లేషమున విరాజిల్లుచున్నవి.

చందో వ్యాకరణ విశేషములు

సరసింహారు చరిత్రమున—రేపర్వయ మైత్రి కొన్ని యోడ పాటించినాడు. ఈ మైత్రిని లాక్షణికులు దోషమనినను కవి త్రయ ప్రయోగములే కలవు. ఇంక ఉపనది, రుషి, చేత వాడను, ఇట్లు పద్యాంతమున గనూ, వలవలిగక శృంగారయ

బిడ్డ నుపయో, ఇత్యాదులు కనుపడుచున్నవి. వ్యాకరణ విరద్ధములైన ప్రయోగములంతగా నగుపింపవు.

చందో లక్షణమున నతనికి చిత్ర కవిత్వము కూడా కొట్టిన పిండిగా నున్నది. భిన్న పుత్రములగు తరళస—రగడ, మానిని, భుజంగ ప్రయాతము, స్రగ్ధరలు—తోటకము, వినయపుత్రము—ఉప్పేంద్ర వజ్ర మున్నగు వాటిని “పుత్రా విత్యము” ననుసరించి వాడినాడు. మూడవ యాశ్వాసమున వృసింహా విర్భావ సమయమున ప్రహ్లాదునిచే ప్రార్థించు పట్టున “సగ్గణీయుగళ మందారదామ దండకము” రచించి వాడు. ఇట్లు తెన్నియో నీతని కలమునుండి జాలువారినవి—కందము మా కందముగ నుండును సీసములు శ్రీనాథుని సంస్కరింప జేయును—కార్యాల మత్తేభాదులు పోతనను జ్ఞప్తికి దెచ్చును.

అటనట పూర్వ కవుల కంటా ఛాయలు గోచరించు చున్నవి. బహుళ కావ్య పరిశీలకు డగుట నా యా ప్రబంధము లలోని “ప్రబంధాను సందాన ధ్యానము” వంటి వాక్యములు కనుపడుచున్నవి. తెలుగుపదముల సాగసులు వెలుగజేయుగలదు. సంస్కృత పదముల సారస్వము చక్కగ నెరిగి యుపయోగింపగలదు. మొత్తముమీద నతని గురుభక్తి కొండంతది. అది ప్రధానముగ కావ్యము వ్రాసిన వారగుట—భక్తిరసము పాలు కొంచెము పెచ్చు—శృంగార వీర కరుణాదృష్టాది రసములు పరిపీడింపబడినవి : అంగిరసము భక్తిరసమే!

సంప్రదాయసంబంధమైన పదములు

(1) ఏకాంగులు, (2) ఆళవందో, (3) కులీఖర వ్రాత (4) కైంకర్యము, (5) తిరుమంజనము, (6) తిరుక్కాడము, (7) పెరియ జీయర్ (8) ప్రపత్తి, (9) త్రిదండి, (10) సాయంపుట మున్నగు పదములు గలవు.

ఈ కవికి సాంప్రదాయకమేగాక—ఆ యా శాస్త్ర విస్తృత రహస్యము తెన్నియో రస.పై పుత్యము చేయు నట్లున్నది—స్వాచార్య ప్రసాదిత అను గ్రహలాభ సంజనితుడట—వాజ్ఞాయ సంప్రదమునకేతమెత్తి. చక్కని—సారవంతమైన సరసింహా గురుచరిత్రమును పంతులు పండించినాడు—తన వంశము పునితమైనది—మాతృబుణము దీర్చికొని—ధన్యుడైనాడు.

ఈ సరసింహారుని వంశము నేడు తామర తంపరయ్య వేల నాల్గు చెరుగులందు మండ్రాను, నెల్లూరు, వీరాల, తక్కెళ్ళపాడు, కాంచీపురము, ఒంగోలు మున్నగు గ్రామము లందీ కుటుంబములు నెలసియున్నవి. 18, 19, 20 శతాబ్దము లలో నీ వంశమున నెందరో మహాకవులు, త్యాగ నిరతు లాచిర్య వింది తమ వాగమృతముచే చేతనోజ్జీవవార్ధముగ ననేక దేశములు పర్యటించి కీర్తికాయులైరి.

5. ఈ గ్రామ మెచ్చట నున్నదో?

ఇంతటి నవదన సంభరితమై గంభీర విశిష్ట ద్వైత సిద్ధాంత ప్రవర్తకమైన నీ మహా కావ్యము సూర్యలోకన భాగ్యము నొందకపోవుట సాహిత్య లోకమునకు తీరని నష్టము.

ఇట్టి మహా కావ్యములను ఆంధ్ర సాహిత్య అకాడమీ వారుద్ధరించే యత్నము జేయుదురుగాక. ఈ కవి కావ్య శరీరము నైనను—చరిత్రకర్తలగుటగాక:

ఇక నీ తాళ పత్ర గ్రంథమున నుండు పత్రముల సంఖ్య 67 అరుదదియే: కావ్యమున నేదాగమును భలము కాలేదు. ఈ ప్రతి నొసగిన వారు చరసింహ పురుషోత్తంకారభూతులు మేఘనాధ విజయ వ్యాయో. ది, కావ్యకర్తలును 'విద్యా భూషణ బిరుదాధి రామలగు శ్రీ ఉ. వే. శ్రీహన్' అద్భుత తిరుమల సమయోద్ధంద కోటాహం—రక్ష్మి పుసింహ కుమార సింగరా చార్యులయ్యవార్లంగారు. వీరికి నా కృతజ్ఞుడా పూర్వక వందనము లభించుచువ్వును. కవితా శైలి కీ వద్యములు చదివి చూచెదరుగాక:—

శ్రీ యలమేలు మంగ నెడజేరిచి కౌస్తుభ రత్న భూషణ శ్రీయుతుడై మహా మహిమచే చెలువ బాగవంతు డాదినారాయణు డాద్యుడంజన ధరాధరధామము వేంకటేశ్వరుండా యలనిచ్చి స్వామి—దయాపతి వీపుల భక్తికోటికిన్.

హరి కారుణ్య కటాక్ష వీక్షణము తాయావేళ సూచింపగా వరమంతాచర మారక మునీ దెలుపుచున్ భక్తావలన్ ప్రోచుచున్ పెరునన్ లోకము ఓర్పురించు ననులన్ వర్తింపు నై నృధిష్టాన్ సరసున్ సూత్రతతి మహాహరిని విష్ణుక్రేమ ప్రార్థించెదన్.

పాలరాయి: ఎఱ్ఱ బ్రహ్మ

రాయి: శివలింగాలు

సోమరాజుపల్లి చెంచయ్య

గత మేనెల భారతి సంచిక యందు శ్రీ శ్రీపాద గోపాల కృష్ణ మూర్తిగారు వ్రాసిన వ్యాసము చదివితిని. అందు వారు ఇంత వరకు వివిధ ప్రాంతముల యందు దొరికిన పాలరాతి శివ లింగములను గురించి ఉదాహరించిరి.

ఇలాగే నెల్లూరు జిల్లా, కందుకూరు తాలూకా — కొండవీ పంచాయతీ నవతికి జెందిన, నెల్లూరు గ్రామంలో ఉండే, శ్రీ భీమేశ్వరస్వామివారి ఆలయము నందలి శివ లింగము పాలరాతిదే. ఇచ్చట చాళుక్యుల కాలమునాటి శిలా శాసనము గూడాఉన్నది!

ఈ శాసన పాఠమును దేకోద్ధారక శ్రీ కాశీనాథుని నాగేశ్వర రావు పంతులుగారు తమ "ఆంధ్ర పాఞ్చాయతీ చరిత్ర" పీఠిక యందుదాహరించిరి.

ఆలయము ఆవరణము నందు రెండు మూడు జైన విగ్రహములు, శిథిలము జేయబడినవి — నేటికిని, అలాగ గలవు.

ఇంతకు, ఆలయమునకు నమోపము నందున్న " దేవరం బావి " — మందిరీటి బావి దగ్గర గూడా, మరికొన్ని శిలా విగ్రహము లున్నవి. అక్కడ గూడా, కొన్ని శిలా విగ్రహముల శివస్థులు విరుగగట్టు బడినవి.

ఈ శివాలయము తొలర జైన మూస యాయులకు జెందిన దనిపించు చున్నది. పూర్వపు ప్రాకార, సింహ ద్వారము ౩ మూసే వేయ బడినవి. ఎక్కువ ? ఇక్కడికి, ఒకటిన్నర మైలు దూరము నందుండెడి, " ధర్మవరం " అను గ్రామము ఒకప్పుడు జైన మతానుయాయులకు, ప్రముఖ విద్యా కేంద్రముగా యుండి యుండెడిదని, స్వర్గీయ శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మగారు, అక్షయనామ సంవత్సరము (1928) సంవత్సరాది సంచిక యందు — "ప్రాచీన విద్యా పీఠములు " — శిక్షి కుమ రాసిన, వ్యాసము నందుదాహరించిరి.

ఇక కందుకూరు తాలూకా, కొభవరం గ్రామంలో, ఉండే శ్రీ మల్లేశ్వరస్వామి వారి ఆలయము నందు ప్రతిష్ఠింప బడిన లింగము ఎర్ర ఇసుక రారి లింగము. ఈ గ్రామము నాస్యగ్రామము. నాకు బాగుగా యూహ వచ్చునంతవరకు — చెరువు చివ్రలో, ఈ లింగమునకు చాలా చిన్న గుడి కట్టుబడి యుండెడిది. ఈ శివ లింగావరణమును గురించి స్థానికులు ఇట్లా చెబుతారు: " జంగము వారి ఇంటుబుట్టి పెరుగు చుండిన, " మల్లయ్య " అను కుర్రవాడు లోటి సిల్లరలో, రను గేదెను రాయుటకు నిల్చును వచ్చెడు వాడనియు,, ఒకనాడు ఆ ఊరి చెరువు మీదు ప్రవహించెడి రూము నందు ప్రవేశించి — లోటి పిల్లలు నెలువరికి రమ్మని ఎంత పిల్లను " స్త్రీ " యని బంటు నలుకునే గాని, — ఆ కుర్రవాడు రూములో నుంచి నెలువరికి రాలేదట ! ఈ సమాచారము విన్న ఆరది రెలిపండులు. గ్రామస్థులు అచటికి వచ్చి రూము వగులగట్టి చూడగా — ఆ రూము చూడగా — ఆ రూము మధ్య " లింగము " వెలసి యుండెననియు — అంతట, ఆ గ్రామస్థులు లింగమును పెరించి మరియొక ప్రదేశము నందు ప్రతిష్ఠించి దాని ప్రయత్నించి విఫలమై — ఆఖరుకు ఆరూము రాళ్లలోటి ఒక చిన్న ఆలయము నిర్మించి — చెరువు తూము మరియొకటి ఆలయము నకు ఎడమవేపున నిర్మించి — నిన్న నైవేద్య ధూస దీపారాధన లకు గాను కొంత మాన్యము ఏర్పాలు జేసిరిరని, చెప్పెదరు.

నాకుఊహ వచ్చునంతవరకు, తొలి నాటి ఆలయమే ఉండెడిది. ఆలయము తూములో నిర్మింప బడినట్లు చిహ్నములు గూడా కనపించు చుండెడివి. 1935 లో, స్థానికులు, ఆలయాన్ని పునర్నిర్మించిరి. ఈ ఆలయమునకు సంబంధించిన చరిత్రను తెలియ జేయ శాసనాలులు ఇవల లేవు. జిల్లా రికార్డులలో దొరుకునేమా ? చూడరాల్సింది.

